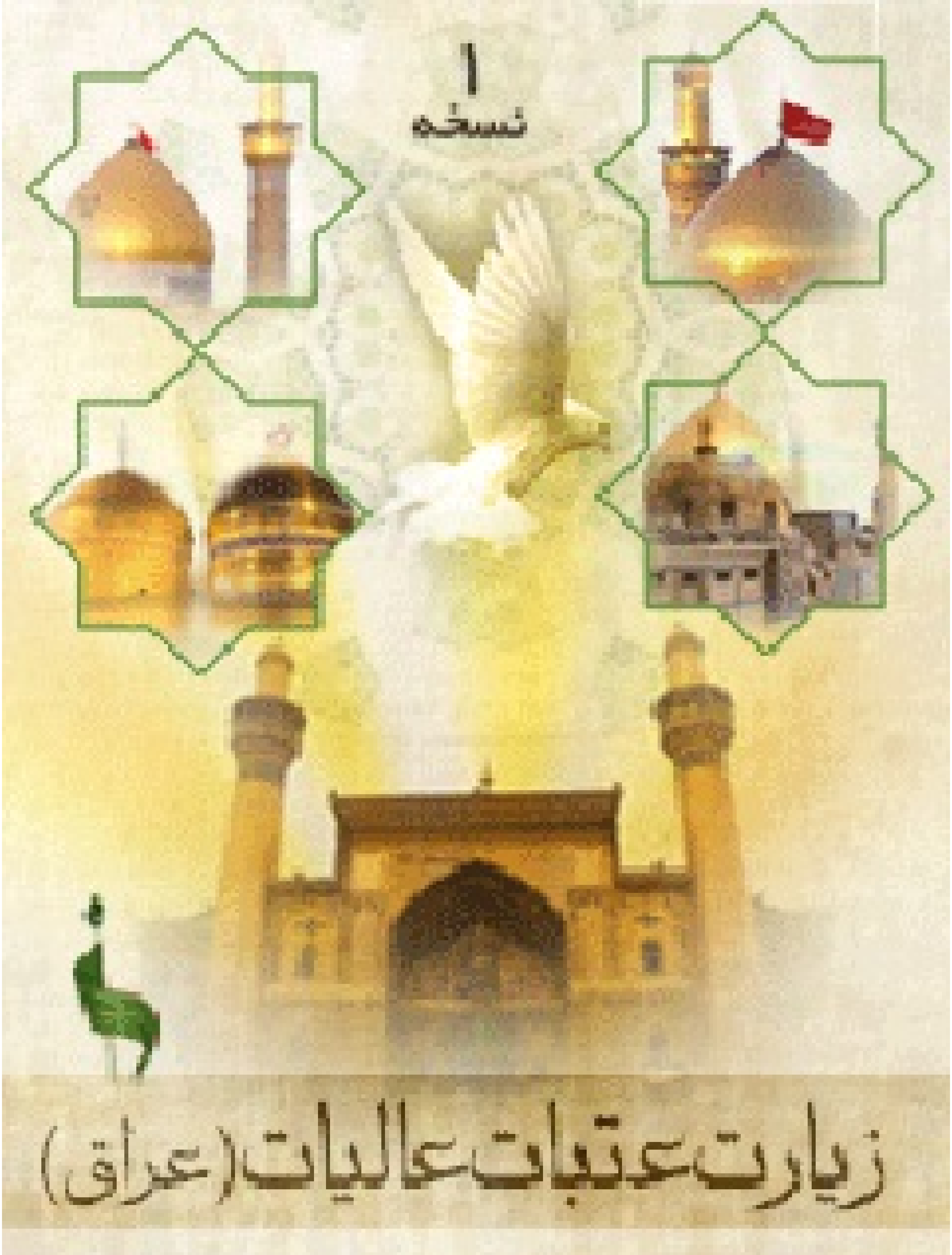

۱
نسخه
زیارت عتبات عالیات (عراق)

بسم الله الرحمن الرحيم

زیارت عتبات عالیات (عراق)

نویسنده:

واحد تحقیقات مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر چاپی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

فهرست ۵
زیارت عتبات عالیات (عراق) ۲۶
مشخصات کتاب ۲۶
احکام فقهی سفر زیارتی عتبات ۲۶
مشخصات کتاب ۲۶
مقدمه ۲۷
احکام و آداب سفر ۲۷
اشاره ۲۷
پیش از سفر ۲۷
در سفر ۲۸
نماز مسافر ۲۹
احکام مسجد و حرم ۳۲
نماز تحیّت مسجد ۳۴
جا گرفتن برای نماز ۳۴
بردن مهر و قرآن مسجد و حرم ۳۶
حفظ حرمت مسجد و حرم ۳۶
تطهیر مسجد و حرم ۳۶
خواندن نماز یا تطهیر مسجد و حرم ۳۸
رفتن جنب و حائض به مسجد و حرم ۳۹
استفاده از وضوخانه مسجد ۳۹
آداب مسجد ۴۰
نماز جماعت ۴۰
اهمیت نماز جماعت ۴۰
شرایط نماز جماعت ۴۱

اتصال صفوف جماعت ---- ۴۲
مانع بین صفوف ---- ۴۲
نماز قضا در سفر ---- ۴۲
شرکت مسافر در نماز جماعت ---- ۴۳
احکام و آداب زیارت ---- ۴۴
اشاره ---- ۴۴
ایّام زیارتی معصومین علیهم السلام ---- ۴۶
اوقات مخصوص زیارت امیرالمؤمنین علی علیه السلام ---- ۴۷
اوقات مخصوص زیارت امام حسین علیه السلام ---- ۴۹
زیارت قبور ---- ۴۹
احکام عزاداری ---- ۵۰
استفاده از ابزار موسیقی در عزاداری ---- ۵۲
نذر و وقف ---- ۵۳
تربت امام حسین علیه السلام ---- ۵۵
تسبیح تربت ---- ۵۶
آب فرات ---- ۵۶
زیارت ائمه معصومین ---- ۵۷
شناخت امام علیه السّلام ---- ۵۷
حرم امام علیه السّلام ---- ۵۷
فضیلت زیارت ---- ۵۹
آداب زیارت ۱ ---- ۵۹
آداب زیارت ۲ ---- ۶۸
اذن دخول هر یک از حرم های شریفه ---- ۷۶
عراق ---- ۷۸
پیشنیه عراق ---- ۷۸
پیشینه تاریخی عراق ---- ۷۹

بغداد ---------- ۸۶
پیشینه بغداد ---------- ۸۶
مراکز زیارتی و دیدنی بغداد: ---------- ۸۶
مسجد براثا ---------- ۹۰
فضائل مسجد براثا ---------- ۹۰
نواب اربعه ---------- ۹۲
زیارت نواب اربعه ---------- ۹۲
زیارت حضرت سلمان علیه السّلام ---------- ۹۳
حذیفه بن یمان ---------- ۹۶
ابراهیم بن مالک اشتر ---------- ۹۸
امامزاده سید محمد ---------- ۹۸
زیارت سید محمد ---------- ۹۹
کاظمین ---------- ۱۰۰
پیشینه کاظمین ---------- ۱۰۰
زندگینامه امام موسی بن جعفر ---------- ۱۰۱
ولادت ---------- ۱۰۱
صفات ظاهری و باطنی و اخلاق آن حضرت ---------- ۱۰۱
امام علیه السلام در سنگر تعلیم حقایق و مبارزه ---------- ۱۰۳
زنان و فرزندان حضرت موسی بن جعفر علیه السلام ---------- ۱۰۹
صفات و سجایای حضرت موسی بن جعفر علیه السلام ---------- ۱۱۰
زیارت امام کاظم علیه السّلام ---------- ۱۱۱
صلوات امام کاظم علیه السّلام ---------- ۱۱۷
شعر ---------- ۱۱۸
مدح و منقبت ---------- ۱۱۸
زیب و فری بهتر ---------- ۱۱۸
باده در ساغر ---------- ۱۲۰

سلام من ---- ۱۲۱
شهادت ---- ۱۲۳
توفیق فغان ---- ۱۲۴
در عزای موسی جعفر ---- ۱۲۴
گوشه زندان ---- ۱۲۵
زندگینامه امام محمد تقی جوادالأئمه ---- ۱۲۶
ولادت ---- ۱۲۶
شهادت حضرت جواد علیه السلام ---- ۱۳۳
زنان و فرزندان حضرت جواد علیه السلام ---- ۱۳۴
زیارت امام جواد علیه السّلام ---- ۱۳۵
وداع با حضرت موسی بن جعفر علیه السّلام ---- ۱۴۰
وداع با حضرت جواد علیه السّلام ---- ۱۴۰
ابن قولویه ---- ۱۴۰
شیخ مفید ---- ۱۴۰
خواجه نصیرالدین طوسی ---- ۱۴۰
سید مرتضی و سید رضی ---- ۱۴۰
شعر ---- ۱۴۱
مدح و منقبت ---- ۱۴۱
جواد آل محمد ---- ۱۴۱
ابن الرضا ---- ۱۴۲
داده خدا دسته گل ---- ۱۴۸
قرص قمر دارد رضا ---- ۱۵۰
کشتی بحر گرانش ---- ۱۵۱
شهادت ---- ۱۵۳
لب تشنه ---- ۱۵۳
فغان و درد ---- ۱۵۴

کشتی بحر گرانش ---------- ۱۵۶
مرا کشت ---------- ۱۵۹
سامرا ---------- ۱۶۱
پیشینه سامرا ---------- ۱۶۱
آثار تاریخی سامرا ---------- ۱۶۴
زندگینامه امام علی النقی الهادی ---------- ۱۶۵
ولادت ---------- ۱۶۵
اصحاب و یاران امام دهم علیه السلام ---------- ۱۷۲
صورت و سیرت حضرت امام هادی علیه السلام ---------- ۱۷۴
شهادت امام هادی علیه السلام ---------- ۱۷۵
خانواده امام هادی علیه السلام ---------- ۱۷۵
زیارت امام هادی علیه السّلام ---------- ۱۷۵
شعر ---------- ۱۸۰
مدح و منقبت ---------- ۱۸۰
مژده ولی عشر ---------- ۱۸۰
دهمین پیشوا ---------- ۱۸۱
علی چهارم ---------- ۱۸۴
گل ناز فاطمه ---------- ۱۸۸
ابر رحمت ---------- ۱۹۰
ساقی توحید ---------- ۱۹۱
شبل علی ---------- ۱۹۳
چهارمین علی ---------- ۱۹۴
شمس درخشنده ---------- ۱۹۷
حجت دهم ---------- ۱۹۸
آیت محکمه ---------- ۱۹۹
شهادت ---------- ۲۰۰

کشته زهر جفا ---- ۲۰۰

شراره غم ---- ۲۰۱

جفا کردی ---- ۲۰۳

زندگینامه امام حسن عسکری ---- ۲۰۴

ولادت ---- ۲۰۴

صورت و سیرت امام حسن عسکری علیه السلام ---- ۲۰۴

دوران امامت ---- ۲۰۴

شهادت امام حسن عسکری علیه السلام ---- ۲۰۸

ماجرای جانشین بر حق امام عسکری ---- ۲۱۰

زیارت امام حسن عسکری علیه السّلام ---- ۲۱۳

وداع با عسکریین علیهما السّلام ---- ۲۱۸

زندگی نامه ---- ۲۱۸

خریداری نرجس خاتون ---- ۲۱۸

آموختن دستورهای دینی ---- ۲۲۰

کیفیت اسارت ---- ۲۲۰

تسلط نرجس خاتون بر زبان عربی ---- ۲۲۰

ورود نرجس خاتون به بغداد ---- ۲۲۱

زیارت حضرت نرجس خاتون ---- ۲۲۱

زندگانی حکیمه خاتون ---- ۲۲۳

چکیده ---- ۲۲۳

مقدمه ---- ۲۲۳

تجلی نور ---- ۲۲۴

شبهه ---- ۲۲۵

پاسخ ---- ۲۲۶

تولد حکیمه خاتون ---- ۲۲۷

وجه تسمیه ---- ۲۲۷

پدر ---------- ۲۲۷
مادر ---------- ۲۲۷
در پرتو چهار نور درخشان الهی ---------- ۲۲۹
دوران امامت امام جواد علیه السلام ---------- ۲۲۹
دوران امامت امام هادی علیه السلام ---------- ۲۳۰
دوران امامت امام حسن عسکری و امام عصر علیهما السلام ---------- ۲۳۴
نقش حکیمه خاتون در این دوران ---------- ۲۳۵
نکات ---------- ۲۴۲
رحلت ---------- ۲۴۴
پی نوشت ها ---------- ۲۴۴
زیارت حکیمه خاتون ---------- ۲۴۷
سرداب مقدس ---------- ۲۴۹
سرداب ---------- ۲۴۹
مفهوم واژه سرداب ---------- ۲۴۹
سرداب غیبت ---------- ۲۵۱
موقعیت کنونی سرداب سامرا ---------- ۲۵۷
باب غیبت ---------- ۲۶۰
سرداب و مخالفان ---------- ۲۶۱
پی نوشت ها: ---------- ۲۶۳
اعمال سرداب مطهّر ---------- ۲۶۴
شعر ---------- ۲۶۶
مدح و منقبت ---------- ۲۶۶
خط حسن ---------- ۲۶۶
جمال عسکری ---------- ۲۶۷
میلاد عسکری ---------- ۲۶۹
شهادت ---------- ۲۷۰

پدری در دم مرگ ----- ۲۷۰
خدا خبر دارد ----- ۲۷۱
شهادت عسکری ----- ۲۷۱
نجف ----- ۲۷۲
فضیلت سرزمین نجف ----- ۲۷۲
شهر امیر المومنین ----- ۲۷۲
حرم مطهر امیر المؤمنین علی علیه السلام ----- ۲۷۲
عمارت آستانه حیدریه ----- ۲۷۸
عمارت اول ----- ۲۷۸
عمارت دوم ----- ۲۷۸
آتش سوزی عمارت ----- ۲۸۱
عمارت چهارم ----- ۲۸۲
عصر نادر شاه ----- ۲۸۳
عصر قاجاریه ----- ۲۸۴
عصر حاضر ----- ۲۸۴
زندگینامه امام علی ----- ۲۸۷
مقدمه ----- ۲۸۷
کیفیت ولادت ----- ۲۸۷
دوران کودکی ----- ۲۸۸
بعثت پیامبر صلی الله علیه و آله و حضرت علی علیه السلام ----- ۲۸۹
حضرت علی علیه السلام نخستین یاور پیامبر صلی الله علیه و آله ----- ۲۸۹
حضرت علی علیه السلام بعد از هجرت ----- ۲۹۰
غدیر خم ----- ۲۹۱
حضرت علی علیه السلام بعد از رحلت رسول اکرم صلی الله علیه و آله ----- ۲۹۲
خلافت حضرت علی علیه السلام ----- ۲۹۳
شهادت امام علی علیه السلام ----- ۲۹۳

پی نوشت ها ---- ۲۹۴

زیارت امیرالمؤمنین حضرت علی علیه السّلام ---- ۲۹۵

زیارت حضرت آدم ---- ۳۰۲

زیارت حضرت نوح ---- ۳۰۲

نماز زیارت حضرت امیرالمومنین علی علیه السّلام ---- ۳۰۲

نماز زیارت حضرت آدم و حضرت نوح علیهما السّلام ---- ۳۰۲

وداع با حضرت امیرالمومنین علی علیه السّلام ---- ۳۰۴

زیارت حضرت هود و صالح ---- ۳۰۵

علمای مدفون در حرم امام علی ---- ۳۰۵

علامه حلی ---- ۳۰۵

حله ---- ۳۰۵

ولادت ---- ۳۰۶

اساتید ---- ۳۰۶

شاگردان ---- ۳۰۷

مرجعیت ---- ۳۰۸

دربار سلطان خدا بنده ---- ۳۰۹

تالیف و تدریس ---- ۳۱۰

تقرب به خدا ---- ۳۱۱

وفات ---- ۳۱۲

علامه بحر العلوم ---- ۳۱۳

سیدمحمد مهدی بحرالعلوم ---- ۳۱۳

در محضر اساتید ---- ۳۱۴

سفر حجاز ---- ۳۱۵

یادی از شاگردان ---- ۳۱۶

آثار علمی سید ---- ۳۱۷

آثار اجتماعی ---- ۳۱۷

یادی از اشعار بحرالعلوم ---- ۳۱۷
مظهر فضیلتها ---- ۳۱۹
سِرّ عشق ---- ۳۲۰
وفات ---- ۳۲۳
علامه امینی ---- ۳۲۳
ولادت ---- ۳۲۳
هجرت علمی دوم به نجف اشرف ---- ۳۲۳
خصوصیات اخلاقی ---- ۳۲۳
سفرهای علمی علامه امینی ---- ۳۲۴
میراث علمی علامه امینی ---- ۳۲۵
وفات ---- ۳۲۶
شیخ انصاری ---- ۳۲۷
نسب ---- ۳۲۷
تولد و کودکی ---- ۳۲۷
تحصیلات ---- ۳۲۷
سفر به ایران ---- ۳۲۷
مرجعیت ---- ۳۲۸
اساتید ---- ۳۲۸
شاگردان ---- ۳۲۸
درگذشت ---- ۳۲۹
پی نوشت ها ---- ۳۲۹
شیخ محمد حسن نجفی ---- ۳۲۹
ولادت ---- ۳۲۹
موقعیت سیاسی حوزه نجف قبل از صاحب جواهر ---- ۳۳۰
حوزه نجف در دوران صاحب جواهر ---- ۳۳۰
کتاب جواهر الکلام ---- ۳۳۱

اساتید: حضرات سید مهدی بحر العلوم، شیخ جعفر کاشف الغطاء و... ----- ۳۳۱
شاگردان: شیخ جعفر شوشتری، سید حسین کوه کمره ای و... ----- ۳۳۱
شیخ طوسی ----- ۳۳۱
زندگی ----- ۳۳۱
اساتید ----- ۳۳۳
شاگردان ----- ۳۳۳
درگذشت ----- ۳۳۳
تالیفات ----- ۳۳۳
اشاره ----- ۳۳۳
در حدیث ----- ۳۳۳
رجال ----- ۳۳۴
تفسیر ----- ۳۳۴
فقه ----- ۳۳۴
اصول ----- ۳۳۴
کلام ----- ۳۳۴
تمهید الاصول ----- ۳۳۴
کتب ادعیه ----- ۳۳۵
دیگر آثار ----- ۳۳۵
پی نوشت ها ----- ۳۳۵
سید عبدالحسین شرف الدین عاملی ----- ۳۳۵
تولد ----- ۳۳۵
بازگشت ----- ۳۳۷
چاووش وحدت ----- ۳۳۷
دوران جهاد و مبارزه ----- ۳۳۹
سفرهای زیارت ----- ۳۴۲
سرچشمه های هدایت ----- ۳۴۳

اجتهاد در مقابل نص ---------- ۳۴۴
در انتهای راه ---------- ۳۴۵
آیت الله آخوند ملا محمد کاظم خراسانی ---------- ۳۴۵
زندگانی ---------- ۳۴۵
آوازه علمی آخوند ---------- ۳۴۷
تألیفات ---------- ۳۴۸
کفایه الاصول ---------- ۳۴۸
تأسیس مدارس ---------- ۳۴۸
نقش آخوند خراسانی در نهضت مشروطه ---------- ۳۴۹
آغاز نهضت ---------- ۳۵۰
استبداد صغیر ---------- ۳۵۰
غروب خورشید ---------- ۳۵۱
سید محمد کاظم طباطبایی یزدی ---------- ۳۵۱
ولادت ---------- ۳۵۱
تحصیلات در ایران ---------- ۳۵۱
مهاجرت به نجف ---------- ۳۵۲
مشروطه و استعمار انگلیس ---------- ۳۵۲
تالیفات سید ---------- ۳۵۳
فتوای حرمت مشروطه ---------- ۳۵۳
نمونه شعر ---------- ۳۵۵
منابع ---------- ۳۵۵
شیخ فتح الله شریعت اصفهانی (شیخ الشریعه) ---------- ۳۵۶
تولد ---------- ۳۵۶
در حوزه های نور ---------- ۳۵۶
اساتید ---------- ۳۵۷
شاگردان ---------- ۳۵۸

قلم نور ---------- ۳۵۸
مرجعیت ---------- ۳۵۸
شبیخون ---------- ۳۵۸
دزدان فرهنگ ---------- ۳۶۰
تقسیم ایران ---------- ۳۶۰
ایران در آتش ---------- ۳۶۰
نبرد اقتصادی ---------- ۳۶۲
مجتهد مجاهد ---------- ۳۶۲
در بستر انقلاب ---------- ۳۶۲
خاندان ---------- ۳۶۴
صبح تیره ---------- ۳۶۴
میرزای نائینی ---------- ۳۶۴
ولادت ---------- ۳۶۴
تحصیلات علوم دینی ---------- ۳۶۵
پرورش یافتگان ---------- ۳۶۶
نوآوری در اصول ---------- ۳۶۶
نهضت مشروطیت ---------- ۳۶۶
کتاب تنبیه الامه ---------- ۳۶۶
مبارزه با استعمارگران ---------- ۳۶۷
تألیفات ---------- ۳۶۷
افول ستاره آسمان فقاهت ---------- ۳۶۷
مرحوم آقای آقا ضیاء عراقی ---------- ۳۶۷
زندگانی ---------- ۳۶۷
سید ابوالقاسم خویی ---------- ۳۶۹
ولادت ---------- ۳۶۹
زندگی و تحصیلات ---------- ۳۶۹

شاگردان ---------- ۳۶۹
تالیفات ---------- ۳۶۹
منابع ---------- ۳۷۰
حاج سید محمود شاهرودی ---------- ۳۷۰
زندگانی ---------- ۳۷۰
آیت الله العظمی حاج میرزا محمد حسن آشتیانی ---------- ۳۷۱
ولادت و تحصیل ---------- ۳۷۱
بازگشت به ایران ---------- ۳۷۲
سفر حج ---------- ۳۷۲
نقش ایشان در الغای امتیاز رژی ---------- ۳۷۲
تالیفات ---------- ۳۷۳
مؤلفات خطی ---------- ۳۷۳
فرزندان او ---------- ۳۷۳
شماری از شاگردان او ---------- ۳۷۵
ستایش دانشمندان و تراجم نگاران از فقید سعید ---------- ۳۷۶
درسهایی جاودانه از زندگی او ---------- ۳۷۷
وفات و مدفن ---------- ۳۷۷
پی نوشتها ---------- ۳۷۷
مجتهد بهبهانی ---------- ۳۷۹
زندگانی ---------- ۳۷۹
محمد حسین اصفهانی غروی کمپانی ---------- ۳۸۰
از نخجوان تا نجف ---------- ۳۸۰
مولود کاظمین ---------- ۳۸۱
حدیث اشتیاق ---------- ۳۸۲
استادان و سرچشمه های نور ---------- ۳۸۳
روایت یاران ---------- ۳۸۶

مشایخ ----- ۳۸۶
شاگردان ----- ۳۸۷
شاگردان برگزیده عرفان ----- ۳۸۸
فصل فراق و هجران ----- ۳۹۰
شیخ عباس قمی ----- ۳۹۱
ولادت ----- ۳۹۱
در حوزه نور ----- ۳۹۲
سیراب از کوثر حدیث ----- ۳۹۲
آثار جاودان ----- ۳۹۳
خصوصیات اخلاقی و روحی ----- ۳۹۴
شعر ----- ۳۹۶
مدح و منقبت ----- ۳۹۶
شاهنشه نجف ----- ۳۹۶
تضمین بهشت ----- ۳۹۷
علی بود ----- ۴۰۴
شهادت ----- ۴۰۶
اشاره ----- ۴۰۶
دریای درد ----- ۴۰۸
محراب خون ----- ۴۰۹
(جدید) ----- ۴۱۰
کوفه ----- ۴۱۰
پیشینه کوفه ----- ۴۱۰
فضیلت کوفه ----- ۴۱۱
مسجد جامع کوفه ----- ۴۱۳
جایگاههای مقدس درون مسجد کوفه ----- ۴۱۳
حرم حضرت مسلم بن عقیل علیه السّلام ----- ۴۱۳

حرم هانی بن عُروَه ---------- ۴۱۴
زیارت هانی بن عُرْوه رحمهاللّه و رضوانُهُ عَلَیْهِ ---------- ۴۱۴
آرامگاه مختار بن ابی عُبَیده ثَقَفی ---------- ۴۱۴
خانه امیرالمؤمنین علیه السلام ---------- ۴۱۴
آرامگاه میثم تَمّار ---------- ۴۱۴
قصر دار الاماره؛ یا مقر والی کوفه ---------- ۴۱۴
مقام یونس (علیه السلام) ---------- ۴۱۵
آرامگاه ابراهیم الغمر ---------- ۴۱۵
اعمال مسجد کوفه ---------- ۴۱۵
اَعْمال دَکَّه الْقَضاَء وَ بَیْت الطَّشْت ---------- ۴۱۷
اَعْمال بَیْتُ الطَّشْتْ ---------- ۴۱۹
بیان نماز و دعا در وسط مسجد ---------- ۴۲۰
اعمال ستُون هفتم ---------- ۴۲۰
اعمال باب الفرج معروف به مقام نوح علیه السّلام ---------- ۴۲۹
ذکر نمازی برای حاجت در محل مذکور ---------- ۴۳۰
اعمال محراب امیرالمؤمنین علیه السلام ---------- ۴۳۲
مناجات حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام ---------- ۴۳۲
اعمال دکّه حضرت صادق علیه السلام ---------- ۴۳۴
ذکر نمازی برای حاجت در جامع کوفه ---------- ۴۳۵
زیارت حضرت مُسْلم بن عقیل ---------- ۴۳۵
اعمال مسجد حنّانه ---------- ۴۳۷
مسجد صعصعه ---------- ۴۳۷
اعمال مسجد صعصعه ---------- ۴۳۸
مسجد زید ---------- ۴۳۹
اعمال مسجد زید ---------- ۴۳۹
مسجد سهله ---------- ۴۴۰

فضیلت مسجد سهله ۴۴۱
اعمال مسجد سهله ۴۴۱
کربلا ۴۴۷
پیشینه کربلا ۴۴۷
فضیلت کربلا ۴۵۳
فضیلت زیارت امام حسین علیه السّلام ۴۵۳
زندگانی امام حسین علیه السلام ۴۵۷
ولادت ۴۵۷
حسین علیه السلام و پیامبر صلی الله علیه و آله ۴۵۸
حسین علیه السلام با پدر ۴۵۹
امام حسین علیه السلام با برادر ۴۶۰
امام حسین علیه السلام در زمان معاویه ۴۶۱
قیام حسینی ۴۶۲
اخلاق و رفتار امام حسین علیه السلام ۴۶۹
پی نوشتها ۴۷۳
زیارت امام حسین در مفاتیح ۴۷۵
مقدمه ۴۷۵
فضیلت زیارت ۴۷۶
آداب زائر ۴۷۹
آداب ۴۷۹
اوّل ۴۷۹
دوّم ۴۷۹
سوم ۴۸۰
چهارم ۴۸۱
پنجم ۴۸۲
ششم ۴۸۴

هفتم ----- ۴۸۵
نهم ----- ۴۸۶
دهم ----- ۴۸۶
یازدهم ----- ۴۸۷
دوازدهم ----- ۴۸۷
سیزدهم ----- ۴۸۸
چهاردهم ----- ۴۹۰
پانزدهم ----- ۴۹۲
شانزدهم ----- ۴۹۲
هفدهمّ ----- ۴۹۲
هیجدهم ----- ۴۹۲
نوزدهم ----- ۴۹۲
بیستم ----- ۴۹۶
کیفیّت زیارت ----- ۴۹۶
کیفیت ----- ۴۹۶
زیارات مُطْلَقه ----- ۴۹۶
زیارت اوّل ----- ۴۹۶
زیارت دوّیم ----- ۵۰۰
زیارت سیّم ----- ۵۰۱
زیارت چهارم ----- ۵۰۲
زیارت پنجم ----- ۵۰۲
زیارت ششم ----- ۵۰۲
زیارت هفتم ----- ۵۰۳
دعای بالا سر ----- ۵۰۸
زیارت حضرت عبّاس ----- ۵۱۵
زیارت دیگر ----- ۵۱۷

وداع ----- ۵۱۸
زیارات مخصوصه ----- ۵۲۰
اوّل زیارت اوّل رجب و نیمه آن و نیمه شعبان ----- ۵۲۰
دویّم زیارت نیمه رجب ----- ۵۲۳
سیّم زیارت نیمه شعبان ----- ۵۲۵
چهارم زیارت شبهای قدر ----- ۵۲۶
پنجم زیارت حضرت امام حسین در عید فطر و قربان ----- ۵۲۹
زیارت وداع ----- ۵۳۴
ششم زیارت امام حسین در روز عرفه ----- ۵۳۴
نماز زیارت ----- ۵۳۸
زیارت شهداء ----- ۵۳۹
هفتم زیارت عاشوراء ----- ۵۴۰
متن زیارت ----- ۵۴۴
دعای علقمه ----- ۵۴۶
متن دعای علقمه ----- ۵۴۷
متن دعای علقمه ----- ۵۴۷
روایت ----- ۵۵۰
دوم زیارت عاشوراء غیر معروفه ----- ۵۵۴
متن زیارت ----- ۵۵۵
هشتم زیارت اربعین است ----- ۵۵۸
متن زیارت ----- ۵۵۹
تذییلٌ در فضیلت و آداب تربت مقدسه امام حسین علیه السلام ----- ۵۶۳
زیاره الناحیه المقدسه ----- ۵۷۱
متن زیارت ----- ۵۷۱
ترجمه زیارت ----- ۵۸۴
مقتل ----- ۶۰۳

روضه اول مصیبت مسلم بن عقیل ---- ۶۰۳
روضه دوم ورود کاروان عشق به کربلا ---- ۶۰۹
روضه سوم حکایت حر؛ حماسه توبه و تصمیم ---- ۶۱۳
روضه چهارم مصیبت فرزندان و برادران زینب (س) ---- ۶۱۸
روضه پنجم مصیبت عبدالله بن حسن علیه السلام ---- ۶۲۱
روضه ششم مصیبت قاسم (س)؛ بلای خوش تر از عسل ---- ۶۲۳
روضه هفتم علی اصغر (س)؛ داغی بر دل اهل بیت ---- ۶۲۷
روضه هشتم مصیبت علی اکبر علیه السلام؛ شبیه پیامبر ---- ۶۳۱
روضه نهم مصیبت ساقی لب تشنگان ---- ۶۳۵
روضه شب عاشورا ذکر مصائب امام حسین علیه السلام ---- ۶۴۱
روضه یازدهم مصیبت شام غریبان ---- ۶۵۰
روضه شب دوازدهم مصیبت امام زین العابدین علیه السلام ---- ۶۵۷
اشاره ---- ۶۵۷
حب الحسین ---- ۶۶۱
عشق یعنی حسین ---- ۶۶۲
بحر طویل از زبان امام حسین ---- ۶۶۵
شهادت ---- ۶۶۷
عزای شه دین ---- ۶۶۷
خونین ماجرا ---- ۶۶۸
کربلا بود و حسین ---- ۶۶۹
دعا و زیارت ---- ۶۷۰
زیارت امام زمان علیه السلام (آل یاسین) ---- ۶۷۰
صلوات بر امام زمان علیه التسلام ---- ۶۷۳
زیارت امین الله ---- ۶۷۴
زیارت جامعه کبیره ---- ۶۷۵
دعای توسل ---- ۶۸۲

دعای کمیل ---------- ۶۸۴
دعای ندبه ---------- ۶۸۴
دعای عالیه المضامین ---------- ۶۸۴
تذکر ---------- ۶۸۸
درباره مرکز ---------- ۶۹۰

زیارت عتبات عالیات (عراق)

مشخصات کتاب

سرشناسه:مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان،۱۳۸۷

عنوان و نام پدیدآور:زیارت عتبات عالیات (عراق)/ واحد تحقیقات مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

مشخصات نشر:اصفهان:مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان ۱۳۸۷.

مشخصات ظاهری:نرم افزار تلفن همراه و رایانه

موضوع:فقه جعفری -- رساله عملیه.

موضوع:زیارت -- آداب و رسوم.

موضوع:نماز.

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات

مشخصات کتاب

سرشناسه:فلاح زاده، محمدحسین، ۱۳۳۹ -

عنوان و نام پدیدآور:احکام فقهی سفر زیارتی عتبات/نویسنده محمدحسین فلاح زاده.

مشخصات نشر:تهران: مشعر، ۱۳۸۶.

مشخصات ظاهری:۶۰ ص.؛ ۹ × ۱۹/۵ س م.

شابک ۳۵۰۰ ریال ۹۷۸۹۶۴۵۴۰۰۵۷۴

وضعیت فهرست نویسی:فیپا

یادداشت:کتابنامه به صورت زیرنویس.

موضوع:فقه جعفری -- رساله عملیه.

موضوع:زیارت -- آداب و رسوم.

موضوع:نماز.

رده بندی کنگره BP۱۸۳/۹ /ف الف ۵۲۳ ۸۶۸۳۱

رده بندی دیویی ۲۹۷/۳۴۲۲

شماره کتابشناسی ملی: ۱۱۰۱۴۸۳

مقدمه

از آنجا که «فقه» برنامه عملی تمام زندگی است و برای همه مراحل آن؛ در حضر و سفر، تنهایی یا گروهی، برای اعمال فردی یا اجتماعی، قانون عملی دارد، لذا بر آن شدیم تا در این نوشته مختصر برخی از احکام مربوط به سفر زیارتی عتبات را مرور کنیم، باشد که با مراعات آن ها، زائران عزیز بتوانند وظیفه دینی خود را بهتر بشناسند و به آن ها عمل کنند و بهره معنوی بیشتری ببرند.

احکام و آداب سفر

اشاره

در این قسمت گوشه ای از احکام و آداب سفر را با استفاده از منابع فقهی در سه بخش: «پیش از سفر»، «در سفر» و «نماز مسافر» می آوریم:

پیش از سفر

این کارها پیش از سفر و هنگام آغاز آن مستحب است:

۱. طلب خیر از خداوند؛ بدین معنی که از خداوند، خیر و خوبی در این سفر را درخواست کند.

۲. اطلاع دادن به دوستان و بستگان و حلالیّت طلبیدن از آنان.

۳. وصیت کردن، به خصوص نسبت به امور واجب.

۴. انتخاب همسفران مناسب و هم شأن خود از نظر اخلاقی و اقتصادی.

۵. انتخاب زمان مناسب برای سفر، که در ایام هفته،

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۱۰

روزهای شنبه و پس از آن، روزهای سه شنبه و پنجشنبه مستحب است و روز جمعه، قبل از نماز جمعه به سفر رفتن مکروه

است. اگر در سایر ایام هفته لازم شد به سفر برود، صدقه بدهد و برود.

۶. خوانـدن دعـای سـفر و آیـات و سوره های قرآنی و دعاهای دیگری که وارد شـده است و از جمله آنهاست، سوره قـدر «انا انزلنـاه فی لیله القـدر ...»، آیه الکرسـی از «لاـ اله الّا هو الحیّ القیوّم تا ... هم فیها خالـدون» و سوره های حمـد «الحمـد للّه ربّ العالمین ...»، ناس «قل أعوذ بربّ الناس ...» و فلق «قل أعوذ بربّ الفلق ...».

۷. صدقه دادن در آغاز سفر، و بهتر است هنگام سوار شدن به وسیله نقلیه صدقه بدهد.

۸. غسل کردن پیش از بیرون رفتن برای زیارت. «۱»

در سفر

هر چنـد احکـام و آداب سـفر بسـیار است و به تناسب افراد و مکان ها نیز احکام و آداب خاصـی دارد و بسـیاری از آن ها در بخش آداب زیارت و در بخش های دیگر این نوشته خواهد

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۱۱

آمد ولی گوشه ای از آن ها بدین شرح است:

۱. مستحب است زاد و توشه لازم و کافی

به همراه داشته باشد.

۲. با همسفران خود با اخلاق نیکو رفتار کند.

۳. به افراد ضعیف و مریض در طول سفر کمک کند.

۴. به خدمت کاران حرم های مطهر کمک و انفاق کند.

۵. به فقرا و مساکین محل صدقه بدهد. «۱»

نماز مسافر

۱. اگر برنامه سفر زائران عزیز به گونه ای باشد که کمتر از ده روز در یک محل می مانند، نمازهای چهار رکعتی را باید دو رکعتی (شکسته) بجا آورند، حتی افرادی که پیش از این به جهت آنکه شغلشان یا مقدمه شغلشان مسافرت بوده است، مانند خلبانان و ملوانان و برخی از رانندگان. و کسانی که برای انجام کار زیاد به سفر می روند ولی این سفر آنان زیارتی است و شغلی نیست باید نمازهای چهار رکعتی را شکسته بخوانند.

آری اگر افرادی بدانند که می توانند حداقل ده روز در یک محل؛ مثلًا در کربلا یا نجف بمانند و با قصد ماندن حداقل ده

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۱۲

روز به آنجا بروند، نمازشان تمام است. «۱»

۲- مسافری که قصد کرده ده روز بماند، اگر بیشتر از ده روز، مثلًا ۱۳ یا ۱۵ روز بماند، تا وقتی که مسافرت نکرده و از آنجا نرفته، باید نمازش را تمام بخواند و لازم نیست دوباره قصد ماندن ده روز کند. «۲»

۳- مسافری که بنا دارد ده روز در جایی بماند، اگر از قصد خود برگردد تکلیف او بدین شرح است:

الف: پیش از خواندن نماز چهار رکعتی از قصد خود برگردد و تصمیم بگیرد کمتر از ده روز بماند، باید نماز را شکسته بخواند.

ب: پس از خواندن یک نماز چهار رکعتی از قصد خود برگردد؛ تا وقتی که در آنجاست باید نماز

را تمام بخواند. «۳»

۴- مسافری که قصد کرده ده روز در جایی بماند، اگر در بین نماز چهار رکعتی از قصد خود برگردد، چنانچه مشغول رکعت سوم نشده، باید نماز را دو رکعتی تمام نماید و بقیه نمازهای خود را شکسته بخواند و اگر مشغول رکعت سوّم

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۱۳

شده، نمازش باطل است و تا وقتی که در آنجاست باید نماز را شکسته بخواند، اگر چه داخل در رکوع رکعت سوم شده باشد. «۱»

۵- مسافری که بنا دارد ده روز در جایی بماند اگر:

الف: تصمیم نداشته باشد به اطراف آنجا برود، یعنی تمام ده روز را در یک جا می ماند، نمازش تمام است.

ب: تصمیم دارد به اطراف (کمتر از ۵/ ۲۲ کیلومتر) برود و برگردد ولی کمتر از چند ساعت در آنجا می ماند، یعنی در تمام ده روز چند ساعتی بیرون آن محل خواهد بود، در این صورت نیز نمازش تمام است.

ج: تصمیم دارد پس از ده روز به اطراف (کمتر از ۵/ ۲۲ کیلومتر) برود و برگردد، در این صورت نیز نمازش تمام است.

د: تصمیم دارد در بین ده روز به اطراف برود و می داند، بیش از چند ساعت طول می کشد، در این صورت قصد ده روز صحیح نیست و نمازش شکسته است.

ه: تصمیم بیرون رفتن نداشته و پس از خواندن حداقل یک نماز چهار رکعتی، بیرون رفت (کمتر از ۵/ ۲۲ کیلومتر) در این صورت نماز تمام است و ضرری به قصد ندارد، هر چند بیش

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۱۴

از چند ساعت طول بکشد. «۱»

۶. مسافری که می خواهد ده روز در محلی بماند، در صورتی باید

نماز را تمام بخواند که بخواهد تمام ده روز را در یک جا بماند، پس اگر بخواهد مثلًا ده روز در نجف و کوفه بماند، باید نماز را شکسته بخواند. «۲»

۷. مسافر می تواند در مسجدالحرام و مسجد النبی صلی الله علیه و آله و مسجد کوفه و حرم امام حسین علیه السلام نماز را تمام یا شکسته بخواند ولی تمام خواندن با فضیلت تر است. «۳»

۸. تمام روضه شریفه (زیر گنبد) حرم مطهّر امام حسین علیه السلام و رواقها و مسجد متصل به آن، همین حکم را دارد و مسافر می تواند در آنجا نیز نماز را تمام بخواند، ولی در غیر از روضه شریفه؛ یعنی در رواق ها و مسجد متصل به آن احتیاط مستحب است که مسافر نماز را شکسته بخواند ولی در صحن و شهر کربلاء باید نماز را شکسته بخواند. «۴»

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۱۵

۹. مسافر می تواند در این اماکن، بدون نیّتِ تمام یا شکسته، نماز را شروع کند و در وسط آن یکی را اختیار کند و بر همان اساس نماز را به پایان ببرد و حتی در اثنای نماز می تواند نیّت را برگرداند؛ مثلًا به نیت شکسته خواندن نماز را شروع کرده ولی در اثنای نماز قصد کند که نماز را چهار رکعتی تمام کند و همچنین به عکس، تا وقتی که محل عدول نگذشته باشد. پس اگر به نیت چهار رکعتی نماز را شروع کرده و در رکعت اوّل یا دوم تصمیم گرفت که نماز را شکسته بخواند، اشکال ندارد. «۱»

۱۰. حکم تخییر بین تمام و شکسته مخصوص نماز است، بنابراین شخص مسافر حتی اگر تمام روز را در حرم

امام حسین علیه السلام یا مسجد کوفه بماند نمی تواند روزه بگیرد. مگر روزه مستحب با نذر که حکم آن خواهد آمد. «۲»

احکام مسجد و حرم

شش تن از امامان معصوم علیهم السلام در کشور عراق مدفونند.

زائران عتبات مقدس عراق، به زیارت ایشان و بسیاری از مساجد آنجا؛ از جمله مسجد کوفه خواهند رفت که جهت آگاهی آنان مسائلی از احکام مسجد و حرم را

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۱۶

یادآور می شویم:

۱. نماز خواندن در مساجد مستحب است، بلکه حاضر نشدن در مسجد به خصوص برای همسایگان مسجد، در صورتی که عذری مثل بارش باران نباشد، مکروه است. «۱»

۲. وقتی انسان وارد مسجد می شود، مستحب است دو رکعت نماز به قصد تحیّت و احترام به مسجد بخواند و اگر نماز واجب یا مستحب دیگری هم بخواند کافی است. «۲» شایسته یادآوری است که برخی مساجد؛ از جمله مسجد کوفه و سهله، دارای نمازها و آداب ویژه ای است که در کتاب های ادعیه و زیارات آمده است و چنانچه زائران بتوانند آن آداب را مراعات کنند و آن نمازها را بخوانند خوب است.

۳. ترتیب اولویت مساجد برای نماز خواندن از نظر ثواب بدین شرح است:

* مسجد الحرام، هر نماز در آنجا، معادل یک میلیون نماز است.

* مسجد النبی صلی الله علیه و آله هر نماز در آنجا، معادل ده هزار نماز است.

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۱۷

* مسجد جامع کوفه، هر نماز در آنجا معادل هزار نماز است.

* مسجد الاقصی، هر نماز آن معادل هزار نماز است.

* مسجد جامع هر شهر، هر نماز در آنجا معادل یکصد نماز است.

* مسجد قبیله، هر نماز در آنجا معادل بیست و پنج نماز

است.

* مسجد بازار، هر نماز در آن، معادل دوازده نماز است. «۱»

با توجه به این مسأله و اهمیت بسیار زیاد مسجد کوفه، زائران عزیز فرصت را غنیمت شمرده، و در وقت حضور در آن مسجد، از عبادت و نماز و ادعیه و آداب آن غفلت نکنند.

۴. نماز خواندن در حرم امامان علیهم السلام ثواب بسیار دارد به خصوص در حرم امیرالمؤمنین علی علیه السلام و امام حسین علیه السلام و در روایتی وارد شده است نماز کنار قبر حضرت علی علیه السلام معادل دویست هزار نماز است. «۲»

۵. انسان باید رعایت ادب را بکند و جلوتر از قبر پیغمبر صلی الله علیه و آله و امام علیه السلام نماز نخواند و چنانچه نماز خواندن بی احترامی باشد

حرام است «۱» ولی نماز باطل نیست. «۲»

۶. اگر در نماز چیزی مانند دیوار بین او و قبر مطهر باشد که بی احترامی نشود اشکال ندارد ولی فاصله شدن صندوق شریف ضریح و پارچه ای که روی آن افتاده است کافی نیست. «۳»

۷. تعطیل کردن مسجد مکروه است و مستحب است انسان نماز را در مسجدی بخواند که نماز گزار ندارد تا تعطیل نشود.

از امام صادق علیه السلام روایت شده است که- سه چیز در قیامت از مردم شکایت می کنند: اول، مسجد متروکی که اهالی آنجا در آن نماز نمی خوانند. دوم، عالمی که بین عده ای جاهل قرار دارد و از او استفاده نمی کنند. و سوم، قرآنی که متروک مانده و غبار گرفته است و آن را تلاوت نمی کنند. «۴»

۸. زیاد رفتن به مسجد مستحب است. از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله روایت شده است

که هرکس به مسجد رود از وقتی که روانه مسجد می شود تا به خانه بر گردد، برای هر قدم که بر می دارد ده حسنه نوشته می شود. «۵»

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۱۹

۹. س: نماز اول وقت که در غیرمسجد خوانده شود افضل است یا نماز درمسجد که با تأخیر از اول وقت خوانده می شود؟

ج: ظاهراً فضیلت نماز در مسجد بیشتر است به شرط اینکه تأخیر زیاد نباشد. «۱»

نماز تحیّت مسجد

وقتی انسان به مسجد می رود مستحب است دو رکعت نماز به قصد تحیّت و احترام مسجد بخواند و اگر نماز واجب یا مستحب دیگری هم بخواند، کافی است. «۲»

جا گرفتن برای نماز

۱. مسجد و حرم از اماکن مشترك و عمومی مسلمانان است که همه آنان در استفاده از آن مساوی هستند- البته استفاده هایی که مخالف شرع و شأن آن اماکن مقدس نباشد- پس اگر شخصی قبل از دیگری، جایی برای نماز یا عبادتی دیگر یا قرائت قرآن یا خواندن دعا در اختیار گرفت، دیگری نمی تواند آن جا را از او بگیرد. آری بعید نیست که

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۲۰

نماز- جماعت یا فرادی- بر سایر کارها مقدم باشد، پس اگر شخصی جایی از مسجد یا حرم را برای تلاوت قرآن یا درس گفتن یا دعا خواندن اشغال کرده باشد و شخص دیگری بخواهد در آنجا نماز بخواند و جای دیگری در مسجد برای نماز خواندن نباشد یا بخواهد به جماعت ملحق شود و جای دیگری برای فُرادا خواندن نماز هست ولی برای شرکت در جماعت نیست، مثلًا در کنار صفوف به هم فشرده نماز جماعت، شخصی مشغول قرائت قرآن است و شبستان دیگری در مسجد برای نماز فرادی خواندن هست ولی جایی برای شرکت در نماز جماعت باقی نمانده و شخصی وارد می شود و می خواهد در نماز جماعت شرکت کند، بر شخصی که قرآن می خواند واجب است جای خود را به نمازگزار بدهد. «۱»

۲. اگرکسی درمسجد یا حرم جایی برای خود بگیرد ودیگری نگذارد که از آنجا استفاده کند، حق او را غصب کرده است. «۲»

۳. کسی که در مسجد یا حرم نشسته است، اگر

دیگری جای او را غصب کند و در آنجا نماز بخواند بنابر احتیاط واجب باید دوباره نمازش را در محل دیگری بخواند. «۳»

۴. گذاشتن رحل «۱» برای نشستن در حرم یا مسجد، مانند نشستن است، یعنی صاحب رحل حق اولویتی نسبت به آن مکان پیدا می کند و دیگران نمی توانند جای او را بگیرند به شرط آن که رحل، چیزهایی مثل سجاده و عبا باشد که تمام محل نماز خواندن یا قسمت عمده آن را بگیرد، نه مثل گذاشتن مهر یا تسبیح یا مسواک و شانه و امثال اینها. بنابراین با گذاشتن مهر یا تسبیح و حتی هردو، حقی برای او ثابت نیست و دیگران می توانند بردارند و در آن مکان نماز بخوانند. «۲»

۵. بین گذاشتن رحل و آمدن فرد نباید فاصله زیاد باشد، به طوری که آن مکان معطّل بماند، پس اگر رحلی بگذارد و برود و برنگردد در صورتی که بدون برداشتن نتوان در آن محل نماز خواند، دیگران می توانند آن را بردارند، ولی کسی که آن را بر می دارد ضامن نگهداری آن است تا صاحبش برگردد. «۳»

۶. اگر شخصی که در جایی از مسجد یا حرم نشسته است، برخیزد و از آن محل صرفنظر کند، حتی اگر رحلی گذاشته و رحل را بر ندارد، دیگران می توانند آن جا را بگیرند. ولی

تصرف در رحل او جایز نیست، مثلًا نمی توانند بر سجاده او نماز بخوانند. «۱»

۷. اگر شخصی در مسجد جهت نماز جماعت رحل گذاشته و بیرون رفته و جماعت بر پا شده و صاحب رحل مراجعه نکرده است بعد از منعقد

شدن نماز جماعت، احتیاط آن است که تا امام به رکوع رکعت اول نرفته جای او را اشغال نکنند. «۲»

بردن مهر و قرآن مسجد و حرم

بردن مهر و قرآن و کتاب های دعای مساجد و حرم های مطهّر جایز نیست و چنانچه کسی عمداً یا سهواً برده باشد، باید به جای آن برگرداند. «۳»

حفظ حرمت مسجد و حرم

۱. حفظ احترام مسجد و حرم واجب است و هر کاری که بی احترامی به آن اماکن مقدس باشد حرام است؛ مثل آب دهان انداختن یا با کفش وارد شدن.

۲. نجس کردن زمین و سقف و بام و طرف داخل دیوار

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۲۳

مسجد و حرم امام علیه السلام حرام است. «۱»

۳. احتیاط واجب آن است که طرف بیرون دیوار مسجد و حرم را هم نجس نکنند. «۲»

۴. نجس کردن فرش مسجد و حرم نیز بنابر احتیاط واجب حرام است. «۳»

تطهیر مسجد و حرم

۱. برطرف کردن نجاست از مسجد و حرم واجب است وفرقی در این مسأله بین داخل و سقف و پشت بام وحتی طرف داخل دیوار مسجد و حرم نیست. یعنی هرجای مسجد یا حرم نجس شود باید تطهیریا به گونه ای دیگر نجاست برطرف گردد. «۴»

۲. بنابر احتیاط واجب اگر طرف بیرون دیوار مسجد یا حرم نجس شود، بر طرف کردن نجاست از آن واجب است. «۵»

۳. هنگامی که انسان از نجاست مسجد یا حرم مطلع شد،

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۲۴

فوراً باید آن را تطهیر کند، پس نباید به قدری معطل کند که عرفاً بگویند تأخیر کرده است. «۱»

۴. بر طرف کردن نجاست از مسجد یا حرم واجب کفایی است و اختصاص به کسی که آنجا را نجس کرده یا سبب نجس شدن آن شده ندارد، بلکه بر همه افرادی که می توانند آنجا را تطهیر کنند واجب است. «۲»

۵. اگر فرش مسجد یا حرم نجس شود، بنابر احتیاط واجب باید آن را تطهیر کنند ولی چنانچه به واسطه آب کشیدن خراب

می شود و بریدن و تراشیدن جای نجس بهتر است، باید

محل نجس را بتراشند یا ببرّند و اگر کسی که می بُرد یا می تراشد خودش نجس کرده باشد، باید آن را اصلاح کند. «۳»

۶. اگر انسان نتواند جایی را که نجس شده تطهیر کند یا کمک لازم داشته باشد و پیدا نکند، تطهیر مسجد بر او واجب نیست ولی اگر بی احترامی به مسجد یا حرم باشد، بنابر احتیاط واجب باید به کسی که می تواند آن را تطهیر کند، اطلاع دهد. بنابراین چون زائران محترم خودشان نمی توانند

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۲۵

به این امر اقدام کنند، باید به مسئولان نظافت و خدام حرم اطلاع دهند. «۱»

خواندن نماز یا تطهیر مسجد و حرم

۱. اگر انسان در وقت نماز و قبل از شروع آن متوجه شود جایی از مسجد یا حرم نجس است، مثلًا ببیند چند قطره خون بر فرش مسجد یا حرم ریخته است و:

الف: وقت نماز وسعت دارد، تطهیر آن بر خواندن نماز مقدم است.

ب: وقت نماز تنگ است؛ یعنی اگر بخواهد آنجا را تطهیر کند و بعد از آن نماز بخواند، تمام یا قسمتی از آن پس از وقت خوانده می شود، نماز خواندن بر تطهیر آنجا مقدم است. «۲»

۲. اگر در بین نماز متوجه شود یا یادش بیاید که جایی از مسجد یا حرم نجس است، اگر با تمام کردن نماز، تطهیر تأخیر نمی شود، مثلًا در رکعت آخر نماز است یا وقت نماز تنگ است، نمازش را تمام کند و بعد از نماز آنجا را تطهیر کند و در صورتی که تأخیر نمی شود و وقت نماز هم وسعت دارد باید نماز را رها کند و آنجا را تطهیر کند و بعد از آن نمازش

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات،

ص: ۲۶

را بخواند. «۱»

۳. کسی که باید ابتدا مسجد یا حرم را تطهیر کند، اگر اول نمازش را خواند، هر چند به جهت ترک تطهیر مسجد یا حرم گناه کرده است ولی نمازش باطل نیست. «۲»

۴. اگر نجس بودن مسجد یا حرم را فراموش کرد و نماز را خواند و پس از نماز یادش آمد نمازش صحیح است. «۳»

رفتن جنب و حائض به مسجد و حرم

۱. جنب و زن حائض یا نفساء نباید به مسجد الحرام و مسجد النبی صلی الله علیه و آله وارد شوند، هر چند از یک در داخل و از در دیگر بیرون روند، یعنی حتی عبور از این دو مسجد برای چنین افرادی جایز نیست. «۴»

۲. توقف جنب و حائض و نفساء در حرم امامان معصوم علیهم السلام حرام است، ولی عبور از آن، بطوری که از یک در وارد و از در دیگر خارج شود اشکال ندارد و احتیاط مستحب است که در آن حال از داخل حرم عبور نکند، این حکم

اختصاص به اطراف ضریح (روضه شریفه) و رواق ها دارد ولی صحن ها و حرم امامزاده ها این حکم را ندارد.

۳. زن مستحاضه می تواند به مسجد یا حرم امامان معصوم علیهم السلام وارد و در آنجا توقف کند، حتی مستحاضه متوسطه و کثیره، ولی احتیاط مستحب است اگر غسلهایی را که برای نماز گفته شده انجام نداده در آنجا توقف نکند. «۱»

استفاده از وضوخانه مسجد

۱. کسی که نمی خواهد در مسجدی نماز بخواند، اگر نداند حوض یا وضوخانه آن را برای همه مردم وقف کرده اند یا برای کسانی که در آن جا نماز می خوانند، نمی تواند از حوض یا وضوخانه آن مسجد وضو بگیرد، ولی اگر معمولًا کسانی هم که نمی خواهند در آنها نماز بخوانند وضو می گیرند، می تواند در آنها وضو بگیرد. «۲»

۲. اگر طهارتخانه مسجد، تنها برای استفاده نمازگزاران آن مسجد وقف شده باشد، استفاده کسانی که نمی خواهند در آن مسجد نماز بخوانند، حرام است. ولی اگر ندانند که برای استفاده همه مردم وقف شده یا فقط نمازگزاران همان مسجد،

حکم مسأله قبل را دارد. «۱»

آداب مسجد

در رابطه با مسجد آداب زیادی وجود دارد یعنی کارهای مستحب و مکروه که به نوعی با مسجد مربوط می شود بسیار است ولی در اینجا به برخی از اعمال مکروه که از بعضی افراد سر می زند اشاره می کنیم.

* خوابیدن در مسجد مگر در حال ناچاری.

* صحبت کردن راجع به کارهای دنیا.

* انجام دادن کارهای صنعتی، مثل نجاری، جوشکاری و ...

(مگر برای مسجد)

* خواندن شعری که نصیحت و مانند آن نباشد.

* بلند حرف زدن و فریاد کشیدن.

* گمشده ای را طلب کردن. «۲»

نماز جماعت

از آنجا که ایام زیارتی و مکان های مقدسی که زائران مشرف می شوند، فرصت مناسبی است برای شرکت در نماز

جماعت و به تناسب سفری که دارند مسائل ویژه ای برای نمازشان در جماعت مطرح است. لذا بخشی از احکام نماز جماعت را در این قسمت می آوریم.

اهمیت نماز جماعت

گذشته از آن که در روایات، برای نماز جماعت اجر و پاداش بسیاری وارد شده است، با دقت در برخی از مسائل فقهی، به اهمیت نماز جماعت پی می بریم و در اینجا به برخی از آنها اشاره می کنیم.

۱. مستحب است نمازهای واجب، به خصوص نمازهای یومیه را به جماعت بخوانند و بر این مسأله در روایات تأکید فراوانی شده است.

۲. شرکت در نماز جماعت برای همه مستحب است به ویژه برای همسایه مسجد.

۳. مستحب است انسان صبر کند که نماز را به جماعت بخواند.

۴. نماز جماعت هر چند اول وقت خوانده نشود از نماز فُرادای اول وقت بهتر است.

۵. نماز جماعتی که مختصر خوانده می شود از نماز فرادایی که طول بدهد، بهتر است.

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۳۰

۶. سزاوار نیست انسان بدون عذر نماز جماعت را ترک کند، به ویژه نماز جماعتی که در مسجد خوانده می شود.

۷. حاضر نشدن در نماز جماعت از روی بی اعتنایی به آن جایز نیست.

۸. وقتی که جماعت بر پا می شود، مستحب است کسی که نمازش را فرادا خوانده دوباره به جماعت بخواند.

۹. امام یا مأموم می تواند نمازی را که به جماعت خوانده، دوباره به جماعت بخواند در صورتی که جماعت دوم و اشخاص آن غیر از اول باشد. «۱»

شرایط نماز جماعت

هنگام برپایی نماز جماعت، شرایط زیرا باید مراعات شود:

* مأموم از امام جلوتر نایستد و احتیاط واجب آن است که کمی عقب تر بایستد.

* جایگاه امام جماعت از جایگاه مأمومین بالاتر نباشد.

* فاصله امام و مأموم و فاصله صف ها زیاد نباشد.

* بین امام و مأموم و همچنین بین صف ها چیزی مانند دیوار یا پرده مانع نباشد. ولی نصب پرده بین

صف مردهاو

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۳۱

زن ها اشکال ندارد. «۱»

اتصال صفوف جماعت

مأمومین بایـد با امام جماعت مرتبط باشـند و ارتباط آنها یا بـدون واسـطه است که از محل سـجده مأموم تا محل ایسـتادن امام نباید بیش از یک گام فاصله باشد. یا با واسطه سایر مأمومین که از جلو یا از سمت راست یا چپ باید این ارتباط بر قرار باشد و بین نمازگزار و صف جلو یا کسی که طرف راست یا چپ او قرار دارد بیش از یک گام فاصله نباشد. «۲»

مانع بین صفوف

اگر نمـازگزار در صف اول ایسـتاده، نبایـد مقابـل او مـانعی باشـد که نتوانـد امـام جمـاعت را ببینـد. پس اگر امام جماعت در محراب باشـد، کسانی که دو طرف محراب پشت دیوار می ایستند و امام جماعت را نمی بینند نمی توانند اقتدا کنند، ولی اگر مانعی در کار نباشد و به جهت طولانی بودن صف اول، امام جماعت را نبیند، اشکال ندارد.

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۳۲

و اگر در صـفوف بعدی می ایسـتد، نباید مانعی از دیدن صف جلو وجود داشته باشد، پس اگر صفوف جماعت تا در شبستان برسـد، کسـی که بیرون شبسـتان، مقابـل در ایسـتاده که صف جلو را می بینـد و کسـانی که پشت سـر او ایسـتاده انـد نمازشان صحیح است ولی کسانی که دو طرف پشت دیوار ایسـتاده اند و از صف جلو، هیچکس (حتی یک نفر) را نمی بینند، نمازشان باطل است. «۱»

نماز قضا در سفر

۱. سـفر زیـارتی فرصت منـاسبی است برای به جـای آوردن نمـاز قضا. در این بخش از نوشـته حاضـر، جهت یادآوری زائران، برخی از احکـام نماز قضا را می آوریم، امیـد است زائران عزیز در اوقات فراغت خود، به ویژه در حرم های مطهّر یا مساجـد با فضـیلت، نمازهـای قضـا شـده خود را به جا آورنـد که از هر عمل مسـتحبی بهتر است، چون این تکلیف واجب است و ممکن است در آینده چنین فرصتی به دست نیاید و اگر نماز قضای خود را بجا آورند، افزون بر اینکه به وظیفه شـرعی خود عمل می کنند، از ثواب بسیار زیاد نماز در حرم مطهر و مسجد نیز بهره مند خواهند شد.

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۳۳

۲. نماز قضا را به جماعت می توان خواند، چه نماز جماعت ادا باشد

یا قضا، و لازم نیست هر دو، یک نماز را بخوانند؛ مثلًا اگر نماز قضای صبح را با نماز ظهر یا عصر امام جماعت بخواند اشکال ندارد. «۱»

۳. در سفر نمی توان روزه گرفت، حتی روزه قضا و روزه مستحب- مگر در چند مورد استثنایی- ولی نماز قضا را می توان خواند. بنابراین کسانی که قصد ماندن ده روز در نجف یا کربلا یا شهرهای دیگر را ندارند مسافر هستند و نمی توانند روزه بگیرند. ولی می توانند نماز قضا بجای آورند. «۲»

۴. اگر انسان در سفر بخواهد نمازهایی را که در غیر سفر قضا شده بجا آورد، باید نمازهای ظهر و عصر و عشا را چهار رکعتی قضا کند. «۳»

۵. اگر در سفر نماز ظهر یا عصر یا عشا را نخواند یا باطل خوانده باشد باید قضای آنها را دو رکعتی بجا آورد، هرچند در وطن آنها را قضا کند. «۴»

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۳۴

۶. نماز قضا را در هر وقت می توان به جا آورد؛ یعنی قضای صبح را می توان ظهرا یا شب خواند. «۱»

شرکت مسافر در نماز جماعت

۱- مسافری که نماز را شکسته می خواند اگر به امام جماعتی که نماز را تمام می خواند اقتدا کند هر چند ثوابش از نماز جماعت که هر دو- امام و مأموم- نمازشان تمام باشد یا هر دو نمازشان شکسته باشد، کمتر است ولی از نماز فرادی ثواب بیشتری دارد. «۲»

۲- مسافری که نمازش شکسته است و پس از اتمام دو رکعت سلام می دهد و نمازش تمام می شود می تواند در دو رکعت دیگر امام جماعت، نماز دیگری- ادا یا قضا- اقتدا کند. «۳»

۳- لازم نیست نماز امام و مأموم یکی باشد، پس مأموم

می تواند نماز قصای ظهر را به نماز عشای امام اقتدا کند. «۴»

۳- در دو رکعت آخر که مأموم مسافر نماز دیگری را اقدا

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۳۵

می کند لازم نیست، آن نماز دو رکعتی باشد، پس نماز سه رکعتی یا چهار رکعتی نیز می تواند اقتدا کند. «۱»

۴- در رکعت سوم که مأموم اقتدا می کند، چنانچه فرصت خواندن حمد و سوره یا لا اقل حمد تنها را داشته باشد، می تواند بیشتر از رکوع امام- در بین تسبیحات اربعه- اقتدا کند ولی اگر چنین فرصتی ندارد باید صبر کند تا امام جماعت به رکوع رود آنگاه می تواند تکبیر بگوید و به رکوع رود و چنانچه به رکوع امام جماعت برسد صحیح است. «۲»

۵- اگر مأمور به تصور اینکه فرصت خواندن حمد و سوره را دارد، اقتدا کرد ولی پیش از تمام شدن حمد امام جماعت به رکوع رفت، مأموم باید حمد را به پایان ببرد و در این فرض اگر به رکوع امام جماعت هم نرسد ولی به سجده برسد نمازش به جماعت، صحیح است. «۳»

۲- در رکعت سوّم یا چهارم نماز جماعت، چنانچه مأموم در رکعت اوّل یا دوّم باشد، باید حمد و سوره را آهسته بخواند. «۴»

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۳۶

۷- خواندن قنوت در نمازهای یومیّه واجب نیست بلکه مستحب است، لذا نخواندن آن ضرری به نماز نمی زند، لذا نمازگزارانی که یک یا دو رکعت از امام جماعت عقب تر هستند، چنانچه فرصت خواندن قنوت را نداشته باشد اشکال ندارد. «۱»

احکام و آداب زیارت

اشاره

برای تشرف به حرم مطهر معصومین علیهم السلام و در حال زیارت قبور مطهر آنان، این کارها مستحب است:

۱. غسل زیارت، که

به همین نیت انجام شود و کیفیّت آن با سایر غسل ها فرقی ندارد.

۲. با طهارت و وضو بودن.

۳. پوشیدن لباس های پاک و تمیز و بهتر است سفید باشد.

۴. عطر زدن و خوشبو کردن خود. بجز برای زیارت حضرت امام حسین علیه السلام که این عمل مستحب نیست.

۵. با آرامش و وقار حرکت کردن و گام ها را کوتاه برداشتن.

۶. مشغول بودن به ذکر، به خصوص ذکر «اللَّه اکبر» و

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۳۷

«الحمد للَّه» در حال رفتن به زیارت.

۷. خواندن اذن دخول و اجازه گرفتن برای ورود به حرم.

۸. بوسیدن آستانه و درگاه حرم، ولی سجده کردن جایز نیست مگر آنکه سجده شکر به جهت توفیق این زیارت باشد.

از آنجا که امروزه برخی از دشمنان مکتب اهل بیت از این مسأله سوء استفاده کرده و علیه شیعیان تبلیغ می کنند، بهتر است زائران گرامی سجده شکر را نیز روبروی قبر و ضریح انجام ندهند.

۹. وارد شدن به حرم با پای راست.

۱۰. نزدیک قبر رفتن، به طوری که بتواند در کنار ضریح قرار گیرد و خود را به آن بچسباند، در صورتی که مزاحمتی برای زائران نداشته باشد و سبب اختلاط با نامحرم نباشد.

یادآوری می شود، هر چند نزدیک ضریح رفتن اگر مزاحمتی برای دیگران نداشته باشد مطلوب است ولی زیارت حضرت صرفاً به دست مالیدن و بوسیدن ضریح نیست. بلکه اگر در حرم در گوشه خلوتی نیز زیارت نامه بخوانند به حضرت سلام بدهند از ثواب زیارت بهره مند خواهند بود و این فکر که اگر دست به ضریح نرسانند یا نبوسیدند زیارتشان کامل نیست تصور بی جایی است.

۱۱. ایستادن در حال زیارت، اگر عذری ندارد و بتواند بایستد.

احکام

۱۲. تکبیر گفتن پیش از زیارت، وقتی قبر مطهر را می بیند.

۱۳. خواندن زیارت هایی که از معصومین علیهم السلام رسیده است مانند زیارت جامعه و امین اللّه.

۱۴. آهسته زیارت خواندن و پرهیز از صدای بلند.

۱۵. خواندن دو رکعت نماز زیارت، پس از زیارت و هدیه آن به صاحب مزار.

۱۶. در زیارت معصومین علیهم السلام مستحب است پشت به قبله و رو به قبر زیارت بخواند.

۱۷. خواندن دعا و قرآن و هدیه ثواب آن به صاحب مزار.

۱۸. توبه از گناهان؛ زیرا آن اماکن مقدس محل پذیرش توبه است. «۱»

۱۹. پرهیز از سخنان ناشایست و لغو و بیهوده و امور دنیایی در آن اماکن مقدس.

۲۰. بیرون رفتن از حرم (به ویژه اطراف ضریح) پس از زیارت تا جا برای دیگران باشد و از زیارت ملول نشود و شوق زیارت همچنان در دلش زنده بماند.

ایّام زیارتی معصومین علیهم السلام

در برخی از روایات رسیده از معصومین علیهم السلام آمده است که زیارت آنان در ایام خاصی سفارش شده و ثواب بیشتری دارد که در روزهای هفته، زیارت هر یک از آنان به ترتیب ذیل مستحب است و برای هر روز زیارت خاصی وارد شده است:

* روز شنبه: زیارت حضرت رسول صلی الله علیه و آله

* روز یکشنبه: زیارت امیرالمؤمنین علیه السلام

* روز دوشنبه: زیارت امام حسن و امام حسین علیهما السلام

* روز سه شنبه: زیارت امام سجاد و امام باقر و امام صادق علیهم السلام

* روز چهار شنبه: زیارت امام موسی بن جعفر، امام رضا و امام جواد و امام هادی علیهم السلام.

* روز پنج شنبه: زیارت امام حسن عسکری علیه السلام.

* روز جمعه:

زیارت حجه بن الحسن، امام عصر علیه السلام. «۱»

در برخی از ایّام سال نیز زیارت حضرت امیر المؤمنین علی و امام حسین علیهما السلام سفارش بیشتری شده و ثواب افزون تری دارد که اگر زائران عزیز بتوانند سفر خود را طوری تنظیم کنند که در

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۴۰

آن ایام به زیارت قبر ایشان نائل شوند سعادت بزرگی است و چنانچه به طور اتفاقی در این ایام در نجف و کربلا بودند، زیارت قبر ایشان را فراموش نکنند. هر چند خواندن زیارت نامه ایشان در این روزها از راه دور نیز ثواب دارد و آن ایام بدین شرح است:

اوقات مخصوص زیارت امیرالمؤمنین علی علیه السلام

۱. روز تولد ایشان (۱۳ رجب).

۲. شب و روز عید غدیر. (۱۸ ذی حجه)

۳. روز نزول سوره «هل اتی» (۲۵ ذی حجه).

۴. شب و روز مبعث پیامبر صلی الله علیه و آله (۲۷ رجب).

۵. روز ۲۱ ماه رمضان.

۶. شب اول ربیع الاول، شبی که حضرت علی علیه السلام در بستر پیامبر صلی الله علیه و آله خوابیدند.

۷. روز غزوه بدر، (۱۷ ماه رمضان).

۸. روز فداکاری ایشان در غزوه احد، (۱۷ شوال).

۹. روز فتح خیبر.

۱۰. روزی که بر دوش پیامبر صلی الله علیه و آله بالا رفت و بت ها را شکست (۲۰ رمضان).

۱۱. روز فتح بصره (نیمه جمادی الاولی).

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۴۱

۱۲. روزی که خورشید به احترام ایشان برگشت (ردّ شمس، ۱۷ شوال).

۱۳. روزی که از طرف پیامبر صلی الله علیه و آله مأمور ابلاغ آیه برائت شد (اول ذی حجه).

۱۴. روزی که به امر خدا و ابلاغ پیامبر خدا صلی الله علیه و آله درِ خانه های دیگران به مسجد پیامبر صلی الله

علیه و آله بسته و در خانه حضرت باز گذاشته شد (روز عرفه).

۱۵. روزی که آن حضـرت انگشتری خویش را در حـال نمـاز به فقیر داد که همان روز مباهله است و از دو جهت خصوصـیت دارد (۲۴ ذی حجه).

۱۶. روزی که با حضرت زهرا علیها السلام ازدواج کرد (۲۱ محرم).

۱۷. آغاز خلافت ایشان؛ یعنی روز وفات پیامبر خدا صلی الله علیه و آله (۲۸ صفر).

۱۸. روزی که مردم برای خلافت ظاهری با حضرت بیعت کردند (۱۸ یا ۲۵ ذی حجه)

۱۹. روز اوّل فروردین (نوروز) که روز بیعت با ایشان، با این روز مصادف بوده است. «۱»

اوقات مخصوص زیارت امام حسین علیه السلام

۱. شب و روز جمعه.

۲. روزهای اوّل، وسط و آخر ماه قمری.

۳. روز عاشورا.

۴. اوّل و نیمه ماه رجب.

۵. سوم شعبان (سالروز ولادت آن حضرت).

۶. شب نیمه شعبان.

۷. در تمام روزهای ماه رمضان به ویژه در دهه آخر آن ماه.

۸. شبهای قدر.

۹. عید فطر.

۱۰. روز عرفه.

۱۱. عید قربان.

۱۲. روز مباهله (۲۴ ذی حجه) «۱»

زیارت قبور

از جمله کارهای مستحب، زیارتِ قبور اولیا، شهدا، صالحان و مؤمنان است. زائران عتبات عراق، افزون بر زیارت امامان علیهم السلام، قبور بسیاری از امام زادگان و راویان و شهدا و علما

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۴۳

و مؤمنان را نیز زیارت خواهند کرد و به زیارت یکی از قبرستان های مهم جهان اسلام یعنی وادی السلام در نجف خواهند رفت، که در آنجا اولیا، علما، شهدا و بزرگانی از اهل ایمان آرمیده اند. بی مناسبت نیست که برخی از آداب زیارت قبور مؤمنان را یادآور شویم:

۱. در طول هفته، روزهای دوشنبه، پنجشنبه و صبح شنبه، ثواب بیشتری دارد.

۲. هنگام زیارت اهل قبور نیز این امور مستحب است:

* رو به قبله نشستن و گذاشتن دست بر قبر.

* خواندن هفت مرتبه سوره قدر «إِنَّا أَنْزَلْناهُ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ ...».

* خواندن سوره حمد و ناس و فلق و آیه الکرسی، هر کدام سه مرتبه و سوره «یس».

* سلام دادن بر اهل قبور و دعا کردن برای آنان و در روایت است که امام صادق علیه السلام فرمود: اینگونه سلام دهید:

«السَّلامُ عَلَی أَهْلِ الدِّیَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ وَالْمُومِناتِ وَ الْمُسْلِمِینَ الْمُسْلِماتِ، أَنْتُمْ لَنَا فَرَطٌ وَ انّا بِکُمْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ لاحِقُونَ». «۱»

احکام عزاداری

گریستن در عزای معصومین علیهم السلام و گریاندن دیگران و بر پایی مجالس سوگواری اهل بیت؛ از جمله کارهای مستحب مؤکد و از افضل کارها و دارای ثواب بسیاری است ولی از آنجا که برخی افراد گاهی در عزاداری دچار افراط یا تفریط می شوند، توجه به چند شرط از شرایط عزاداری لازم است:

۱. آنچه خوانده می شود؛ مشتمل بر مطالب دروغ و باطل نباشد.

۲. همراه با کار حرام؛ مثلًا موسیقی لهوی

نباشد.

۳. همراه با مطالبی که وهن مذهب یا تنقیص و تحقیر معصومین علیهم السلام است نباشد.

۴. موجب اضرار به نفس (ضرر قابل توجه) نباشد.

۵. سبب ترک واجب نباشد، که گاهی سبب ترک نماز یا قضا شدن آن می شود. «۱»

س: نظر مبارک خود را در مورد خواندن وعاهای کمیل، ندبه، سمات، زیارت عاشورا و جامعه، عزاداری حضرت امام

حسین علیه السلام (از قبیل روضه خوانی، سینه زنی و غیره) مرقوم فرمایید تا رفع ابهام و شبهه از دسائس مغرضین شود و نیز شیعیان راستین اغفال نشوند؟

امام خمینی قدس سره: ج) خواندن ادعیه مأثوره و عزاداری برای حضرت سید الشهداء علیه السلام از افضل قُرُبات و آدم ساز است. «۱»

س: لطفاً نظر خود را در مورد تعزیه ای که با شرایط ذیل خوانده می شود و مرسوم محلّ می باشد، مرقوم فرمائید تا به آن عمل شود؟

۱- از طبل و شیپور و سائر ادوات طرب انگیز هیچ گونه استفاده نمی شود.

۲- تعزیه را با صدای ساده که غنا به آن گفته نمی شود می خوانند.

۳- اجتماع مرد و زن به صورتی است که زنها و مردها جداگانه و با فاصله پنجاه متر از هم می نشینند.

۴- کسی که نسخه زنانه را می خواند فقط عبا به دوش دارد و یک دستمال سیاه به سر می پیچد.

۵- اشعار معمولی به زبان محلّی (که در اغلب مجالس مرسوم است) خوانده می شود.

۶- مزاحم وقت نماز و روضه خوانی و مانع وعظ نیست وخواننده هم اهل محل است.

امام خمینی قدس سره: ج) باخصوصیّات مذکوره اشکالی ندارد. «۱»

س- در بعضی از هیئت های مذهبی، مصیبت های خوانده می شود که مستند به مقتل معتبری

نیست و از هیـچ عالم یا مرجعی هم شـنیده نشـده است و هنگامی که از خواننـده مصـیبت از منبع آن سؤال می شود، پاسخ می دهنـد که اهـل بیت: اینگونه به مـا فهمانـده انـد و یا ما را راهنمایی کرده انـد و واقعه کربلا فقط در مقاتل نیست و منبع آن هم فقط به گفته های علما نمی باشـد بلکه گاهی بعضـی از امور برای مدّاح یا خطیب حسـینی از راه الهام و مکاشـفه مکشوف می شـود، سؤال مـن ایـن اسـت که آیـا نقـل وقـایع از این طریـق صـحیح است یـا خیر؟ و در صـورتی که صـحیح نباشـد، تکلیف شنوندگان چیست؟

آیهاللّه خامنه ای: ج) نقل مطالب به صورت

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۴۷

مزبور بدون اینکه مستند به روایتی باشد و یا در تاریخ ثابت شده باشد وجه شرعی ندارد مگر آنکه نقل آن به عنوان بیان حال به حسب برداشت متکلّم بـوده و علم به خلاـف بـودن آن نداشـته باشـد و تکلیف شـنوندگان نهی از منکر است به شـرطی که موضوع و شرایط آن نزد آنان ثابت شده باشد. «۱»

استفاده از ابزار موسیقی در عزاداری

از آنجـا که در برخی از هیئت هـای عزاداری از شـیپور و طبـل و سـنج و دیگر وسائل موسـیقی اسـتفاده می شود، توجه به چند استفتاء لازم است:

س: آیا زدن طبل و شیپور در تعزیه حضرت سید الشهداء علیه السلام جایز است یا نه؟

امام خمینی قدس سره: ج) اگر از آلات لهو و لعب نباشد و وهن بر مذهب هم نشود مانع ندارد. «۲»

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۴۸

س: اسـتفاده از طبـل وسـنج وشـیپور وهمچنین زنجیرهـایی که دارای تیغ هسـتند در مجـالس و دسـته های عزاداری چه حکمی دارد؟

آیت اللّه خامنه ای: ج) اگر

استفاده از زنجیرهای مزبور موجب وهن مذهب در برابر مردم شود و یا باعث ضرر بدنی قابل توجهی گردد جایز نیست ولی استفاده از شیپور و طبل و سنج به نحو متعارف اشکال ندارد. «۱»

س: استفاده از آلات موسیقی مانند ارگ (از آلات موسیقی و شبیه پیانو است) و سنج و غیر آنها در مراسم عزاداری چه حکمی درد؟

آیت اللّه خامنه ای: ج) استفاده از آلات موسیقی، مناسب با عزاداری سالار شهیدان نیست و شایسته است مراسم عزاداری به همان صورت متعارفی که از قدیم متداول بوده برگزار شود. «۲»

نذر و وقف

یکی از سنت های پسندیده مسلمانان، نذر اعمالی است برای معصومین علیهم السلام یا اموالی برای آنان و همچنین وقف ملک یا مالی برای آنان و این سنت حسنه همچنان رواج دارد و از آنجا که برخی از زائران گاهی برای عمل به نذر خود یا صرف منافع موقوفات، راهی آن دیار می شوند، توجه به برخی از احکام نذر و وقف که ارتباطی با آن پیشوایان پاک و حرم های مطهّر آنان و امور مربوط به ایشان دارد، مفید خواهد بود:

۱. در نذر باید صیغه خوانده شود و لازم نیست آن را به عربی بخواند؛ پس اگر بگوید: «اگر مریض من خوب شود برای خدا بر عهده من است که ده هزار تومان به حرم امام حسین علیه السلام بدهم» نذر او صحیح است و باید مطابق آن عمل کند، بنابراین اگر صیغه نذر نخوانده باشد، عمل به آن واجب نیست. «۲»

۲. انسان کاری را می تواند نذر کند که انجام دادن آن

برایش ممکن باشد؛ بنابراین کسی که نمی تواند پیاده به نجف

یا کربلا برود، اگر نذر کند پیاده برود، نذر او صحیح نیست. «۱»

۳. اگر انسان نـذر کنـد کاری را انجام دهـد، باید همان طور که نذر کرده عمل کند، پس اگر نذر کند روز اوّل ماه به زیارت برود، چنانچه روز قبل یا بعد از آن برود، کفایت نمی کند و به نذر عمل نشده است. «۲»

۴. اگر نـذر کنـد که به زیـارت یکی از امامـان علیهم السـلام برود، چنـانچه به زیارت امام دیگر برود کافی نیست و چنانچه به واسـطه عـذر نتوانـد آن امام را زیارت کنـد، چیزی بر او نیست بنابراین اگر نذر کرده باشد به زیارت یکی از امامان مدفون در آن کشور یا یکی از امامزاده یا اماکن مقدس برود و به جهت ناامنی و عذری دیگر نتواند برود چیزی بر او واجب نیست. «۳»

۵. کسی که نذر کرده به زیارت برود و غسل زیارت و نماز آن را نذر نکرده، لازم نیست، غسل و نماز را انجام دهد. «۴»

۶. اگر برای حرم یکی از امامان علیهم السلام یا امامزادگان چیزی

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۵۶

نـذر کنـد، بایـد آن را به مصارف حرم برسانـد؛ از قبیل فرش و پرده و روشـنایی امّا اگر نتوانـد به این مصارف برساند، به افراد مسؤول یا عالمان متعهد مراجعه کند تا به مصارف شرعی آن برسد. «۱»

۷. اگر چیزی را نذر خود امام علیه السـلام یا امامزاده کند، چنانچه مصـرف معینی را قصد کرده باید به همان مصرف برساند و اگر مصرف معینی را قصد نکرده، باید به فقیران و زائران بدهد یا مسجد و مانند آن بسازد و ثواب آن را به امام

هدیه کند. «۲»

۸. اگر چیزی را به حرم امامان علیهم السلام یا امامزادگان وقف کرده باشد، منافع آن صرف در تعمیر و نور و خدمت کاران حرم و نگهبانان و سایر امور مربوط به حرم می شود. «۳»

۹. اگر چیزی را برای سیدالشهدا علیه السلام وقف کرده باشند، صرف در عزاداری آن حضرت؛ مانند مزدِ قاری و مداح و آنچه در مجلس عزای امام حسین علیه السلام متعارف است می شود. «۴»

تربت امام حسین علیه السلام

به پاس فداکاری امام حسین علیه السلام و شهادت ایشان در راه احیای دین، آثار و احکام خاصی برای خاک قبر «۱» آن امام قرار داده شده است:

۱- در حال نماز سجده بر تربت امام حسین علیه السلام مستحب است و سبب افزایش ثواب نماز می باشد. «۲»

۲- خوردن هر نوع خاکی حرام است به جز تربت حسینی که خوردن اندکی از آن به نیّت شفا گرفتن جایز است. «۳»

۳- برآوردن کام نوزادان با تربت حسینی مستحب است. «۴»

۴- حفظ احترام آن لازم است و هرگونه بی احترامی به آن حرام می باشد، از جمله:

* نجس کردن آن جایز نیست.

احکام فقهی سفر زیارتی عتبات، ص: ۵۸

* انداختن آن در جایی که بی احترامی باشد حرام است.

* اگر در جایی که بی احترامی باشد بیفتد باید آن را بیرون آورند، حتّی اگر در چاهی باشد و بیرون آوردن تربت ممکن نباشد، در صورت امکان باید چاه را تعطیل کنند.

۵- مستحب است، هنگام دفن میت مقداری تربت همراه او گذاشته شود و با حنوط «۱» او نیز مخلوط کنند.

۶- کالایی که به جایی می فرستند مستحب است مقداری تربت هم همراه آن بگذارند، مثلًا جهیزیه دختر.

۷- بوییدن و بوسیدن تربت

امام حسـین علیه السـلام و بر چشم مالیـدن مسـتحب است، و حتی دست کشـیدن بر آن و بر سایر اعضای بدن مالیدن نیز ثواب دارد. «۲»

از این مسائل بر می آید که مستحب است تمام زندگی همراه با تربت حسینی باشد، آغاز و ادامه و پایان.

تسبیح تربت

ذکر گفتن با تسبیحی که از تربت امام حسـین علیه السـلام ساخته شـده باشـد و حتی همراه داشـتن آن مسـتحب است، حال که سخن از تسبیح تربت به میان آمد، بجاست تاریخچه مختصر آن نیز گفته شود:

پس از آنکه پیامبر اسـلام صلی الله علیه و آله ذکرهای معروف را به دخترشان حصرت زهرا علیها السلام آموختند، ایشان برای شمارش آن ذکرها، تسبیحی از نـخ پشـمین ساختند که به آن گره های متعدد زده بودند، پس از شـهادت حضـرت حمزه سـید الشـهداء علیه السـلام در غزوه احـد، حضـرت زهرا علیهـا السـلام از تربت ایشـان تسبیحی سـاخته و به نـخ کرده بودنـد و با آن تسبیحات را می گفتند، مردم نیز پس از آن همین گونه عمل کردند، چون امام حسـین علیه السـلام در کربلا به شهادت رسید، به خـاطر فضـیلت تربت او، این کـار دربـاره تربت قبر آن امام شـهید انجام گرفت. امام صادق علیه السـلام فرمود: من کان معه سبحه من طین قبر الحسین علیه السلام کتب مسبّحاً و ان لم یسبّح بها. «۱»

هرکه تسبیحی از تربت قبر حسین علیه السلام داشته باشد، تسبیحگوی نوشته می شود، هر چند با آن تسبیح نگوید.

آب فرات

فرات رودخانه عظیمی است که حادثه عظیم کربلا در نزدیکی آن اتفاق افتاده است و یادآور تشـنگی ابا عبـدالله الحسـین علیه السلام و یاران ایشان در روز عاشور است.

مطابق آنچه در روایات آمده، آب این رودخانه دارای فضـیلت و برکت بسیاری است «۱» به چند نمونه از احکام فقهی مربوط به این آب اشاره می شود:

۱. نوشیدن در هر حال و برای شفا یافتن از بیماری مستحب است و اثر دارد. «۲»

۲. مستحب است کام نوزاد را

با آب فرات و تربت سیدالشهدا علیه السلام بردارند. «۳»

۳. مستحب است غسل زیارت قبور معصومین علیهم السلام در صورت امکان با آب فرات باشد. «۴»

والحمد للّه اوّلًا وآخراً

زیارت ائمه معصومین

شناخت امام علیه السّلام

زائر قبل از زیارت باید بداند:

الف) امام علیه السلام کیست؟

ب) حرم کجاست؟

ج) فضیلت زیارت امام علیه السلام چیست؟

د) هنگام تشرّف به حرم، چه وظیفه ای دارد؟

«امام علیه السلام در زمان خود یگانه روزگار است، کسی به رتبه او نمی رسد، جایگزینی برای او وجود ندارد و نظیری برای او نخواهد بود». (کافی ج ۱ ص ۱۹۸ حدیث ۱)

«امام علیه السلام برگزیده الهی است و خدا او را به امامت مردم منصوب کرده است». (کافی ج ۱ ص ۲۰۳ حدیث ۲)

«امام علیه السلام امین خدا در بین مردم و حجّت خدا بر بندگان اوست. امام علیه السلام، وارسته از گناهان و معایب. امام علیه السلام، ماه تابان، چراغ فروزان و روشنی بخش راه هدایت است». (کافی ج ۱ ص ۱۹۸ حدیث ۱)

«شناخت امام علیه السلام موجب قبولی اعمال است». (کافی ج ۱ ص ۲۰۳ حدیث ۲)

«محبت به امام علیه السلام، محبت به خدا و دشمنی با امام علیه السلام دشمنی با خداست. پوینده راه امام علیه السلام رستگار است امّا کسی که راهی، غیر از راه امام علیه السلام برگزیند گمراه است. امام علیه السلام شاهد اعمال مردم در دنیا و شفیع آنها در روز قیامت است. خدا ولایت امام علیه السلام را وسیله طهارت خلقت، پاکی روح و تزکیه انسانها قرار داده است». (زیارت جامعه کبیره [مفاتیح الجنان])

حرم امام علیه السّلام

حرم، مکانی است که رعایت حرمتش لازم و هتک آن حرام شمرده شده است. حرم امام، مکان مقدّسی است که قبر مطهّر

امام را در بر دارد. حرم امام حریم ولایت و جایگاه میثاق با ولی الله است. حرم امام مکان مطهّری است که محل نزول

ملائکه الهی است. حرم امام، جایگاه تقرّب و سرای وصال است. حرم امام محل نزول رحمت الهی و استجابت دعا است. حرم امام جایگاه قدسیان است و فقط پذیرای حضور خوبان است. حرم امام مکان مقدّسی است که حضور ناپاکان در آن منع شده است.

پیامبر اکرم صلّی الله علیه و آله و سلّم می فرماید: «یا علی، خداوند متعال قبر تو و قبر فرزندانت را جایگاهی از بهشت قرار داده است». (بحارالانوار ج ۱۰۰ ص ۱۲۰ روایت ۲۲)

فضیلت زیارت

امام رضا علیه السلام: زیارت ائمه علیهم السّلام وفا کردن به عهد و پیمان با آنها است. (علل الشرایع ج ۲ ص ۱۶۹ حدیث ۳)

امام صادق علیه السلام: زیارت ائمه علیهم السّلام مانند زیارت پیغمبر صلّی الله علیه و آله و سلّم است. (علل الشرایع ج ۲ ص ۱۷۰ حدیث ۶)

پیامبر اکرم صلّی الله علیه و آله و سلّم: زیارت ائمه علیهم السّلام موجب آمرزش گناهان می شود و ثوابش برابر با ۷۰ حجّ است. (بحارالانوار ج ۱۰۰ ص ۱۲۱ روایت ۲۲)

پیامبر اکرم صلّی الله علیه و آله و سلّم: من زائرین ائمه علیهم السّلام از وحشت قیامت نجات می دهم. (کامل الزایارات ص ۵۶ حدیث ۶)

پیامبر اکرم صلّی الله علیه و آله و سلّم: زائرین ائمه علیهم السّلام به شفاعت من رسیده، مرا در بهشت زیارت می کنند. (بحارالانوار ج ۱۰۰ ص ۱۲۱ روایت ۲۲)

امام رضا علیه السلام: ائمه علیهم السّلام زائر خود را شفاعت می کنند. (علل الشرایع ج ۲ ص ۱۶۹ حدیث ۳)

امام صادق علیه السلام: پاداش زیارت ائمه علیهم السّلام بهشت است. (بحارالانوار ج ۱۰۰ ص ۱۲۴ روایت ۳۳)

آداب زیارت ۱

و آن بسیار است و در اینجا به چند چیز اکتفا می شود اوّل غسل پیش از بیرون رفتن برای سفر زیارت دوّم ترک کلام بیهوده و لغو و مخاصمه و مجادله در راه سیّم غسل برای زیارت هر امامی و آنکه بخواند دعای وارده آن را و بیاید آن در اوّل زیارت وارث چهارم طهارت از حدث کبری و صُغری پنجم پوشیدن جامه های پاك و پاکیزه و نو و نیکو است سفید بودن رنگ آن ششم در وقت رفتن به روضه مقدسه

گامها را کوتاه برداشتن و به آرامی و وقار سیر نمودن و خاضع و خاشع بودن و سر به زیر انداختن و به بالا و اطراف خود التفات ننمودن هفتم خوشبو نمودن خود را در غیر زیارت امام حسین علیه السلام هشتم در وقت رفتن به حرم مطهّر زبان را به ذکر تکبیر و تحمید و تسبیح و تهلیل و تمجید مشغول کردن و به صلوات فرستادن بر محمّد و آل محمّدعلیهم السلام دهان را معطّر نمودن نهمّ بر در حرم شریف ایستادن و اذن دخول طلبیدن و سعی در تحصیل رقّت قلب و خضوع و شکستگی خاطر نمودن به تصوّر و فکر در عظمت و جلالت قدر صاحب آن مرقد منوّر و اینکه می بیند ایستادن او را و می شنود کلام او را و جواب می دهد سلام او را چنانچه به همه اینها شهادت می دهد در وقت خواندن اذن دخول وتدبّر در محبّت و لطفی که به شیعیان و زائران خود دارند و تأمّل در خرابیهای حال خود و خلافها که به آن بزرگواران کرده و فرموده های بی حدّ که از ایشان نشنیده و آزارها و اذیّتها که از او به ایشان یا به خاصّان و دوستان ایشان رسیده که برگشتن آن به آزردن ایشان است و اگر براستی در خود نگرد قدمهایش از رفتن باز ایستد و قلبش هراسان و چشمش گریان شود و این روح تمام آداب است و شایسته است در اینجا ذکر کنیم اشعار سخاوی و روایتی را که علامه مجلسی رحمه الله در بحار از کتاب عیون المعجزات نقل فرموده امّا اشعار سخاوی که شایسته است در آن حال تمثّل به آنها

این است:

قالُوا غَداً نَاْتی دِیارَ الْحِمی

و یَنْزِلُ الرَّکْبُ بِمَغْناهُمُ

فَکُلُّ مَنْ کانَ مُطیعاً لَهُمْ

اَصْبَحَ مَسْرُوراً بِلُقْیاهُمُ

قُلْتُ فَلی ذَنْبٌ فَما حیلَتی

بِاَیِّ وَجْهٍ اَتَلَقّاهُمُ

قالُوا اَلَیْسَ الْعَفْوُ مِنْ شَاْنِهِمْ

لا سِیَّما عَمَّنْ تَرَجّاهُمُ

فَجِئْتُهُمْ اَسْعی اِلی بابِهِمْ

اَرْجُوهُمُ طَوْراً وَ اَخْشاهُمُ

و امّا آن روایت شریف چنین است که وقتی ابراهیم جمّال که یکی از شیعیان بوده خواست خدمت علیّ بن یقطین رضی الله عنه برسد چون ابراهیم ساربان بود و علیّ بن یقطین وزیر هارون رشید بود و به حسب ظاهر شأن ابراهیم نبود که در مجلس علیّ وارد شود لهذا او را راه نداد اتّفاقاً در همان سال علیّ بن یقطین به حجّ مشرف شد در مدینه خواست خدمت حضرت موسی بن جعفر علیه السلام مشرف شود حضرت او را راه نداد روز دوّم در بیرون خانه علیّ آن حضرت را ملاقات نمود عرضه داشت که ای سیّد من تقصیر من چه بوده که مرا راه ندادید فرمود به جهت آنکه راه ندادی برادرت ابراهیم جمّال را و حق تعالی اِبا فرموده از آنکه سعی تو را قبول فرماید مگر بعد از آنکه ابراهیم تو را عفو نماید علی گفت گفتم ای سیّد و مولای من ابراهیم را من در این وقت کجا ملاقات کنم من در مدینه ام و او در کوفه است فرمود هرگاه شب داخل شود تنها برو به بقیع بدون آنکه کسی از اصحاب و غلامان تو بفهمد در آنجا شتری زین کرده خواهی دید آن شتر را سوار می شوی و به کوفه می روی علیّ بن یقطین شب به بقیع رفت و همان شتر را سوار شد به اندک زمانی

در خـانه ابراهیم جمال رسـید شتر را خوابانیـد و در را کوبیـد ابراهیم گفت کیست گفت علیّ بن یقطینم ابراهیم گفت علیّ بن یقطین بر دَرِ خـانه من چه می کنـد فرمود بیرون بیا که امر من عظیم است و قسم داد که او را اذن دخول دهـد چون داخل شـد گفت ای ابراهیم آقـا و مـولی اِبـا فرمود که عمـل مرا قبول نمایـد مگر آنکه تو از من بگـذری گفت غَفَرَاللَّهُ لَـکَ پس علیّ بن یقطین صورت خود را بر خـاک گـذاشت و ابراهیم را قسم داد که پـا روی صورت من گـذار و صورت مرا زیر پای خود بمال ابراهیم امتنـاع نمود علیّ او را قسم داد که چنین کنـد پس ابراهیم پا بصورت علیّ بن یقطین گـذاشت و رُخ او را زیر پای خود بِمالید و علی می گفت اَللَّهُمَّ اشْـهَدْ بار الها تو شاهد باش پس بیرون آمد و سوار شد و همان شب به مدینه برگشت و شتر را بر دَرِ خانه حضـرت موسـی بن جعفر علیه السـلام خوابانید آن وقت حضـرت او را اذن داد بر آن جناب وارد شد و حضـرت از او قبول فرمود از ملاحظه این خبر معلوم می شود که حقوق اخوان به چه اندازه است.

دهم بوسـیدن عتبه عالیه و آسـتانه مبارکه است و شـیخ شهید رحمه الله فرموده که اگر زیارت کننده سجده کند و نیّت کند که از برای خدا سجده می کنم به شکر اینکه مرا به این مکان رسانیده بهتر خواهد بود.

یازدهم مقدّم داشتن پای راست در وقت داخل شدن و مقدّم داشتن پای چپ در وقت بیرون آمدن مانند مساجد دوازدهم رفتن

به نزد ضریح مطهّر به نحوی که بتواند خود را به آن بچسباند و توهّم آنکه دور ایستادن ادبست وَهْم است زیرا که وارد شده تکیه کردن بر ضریح و بوسیدن آن سیزدهم در وقت زیارت پشت به قبله و رو به قبر منوّر ایستادن و ظاهراً این ادب مختص به معصوم است و چون از خواندن زیارت فارغ شد گونه راست را به ضریح بگذارد و به حال تضرّع دعا کند پس گونه چپ را بگذارد و بخواند خدا را به حقّ صاحب قبر که او را از اهل شفاعت آن بزرگوار قرار دهد و مبالغه کند در دعا و الحال پس برود به سمت سَرِ مطهّر و رُو به قبله بایستد و دعا کند چهاردهم ایستادن در وقت خواندن زیارت اگر عذری ندارد از ضعف و درد کمر و درد پا و غیرها پانزدهم گفتن تکبیر در نزد دیدن قبر مطهّر پیش از شروع در خواندن زیارت و در خبری است که هر که تکبیر بگوید پیش روی امام علیه السلام و بگوید لااِلَهَ اِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لاشَریکَ لَهُ نوشته شود برای او رَضْوانُ اللَّهِ الْأَکْبَر شانزدهم خواندن زیارات مَأْثُوره وارده از سادات اَنام علیهم السلام و ترک خواندن زیارتهای مخترعه که بعض بی خردان از عوام آنها را با بعضی از زیارات تلفیق کرده و نادانان را به آن مشغول ساخته شیخ کلینی رحمه الله روایت کرده از عبدالرحیم قصیر که گفت وارد شدم بر حضرت صادق علیه السلام و گفتم فدایت شوم از پیش خود دعائی اختراع کردم فرمود واگذار مرا از اختراع خود هرگاه تو را حاجتی روی دهد پناه بر به

حضرت رسول صلی الله علیه وآله و دو رکعت نماز کن و هدیّه کن آن را بسوی آن حضرت الخ هفدهم بجا آوردن نماز زیارت و اَقَلِ ّ آن دو رکعت است شیخ شهید فرموده که اگر زیارت برای پیغمبر است نماز را در روضه مطَهَّره بجا آورد و اگر در حَرَم یکی از ائمّه است در بالای سر بجا آورد و اگر بجا آورد آن دو رکعت را در مسجد مکان یعنی مسجد حرم جایز است و علامه مجلسی رحمه الله فرموده که نماز زیارت و غیر آن را به گمان فقیر در پشت سر و بالای سر کردن بهتر است و علامه بحرالعلوم نیز در دُرّه فرموده:

وَمِنْ حَدیثِ کَرْبَلا وَ الْکَعْبَهِ

لِکَرْبَلا بانَ عُلُوُّ الرُّتْبَهِ

وَغَیْرُها مِنْ سائِرِ الْمَشاهِدِ

اَمْثالُها بِالنَّقْلِ ذِی الشّواهِدِ

وَراعِ فیهِنَّ اقْتِرابَ الرَّمْسِ

وَ اثِرِ الصَّلوهَ عِنْدَ الرَّاْسِ

وَصَلِّ خَلْفَ الْقَبْرِ فَالصَّحیحُ

کَغَیْرِهِ فی نَدْبِها صَریحٌ

وَالْفَرْقُ بَیْنَ هذِهِ الْقُبُورِ

وَغَیْرِها کَالنُّورِ فَوْقَ الطُّورِ

فَالسَّعْیُ لِلصَّلوهِ عِنْدَها نُدِبَ

وَقُرْبُها بَلِ اللُّصُوقُ قَدْ طُلِبَ

هیجدهم خواندن سوره یس در رکعت اوّل و سوره الرَّحْمن در رکعت دوّم اگر برای آن زیارتی که نماز آن می خواند کیفیّت مخصوصی ذکر نفرموده باشند و آنکه دعا کند بعد از نماز به آنچه وارد شده یا به آنچه در خاطر او می رسد برای دین و دنیای خود و تعمیم دهد در دعا زیرا که آن به إجابت نزدیکتر است نوزدهم شیخ شهید رحمه الله فرموده که کسی که داخل حرم مطهّر شود و ببیند که نماز جماعت منعقد شده است ابتدا به نماز کند پیش از آنکه زیارت کند و همچنین ترک کند زیارت را و داخل نماز شود اگر وقت نماز شده

و اگر نه ابتـدا کردن به زیارت اولی است چه آن غایت مقصد او است و اگر در بین زیارت نماز بپا شد مسـتحب است از برای زائران که زیارت را قطع کننـد و روی آورنـد به نماز و کراهت دارد ترک آن و بر ناظر حَرَم است که مردم را امر کند به نماز بیستم شیخ شـهید رحمه الله از جمله آداب زیارت شـمرده تلاوت کردن قرآن نزد ضَرایح مطهّره و هدیّه کردن آن را به روح مقدّس مَزُور و نفع آن به زیارت کننده عاید می شود و متضمّن تعظیم مَزُور است بیست و یکم ترک نمودن سخنان ناشایسته و کلمات لغو و بیهوده و اشـتغال به صـحبتهای دنیویّه که همیشه در هر جا مـذموم و قبیح و مانع رزق و جالب قساوت قلب اسـت خصوص در این بقاع مُطهّره و قُباب سامِیَه که خـدای تعالی خبر می دهـد از بزرگی و جَلالَت آنها در سوره نُور «فی بُیُوتٍ اَذِنَ اللَّهُ اَنْ تُرْفَعَ» الأـیه بیست و دویّم بلنـد نکردن صـدای خود در وقت زیـارت چنـانچه در هـدیّه الزّائرین ذکر کردم بیست و سیّم وداع کردن امـام علیه السـلام را در وقت بیرون رفتن از بلـد آن حضـرت به مـأثور یـا به غیر آن بیست و چهارم توبه و اسـتغفار نمـودن به جهت گناهـان و بهـتر کردن حـال و کردار و گفتـار خود را بعـد از فراغ از زیـارت از آنچه دارا بود پیش از زیـارت بیست و پنجم انفـاق کردن به قـدر میسور بر خادمـان آسـتانه شـریفه و سـزاوار است که خـدّام آن محـل شـریف از اهل خیر و صَلاح و صاحب دین و مروّت باشند

و تحمّل نماینـد آنچه از زائرین می بیننـد و خشم خود را بر آنها فرو نشانند و غلظت و دُرُشتی بر آنها ننمایند و بر قضاء حوائج محتاجین اقـدام کننـد و غُرَبا را راهنمائی و دلالت کننـد اگر راه مقصد را گم نمایند و بالجمله بایست خدّام را که به حقیقت و راستی مشغول شونـد در خـدمات لازمه از تنظیف و حراست و محـافظت زائران و غیره بیست و شـشم انفاق و احسان بر فقراء مجاورین و مساکین متَعَفّفین بلـد امام علیه السـلام خصوصاً سادات و اهل علم و مُنْقَطِعین که به مرارت غربت و تنگدستی مبتلا و همواره عَلَم تعظیم شـعائر اللّه را برپـا نموده و دارا هسـتند جهـاتی را که ملاحظه هر یک از آنها کافی است در لزوم اعانت و رعـایت بیسـت و هفتم شـیخ شـهید فرمـوده که از جمله آداب تعجیـل کردن در بیرون رفتن است در وقـتی که دَرْک کرد حَظّ خود را از زیارت برای مزیـد تعظیم و احترام و شدّت شوق به رجوع و نیز فرموده که در وقتی که زنها می خواهند زیارت کنند بـایست که خود را جـدا کننـد از مردان و تنها زیارت کننـد و اگر در شب زیارت کننـد اَوْلی است و بایـد که تغییر وضع کنند یعنی لباس خوب و عالی را به لباس پَسْت بـدل کننـد که شـناخته نشونـد و مخفی و پنهان بیرون آیند که کسـی کمتر ایشان را بیند و شـناسد و اگر با مردان زیارت کنند نیز جایز است اگر چه مکروه است مؤلّف گوید از این کلمات معلوم شد کثرت قبح و شناعت آنچه متعارف شده فعلاً که زنها به

اسم تشرّف به زیارت خود را آرایش نموده با لباسهای نفیس از خانه ها بیرون می آیند و در حرمهای مطهّره مزاحمت با نامحرمان نموده و فشار به بدنهای ایشان داده یا خود را متصل به ضرایح مطهّره نموده یا در قبله مردمان نشسته مشغول به زیارت خواندن شده و حواسّ مردم را پریشان نموده عُبّادان محل را از زائرین و نماز گذارندگان و مُتَضَرِّعین و گریه کنندگان از کار خود بازداشته و داخل در زمره صآدّین عَنْ سَبیلِ اللَّهِ شده الی غیر ذلک و فی الحقیقه بایست این زیارت از آن زنها از منکرات شرع شمرده شود نه عبادات و داخل در مُوبِقات شود نه قُرُبات از حضرت صادق علیه السلام منقولست که حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام به اهل عراق فرمود «یا اَهْلَ الْعِراقِ نُبِّئْتُ اَنَّ نِسآئَکُمْ یُوافینَ الرِّجالَ فِی الطَّریقِ اَما تَسْتَحْیُونَ» (ای اهل عراق به من خبر رسیده که زنهای شما می رسند به مردها در راه یعنی برمی خورند به نامحرمان در کوچه وبازارآیا حیا نمی کنید شماها)

وَقالَ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ لا یُغارُ. وَ فِی الْفَقیهِ: رَوَی الْأَصْبَغُ بْنُ نَباتَه عَنْ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ عَلَیْهِ السَّلامُ، قالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: یَظْهَرُ فی اخِرِ الزَّمانِ وَ اقْتِرابِ السَّاعَهِ، وَ هُوَ شَرُّ الْأَزْمِنَهِ، نِسْوَهٌ کاشِفاتٌ عارِیاتٌ مُتَبَرِّجاتٌ مِنَ الدّینِ، داخِلاتٌ فِی الْفِتَنِ، مائِلاتٌ اِلَی الشَّهَواتِ مُسْرِعاتٌ اِلَی اللَّذّاتِ، مُسْتَحِلّاتُ الْمُحَرَّماتِ، فی جَهَنَّمَ خالِداتٌ.

بیست و هشتم سزاوار است وقتی که زُوّار بسیار است کسانی که سبقت به ضریح گرفته اند تخفیف دهند زیارت را و بیرون روند تا دیگران نیز مثل آنها به قرب ضریح فائز گردند مؤلّف گوید که ما در مقام زیارت امام حسین علیه السلام نقل خواهیم کرد آدابی که زائرین

آن جناب باید مراعات آنها را نمایند.

آداب زیارت ۲

چون اراده سفر کنی سزاوار آن است که روزه بداری روز چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه را و اختیار نمائی روز شنبه را یا روز سه شنبه را یا روز پنجشنبه را و اجتناب کن از سفر کردن در روز دوشنبه و چهارشنبه و پیش از ظهر روز جمعه و از سفر کردن در این ایّام که در این نظم واقع شده:

هفت رُوزی نحس باشد در مَهی

زان حذر کن تا نیابی هیچ رنج

سه و پنج و سیزده با شانزده

بیست و یک با بیست و چهار و بیست و پنج

در بعضی روایات نقل شده که بیست و یکم سفر کردن خوبست و در روز هشتم و بیست و سیّم خوب نیست. و سفر مکن در محاق شهر و در حالیکه قمر در برج عقرب باشد و اگر ضرورتی حاصل شود برای سفر کردن در این اوقات دعاهای سفر را بخوان و تصدّق کن و هر وقت که خواهی به سفر رو. (توضیح: بعضی از سفرهاست که ما اختیار تعیین روز آن را نداریم مثل کاروان هائی که برای سفر عتبات عالیات تاریخ حرکت از طرف محل ثبت نام شده تعیین می گردد بنا بر این اگر به روزهائی که در آن مسافرت کراهت دارد افتاد می توان با صدقه آن کراهت را برطرف نمود.)

روایت شده که مردی از اصحاب حضرت امام محمد باقر علیه السلام اراده سفری کرد خدمت آن حضرت رسید تا وداع کند با آن جناب حضرت به او فرمود که پدرم علی بن الحسین علیه السلام هرگاه اراده می نمود که بیرون رود بسوی بعض

املاک خود می خرید سلامتی خود را از خدا به آنچه آسان بود برای او یعنی به دادن صدقه به هر چه که ممکن بود و این در وقتی بود که پای خود را در رکاب می گذاشت و چون به سلامت از سفر مراجعت می کرد شکر می کرد خدا را و تصدّق می داد به آنچه که ممکن بود آن مرد وداع کرد و رفت و بجا نیاورد آنچه را که آن حضرت فرموده بود پس هلاک شد در راه این خبر به امام محمد باقر علیه السلام رسید فرمود این مرد پند داده شد اگر می پذیرفت و سزاوار است که پیش از متوجّه شدن غسل بکنی پس جمع می کنی اهل خود را نزد خود و دو رکعت نماز می گذاری و از خدا خیر خود را سؤال می نمائی و آیهالکرسی می خوانی و حمد و ثنای الهی بجا می آوری و صلوات بر حضرت رسول و آل او صَلَواتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ می فرستی و می گوئی

«اَللّٰهُمَّ اِنّی اَسْتَوْدِعُکَ الْیَوْمَ نَفْسی وَ اَهْلی وَ مالی وَ وُلْدی وَ مَنْ کانَ مِنّی بِسَبیلٍ الشّاهِدَ مِنْهُمْ وَالْغآئِبَ، اَللّٰهُمَّ احْفَظْنا بِحِفْظِ الْاٖیمانِ وَاحْفَظْ عَلَیْنا، اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنا فی رَحْمَتِکَ، وَ لا تَسْلُبْنا فَضْلَکَ، اِنّا اِلَیْکَ راغِبُونَ، اَللّٰهُمَّ اِنّا نَعُوذُ بِکَ مِنْ وَعْثآءِ السَّفَرِ، وَ کابَةِ الْمُنْقَلَبِ وَ سُوءِ الْمَنْظَرِ، فِی الْأَهْلِ وَ الْمالِ وَ الْوَلَدِ فِی الدُّنْیا وَ الْاٰخِرَةِ، اَللّٰهُمَّ اِنّی اَتَوَجَّهُ اِلَیْکَ هٰذَا التَّوَجُّهَ طَلَباً لِمَرْضاتِکَ وَ تَقَرُّباً اِلَیْکَ، [اَللّٰهُمَّ] فَبَلِّغْنی ما اُؤَمِّلُهُ وَ اَرْجُوهُ فیکَ وَ فی اَوْلِیآئِکَ، یا اَرْحَمَ الرّاحِمینَ»

پس وداع کن اهل خود را و برخیز و بر در خانه بایست و تسبیح حضرت فاطمه علیها السلام را بخوان و سوره

حمد را از پیش رو و از جانب راست و از جانب چپ بخوان و همچنین آیه الکرسی را از سه جانب بخوان و بگو:

اَللّٰهُمَّ اِلَیْکَ وَجَّهْتُ وَجْهی وَ عَلَیْکَ خَلَّفْتُ اَهْلی وَ مالی وَ ما خَوَّلْتَنی وَ قَدْ وَثِقْتُ بِکَ فَلا تُخَیِّبْنی یا مَنْ لا یُخَیِّبُ مَنْ اَرادَهُ، وَ لا یُضَیِّعُ مَنْ حَفِظَهُ، اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، وَ احْفَظْنی فیما غِبْتُ عَنْهُ، وَ لا تَکِلْنی اِلی نَفْسی یا اَرْحَمَ الرّاحِمینَ اَلدُّعاءَ پس بخوان سوره قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ را یازده مرتبه و سوره اِنّا اَنْزَلْناهُ و آیه الکرسی و سوره قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النّاسِ و قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ پس دست بر جمیع بدن خود بمال و تصدّق کن به هر چه میسر باشد و بگو: اَللّٰهُمَّ اِنّی اشْتَرَیْتُ بِهذِهِ الصَّدَقَهِ سَلامَتی وَ سَلامَهَ سَفَری وَ ما مَعی اَللّٰهُمَّ احْفَظْنی وَاحْفَظْ ما مَعِیَ، وَ سَلِّمْنی وَ سَلِّمْ ما مَعِیَ، وَ بَلِّغْنی وَ بَلِّغْ ما مَعِیَ بِبَلاغِکَ الْحَسَنِ الْجَمیلِ و با خود برادر عصائی از چوب درخت بادام تلخ که روایت شده که هر که به سفری رود و با خود بردارد عصاء بادام تلخ و بخواند وَ لَمّا تَوَجَّهَ تِلْقآءَ مَدْیَنَ تا وَاللّٰهُ عَلی ما نَقُولُ وَکیلٌ و این در سوره قصص است حق تعالی او را ایمن گرداند از هر سَبُع دَرّنده و از هر دزد ظلم کننده و از هر حیوان صاحب زهری تا به خانه خود برگردد و با او باشد هفتاد و هفت ملک که طلب آمرزش کند برای او تا برگردد و عصا را بگذارد و سُنّت است که با عمامه بیرون

روی و سر عمامه در زیر حنک بگردانی تا اینکه به تو آسیبی نرسد از دزد و غرق شدن و سوختن و قدری از تربت امام حسین علیه السلام با خود بَردار و در وقت برداشتن بگو: اَللّهُمَّ هذِهِ طینَهُ قَبْرِ الْحُسَیْنِ علیه السلام، وَلِیِّکَ وَابْنِ وَلِیِّکَ، اِتَّخَذْتُها حِرْزاً لِما اَخافُ وَ ما لا اَخافُ * و با خود بردار انگشتر عقیق و فیروزج و خصوص انگشتری که عقیق آن زرد باشد و بر یک طرفش نقش باشد ماشاءَاللّه لاقُوَّهَ اِلاّ بِاللّهِ اَسْتَغْفِرُ اللّهَ و برطرف دیگرش محمّد و علی، سیّد بن طاوس در امان الاخطار روایت کرده از ابومحمّد قاسم بن علا از صافی خادم امام علیّ النقی علیه السلام که گفت رخصت طلبیدم از آن حضرت که به زیارت جدّش امام رضا علیه السلام بروم فرمود که با خود انگشتری داشته باش که نگینش عقیق زرد باشد و نقش نگین ماشاءَاللّهُ لاقُوَّهَ اِلاّ بِاللّهِ اَسْتَغْفِرُاللّهَ باشد و بر روی دیگر نگین محمّد و علی نقش کرده باشند چون این انگشتر را با خود داری امان یابی از شرّ دزدان و راهزنان و برای سلامتی تو تمامتر است و دین ترا حفظ کننده تر است خادم گوید بیرون آمدم و انگشتری که حضرت فرمود بهم رسانیدم و برگشتم که وداع کنم چون وداع آن حضرت کرده برگشتم و دور شدم فرمود که مرا برگردانند چون برگشتم فرمود ای صافی گفتم لَبَّیْکَ یا سَیِّدِی فرمود که انگشتر فیروزه هم باید با خود داشته باشی بدرستی که میان طوس و نیشابور شیری بر خواهد خورد به تو و قافله را منع خواهد کرد از رفتن تو پیش

برو و این انگشتر را به شیر بنما و بگو مولای من می گوید که دور شو از راه و باید که بر یک طرف نگین فیروزه اَللّٰهُ الْمَلِکَ نقش کنی و برطرف دیگر اَلْمُلْکُ لِلّٰهِ الْواحِدِ الْقَهّارِ زیرا که نقش انگشتر امیرالمؤمنین علیه السلام اَللّٰهُ الْمَلِکُ بود چون خلافت بر آن جناب برگشت اَلْمُلْکُ لِلّٰهِ الْواحِدِ الْقَهّارِ نقش کرد و نگینش فیروزه بود و چنین نگین امان می بخشد از حیوانات درنده و باعث ظفر و غلبه می شود در جنگها صافی گوید که رفتم به سفر و به خدا سوگند در همان مکان که حضرت فرموده بود شیر بر سر راه آمد و آنچه فرموده بود به عمل آوردم و شیر برگشت چون از زیارت برگشتم آنچه گذشته بود به خدمت آن جناب عرض کردم فرمود که یک چیز ماند نگفتی اگر خواهی من نقل کنم گفتم ای آقای من شاید فراموش کرده باشم فرمود که شبی در طوس نزدیک قبر شریف شب را بسر می بردی گروهی از جنّیان به زیارت قبر آن حضرت آمده بودند آن نگین را در دست تو دیدند و نقش آن را خواندند پس آن را از دست تو بدر آورده بردند به نزد بیماری که داشتند و آن انگشتر را در آبی شسته آب آن را به بیمار خود خورانیدند و بیمارشان صحّت یافت پس انگشتر را برگردانیدند و تو در دست راست کرده بودی ایشان در دست چپ تو کردند تو از این مطلب تعجّب بسیار کردی و سبب آن را ندانستی و نزدیک سَرِ خود یاقوتی یافته برداشتی و الحال همراه تو است ببر بازار و آن را

به هشتاد اشرفی خواهی فروخت و این یاقوت هدیّه آن جِنّیان است که برای تو آورده بودند خادم گفت یاقوت را به بازار بردم و به هشتاد اشرفی فروختم همچنانکه سیّدم فرموده بود و از حضرت صادق علیه السلام منقول است که کسی که بخواند آیهالکرسی را در سفر در هر شب سالم بماند و سالم بماند آنچه با اوست و بگوید: اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ مَسیری عِبَراً، وَ صَمْتی تَفَكُّراً، وَ كَلامی ذِكْراً، و از حضرت امام زین العابدین علیه السلام مرویستکه فرمود من پروا نمی کنم هرگاه بگویم این کلمات را اگر جمع شوند برای ضرر من جنّ و انس «بِسْمِ اللّٰهِ وَ بِاللّٰهِ، وَ مِنَ اللّٰهِ وَ اِلَی اللّٰهِ، وَ فی سَبیلِ اللّٰهِ، اَللّٰهُمَّ اِلَیْكَ اَسْلَمْتُ نَفْسی وَ اِلَیْكَ وَجَّهْتُ وَجْهی وَ اِلَیْكَ فَوَّضْتُ اَمْری فَاحْفَظْنی بِحِفْظِ الْاِیْمانِ مِنْ بَیْنِ یَدَیَّ وَ مِنْ خَلْفی وَ عَنْ یَمینی وَ عَنْ شِمالی وَ مِنْ فَوْقی وَ مِنْ تَحْتی وَ ادْفَعْ عَنّی بِحَوْلِكَ وَ قُوَّتِكَ، فَاِنَّهُ لا حَوْلَ وَ لا قُوَّةَ اِلّاٰ بِاللّٰهِ الْعَلِیِّ الْعَظیمِ».

مؤلّف گوید ادعیه و آداب سفر بسیار است و ما در اینجا اقتصار می کنیم بذکر چند ادب اوّل آنکه سزاوار است برای شخص هرگاه سوار می شود بِسْمِ اللّٰه را ترک نکند دوّم آنکه نفقه خود را حفظ کند و در جای محکم بگذارد زیرا که روایت شده که از فِقْهِ مسافر است حفظ کردن نفقه خود سیّم آنکه در سفر اعانت رفقا کند و از خدمت و کار کردن در حوائج ایشان مضایقه نکند تا حق تعالی بَرْطرف کند از او هفتاد و سه اندوه و پناه دهد

او را در دنیا از همّ و غمّ و برطرف کند از او اندوه بزرگ روز قیامت را و روایت است که حضرت امام زین العابدین علیه السلام سفر نمی کرد مگر با اشخاصی که نشناسند آن حضرت را برای آنکه در راه اعانت آنها نماید زیرا که هر گاه می شناختند آن جناب را نمی گذاشتند که آن حضرت کاری بکند و از اخلاق شریفه حضرت رسول صلی الله علیه وآله نقل شده که وقتی با اصحاب در سفر بود خواستند گوسفندی بکشند یکی گفت کشتن گوسفند با من دیگری گفت کندن پوست او با من و دیگری گفت پختن او با من حضرت فرمود جمع کردن هیزمش با من گفتند یا رسول اللّه این کا را ما خواهیم کرد شما زحمت نکشید فرمود می دانم شما این کار را خواهید کرد لکن من خوشم نمی آید که از شما امتیازی پیدا کنم زیرا که حق تعالی کراهت دارد که ببیند بنده خود را که فضیلت داده خودش را به رفقایش وبدان که ثقیل ترین مردم در سفر نزد رفقا آن کسی است که با آنکه اعضایش صحیح و سالم است تنبلی می کند و مشغول کاری نمی شود و منتظر است که رفقای او کارهای او را بکنند چهارم آنکه مسافر مصاحبت کند با کسی که نظیر او باشد در انفاق کردن پنجم آنکه نیاشامد از آب هر منزلی مگر بعد از آنکه ممزوج کند او را به آب منزل قبل و شایسته و لازم است برای مسافر که با خود بردارد از خاک بلد خویش و از طینتی که تربیت بر آن شده است و هر منزلی که وارد می شود مقداری از آن خاک بریزد

در ظرف آب خود و آن را حرکت دهد پس بگذارد تا آب صاف شود آن وقت بنوشد ششم آنکه اخلاق خود را نیکو کند و حلم را زینت خود کند و بیاید در آداب زیارت حضرت امام حسین علیه السلام آنچه مناسب اینجا است هفتم آنکه توشه از برای سفر خود بردارد و از شَرف آدمی است که توشه خود را نیکو گرداند بخصوص در سفر مکه بلی در سفر زیارت امام حسین علیه السلام توشه را از چیزهای لذیذ قرار دادن مانند بریانی و حلواها وغیره محبوب نیست چنانکه بیاید این مطلب در باب زیارت آن حضرت. و ابن اعسم گفته:

مِنْ شَرَفِ الْاِنْسانِ فِی الْاَسْفارِ

تَطْییبُهُ الزّادَ مَعَ الْاِکْثارِ

وَلْیُحْسِنِ الْاِنْسانُ فِی حالِ السَّفَرِ

اَخْلاقَهُ زِیادَةً عَلَی الْحَضَرِ

وَلْیَدْعُ عِنْدَ الْوَضْعِ لِلْخِوانِ

مَنْ کانَ حاضِراً مِنَ الْاِخْوانِ

وَلْیُکْثِرِ الْمَزْحَ مَعَ الصَّحْبِ اِذا

لَمْ یُسْخِطِ اللّهَ وَ لَمْ یَجْلِبْ اَذی

مَنْ جآءَ بَلْدَةً فَذا ضَیْفٌ عَلی

اِخْوانِهِ فیها اِلی اَنْ یَرْحَلا

یُبَرُّ لَیْلَتَیْنِ ثُمَّ لْیَأْکُلِ

مِنْ اَکْلِ اَهْلِ الْبَیْتِ فی الْمُسْتَقْبَلِ

هشتم آنچه خیلی مهم است در سفر مراعات آن محافظت بر نمازهای فریضه است که بجا آورده شود با شرایط و حدود در اوایل اوقات چه آنکه بسیار مشاهده شده از حجّاج و زوّار که در طریق مسافرت ضایع کردند نمازهای فریضه خود را به جهت آنکه در وقت بجا نیاوردند یا بجا آوردند سواره و در محمل یا با تیمم یا با نجاست بدن یا جامه و امثال اینها که تمام از بی مبالاتی و استخفافشان به شأن نماز بوده و حال آنکه در روایت است از حضرت صادق علیه السلام که فرمود نمازِ فریضه بهتر است از بیست حج و

یـک حـجّ بهتر است از خـانه ای که پر از طلاـ باشـد و آن طلاهـا را تصـدّق دهنـد تـا تمام شود و ترک مکن بعـد از نمازهای مقصوره گفتن سی مرتبه سُبْحانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ للَّهِ وَ لا اِلهَ اِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ اَکْبَرُ را که تأکید در آن وارد شده است.

اذن دخول هر یک از حرم های شریفه

و در اینجا ذکر می شود دو اذن دخول اوّل شـیخ کفعمی فرموده چون خواستی داخل شوی به مسـجد حضـرت رسول صلّی الله علیه وآله یا در یکی از مشاهد مشـرّفه ائمه علیهم السـلام پس بگو: اَللّهُمَّ اِنّی وَقَفْتُ عَلی بابٍ مِنْ اَبْوابِ بُیُوتِ نَبِیِّکَ، صَـلَواتُکَ عَلَیْهِ وَ الِهِ، وَ قَدْ مَنَعْتَ النَّاسَ اَنْ یَدْخُلوُا اِلاّـ بِاِذْنِهِ، فَقُلْتَ یـا اَیُّهَـا الَّذینَ امَنُوا لاـ تَـدْخُلُوا بُیُوتَ النَّبِّیِ اِلاَّ اَنْ یُؤْذَنَ لَکُمْ، اَللّهُمَّ اِنّی اَعْتَقِـدُ حُرْمَهَ صـاحِبِ هـذَا الْمَشْـهَدِ الشَّریفِ فی غَیْبَتِهِ، کَمـا اَعْتَقِـدُها فی حَضْـرَتِهِ، وَ اَعْلَمُ اَنَّ رَسُولَـکَ وَ خُلَفآئَکَ عَلَیْهِمُ السَّلامُ اَحْیآءٌ عِنْدَکَ یُرْزَقُونَ، یَرَوْنَ مَقامی وَ یَسْمَعُونَ کَلامی وَ یَرُدُّونَ سَلامی وَ اَ نَّکَ حَجَبْتَ عَنْ سَمْعی کَلامَهُمْ، وَ فَتَحْتَ بابَ فَهْمی بِلَذیذِ مُناجاتِهِمْ، وَ اِنّی اَسْـتَاذِنُکَ یا رَبِّ اوَّلاً، وَ اَسْـتَاْذِنُ رَسُولَکَ، صَـلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَ الِهِ ثانِیاً، وَ اَسْـتَاْذِنُ خَلیفَتَکَ الْأِمامَ الْمَفْرُوضَ عَلَیَّ طاعَتُهُ فُلانَ بْنَ فُلانٍ بجای فلان بن فلان نام ببرد آن امامی را که می خواهـد زیارت کنـد وهمچنین نام پدرش را ببرد مثلاً اگر در زیارت امام حسـین علیه السـلام است بگوید الْحُسَـیْنَ بْنَ عَلِیٍ علیه السـلام و اگر در زیارت امام رضا علیه السـلام است بگویـد: عَلِیَّ بْنَ مُوسَـی الرَّضا علیه السـلام و هکذا پس بگوید: وَ الْمَلائِکَهَ الْمُوَکَّلینَ بِهذِهِ الْبُقْعَهِ الْمُبارَکَهِ ثالِثاً، ءَاَدْخُلُ یا رَسُولَ اللَّهِ،

ءَاَدْخُلُ یا حُجَّهَ اللَّهِ ءَاَدْخُلُ یا مَلآئِکَهَ اللَّهِ الْمُقَرَّبینَ الْمُقیمینَ فی هذَا الْمَشْهَدِ، فَاْذَنْ لی یا مَوْلایَ فی الدُّخُولِ، اَفْضَلَ ما اَذِنْتَ لِأَحَدٍ مِنْ اَوْلِیآئِکَ، فَاِنْ لَمْ اَکُنْ اَهْلاً لِذلِکَ، فَاَنْتَ اَهْلٌ لِذلِکَ پس ببوس عتبه مبارکه را و داخل شو و بگو: بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ وَ فی سَبیلِ اللَّهِ، وَ عَلی مِلَّهِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَ الِهِ، اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لی وَ ارْحَمْنی وَ تُبْ عَلَیَّ، اِنَّکَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحیمُ.

دوّم اذن دخولی است که علّامه مجلسی رحمه الله از نسخه قدیمه از مؤلّفات اصحاب برای دخول در سرداب مقدّس و بُقاع منوّره ائمه علیهم السلام نقل فرموده و آن چنان است که می گوئی: اَللّهُمَّ اِنَ هذِهِ بُقْعَهٌ طَهَّرْتَها وَ عَقْوَهٌ شَرَّفْتَها، وَ مَعالِمُ زَکَّیْتَها، حَیْثُ اَظْهَرْتَ فیها اَدِلَّهَ التَّوْحیدِ، وَ اَشْباحَ الْعَرْشِ الْمَجیدِ، الَّذینَ اصْطَفَیْتَهُمْ مُلُوکاً لِحِفْظِ النِّظامِ، وَ اخْتَرْتَهُمْ رُؤَسآءَ لِجَمیعِ الْأَنامِ، وَ بَعَثْتَهُمْ لِقِیامِ الْقِسْطِ فِی ابْتِداءِ الْوُجُودِ اِلی یَوْمِ الْقِیمَهِ، ثُمَّ مَنَنْتَ عَلَیْهِمْ بِاسْتِنابَهِ اَنْبِیآئِکَ لِحِفْظِ شَرایِعِکَ وَ اَحْکامِکَ، فَاَکْمَلْتَ بِاسْتِخْلافِهِمْ رِسالَهَ الْمُنْذِرینَ، کَما اَوْجَبْتَ رِیاسَتَهُمْ فی فِطَرِ الْمُکَلَّفینَ، فَسُبْحانَکَ مِنْ اِلهٍ ما اَرْاَفَکَ، وَ لا اِلهَ اِلاَّ اَنْتَ مِنْ مَلِکٍ ما اَعْدَلَکَ، حَیْثُ طابَقَ صُنْعُکَ ما فَطَرْتَ عَلَیْهِ الْعُقُولَ، وَ وافَقَ حُکْمُکَ ما قَرَّرْتَهُ فِی الْمَعْقُولِ وَ الْمَنْقُولِ، فَلَکَ الْحَمْدُ عَلی تَقْدیرِکَ الْحَسَنِ الْجَمیلِ، وَ لَکَ الشُّکْرُ عَلی قَضآئِکَ الْمُعَلَّلِ بِاَکْمَلِ التَّعْلیلِ، فَسُبْحانَ مَنْ لا یُسْئَلُ عَنْ فِعْلِهِ، وَ لا یُنازَعُ فی اَمْرِهِ، وَ سُبْحانَ مَنْ کَتَبَ عَلی نَفْسِهِ الرَّحْمَهَ قَبْلَ ابْتِدآءِ خَلْقِهِ، وَ الْحَمْدُلِلَّهِ الَّذی مَنَّ عَلَیْنا بِحُکَّامٍ یَقُومُونَ مَقامَهُ لَوْ کانَ حاضِراً فِی الْمَکانِ، وَ لا اِله اِلَّا اللَّهُ الَّذی شَرَّفَنا بِاَوْصِیآءَ یَحْفَظُونَ الشَّرایِعَ فی کُلِّ الْأَزْمانِ، وَ

اللَّهُ اَکْبَرُ الَّذی اَظْهَرَهُمْ لَنا بِمُعْجِزاتٍ یَعْجُزُ عَنْهَا الثَّقَلانِ، لا حَوْلَ وَ لا قُوَّةَ اِلاّ بِاللَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظیم، الَّذی اَجْرانا عَلی عَوآئِدِهِ الْجَمیلَهِ فِی الْأُمَمِ السَّالِفینَ، اَللّهُمَّ فَلَکَ الْحَمْدُ وَ الثَّنآءُ الْعَلِیُّ، کَما وَجَبَ لِوَجْهِکَ الْبَقآءُ السَّرْمَدِیُّ، وَ کَما جَعَلْتَ نَبِیَّنا خَیْرَ النَّبِیّینَ، وَ مُلُوکَنا اَفْضَلَ الْمَخْلُوقینَ، وَ اخْتَرْتَهُمْ عَلی عِلْمٍ عَلَی الْعالَمینَ، وَفِّقْنا لِلسَّعْیِ اِلی اَبْوابِهِمُ الْعامِرَهِ اِلی یَوْمِ الدّینِ، وَ اجْعَلْ اَرْواحَنا تَحِنُّ اِلی مَوْطِئِ اَقْدامِهِمْ، وَ نُفُوسَنا تَهْوِی النَّظَرَ اِلی مَجالِسِهِمْ وَ عَرَصاتِهِمْ، حَتّی کَاَنَّنا نُخاطِبُهُمْ فی حُضُورِ اَشْخاصِهِمْ، فَصَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِمْ مِنْ سادَهٍ غائِبینَ، وَ مِنْ سُلالَهٍ طاهِرینَ، وَ مِنْ اَئِمَّهٍ مَعْصُومینَ، اَللّهُمَّ فَاْذَنْ لَنا بِدُخُولِ هذِهِ الْعَرَصاتِ، الَّتِی اسْتَعْبَدْتَ بِزِیارَتِها اَهْلَ الْأَرَضینَ وَ السَّمواتِ وَ اَرْسِلْ دُمُوعَنا بِخُشُوعِ الْمَهابَهِ، وَ ذَلِّلْ جَوارِحَنا بِذُلِّ الْعُبُودِیَّهِ وَ فَرْضِ الطّاعَهِ، حَتّی نُقِرَّ بِما یَجِبُ لَهُمْ مِنَ الْأَوْصافِ، وَ نَعْتَرِفَ بِاَنَّهُمْ شُفَعآءُ الْخَلائِقِ اِذا نُصِبَتِ الْمَوازینُ فی یَوْمِ الْأَعْرافِ، وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ سَلامٌ عَلی عِبادِهِ الَّذینَ اصْطَفی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطّاهِرینَ. پس ببوس عتبه را و داخل شو در حالتی که خاشع و گریان باشی پس بدرستی که آن اذن دخولست از ایشان صَلَواتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ اَجْمَعینَ.

عراق

پیشنیه عراق

سرزمین عراق یا بین النهرین، بنابر کاوشهای باستان شناسان، یکی از کهن ترین جایگاه های سکونت انسان و تمدن بشری است و پیشینه تاریخی آن به هزاران سال پیش از میلاد مسیح علیه السلام باز می گردد. نام «عراق»، بنا به گفته مورّخان بر گرفته از موقعیت جغرافیایی آن؛ یعنی نزدیکی و مجاورتش با آب است؛ زیرا عرب هر سرزمینی را که دارای صحرا و درخت باشد و در مجاورت دریا یا رودخانه قرار گیرد عراق گوید، و

یا آنکه برگرفته از نام فارسی «ایران شهر» یا «ایراک» به معنای سرزمینهای پست است که پس از تعریب، عراق گردیده است. برخی از مستشرقان، نام این سرزمین را برگرفته از کلمه آرامیِ «آراکا» می دانند که به معنای سرزمین مقدس می باشد.

همسایگان عراق عبارتند از: ترکیه در شمال، ایران در شرق، اردن و سوریه در غرب و عربستان و کویت در جنوب.

مساحت عراق ۷۱۳

۴۴۶ کیلومتر مربع و معادل یک سوّم (۳۱) ایران است. این کشور از دو بخش «کوهستانی» و «دشت و صحرا» تشکیل شده و (به جز شمال آن) دارای آب و هوای سرد و خشک و گزنده در زمستان و گرم و سوزان در تابستان است. ملّت عراق از همزیستی چندین قوم تشکیل یافته که عبارتند از: عرب، که اکثریت ساکنان این سرزمین را تشکیل داده است.

کُرد، که در بخش شمالی این کشور سکونت دارند و طبق برخی آمار، ۱۷٪ جمعیت عراق را تشکیل می دهند.

ایرانی، که در شهرهای مذهبی عراق و مناطق مرزی میان ایران و عراق سکونت دارند.

ترک، که در برخی استانهای شمالی هم مرز با ترکیه زندگی می کنند.

همچنین ارامنه و آشوریان، اقلیتهای بسیار کوچکی را در این کشور تشکیل می دهند.

دین مردم عراق عبارت است از شیعه، سنّی، حنفی، مسیحی، یهودی، صابئه، و... لیکن اکثریت مردم عراق را مسلمانان شیعه تشکیل می دهند و بر اساس برخی آمار غیر رسمی، شیعیان متجاوز از ۶۰٪ مردم عراق اند.

پیشینه تاریخی عراق

عراق دارای پیشینه تاریخی بسیار کهن بوده و یکی از قدیمی ترین تمدنهای بشری را در خود پرورانده و جای داده است، از این رو، در جای جای عراق آثار تاریخی

و باستانی متعلّق به دوره های گوناگون؛ از هزاران سال پیش از تولد حضرت مسیح علیه السلام تا پس از ظهور اسلام را می توان دید، سیر تاریخیِ حکومتها و خاندانهای حاکم بر عراق بدین شرح است:

۱-سومریان (۴۵۰۰ ق. م ۲۳۰۰ ق. م) در این دوره، ملّت سومر در بخش جنوبی عراق و در دو سمت رودخانه های دجله و فرات سکونت داشته اند و بنا بر کاوشهای باستان شناسان، این قوم که نژاد آنها همچنان مورد تردید است، دارای تمدن کشاورزی قابل توجهی بوده و چندین شهر را به نامهای: «ارک»، «اریدو»، «لاجش» و جزاینها پایه ریزی کرده بودند. پایتخت این سلسله حاکم، شهر باستانیِ «اور» بوده است. سومریان بر اثر حملات جنگجویان اکدی از میان رفتند.

۲-اَکدیان (۴۵۰۰ ق. م ۲۳۰۰ ق. م) همزمان با حکومت سومریان در جنوب عراق، در میانه عراق سلسله دیگری از مردمان سامی نژاد زندگی می کردند و دارای شهرهای آبادی همچون: «بورسیبا»، «کیش»، «نفَّر»، «اجاده» و جز اینها بودند و همواره بر سر تصاحب زمینهای کشاورزی با دولت جنوبی خود به نزاع بر می خاستند تا آنکه در سال ۲۷۵۰ ق. م مردی به نام «سرجون اَکدی» در میان آنان به قدرت رسید و توانست با جنگها و حملات خود سومریان را نابود و سرزمینهای آنان راتصاحب کند، لیکن ملّت شکست خورده سومری بار دیگر توانست اکدیان را در حملات خود شکست دهد. پس از آن حاکمان سومری و اکدی به توافق رسیدند و در سال ۲۵۰۰ ق. م، کشور یکپارچه ای به نام «اکد و سومر»، که تمامیِ میانه و جنوب عراق را در بر می گرفت،

بپا داشتند.

۳-ایلامیـان (عیلامیـان) اینان مردمانی بودنـد که در منطقه کوهسـتانی شـمال خوزسـتان زنـدگی می کردنـد و پایتختشان شـهر شوش بود. دارای دولتی مقتـدر و جنگجویـانی دلیر بودنـد. سـربازان ایلامی در سال ۲۳۲۰ ق. م به سـرزمین اکـدیان حمله ور شدند و پس از اشـغال پایتخت آنان، پادشاه اکدی را به اسارت خود در آوردند و بتدریج نفوذ و سـیطره خود را بر سـر تا سـر میانه و جنوب عراق گسترش دادند.

۴-بابلیان (۲۲۰۰ ق. م) یکی از قبایـل سـامی به نـام «عموریان» که همواره در کناره های دریای مـدیترانه سـکونت داشـتند، به منظور دست یابی به منابع آب و کشاورزی، به سمت شرق حرکت کرده و سرزمینهای میانی عراق را به اشغال خود در آوردند و پـایتخت خود را شـهر بابـل (در نزدیکی حلّه کنونی) قرار دادنـد. دهها سـال میـان عموریـان و ایلامیـان جنگهـا در گرفت و همچنان ادامه داشت تا آنکه ششـمین پادشاه عموری با قدرت تمام به جنگ ایلامیان رفت و پس از شکست دادن ارتش آنان، شهر شوش پایتخت ایلامیان را به اشـغال خود درآورد و بـدین ترتیب امپراتوری عظیم خود را پایه ریزی کرد که از آن پس به نـام «امپراتوری بابلیـان» شـهرت یافت. او شـهر بابل را به اوج عظمت و شـکوه و جلال رسانیـد که امروزه آثار آن زینت بخش موزه های جهان است.

۵-آشوریها (۱۳۰۰ ق. م ۶۰۶ ق. م) یکی از قبایـل سـامی آشوریـان هسـتند کـه در سـال ۳۰۰۰ ق. م بـه شـمال عراق هجرت کردند. آنان نخست جزو قلمرو سومریان و سـپس بابلیها قرار گرفتند. مردمان این قوم به شـجاعت و جنگجویی شهرت داشتند؛ و به همین جهت

نیروی نظامی دو حکومت پیشین را تشکیل می دادند. آنها پس از ضعف دولت بابلیها، نخست ایالات اطراف خود و سپس بابل را اشغال کردند و همچنان به توسعه امپراتوری خویش مشغول بودند تا آنکه در سال ۸۰۰ ق. م سرتاسر عراق و سرزمینهای شرق دریای مدیترانه و شمال آن را تا حدود ارمنستان در سیطره خود داشتند. پادشاه «سرجون دوم» و فرزندش «سنحاریب» یکی از مشهورترین پادشاهان این امپراتوری بودند.

۶-کلدانیها (۶۰۶ ق. م ۵۳۹ ق. م) پس از ضعف امپراتوری آشور، در نتیجه شورش مردمان تحت فرمان آنها در ایالات دوردست و اختلافات داخلی، یکی از قبایل سامی به نام «کلدو» که در جنوب عراق به دامداری مشغول بودد، سر به شورش برداشته و با سربازان آشوری به نبرد بر خاست. وسرتاسر جنوب عراق را اشغال نمود و سپس شهر بابل را به تصرف درآورد و آنگاه به همراه پادشاه ماد، پایتخت آشوریان را مورد حمله قرار داد و پس ازاشغال آن، سرزمینهایشان رامیان قوم خود تقسیم کرد. کلدانیها در سال ۶۰۶ ق. م آشوریها را نابود ساختند و دولت بابلیان جدید را در شهر بابل پایه ریزی کردند.

یکی از مشهورترین پادشاهان آنان به نام نَبوکَد نَصَر یا بُخت نصر بود که ۴۰ سال پادشاهی نمود و مصریان را شکست داد و پایتخت یهودیان (اورشلیم) را تسخیر و ویران کرد و هزاران یهودی را به اسارت گرفت و به بابل آورد. در دوران این پادشاه علم ریاضیات و نجوم پیشرفت فراوانی کرد و تقسیم شبانه روز به ۲۴ ساعت و هر ساعت به ۶۰ دقیقه و هر دقیقه به ۶۰ ثانیه، و تعیین ماههای

خورشیدی و قمری و پیش بینی خسوف و کسوف و جز اینها، از اکتشافات این دوره است.

۷-مادها و پارسها (۵۳۹ ۳۳۱ ق. م) دو قوم ماد و پارس همراه قوم پارت از نژاد آریایی بوده و جمعاً اقوام ایرانی را تشکیل می دادند. مادها در غرب و پارسها در جنوب ایران سکونت داشتند. ابتدا مادها دولتی تشکیل دادند و سپس به رهبری کورش دولت هخامنشی را بنیادگذاری کردند. این دولت با غلبه بر عراق، آسیای صغیر و مصر توانست دولتی مقتدر و ثروتمند را در مناطق مذکور تأسیس کند. داریوش هخامنشی نیز پس از کورش یکی از مقتدرترین شاهان هخامنشی است. پایتخت این دولت تخت جمشید بوده است. دولت مزبور با حمله اسکندر مقدونی از بین رفت.

۸-یونانیها (۳۳۱ ۲۴۷ ق. م) اسکندر کبیر پس از به قدرت رسیدن در یونان، به جنگ با ایرانیها شتافت و نخست آسیای صغیر را اشغال کرد و سپس در سال ۳۳۱ ق. م موفق شد و سرتاسر عراق را تحت سیطره خود در آورد. پس از مرگ اسکندر «سلوکی» به حکمرانی عراق رسید و دولت سلوکیان را در عراق ایجاد کرد که تا سال ۲۴۷ ق. م دوام یافت.

۹-پارتیان (۲۴۷ ق. م ۲۲۶ م) اینان یکی از اقوام آریایی ساکن در خراسان کنونی بودند که بتدریج متصرفات خود را توسعه دادند و عاقبت سلوکیان را از ایران و عراق راندند و خود جایگزین آنان شدند و شهر تیسفون را پایتخت خویش قرار دادند. پارتیان ۴۷۳ سال حکومت راندند و عاقبت «آردوان» آخرین پادشاه آنان در سال۲۶۶ م. توسط سلسله ساسانیان از میان رفت.

۱۰-ساسانیان (۲۲۶ م ۶۵۲ م) این امپراتوری

چهار قرن عراق را در تصرف خود داشت و پایتخت آن شهر تیسفون بود، تا این که عاقبت در سال ۱۶ هجری ارتش اسلام لشکریان ایرانی را شکست داد و دین مُبین اسلام وارد عراق و ایران گردید. در دوره حکمرانی ساسانیان، عراق پیشرفتهای فراوانی در زمینه های کشاورزی و شهرسازی کرد که بسیاری از آثار آن تا صدها سال بعد باقی بود.

دوره اسلامی

ارتش اسلام در سال ۱۴ یا ۱۵ ه. به فرماندهی سعد بن ابی وقّاص به عراق حمله کرد و عاقبت طی چند سال جنگ، در سال ۱۶ هجری، ارتش ساسانی را شکست داد و عراق را به تصرف درآورد. از این تاریخ، عراق جزئی از متصرّفات اسلامی گردید که خلیفه از مدینه بر آن حکم می راند. امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام برای نخستین بار در سال ۳۶ ه. شهر نوبنیاد کوفه را پایتخت خود قرار داد و از آنجا بر سرتاسر جهان اسلام حکم می راند.

امویان (۴۱ ه. ۱۳۲ ه)

پس از شهادت امیرمؤمنان علیه السلام در سال ۴۰ ه. ق و انتقال خلافت به امویان، عراق که مرکز آن دمشق بود، بخشی از امپراتوری امویان گردید و سیطره آنان بر عراق تا سال ۱۳۲ ه. ادامه یافت.

عباسیان (۱۳۲ ۶۵۶ ه.)

پس از سقوط امویان، ابوالعباس سَفّاح نخستین خلیفه عباسی در سال ۱۳۲ ه. ق. در شهر هاشمیه (نزدیک کوفه) اعلان خلافت عباسی نمود ۳۷. خلیفه عباسی، ۵۲۴ سال از عراق بر جهان اسلام حکومت راندند، و سرانجام آخرین خلیفه عباسی، مستعصم بالله در سال ۶۵۶ ه. ق. هلاکوخان مغول شکست خورد و از بین رفت.

ایلخانیان (۶۵۶ ۷۳۸ ه).

پس از

مرگ هلاکوخان، عراق از سوی جانشینان او که «ایلخانیان» نامیده می شدند، به مدت ۸۰ سال اداره شد. برخی از ایلخانان مسلمان بودند و عاقبت، سلسله آنان توسط شیخ حسن جلائری منقرض گردید.

جلائریان (۷۳۸ ۸۱۳ ه) این خاندان مدت ۷۵ سال بر عراق حکومت راندند.

آق قویونلو و قراقویونلو (۸۱۳ ۹۱۴ ه).

این دو ایل ترک تبار، مدت یک قرن در عراق حکومت کردند.

صفویان (۹۱۴ ۹۴۱ ه).

شاه اسماعیل صفوی در سال ۹۱۴ ه. ق. بغداد را فتح کرد. و پس از او فرزندش شاه تهماسب تا سال ۹۴۱ ه. ق. عراق را جزو متصرّفات خود داشت. در این سال عراق از سوی سلطان سلیمان قانونی، پادشاه عثمانی، مسخّر گردید. البته در دوران سلطنت شاه عباس صفوی (در سال ۱۰۳۳) عراق بار دیگر به تصرف صفویان درآمد و تا سال ۱۰۴۹ ادامه یافت. در این سال سلطان مراد چهارم، خلیفه عثمانی، بغداد را فتح کرد و عراق را به تصرف خود درآورد.

عثمانیان (۱۰۴۹ ۱۳۳۵ ه. ق.)

عراق عملا از سال ۹۴۱ ه. بجز در سالهای ۱۰۳۲ تا ۱۰۴۹ ه. ق. و در دوره سلطنت نادرشاه افشار در سال ۱۱۴۶ ه. ق. که مدت کوتاهی عراق را تسخیر نمود، همواره جزئی از ولایات حکومت عثمانی بود و توسط والیان منصوب از سوی دربار عثمانی اداره می شد. سیطره آنان بر عراق تا جنگ جهانی اوّل ادامه یافت.

انگلیسیها (۱۹۱۷ م ۱۹۲۴ م)

ارتش عثمانی پس از شکست سخت خود از ارتش انگلستان، به سوی ترکیه عقب نشینی کرد و در روز ۱۱ آوریل ۱۹۱۷ میلادی لشکریان فاتح به سرکردگی «ژنرال مود» وارد بغداد شدند و بدینگونه عراق جزو متصرفات بریتانیا قرار

گرفت.

دولت ملی عراق

در سال ۱۹۲۰ میلادی ملّت عراق به رهبری عالمان و مراجع دینی در عتبات، قیام و انقلاب گسترده ای را بر علیه ارتش اشغالگر انگلستان آغاز کرد که ۶ ماه ادامه داشت و به تضعیف نفوذ انگلیسی ها در عراق انجامید و آنان را وادار به قبول خواست مردم در تشکیل دولت ملی عراق کرد. این جنبش در تاریخ عراق به نام «ثوره العشرین» شهرت دارد.

در پی این قیام، دولت انگلستان فیصل سومین فرزند شریف حسین امیر مکه را به عنوان پادشاه عراق برگزید و مراسم تاجگذاری او در روز عید غدیر سال ۱۹۲۱م. در بغداد انجام پذیرفت. رژیم سلطنتی عراق تا سال ۱۹۵۸م. بر عراق حکومت راند.

دولت جمهوری عراق

در سال ۱۹۵۸م. سرهنگ عبدالکریم قاسم اقدام به کودتای نظامی کرد و رژیم سلطنتی را سرنگون نمود و آنگاه رژیم جمهوری را در عراق برقرار ساخت که تا به امروز ادامه دارد (اطلاعات تاریخی این بخش برگرفته از کتاب: «العراق قدیماً و حدیثاً، عبدالرزاق الحسینی، چاپ ششم، بغداد، مطبعه المثنی» می باشد.

بغداد

پیشینه بغداد

شهر بغداد مشهورترین شهر جهان اسلام و پایتخت خلافت عباسیان بوده که پنج قرن بر بخش عظیمی از جهان اسلام حکمرانی نموده است. این شهر حوادث مهمی را به خود دیده و امروزه از میان ساختمانها و مساجد و مدارس و مقابر، تنها بخش اندکی از آن عظمت کهن را می توان دید که از سیلابها و آتش سوزیها و جنگ و غارتها جان سالم به در برده است.

مراکز زیارتی و دیدنی بغداد:

۱-آرامگاه شیخ کلینی؛ وی بزرگترین محدث و روایت نگار شیعی بشمار می رود و کتاب «الکافی» او یکی از چهار کتب روایی شیعه می باشد. وی در سال ۳۲۹ ه. در بغداد درگذشت، امروزه مشهور میان مردم آن است که قبر وی در مسجد صفوی مشهور به تکیه مولوی خانه، در شرق بغداد (رصافه) و در نزدیکی پل شهدا می باشد.

۲-سلمان پاک (مدائن) شهری است در چهل کیلومتری جنوب بغداد که نام آن برگرفته از نام جناب سلمان فارسی است که در سال ۳۶ یا ۳۷ ه. و هنگامی که امیر مدائن بود، در آنجا درگذشت و هم اکنون دارای آرامگاه باشکوهی است. در کنار وی، حُذیفه بن الیمان، (یکی از اصحاب پیامبر (صلی الله علیه وآله نیز مدفون است. گفتنی است در فاصله کوتاهی از این بُقعه، ایوان کسری قرار دارد.

۳–آرامگاه ادریس الحسـنی، وی نواده حسن مثنی فرزند امام حسن مجتبی (علیه السـلام) است و امام زاده جلیل القدری است. قبر او در محلّه کراده واقع شده و دارای بقعه و بارگاه است و مردم بدو اعتقاد فراوانی دارند.

۴–قبر بشر حافی، وی از اعیان متصوّفه است و بنا به نقل مورخان، مردی فاسق بود که

لحظاتی چند شرف حضور امام کاظم علیه السلام را درک نمود و هدایت گردید. آرامگاهش در محلّه اعظمیه بغداد است.

۵-قبر بهلول؛ او پسرعموی هارون الرشید و از شیعیان پاک و وفادار بود و داستانهای او با منحرفین مشهور است. آرامگاهش در محله کرخ در نزدیکی قبر مشهور به «ست زبیده» می باشد.

۶-قبر سید سلطان علی؛ او علی بن اسماعیل فرزند امام صادق علیه السلام است و به گفته روایات، کسی است که سعایت عمویش حضرت موسی بن جعفر علیه السلام را نزد هارون کرد لیکن بزودی به نفرین حضرت گرفتار آمد و به هلاکت رسید، گور او در «محله الفضل» در شارع الرّشید بغداد است و سنیان برای او و برادرش محمد، مزاری ساخته اند.

۷-قبر قنبر علی، گفته می شود او خادم امام دهم علیه السلام بود. امروزه آرامگاهش در شرق بغداد در محله «قنبر علی» است.

همان گونه که پیشتر گذشت بغداد علاوه بر زیارتگاه هایی که از آنها نام بردیم، دارای مراکز دیدنی و تاریخی دیگری است که برخی از آنها عبارتند از:

* مدرسه مستنصریّه، دانشگاهی است جهت تدریس علوم دینی مذاهب چهارگانه اهل سنت که به دستور مستنصر بالله عباسی در سال ۶۳۱ ه. ساخته شد و ساختمان آن تاکنون باقی است. این مدرسه نمایانگر نمونه مدارس آن دوره است و از ساختمان عظیم و بزرگ و شبستانها و اتاقهای تدریس فراوان برخوردار است. امروزه این مدرسه در سمت شرق بغداد (رصافه) و در بازار خفافین، در نزدیکی پل الشهدا قرار دارد.

* جامع الصفویه، که امروزه به نام الآصفیّه شهرت دارد و پیشتر به نام «دارالقرآن المستنصریه» مشهور بوده و همزمان با مدرسه

المستنصریه ساخته شده است. این بنا در فاصله کوتاهی از مدرسه مستنصریه قرار دارد. در یکی از اتاقهای این مسجد که پنجره آن به بـازار بـاز می شود، آرامگاه مرحوم شـیخ کلینی و قاضـی ابوالفتـح کراچکی از بزرگان امامیه و متوفای سال ۴۴۹ ه. قرار دارد.

* قصـر عباسی، و آن یکی از کاخهای دوره اخیر عباسیان در بغداد است که در سمت شرق بغداد و در نزدیکی رودخانه دجله قرار دارد. این کاخ دارای تالارها و ایوانهایی است با گچ بریهای زیبا و دیدنی.

* جامع الخفافین، مسجدی است باقیمانده از دوره عباسیان که در سال ۵۹۹ ه. به دستور زمرد خاتون ساخته شد. این مسجد در مجاورت مدرسه مشهور نظامیه است که توسط نظام الملک طوسی ساخته شده و هم اکنون اثری از آن باقی نمانده است.

در شمال بغداد و در میانه بزرگراه بغداد سامرا دو زیارتگاه وجود دارد که عبارتند از:

* حرم حضرت سید محمّد، که در شهر بلد در ۸۰

کیلومتری شـمال بغـداد واقع است. و آن امام زاده عظیم الشأن فرزند امام دهم حضـرت علی الهادی علیه السـلام است. مرتبه و مقام وی بگونه ای بود که تمامی شـیعیان او را جانشـین پدر بزرگوارش در امامت می دانستند، لیکن وی در سال ۲۵۲ ه. وفات یافت و در این بقعه مدفون گردید. امروزه صـحن و سـرای وسـیع و گنبد و گلدسته و حجره هایی، بقعه او را تشکیل می دهد. وی از احترام ویژه ای نزد مردم عراق برخوردار است، به گونه ای که کسی جرأت سوگند دروغ خوردن به نام او ندارد.

* آرامگاه ابراهیم اشتر، وی فرزند مالک اشتر سردار رشید اسلام

است. خود ابراهیم نیز از سرداران شجاع امیرالمؤمنین و امام حسن (علیهما السلام) بود و در تمامی جنگها و پیکارها شرکت داشت و در جریان قیام مختار جنگ سختی با شامیان داشت و ابن زیاد را به هلاکت رساند. آرامگاه وی در سمت چپ بزرگراه بغداد سامرا، پیش از شهر بلد قرار دارد و گنبد آبی برافراشته کاشی کاری او از دور قابل رؤیت است.

مسجد براثا

مسجد براثا از مساجد کهن و مبارک شیعه است که در میانه راه کاظمین بغداد در محله ای به همین نام واقع است. بنابر روایات تاریخی، امیرالمؤمنین علیه السلام هنگام بازگشت از جنگ با خوارج در نهروان، در این مکان نماز خوانده است. شیعیان از دیرباز در این مسجد تجمع نموده و به عبادت می پرداخته اند.

فضائل مسجد براثا

۱. انبیاء در این مکان نماز خوانده اند.

۲. حضرت ابراهیم علیه السلام نماز در آن خوانده است.

۳. قبر یکی از انبیاء در این مکان مقدس است.

۴. خانه حضرت مریم بوده و در ایّام کودکی حضرت عیسی علیه السلام مدّتی به همراه او در اینجا زندگی کرده است.

۵. زمین حضرت عیسی علیه السلام بوده است. لازم به ذکر است گر چه حضرت عیسی علیه السلام مبعوث به رسالت در میان قوم بنی اسرائیل بوده و در منطقه بیت المقدّس و شهر ناصره به ارشاد و تبلیغ مشغول بوده امّا قبل از آن در مناطق دیگری نیز حضور داشته است؛ مانند شهر کوفه، سرزمین براثا، بیت المقدس

۶. حضرت مریم علیها السّلام عیسی علیه السلام را در حالی که کودکی بیش نبوده بر روی سنگ سفیدی گذاشته و خود به نماز ایستاده است.

۷. چشمه آبی در این مکان بوده که حضرت مریم از آن استفاده می کرده است.

۸. امیرالمومنین علی علیه السلام به همراه سپاه خود در بازگشت از جنگ نهروان به سرزمین براثا رسیدند راهبی مسیحی در عبادتگاه خود در منطقه براثا زندگی می کرد با دیدن سپاه حضرت امیرالمومنین علی علیه السلام به استقبال آنها آمد و گفت: من در کتابها یافته ام در این سرزمین فقط پیغمبر یا

وصیّ پیغمبر به همراه سپاهش وارد می شود. امیرالمومنین علی علیه السلام فرمودند: آن وصی من هستم. راهب مسیحی با دیدن حضرت، مسلمان شد و به ولایت امیرالمومنین علی علیه السلام اقرار کرد. حضرتش به همراه سپاه خود چهار روز در براثا اقامت کردند.

۹. حضرت امیرالمومنین و امام حسن و امام حسین علیهم السّلام در این مکان نماز خوانده اند.

۱۰. حضرت امیرالمومنین علی علیه السلام به راهب مسیحی دستور داد تا در آنجا مسجدی بنا کند. مسجد ساخته شد و مسجد براثا نام گرفت.

۱۱. حضرت امیرالمومنین علی علیه السلام به راهب مسیحی فرمودند: به زودی در کنار این مسجد شهری ساخته می شود. حکّام باطل بر آن حکومت می کنند و شاهد حوادث و بلاها و گناهان زیادی خواهد بود. (حضرتش از پیدایش بغداد و حوادث آن خبر دادند)

۱۲. اصحاب امیرالمومنین علیه السلام به فرمان حضرت قسمتی از زمین را حفر کردند، چشمه ای که حضرت مریم از آن استفاده می کرد ظاهر شد، سپس به دستور حضرت محل دیگری را حفر کردند و سنگ سفیدی را خارج کردند امیرالمومنین علی علیه السلام فرمودند: مریم عیسی را بر این سنگ قرار داد و نماز خواند حضرت این سنگ را در جهت قبله نصب کرد و به سمت آن نماز خواند.

۱۳. در سرزمین براثا به فرمان امیرالمومنین علیه السلام معجزه ردّ الشمس واقع شده است.

۱۴. امیرالمومنین علیه السلام می فرماید: یکی از حوادث دوران قبل از ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف ویرانی مسجد براثا است. این مکان مقدّس در آینده تلخی روزگار را انتظار می کشد به امید روزی که با سپری شدن

حوادث ناگوار، جهان شاهد حکومت صالحان باشد.

نواب اربعه

آرامگاه نوّاب اربعه؛ اینان چهار تن از بزرگان و معتمدان شیعه در بغداد اند که طی هفتاد سال دوران غیبت صغری، عهده دار ارتباط میان امام زمان علیه السلام و شیعیان بوده اند و اموال و نامه های شیعیان را به امام و پاسخ آن حضرت رابه آنها منتقل می نمودند. این چهار تن عبارتند از:

-عُثمان بن سعید عَمْریّ. (اواخر قرن سوّم)

-محمد بن عثمان بن سعید عَمْری، (در سال ۳۰۵ ه. درگذشت).

آرامگاه این پدر و پسر در یکی از میادین مهم و مرکزی شهر بغداد به نام «ساحه الخلاّنی»، درون مسجدی به نام «جامع الخلانی» قرار دارد. بر روی قبر آن دو، ضریحی نقره ای و گنبدی بلند با کاشیهای سبز برقرار است.

-حسین بن روح (متوفای سال ۳۲۶ ه).

آرامگاه او در میان بازار کهن و قدیمی بغداد، معروف به «سوق العطارین» قرار دارد و دارای صحن و سرا و گنبد و ضریح است و زیارتگاه شیعیان می باشد.

* علی بن محمد سَیمُری (در سال ۳۲۹ ه. درگذشت).

آرامگاه او درون بازار مشهور به «سوق الخفافین» کمی پایین تر از مدرسه المستنصریه قرار دارد.

زیارت نواب اربعه

زیارت ایشان پس به نحوی است که شیخ طوسی (ره) در تهذیب و سیّد بن طاوس (ره) در مصباح الزائر ذکر کرده اند و نسبت داده اند آن را به جناب ابوالقاسم حسین بن روح رحمه الله که فرموده در باب زیارت ایشان که سلام می کنی بر رسول خدا و بعد از او به امیر المؤمنین و بر خدیجه کبری و بر حضرت فاطمه زهراء و بر امام حسن و امام حسین و بر هر یک از ائمّه علیهم السلام تا صاحب الزّمان صلوات الله علیه پس

می گویی: اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا فُلانَ بْنَ فُلانٍ (و بجای فلان ابن فلان اسم صاحب قبر و پدرش را می بری) اَشْهَدُ اَنَّکَ بابُ الْمَوْلی اَدَّیْتَ عَنْهُ وَ اَدَّیْتَ اِلَیْهِ، ما خالَفْتَهُ وَ لا خالَفْتَ عَلَیْهِ، قُمْتَ خاصّاً، وَ انْصَرَفْتَ سابِقاً، جِئْتُکَ عارِفاً بِالْحَقِّ الَّذی اَنْتَ عَلَیْهِ، و اَنَّکَ ما خُنْتَ فِی التَّاْدِیَهِ وَ السِّفارَه، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ مِنْ بابٍ ما اَوْسَعَهَ وَ مِنْ سَفیرٍ ما آمَنَکَ، وَ مِنْ ثِقَهٍ ما اَمْکَنَکَ، اَشْهَدُ اَنَّ اللَّهَ اخْتَصَّکَ بِنُورِهِ، حَتّی عایَنْتَ الشَّخْصَ، فَاَدَّیْتَ عَنْهُ وَ اَدَّیْتَ اِلَیْهِ. پس برمی گردی و باز سلام می کنی بر رسول خدا تا صاحب الزمان علیهم السلام پس از آن می گوئی: جِئْتُکَ مُخْلِصاً بِتَوْحیدِ اللَّهِ وَ مُوالاهِ اَوْلِیآئِهِ، وَ الْبَرآئَهِ مِنْ اَعْدآئِهِمْ [اَعْدائِهِ وَ مِنَ الّذینَ خالَفُوکَ، یا حُجَّهَ الْمَوْلی وَ بِکَ اِلَیْهِمْ تَوَجُّهی وَ بِهِمْ اِلَی اللَّهِ تَوَسُّلی

زیارت حضرت سلمان علیه السّلام

بدانکه از تکالیف زوّار در کاظمین رفتن به مدائن است به جهت زیارت عبد صالح الهی جناب سلمان محمّدی رضوان الله علیه که اوّل ارکان اربعه و مخصوص به شرافت «سَلْمانُ مِنّا اَهْلَ الْبَیْتِ» و مُنْخَرِط در سلک اهل بیت نبوّت و عصمت است و در فضیلت او جناب رسول خداصلی الله علیه وآله فرموده: سَلْمانُ بَحْرٌ لایُنْزَفُ وَ کَنْزٌ لایَنْفَدُ سَلْمانُ مِنّا اَهْلَ الْبَیْتِ یُمْنَحُ الْحِکْمَهَ وَ یُؤْتِی الْبُرْهانَ و حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام او را مثل لقمان حکیم بلکه حضرت صادق علیه السلام او را بهتر از لقمان فرموده و حضرت باقر علیه السلام او را از متوسمین شمرده و از روایات مستفاد شده که آن جناب اسم اعظم می دانست و از محدَّثین (به فتح) بوده و از برای ایمان ده درجه است

و او در درجه دهم بوده وعالم به غیب و منایا بوده و از تحف بهشت در دنیا میل فرموده و بهشت مشتاق و عاشق او بوده و خدا و رسول صلی الله علیه وآله او را دوست می داشتند و حقّ تعالی پیغمبرصلی الله علیه وآله را امر فرموده به محبّت چهار نفر که سلمان یکی از ایشان است و آیاتی در مدح او و اقران او نازل شده و جبرئیل هر وقت بر حضرت رسول صلی الله علیه وآله نازل می شده امر می کرده از جانب پروردگار که سلمان را سلام برساند و مطلّع گرداند او را به علم منایا و بلایا و انساب و شبها برای او در خدمت پیغمبرصلی الله علیه و آله مجلس خلوتی بوده و حضرت رسول و امیرالمؤمنین صلوات الله علیهما وآلهما چیزهایی تعلیم او فرمودند از مخزون و مکنون علم الله که احدی غیر او قابل و قوّه تحمّل آن را نداشته و رسید به مرتبه ای که حضرت صادق علیه السلام فرمود «اَدْرَکَ سَلْمانُ الْعِلْمَ الأَوَّلَ وَ الْعِلْمَ الأخِرَ وَ هُوَ بَحْرٌ لایُنْزَحُ وَ هُوَ مِنَّا اَهْلَ الْبَیْتِ» سلمان درک کرد علم اوّل و آخر را و او دریایی است که هرچه از او برداشته شود تمام نشود و او از ما اهلبیت است و برای شوق زائرین و رغبتشان به زیارت آن جناب کافی است تامّل در اختصاص و امتیازش در میان تمام صحابه و جمیع امّت به اینکه حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام در یک شب از مدینه به مدائن رفت و بدست مبارک او را غسل داد و کفن نمود و نماز کرد بر او با صفوفی بسیار از ملائکه و

همان شب به مدینه مراجعت فرمود زهی شرافت مودّت و محبّت به خانواده رسالت که انسان را به این مرتبه از جلال و عظمت رساند و اما کیفیّت زیارت آن جناب پس بدانکه سیّد بن طاوس در مصباح الزّائر چهار زیارت برای آن بزرگوار نقل کرده و ما در اینجا اکتفا می کنیم به همان زیارت اوّل آن و در هدیّه نقل کردیم زیارت چهارم آنرا که شیخ در تهذیب ذکر فرموده پس چون خواستی زیارت کنی آن جناب را می ایستی نزد قبر او رو به قبله و می گویی

اَلسَّلامُ عَلی رَسُولِ اللَّهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ خاتَمِ النَّبِیّینَ، اَلسَّلامُ عَلی اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ سَیِّدِ الْوَصِیّینَ، اَلسَّلامُ عَلَی الْأَئِمَّهِ الْمَعْصُومینَ الرَّاشِدینَ، اَلسَّلامُ عَلَی الْمَلائِکَهِ الْمُقَرَّبینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا صاحِبَ رَسُولِ اللَّهِ الْأَمینِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا وَلِیَّ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا مُودَعَ اَسْرارِ السَّادَهِ الْمَیامینِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا بَقِیَّهَ اللَّهِ مِنَ الْبَرَرَهِ الْماضینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا اَبا عَبْدِ اللَّهِ وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَکاتُهُ، اَشْهَدُ اَ نَّکَ اَطَعْتَ اللَّهَ کَما اَمَرَکَ، وَ اتَّبَعْتَ الرَّسُولَ کَما نَدَبَکَ، وَ تَوَلَّیْتَ خَلیفَتَهُ کَما اَلْزَمَکَ وَ دَعَوْتَ اِلَی الْأِهْتِمامِ بِذُرِّیَّتِهِ کَما وَقَفَکَ، وَ عَلِمْتَ الْحَقَّ یَقیناً وَ اعْتَمَدْتَهُ کَما اَمَرَکَ، اَشْهَدُ اَ نَّکَ بابُ وَصِیِّ الْمُصْطَفی وَ طَریقُ حُجَّهِ اللَّهِ الْمُرْتَضی وَ اَمینُ اللَّهِ فیمَا اسْتُودِعْتَ مِنْ عُلُومِ الْأَصْفِیآءِ، اَشْهَدُ اَنَّکَ مِنْ اَهْلِ بَیْتِ النَّبِیِّ، النُّجَبآءِ الْمُخْتارینَ لِنُصْرَهِ الْوَصِیِّ اَشْهَدُ اَ نَّکَ صاحِبُ الْعاشِرَهِ، وَ الْبَراهینِ وَ الدَّلائِلِ الْقاهِرَهِ، وَ اَقَمْتَ الصَّلوهَ، وَ آتَیْتَ الزَّکوهَ، وَ اَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ، وَ نَهَیْتَ عَنِ الْمُنْکَرِ، وَ اَدَّیْتَ الْأَمانَهَ، وَ نَصَحْتَ لِلَّهِ وَ لِرَسُولِهِ، وَ صَبَرْتَ عَلَی الْأَذی فی جَنْبِهِ، حَتّی اَتیکَ الْیَقینُ، لَعَنَ اللَّهُ

مَنْ جَحَدَکَ حَقَّکَ، وَ حَطَّ مِنْ قَدْرِکَ، لَعَنَ اللَّهُ مَنْ آذاکَ فی مَوالیکَ، لَعَنَ اللَّهُ مَنْ اَعْنَتَکَ فی اَهْلِ بَیْتِکَ، لَعَنَ اللَّهُ مَنْ لامَکَ فی ساداتِکَ لَعَنَ اللَّهُ عَدُوَّ آلِ مُحَمَّدٍ مِنَ الْجِنِّ وَ الْاِنْسِ مِنَ الْأَوَّلینَ وَ الْآخِرینَ، وَ ضاعَفَ عَلَیْهِمُ الْعَذابَ الْأَلیمَ، صَلَّی اللَّهُ عَلَیْکَ یا اَبا عَبْدِاللَّهِ، صَلَّی اللَّهُ عَلَیْکَ یا صاحِبَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ، وَ عَلَیْکَ یا مَوْلی اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، وَ صَلَّی اللَّهُ عَلی رُوحِکَ الطَّیِّبَةِ، وَ جَسَدِکَ الطَّاهِرِ، وَ اَلْحَقَنا بِمَنِّهِ وَ رَأْفَتِهِ اِذا تَوَفَّا نابِکَ، وَ بِمَحَلِّ السَّادَةِ الْمَیامینِ، وَ جَمَعَنا مَعَهُمْ بِجوارِهِمْ فی جَنَّاتِ النَّعیمِ، صَلَّی اللَّهُ عَلَیْکَ یا اَبا عَبْدِ اللَّهِ، وَ صَلَّی اللَّهُ عَلی اِخْوانِکَ الشّیعَةِ الْبَرَرَةِ مِنَ السَّلَفِ الْمَیامینَ، وَ اَدْخَلَ الرَّوْحَ وَ الرِّضْوانَ عَلَی الْخَلَفِ مِنَ الْمُؤْمِنینَ، وَ اَلْحَقَنا وَ اِیَّاهُمْ بِمَنْ تَوَلاَّهُ مِنَ الْعِتْرَةِ الطَّاهِرینَ، وَ عَلَیْکَ وَ عَلَیْهِمُ السَّلامُ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَکاتُهُ.

پس بخوان اِنَّا اَنْزَلْناهُ فی لَیْلَةِ الْقَدْرِ هفت مرتبه پس بجا بیاور نماز مندوب آنچه خواهی. چون خواستی برگردی از زیارت سلمان پس بایست نزد قبر برای وداع و بگو این وداع را که سید در آخر زیارت چهارم ذکر فرموده: اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا اَبا عَبْدِ اللَّهِ، اَنْتَ بابُ اللَّهِ الْمُؤْتی مِنْهُ وَ الْمَاْخُوذُ عَنْهُ، اَشْهَدُ اَنَّکَ قُلْتَ حَقّاً وَ نَطَقْتَ صِدْقاً، وَ دَعَوْتَ اِلی مَوْلایَ وَ مَوْلاکَ عَلانِیَةً وَ سِرّاً، اَتَیْتُکَ زآئِراً وَ حاجاتی لَکَ مُسْتَوْدِعاً وَ ها اَ نَاذا مُوَدِّعُکَ، اَسْتَوْدِعُکَ دینی وَ اَمانَتی وَ خَواتیمَ عَمَلی وَ جَوامِعَ اَمَلی اِلی مُنْتَهی اَجَلی وَ السَّلامُ عَلَیْکَ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَکاتُهُ، وَ صَلَّی اللَّهُ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الْأَخْیارِ.

حذیفه بن یمان

دویّم زیارت

کردن جناب حُذیفه بن الیَمان که از بزرگان اصحاب رسول خدا صلی الله علیه وآله و خاصّان امیرالمؤمنین علیه السلام است و در میان صحابه مخصوص بود به شناختن منافقین و دانستن نامهای ایشان و اگر در نماز جنازه کسی حاضر نمی شد خلیفه ثانی بر او نماز نمی کرد و از جانب او سالها در مداین والی بود پس او را عزل کرد و جناب سلمان والی آنجا شد چون وفات کرد دوباره حذیفه والی آنجا شد و مستقرّ بود تا نوبت خلافت به شاه ولایت حضرت علی علیه السلام رسید پس از مدینه رقمی مبارك به او و فرمان همایونی به اهل مداین صادر شد و از خلافت خود و استقرار حذیفه در آنجا به نحوی که بود اطّلاع دادند ولکن حذیفه بعد از حرکت آن حضرت از مدینه به جانب بصره بجهت دفع شرّ اصحاب جمل و قبل از نزول موکب همایون به کوفه وفات کرد و در همان مداین مدفون شد از ابوحمزه ثمالی روایت است که چون حذیفه خواست وفات کند فرزند خود را طلبید و وصیّت کرد او را به عمل کردن به این نصیحت های نافعه فرمود ای پسر جان من ظاهر کن مأیوسی از آنچه که در دست مردم است که در این یأس غنی و توانگری است و طلب مکن از مردم حاجات خود را که آن فقر حاضر است و همیشه چنان باش که روزی که در آن هستی بهتر باشی از روز گذشته ات و هروقت نماز می کنی چنان نماز کن که گویا نماز وداع و نماز آخر تو است و مکن کاری را که از آن

عذر بخواهی و بدان که در جنب حرم سلمان مسجد جامع مداین است که منسوب است به حضرت امام حسن عسکری علیه السلام که آن را ساخته یا در آنجا نماز خوانده معلوم نیست از فیض دو رکعت نماز تحیّت در آن محلّ شریف خود را محروم نکند.

ابراهیم بن مالک اشتر

آرامگاه ابراهیم اشتر، وی فرزند مالک اشتر سردار رشید اسلام است. خود ابراهیم نیز از سرداران شجاع امیرالمؤمنین و امام حسن (علیهما السلام) بود و در تمامی جنگها و پیکارها شرکت داشت و در جریان قیام مختار جنگ سختی با شامیان داشت و ابن زیاد را به هلاکت رساند. آرامگاه وی در سمت چپ بزرگراه بغداد سامرا، پیش از شهر بلد قرار دارد و گنبد آبی برافراشته کاشی کاری او از دور قابل رؤیت است.

امامزاده سید محمد

حرم حضرت سید محمّد، که در شهر بلد در ۸۰ کیلومتری شمال بغداد واقع است. و آن امام زاده عظیم الشأن فرزند امام دهم حضرت علی الهادی علیه السلام است. مرتبه و مقام وی به گونه ای بود که تمامی شیعیان او را جانشین پدر بزرگوارش در امامت می دانستند، لیکن وی در سال ۲۵۲ ه. وفات یافت و در این بقعه مدفون گردید. امروزه صحن و سرای وسیع و گنبد و گلدسته و حجره هایی، بقعه او را تشکیل می دهد. وی از احترام ویژه ای نزد مردم عراق برخوردار است، به گونه ای که کسی جرأت سوگند دروغ خوردن به نام او ندارد.

بدانکه امامزاده سیّد محمد فرزند حضرت امام علی نقی علیه السلام را در نزدیکی بلد یک منزلی سامرّه مزاری است مشهور و به جلالت شأن و بروز کرامات معروف عامّه مردم به زیارتش مشرّف می شوند و نذرها و هدایای بسیار به آنجا می برند و حاجات می طلبند و اعراب آن حدود تمامی از او خوف دارند و حساب می برند کرامات بسیار از آن بزرگوار نقل شده که مقام ذکرش نیست و بس است در جلالت آن جناب

که قابلیّت و صلاحیّت امامت را داشت و فرزند بزرگ هادی علیه السلام بود و در فوت او حضرت امام حسن عسکری علیه السلام گریبان خود را چاک فرمود و شیخ ما ثقه الاسلام نوری نَوَّرالله مرقده اعتقاد عظیمی به زیارت آن بزرگوار داشته و در تعمیر بقعه و ضریح مبارکش سعی فرموده و صورت کتیبه که بر ضریح شریفش نوشته است این است: هذا مرقد السّید الجلیل، ابی جعفر محمّد بن الإمام ابی الحَسَن علیّ الهادی علیه السلام، عظیم الشّان جلیل القدر، کانت الشّیعه تزعم انّه الإمامُ بَعْدَ اَبیه علیه السلام، فَلَمَّا توفّی نَصَّ اَبوهُ عَلی اَخیهِ اَبی مُحمّد الزّکی علیه السلام، وقالَ له احدث للّهِ شکراً، فَقَدْ اَحْدَثَ فیکَ اَمْراً خلّفه اَبُوهُ فِی المَدینه طفلاً، وقدم علیه فی سامراء مشتدّاً، وَ نَهَضَ الی الرّجوع اِلَی الحِجاز، و لَمَّا بَلَغَ بَلَد عَلی تِسْعَهَ فَراسِخَ مَرِضَ و تُوُفِّیَ، وَ مَشْهَدُهُ هُناکَ، وَ لَمَّا تُوُفِّیَ شَقَّ ابومحمّد علیه السلام عَلَیْهِ ثَوْبَهُ، و قال فی جوابِ مَنْ عابَهُ عَلَیْهِ، قد شَقَّ مُوسی علی اَخیهِ هرُونَ، وکانَتْ وَ فاتُهُ فی حُدود اِثْنَیْنِ وَ خَمسینَ بَعْدَ الْمأتین.

زیارت سید محمد

اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا السَّیِّدُ الزَّکِیُّ، الطّاهِرُ الْوَلِیُّ، وَ الدّاعِی الْحَفِیُّ، اَشْهَدُ اَنَّکَ قُلْتَ حَقّاً، وَ نَطَقْتَ حَقّاً وَ صِدْقاً، وَ دَعَوْتَ اِلی مَوْلایَ وَ مَوْلاکَ عَلانِیَهً وَ سِرّاً، فازَ مُتَّبِعُکَ، وَ نَجی مُصَدِّقُکَ، وَ خابَ وَ خَسِرَ مُکَذِّبُکَ، وَ الْمُتَخَلِّفُ عَنْکَ اِشْهَدْ لی بِهذِهِ الشَّهادَهِ لِأَکُونَ مِنَ الْفائِزینَ بِمَعْرِفَتِکَ وَ طاعَتِکَ، وَ تَصْدیقِکَ وَ اتِّباعِکَ، وَ السَّلامُ عَلَیْکَ یا سَیِّدی وَ ابْنَ سَیِّدی اَنْتَ بابُ اللّهِ الْمُؤْتی مِنْهُ، وَ الْمَاْخُوذُ عَنْهُ، اَتَیْتُکَ زائِراً، وَ حاجاتی لَکَ مُسْتَوْدِعاً، وَ ها اَ نَا ذا

اَسْتَوْدِعُکَ دینی وَ اَمانَتی وَ خَواتیمَ عَمَلی وَ جَوامِعَ اَمَلی اِلی مُنْتَهی اَجَلی وَ السَّلامُ عَلَیْکَ وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَکاتُهُ.

کاظمین

پیشینه کاظمین

این شـهر سوّمین شـهر مقـدّس عراق پس از نجف و کربلا است و در شـمال غربی بغداد و در سـمت غرب رودخانه دجله قرار گرفته که تنها عرض رودخانه دجله آن را از بغداد جدا می کند. نام این شـهر برگرفته از نام مبارک حضرت کاظم علیه السلام اسـت و از آنجـایی کـه در ایـن حرم حضـرت موسـی بن جعفر علیه السـلام (=کـاظم) و نـواده او حضـرت محمـد بن علی علیه السـلام) جواد) مدفون می باشـند شهر به نام این دو تن با غلبه دادن نام اشهر که کاظم است، «کاظمین» نامیده شده است. حرم مطهّر، مرکز این شهر را تشکیل می دهد و دروازه های مجموعه وسیع حرم به خیابانها و محله های اصل شهر گشوده می شود. حرم کاظمین از ویژگیهایی برخوردار است که در کمتر حرمی می توان دیـد؛ نخست آنکه دو تن از امامان معصوم درون یک ضریـح مدفوننـد، از این رو ضـریح نقره ای آنـان بزرگ و بخش مهمّی از فضـای زیر گنبـد را در بر گرفته است و دیگر آنکه حرم مطهّر دارای دو گنبـد طلا۔یی یکسـان و چهـار گلدسـته می باشـد. همچنیـن حرم مطهّر دارای سـه ایـوان زیبـا و بزرگ با سقفهای بلند است که ستونهایی تنومند آن را در بر گرفته و با کاشی و آینه تزیین شده است.

پیشینه شهر کاظمین به سال ۱۴۵ ه. باز می گردد. در این سال جعفر فرزند منصور عبّاسـی درگذشت و در گورستان این منطقه مدفون گردید و

پس از او جمعی از قریشیان از آن جمله دو امام معصوم (علیهما السلام) در این گورستان به خاک سپرده شدند و همواره به نام «مقابر قریش» مشهور بوده است. لیکن بعدها به تدریج نام این بقعه به نام امروزی آن شهرت یافت.

زندگینامه امام موسی بن جعفر

ولادت

نام امام هفتم ما، موسی و لقب آن حضرت کاظم علیه السلام کنیه آن امام «ابوالحسن» و «ابوابراهیم» است. شیعیان و دوستداران لقب «باب الحوائج» به آن حضرت داده اند. تولد امام موسی کاظم علیه السلام روز یکشنبه هفتم ماه صفر سال ۱۲۸هجری در «ابواء» اتفاق افتاد. دوران امامت امام هفتم حضرت موسی بن جعفر علیه السلام مقارن بود با سالهای آخر خلافت منصور عباسی و در دوره خلافت هادی و سیزده سال از دوران خلافت هارون که سخت ترین دوران عمر آن حضرت به شمار است. امام موسی کاظم علیه السلام از حدود ۲۱سالگی بر اثر وصیت پدر بزرگوار و امر خداوند متعال به مقام بلند امامت رسید، و زمان امامت آن حضرت سی و پنج سال و اندکی بود و مدت امامت آن حضرت از همه ائمه بیشتر بوده است، البته غیر از حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف.

صفات ظاهری و باطنی و اخلاق آن حضرت

حضرت کاظم علیه السلام دارای قامتی معتدل بود. صورتش نورانی و گندمگون و رنگ مویش سیاه و انبوه بود. بدن شریفش از زیادی عبادت ضعیف شد، ولی همچنان روحی قوی و قلبی تابناک داشت. امام کاظم علیه السلام به تصدیق همه مورخان، به زهد و عبادت بسیار معروف بوده است. موسی بن جعفر از عبادت و سخت کوشی به «عبد صالح» معروف و در سخاوت و بخشندگی مانند نیاکان بزرگوار خود بود. بدره های (کیسه های) سیصد دیناری و چهارصد دیناری و دو هزار دیناری می آورد و بر ناتوانان و نیازمندان تقسیم می کرد. از حضرت موسی کاظم روایت شده است که فرمود: «پدرم (امام صادق علیه السلام) پیوسته مرا به

سخاوت داشتن و کرم کردن سفارش می کرد». امام علیه السلام با آن کرم و بزرگواری و بخشندگی خود لباس خشن بر تن می کرد، چنانکه نقل کرده اند: «امام بسیار خشن پوش و روستایی لباس بود» و این خود نشان دیگری است از بلندی روح و صفای باطن و بی اعتنایی آن امام به زرق و برقهای گول زننده دنیا. امام موسی کاظم علیه السلام نسبت به زن و فرزندان و زیردستان بسیار با عاطفه و مهربان بود. همیشه در اندیشه فقرا و بیچارگان بود، و پنهان و آشکار به آنها کمک می کرد. برخی از فقرای مدینه او را شناخته بودند اما بعضی-پس از تبعید حضرت از مدینه به بغداد-به کرم و بزرگواریش پی بردند و آن وجود عزیز را شناختند. امام کاظم علیه السلام به تلاوت قرآن مجید انس زیادی داشت. قرآن را با صدایی حزین و خوش تلاوت می کرد. آن چنان که مردم در اطراف خانه آن حضرت گرد می آمدند و از روی شوق و رقت گریه می کردند. بدخواهانی بودند که آن حضرت و اجداد گرامیش را-روی در روی-بد می گفتند و سخنانی دور از ادب به زبان می راندند، ولی آن حضرت با بردباری و شکیبایی با آنها روبرو می شد، و حتی گاهی با احسان آنها را به صلاح می آورد، و تنبیه می فرمود. تاریخ، برخی از این صحنه ها را در خود نگهداشته است. لقب «کاظم» از همین جا پیدا شد. کاظم یعنی: نگهدارنده و فرو خورنده خشم. این رفتار در برابر کسی یا کسانی بوده که از راه جهالت و نادانی یا به

تحریک دشمنان به این کارهای زشت و دور از ادب دست می زدند. رفتار حکیمانه و صبورانه آن حضرت علیه السلام کم کم، بر آنان حقانیت خاندان عصمت و اهل بیت علیه السلام را روشن می ساخت، اما آنجا که پای گفتن کلمه حق-در برابر سلطان و خلیفه ستمگری-پیش می آمد، امام کاظم علیه السلام می فرمود: «قل الحق و لو کان فیه هلاکك» یعنی: حق را بگو اگرچه آن حقگویی موجب هلاك تو باشد. ارزش والای حق به اندازه ای است که باید افراد در مقابل حفظ آن نابود شوند. در فروتنی-مانند صفات شایسته دیگر خود-نمونه بود. با فقرا می نشست و از بینوایان دلجویی می کرد. بنده را با آزاد مساوی می دانست و می فرمود همه، فرزندان آدم و آفریده های خدائیم. از ابوحنیفه نقل شده است که گفت: «او را در کودکی دیدم و از او پرسشهایی کردم چنان پاسخ داد که گویی از سرچشمه ولایت سیراب شده است. براستی امام موسی بن جعفر علیه السلام فقیهی دانا و توانا و متکلمی مقتدر و زبردست بود». محمد بن نعمان نیز می گوید: «موسی بن جعفر را دریایی بی پایان دیدم که می جوشید و می خروشید و بذرهای دانش به هر سو می پراکند».

امام علیه السلام در سنگر تعلیم حقایق و مبارزه

نشر فقه جعفری و اخلاق و تفسیر و کلام که از زمان حضرت صادق علیه السلام و پیش از آن در زمان امام محمد باقر علیه السلام آغاز و عملی شده بود، در زمان حضرت امام موسی کاظم علیه السلام نیز به پیروی از سیره نیاکان بزرگوارش همچنان ادامه داشت، تا مردم بیش از پیش به خط

مستقیم امامت و حقایق مکتب جعفری آشنا گردند، و این مشعل فروزان را از ورای اعصار و قرون به آیندگان برسانند. خلفای عباسی بنا به روش ستمگرانه و زیاده روی در عیش و عشرت، همیشه درصدد نابودی بنی هاشم بودند تا اولاد علی علیه السلام را با داشتن علم و سیادت از صحنه سیاست و تعلیم و ارشاد کنار زنند، و دست آنها را از کارهای کشور اسلامی کوتاه نمایند. اینان برای اجراء این مقصود پلید کارها کردند، از جمله: چند تن از شاگردان مکتب جعفری را تشویق نمودند تا مکتبی در برابر مکتب جعفری ایجاد کنند و به حمایتشان پرداختند. بدین طریق مذاهب حنفی، مالکی، حنبلی و شافعی هر کدام با راه و روش خاص فقهی پایه ریزی شد. حکومتهای وقت و بعد از آن -برای دست یابی به قدرت- از این مذهبها پشتیبانی کرده و اختلاف آنها را بر وفق مراد و مقصود خود دانسته اند. در سالهای آخر خلافت منصور دوانیقی که مصادف با نخستین سالهای امامت حضرت موسی بن جعفر علیه السلام بود» بسیاری از سادات شورشی-که نوعا از عالمان و شجاعان و متقیان و حق طلبان اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله بودند و با امامان نسبت نزدیک داشتند- شهید شدند. این بزرگان برای دفع ستم و نشر منشور عدالت و امر به معروف و نهی از منکر، به پا می خاستند و سرانجام با اهداء جان خویش، به جوهر اصلی تعالیم اسلام جان می دادند، و جانهای خفته را بیدار می کردند. طلوعها و غروبها را در آبادیهای اسلامی به رنگ ارغوانی درمی آوردند و بر در

و دیوار شـهرها نقش جاوید می نگاشـتند و بانگ اذان مؤذنان را بر مأذنه های مساجد اسلام شعله ور می ساختند». در مدینه از کارگزاران مهدی عباسـی فرزند منصور دوانیقی در عمل، همان رفتار زشت دودمان سـیاه بنی امیه را پیش گرفتند، و نسـبت به آل علی علیه السـلام آنچه توانسـتند بـدرفتاری کردند. داسـتان دردناک «فخ» در زمان هادی عباسـی پیش آمد. علت بروز این واقعه این بود که «حسـین بن علی بن عابد» از اولاد حضـرت امام حسن علیه السلام که از افتخارات سادات حسنی و از بزرگان علمای مـدینه و رئیس قوم بود، به یاری عـده ای از سادات و شـیعیان در برابر بیدادگری «عبدالعزیز عمری» که مسـلط بر مدینه شده بود، قیام کردند و با شـجاعت و رشادت خاص در سـرزمین فخ عده زیادی از مخالفان را کشتند، سرانجام دشمنان دژخیم این سـادات شـجاع را در تنگنـای محاصـره قرار دادنـد و به قتل رساندنـد و عـده ای را نیز اسـیر کردنـد. مسـعودی می نویسـد: بـدنهایی که در بیابـان مانـد طعمه درنـدگان صـحرا گردیـد. سـیاهکاری های بنی عباس منحصـر به این واقعه نبود. این خلفای ستمگر صـدها سـید را زیر دیوارهای و میان سـتونها گـچ گرفتنـد، و صدها تن را نیز در تاریکی زندانها حبس کردند و به قتل رساندند. عجب آنکه این همه جنایتها را زیر پوشـش اسلامی و به منظور فرو خواباندن فتنه انجام می دادند. حضرت موسی بن جعفر علیه السـلام را هرگز در چنین وضـعی و با دیدن و شنیدن آن همه مناظر دردناك و ظلمهای بسیار، آرامشی نبود. امام به روشنی می دید که خلفای ستمگر در پی

تباه کردن و از بین بردن اصول اسلامی و انسانی اند. امام کاظم علیه السلام سالها مورد اذیت و آزار و تعقیب و زجر بود، و در مدتی که از ۴ سال تا ۱۴ سال نوشته اند تحت نظر و در تبعید و زندانها و تک سلولها و سیاهچاله ای بغداد -در غل و زنجیر-به سر می برد. امام موسی بن جعفر علیه السلام بی آنکه- در مراقبت از دستگاه جبار هارونی- بیمی بدل راه دهد به خاندان و بازماندگان سادات رسیدگی می کرد و از گردآوری و حفظ آنان و جهت دادن به بقایای آنان غفلت نداشت. آن زمان که امام علیه السلام در مدینه بود، هارون کسانی را بر حضرت گماشته بود تا از آنچه در گوشه و کنار خانه امام علیه السلام می گذرد، وی را آگاه کنند. هارون از محبوبیت بسیار و معنویت نافذ امام علیه السلام سخت بیمناک بود. چنانکه نوشته اند که هارون، درباره امام موسی بن جعفر علیه السلام می گفت: «می ترسم فتنه ای بر پا کند که خونها ریخته شود» و پیداست که این «قیامهای مقدس» را که سادات علوی و شیعیان خاص رهبری می کردند و گاه خود در متن آن قیامها و اقدامهای شجاعانه بودند از نظر دستگاه حاکم غرق در عیش و تنعم بناحق» فتنه» نامیده می شد. از سوی دیگر این بیان هارون نشانگر آن است که امام علیه السلام لحظه ای از رفع ظلم و واژگون کردن دستگاه جباران غافل نبوده است. وقتی مهدی عباسی به امام علیه السلام می گوید: «آیا مرا از خروج خویش در ایمنی قرار می دهی»

نشانگر هراسی است که دستگاه ستمگر عباسی از امام علیه السلام و یاران و شیعیانش داشته است. به راستی نفوذ معنوی امام موسی علیه السلام در دستگاه حاکم به حدی بود که کسانی مانند علی بن یقطین صدراعظم (وزیر) دولت عباسی، از دوستداران حضرت موسی بن جعفر علیه السلام بودند و به دستورات حضرت عمل می کردند. سخن چینان دستگاه از علی بن یقطین در نزد هارون سخنها گفته و بدگوئیها کرده بودند، ولی امام علیه السلام به وی دستور فرمود با روش ماهرانه و تاکتیک خاص اغفالگرانه (تقیه) که در مواردی، برای رد گمی حیله های دشمن ضروری و شکلی از مبارزه پنهانی است، در دستگاه هارون بماند و به کمک شیعیان و هواخواهان آل علی علیه السلام و ترویج مذهب و پیشرفت کار اصحاب حق، همچنان پای فشارد -بی آنکه دشمن خونخوار را از این امر آگاهی حاصل شود-. سرانجام بدگوئی هائی که اطرافیان از امام کاظم علیه السلام کردند در وجود هارون کارگر افتاد و در سفری که در سال ۱۷۹ه. به حج رفت، بیش از پیش به عظمت معنوی امام علیه السلام و احترام خاصی که مردم برای امام موسی الکاظم علیه السلام قائل بودند پی برد. هارون سخت از این جهت، نگران شد. وقتی به مدینه آمد و قبر منور پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را زیارت کرد، تصمیم بر جلب و دستگیری امام علیه السلام یعنی فرزند پیامبر گرفت. هارون صاحب قصرهای افسانه ای در سواحل دجله، و دارنده امپراطوری پهناور اسلامی که به ابر خطاب می کرد: «ببار که هر کجا بباری در کشور من باریده

ای و به آفتـاب می گفت بتاب که هر کجا بتابی کشور اسـلامی و قلمرو من است!» آن چنان از امام علیه السـلام هراس داشـت که وقتی قرار شد آن حضـرت را از مدینه به بصـره آورند، دسـتور داد چند کجاوه با کجاوه امام علیه السـلام بستند و بعضـی را نابهنگام و از راههای دیگر ببرنـد، تا مردم ندانند که امام علیه السـلام را به کجا و با کدام کسان بردند، تا یأس بر مردمان چیره شود و به نبودن رهبر حقیقی خویش خو گیرند و سـر به شورش و بلوا برندارند و از تبعیدگاه امام علیه السلام بی خبر بمانند. و این همه بـازگو کننـده بیم و هراس دسـتگاه بود، از امـام علیه السـلام و از یـارانی که-گمـان می کرد-همیشه امام علیه السـلام آماده خـدمت دارد می ترسـید، این یاران با وفا-در چنین هنگامی-شمشـیرها برافرازنـد و امام خود را به مدینه بازگردانند. این بود که با خارج کردن دو کجاوه از دو دروازه شهر، این امکان را از طرفداران آن حضرت گرفت و کار تبعید امام علیه السلام را فریبکـارانه و بـا احتیـاط انجـام داد. باری، هارون، امام موسـی کاظم علیه السـلام را- با چنین احتیاطها و مراقبتهایی از مـدینه تبعیـد کرد. هارون، ابتدا دسـتور داد امام هفتم علیه السـلام را با غل و زنجیر به بصـره ببرند و به عیسـی بن جعفر بن منصور که حاکم بصـره بود، نوشت، یک سال حضـرت امام کاظم علیه السـلام را زندانی کند، پس از یک سال والی بصره را به قتل امام علیه السلام مأمور کرد. عیسی از انجام دادن این قتل عذر خواست. هارون امام

را به بغـداد منتقل کرد و به فضل بن ربیع سپرد. مـدتی حضـرت کاظم علیه السـلام در زنـدان فضل بود. در این مدت و در این زندان امام علیه السـلام پیوسـته به عبادت و راز و نیاز با خداوند متعال مشـغول بود. هارون، فضل را مأمور قتل امام علیه السلام کرد ولی فضل هم از این کار کناره جست. باری، چنـدین سال امام علیه السـلام از این زندان به آن زندان انتقال می یافت. در زنـدانهای تاریـک و سـیاهچاله ای دهشـتناک، امـام بزرگـوار مـا بـا محبـوب و معشوق حقیقی خود (الله) راز و نیـاز می کرد و خداونـد متعـال را بر ایـن توفیـق عبـادت که نصـیب وی شـده است سپاسـگزاری می نمـود. عـاقبت آن امـام بزرگـوار در سـال ۱۸۳هجری در سـن ۵۵ سـالگی به دست مردی سـتمکار به نـام «سـندی بن شاهک» و به دسـتور هارون مسـموم و شـهید شـد. شگفت آنکه، هارون با توجه به شخصیت والای موسی بن جعفر علیه السلام پس از درگذشت و شهادت امام نیز اصرار داشت تا مردم این خلاف حقیقت را بپذیرند که حضـرت موسـی بن جعفر علیه السـلام مسموم نشده بلکه به مرگ طبیعی از دنیا رفته است، اما حقیقت هرگز پنهان نمی مانـد. بدن مطهر آن امام بزرگوار را در مقابر قریش-در نزدیکی بغداد-به خاک سپردند. از آن زمان آن آرامگاه عظمت و جلال پیدا کرد، و مورد توجه خاص واقع گردید، و شهر «کاظمین» از آن روز بنا شد و روی به آبادی گذاشت.

زنان و فرزندان حضرت موسی بن جعفر علیه السلام

تعداد زوجات حضرت موسی بن جعفر علیه السلام روشن نیست. بیشتر آنها از کنیزان بودند که اسیر شده و حضرت موسی

کاظم علیه السلام آنها را می خریدند و آزاد کرده یا عقد می بستند. نخستین زوجه آن حضرت» تکتم» یا» حمیده» یا» نجمه» دارای تقوا و فضیلت بوده و زنی بسیار عفیفه و بزرگوار و مادر امام هشتم شیعیان حضرت رضا علیه السلام است. فرزندان حضرت موسی بن جعفر را ۳۷تن نوشته اند: ۱۹پسر و ۱۸دختر که ارشد آنها حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام وصی و امام بعد از آن امام بزرگوار بوده است. حضرت احمد بن موسی (شاهچراغ) که در شیراز مدفون است. حضرت محمد بن موسی نیز که در شیراز مدفون است. حضرت حمزه بن موسی که در ری مدفون می باشد. از دختران آن حضرت، حضرت فاطمه معصومه در قم مدفون است، و قبه و بارگاهی با عظمت دارد. سایر اولاد و سادات موسوی هریک مشعلدار علم و تقوا در زمان خود بوده اند، که در گوشه و کنار ایران و کشورهای اسلامی پراکنده شده، و در همانجا مدفون گردیده اند، روحشان شاد باد.

صفات و سجایای حضرت موسی بن جعفر علیه السلام

موسی بن جعفر علیه السلام به جرم حقگویی و به جرم ایمان و تقوا و علاقه مردم زندانی شد. حضرت موسی بن جعفر را به جرم فضیلت و اینکه از هارون الرشید در همه صفات و سجایا و فضائل معنوی برتر بود به زندان انداختند. شیخ مفید درباره آن حضرت می گوید:» او عابدترین و فقیه ترین و بخشنده ترین و بزرگ منش ترین مردم زمان خود بود، زیاد تضرع و ابتهال به درگاه خداوند متعال داشت. این جمله را زیاد تکرار می کرد:» اللهم انی أسألک الراحه عند الموت و العفو عند الحساب» (خداوندا در

آن زمان که مرگ به سراغم آید راحت و در آن هنگام که در برابر حساب اعمال حاضرم کنی عفو را به من ارزانی دار). امام موسی بن جعفر علیه السلام بسیار به سراغ فقرا می رفت. شبها در ظرفی پول و آرد و خرما می ریخت و به وسایلی به فقرای مدینه می رساند، در حالی که آنها نمی دانستند از ناحیه چه کسی است. هیچکس مثل او حافظ قرآن نبود، با آواز خوشی قرآن می خواند، قرآن خواندنش حزن و اندوه مطبوعی به دل می داد، شنوندگان از شنیدن قرآنش می گریستند، مردم مدینه به او لقب «زین المجتهدین» داده بودند. مردم مدینه روزی که از رفتن امام خود به عراق آگاه شدند، شور و ولوله و غوغایی عجیب کردند. آن روزها فقرای مدینه دانستند چه کسی شبها و روزها برای دلجویی به خانه آنها می آمده است.

زیارت امام کاظم علیه السّلام

در فضیلت و کیفیّت زیارت کاظمین علیهما السلام است بدان که از برای زیارت این دو امام معصوم علیهما السلام فضل بسیاری ذکر شده و در اخبار کثیره وارد شده که زیارت امام موسی علیه السلام مثل زیارت حضرت رسول صلی الله علیه وآله است و در روایتی است که هر که او را زیارت کند مثل آنست که زیارت کرده باشد حضرت رسول صلی الله علیه وآله و امیرالمؤمنین علیه السلام را و در روایت دیگر مثل آنست که امام حسین علیه السلام را زیارت کرده باشد و در حدیث دیگر هر که او را زیارت کند بهشت از برای اوست و شیخ جلیل محمد بن شهرآشوب در مناقب از تاریخ بغداد نقل کرده که خطیب مؤلّف

آن کتاب به سند خود از علیّ بن خلال نقل نموده که گفت هیچ امر دشواری مرا رُو نداد که بعد از آن بروم به نزد قبر حضرت موسی بن جعفرعلیهما السلام و متوسّل به آن جناب شوم مگر آنکه خدا آن را از برای من آسان کرد و نیز گفته که دیده شد در بغداد زنی که می دوید پس به او گفتند که بکجا می روی گفت بسوی قبر موسی بن جعفرعلیهما السلام که دعا کنم برای پسرم که او را حبس کرده اند مردی حنبلی مذهب در آنجا حاضر بود استهزاء کرد به آن زن و گفت پسرت در زندان مُرد آن زن گفت خداوندا از تو سؤال می کنم به حقّ آن کسی که او را در زندان شهید کردند که مرادش همان حضرت است که قدرت خود را به من بنمائی ناگاه پسر آن زن را رها کردند و پسر آن مرد حنبلی را که استهزاء کرده بود به جنایت او گرفتند و شیخ صدوق از ابراهیم بن عقبه روایت کرده که گفت نوشتم به خدمت امام علیّ نقی علیه السلام و در نامه سؤال کرده بودم از زیارت ابی عبداللّه الحسین علیه السلام و از زیارت امام موسی و امام محمّد تقی علیهما السلام یعنی آنکه کدام یک از این دو زیارت بهتر است پس حضرت در جواب مرقوم فرموده بودند ابوعبداللّه علیه السلام مقدّم است و زیارت این دو معصوم جامعتر وثوابش بزرگتر است وامّا کیفیت زیارت کاظمیین علیهما السلام پس بدانکه زیارات درآن حرم شریف بعضی مختصّ است به هر یک ازآن دو بزرگوار و بعضی مشترک مابین آن دو امام است امّا زیارت

مختص به امام موسی علیه السلام پس چنانکه سیّد بن طاوس در مزار نقل نموده آن است که چون خواستی آن حضرت را زیارت کنی سزاوار است که غسل کنی پس روانه شوی به زیارت با تأنّی و وقار همین که به در حرم رسیدی بایست و بگو: اَللّهُ اَكْبَرُ اَللّهُ اَكْبَرُ، لا اِلهَ اِلَّا اللّهُ وَ اللّهُ اَكْبَرُ، اَلْحَمْدُ للّهِ عَلى هِدايَتِهِ لِدينِهِ، وَ التَّوْفيقِ لِما دَعا اِلَيْهِ مِنْ سَبيلِهِ، اَللّهُمَّ اِنَّكَ اَكْرَمُ مَقْصُودٍ، وَ اَكْرَمُ مَأْتِيٍّ، وَ قَدْ اَتَيْتُكَ مُتَقَرِّباً اِلَيْكَ بِابْنِ بِنْتِ نَبِيِّكَ صَلَواتُكَ عَلَيْهِ، وَ عَلى آبآئِهِ الطّاهِرينَ وَ اَبْنآئِهِ الطَّيِّبينَ، اَللّهُمَّ صَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ لا تُخَيِّبْ سَعْيى وَ لا تَقْطَعْ رَجآئى وَ اجْعَلْنى عِنْدَكَ وَ جيهاً فِى الدُّنْيا وَ الْآخِرَةِ وَ مِنَ الْمُقَرَّبينَ. پس داخل شو و مقدّم دار پای راست خود را و بگو: بِسْمِ اللّهِ وَ بِاللّهِ وَ فى سَبيلِ اللّهِ، وَ عَلى مِلَّةِ رَسُولِ اللّهِ، صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ، اَللّهُمَّ اغْفِرْ لى وَ لِوالِدَيَّ وَ لِجَميعِ الْمُؤْمِنينَ وَ الْمُؤْمِناتِ. پس همین که رسیدی به در قبّه شریفه بایست و اذن طلب کن و بگو: ءَاَدْخُلُ يا رَسُولَ اللّهِ، ءَاَدْخُلُ يا نَبِيَّ اللّهِ، ءَاَدْخُلُ يا مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِاللّهِ، ءَاَدْخُلُ يا اَميرَ الْمُؤْمِنينَ، ءَاَدْخُلُ يا اَبا مُحَمَّدٍ الْحَسَنَ، ءَاَدْخُلُ يا اَبا عَبْدِ اللّهِ الْحُسَيْنَ، ءَاَدْخُلُ يا اَبا مُحَمَّدٍ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ، ءَاَدْخُلُ يا اَبا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ، ءَاَدْخُلُ يا اَبا عَبْدِ اللّهِ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ، ءَاَدْخُلُ يا مَوْلاىَ يا اَبَا الْحَسَنِ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ، ءَاَدْخُلُ يا مَوْلاىَ يا اَبا جَعْفَرٍ، ءَاَدْخُلُ يا مَوْلاىَ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ. پس داخل شو و چهار

مرتبه بگو: اَللّهُ اَکْبَرُ پس بایست مقابل قبر و قبله را پشت کتف خود قرار بده پس بگو: اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا ولِیَّ اللّهِ وَ ابْنَ وَلِیِّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا حُجَّةَ اللّهِ وَ ابْنَ حُجَّتِهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا صَفِیَّ اللّهِ وَ ابْنَ صَفِیِّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا اَمینَ اللّهِ وَ ابْنَ اَمینِهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا نُورَ اللّهِ فی ظُلُماتِ الْأَرْضِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا اِمامَ الْهُدی اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا عَلَمَ الدّینِ وَ التُّقی اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا خازِنَ عِلْمِ النَّبِیّینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا خازِنَ عِلْمِ الْمُرْسَلینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا نآئِبَ الْأَوْصِیآءِ السّابِقینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا مَعْدِنَ الْوَحْیِ الْمُبینِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا صاحِبَ الْعِلْمِ الْیَقینِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا عَیْبَةَ عِلْمِ الْمُرْسَلینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْإِمامُ الصّالِحُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْإِمامُ الزّاهِدُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْإِمامُ الْعابِدُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْإِمامُ السَّیِّدُ الرَّشیدُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْمَقْتُولُ الشَّهیدُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ رَسُولِ اللّهِ وَ ابْنَ وَصِیِّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا مَوْلایَ مُوسَی بْنَ جَعْفَرٍ، وَ رَحْمَةُ اللّهِ وَ بَرَکاتُهُ، اَشْهَدُ اَنَّکَ قَدْ بَلَّغْتَ عَنِ اللّهِ ما حَمَّلَکَ، وَ حَفِظْتَ مَا اسْتَوْدَعَکَ، وَ حَلَّلْتَ حَلالَ اللّهِ، وَ حَرَّمْتَ حَرامَ اللّهِ، وَ اَقَمْتَ اَحْکامَ اللّهِ، وَ تَلَوْتَ کِتابَ اللّهِ، وَ صَبَرْتَ عَلَی الْأَذی فی جَنْبِ اللّهِ، وَ جاهَدْتَ فِی اللّهِ حَقَّ جِهادِهِ، حَتّی اَتیکَ الْیَقینُ وَ اَشْهَدُ اَنَّکَ مَضَیْتَ عَلی ما مَضی عَلَیْهِ آباؤُکَ الطّاهِرُونَ، وَ اَجْدادُکَ الطَّیِّبُونَ، الْأَوْصِیآءُ الْهادُونَ، الْأَئِمَّةُ الْمَهْدِیُّونَ، لَمْ تُؤْثِرْ عَمیً عَلی هُدیً وَ لَمْ تَمِلْ مِنْ حَقٍّ اِلی باطِلٍ، وَ اَشْهَدُ اَنَّکَ نَصَحْتَ لِلّهِ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِأَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، وَ اَنَّکَ اَدَّیْتَ الْأَمانَةَ، وَ اجْتَنَبْتَ الْخِیانَةَ، وَ اَقَمْتَ الصَّلوةَ، وَآتَیْتَ الزَّکوةَ، وَاَمَرْتَ

بِالْمَعْرُوفِ، وَ نَهَيْتَ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَ عَبَدْتَ اللَّهَ مُخْلِصاً مُجْتَهِداً مُحْتَسِباً حَتّى اَتیک الْيَقينُ فَجَزاکَ اللَّهُ عَنِ الْإِسْلامِ وَ اَهْلِهِ اَفْضَلَ الْجَزاءِ، وَ اَشْرَفَ الْجَزاءِ اَتَيْتُک يَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ، زائِراً عارِفاً بِحَقِّکَ، مُقِرّاً بِفَضْلِکَ، مُحْتَمِلاً لِعِلْمِکَ، مُحْتَجِباً بِذِمَّتِک، عائِذاً بِقَبْرِکَ، لائِذاً بِضَريحِکَ، مُسْتَشْفِعاً بِکَ اِلَى اللَّهِ، مُوالِياً لِأَوْلِيائِکَ، مُعادِياً لِأَعْدائِکَ، مُسْتَبْصِراً بِشَأْنِکَ، وَ بِالْهُدَى الَّذى اَنْتَ عَلَيْهِ، عالِماً بِضَلالَهِ مَنْ خالَفَکَ وَ بِالْعَمَى الَّذى هُمْ عَلَيْهِ، بِاَبى اَنْتَ وَ اُمّى وَ نَفْسى وَ اَهْلى وَ مالى وَ وَلَدى يَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ، اَتَيْتُکَ مُتَقَرِّباً بِزِيارَتِکَ اِلَى اللَّهِ تَعالى وَ مُسْتَشْفِعاً بِکَ اِلَيْهِ فَاشْفَعْ لى عِنْدَ رَبِّکَ لِيَغْفِرَ لى ذُنُوبى وَ يَعْفُوَ عَنْ جُرْمى وَ يَتَجاوَزَ عَنْ سَيِّئاتى وَ يَمْحُوَ عَنّى خَطيئاتى وَ يُدْخِلَنِى الْجَنَّهَ، وَ يَتَفَضَّلَ عَلَيَّ بِما هُوَ اَهْلُهُ، وَ يَغْفِرَ لى وَ لِآبائى وَ لِإِخْوانى وَ اَخَواتى وَ لِجَميعِ الْمُؤْمِنينَ وَ الْمُؤْمِناتِ فى مَشارِقِ الْأَرْضِ وَ مَغارِبِها، بِفَضْلِهِ وَ جُودِهِ وَ مَنِّهِ.

پس بيانداز خود را بر قبر و ببوس آنرا و بگذار دو طرف روى خود را بر آن و دعا كن به آنچه مى خواهى پس برگرد به جانب سر و بگو: اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا مَوْلاىَ يا مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ، وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَکاتُهُ، اَشْهَدُ اَنَّکَ الْإِمامُ الْهادى وَ الْوَلِيُّ الْمُرْشِدُ، وَ اَنَّکَ مَعْدِنُ التَّنْزيلِ، وَ صاحِبُ التَّأْويلِ، وَ حامِلُ التَّوْريهِ وَ الْإِنْجيلِ، وَ الْعالِمُ الْعادِلُ، وَ الصّادِقُ الْعامِلُ، يا مَوْلاىَ اَنَا اَبْرَءُ اِلَى اللَّهِ مِنْ اَعْدائِکَ، وَ اَتَقَرَّبُ اِلَى اللَّهِ بِمُوالاتِکَ، فَصَلَّى اللَّهُ عَلَيْکَ وَ عَلى آبائِکَ وَ اَجْدادِکَ وَ اَبْنائِکَ، وَ شيعَتِکَ وَ مُحِبّيکَ، وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ

بَرَکاتُهُ.

پس دو رکعت نماز زیارت بکن بخوان در آن سوره یس و الرّحمن یا هر چه آسان باشد از قرآن پس دعا کن به آنچه می خواهی زیارت دیگر برای حضرت موسی علیه السلام شیخ مفید و شیخ شهید و محمّد بن المشهدی فرموده اند چون خواستی زیارت کنی آن جناب را در بغداد پس غسل کن برای زیارت و قصد کن حرم شریف را و بایست بر در حرم و اذن دخول بطلب پس داخل حرم شو در حالی که می گوئی: بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ، وَ فی سَبیلِ اللَّهِ، وَ عَلی مِلَّهِ رَسُولِ اللَّهِ، صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ، وَ السَّلامُ عَلی اَوْلِیآءِ اللَّهِ.

بعد از آن برو تا آنکه مقابل قبر حضرت موسی بن جعفرعلیهما السلام شوی پس چون ایستادی نزد قبر آن جناب پس بگو: اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا نوُرَ اللَّهِ فی ظُلُماتِ الْأَرْضِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا وَلِیَّ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا حُجَّهَ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا بابَ اللَّهِ، اَشْهَدُ اَ نَّکَ اَقَمْتَ الصَّلوهَ، وَ آتَیْتَ الزَّکوهَ، وَ اَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهَیْتَ عَنِ الْمُنْکَرِ، وَ تَلَوْتَ الْکِتابَ حَقَّ تِلاوَتِهِ وَ جاهَدْتَ فِی اللَّهِ حَقَّ جِهادِهِ، وَ صَبَرْتَ عَلَی الْأَذی فی جَنْبِهِ مُحْتَسِباً، وَ عَبَدْتَهُ مُخْلِصاً حَتّی اَتیکَ الْیَقینُ، اَشْهَدُ اَ نَّکَ اَوْلی بِاللَّهِ و بِرَسوُلِهِ، وَ اَنَّکَ اِبْنُ رَسوُلِ اللَّهِ حَقّاً، اَبْرَءُ اِلَی اللَّهِ مِنْ اَعْدآئِکَ، وَ اَتَقَرَّبُ اِلَی اللَّهِ بِمُوالاتِکَ، اَتَیْتُکَ یا مَوْلایَ عارِفاً بِحَقِّکَ، مُوالِیاً لِأَوْلِیآئِکَ، مُعادِیاً لِأَعْدآئِکَ، فَاشْفَعْ لی عِنْدَ رَبِّکَ.

پس خود را بر قبر بیفکن و بُوسه کن و گونه های خود را بر او بگذار پس بگرد از آنجا و بیا به جانب سر و بایست و بگو: اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ رَسُولِ

اللّهِ اَشْهَدُ اَ نَّکَ صادِقٌ، اَدَّیْتَ ناصِحاً، وَ قُلْتَ اَميناً، وَ مَضَيْتَ شَهيداً، لَمْ تُؤْثِرْ عَمىً عَلَى الْهُدى وَ لَمْ تَمِلْ مِنْ حَقٍّ اِلى باطِلٍ، صَلَّى اللّهُ عَلَيْکَ وَ عَلى آبآئِکَ وَ اَبْنآئِکَ الطَّاهِرينَ. پس ببوس قبر منوّر را و دو رکعت نماز زیارت گـذار و بعد از این دو رکعت هر نمـاز که خواهی بکن پس از آن به سـجده برو و بگو: اَللّهُمَ اِلَيْکَ اِعْتَمَـدْتُ، وَ اِلَيْکَ قَصَـدْتُ، وَ بِفَضْـلِکَ رَجَوْتُ، وَ قَبْرَ اِمامِیَ الَّذى اَوْجَبْتَ عَلَیَّ طـاعَتَهُ زُرْتُ، وَ بِهِ اِلَيْـکَ تَوَسَّلْتُ، فَبِحَقِّهِمُ الَّذى اَوْجَبْتَ عَلى نَفْسِکَ، اغْفِرْ لى وَ لِوالِـدَیَّ وَ لِلْمُؤْمِنينَ يا کَريمُ. پس روی راست خود را بگذار وبگو: اَللّهُمَّ قَدْ عَلِمْتَ حَوآئِجى فَصَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اقْضِها پس جانب چپ روی را بگـذار وبگو: اَللّهُمَّ قَدْ اَحْصَـيْتَ ذُنُوبى فَبِحَقِ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، صَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ اغْفِرْها وَ تَصَدَّقْ عَلَیَّ بِما اَنْتَ اَهْلُهُ. پس برگرد به سـجده و بگو شُـکْراً شُـکْراً صد مرتبه پس سـر از سجده بردار و دعا کن به آنچه خواهی از برای هرکه می خواهی و دوست داری.

صلوات امام کاظم علیه السّلام

سیّد جلیل علیّ بن طاوس رضـی الله عنه در مصباح الزّائر در یکی از زیارات حضرت موسی بن جعفرعلیهما السلام این صلوات را بر آن حضـرت که محتوی است بر شـمّه ای از فضائـل و منـاقب و عبـادت و مصـائب آن جنـاب نقل کرده البّته زائر از فیض خواندن آن خود را محروم نکند.

اَللّهُمَّ صَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَ اَهْلِ بَيْتِهِ، وَ صَلِّ عَلى مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ، وَصِیِّ الْأَبْرارِ، وَ اِمامِ الْأَخْيارِ، وَ عَيْبَهِ الْأَنْوارِ، وَ وارِثِ السَّکينَهِ وَ

الْوَقارِ، وَ الْحِكَمِ وَ الْآثارِ، الَّذی کانَ یُحْیِی اللَّیْلَ بِالسَّهَرِ اِلَی السَّحَرِ بِمُواصَلَهِ الْاِسْتِغْفارِ، حَلیفِ السَّجْدَهِ الطَّویلَهِ، وَ الدُّمُوعِ الْغَزیرَهِ وَ الْمُناجاتِ الْکَثیرَهِ، وَ الضَّراعاتِ الْمُتَّصِلَهِ، وَ مَقَرِّ النُّهی وَ الْعَدْلِ، وَ الْخَیْرِ وَ الْفَضْلِ، وَ النَّدی وَ الْبَذْلِ، وَ مَأْلَفِ الْبَلْوی وَ الصَّبْرِ، وَ الْمُضْطَهَدِ بِالظُّلْمِ، وَ الْمَقْبُورِ بِالْجَوْرِ، وَ الْمُعَذَّبِ فی قَعْرِ السُّجُونِ، وَ ظُلَمِ الْمَطامیرِ، ذِی السَّاقِ الْمَرْضُوضِ بِحَلَقِ الْقُیُودِ، وَ الْجِنازَهِ الْمُنادی عَلَیْها بِذُلِّ الْاِسْتِخْفافِ، وَ الْوارِدِ عَلی جَدِّهِ الْمُصْطَفی وَ اَبیهِ الْمُرْتَضی وَ اُمِّهِ سَیِّدَهِ النِّسآءِ، بِاِرْثٍ مَغْصُوبٍ وَ وَلاءٍ مَسْلُوبٍ، وَ اَمْرٍ مَغْلُوبٍ، وَ دَمٍ مَطْلُوبٍ، وَ سَمٍّ مَشْرُوبٍ، اَللّهُمَّ وَ کَما صَبَرَ عَلی غَلیظِ الْمِحَنِ، وَ تَجَرَّعَ غُصَصَ الْکُرَبِ، وَ اسْتَسْلَمَ لِرِضاکَ، وَ اَخْلَصَ الطَّاعَهَ لَکَ، وَ مَحَضَ الْخُشُوعَ، وَ اسْتَشْعَرَ الْخُضُوعَ وَ عادَی الْبِدْعَهَ وَ اَهْلَها، وَ لَمْ یَلْحَقْهُ فی شَیْ ءٍ مِنْ اَوامِرِکَ وَ نَواهیکَ لَوْمَهُ لآئِمٍ، صَلِّ عَلَیْهِ صَلوهً نامِیَهً مُنیفَهً زاکِیَهً، تُوجِبُ لَهُ بِها شَفاعَهَ اُمَمٍ مِنْ خَلْقِکَ، وَ قُرُونٍ مِنْ بَرایاکَ، وَ بَلِّغْهُ عَنَّا تَحِیَّهً وَ سَلاماً، وَ آتِنا مِنْ لَدُنْکَ فی مُوالاتِهِ فَضْلاً وَ اِحْساناً، وَ مَغْفِرَهً وَ رِضْواناً، اِنَّکَ ذُو الْفَضْلِ الْعَمیمِ، وَ التَّجاوُزِ الْعَظیمِ، بِرَحْمَتِکَ یا اَرْحَمَ الرَّاحِمینَ.

شعر

مدح و منقبت

زیب و فری بهتر

بزم ما را نبود زیب و فری بهتر از این

نیست ما بی خبران را خبری بهتر از این

بهر پرواز به کاشانه قاف ملکوت

حق نداده است مرا بال و پری بهتر از این

هر کسی را اثری هست گرانمایه و من

بین اشعار ندارم اثری بهتر از این

آمد این مژده نگوشم سحر از عالم غیب

که نباشد شب ما را سحری بهتر از این

شب میلاد همایون بهین رهبر ماست

که بشر را نبود راهبری بهتر از این

از

گریبان زمین سرزده خورشید مگر

که ندیده است بخود زیب و فری بهتر از این

جای دارد که بگوید به دوصد جلوه زمین

آسمانا تو نداری قمری بهتر از این

صادق آل نبی را پسری داد خدا

که نباشد پدری را پسری بهتر از این

بعد صادق زره لطف نداده است بما

صدف بحر ولایت گهری بهتر از این

بخدائی خدا نیست در اقلیم وجود

بهر زیب سر ما تاج سری بهتر از این

بهتر روز صفر هفتم ماه صفر است

نیست ما هم سفران را سفری بهتر از این

بهتر نابودی هارون ستمگر نبود

خفته در بیشه دین شیر نری بهتر از این

بهتر پرپر شدن زهر ندارد به یقین

شجر گلشن دین برگ و بری بهتر از این

گوئیا خلق نکرده است بدین حسن و خصال

بین ابناء بشر، حق، بشری بهتر از این

چشم خورشید چو افتاده به او گفت نداشت

کلک ذات احدیت هنری بهتر از این

ای شه ملک خراسان پسر شیر خدا

چون تو نبود پسری را پدری بهتر از این

نیست در گردش ایام بدین جلوه گری

مهر و مه را شب و روز دگری بهتر از این

حاجت خویش طلب کن که ندارد پس از این

تیر جانسوز دعایت اثری بهتر از این

من ژولید چه گویم که ز یمن قدمش

بزم ما را نبود زیب و فری بهتر از این

باده در ساغر

می سزد گر ساقی امشب باده در ساغر بریزد

باده در ساغر به عشق یار سیمین بر بریزد

می سزد گر آب زر امشب برای وصف دلبر

جای جوهر از قلم بر صفحه دفتر بریزد

می سزد امشب اگر طوطی طبعم پَر گشاید

جای شعر از سینه ام لعل و دُرّ و گوهر بریزد

می سزد امشب اگر از رحمت حق ابر رحمت

جای باران بر زمین گه عطر و گه

عنبر بریزد

می سزد امشب اگر روح الامین از فرط شادی

بر سر خلق جهان از عرش اَعلا زَر بریزد

می سزد امشب اگر از دیدن باب الحوائج

شادی از رخسار و نور از روی پیغمبر بریزد

می سزد امشب اگر از مقدم موسی بن جعفر

اشک شوق از دیدگان ساقی کوثر بریزد

می سزد، امشب اگر بهر نثار مقدم او

آسمان از دیدگان خویشتن اختر بریزد

می سزد امشب اگر از یمن این مولود مریم

بهر کوری حسودان عود در مجمر بریزد

می سزد امشب اگر از آسمان و ابر ظلمت

خاک غم بر فرق خصم موسی جعفر بریزد

زد قدم در ملک هستی آن که از یمن قدومش

وجد از دیوار و شادی و سرور از در بریزد

زد قدم شاهی که از بهر نثار مقدم او

زآسمان روح القدس از شوق دل اختر بریزد

آمد آن فرمان روایی کز برای مدحت او

جای شعر از سینه «ژولیده» گان گوهر بریزد

سلام من

ای شیعه بر تو باد درود و سلام من

وقت است بشنوید فرازی کلام من

عمرم نه صرف شد به سیه چالها عبث

کز بهر شیعه بود همه اهتمام من

در انزوا نبود همه عمر من که بود

در سجده گاه گوشهء زندان قیام من

روزی که غصه خلق شد از حکمت خدا

بگزید غصه را دل والا مقام من

چون جام عشق فال به نام حسین زد

از غبطه رفت در طلب درد جام من

من آن امام مفترض الاطاعه ام که شد

از اقتدار کنج سیه چال دام من

تنها نی ام (نیستم)، غریب نی ام، بی نوا نی ام

زهراست آنکه بود انیس مدام من

بی جرم و بی گناه به زندان گذشت عمر

نه بلکه بود نسل علی اتهام من

زندان مرا به خویش چه خوش داد عادتم

دیگر نداشت فاصله ای صبح

و شام من

همچون درخت ریشه دواندم به قعر خاک

خلصنی یاربم شده بود التیام من

از بس که مانده ظاهری از استخوان و پوست

دیگر نبود طاقتی از استلام من

بغض یهود قدرت سیلی فزون کند

زهراست باخبر ز رخ نیل فام من

هر ناسزا و فحش نثارم حلال بود

هرگونه لطف و جود و نوازش حرام من

هارون بدست ظلم نگهبان کافرش

می خواست بشکند حرم احترام من

با کام روزه زیر شکنجه لبان خشک

افطار زهر بود بهشتی طعام من

امضای نیلی غل و زنجیر بر تنم

تاکید دیگری است به حسن ختام من

با کام تشنه بر همهء شیعیان خود

همراهی حسین یگانه پیام من

مهدی کجاست تا که بگیرد ز دشمنان

با ضرب ذوالفقار علی انتقام من

شهادت

توفیق فغان

توفیق فغان دارم چون چاک گریبانها

خاکستر من مانده بر دامن نیرانها

شده دانه زنجیرم با پیکر من همخون

سخت است برای من پیمودن زندانها

همچون شجری هستم تا نیمه میان خاک

شد غربت افزونم سر لوحه عنوانها

آویخته ساق من از تخته تابوتم

بشکسته مرا ساقه چون گل به گلستانها

تا بر روی زهرایم شلاق اثر بنمود

شلّاق یهودی شد تأدیب مسلمانها

سیلی است بجای خون زندان عوض طشت است

خون می چکد از لعلم بشکسته چو دندانها

افتاده میان راه جسمی که به زنجیر است

افسوس از این بیداد، فریاد ز دورانها

در عزای موسی جعفر

چشم گردون در عزای موسی جعفر گریست

دیده خورشید بر آن ماه خوش منظر گریست

گرچه او پروانه حق بود امّا همچو شمع

در مناجاتش ز هجر دوست پا تا سر گریست

ژرف زندان بهر او معراج قرب دوست بود

عاشق صادق ز هجران رخ دلبر گریست

گه به یاد مادرش زهرا فغان از دل کشید

گاه بر مظلومی شیر خدا حیدر گریست

دیده عشاق از داغ امام عاشقان

در دل صحرای غم یک آسمان اختر گریست

حضرت معصومه زین ماتم فغان از دل کشید

در مدینه از غم مرگ پدر دختر گریست

در عزای ناخدای فلک تسلیم و رضا

پور دلبندش رضا در موج غم گوهر گریست

«حافظی» شمع وجودت آب شد از این الم

آتشین طبعت ز نوک خامه بر دفتر گریست

گوشه زندان

گوشه زندان مکان موسی جعفر چرا

این همه ظلم و ستم با آل پیغمبر چرا

گر سر خصمی ندارد با نکویان روزگار

(می کند آیینه را محتاج خاکستر چرا)

جای هارون ستمگر بر سریر عزّ و ناز

کنج زندان جایگاه موسی جعفر چرا

آن که نظم عالم امکان بود در دست او

کُند و زنجیر ستم بر پای آن سرور چرا

گفته اش جز گفته قرآن و پیغمبر نبود

بسته در بند جفا آن حجت داور چرا

حجت یزدان بود در بند نامردان اسیر

آسمان زین غم نمی پاشد ز یکدیگر چرا

می رسد از بعد پیغمبر خداوندا چنین

بر مسلمانان ستم از فرقه کافر چرا

در شگفتم این معمّا را، نمی گیرد هنوز؟

آتش قهر خدا از کافران، کیفر چرا

آن که جان عالم هستی طفیل هست اوست

در غریبی جان دهد بی مونس و یاور چرا

تا ابد «خسرو» مرا این مشکل لاینحل است

شیعیان را گوشه زندان بود رهبر چرا

زندگینامه امام محمد تقی جوادالأئمه

ولادت

امام نهم شیعیان حضرت جواد علیه السلام در سال ۱۹۵ هجری در مدینه ولادت یافت. نام نامی اش محمد معروف به جواد و تقی است. القاب دیگری مانند: رضی و متقی نیز داشته، ولی تقی از همه معروفتر می باشد. مادر گرامی اش سُبیکه یا خیزران است که این دو نام در تاریخ زندگی آن حضرت ثبت است. امام محمد تقی علیه السلام هنگام وفات پدر ۸ ساله بود. پس از شهادت جانگداز حضرت رضا علیه السلام در اواخر ماه صفر سال ۲۰۳ه مقام امامت به فرزند ارجمندش حضرت جوادالأئمه علیه السلام انتقال یافت. مأمون خلیفه عباسی که همچون سایر خلفای بنی عباس از پیشرفت معنوی و نفوذ باطنی امامان معصوم و گسترش فضایل آنها در بین مردم هراس داشت، سعی

کرد ابن الرضا را تحت مراقبت خاص خویش قرار دهد.» از اینجا بود که مأمون نخستین کاری که کرد، دختر خویش ام الفضل را به ازدواج حضرت امام جواد علیه السلام درآورد، تا مراقبی دایمی و از درون خانه، بر امام گمارده باشد. رنجهای دایمی که امام جواد علیه السلام از ناحیه این مأمور خانگی برده است، در تاریخ معروف است». از روشهایی که مأمون در مورد حضرت رضا علیه السلام به کار می بست، تشکیل مجالس بحث و مناظره بود. مأمون و بعد معتصم عباسی می خواستند از این راه–به گمان باطل خود–امام علیه السلام را در تنگنا قرار دهند. در مورد فرزندش حضرت جواد علیه السلام نیز چنین روشی را به کار بستند. به خصوص که در آغاز امامت هنوز سنی از عمر امام جواد علیه السلام نگذشته بود. مأمون نمی دانست که مقام ولایت و امامت که موهبتی است الهی، بستگی به کمی و زیادی سالهای عمر ندارد. باری، حضرت جواد علیه السلام با عمر کوتاه خود که همچون نوگل بهاران زودگذر بود، و در دوره ای که فرقه های مختلف اسلامی و غیر اسلامی در میدان رشد و نمو یافته بودند و دانشمندان بزرگی در این دوران، زندگی می کردند و علوم و فنون سایر ملتها پیشرفت نموده و کتابهای زیادی به زبان عربی ترجمه و در دسترس قرار گرفته بود، با کمی سن وارد بحثهای علمی گردید و با سرمایه خدایی امامت که از سرچشمه ولایت مطلقه و الهام ربانی مایه گرفته بود، احکام اسلامی را مانند پدران و اجداد بزرگوارش گسترش داد و به تعلیم و ارشاد پرداخت و

به مسائل بسیاری پاسخ گفت. برای نمونه، یکی از مناظره های (احتجاجات) حضرت امام محمد تقی علیه السلام را در زیر نقل می کنیم:» عیاشی در تفسیر خود از ذرقان که همنشین و دوست احمد بن ابی دؤاد بود، نقل می کند که ذرقان گفت: روزی دوستش (ابن ابی دؤاد) از دربار معتصم عباسی برگشت و بسیار گرفته و پریشان حال به نظر رسید. گفتم: چه شده است که امروز این چنین ناراحتی؟ گفت: در حضور خلیفه و ابوجعفر فرزند علی بن موسی الرضا جریانی پیش آمد که مایه شرمساری و خواری ما گردید. گفتم: چگونه؟ گفت: سارقی را به حضور خلیفه آورده بودند که سرقتش آشکار و دزد اقرار به دزدی کرده بود. خلیفه طریقه اجرای حد و قصاص را پرسید. عده ای از فقها حاضر بودند، خلیفه دستور داد بقیه فقیهان را نیز حاضر کردند، و محمد بن علی الرضا را هم خواست. خلیفه از ما پرسید: حد اسلامی چگونه باید جاری شود؟ من گفتم: از مچ دست باید قطع گردد. خلیفه گفت: به چه دلیل؟ گفتم: به دلیل آنکه دست شامل انگشتان و کف دست تا مچ دست است، و در قرآن کریم در آیه تیمم آمده است: فامسحوا بوجوهکم و ایدیکم. بسیاری از فقیهان حاضر در جلسه گفته مرا تصدیق کردند. یک دسته از علماء گفتند: باید دست را از مرفق برید. خلیفه پرسید: به چه دلیل؟ گفتند: به دلیل آیه وضو که در قرآن کریم آمده است:... و ایدیکم الی المرافق. و این آیه نشان می دهد که دست دزد را باید از مرفق برید. دسته دیگر گفتند: دست را

از شانه باید برید چون دست شامل تمام این اجزاء می شود. و چون بحث و اختلاف پیش آمد، خلیفه روی به حضرت ابوجعفر محمـد بن علی کرد و گفت: یا اباجعفر، شـما در این مسأله چه می گویید؟ آن حضـرت فرمود: علمای شـما در این باره سـخن گفتنـد. من را از بیان مطلب معـذور بـدار. خلیفه گفت: به خـدا سوگند که شـما هم باید نظر خود را بیان کنید. حضـرت جواد فرمود: اکنون که من را سوگند می دهی پاسخ آن را می گویم. این مطالبی که علمای اهل سنت درباره حد دزدی بیان کردند خطاست. حد صـحیح اسـلامی آن است که باید انگشـتان دست را غیر از انگشت ابهام قطع کرد. خلیفه پرسـید: چرا؟ امام علیه السـلام فرمود: زیرا رسول الله صـلی الله علیه و آله فرموده است سـجود بایـد بر هفت عضو از بـدن انجام شود: پیشانی، دو کف دست، دو سـر زانو، دو انگشت ابهام پا، و اگر دست را از شانه یا مرفق یا مچ قطع کنند برای سـجده حق تعالی محلی باقی نمی مانـد، و در قرآن کریم آمده است» و ان المساجد لله...» سـجده گاه ها از آن خداست، پس کسـی نباید آنها را ببرد. معتصم از این حکم الهی و منطقی بسـیار مسـرور شـد، و آن را تصـدیق کرد و امر نمـود انگشـتان دزد را برابر حکم حضـرت جـواد علیه السـلام قطع کردند. ذرقان می گوید: ابن ابی دؤاد سـخت پریشان شده بود، که چرا نظر او در محضـر خلیفه رد شده است. سه روز پس از این جریان نزد معتصم رفت و گفت: یا امیرالمؤمنین، آمده

ام تو را نصیحتی کنم و این نصحیت را به شکرانه محبتی که نسبت به ما داری می گویم. معتصم گفت: بگو. ابن ابی دؤاد گفت: وقتی مجلسی از فقها و علما تشکیل می دهی تا یک مسأله یا مسائلی را در آنجا مطرح کنی، همه بزرگان کشوری و لشکری حاضر هستند، حتی خادمان و دربانان و پاسبانان شاهد آن مجلس و گفتگوهایی که در حضور تو می شود هستند، و چون می بینند که رأی علمای بزرگ تو در برابر رأی محمد بن علی الجواد ارزشی ندارد، کم کم مردم به آن حضرت توجه می کنند و خلافت از خاندان تو به خانواده آل علی منتقل می گردد، و پایه های قدرت و شوکت تو متزلزل می گردد. این بدگویی و اندرز غرض آلود در وجود معتصم کار کرد و از آن روز در صدد برآمد این مشعل نورانی و این سرچشمه دانش و فضیلت را خاموش سازد. این روش را–قبل از معتصم–مأمون نیز در مورد حضرت جواد الأئمه علیه السلام به کار می برد، چنانکه در آغاز امامت امام نهم، مأمون دوباره دست به تشکیل مجالس مناظره زد و از جمله از یحیی بن اکثم که قاضی بزرگ دربار وی بود، خواست تا از امام علیه السلام پرسشهایی کند، شاید بتواند از این راه به موقعیت امام علیه السلام ضربتی وارد کند. اما نشد، و اما از همه این مناظرات سربلند درآمد. روزی از آنجا که «یحیی بن اکثم» به اشاره مأمون می خواست پرسشهای خود را مطرح سازد مأمون نیز موافقت کرد، و امام جواد علیه السلام و همه بزرگان و دانشمندان

را در مجلس حاضر کرد. مأمون نسبت به حضرت امام محمد تقی علیه السلام احترام بسیار کرد و آنگاه از یحیی خواست آنچه می خواهد بپرسد. یحیی که پیرمردی سالمند بود، پس از اجازه مأمون و حضرت جواد علیه السلام گفت: اجازه می فرمایی مسأله ای از فقه بپرسم؟ حضرت جواد فرمود: آنچه دلت می خواهد بپرس. یحیی بن اکثم پرسید: اگر کسی در حال احرام قتل صید کرد چه باید بکند؟ حضرت جواد علیه السلام فرمود: آیا قاتل صید محل بوده یا محرم؟ عالم بوده یا جاهل؟ به عمد صید کرده یا خطا؟ محرم آزاد بوده یا بنده؟ صغیر بوده یا کبیر؟ اول قتل او بوده یا صیاد بوده و کارش صید بوده؟ آیا حیوانی را که کشته است صید تمام بوده یا بچه صید؟ آیا در این قتل پشیمان شده یا نه؟ آیا این عمل در شب بوده یا روز؟ احرام محرم برای عمره بوده یا احرام حج؟ یحیی دچار حیرت عجیبی شد. نمی دانست چگونه جواب گوید. سر به زیر انداخت و عرق خجالت بر سر و رویش نشست. درباریان به یکدیگر نگاه می کردند. مأمون نیز که سخت آشفته حال شده بود در میان سکوتی که بر مجلس حکمفرما بود، روی به بنی عباس و اطرافیان کرد و گفت:-دیدید و ابوجعفر محمد بن علی الرضا را شناختید؟ سپس بحث را تغییر داد تا از حیرت حاضران بکاهد. باری، موقعیت امام جواد علیه السلام پس از این مناظرات بیشتر استوار شد. امام جواد علیه السلام در مدت ۱۷ سال دوران امامت به نشر و تعلیم حقایق اسلام پرداخت، و شاگردان و اصحاب

برجسته ای داشت که: هر یک خود قله ای بودند از قله های فرهنگ و معارف اسلامی مانند: ابن ابی عمیر بغدادی، ابوجعفر محمد بن سنان زاهری، احمد بن ابی نصر بزنطی کوفی، ابوتمام حبیب اوس طائی-شاعر شیعی مشهور-ابوالحسن علی بن مهزیار اهوازی و فضل بن شاذان نیشابوری که در قرن سوم هجری می زیسته اند. اینان نیز (همچنانکه امام بزرگوارشان همیشه تحت نظر بود) هر کدام به گونه ای مورد تعقیب و گرفتاری بودند. فضل بن شاذان را از نیشابور بیرون کردند. عبدالله بن طاهر چنین کرد و سپس کتب او را تفتیش کرد و چون مطالب آن کتابها را-درباره توحید و... -به او گفتند قانع نشد و گفت می خواهم عقیده سیاسی او را نیز بدانم. ابوتمام شاعر نیز از این امر بی بهره نبود، امیرانی که خود اهل شعر و ادب بودند حاضر نبودند شعر او را-که بهترین شاعر آن روزگار بود، چنانکه در تاریخ ادبیات عرب و اسلام معروف است-بشنوند و نسخه از آن داشته باشند. اگر کسی شعر او را برای آنان، بدون اطلاع قبلی، می نوشت و آنان از شعر لذت می بردند و آن را می پسندیدند، همین که آگاه می شدند که از ابوتمام است یعنی شاعر شیعی معتقد به امام جواد علیه السلام و مروج آن مرام، دستور می دادند که آن نوشته را پاره کنند. ابن ابی عمیر-عالم ثقه مورد اعتماد بزرگ-نیز در زمان هارون و مأمون، محنتهای بسیار دید، او را سالها زندانی کردند، تازیانه ها زدند. کتابهای او را که مأخذ عمده علم دین بود، گرفتند و باعث تلف شدن آن شدند و...

بدین سان دستگاه جبار عباسی با هواخواهان علم و فضیلت رفتار می کرد و چه ظالمانه!

شهادت حضرت جواد علیه السلام

این نوگل باغ ولایت و عصمت گرچه کوتاه عمر بود ولی رنگ و بویش مشام جانها را بهره مند ساخت. آثار فکری و روایاتی که از آن حضرت نقل شده و مسائلی را که آن امام پاسخ گفته و کلماتی که از آن حضرت بر جای مانده، تا ابد زینت بخش صفحات تاریخ اسلام است. دوران عمر آن امام بزرگوار ۲۵سال و دوره امامتش ۱۷سال بوده است. معتصم عباسی از حضرت جواد علیه السلام دعوت کرد که از مدینه به بغداد بیاید. امام جواد در ماه محرم سال ۲۲۰هجری به بغداد وارد شد. معتصم که عموی ام الفضل زوجه حضرت جواد بود، با جعفر پسر مأمون و ام الفضل بر قتل آن حضرت همداستان شدند. علت این امر- همچنان که اشاره کردیم-این اندیشه شوم بود که مبادا خلافت از بنی عباس به علویان منتقل شود. از این جهت، درصدد تحریک ام الفضل برآمدند و به وی گفتند تو دختر و برادرزاده خلیفه هستی، و احترامت از هر جهت لازم است و شوهر تو محمد بن علی الجواد، مادر علی هادی فرزند خود را بر تو رجحان می نهد. این دو تن آن قدر وسوسه کردند تا ام الفضل - چنان که روش زنان نازاست-تحت تأثیر حسادت قرار گرفت و در باطن از شوهر بزرگوار جوانش آزرده خاطر شد و به تحریک و تلقین معتصم و جعفر برادرش، تسلیم گردید. آنگاه این دو فرد جنایتکار سمی کشنده در انگور وارد کردند و به خانه امام فرستاده تا سیاه روی دو جهان، ام

الفضـل، آنها را به شوهرش بخورانـد. ام الفضل طبق انگور را در برابر امام جواد علیه السـلام گـذاشت، و از انگورها تعریف و توصـیف کرد و حضرت جواد علیه السلام را به خوردن انگور وادار و در این امر اصرار کرد. امام جواد علیه السلام مقداری از آن انگـور را تنـاول فرمـود. چیزی نگـذشت آثـار سم را در وجود خود احسـاس فرمود و درد و رنـج شدیـدی بر آن حضـرت عـارض گشت. ام الفضـل سیه کـار بـا دیـدن آن حـالت دردناک در شوهر جوان، پشـیمان و گریان شـد، اما پشـیمانی سودی نـداشت. حضـرت جواد علیه السـلام فرمود: چرا گریه می کنی؟ اکنون که مرا کشتی گریه تو سودی نـدارد. بـدان که خداوند متعال در این چند روزه دنیا تو را به دردی مبتلا کند و به روزگاری بیفتی که نتوانی از آن نجات بیابی. در مورد مسموم کردن حضرت جواد علیه السلام قولهای دیگری هم نقل شده است.

زنان و فرزندان حضرت جواد علیه السلام

زن حضـرت جواد علیه السلام ام الفضل دختر مأمون بود. حضرت جواد علیه السلام از ام الفضل فرزندی نداشت. حضرت امام محمد تقی زوجه دیگری مشهور به ام ولد و به نام سمانه مغربیه داشته است. فرزندان آن حضرت را ۴ پسر و ۴ دختر نوشته اند بدین شرح: ۱-حضـرت ابوالحسن امـام علی النقی (هادی) ۲-ابواحمد موسـی مبرقع ۳-ابواحمد حسین ۴-ابوموسی عمران ۵-فاطمه ۶-خدیجه ۷-ام کلثوم ۸-حکیمه حضـرت جواد علیه السـلام مانند جده اش فاطمه زهرا زندگانی کوتاه و عمری سراسر رنـج و مظلومیت داشت. بدخواهان نگذاشـتند این مشـعل نورانی نورافشانی کند. امام نهم ما در آخر ماه ذیقعده سال ۲۲۰ه. به سرای جاویدان شتافت. قبر مطهرش

در کاظمیه یا کاظمین است، عقب قبر منور جدش حضرت موسی بن جعفر علیه السلام زیارتگاه شیعیان و دوستداران است.

زیارت امام جواد علیه السّلام

زیارت مختصّ به امام محمّد تقی علیه السلام پس همان سه بزرگوار فرموده اند که پس متوجّه شو بسوی قبر ابی جعفر محمّد بن علیّ الجواد علیهما السلام که در پشت سَرِ جدّ بزرگوار خود مدفون است و چون ایستادی نزد قبر آن حضرت پس بگو:

اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا وَلِیَّ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا حُجَّهَ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا نُورَ اللَّهِ فی ظُلُماتِ الْأَرْضِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ اَلسَّلامُ عَلَیْکَ وَ عَلی آبآئِکَ اَلسَّلامُ عَلَیْکَ وَ عَلی اَبْنآئِکَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ وَ عَلی اَوْلِیآئِکَ، اَشْهَدُ اَنَّکَ قَدْ اَقَمْتَ الصَّلوهَ، وَ آتَیْتَ الزَّکوهَ، وَ اَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ، وَ نَهَیْتَ عَنِ الْمُنْکَرِ، وَ تَلَوْتَ الْکِتابَ حَقَّ تِلاوَتِهِ، وَ جاهَدْتَ فِی اللَّهِ حَقَّ جِهادِهِ، وَ صَبَرْتَ عَلَی الْأَذی فی جَنْبِهِ، حَتّی اَتیکَ الْیَقینُ، اَتَیْتُکَ زآئِراً عارِفاً بِحَقِّکَ، مُوالِیاً لِأَوْلِیآئِکَ مُعادِیاً لِأَعْدآئِکَ، فَاشْفَعْ لی عِنْدَ رَبِّکَ.

پس ببوس قبر را و روی خود را بر آن بنه پس دو رکعت نماز زیارت کن و بعد از آن هر نماز که خواهی بگذار پس برو به سجده و بگو اِرْحَمْ مَنْ اَسآءَ وَ اقْتَرَفَ، وَ اسْتَکانَ وَ اعْتَرَفَ پس جانب روی راست را بگذار و بگو اِنْ کُنْتُ بِئْسَ الْعَبْدُ، فَاَنْتَ نِعْمَ الرَّبُّ پس روی چپ خود را بگذار و بگو عَظُمَ الذَّنْبُ مِنْ عَبْدِکَ فَلْیَحْسُنِ الْعَفْوُ مِنْ عِنْدِکَ، یا کَریمُ پس برگرد به سجده و بگو صد مرتبه شُکْراً شُکْراً پس برو به کار خود زیارت دیگر برای حضرت امام محمد تقی علیه السلام سید بن طاوس در مزار فرموده چون زیارت

کردی حضرت امام موسی کاظم علیه السلام را می ایستی نزد قبر حضرت جواد علیه السلام و می بوسی آنرا ومی گوئی: اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا اَبا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِیٍّ الْبَرَّ التَّقِیَّ الْإِمامَ الْوَفِیَّ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الرَّضِیُّ الزَّکِیُّ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا وَلِیَّ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا نَجِیَّ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا سَفیرَ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا سِرَّ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا ضِیآءَ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا سَنآءَ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا کَلِمَهَ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا رَحْمَهَ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا النُّورُ السَّاطِعُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْبَدْرُ الطَّالِعُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الطَّیِّبُ مِنَ الطَّیِّبینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الطَّاهِرُ مِنَ الْمُطَهَّرینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْآیَهُ الْعُظْمی اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْحُجَّهُ الْکُبْری اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْمُطَهَّرُ مِنَ الزَّلاَّتِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْمُنَزَّهُ عَنِ الْمُعْضِلاتِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْعَلِیُّ عَنْ نَقْصِ الْأَوْصافِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الرَّضِیُّ عِنْدَ الْأَشْرافِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا عَمُودَ الدّینِ، اَشْهَدُ اَ نَّکَ وَلِیُّ اللَّهِ وَ حُجَّتُهُ فی اَرْضِهِ، وَ اَ نَّکَ جَنْبُ اللَّهِ، وَ خِیَرَهُ اللَّهِ، وَ مُسْتَوْدَعُ عِلْمِ اللَّهِ وَ عِلْمِ الْأَنْبیآءِ، وَ رُکْنُ الْأیمانِ، وَ تَرْجُمانُ الْقُرْآنِ، وَ اَشْهَدُ اَنَّ مَنِ اتَّبَعَکَ عَلَی الْحَقِّ وَ الْهُدی وَ اَنَّ مَنْ اَنْکَرَکَ وَ نَصَبَ لَکَ الْعَداوَهَ عَلَی الضَّلالَهِ وَ الرَّدی اَبْرَءُ اِلَی اللَّهِ وَ اِلَیْکَ مِنْهُمْ فِی الدُّنْیا وَ الْآخِرَهِ، وَ السَّلامُ عَلَیْکَ ما بَقیتُ وَ بَقِیَ اللَّیْلُ وَ النَّهارُ.

و بگو در صلوات بر آن حضرت: اَللّهُمَّ صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ اَهْلِ بَیْتِهِ، وَ صَلِّ عَلی مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ، الزَّکِیِّ التَّقِیِّ، وَ الْبَرِّ الْوَفِیِّ، وَ الْمُهَذَّبِ النَّقِیِّ، هادِی الْأُمَّهِ، وَ وارِثِ الْأَئِمَّهِ، وَ خازِنِ الرَّحْمَهِ، وَ یَنْبُوعِ الْحِکْمَهِ، وَ قآئِدِ الْبَرَکَهِ، وَ

عَدیلِ الْقُرْآنِ فِی الطّاعَهِ، وَ واحِدِ الْأَوْصِیاءِ فِی الْإِخْلاصِ وَ الْعِبادَهِ، وَ حُجَّتِکَ الْعُلْیا وَ مَثَلِکَ الْأَعْلی وَ کَلِمَتِکَ الْحُسْنی الدّاعی اِلَیْکَ، وَ الدّآلِّ عَلَیْکَ، الَّذی نَصَبْتَهُ عَلَماً لِعِبادِکَ، وَ مُتَرْجِماً لِکِتابِکَ، وَ صادِعاً بِاَمْرِکَ، وَ ناصِراً لِدینِکَ، وَ حُجَّهً عَلی خَلْقِکَ، وَ نُوراً تَخْرُقُ بِهِ الظُّلَمَ، وَ قُدْوَهً تُدْرَکُ بِهَا الْهِدایَهُ، وَ شَفیعاً تُنالُ بِهِ الْجَنَّهُ، اَللّٰهُمَّ وَ کَما اَخَذَ فی خُشُوعِهِ لَکَ حَظَّهُ، وَ اسْتَوْفی مِنْ خَشْیَتِکَ نَصیبَهُ، فَصَلِّ عَلَیْهِ اَضْعافَ ما صَلَّیْتَ عَلی وَلِیٍّ ارْتَضَیْتَ طاعَتَهُ، وَ قَبِلْتَ خِدْمَتَهُ، وَ بَلِّغْهُ مِنّا تَحِیَّهً وَ سَلاماً، وَ آتِنا فی مُوالاتِهِ مِنْ لَدُنْکَ فَضْلاً وَ اِحْساناً، وَ مَغْفِرَهً وَ رِضْواناً، اِنَّکَ ذوُ الْمَنِّ الْقَدیمِ، وَ الصَّفْحِ الْجَمیلِ.

پس نماز زیارت بجا آور و بعد از سلام بگو: اَللّٰهُمَّ اَنْتَ الرَّبُّ وَ اَنَا الْمَرْبُوبُ الدّعاء زیارت دیگر مختصّ به آن حضرت شیخ صدوق در فقیه روایت کرده که چون خواهی زیارت کنی آن حضرت را پس غسل کن و خود را پاکیزه نما و دو جامه پاک بپوش و بگو در زیارت آن جناب: اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلی مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ، الْإِمامِ التَّقِیِّ النَّقِیِّ الرَّضِیِّ الْمَرْضِیِّ وَ حُجَّتِکَ عَلی مَنْ فَوْقَ الْأَرْضِ وَ مَنْ تَحْتَ الثَّری صَلوهً کَثیرَهً نامِیَهً زاکِیَهً، مُبارَکَهً مُتَواصِلَهً مُتَرادِفَهً مُتَواتِرَهً، کَاَفْضَلِ ما صَلَّیْتَ عَلی اَحَدٍ مِنْ اَوْلِیآئِکَ، وَ اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا وَلِیَّ اللّٰهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا نوُرَ اللّٰهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا حُجَّهَ اللّٰهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا اِمامَ الْمُؤْمِنینَ، وَ وارِثَ عِلْمِ النَّبِیّینَ، وَ سُلالَهَ الْوَصِیّینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا نوُرَ اللّٰهِ فی ظُلُماتِ الْأَرْضِ، اَتَیْتُکَ زائِراً عارِفاً بِحَقِّکَ مُعادِیاً لِأَعْدآئِکَ، مُوالِیاً لِأَوْلِیآئِکَ، فَاشْفَعْ لی عِنْدَ رَبِّکَ. آنگاه حاجت خود را سؤال کن

بعـد از آن نمـاز کن رقبّه ای که در آن قبر امام محمّـد تقی علیه السـلام است چهار رکعت در نزد سـر آن حضـرت دو رکعت برای زیارت امام موسـی کاظم و دو رکعت برای امام محمّد تقی علیهما السـلام و نماز مکن در نزد سـر امام موسـی کاظم علیه السـلام که آن مقابل قبور قریش است و جایز نیست آنها را قبله خود گردانیدن مؤلّف گوید که ازکلام شـیخ صدوق ظاهر می شود که درآن زمانها قبر شـریف حضرت موسی علیه السلام از قبر حضرت جواد علیه السلام جدا و قبّه و درِ علیحده داشته بعد از زیارت از آنجا بیرون می آمدنـد و در قبّه حضـرت جواد علیه السـلام می رفتنـد که آن هم بنای علیحـده داشـته و امّا زیارت مشترک میان دو امام همام علیهما السـلام پس آن هم بر دو قسم است قسم اوّل آنکه آن را برای هر کـدام علیحـده باید خواند شیـخ جلیـل جعفر بن محمّـد قولویه قمّی در کامل الزّیاره از حضـرت امام علیّ نقی علیه السـلام روایت کرده که در زیارت هر یـک از آن دو امام چنین بگو: اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا وَلِیَّ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا حُجَّهَ اللّهِ اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا نُورَ اللّهِ فی ظُلُماتِ الْأَرْضِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یـا مَنْ بَـدا للّهِ فی شَأْنِهِ، اَتَیْتُکَ زائِراً عارِفاً بِحَقِّکَ، مُعادِیاً لِأَعْـدائِکَ، مُوالِیاً لِأَوْلِیآئِکَ، فَاشْـفَعْ لی عِنْـدَ رَبِّکَ یا مَوْلایَ.

و این زیـارت در نهـایت اعتبـار است و شـیخ صـدوق و شـیخ کلینی وطوسـی نیز به اختلافی آن را ذکر نمـوده انـد قسم دویّم زیارتی است که بخواندن آن هر دو امام علیهما السلام زیارت شوند و آن چنان است که شیخ مفید و شهید

و محمّد بن المشهدی ذکر کرده اند که در زیارت آن دو بزرگوار همین که ایستادی نزد ضریح طاهر می گوئی:

اَلسَّلامُ عَلَیْکُمایا وَلِیَّیِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکُما یا حُجَّتَیِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکُما یا نوُرَیِ اللَّهِ فی ظُلُماتِ الْأَرْضِ، اَشْهَدُ اَنَّکُما قَدْ بَلَّغْتُما عَنِ اللَّهِ ما حَمَّلَکُما، وَ حَفِظْتُما مَا اسْتَوْدِعْتُما، وَ حَلَّلْتُما حَلالَ اللَّهِ، وَ حَرَّمْتُما حَرامَ اللَّهِ، وَ اَقَمْتُما حُدوُدَ اللَّهِ، وَ تَلَوْتُما کِتابَ اللَّهِ، وَ صَبَرْتُما عَلَی الْأَذی فی جَنْبِ اللَّهِ، مُحْتَسِبَیْنِ حَتّی اَتیکُمَا الْیَقینُ، اَبْرَءُ اِلَی اللَّهِ مِنْ اَعْدآئِکُما وَ اَتَقَرَّبُ اِلَی اللَّهِ بِوِلایَتِکُما، اَتَیْتُکُما زائِراً عارِفاً بِحَقِّکُما مُوالِیاً لِأَوْلِیآئِکُما، مُعادِیاً لِأَعْدآئِکُما، مُسْتَبْصِراً بِالْهُدَی الَّذی اَنْتُما عَلَیْهِ، عارِفاً بِضَلالَهِ مَنْ خالَفَکُما فَاشْفَعا لی عِنْدَ رَبِّکُما، فَاِنَّ لَکُما عِنْدَ اللَّهِ جاهاً عَظیماً، وَ مَقاماً مَحْموُداً.

پس ببوس تربت شریف آنجا را و بگذار روی راست را بر آن پس برو به جانب سر مقدس و بگو: اَلسَّلامُ عَلَیْکُما یا حُجَّتَیِ اللَّهِ فی اَرْضِهِ وَ سَمآئِهِ، عَبْدُکُما وَ وَلِیُّکُما زآئِرُکُما مُتَقَرِّباً اِلَی اللَّهِ بِزِیارَتِکُما، اَللّهُمَّ اجْعَلْ لی لِسانَ صِدْقٍ فی اَوْلِیآئِکَ الْمُصْطَفَیْنَ، وَ حَبِّبْ اِلَیَّ مَشاهِدَهُمْ، وَ اجْعَلْنی مَعَهُمْ فِی الدُّنْیا وَ الْأخِرَهِ، یا اَرْحَمَ الرَّاحِمینَ

پس نماز زیارت کن از برای هر امامی دو رکعت و بخوان خدا را به آنچه می خواهی مؤلّف گوید که چون در آن زمانها تقیّه بسیار شدید بوده است زیارتهای مختصر برای زیارت این دو امام علیهما السلام تعلیم می فرمودند که شیعیان از آسیب طاغیان زمان محفوظ باشند و اگر زائر طالب زیارت طویلی باشد بخواند زیارت جامعه را که بهترین زیارت است از برای ایشان خصوصاً یک زیارت از آنها که از حدیثش ظاهر می شود که مزید اختصاصی به حضرت امام

موسی علیه السلام دارد و آن زیارت بعد از این در اوّل زیارات جامعه مرقوم خواهد شد رجوع به آنجا شود و چون زائر خواست که از بَلَد آن دو امام علیهما السلام بیرون رود وداع کند آن دو جناب را به دعاهای وداع که از آن جمله است آنچه شیخ طوسی عَلَیْهِ الرّحمه در تهذیب ذکر فرموده که

وداع با حضرت موسی بن جعفر علیه السّلام

چون خواهی وداع کنی امام موسی علیه السلام را بایست نزد قبر و بگو:

اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا مَوْلایَ یا اَبَا الْحَسَنِ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَکاتُهُ، اَسْتَوْدِعُکَ اللَّهَ وَ اَقْرَءُ عَلَیْکَ السَّلامَ، آمَنَّا بِاللَّهِ وَ بِالرَّسُولِ، وَ بِما جِئْتَ بِهِ وَ دَلَلْتَ عَلَیْهِ، اَللّهُمَّ اکْتُبْنا مَعَ الشَّاهِدینَ.

وداع با حضرت جواد علیه السّلام

و همچنین در وداع حضرت امام محمد تقی علیه السلام فرموده می گوئی: اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا مَوْلایَ یَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ، وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَکاتُهُ اَسْتَوْدِعُکَ اللَّهَ، وَ اَقْرَءُ عَلَیْکَ السَّلامَ، آمَنَّا بِاللَّهِ وَ بِرَسُولِهِ، وَ بِما جِئْتَ بِهِ وَ دَلَلْتَ عَلَیْهِ، اَللّهُمَّ اکْتُبْنا مَعَ الشَّاهِدینَ. پس سؤال کن از خدا که این آخر زیارت تو نباشد و دیگر توفیق برگشتن بیابی و قبر را ببوس و رویهای خود را بر قبر گذار.

ابن قولویه

آرامگاه ابوالقاسم جعفر بن محمّد بن قولویه، از بزرگان و فقها و محدثین امامیّه است. وی در سال ۳۶۸ه. درگذشت و آرامگاهش در مشرق رواق جنوبی به همراه قبر شیخ مفید است.

شیخ مفید

آرامگاه خواجه نصیر الدین طوسی؛ وی از بزرگان جهان علم ودانش و از مشاهیر دانشمندان است که دوست و دشمن بر جلالت قدر و عظمت مقام او اتفاق نظر دارند. او در سال ۶۷۲ ه. درگذشت و در گور یکی از خلفای بنی العباس که در جوار حرم مطهّر کنده و آماده شده بود مدفون گردید. بر روی قبر او ضریحی فولادی و کهن قرار دارد.

خواجه نصیرالدین طوسی

آرامگاه خواجه نصیر الدین طوسی؛ وی از بزرگان جهان علم ودانش و از مشاهیر دانشمندان است که دوست و دشمن بر جلالت قدر و عظمت مقام او اتفاق نظر دارند. او در سال ۶۷۲ ه. درگذشت و در گور یکی از خلفای بنی العباس که در جوار حرم مطهّر کنده و آماده شده بود مدفون گردید. بر روی قبر او ضریحی فولادی و کهن قرار دارد.

سید مرتضی و سید رضی

آرامگاه سید مرتضی و سید رضی، این دو برادر از اعیان و مشاهیر و بزرگان امامیه در قرن پنجم هجری بشمار می آیند. قبر

این دو تن در دو ساختمان جداگانه بیرون صحن مطهر و در نزدیکی یکدیگر در جنوب شرقی دیوار صحن قرار دارد.

شعر

مدح و منقبت

جواد آل محمد

بزرگ مظهر یکتا، جواد آل محمد (ص)

ولی حی توانا، جواد آل محمد (ص)

سلیل سید بطحا جواد آل محمد (ص)

کلید هر چه معمّا، جواد آل محمد (ص)

شهید کینه ی اعدا جواد آل محمد (ص)

عزیز موسی جعفر، نهم وصی پیمبر

دلیل و هادی انسان، ولی خالق داور

نهال باغ رضا، نور چشم ساقی کوثر

شفیع امّت خیر البشر به عرصه ی محشر

امیر ملک تولّا، جواد آل محمد (ص)

چو پا به مجلس مأمون نهاد سید اعظم

به احتجاج بر آن فروغ دیده ی خاتم

شدند مات فقیه و حکیم و عالم اعلم

به عجز خویشتن اقرار کرد زاده ی اکثم

چو کرد لب به سخن جواد آل محمد (ص)

پس از ثنای خداوندگار قادر بیچون

امیر ملک سخن با کلام دلکش موزون

نمود مجلسیان را تمام واله و مفتون

گشود لب به مدیحش در آن مناظره مأمون

که هست بر همه مولا جواد آل محمد (ص)

کسی که خصم به امر ولایتش کند اقرار

چراغ راه هدایت وصی احمد مختار

مغیث امّت و مفتاح کنز و عالم اسرار

چشید شهد شهادت سپرده ره سوی دلدار

سرور سینه ی زهرا جواد آل محمد (ص)

ابن الرضا

هر گاه قصد روی تو ابن الرضا کنم

با نام تو خدای دلم را صدا کنم

گویند جود توست فزون از جوادها

با ذکر یا جواد دلت را رضا کنم

بی طعم چشمهای تو عاشق نمی شدم

کاش ای حبیب حقّ نمک را ادا کنم

بی توشه دعای تو امداد کی شوم

کی می توان بدون اجابت دعا کنم

هردل که فیض دوستی ات داشت کوثری است

دل را چنین قرین بهشت خدا کنم

ای در صحیفه ازلی ثبت، نام تو

نام تو را به اسم محمد صدا کنم

ذکر جواد سوره قلب و لسان ماست

صل علی جواد سرود زبان ماست

ای کعبه ای که کعبه تو را گم نمی کند

دل قبله ای به جز

تو تجسم نمی کند

ای خنده ملیح تو لبخند کبریا

بی خنده تو غنچه، تبسم نمی کند

ای همصدای وحی، تویی نفس ناطقه

عیسی به مَهد وَرنَه تکلّم نمی کند

قرآن تویی نماز تویی معرفت تویی

بی معرفت کسی که تعلم نمی کند

باید بهشت با تو، به آدم شود حلال

وَرنه چنین اراده گندم نمی کند

توفیق، رحمتی است فرآیند جود تو

بی تو خدا اِفاقه به مَردم نمی کند

رخسار توست آینه روی مصطفی

رفتار توست خلق خوش و خوی مرتضی

با وصف روی تو به دل ای گل ملال نیست

بی مدح تو حیات برایم حلال نیست

از کنهِ ذاتِ هستیِ دل خیزد اسم تو

بی مهر تو روال دلم جز زوال نیست

توحید با ولای تو توصیف می شود

با رمز عشق، درک حقیقت محال نیست

در خاک هم به حبّ تو امرار می کنم

در قبر از محّبِ تو جای سؤال نیست

هرجا به چشم دل نگرم محضر شماست

فرقی زیاد بین فراق و وصال نیست

تقوی ملاک کشف و کرامات عاشق است

رُو مدعی نیاز به خواب و خیال نیست

سِرّ خدا خزانه علم آشناىِ وحی

آمد به پای عشق به سوی خدای وحی

ای نو تو ز مهد تو ساطع به آسمان

سَبابه سپاس تو رافع به آسمان

گردد زمین تهی اگر از یاوران تو

یک خلقت است بر تو مدافع به آسمان

گِرد سرت چو هاله ای از نور شد پدید

شد شاکرت حکیمه ز صانع به آسمان

تنها نه بر زمین سبب خیر و برکتی

داری هزار جلوه نافع به آسمان

خورشید از فضا به زمین نور می دهد

نور تو از زمین شده لامع به آسمان

کون و مکان زمین و زمان ملک حضرتت

بر دست توست رمز طبایع به آسمان

ای دل بیا به دیدن هفت آسمان رویم

دور از همه بساط زمین و زمان رویم

مادر تو را به دیده تمثال، دیده است

بابا تو را بعد

چهل سال دیده است

ای آروزی کوثری آلِ فاطمه

در تو رضا رخ علی و آل دیده است

شیعه غمت به دیده منت خریده است

زیرا تو را چو کعبه آمال دیده است

یثرب پس از گذشتن از آن سالهای تلخ

بابای غصه دار تو خوشحال دیده است

جبرئیل غیر خویش به اطراف مهد تو

چندین هزار جُفت، پر و بال دیده است

خاک حجاز، بوسه گه اهل دل ز توست

نورِ قمر، ضیاء بصر آب و گل ز توست

ما زنده ایم در کنف نور اهل بیت

ما بنده ایم، بنده دستور اهل بیت

غفلت نمی خرند به بازار عاشقی

مهر تعهد است به منشور اهل بیت

کار از پی ثواب وعقاب عاشقانه نیست

ما عاشقیم بلکه نه مزدور اهل بیت

بیهوده نیست خلقت و عمر گران ما

ما نوکریم و خادم و مامور اهل بیت

با اهل بغض دست تولّا نمی دهیم

خصمیم با محارب و منفور اهل بیت

شیعه تمام عمر مهیای یاری است

دارد به سر هوا و به دل شور اهل بیت

یارب رسان تو منتقم اهل بیت را

بنما سپاه منسجم اهل بیت را

داده خدا دسته گل

بر لب قدوسیان این سخن جانفز است

بیت ولایت پر از جلوه ابن الرضاست

خنده وجد و شعف بر دو لب مرتضاست

امین وحی خدا سر دهد این زمزمه

چشم و دل تو روشن فاطمه یا فاطمه

داده خدا دسته گل به ثامن الائمه

آینه و دل شده از نور خدا منجلی

دامن ریحانه شد مهبط نور ولی

بود تقی الجواد، محمد ابن علی

روح روان رسول چشم و چراغ همه

چشم و دل تو روشن فاطمه یا فاطمه

داده خدا دسته گل به ثامن الائمه

گل وجود جواد، شکفته شد در زمین

به رنگ و بوی خدا چو خاتم المرسلین

آینه طلعتش طاهاست و یا و سین

ابرو و خال و خطش آیات محکمه

چشم و دل تو روشن فاطمه

یا فاطمه

داده خدا دسته گل به ثامن الائمه

ذکر خدا خیزد از لعل درر بار او

جهان سراسر شده غرق در انوار او

امام هشتم زند بوسه به رخسار او

سزد که مریم شود به کوی او خادمه

چشم و دل تو روشن فاطمه یا فاطمه

داده خدا دسته گل به ثامن الائمه

قرص قمر دارد رضا

در بغل امشب یکی قرص قمر دارد رضا

بر زبان شکر خدای دادگر دارد رضا

بارگاه زاده موسی چراغان می شود

در حریمش جشن میلاد پسر دارد رضا

اِقتران مهر و مه گردیده امشب، یا مگر

نور چشمانش محمد را به بر دارد رضا

بر امام هشتمین حق کرده فرزندی عطا

زین پسر پیغام تبریک از پدر دارد رضا

آمد آن یکتا دُر عصمت که بر میلاد او

تهنیت از حضرت خیرالبشر دارد رضا

بر عقیمی آن که بر فرزند موسی طعنه زد

گو بیا امشب ببین نور بصر دارد رضا

در کنار مهد او بنشسته بیدار و به لب

ذکر خواب از بهر طفلش تا سحر دارد رضا

ذکر خواب از بهر او می گوید و گریان بود

من نمی دانم چرا چشمان تر دارد رضا

گاهی از این موهبت شاد است و گاهی دل غمین

چون که از پایان کار او خبر دارد رضا

«خسرو» از مداحی او می کند بس افتخار

گر بدین منصب مدامش مفتخر دارد رضا

کشتی بحر گرانش

خالق کون و مکان ان ذات رب العالمین

کشتی بحر گرانش، سبط خیر المرسلین

پیک ذات کبریائی منزل وحی از سماء

ان کتاب الله ناطق، مظهر حی مبین

در عبودیت، رسیده رتبه عز و جلال

ان عزیز حق تعالی، رهبر روح الامین

شد از این مولود، روشن دیده خلق جهان

هم ثنا خوانش ملائک، از یسار و از یمین

از در ودیوار عالم، می رسد هردم به گوش

گشته میلاد امام انس و جان، حبل المتین

زهره زهرای اطهر، شمس افلاک ولا

واین در کان صدف زای امیر المؤمنین

مخزن علم لدنی، کاشف اسرار دین

جاری از لعل لبان او بود عین الیقین

واقف از سر سویدای رموز کائنات

آن امام مقتدا، روح و روان ماء و طین

تیر ابرویش صراط و قامتش روز قیامت

کاوز رب العالمین امد صراط

المؤمنین

جان سپرده، لعل عطشان، همچو جد تاجدار

کز غمش گریان یتیمانش چو زین العابدین

گفت غواص بحار علم و عرفان وصف او

قطره دریای ال مصطفی، در ثمین

شهادت

لب تشنه

لب تشنه بود، تشنه یک جرعه آب بود

مردی که درد های دلش بی حساب بود

پا می کشید گوشه حجره به روی خاک

پروانه وار غرق تب و التهاب بود

از بسکه شعله ور شده بود آتش دلش

حتی نفس نفس زدنش هم عذاب بود

در ازدحام و هلهله های کنیزکان

فریاد استغاثه او بی جواب بود

یک جرعه آب نذر امامش کسی نکرد

هر چند آب دادن تشنه ثواب بود

آخر شبیه جد غریبش شهید شد

آری دعای خسته دلان مستجاب بود

غربت برای آل علی تازگی نداشت

در آن دیار کشتن مظلوم باب بود

تا سایه بان پیکر نورانیش شوند

بال کبوتران حرم را شتاب بود

اما فدای بی کفن دشت کربلا

آلاله ای که زخم تنش بی حساب بود

هم تیغ و نیزه خون تنش را مکیده بود

هم داغدیده شرر آفتاب بود

فغان و درد

فغان و درد که خیر العباد را کشتند

رضا بیا که عزیزت جواد را کشتند

زمین به لرزه فتاده است و آسمان تاریک

مگر قیامت عظمای حق شده نزدیک

به کنج حجره امام غریب می نالید

ز سوزش جگر خود عجیب می نالید

دوباره کارگر افتاده زهر بر جگری

به سرنوشت پدر ببین دچار شد پسری

جفای همسر و نامردی زمانه نگر

غریب ماندن مردی میان خانه نگر

کسی که زهر به جانش نشسته عطشان است

که زهر سختتر از زخم تیغ عریان است

برای رفع عطش آب او طلب می کرد

ولی چه سود طلب از قوم بی ادب می کرد

که دیده بهر تماشای درد صف بزنند

کنار بستر مردی غریب کف بزنند

چو زهر بند ز بند تنش جدا می کرد

عزیز فاطمه تنها رضا رضا می کرد

ز تشنگی پدر خویش را صدا می کرد

گمان کنم که دلش یاد کربلا می کرد

چو جان سپرد غریبانه دور از اقوام

نهاد دشمن نامرد او

تنش بر بام

به روی بام تو ای آفتاب متاب

به روی پیکر این دل کباب، متاب

بیا و غربت این مرد خسته را حس کن

کسوف کن شرر شعله افکنی بس کن

کبوتران همه باید ز تو گلایه کنند

روا بود که بر این جسم خسته سایه کنند

کشتی بحر گرانش

خالق کون و مکان ان ذات رب العالمین

کشتی بحر گرانش، سبط خیر المرسلین

پیک ذات کبریائی منزل وحی از سماء

ان کتاب الله ناطق، مظهر حی مبین

در عبودیت، رسیده رتبه عز و جلال

ان عزیز حق تعالی، رهبر روح الامین

شد از این مولود، روشن دیده خلق جهان

هم ثنا خوانش ملائک، از یسار و از یمین

از در ودیوار عالم، می رسد هر دم به گوش

گشته میلاد امام انس و جان، حبل المتین

زهره زهرای اطهر، شمس افلاک ولا

واین در کان صدف زای امیر المؤمنین

مخزن علم لدنی، کاشف اسرار دین

جاری از لعل لبان او بود عین الیقین

واقف از سر سویدای رموز کائنات

آن امام مقتدا، روح و روان ماء و طین

تیر ابرویش صراط و قامتش روز قیامت

کاوز رب العالمین امد صراط المؤمنین

جان سپرده، لعل عطشان، همچو جد تاجدار

کز غمش گریان یتیمانش چو زین العابدین

گفت غواص بحار علم و عرفان وصف او

قطره دریای ال مصطفی، در ثمین

اهل عالم، از چه رو محزون، پریشان خاطرند

قلب محزون، دیده گریان، عترت پیغمبرند

سر نهاده بر سر زانوی غم روح الامین

خون به جای اشک می ریزد ز چشم مرسلین

حلقه ماتم زده در حضرت حبل المتین

زینت اغوش زهرا، نور چشم حیدرند

حجت پروردگار و ان جواد جود حق

انکه دریا شد زالطاف وجودش فانفلق

ثبت گشته رتبه و نامش به طومار ورق

خلق، زاد راحله از خرمن جودش برند

خاک ماتم ریخت بر فرق ملک از ماتمش

کوه، مندک شد زاه ناله

و بار غمش

ریخت زهر کین به کام همدم نامحرمش

دشمنان، اینک حریم حرمت حق می درند

سینه صندوقه علم خدا مجروح شد

حیله و تزویر بر کشتی و هم بر نوح شد

خسته از بار مصائب، مظهر صبوح شد

دوستان، زین ماجرا، همچون سپند مجمرند

در شباب زندگی، گلزار عمرش شد خزان

شد عزا خانه زداغش محفل کروبیان

هادی شرع و شریعت گفت با خلق جهان

غنچه های مصطفی از جور اعدا پرپرند

یادگاری در جهان دارد چو جد اطهرش

انکه عطشان بود لعل جویبار کوثرش

چون سه روزش بود در معراج عزت، پیکرش

سرفراز سرفرازان، شمع بزم دلبرند

ان یکی مسموم زهر و ان دگر، راسش جدا

زین دو ماتم، ولوله افتاد در ارض و سما

خونبهای شاه و دین، قطره، بود ذات خدا

دیده ها در انتظار مهدی ما بر درند

مرا کشت

دردا که گشت با من، بیگانه یار جانی

با دست خود مرا کشت، لب تشنه در جوانی

من از نفس فتادم، بر خاک رخ نهادم

او می زند به مرگم، لبخند شادمانی

ای بلبلان بنالید، ای لاله ها بریزید

شد باغبان دل را گلزار جان خزانی

غم بدل نهفتم، دردم به کس نگفتم

بردم به گور با خود صد غصه نهانی

لب تشنه ام ثوابی، ای ام فضل آبی

بالله این نباشد، پاداش مهربانی

بر دیده ام ستاره، در سینه ام شراره

با قلب پاره پاره، رفتم ز دار فانی

عمر چو عمر یک آه، کوتاه بود کوتاه

شد اول حیاتم پایان زندگانی

دردا که رفتم از حال از بس زدم پر و بال

در لانه او فتادم از فرط ناتوانی

گوئید تشنه جان داد، خاموش شد ز فریاد

از این غریب تنها، پرسند اگر نشانی

جانم به لب رسیده« میثم» بگو که دیده؟

مرغی به لانه این سان افتد ز نعمه خوانی؟

سامرا

پیشینه سامرا

شهر سامرا چهارمین شـهر مقدس عراق است. ساختمان این شـهر که در ۱۲۴ کیلومتری شـمال بغداد و در سمت شرق رودخانه دجله قرار گرفته، به سال۲۲۲ هجری می گردد. در این سال محمد المعتصم بالله فرزند هارون الرشید پایتخت خلافت را از شهر بغداد به سامرا منتقل ساخت و تا سال ۲۵۶ ه. هشت خلیفه از این شهر حکمرانی و خلافت نمودند. در این سال المعتمد علی الله عباسی بار دیگر به بغداد بازگشت و آنجا را پایتخت خلافت قرار داد.

سامرا طی مـدت سه دهه پایتختی، توسـعه فراوانی یافت و تعـداد زیادی از کاخها و تفریح گاهها و مساجد در این شـهر ساخته شد. آنچه امروزه بر اهمیت این شهر می افزاید، قرار داشتن بُقعه پاک دو امام معصوم و برخی

از افراد خانواده ایشان می باشد.

حرم مطهر امام دهم حضرت علی بن محمد الهادی علیهما السلام) تاریخ شهادت: سال ۲۵۴ ه.) و امام یازدهم امام حسن بن علی عسکری علیهما السلام) تاریخ شهادت: ۲۶۰ ه) قلب شهر امروزی را تشکیل می دهد، این بقعه در دوران زندگانی دو امام علیهما السلام خانه مسکونی آنان بود، و پس از شهادت در آنجا دفن شده اند. نخستین ساختمان بر آرامگاه آنان، از قرن چهارم هجری است که تاکنون همواره تجدید و ترمیم شده و توسعه یافته است. این حرم مطهر دارای گنبدی است که یکی از بزرگترین گنبدها در جهان اسلام است، محیط این گنبدِ طلاییِ عظیم، ۶۸ متر است که در آن ۷۲ هزار کاشی طلا به کار رفته است. در دو سمت این گنبد دو گلدسته طلایی زیبا قرار دارد که هر یک دارای ۳۶ متر طول است.

گنبد کنونی در سال ۱۲۰۰ ه. بر جای گنبد کهنی که ناصر الدوله حمدانی در سال ۳۳۳ ه. آن را ساخته بود بنا گردید. در زیر گنبد حرم مطهر، ضریح نقره ای زیبایی قرار دارد که ساخته هنرمندان اصفهانی در سالهای دهه ۶۰ میلادی است. درون ضریح آرامگاه دو امام معصوم و «حکیمه خاتون» دختر حضرت جواد و عمه امام عسکری است که شاهد ولادت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشّریف بوده است. این بانو زنی پرهیزکار و مورد احترام چهار امام معصوم بوده است و دیگری «نرگس خاتون» همسر امام حسن عسکری علیه السلام و مادر امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشّریف است.

درون حرم و قسمتهایی از رواقها به طرز زیبایی آینه کاری شده

و از یادگارهای ملک فیصل اوّل پادشاه هاشمی عراق است و به وسیله ایوانی فراخ و سقف دار به صحنی که گرداگرد حرم را فرا گرفته راه می یابد. از ویژگیهای این صحن آن است که فاقد حجره می باشد. در زاویه شمال غربی صحن مطهر، مجموعه ای متشکّل از صحن و ایوان و مسجدی بزرگ با گنبدی کاشی کاری شده قرار دارد که به «مجموعه غیبت» مشهور است. در زیر این مجموعه زیرزمینی است که به «سرداب غیبت» شهرت دارد، و نیز این مجموعه بخشی از خانه مسکونی حضرت عسکری بوده است که در این زیرزمین به عبادت می پرداخته و پس از او محل اقامت امام زمان علیه السلام بوده است. این محل از دیرباز مورد توجه شیعه بوده است و از آن جهت که عبادتگاه سه امام بوده، از قداست و احترام ویژه ای برخوردار است. گفتنی است که به وسیله پله هایی می توان به زیرزمین رسید. فضای اصلی و کهن زیرزمین عبارت است از تالاری مربع مستطیل به ابعاد ۳×۵ متر. در شرق این تالار فضایی است که پنجره ای از چوب دارد و محل عبادت امام علیه السلام بوده است. پنجره این نمازخانه یکی از با ارزشترین قطعات باقی مانده از دوران عباسیان است و دارای کتیبه ای کهن می باشد. این پنجره به دستور الناصر لدین الله عباسی (که از خلفای علاقمند به اهل بیت علیهم السلام بود) در سال ۶۰۶ ه. ساخته شده است. در کاشی کاری درون این بقعه نام ناصرالدین شاه قاجار ثبت شده است که در سفر عتبات خود به زیارت این جایگاه تشرف

یافته است. خدام سرداب در داخل این بقعه کوچک حفره ای تعبیه کرده اند و از آن به زائران خاک می دهند که فاقد هرگونه توجیه و دلیل شرعی است؛ کاشیکاریهای صحن و سردرهای ورودی از دوره قاجاریه است.

آثار تاریخی سامرا

مسجد جامع سامرا، به «جامع المتوکل» مشهور شده و از ساختمانهای یکی از پلیدترین خلفای عباسی، یعنی متوکل عباسی (۲۳۲–۲۴۷ ه.) است.

این مسجد یکی از عظیم ترین مساجد جهان اسلام در آن دوره بشمار می رفته. امروزه فقط مأذنه و دیوارهای آن باقی است که همین دو نیز دلیل بر عظمت این ساختمان است.

ابعاد دیوارهای مسجد ۱۶۰×۲۴۰ متر است آنچه بر اهمیت معماری این مسجد می افزاید گلدسته آن است که به «ملویه» شهرت دارد و در شمال برج و باروی مسجد و در فاصله ۲۵ متری آن ساخته شده است. ساختمان این گلدسته مخروطی شکل است که بر قاعده ای مربع به طول ۳۲ متر قرار دارد.

این مأذنه بر خلاف سنت تمام گلدسته ها، که راه رسیدن به بام آن از پله هایی است که درون مأذنه تعبیه شده، از بیرون آن می باشد؛ از این رو پله ها گِرداگرد سطح بیرونی گلدسته را دور زده و به بام آن که در ارتفاع ۵۲ متری از زمین است می رسد.

بنا به روایت مورخان، متوکل مبلغ ۵ میلیون درهم برای ساختمان این مسجد هزینه کرده است.

متوکّلیه، شهر کهن سامرا است که از سوی متوکل عباسی ساخته شد و امروزه خرابه های این شهر در فاصله کوتاهی از شمال سامرا نمایان است. از ویژگی های این شهر، خیابان کشیهای منظم و مستقیمی است که نمونه آن

در دیگر شهرها کمتر یافت می شود. در بخشی از این شهر مسجدی به نام «جامع ابی دُلَف» وجود دارد.

جامع ابی دلف، نمونه کوچکترِ مسجد جامع متوکل است به ابعاد ۱۳۸×۲۱۵ متر با بارویی به ضخامت ۶۰

۱ متر. این مسجد دارای ۱۸ دروازه است. گلدسته این مسجد شبیه ملویه است، بااین تفاوت که ارتفاع آن ۱۹متر می باشد. این مسجد به نام قاسم بن عیسای عِجْلی مشهور به أبودلف (متوفای ۲۲۶ ه.) نامگذاری شده که از فرماندهان عباسی و از شیعیان معتقد بشمار می رفته است.

قصرهای سامرا، خلفای عباسی که به سامرا نقل مکان کردند، همگی مشهور به فسق و فجور و برگزاری مجالس جشن و سرور و شادمانی بودند؛ از این رو، اقدام به ساختمان کاخهای سرسبز و خوش آب و هوای متعددی در جای جای این شهر و در کناره های رودخانه دجله کردند که امروزه تنها از آن کاخها دیوارهای فرو ریخته و ستونهای ویرانه باقی مانده است.

نام برخی از کاخها در سمت شمال غربی مسجد جامع متوکل و در شهر المتوکلیه:

قصر الجعفری، قصر العروس، قصر المختار، قصر الوحید، قصر الجعفری المُحْدَث، قصر الغریب، قصر الصبح، قصر الملیح، قصر بستان الایتاخیه، قصر التلّ، قصر الجوسق، قصر برکوارا، قصر القلائد، قصر الغَرد، قصر المتوکّلیه، قصر البهو، قصر اللؤلؤه و...

بنابه روایت مورخان حداقل هزینه ساختمان هر یک از این قصرها، متجاوز از پنج میلیون درهم بوده است.

زندگینامه امام علی النقی الهادی

ولادت

تولد امام دهم شیعیان حضرت امام علی النقی علیه السلام را نیمه ذیحجه سال ۲۱۲ هجری قمری نوشته اند. پدر آن حضرت، امام محمد تقی جوادالائمه علیه السلام و مادرش سمانه از زنان درست کردار پاکدامنی

بود که دست قدرت الهی او را برای تربیت مقام ولایت و امامت مأمور کرده بود، و چه نیکو وظیفه مادری را به انجام رسانید و بدین مأموریت خدایی قیام کرد. نام آن حضرت-علی-کنیه آن امام همام» ابوالحسن» و لقبهای مشهور آن حضرت» هادی» و» نقی» بود. حضرت امام هادی علیه السلام پس از پدر بزرگوارش در سن ۸ سالگی به مقام امامت رسید و دوران امامتش ۳۳ سال بود. در این مدت حضرت علی النقی علیه السلام برای نشر احکام اسلام و آموزش و پرورش و شناساندن مکتب و مذهب جعفری و تربیت شاگردان و اصحاب گرانقدر گامهای بلند برداشت. نه تنها تعلیم و تعلم و نگاهبانی فرهنگ اسلامی را امام دهم علیه السلام در مدینه عهده دار بود، و لحظه ای از آگاهانیدن مردم و آشنا کردن آنها به حقایق مذهبی نمی آسود، بلکه در امر به معروف و نهی از منکر و مبارزه پنهان و آشکار با خلیفه ستمگر وقت-یعنی متوکل عباسی-آنی آسایش نداشت. به همین جهت بود که عبدالله بن عمر والی مدینه بنا بر دشمنی دیرینه و بدخواهی درونی، به متوکل خلیفه زمان خود نامه ای خصومت آمیز نوشت، و به آن امام بزرگوار تهمتها زد، و نسبتهای ناروا داد و آن حضرت را مرکز فتنه انگیزی و حتی ستمکاری وانمود کرد و در حقیقت آنچه در شأن خودش و خلیفه زمانش بود به آن امام معصوم علیه السلام منسوب نمود، و این همه به جهت آن بود که جاذبه امامت و ولایت و علم و فضیلتش مردم را از اطراف جهان اسلام به مدینه می کشانید و این کوته

نظران دون همت که طالب ریاست ظاهری و حکومت مادی دنیای فریبنـده بودند، نمی توانسـتند فروغ معنویت امام را ببینند. و نیز» مورخان و محدثان نوشـته اند که امام جماعت حرمین (= مکه و مدینه) از سوی دسـتگاه خلافت، به متوکل عباسی نوشت: اگر تو را به مکه و مـدینه حـاجتی است، علی بن محمـد (هـادی) را از این دیـار بیرون بر، که بیشتر این نـاحیه را مطیع و منقـاد خود گردانیده است». این نامه و نامه حاکم مدینه نشان دهنده نفوذ معنوی امام هادی علیه السـلام در سنگر مبارزه علیه دستگاه جبار عباسـی است. از زمان حضـرت امام محمـد باقر علیه السـلام و امام جعفر صادق علیه السـلام و حوزه چهار هزار نفری آن دوران پربار، شاگردانی در قلمرو اسـلامی تربیت شدنـد که هر یک مشـعلدار فقه جعفری و دانشـهای زمان بودند، و بدین سان پایه های دانشگاه جعفری و موضع فرهنگ اسلامی، نسل به نسل نگهبانی شد و امامان شیعه، از دوره حضرت رضا علیه السلام به بعد، از جهت نشـر معارف جعفری آسوده خاطر بودند، و اگر این فرصت مغتنم در زمان امام جعفر صادق علیه السـلام پیش نیامده بود، معلوم نبود سرنوشت این معارف مذهبی به کجا می رسید؟ به خصوص که از دوره زندانی شدن حضرت موسی بن جعفر علیه السـلام به بعد دیگر چنین فرصـتهای وسـیعی برای تعلیم و نشـر برای امامان بزرگوار ما–که در برابر دسـتگاه عباسـی دچار محـدودیت بودنـد و تحت نظر حاکمان سـتمکار–چنان که بایـد و شاید پیش نیامد. با این همه، دوسـتداران این مکتب و یاوران و هواخواهان ائمه طاهرین–در این سالها به هر وسیله

ممکن، برای رفع اشکالات و حل مسائل دینی خود، و گرفتن دستور عمل و اقدام-برای فشرده تر کردن صف مبارزه و پیشرفت مقصود و در هم شکستن قدرت ظاهری خلافت به حضور امامان والاقدر می رسیدند و از سرچشمه دانش و بینش آنها، بهره مند می شدند و این دستگاه ستمگر حاکم و کارگزارانش بودند که از موضع فرهنگی و انقلابی امام پیوسته هراس داشتند و نامه حاکم مدینه و مانند آن، نشان دهنده این هراس همیشگی آنها بود. دستگاه حاکم، کم کم متوجه شده بود که حرمین (مکه و مدینه) ممکن است به فرمانبری از امام علیه السلام درآینـد و سر از اطاعت خلیفه وقت درآورند. بدین جهت پیک در پیک و نامه در پی نامه نوشتند، تا متوکل عباسی دستور داد امام هادی علیه السلام را از مدینه به سامرا-که مرکز حکومت وقت بود-انتقال دهند. متوکل امر کرد حاجب مخصوص وی حضرت هادی علیه السلام را در نزد خود زندانی کند و سپس آن حضرت را در محله عسکر سالها نگاه دارد تا همواره زندگی امام، تحت نظر دستگاه خلافت باشد. برخی از بزرگان مدت این زندانی و تحت نظر بودن را-بیست سال-نوشته اند. پس از آنکه حضرت هادی علیه السلام به امر متوکل و به همراه یحیی بن هرثمه که مأمور بردن حضرت از مدینه بود، به سامرا وارد شد، والی بغداد اسحاق بن ابراهیم طاهری از آمدن امام علیه السلام به بغداد با خبر شد، و به یحیی بن هرثمه گفت: ای مرد، این امام هادی فرزند پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله می باشد و می دانی متوکل نسبت

به او توجهی نـدارد اگر او را کشت، پیغمبر صـلی الله علیه و آله در روز قیامت از تو بازخواست می کنـد. یحیی گفت: به خدا سوگنـد متوکل نظر بدی نسـبت به او ندارد. نیز در سامرا، متوکل کارگزاری ترک داشت به نام وصـیف ترکی. او نیز به یحیی سفارش کرد در حق امام مدارا و مرحمت کند. همین وصـیف خبر ورود حضـرت هادی را به متوکل داد. از شـنیدن ورود امام علیه السـلام متوکل به خود لرزید و هراسـی ناشـناخته بر دلش چنگ زد. از این مطالب که از قول یحیی بن هرثمه مأمور جلب امام هادی علیه السـلام نقل شده است درجه عظمت و نفوذ معنوی امام در متوکل و مردان درباری به خوبی آشکار می گردد، و نیز این مطالب دلیل است بر هراسـی که دستگاه ستمگر بغداد و سامرا از موقعیت امام و موضع خاص او و در بین هواخواهان و شیعیان آن حضرت داشته است. باری، پس از ورود به خانه ای که قبلا در نظر گرفته شده بود، متوکل از یحیی پرسید: علی بن محمد چگونه در مدینه می زیست؟ یحیی گفت: جز حسن سـیرت و سـلامت نفس و طریقه ورع و پرهیزگاری و بی اعتنایی به دنیـا و مراقبت بر مسـجد و نماز و روزه از او چیزی ندیـدم، و چون خانه اش را-چنانکه دسـتور داده بودی-بازرسـی کردم، جز قرآن مجیـد و کتابهای علمی چیزی نیافتم. متوکل از شـنیدن این خبر خوشـحال شد، و احساس آرامش کرد. با آنکه متوکل از دشمنان سرسخت آل علی علیه السلام بود و بنا به دستور او بر قبر منور حضرت سیدالشهداء علیه

السـلام آب بسـتند و زيارت كننـدگان آن مرقـد مطهر را از زيارت مانع شدنـد، و دشـمنى يزيد و يزيديان را نسـبت به خاندان رسول اكرم صلى الله عليه و آله تازه گردانيدند، با اين همه در برابر شكوه و هيبت حضرت هادى عليه السلام هميشه بيمناك و خـاشع بود. مورخـان نوشـته انـد: مادر متوكل نسـبت به مقام امام على النقى عليه السـلام اعتقادى به سـزا داشت. روزى متوكل مريض شـد و جراحتى پيدا كرد كه اطباء از علاجش در ماندند. مادر متوكل نذر كرد اگر خليفه شـفا يابد مال فراوانى خدمت حضـرت هادى عليه السلام هديه فرستد. در اين ميان به فتح بن خاقان كه از نزديكان متوكل بود گفت: يك نفر را بفرست كه از على بن محمد درمان بخواهد شايد بهبودى يابد. وى كسـى را خدمت آن حضـرت فرستاد امام هادى فرمود: فلان دارو را بر جراحت او بگذاريـد به اذن خـدا بهبودى حاصل مى شود. چنين كردند، آن جراحت بهبودى يافت. مادر متوكل هزار دينار در يـك كيسه چرمى سر به مهر خـدمت امـام هادى عليه السـلام فرسـتاد. اتفاقا چنـد روزى از اين ماجرا نگذشـته بود كه يكى از بـدخواهان به متوكل خبر داد دينار فراوانى در منزل على بن محمـد النقى ديـده شده است. متوكل سـعيد حاجب را به خانه آن حضـرت فرسـتاد. آن مرد از بالاـى بـام با نردبان به خانه امام رفت. وقتى امام متوجه شـد، فرمود همان جا باش چراغ بياورنـد تا آسـيبى به تو نرسد. چراغى افروختند. آن مرد گويد: ديدم حضـرت هادى به نماز شب مشـغول است و بر روى سـجاده نشسته. امام فرمود: خانه در

اختیار توست. آن مرد خانه را تفتیش کرد. چیزی جز آن کیسه ای که مادر متوکل به خانه امام فرستاده بود و کیسه دیگری سر به مهر در خانه وی نیافت، که مهر مادر خلیفه بر آن بود. امام فرمود: زیر حصیر شمشیری است آن را با این دو کیسه بردار و به نزد متوکل بر. این کار، متوکل و بدخواهان را سخت شرمنده کرد. امام که به دنیا و مال دنیا اعتنایی نداشت پیوسته با لباس پشمینه و کلاه پشمی روی حصیری که زیر آن شن بود مانند جد بزرگوارش علی علیه السلام زندگی می کرد و آنچه داشت در راه خدا انفاق می فرمود. با این همه، متوکل همیشه از اینکه مبادا حضرت هادی علیه السلام بر وی خروج کند و خلافت و ریاست ظاهری بر وی به سر آید بیمناک بود. بدخواهان و سخن چینان نیز در این امر نقشی داشتند. روزی به متوکل خبر دادند که:» حضرت علی بن محمد در خانه خود اسلحه و اموال بسیار جمع کرده و کاغذهای زیاد است که شیعیان او، از اهل قم، برای او فرستاده اند«. متوکل از این خبر وحشت کرد و به سعید حاجب که از نزدیکان او بود دستور داد تا بی خبر وارد خانه امام شود و به تفتیش بپردازد. این قبیل مراقبتها پیوسته-در مدت ۲۰سال که حضرت هادی علیه السلام در سامره بودند- وجود داشت. و نیز نوشته اند:» متوکل عباسی سپاه خود را که نود هزار تن بودند از اتراک و در سامرا اقامت داشتند امر کرد که هر کدام توبره اسب خود را از گل سرخ پر کنند،

و در میان بیابان وسیعی، در موضعی روی هم بریزند. ایشان چنین کردند. و آن همه به منزله کوهی بزرگ شد. اسم آن را تل «مخالی» نهادند آنگاه خلیفه بر آن تل بالا رفت و حضرت امام علی النقی (علیه السلام) را نیز به آنجا طلبید و گفت: شما را اینجا خواستم تا مشاهده کنید سپاهیان من را. و از پیش امر کرده بود که لشکریان با آرایشهای نظامی و اسلحه تمام و کمال حاضر شوند، و غرض او آن بود که شوکت و اقتدار خود را بنمایاند، تا مبادا آن حضرت یا یکی از اهل بیت او اراده خروج بر او نمایند». در این مدت ۲۰سال زندگی امام هادی علیه السلام در سامرا، به صورت های مختلف کارگزاران حکومت عباسی، مستقیم و غیر مستقیم، چشم مراقبت بر حوادث زندگی امام و رفت و آمدهایی که در اقامتگاه امام علیه السلام می شد، داشتند از جمله:» حضور جماعتی از بنی عباس، به هنگام فوت فرزند امام دهم، حضرت سید محمد-که حرم مطهر وی در نزدیکی سامرا (بلد) معروف و مزار است-یاد شده است. این نکته نیز می رساند که افرادی از بستگان و مأموران خلافت، همواره به منزل امام سر می زده اند.»

اصحاب و یاران امام دهم علیه السلام

در میان اصحاب امام دهم، برمی خوریم به چهره هایی چون «علی بن جعفر میناوی» که متوکل او را به زندان انداخت و می خواست بکشد. دیگر ادیب معروف، ابن سکیت که متوکل او را شهید کرد. و علت آن را چنین نوشته اند که دو فرزند متوکل خلیفه عباسی در نزد ابن سکیت درس می خواندند. متوکل از طریق فرزندان خود

کم کم، متوجه شد که ابن سکیت از هواخواهان علی علیه السلام و آل علی علیه السلام است. متوکل که از دشمنان سرسخت آل علی علیه السلام بود روزی ابن سکیت را به حضور خود خواست و از وی پرسید: آیا فرزندان من شرف و فضیلت بیشتر دارند یا حسن و حسین فرزندان علی علیه السلام؟ ابن سکیت که از شیعیان و دوستداران باوفای خاندان علوی بود، بدون ترس و ملاحظه جواب داد: فرزندان تو نسبت به امام حسن علیه السلام و امام حسین علیه السلام که دو نوگل باغ بهشت و دو سید جنت ابدی الهی اند قابل قیاس و نسبت نیستند. فرزندان تو کجا و آن دو نور چشم دیده مصطفی کجا؟ آنها را با قنبر غلام حضرت علیه السلام هم نمی توان سنجید. متوکل از این پاسخ گستاخانه سخت برآشفت. در همان دم دستور داد زبان ابن سکیت را از پشت سر درآوردند و بدین صورت آن شیعی خالص و یار راستین امام دهم علیه السلام را شهید کرد. دیگر از یاران حضرت هادی علیه السلام حضرت عبدالعظیم حسنی است. بنا بر آنچه محدث قمی در منتهی الآمال آورده است: «نسب شریفش به چهار واسطه به حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام منتهی می شود...» از اکابر محدثین و اعاظم علماء و زاهدان و عابدان روزگار خود بوده است و از اصحاب و یاران حضرت جواد علیه السلام و حضرت امام هادی علیه السلام بود. صاحب بن عباد رساله ای مختصر در شرح حال آن جناب نوشته. نوشته اند:» حضرت عبدالعظیم از خلیفه زمان خویش هراسید و در شهرها به عنوان قاصد

و پیک گردش می کرد تا به ری آمد و در خانه مردی از شیعیان مخفی شد...».» حضرت عبدالعظیم، اعتقاد راسخی به اصل امامت داشت. چنین استنباط می شود که ترس این عالم محدث زاهد از قدرت زمان، به خاطر زاهد بودن و حدیث گفتن وی نبوده است، بلکه به علت فرهنگ سیاسی او بوده است. او نیز مانند دیگر داعیان بزرگ و مجاهد حق و عدالت، برای نشر فرهنگ سیاسی صحیح و تصحیح اصول رهبری در اجتماع اسلامی می کوشیده است، و چه بسا از ناحیه امام، به نوعی برای این کار مأموریت داشته است. زیرا که نمی شود کسی با این قدر و منزلت و دیانت و تقوا، کسی که حتی عقاید خود را بر امام عرضه می کند تا از درست بودن آن عقاید، اطمینان حاصل کند-به طوری که حدیث آن معروف است-اعمال او، به ویژه اعمال اجتماعی و موضعی او، بر خلاف نظر و رضای امام باشد. حال چه به این رضایت تصریح شده باشد، یا خود حضرت عبدالعظیم با فرهنگ دینی و فقه سیاسی بدان رسیده باشد».

صورت و سیرت حضرت امام هادی علیه السلام

حضرت امام دهم علیه السلام دارای قامتی نه بلند و نه کوتاه بود. گونه هایش اندکی برآمده و سرخ و سفید بود. چشمانش فراخ و ابروانش گشاده بود. امام هادی علیه السلام بذل و بخشش بسیار می کرد. امام آن چنان شکوه و هیبتی داشت که وقتی بر متوکل خلیفه جبار عباسی وارد می شد او و درباریان اش بی درنگ به پاس خاطر وی و احترامش برمی خاستند. خلفایی که در زمان امام علیه السلام بودند: معتصم، واثق، متوکل، منتصر، مستعین، معتز،

همه به جهت شیفتگی نسبت به قدرت ظاهری و دنیای فریبنده با خاندان علوی و امام همام حضرت هادی دشمنی دیرینه داشتند و کم و بیش دشمنی خود را ظاهر می کردند ولی همه، به خصال پسندیده و مراتب زهد و دانش امام اقرار داشتند، و این فضیلتها و قدرتهای علمی و تسلط وی را بر مسائل فقهی و اسلامی به تجربه، آزموده و مانند نیاکان بزرگوارش علیه السلام در مجالس مناظره و احتجاج، وسعت دانش وی را دیده بودند. شبها اوقات امام علیه السلام پیوسته به نماز و طاعت و تلاوت قرآن و راز و نیاز با معبود می گذشت. لباس وی جبه ای بود خشن که بر تن می پوشید و زیر پای خود حصیری پهن می کرد. هر غمگینی که بر وی نظر می کرد شاد می شد. همه او را دوست داشتند. همیشه بر لبانش تبسم بود، با این حال هیبتش در دلهای مردم بسیار بود.

شهادت امام هادی علیه السلام

امام دهم، حضرت هادی علیه السلام در سال ۲۵۴ هجری به وسیله زهر به شهادت رسید. در سامرا در خانه ای که تنها فقط فرزندش امام حسن عسکری بر بالین او بود. معتمد عباسی امام دهم را مسموم کرد. از این سال امام حسن عسکری پیشوای حق شد و بار تعهد امامت را بر دوش گرفت. و در همان خانه ای که در آن بیست سال زندانی و تحت نظر بود، سرانجام به خاک سپرده شد.

خانواده امام هادی علیه السلام

حضرت هادی علیه السلام یک زن به نام سوسن یا سلیل و پنج فرزند داشته است. ۱-ابومحمد حسن علیه السلام (امام عسکری علیه السلام یازدهمین اختر تابناک ولایت و امامت است). ۲-حسین. ۳-سید محمد که یک سال قبل از پدر بزرگوارش فوت کرد، جوانی بود آراسته و پرهیزگار که بسیاری گمان می کردند مقام ولایت به وی منتقل خواهد شد. قبر مطهرش که مزار شیعیان است در نزدیکی سامرا می باشد. ۴-جعفر. ۵-عایشه، یا به نقل شادروان شیخ عباس قمی« علیه».

زیارت امام هادی علیه السّلام

چون وارد شدی بسرّ مَن رَأی (سامرا) انشاءالله و خواستی زیات کنی آن دو امام همام علیهما السلام را پس غسل کن و بعد از آن رعایت آداب دخول حرمهای شریفه با تَانّی و وقار روانه شو تا به در حرم مطهر و اذن دخول عمومی را که در اوایل این باب ذکر شد بخوان پس داخل حرم شو و زیارت کن آن دو بزرگوار را به این الفاظ که اصحّ زیارتست: اَلسَّلامُ عَلَيْكُما يا وَلِيَّیِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكُما يا حُجَّتَیِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكُما يا نُورَیِ اللَّهِ فِی ظُلُماتِ الْأَرْضِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكُما يا مَنْ بَدا لِلَّهِ فی شَأْنِكُما، اَتَيْتُكُما زائِراً عارِفاً بِحَقِّكُما، مُعادِياً لِأَعْدآئِكُما، مُوالِياً لِأَوْلِيآئِكُما، مُؤْمِناً بِما آمَنْتُما بِهِ، كافِراً بِما كَفَرْتُما بِهِ، مُحَقِّقاً لِما حَقَّقْتُما، مُبْطِلاً لِما اَبْطَلْتُما، اَسْئَلُ اللَّهَ رَبّی وَ رَبَّكُما اَنْ يَجْعَلَ حَظّی مِنْ زِيارَتِكُمَا الصَّلوهَ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، وَ اَنْ يَرْزُقَنی مُرافَقَتَكُما فِی الْجِنانِ مَعَ آبائِكُمَا الصَّالِحينَ، وَ اَسْئَلُهُ اَنْ يُعْتِقَ رَقَبَتی مِنَ النَّارِ، وَ يَرْزُقَنی شَفاعَتَكُما وَ مُصاحَبَتَكُما، وَ يُعَرِّفَ بَيْنی وَ بَيْنَكُما، وَ لا يَسْلُبَنی حُبَّكُما وَ حُبَّ آبائِكُمَا الصَّالِحينَ، وَ اَنْ لا يَجْعَلَهُ آخِرَ

الْعَهْدِ مِنْ زِيارَتِكَما، وَ يَحْشُرَنى مَعَكَما فِى الْجَنَّهِ بِرَحْمَتِهِ، اَللّهُمَ ارْزُقْنى حُبَّهُما، وَ تَوَفَّنى عَلى مِلَّتِهِما، اَللَّهُمَّ الْعَنْ ظالِمى آلِ مُحَمَّدٍ حَقَّهُمْ، وَ انْتَقِمْ مِنْهُمْ، اَللّهُمَّ الْعَنِ الْاَوَّلينَ مِنْهُمْ وَ الْاخِرينَ، وَ ضاعِفْ عَلَيْهِمُ الْعَذابَ، وَ ابْلُغْ بِهِمْ وَ بِاَشْياعِهِمْ وَ مُحِبّيهِمْ وَ مُتَّبِعيهِمْ اَسْفَلَ دَرَكٍ مِنَ الْجَحيمِ، اِنَّكَ عَلى كُلِّشَىْ ءٍ قَديرٌ، اَللّهُمَّ عَجِّلْ فَرَجَ وَلِيِّكَ وَ ابْنِ وَلِيِّكَ، وَ اجْعَلْ فَرَجَنا مَعَ فَرَجِهِمْ يا اَرْحَمَ الرَّاحِمينَ.

فرمود هرگاه رسيدى به سُرّ مَنْ رَأى غسل كن در وقت رسيدن غسل زيارت و بپوش پاكيزه ترين جامه هاى خود را و روانه شو با تأنّى و وقار تا برسى بر در حرم شريف آنگاه كه رسيدى طلب رُخصت كن و بگو: ءَاَدْخُلُ يا نَبِىَّ اللّهِ، ءَاَدْخُلُ يا اَميرَ الْمُؤْمِنينَ، ءَاَدْخُلُ يا فاطِمَهُ الزَّهْرآءُ سَيِّدَهَ نِسآءِ الْعالَمينَ، ءَاَدْخُلُ يا مَوْلاىَ الْحَسَنَ بْنَ عَلِىٍّ، ءَاَدْخُلُ يا مَوْلاىَ الْحُسَيْنَ بْنَ عَلِىٍّ، ءَاَدْخُلُ يا مَوْلاىَ عَلِىَّ بْنَ الْحُسَيْنِ، ءَاَدْخُلُ يا مَوْلاىَ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِىٍّ، ءَاَدْخُلُ يا مَوْلاىَ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ، ءَاَدْخُلُ يا مَوْلاىَ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ، ءَاَدْخُلُ يا مَوْلاىَ عَلِىَّ بْنَ مُوسَى، ءَاَدْخُلُ يا مَوْلاىَ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِىٍّ، ءَاَدْخُلُ يا مَوْلاىَ يا اَبَا الْحَسَنِ عَلِىَّ بْنَ مُحَمَّدٍ، ءَاَدْخُلُ يا مَوْلاىَ يا اَبا مُحَمَّدٍ الْحَسَنَ بْنَ عَلِىٍّ، ءَاَدْخُلُ يا مَلائِكَهَ اللّهِ الْمُوَكَّلينَ بِهذَا الْحَرَمِ الشَّريفِ. پس داخل شو و در وقت داخل شدن پاى راست را مقدّم دار و بايست نزد ضريح حضرت على هادى عليه السلام رو به قبر و پشت به قبله و صد مرتبه اَللّهُ اَكْبَرُ بگو و بگو اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا اَبَا الْحَسَنِ عَلِىَّ بْنَ مُحَمَّدٍ الزَّكِىَّ الرَّاشِدَ، النُّورَ الثَّاقِبَ، وَ رَحْمَهُ اللّهِ وَ بَرَكاتُهُ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا صَفِىَّ اللّهِ،

اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا سِرَّ اللَّهِ اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا حَبْلَ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا آلَ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا خِیَرَهَ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا صِفْوَهَ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا اَمینَ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا حَقَّ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا حَبیبَ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا نُورَ الْأَنْوارِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا زَیْنَ الْأَبْرارِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا سَلیلَ الْأَخْیارِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا عُنْصُرَ الْأَطْهارِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا حُجَّهَ الرَّحْمنِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا رُکْنَ الْأیمانِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا مَوْلَی الْمُؤْمِنینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یاوَلِیَّ الصَّالِحینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا عَلَمَ الْهُدی اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا حَلیفَ التُّقی اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا عَمُودَ الدّینِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ خاتَمِ النَّبِیّینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ سَیِّدِ الْوَصِیّینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ فاطِمَهَ الزَّهْراءِ سَیِّدَهِ نِساءِ الْعالَمینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْأَمینُ الْوَفِیُّ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْعَلَمُ الرَّضِیُ اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الزَّاهِدُ التَّقِیُّ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْحُجَّهُ عَلَی الْخَلْقِ اَجْمَعینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا التَّالی لِلْقُرْآنِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْمُبَیِّنُ لِلْحَلالِ مِنَ الْحَرامِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْوَلِیُّ النَّاصِحُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الطَّریقُ الْواضِحُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا النَّجْمُ اللّائِحُ، اَشْهَدُ یا مَوْلایَ یا اَبَا الْحَسَنِ اَنَّکَ حُجَّهُ اللَّهِ عَلی خَلْقِهِ، وَ خَلیفَتُهُ فی بَرِیَّتِهِ، وَ اَمینُهُ فی بِلادِهِ، وَ شاهِدُهُ عَلی عِبادِهِ، وَ اَشْهَدُ اَنَّکَ کَلِمَهُ التَّقْوی وَ بابُ الْهُدی وَ الْعُرْوَهُ الْوُثْقی وَ الْحُجَّهُ عَلی مَنْ فَوْقَ الْأَرْضِ وَ مَنْ تَحْتَ الثَّری وَ اَشْهَدُ اَنَّکَ الْمُطَهَّرُ مِنَ الذُّنُوبِ، الْمُبَرَّءُ مِنَ الْعُیُوبِ، وَ الْمُخْتَصُّ بِکَرامَهِ اللَّهِ، وَ الْمَحْبُوُّ بِحُجَّهِ اللَّهِ، وَ الْمَوْهُوبُ لَهُ کَلِمَهُ اللَّهِ، وَ الرُّکْنُ الَّذی یَلْجَأُ اِلَیْهِ الْعِبادُ، وَ تُحْیی بِهِ الْبِلادُ، وَ اَشْهَدُ یامَوْلایَ اَنّی بِکَ وَ بِابآئِکَ وَ اَبْنآئِکَ

مُوقِنٌ مُقِرٌّ، وَ لَكَمْ تابِعٌ فی ذاتِ نَفْسی وَ شَرایعِ دینی وَ خاتِمَهِ عَمَلی وَ مُنْقَلَبی وَ مَثْوایَ وَ اَنّی وَلِیٌّ لِمَنْ والاكُمْ، وَ عَدُوٌّ لِمَنْ عاداكُمْ، مُؤْمِنٌ بِسِرِّكُمْ وَ عَلانِیَتِكُمْ، وَ اَوَّلِكُمْ وَ آخِرِكُمْ، بِاَبی اَنْتَ وَ اُمّی وَ السَّلامُ عَلَیْكَ وَ رَحْمَةُ اللّهِ وَ بَرَكاتُهُ.

پس ببوس ضریح را و بگذار روی راست را بر آن پس طرف چپ رُو را بگذار و بگو: اَللّهُمَ صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ صَلِّ عَلی حُجَّتِكَ الْوَفِیِّ، وَ وَلِیِّكَ الزَّكِیِّ، وَ اَمینِكَ الْمُرْتَضی وَ صَفِیِّكَ الْهادی وَ صِراطِكَ الْمُسْتَقیمِ، وَ الْجادَّهِ الْعُظْمی وَ الطَّریقَهِ الْوُسْطی نُورِ قُلُوبِ الْمُؤْمِنینَ، وَ وَلِیِّ الْمُتَّقینَ، وَ صاحِبِ الْمُخْلَصینَ، اَللّهُمَّ صَلِّ عَلی سَیِّدِنا مُحَمَّدٍ وَ اَهْلِ بَیْتِهِ، وَ صَلِّ عَلی عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الرّاشِدِ الْمَعْصُومِ مِنَ الزَّلَلِ وَ الطّاهِرِ مِنَ الْخَلَلِ، وَ الْمُنْقَطِعِ اِلَیْكَ بِالْاَمَلِ، الْمَبْلُوِّ بِالْفِتَنِ، وَ الْمُخْتَبَرِ بِالْمِحَنِ، وَ الْمُمْتَحَنِ بِحُسْنِ الْبَلْوی وَ صَبْرِالشَّكْوی مُرْشِدِ عِبادِكَ، وَ بَرَكَهِ بِلادِكَ، وَ مَحَلِّ رَحْمَتِكَ ومُسْتَوْدَعِ حِكْمَتِكَ، وَ الْقائِدِ اِلی جَنَّتِكَ، الْعالِمِ فی بَرِیَّتِكَ، وَ الْهادی فی خَلیقَتِكَ، الَّذِی ارْتَضَیْتَهُ وَ انْتَجَبْتَهُ وَ اخْتَرْتَهُ لِمَقامِ رَسُولِكَ فی اُمَّتِهِ، وَ اَلْزَمْتَهُ حِفْظَ شَریعَتِهِ، فَاسْتَقَلَّ بِاَعْباءِ الْوَصِیَّهِ ناهِضاً بِها، ومُضْطَلِعاً بِحَمْلِها، لَمْ یَعْثُرْ فی مُشْكِلٍ، وَ لا هَفافی مُعْضِلٍ بَلْ كَشَفَ الْغُمَّهَ، وَ سَدَّ الْفُرْجَهَ، وَ اَدَّی الْمُفْتَرَضَ، اَللّهُمَّ فَكَما اَقْرَرْتَ ناظِرَ نَبِیِّكَ بِهِ فَرَقِّهِ دَرَجَتَهُ، وَ اَجْزِلْ لَدَیْكَ مَثُوبَتَهُ، وَ صَلِّ عَلَیْهِ، وَ بَلِّغْهُ مِنّا تَحِیَّهً وَ سَلاماً، وَ آتِنا مِنْ لَدُنْكَ فی مُوالاتِهِ فَضْلاً وَ اِحْساناً، وَ مَغْفِرَهً وَ رِضْواناً، اِنَّكَ ذُوالْفَضْلِ الْعَظیمِ. پس نماز زیارت بگذار و چون

سلام دادی بگو: یا ذَاالْقُدْرَهِ الْجامِعَهِ، وَ الرَّحْمَهِ الْواسِعَهِ، وَ الْمِنَنِ الْمُتَتابِعَهِ، وَ الْآلاءِ الْمُتَواتِرَهِ، وَ الْأَیادِی الْجَلیلَهِ، وَ الْمَواهِبِ الْجَزیلَهِ، صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ الصَّادِقینَ، وَ اَعْطِنی سُؤْلی وَ اجْمَعْ شَمْلی وَ لُمَّ شَعَثی وَ زَکِّ عَمَلی وَ لا تُزِغْ قَلْبی بَعْدَ اِذْ هَدَیْتَنی وَ لا تُزِلَّ قَدَمی وَ لا تَکِلْنی اِلی نَفْسی طَرْفَهَ عَیْنٍ اَبَداً، وَ لا تُخَیِّبْ طَمَعی وَ لا تُبْدِ عَوْرَتی وَ لا تَهْتِکْ سِتْری وَ لا تُوحِشْنی وَ لا تُؤْیِسْنی وَ کُنْ بی رَؤُفاً رَحیماً، وَ اهْدِنی وَ زَکِّنی وَ طَهِّرْنی وَ صَفِّنی وَ اصْطَفِنی وَ خَلِّصْنی وَ اسْتَخْلِصْنی وَ اصْنَعْنی وَ اصْطَنِعْنی وَ قَرِّبْنی اِلَیْکَ وَ لا تُباعِدْنی مِنْکَ، وَ الْطُفْ بی وَ لا تَجْفُنی وَ اَکْرِمْنی وَ لا تُهِنّی وَ ما اَسْئَلُکَ فَلا تَحْرِمْنی وَ ما لا اَسْئَلُکَ فَاجْمَعْهُ لی بِرَحْمَتِکَ یا اَرْحَمَ الرَّاحِمینَ، وَ اَسْئَلُکَ بِحُرْمَهِ وَجْهِکَ الْکَریمِ، وَ بِحُرْمَهِ نَبِیِّکَ مُحَمَّدٍ صَلَواتُکَ عَلَیْهِ وَ آلِهِ، وَ بِحُرْمَهِ اَهْلِ بَیْتِ رَسُولِکَ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ عَلِیٍّ، وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ، وَ عَلِیٍ وَ مُحَمَّدٍ، وَ جَعْفَرٍ وَ مُوسی وَ عَلِیٍّ وَ مُحَمَّدٍ، وَ عَلِیٍّ وَ الْحَسَنِ، وَ الْخَلَفِ الْباقی صَلَواتُکَ وَ بَرَکاتُکَ عَلَیْهِمْ، اَنْ تُصَلِّیَ عَلَیْهِمْ اَجْمَعینَ، وَ تُعَجِّلَ فَرَجَ قآئِمِهِمْ بِاَمْرِکَ، وَ تَنْصُرَهُ وَ تَنْتَصِرَ بِهِ لِدینِکَ، وَ تَجْعَلَنی فی جُمْلَهِ النَّاجینَ بِهِ، وَ الْمُخْلِصینَ فی طاعَتِهِ، وَ اَسْئَلُکَ بِحَقِّهِمْ لَمَّا اسْتَجَبْتَ لی دَعْوَتی وَ قَضَیْتَ لی حاجَتی وَ اَعْطَیْتَنی سُؤْلی وَ کَفَیْتَنی ما اَهَمَّنی مِنْ اَمْرِ دُنْیایَ وَ آخِرَتی یا اَرْحَمَ الرَّاحِمینَ، یا

نُورُ یا بُرْهانُ، یا مُنیرُ یا مُبینُ، یا رَبِّ اکْفِنی شَرَّ الشُّرُورِ، وَ آفاتِ الدُّهُورِ، وَ اَسْئَلُکَ النَّجاهَ یَوْمَ یُنْفَخُ فِی الصُّورِ. و دعا کن برای هر چه خواهی و بسیار بگو: یا عُدَّتی عِنْدَ الْعُدَدِ، وَ یا رَجآئی وَ الْمُعْتَمَدَ، وَ یا کَهْفی وَ السَّنَدَ، یا واحِدُ یا اَحَدُ، وَ یا قُلْ هُوَ اللَّهُ اَحَدٌ، اَسْئَلُکَ اللّهُمَّ بِحَقِّ مَنْ خَلَقْتَ مِنْ خَلْقِکَ، وَ لَمْ تَجْعَلْ فی خَلْقِکَ مِثْلَهُمْ اَحداً، صَلِّ عَلی جَماعَتِهِمْ، وَ افْعَلْ بی کَذا وَ کَذا و به جای این کلمه حاجت بخواه.

شعر

مدح و منقبت

مژده ولی عشر

مژده ز میلاد ولی عشر**هادی دین زاده خیر البشر

مژده ز میلاد علی النقی

هادی دین نوگل باغ تقی

سبط نبی میر همه متقی

شبل علی بحر نقاوت نقی

شاه عشر هادی جن و بشر

هادی دین زاده خیر البشر

مژده ز میلاد ولی زمین

شبل علی والد پاک حسن

ماه دهم بارقه ذوالمنن

زاده زهرا وصی بوالحسن

شمس هدی پادشه بحر و بر

هادی دین زاده خیر البشر

مژده ز میلاد شه ملک دین

نور خدا سرور اهل یقین

محور دین عروه اهل یقین

حجت حق مظهر جان آفرین

دهمین پیشوا

ای فلک نجات آفرینش هادی

ای رهبر کل اهل بینش

از جلوه ی نام تو جهان روشن شد

ای مهر سپهر آفرینش هادی

زیبا گل باغ سرمدی آمده است

مرآت جمال احمدی آمده است

شادند تمام خلق عالم زیرا

یک دسته گل محمدی آمده است

بر دین خدا ولی و داور هادی است

از بهر بشر هادی و محور هادی است

ما دست توسل به ولایش زده ایم

چون شافع ما به روز محشر هادی است

امشب مدینه به جنان می نازد

آدم به تمام قدسیان می نازد

دارد به بغل جواد آل عصمت

ماهی که به ماه آسمان می نازد

در آسمان ولا ماه بی قرین آمد

به صورت بشری صورت آفرین آمد

کز آفتاب بر آن ماه آفرین آمد

ولی حق دهمین پیشوای دین آمد

گلی از گلشن طه به جهان رو کرده

که جهان را ز صفا جنت رضوان کرده

نور چشمان جواد است بود نام، علی

که خدایش ز شرف، ناطق قرآن کرده

در روز ولادت امام هادی

شد قلب جهان غرق نشاط وشادی

آن حامی آئین محمد باشد

بر رهرو راه مکتب دین نادی

هنگام سرور آل احمد آمد

در جلوه فروغ روی سرمد آمد

گر گلشن خاک گشته همچون جنّت

میلاد علی بن محمد آمد

لبریز گل است بوستان شادی

گیتی بگرفت، رنگی از آبادی

با عطر محمدی معطر کن دل

در

روز ولادت امام هادی

امروز صبا عطر فشان آمده است

بر کشور دین نگاهبان آمده است

هادی سُبُل نقی امام دهمین

چون سرو سهی به بوستان آمده است

امشب که بهار در آسمان احیا شد

الفاظ هدایت بشر معنا شد

با آمدن امام هادی به جهان

از گلشن زهرا دهمین گل وا شد

خوش آن دل کز ازل دارد ولای حضرت هادی

خوش آن سر کو بساید رخ به پای حضرت هادی

دلا گر رستگاری خواهی از حول صف محشر

نما از حق طلب ظل لوای حضرت هادی

ای روی تو خورشید هدایت هادی

گلواژه دفتر ولایت هادی

هستی تو دهم امام و ما را باشد

از لطف تو امید عنایت هادی

ای آسمان ز شرم، مهت را دو پاره کن

تکرار معجز نبوی را دوباره کن

تا بشکند غرور تو در اوج آسمان

ای آفتاب ماه زمین را نظاره کن

از خانه ی جواد دمیده است آفتاب

بر مقدمش نثار هزاران ستاره کن

از کهکشان نور به کف گیر سبحه ها

هر روز و شب فضایل او را شماره کن

تا سر نهند بیت جواد الائمه را

ای جبرییل سوی ملایک اشاره کن

گرم از محبتش سرمستان عشق را

نرم از ولایتش دل هر سنگ خاره کن

ای نور بخش محفل افلاک یا علی

امشب بسوی خاک نشینان نظاره کن

علی چهارم

ای تجلی گاه نور کبریا

قبله ی جان تمام انبیاء

اولیا سوی تو در راز و نیاز

کعبه رو سوی تو می خواند نماز

آسمان پابوس خاک مقدمت

عشق از روز ازل شد محرمت

هستی از نامت هدایت یافته

نور رویت عالمی بشکافته

روشنی ات محور اهل جهان

کهکشانها در پی ات گشته روان

کاروان آفرینش تا ابد

گیرد از حب و تولایت مدد

حب تو دین تمام هستی است

یاد رویت باده ی سرمستی است

حق جهان را بر مدارت ساخته

عالمی از بهر تو پرداخته

مهر از مهر

رخت پر نور شد

ظلمت از محدوده ی تو دور شد

روشنایی پرتویی از سایه ات

عشق از روز ازل همسایه ات

عاشقی با نام تو پیوند داشت

دم به دم لعل لبت لبخند داشت

لحظه هایی که تبسم می کنی

مست رویت ماه و انجم می کنی

بی تو معنایی ندارد زندگی

با تو دارم بهر خالق بندگی

سائل عشقی خدا دادی شدم

شکر حق عبد تو یا هادی شدم

هر چه می خواهد، خدایت خواستی

با بیانت عالمی آراستی

بر خلایق چون که می گفتی سخن

پر ز گل می شد همه دشت و دمن

از حدیثت می شود دل ها بهار

با صدایت قلبها یابد قرار

هر که یک ذره وجودت را شناخت

عشق را در جان خود جاوید ساخت

درک تو باشد فراتر از عقول

ای امام و هادی آل رسول

بوسه ی حور و ملک بر خاک تو

جملگی وامانده در ادراک تو

ناتوان از وصف ذاتت عقل و هوش

بهتر آن باشد زبان گردد خموش

لیک می گویم که هستم سائلت

لحظه لحظه رو به سویت مایلت

عاجز درک تو اما مست مست

زشت خو هستم ولی زیبا پرست

سال ها قلبم به مهرت آشناست

قبله ی قلبم به سوی سامراست

تو مرا حب ولایت داده ای

جام و صهبای هدایت داده ای

ای به جان ما صراط مستقیم

در دل از روز ازل بودی مقیم

عشق تو در سینه ها شد منجلی

ای علی چهارم آل علی

تا دم مرگم نمایم زمزمه

نام تو ای نور چشم فاطمه

گل ناز فاطمه

شده آسمان به گردش، به طواف رویت ای گل

به جهان هر آن چه دل بود، همگی به سویت ای گل

تو تجلی جمالی، ز جمیل جاودانی

رخت ای نگار زیبا، بدهد از او نشانی

همه عاشقان بی دل، به رخت نماز آرند

به حریم و آستانت، همگی نیاز دارند

آب و آیینه ز رویت، درسی از

صفا گرفته

تو همان سوره ی عشقی، که دل از خدا گرفته

من بی نوا چه گویم، که کنم وصف صفاتت

که خدا مادح ذاتت، شده از قبل حیاتت

تو نبوده ای و بودن، شده از اسم تو آغاز

ز تو بر پا شده خلقت، نتوان گشودن این راز

بوده چون حب و ولایت، رمزی از سجده به آدم

ز تو گردیده هدایت، همه ذرات دو عالم

دلم از ازل سپردم، به تو یا امام هادی

تو شرار عشق خود را به دل شکسته دادی

ای امام و مقتدایم، به غم تو مبتلایم

نروم من از حریمت، که گدای سامرایم

منم و دلی شکسته، که به راه تو نشسته

تا کنی تو گوشه چشمی، سوی این سائل خسته

ای امیر مهربانم، مالک هستی و جانم

دلبرا بدون مهرت، به خدا زنده نمانم

بنده ی حلقه به گوشم، تویی دین و عقل و هوشم

به خدا به هر دو دنیا، عشقتو نمی فروشم

تویی نغمه و سرودم، تویی اصل تارو پودم

از همان روز ازل هم، ذاکر اسم تو بودم

تو صراط مستقیم و راه وصل ما همه ای

جد صاحب الزمان وگل ناز فاطمه ای

ابر رحمت

ساقی امشب بسته با پیمانه پیمانی دگر

سفره رنگین کرده بهر تازه مهمانی دگر

باغبان را گو به پا شد بذر شادی در زمین

تا ببارد ابر رحمت باز بارانی دگر

باید آدم در جنان امشب گل افشانی کند

تا به تخت گل نشیند جان جانانی دگر

شهر یثرب سینه ی سینا شده کز لطف حق

زد قدم در این جهان موسی بن عمرانی دگر

بر جواد ابن الرضا حق داده از دریای جود

گوهر ارزنده و دُرّ درخشانی دگر

خیزران باید زند گلبوسه بر روی عروس

کز شرف آورده بهر دین نگهبانی دگر

فاطمه در باغ جنت بزم شادی چیده است

چون که دیده

نهمین گل را به دامانی دگر

خاتم پیغمبران تبریک گوید بر علی

چون علی را آمده ماه فروزانی دگر

ساقی توحید

اهل ولا مرحبا فصل سرور آمده

سینه سینای سیر مرکب نور آمده

ساقی توحید با جام طهور آمده

جلوه گر از برج عشق غایت نور آمده

که گشته روشن به او چشم و دل خاص و عام

بیا به بستان وحی فیض دگر را ببین

به دست شمس الضحی رشک قمر را ببین

روی ملک را نگر جن و بشر را ببین

با پدری چون جواد بهین پسر را ببین

علی بخوانش ولی پیامبر را ببین

امام هادیست او هدایتش مستدام

محبت او بود عنایت واصله

به امر و نهیش مدام جاذبه و دافعه

به فیض او شد فقیه باصره و سامعه

عنایتی از کفش عناصر اربعه

حکایتی از دمش زیارت جامعه

بیا به بیت الولا جمال داور ببین

جمال داور نگر روی پیمبر ببین

کمال خیرالنسا جلال حیدر ببین

کنار ابن الرضا رضای دیگر ببین

جواد را با گلی، بهشت پرور ببین

بهشت از این گل گرفت آبرو و احترام

ابوالحسن کنیه و علی بود نام او

پرندگان هوا شیفته ی دام او

به او که دل می برد کبوتر بام او

درندگان زمین اشک فشان رام او

چشمه ی آب حیات جرعه ای از جام او

الا الا تشنگان از او ستانید جام

پناه من سوی او نگاه من سوی او

کعبه من سامره قبله ی من روی او

رشته ی توحید من سلسله ی موی او

بهشت در سایه ی قامت دلجوی او

جهان هستی همه پر ز هیاهوی او

عالم خلقت گرفت در حرمش آبرو

به هر کجا ساکنم مرا تو ردم مکن

تکلمم روز و شب به هر سخن سامره است

نقل سخن نقل دهن سامره است

مرا به جنت چکار؟ بهشت من سامره است

شبل علی

مژده ز میلاد ولی عشر

هادی دین زاده ی خیر البشر

مژده ز میلاد علی النقی

هادی دین نو گل باغ تقی

سبط نبی میر همه متقی

شبل

علی بحر نقاوت نقی

شاه عشر هادی جن و بشر

هادی دین، زاده ی خیر البشر

مژده ز میلاد ولی زَمَن

شبل علی والد پاک حسن

ماه دهم بارقه ی ذوالمنن

زاده ی زهرا وصی بوالحسن

شمس هدی پادشه بحرو بر

هادی دین، زاده ی خیر البشر

مژده ز میلاد شه ملک دین

نور خدا سرور اهل یقین

محور دین عروه ی اهل یقین

حجت حق، مظهر جان آفرین

شد به جهان ماه رخش جلوه گر

هادی دین، زاده ی خیر البشر

۱-شبل: شیربچه

چهارمین علی

لطف امام هادی و نور ولایتش

ما را اسیر کرده به دام محبتش

بر لطف بی کرانه او بسته ایم دل

امشب که جلوه گر شد خورشید طلعتش

منت خدای را که به ما کرده مرحمت

توفیق برگزاری جشن ولادتش

تبریک باد بانوی کبری سمانه را

کین غنچه بر دمید ز گلزار عصمتش

ماه تمام و نیمه ذی حجه مطلعش

خیر کثیر وکوثر قرآن بشارتش

این است آن امام که تقدیر ایزدی

بعد از جواد داده مقام امامتش

این است آن امام که ذرات کائنات

اقرار کرده اند به جود و کرامتش

این است آن امام که در برکه السّباع

شیران شوند رام و گذارند حرمتش

این است آن امام که از نقش پرده هم

ایجاد شیر زنده کند حکم قدرتش

این است آن امام که دشمن به چند بار

رخسار عجز سوده به درگاه عزتش

سر تا به پای عاطفه و مرحمت ولی

دشمن به لرزه آمده از برق هیبتش

آن سومین ابوالحسن از خاندان وحی

چون سه علی دیگر باشد عبادتش

افزون زریگهای بیابان عطای او

بیش از ستاره های درخشان فضیلتش

مائیم و دست و دامن آن حجت خدا

چون ناامید کس نشود از عنایتش

گردیده ایم جمع به ذیل لوای او

افکنده ایم دست به دامان رحمتش

از آستان قدس رضا هدیه می کنیم

آه دلی به غربت و اشکی به تربتش

یارب بحق

فاطمه با فتح کربلا

بگشا بروی ما همه راه زیارتش

از لطف آن امام (مؤید) مؤید است

کو را نشان خدمت آل محمد است

شمس درخشنده

ماه ذالحجه عجب فتح نمایان کرده

نیمه ماه عیان مهر درخشان کرده

گلی از گلشن طه به جهان جلوه نمود

که جهان راز صفا جنت رضوان کرده

آمد آن حجت دلدار که از آمدنش

مومنین را همگی خرم و خندان کرده

کیست این شمس درخشنده که خلاق کریم

بهر او خلقت این عالم امکان کرده

نور چشمان جواد است بود نام علی

که خدایش ز شرف ناطق قرآن کرده

وارث ختم رسالت گل گلزار بتول

همه جا راز جمالش چو گلستان کرده

معجز عیسی و موسی و خلیل اللّه را

ظاهر از خویشتن این حجت یزدان کرده

ز صفا و ز سخایش چه بگویم که خداش

هادی و وارث بر خیل رسولان کرده

آنکه صد حاتم طایی به گدایش نرسد

آنکه بر خسته دلان لطف فراوان کرده

حجت دهم

البشارت که دهم حجت سبحان آمد

شافع هر دو سرا، رهبر ایمان آمد

سرور عالمیان، محور امکان آمد

که جهان از رخ وی، روضه ی رضوان آمد

پرتو مهر رخش، تا به زمین پیدا شد

دسته های ملک از عرش برین پیدا شد

رهبر عالمیان آنکه جهان را سبب است

تحت فرمان وی، افواج ملک با ادب است

طیب و طاهر و هادی ونقی اش لقب است

خسرو ملک عجم قائده قوم عرب است

شرع احمد ز وجودش به جهان پای گرفت

مهر وی در دل صاحب نظران جای گرفت

هم نبی خوی و علی صولت و زهرا عصمت

حسنی علم و حسن شجاعت وسجاد آیت

باقری علم و ز صادق بصداقت نسبت

کاظمی عفو و رضا خوی و جوادی همت

پدر عسکری و جد ولی عصر است

آنکه بر پرچم وی آیت فتح و نصر است

آیت محکمه

چشم و چراغ آل فاطمه آمد

دست گل جواد الائمه آمد

بانگ منادی آمد تبارک اللّٰه

موسم شادی آمد تبارک اللّٰه

امام هادی آمد تبارک اللّٰه

مژده ز سوی خدا بر همه آمد

وجه خدا در زمین چهره گشوده

ماه امام جواد جلوه نموده

مادرش از طلعتش بوسه ربوده

از سوی روح الامین زمزمه آمد

این دهمین حجت از نسل بتول است

این درّ رخشنده بحر عقول آمد

این دهمین حجت آل رسول است

عرش خداوند را قائمه آمد

درود خلق و خدا به خلق و خویش

بوی رضا می دهد از گل رویش

طعنه به طوبا زند قد نکویش

خال و خطش آیت محکمه آمد

شاعر: سازگار

شهادت

کشته زهر جفا

ای ولی امر حق، ای عزیز مصطفی

در ره دین خدا، کشته زهر جفا

سامره در ماتم است، سر بسر شور و عزا

یا علی ابن جواد، یا امام المتقین

ای امام دهمین، ای شهید راه دین

جان بقربان تو و درد و رنج و اه تو

در نهایت خانه ات، گشته قربانگاه تو

تا صف محشر بود، در ادامه راه تو

کشته جور و ستم، در ره دین مبین

ای امام دهمین، ای شهید راه دین

ای ولی امر حق حجت پروردگار

حامی مستضعفان، در نهان و اشکار

برده ای در راه دین، رنج و درد بیشمار

از جفای منتصر، و زعناد مستعین

ای امام دهمین، ای شهید راه دین

زهر معتز عاقبت، قاتل جان تو شد

جان تو قربانی راه جآنان تو شد

دیده جن و ملک، جمله گریان تو شد

ای پناه عالمین، رهبر دنیا و دین

ای امام دهمیت، ای شهید راه دین

شراره غم

دل را شراره غم تو پُر شرار کرد

داغ تو قلب خسته دلان داغدار کرد

ای سرو بوستان ولا از غم تو چرخ

جاری ز دیده اشک چو ابر بهار کرد

با کشتن تو قاتلت ای هادی امم

خود را به نزد ختم رسل شرمسار کرد

هرگز ندیده دیده تاریخ تاکنون

چون قاتل تو کو ستم بی شمار کرد

دشمن فکند گوشه زندان ز راه کین

هر کس ز مهر، دوستیت اختیار کرد

رویش سیاه باد که آن خصم بدمنش

روز زمانه تیره تر از شام تار کرد

در ماتم تو چاک گریبان خویش را

فرزند داغدار تو با حال زار کرد

بر تربت تو مادر پهلو شکسته ات

اشک از بصر چو گوهر غلطان نثار کرد

ای شمع برفروخته عشق، اهل دل

طوف حریم پاک تو پروانه وار کرد

باشد گدای خاک نشینت کسی که او

خود را مقیم درگهت ای شهریار کرد

هرکس غلام کوی

تو گردید بی گمان

بر صاحبان تاج و نگین افتخار کرد

از لطف خویش «حافظی» دل شکسته را

یزدان به سفره کرمت ریزه خوار کرد

جفا کردی

چرا چنین متوکل به ما جفا کردی

شدی به کین متوسل ستم روا کردی

غم مدینه مرا کم نبود ای ظالم؟

که طعن و تهمت و تبعید را روا کردی

مگر مرا به تمسخر گرفته ای کان شب

به جشن و لهو و لعب خواهش غنا کردی

برای من شب جشن تو پر ز ماتم بود

خوشی نبود که بر پاییِ عزا کردی

سرور و بزم تو تنها سر بریده نداشت

چرا سرم نبریدی؟ به من جفا کردی

ز روی پاک و نجیبم حیا نکردی تو؟

چسان ز شعر من ای بی حیا حیا کردی

عبادت شب و ذکر و ترحم دیدی

ولی به دشمنی خویش اتّکا کردی

هزار نقشه به قتلم کشیدی واجرا

بدست معتز ملعون در انتها کردی

برای حفظ متاعِ دو روزه دنیا

تو باب، در همه جا، سبّ اوصیا کردی

به بغض آل علی راه کربلا بستی

جفا به زائر وسلطان نینوا کردی

برای عُسرت و آزار زائران حسین

پس از دو قرن عجب ظالمانه تا کردی

چه دستها که بریدی ز قبر پاک حسین

به زجر و حرمله و شمر اقتدا کردی

یزید آب بر او بست و تو حَرَم بر آب

به شاه تشنه لبان کار اشقیا کردی

زندگینامه امام حسن عسکری

ولادت

امام حسن عسکری علیه السلام در سال ۲۳۲ هجری در مدینه چشم به جهان گشود. مادر والا گهرش سوسن یا سلیل زنی لایق و صاحب فضیلت و در پرورش فرزند نهایت مراقبت را داشت، تا حجت حق را آن چنان که شایسته است پرورش دهد. این زن پرهیزگار در سفری که امام عسکری علیه السلام به سامرا کرد همراه امام بود و در سامرا از دنیا رحلت کرد. کنیه آن حضرت ابامحمد بود.

صورت و سیرت امام حسن عسکری علیه السلام

امام یازدهم صورتی گندمگون و بدنی در حد اعتدال داشت. ابروهای سیاه کمانی، چشمانی درشت و پیشانی گشاده داشت. دندانها درشت و بسیار سفید بود. خالی بر گونه راست داشت. امام حسن عسکری علیه السلام بیانی شیرین و جذاب و شخصیتی الهی باشکوه و وقار و مفسری بی نظیر برای قرآن مجید بود. راه مستقیم عترت و شیوه صحیح تفسیر قرآن را به مردم و به ویژه برای اصحاب بزرگوارش-در ایام عمر کوتاه خود-روشن کرد.

دوران امامت

بـه طـور کلی دوران عمر ۲۹ سـاله امـام حسـن عسـکری علیه السـلام به سه دوره تقسـیم می گردد: دوره اول ۱۳سال است که زندگی آن حضرت در مدینه گذشت. دوره دوم ۱۰سال در سامرا قبل از امامت. دوره سوم نزدیک ۶ سال امامت آن حضرت می باشد. دوره امامت حضرت عسکری علیه السلام با قدرت ظاهری بنی عباس رو در روی بود. خلفایی که به تقلید هارون در نشـان دادن نیروی خود بلنـد پروازیهـایی داشـتند. امام حسن عسـکری علیه السـلام از شـش سال دوران اقامتش، سه سال را در زنـدان گذرانید. زندانبان آن حضـرت صالح بن وصـیف دو غلام سـتمکار را بر امام گماشـته بود، تا بتواند آن حضـرت را–به وسـیله آن دو غلام–آزار بیشتری دهـد، اما آن دو غلام که خود از نزدیک ناظر حال و حرکات امام بودنـد تحت تأثیر آن امام بزرگوار قرار گرفته به صـلاح و خوش رفتـاری گراییـده بودنـد. وقتی از این غلامـان جویـای حـال امام شدنـد، می گفتنـد این زندانی روزها روزه دار است و شبها تا بامداد به عبادت و راز و نیاز با معبود خود سرگرم است و با کسی سخن نمی

گویـد. عبیـدالله خاقـان وزیر معتمـد عباسـی با همه غروری که داشت وقتی با حضـرت عسـکری ملاقات می کرد به احترام آن حضـرت برمی خاست، و آن حضرت را بر مسند خود می نشانید. پیوسته می گفت: در سامره کسی را مانند آن حضرت ندیده ام، وی زاهـدترین و داناترین مردم روزگار است. پسـر عبیـدالله خاقان می گفت: من پیوسـته احوال آن حضـرت را از مردم می پرسـیدم. مردم را نسـبت به او متواضع می یافتم. می دیـدم همه مردم به بزرگواریش معترفنـد و دوسـتدار او می باشـند. با آنکه امام علیه السـلام جز با خواص شـیعیان خود آمیزش نمی فرمود، دسـتگاه خلافت عباسی برای حفظ آرامش خلافت خود بیشتر اوقات، آن حضـرت را زنـدانی و ممنوع از معاشـرت داشت.» از جمله مسائل روزگار امام حسن عسـکری علیه السـلام یکی نیز این بود که از طرف خلافت وقت، اموال و اوقات شـیعه، به دست کسانی سپرده می شـد که دشـمن آل محمد صـلی الله علیه و آله و جریانهای شـیعی بودند، تا بدین گونه بنیه مالی نهضت تقویت نشود. چنانکه نوشـته اند که احمد بن عبیدالله بن خاقان از جـانب خلفا، والی اوقاف و صـدقات بود در قم، و او نسـبت به اهل بیت رسالت، نهایت مرتبه عـداوت را داشت».» نیز اصـحاب امـام حسن عسـکری، متفرق بودنـد و امکـان تمرکز برای آنـان نبـود، کسـانی چون ابوعلی احمـد بن اسـحاق اشـعری در قم و ابوسـهل اسـماعیل نوبختی در بغداد می زیسـتند، فشار و مراقبتی که دسـتگاه خلافت عباسی، پس از شهادت حضرت رضا علیه السلام معمول داشت، چنان دامن گسترده بود که جناح مقابل را با سخت

ترین نوع درگیری واداشته بود. این جناح نیز طبق ایمان به حق و دعوت به اصول عدالت کلی، این همه سختی را تحمل می کرد، و لحظه ای از حراست (و نگهبانی) موضع غفلت نمی کرد». اینکه گفتیم: حضرت هادی علیه السلام و حضرت امام حسن عسکری علیه السلام هم از سوی دستگاه خلافت تحت مراقبت شدید و ممنوع از ملاقات با مردم بودند و هم امامان بزرگوار ما-جز با یاران خاص و کسانی که برای حل مشکلات زندگی مادی و دینی خود به آنها مراجعه می نمودند-کمتر معاشرت می کردند به جهت آن بود که دوران غیبت حضرت مهدی علیه السلام نزدیک بود، و مردم می بایست کم کم بدان خو گیرند، و جهت سیاسی و حل مشکلات خود را از اصحاب خاص که پرچمداران مرزهای مذهبی بودند بخواهند، و پیش آمدن دوران غیبت در نظر آنان عجیب نیاید. باری، امام حسن عسکری علیه السلام بیش از ۲۹سال عمر نکرد ولی در مدت شش سال امامت و ریاست روحانی اسلامی، آثار مهمی از تفسیر قرآن و نشر احکام و بیان مسائل فقهی و جهت دادن به حرکت انقلابی شیعیانی که از راههای دور برای کسب فیض به محضر امام علیه السلام می رسیدند بر جای گذاشت. در زمان امام یازدهم تعلیمات عالیه قرآنی و نشر احکام الهی و مناظرات کلامی جنبش علمی خاصی را تجدید کرد، و فرهنگ شیعی-که تا آن زمان شناخته شده بود-در رشته های دیگر نیز مانند فلسفه و کلام باعث ظهور مردان بزرگی چون یعقوب بن اسحاق کندی، که خود معاصر امام حسن عسکری بود و تحت تعلیمات آن امام،

گردید. در قدرت علمی امام علیه السلام-که از سرچشمه زلال ولایت و اهل بیت عصمت مایه گرفته بود-نکته ها گفته اند. از جمله: همین یعقوب بن اسحاق کندی فیلسوف بزرگ عرب که دانشمند معروف ایرانی ابونصر فارابی شاگرد مکتب وی بوده است، در مناظره با آن حضرت درمانده گشت و کتابی را که بر رد قرآن نوشته بود سوزانید و بعدها از دوستداران و در صف پیروان آن حضرت درآمد.

شهادت امام حسن عسکری علیه السلام

شهادت آن حضرت را روز جمعه هشتم ماه ربیع الاول سال ۲۶۰ هجری نوشته اند. در کیفیت وفات آن امام بزرگوار آمده است: فرزند عبیدالله بن خاقان گوید روزی برای پدرم (که وزیر معتمد عباسی بود) خبر آوردند که ابن الرضا-یعنی حضرت امام حسن عسکری-رنجور شده، پدرم به سرعت تمام نزد خلیفه رفت و خبر را به خلیفه داد. خلیفه پنج نفر از معتمدان و مخصوصان خود را با او همراه کرد. یکی از ایشان نحریر خادم بود که از محرمان خاص خلیفه بود، امر کرد ایشان را که پیوسته ملازم خانه آن حضرت باشند، و بر احوال آن حضرت مطلع گردند. و طبیبی را مقرر کرد که هر بامداد و پسین نزد آن حضرت برود، و از احوال او آگاه شود. بعد از دو روز برای پدرم خبر آوردند که مرض آن حضرت سخت شده است، و ضعف بر او مستولی گردیده. پس بامداد سوار شد، نزد آن حضرت رفت و اطبا را-که عموما اطبای مسیحی و یهودی در آن زمان بودند-امر کرد که از خدمت آن حضرت دور نشوند و قاضی القضات (داور داوران) را طلبید و گفت ده نفر از علمای مشهور

را حاضر گردان که پیوسته نزد آن حضرت باشند. و این کارها را برای آن می کردند که آن زهری که به آن حضرت داده بودند بر مردم معلوم نشود و نزد مردم ظاهر سازند که آن حضرت به مرگ خود از دنیا رفته، پیوسته ایشان ملازم خانه آن حضرت بودند تا آنکه بعد از گذشت چند روز از ماه ربیع الاول سال ۲۶۰ ه. ق آن امام مظلوم در سن ۲۹سالگی از دار فانی به سرای باقی رحلت نمود. بعد از آن خلیفه متوجه تفحص و تجسس فرزند حضرت شد، زیرا شنیده بود که فرزند آن حضرت بر عالم مستولی خواهد شد، و اهل باطل را منقرض خواهد کرد... تا دو سال تفحص احوال او می کردند... این جستجوها و پژوهشها نتیجه هراسی بود که معتصم عباسی و خلفای قبل و بعد از او–از طریق روایات مورد اعتمادی که به حضرت رسول الله صلی الله علیه و آله می پیوست، شنیده بودند که از نرگس خاتون و حضرت امام حسن عسکری فرزندی پاک گهر ملقب به مهدی آخر الزمان–همنام با رسول اکرم صلی الله علیه و آله ولادت خواهد یافت و تخت ستمگران را واژگون و به سلطه و سلطنت آنها خاتمه خواهد داد. بدین جهت به بهانه های مختلف در خانه حضرت عسکری علیه السلام رفت و آمد بسیار می کردند، و جستجو می نمودند تا از آن فرزند گرامی اثری بیابند و او را نابود سازند. به راستی داستان نمرود و فرعون در ظهور حضرت ابراهیم علیه السلام و حضرت موسی علیه السلام تکرار می شد. حتی قابله هایی را گماشته بودند

که در این کار مهم پی جویی کنند. اما خداوند متعال-چنانکه در فصل بعد خواهید خواند-حجت خود را از گزند دشمنان و آسیب زمان حفظ کرد، و همچنان نگاهداری خواهد کرد تا مأموریت الهی خود را انجام دهد. باری، علت شهادت آن حضرت را سمی می دانند که معتمد عباسی در غذا به آن حضرت خورانید و بعد، از کردار زشت خود پشیمان شد. بناچار اطبای مسیحی و یهودی که در آن زمان کار طبابت را در بغداد و سامره به عهده داشتند، به ویژه در مأموریتهایی که توطئه قتل امام بزرگواری مانند امام حسن عسکری علیه السلام در میان بود، برای معالجه فرستاد. البته از این دلسوزیهای ظاهری هدف دیگری داشت، و آن خشنود ساختن مردم و غافل نگهداشتن آنها از حقیقت ماجرا بود. بعد از آگاه شدن شیعیان از خبر درگذشت جانگداز حضرت امام حسن عسکری علیه السلام شهر سامره را غبار غم گرفت، و از هر سوی صدای ناله و گریه برخاست. مردم آماده سوگواری و تشییع جنازه آن حضرت شدند.

ماجرای جانشین بر حق امام عسکری

ابوالادیان می گوید: من خدمت حضرت امام حسن عسکری علیه السلام می کردم. نامه های آن حضرت را به شهرها می بردم. در مرض موت، روزی من را طلب فرمود و چند نامه ای نوشت به مدائن تا آنها را برسانم. سپس امام فرمود: پس از پانزده روز باز داخل سامره خواهی شد و صدای گریه و شیون از خانه من خواهی شنید، و در آن موقع مشغول غسل دادن من خواهند بود. ابوالادیان به امام عرض می کند: ای سید من، هرگاه این واقعه دردناک روی دهد، امامت با کیست؟

فرمود: هر که جواب نامه من را از تو طلب کند. ابوالادیان می گوید: دوباره پرسیدم علامت دیگری به من بفرما. امام فرمود: هرکه بر من نماز گزارد. ابوالادیان می گوید: باز هم علامت دیگری بگو تا بدانم. امام می گوید: هر که بگوید که در همیان چه چیز است او امام شماست. ابوالادیان می گوید: مهابت و شکوه امام باعث شد که نتوانم چیز دیگری بپرسم. رفتم و نامه ها را رساندم و پس از پانزده روز برگشتم. وقتی به در خانه امام رسیدم صدای شیون و گریه از خانه امام بلند بود. داخل خانه امام، جعفر کذاب برادر امام حسن عسکری را دیدم که نشسته، و شیعیان به او تسلیت می دهند و به امامت او تهنیت می گویند. من از این بابت بسیار تعجب کردم پیش رفتم و تعزیت و تهنیت گفتم. اما او جوابی نداد و هیچ سؤالی نکرد. چون بدن مظهر امام را کفن کرده و آماده نماز گزاردن بود، خادمی آمد و جعفر کذاب را دعوت کرد که بر برادر خود نماز بخواند. چون جعفر به نماز ایستاد، طفلی گندمگون و پیچیده موی، گشاده دندانی مانند پاره ماه بیرون آمد و ردای جعفر را کشید و گفت: ای عمو پس بایست که من به نماز سزاوارترم. رنگ جعفر دگرگون شد. عقب ایستاد. سپس آن طفل پیش آمد و بر پدر نماز گزارد و آن جناب را در پهلوی امام علی النقی علیه السلام دفن کرد. سپس رو به من آورد و فرمود: جواب نامه ها را که با تو است تسلیم کن. من جواب نامه را به آن کودک

دادم. پس «حاجزوشا» از جعفر پرسید: این کودک که بود، جعفر گفت: به خدا قسم من او را نمی شناسم و هرگز او را ندیده ام. در این موقع، عده ای از شیعیان از شهر قم رسیدند، چون از وفات امام علیه السلام با خبر شدند، مردم به جعفر اشاره کردند. چند تن از آن مردم نزد جعفر رفتند و از او پرسیدند: بگو که نامه هایی که داریم از چه جماعتی است و مالها چه مقدار است؟ جعفر گفت: ببینید مردم از من علم غیب می خواهند! در آن حال خادمی از جانب حضرت صاحب الامر ظاهر شد و از قول امام گفت: ای مردم قم با شما نامه هایی است از فلان و فلان و همیانی (کیسه ای) که در آن هزار اشرفی است که در آن ده اشرفی است با روکش طلا. شیعیانی که از قم آمده بودند گفتند: هر کس تو را فرستاده است امام زمان است این نامه ها و همیان را به او تسلیم کن. جعفر کذاب نزد معتمد خلیفه آمد و جریان واقعه را نقل کرد. معتمد گفت: بروید و در خانه امام حسن عسکری علیه السلام جستجو کنید و کودک را پیدا کنید. رفتند و از کودک اثری نیافتند. ناچار «صیقل» کنیز حضرت امام عسکری علیه السلام را گرفتند و مدتها تحت نظر داشتند به تصور اینکه او حامله است. ولی هرچه بیشتر جستند کمتر یافتند. خداوند آن کودک مبارک قدم را حفظ کرد و تا زمان ما نیز در کنف حمایت حق است و به ظاهر از نظرها پنهان می باشد. درود خدای بزرگ بر او

باد.

زیارت امام حسن عسکری علیه السّلام

چون خواستی زیارت کنی حضرت عسکری علیه السلام را بجا آور جمیع آنچه را که در زیارت پدرش حضرت هادی علیه السلام بجا می آوردی پس بایست نزد ضریح آن حضرت و بگو: اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا مَوْلایَ یا اَبا مُحَمَّدٍ الْحَسَنَ بْنَ عَلِیٍّ الْهادِیَ الْمُهْتَدِیَ، وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَکاتُهُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا وَلِیَّ اللَّهِ وَ ابْنَ اَوْلِیآئِهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا حُجَّةَ اللَّهِ وَ ابْنَ حُجَجِهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا صَفِیَّ اللَّهِ وَ ابْنَ اَصْفِیآئِهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا خَلیفَةَ اللَّهِ وَ ابْنَ خُلَفآئِهِ وَ اَبا خَلیفَتِهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ خاتَمِ النَّبِیّینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ سَیِّدِ الْوَصِیّینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ سَیِّدَةِ نِسآءِ الْعالَمینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ الْاَئِمَّةِ الْهادینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ الْاَوْصِیآءِ الرَّاشِدینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا عِصْمَةَ الْمُتَّقینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا اِمامَ الْفآئِزینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا رُکْنَ الْمُؤْمِنینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا فَرَجَ الْمَلْهُوفینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا وارِثَ الْاَنْبِیآءِ الْمُنْتَجَبینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا خازِنَ عِلْمِ وَصِیِّ رَسُولِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الدَّاعی بِحُکْمِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا النَّاطِقُ بِکِتابِ اللَّه، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا حُجَّةَ الْحُجَجِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا هادِیَ الْاُمَمِ اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا وَلِیَ النِّعَمِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا عَیْبَةَ الْعِلْمِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا سَفینَةَ الْحِلْمِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا اَبَا الْاِمامِ الْمُنْتَظَرِ الظَّاهِرَةِ لِلْعاقِلِ حُجَّتُهُ، وَ الثَّابِتَةِ فِی الْیَقینِ مَعْرِفَتُهُ، الْمُحْتَجَبِ عَنْ اَعْیُنِ الظَّالِمینَ، وَ الْمُغَیَّبِ عَنْ دَوْلَةِ الْفاسِقینَ، وَ الْمُعیدِ رَبُّنا بِهِ الْاِسْلامَ جَدیداً بَعْدَ الْاِنْطِماسِ، وَ الْقُرْآنَ غَضّاً بَعْدَ الْاِنْدِراسِ، اَشْهَدُ یامَوْلایَ اَنَّکَ اَقَمْتَ الصَّلوةَ، وَ آتَیْتَ الزَّکاةَ، وَ اَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ، وَ نَهَیْتَ عَنِ الْمُنْکَرِ، وَ دَعَوْتَ اِلی سَبیلِ رَبِّکَ بِالْحِکْمَةِ وَ الْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ، وَ عَبَدْتَ

اللَّهَ مُخْلِصاً، حَتّی اَتیکَ الْیَقینُ، اَسْئَلُ اللَّهَ بِالشَّاْنِ الَّذی لَکَمْ عِنْدَهُ اَنْ یَتَقَبَّلَ زِیارَتی لَکَمْ، وَ یَشْکَرَ سَعْیی اِلَیْکَمْ، وَ یَسْتَجیبَ دُعائی بِکُمْ، وَ یَجْعَلَنی مِنْ اَنْصارِ الْحَقِّ وَ اَتْباعِهِ، وَ اَشْیاعِهِ وَ مَوالیهِ وَ مُحِبّیهِ، وَ السَّلامُ عَلَیْکَ وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَکاتُهُ. پس ببوس ضریحش را و بگذار طرف راست صورت خود را بر آن پس طرف چپ را گذار و بگو: اَللّهُمَّ صَلِّ عَلی سَیِّدِنا مُحَمَّدٍ وَ اَهْلِ بَیْتِهِ، وَ صَلِّ عَلی الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الْهادی اِلی دینِکَ، وَ الدَّاعی اِلی سَبیلِکَ، عَلَمِ الْهُدی وَ مَنارِ التُّقی وَ مَعْدِنِ الْحِجی وَ ماْوَی النُّهی وَ غَیْثِ الْوَری وَ سَحابِ الْحِکْمَهِ، وَ بَحْرِ الْمَوْعِظَهِ، وَ وارِثِ الْأَئِمَّهِ، وَ الشَّهیدِ عَلیَ الْأُمَّهِ، الْمَعْصُومِ الْمُهَذَّبِ، وَ الْفاضِلِ الْمُقَرَّبِ، وَ الْمُطَهَّرِ مِنَ الرِّجْسِ، الَّذی وَ رَّثْتَهُ عِلْمَ الْکِتابِ، وَ اَ لْهَمْتَهُ فَصْلَ الْخِطابِ، وَ نَصَبْتَهُ عَلَماً لِأَهْلِ قِبْلَتِکَ، وَ قَرَنْتَ طاعَتَهُ بِطاعَتِکَ، وَ فَرَضْتَ مَوَدَّتَهُ عَلی جَمیعِ خَلیقَتِکَ اَللّهُمَّ فَکَما اَنابَ بِحُسْنِ الْأِخْلاصِ فی تَوْحیدِکَ، وَ اَرْدی مَنْ خاضَ فی تَشْبیهِکَ، وَ حامی عَنْ اَهْلِ الْأیمانِ بِکَ، فَصَلِّ یا رَبِّ عَلَیْهِ صَلوهً یَلْحَقُ بِها مَحَلَ الْخاشِعینَ، وَ یَعْلُو فِی الْجَنَّهِ بِدَرَجَهِ جَدِّهِ خاتَمِ النَّبِیّینَ، وَ بَلِّغْهُ مِنّا تَحِیَّهً وَ سَلاماً، وَ آتِنا مِنْ لَدُنْکَ فی مُوالاتِهِ فَضْلاً وَ اِحْساناً، وَ مَغْفِرَهً وَ رِضْواناً، اِنَّکَ ذُو فَضْلٍ عَظیمٍ، وَ مَنٍّ جَسیمٍ. پس نماز زیارت بجا آور و چون فارغ شدی بگو: یا دآئِمُ یا دَیْمُومُ، یا حَیُّ یا قَیُّومُ، یا کاشِفَ الْکَرْبِ وَ الْهَمِّ، وَ یا فارِجَ الْغَمِّ، وَ یا باعِثَ الرُّسُلِ، وَ یا صادِقَ الْوَعْدِ، وَ یا حَیُ لا اِلهَ اِلَّا اَنْتَ، اَتَوَسَّلُ

اِلَيْكَ بِحَبيبِكَ مُحَمَّدٍ، وَ وَصِيِّهِ عَلِيٍّ ابْنِ عَمِّهِ، وَ صِهْرِهِ عَلَى ابْنَتِهِ، الَّذى خَتَمْتَ بِهِمَا الشَّرايعَ، وَ فَتَحْتَ بِهِمَا التَّاْويلَ وَ الطَّلايعَ، فَصَلِّ عَلَيْهِما صَلوةً يَشْهَدُ بِهَا الْاَوَّلُونَ وَ الْاخِرُونَ، وَ يَنْجُوبِهَا الْأَوْلِيآءُ وَ الصَّالِحُونَ، وَ اَتَوَسَّلُ اِلَيْكَ بِفاطِمَةَ الزَّهْرآءِ والِدَةِ الْأَئِمَّهِ الْمَهْدِيّينَ، وَ سَيِّدَهِ نِساءِ الْعالَمينَ، الْمُشَفَّعَهِ فى شيعَهاوَاَوْلادِهَا الطَّيِّبينَ، فَصَلِّ عَلَيْها صَلوةً دآئِمَةً اَبَدَ الْأبِدينَ، وَ دَهْرَ الدَّاهِرينَ، وَ اَتَوَسَّلُ اِلَيْكَ بِالْحَسَنِ الرَّضِيِّ الطَّاهِرِالزَّكِيِّ، وَ الْحُسَينِ الْمَظْلُومِ الْمَرْضِيِّ الْبَرِّ التَّقِيِّ، سَيِّدَىْ شَبابِ اَهْلِ الْجَنَّهِ الْاِمامَيْنِ الْخَيِّرَيْنِ الطَّيِّبَيْنِ، التَّقِيَّيْنِ النَّقِيَّيْنِ، الطَّاهِرَيْنِ الشَّهيدَيْنِ، الْمَظْلُومَيْنِ الْمَقْتُولَيْنِ، فَصَلِّ عَلَيْهِما ما طَلَعَتْ شَمْسٌ وَ ما غَرَبَتْ، صَلوةً مُتَوالِيَةً مُتَتالِيَةً، وَ اَتَوَسَّلُ اِلَيْكَ بِعَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ سَيِّدِالْعابِدينَ، الْمَحْجُوبِ مِنْ خَوْفِ الظَّالِمينَ، وَ بِمُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ، الْباقِرِ الطَّاهِرِ النُّورِ الزَّاهِرِ، الْاِمامَيْنِ السَّيِّدَيْنِ، مِفْتاحَيِ الْبَرَكاتِ، وَ مِصْباحَيِ الظُّلُماتِ، فَصَلِّ عَلَيْهِما ما سَرى لَيْلٌ، وَ ما اَضآءَ نَهارٌ، صَلوةً تَغْدُو وَ تَرُوحُ، وَ اَتَوَسَّلُ اِلَيْكَ بِجَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّادِقِ عَنِ اللَّهِ، وَ النَّاطِقِ فى عِلْمِ اللَّهِ، وَ بِمُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ الْعَبْدِ الصَّالِحِ فى نَفْسِهِ، وَ الْوَصِيِّ النَّاصِحِ، الْاِمامَيْنِ الْهادِيَيْنِ الْمَهْدِيَّيْنِ، الْوافِيَيْنِ الْكافِيَيْنِ، فَصَلِّ عَلَيْهِما ما سَبَّحَ لَكَ مَلَكٌ، وَ تَحَرَّكَ لَكَ فَلَكٌ صَلوةً تُنْمى وَ تَزيدُ وَ لا تَفْنى وَ لا تَبيدُ، وَ اَتَوَسَّلُ اِلَيْكَ بِعَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضا، وَ بِمُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْمُرْتَضى، الْاِمامَيْنِ الْمُطَهَّرَيْنِ الْمُنْتَجَبَيْنِ، فَصَلِّ عَلَيْهِما ما اَضآءَ صُبْحٌ وَ دامَ، صَلوةً تُرَقِّيهِما اِلى رِضْوانِكَ فِى الْعِلِّيّينَ مِنْ جِنانِكَ، وَ اَتَوَسَّلُ اِلَيْكَ بِعَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الرَّاشِدِ، وَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْهادِى، الْقآئِمَيْنِ بِاَمْرِ عِبادِكَ، الْمُخْتَبَرَيْنِ بِالْمِحَنِ الْهايِلَهِ، وَ الصَّابِرَيْنِ فِى الْاِحَنِ الْمائِلَهِ، فَصَلِّ عَلَيْهِما كِفآءَ اَجْرِ الصَّابِرينَ، وَ اِزآءَ ثَوابِ الْفآئِزينَ، صَلوةً تُمَهِّدُ لَهُمَا الرِّفْعَه، وَ اَتَوَسَّلُ اِلَيْكَ يا

رَبِّ بِإمامِنا، وَ مُحَقِّقِ زَمانِنا، الْيَوْمِ الْمَوْعُودِ، وَ الشّاهِدِ الْمَشْهُودِ، وَ النُّورِ الْأَزْهَرِ، وَ الضِّياءِ الْأَنْوَرِ، الْمَنْصُورِ بِالرُّعْبِ، وَ الْمُظَفَّرِ بِالسَّعادَهِ، فَصَلِّ عَلَيْهِ عَدَدَ الثَّمَرِ، وَ اَوْراقِ الشَّجَرِ، وَ اَجْزاءِ الْمَدَرِ، وَ عَدَدَ الشَّعْرِ وَ الْوَبَرِ، وَ عَدَدَ ما اَحاطَ بِهِ عِلْمُکَ، وَ اَحصاهُ کِتابُکَ، صَلوهً يَغْبِطُهُ بَها الْأَوَّلُونَ وَ الْاخِرُونَ، اَللّهُمَّ وَ احْشُرْنا فى زُمْرَتِهِ، وَ احْفَظْنا عَلى طاعَتِهِ، وَ احْرُسْنا بِدَوْلَتِهِ، وَ اَتْحِفْنا بِوِلايَتِهِ، وَ انْصُرْنا عَلى اَعْدآئِنا بِعِزَّتِهِ، وَ اجْعَلْنا يارَبِّ مِنَ التَّوّابينَ، يا اَرْحَمَ الرّاحِمينَ، اَللّهُمَّ وَ اِنَّ اِبْليسَ الْمُتَمَرِّدَ اللَّعينَ، قَدِ اسْتَنْظَرَکَ لِأِغْوآءِ خَلْقِکَ فَاَنْظَرْتَهُ وَ اسْتَمْهَلَکَ لِأِضْلالِ عَبيدِکَ فَامْهَلْتَهُ، بِسابِقِ عِلْمِکَ فيهِ، وَ قَدْ عَشَّشَ وَ کَثُرَتْ جُنُودُهُ، وَ ازْدَحَمَتْ جُيُوشُهُ وَ انْتَشَرَتْ دُعاتُهُ فى اَقْطارِ الْأَرْضِ، فَاَضَلُّوا عِبادَکَ، وَ اَفْسَدُوا دينَکَ، وَ حَرَّفُوا الْکَلِمَ عَنْ مَواضِعِهِ، وَ جَعَلُوا عِبادَکَ شِيَعاً مُتَفَرِّقينَ، وَ اَحْزاباً مُتَمَرِّدينَ، وَ قَدْ وَعَدْتَ نَقْضَ بُنْيانِهِ، وَ تَمْزيقَ شَأْنِهِ، فَاَهْلِکْ اَوْلادَهُ وَ جُيُوشَهُ، وَ طَهِّرْ بِلادَکَ مِنِ اخْتِراعاتِهِ وَ اخْتِلافاتِهِ، وَ اَرِحْ عِبادَکَ مِنْ مَذاهِبِهِ وَ قِياساتِهِ، وَ اجْعَلْ دآئِرَهَ السَّوْءِ عَلَيْهِمْ، وَ ابْسُطْ عَدْلَکَ، وَ اَظْهِرْ دينَکَ، وَ قَوِّ اَوْلِيآئَکَ، وَ اَوْهِنْ اَعْدآئَکَ، وَ اَوْرِثْ دِيارَ اِبْليسَ وَ دِيارَ اَوْلِيآئِهِ اَوْلِيآئَکَ، وَ خَلِّدْهُمْ فِى الْجَحيمِ، وَ اَذِقْهُمْ مِنَ الْعَذابِ الْأَليمِ، وَ اجْعَلْ لَعآئِنَکَ الْمُسْتَوْدَعَهَ فى مَناحِسِ الْخِلْقَهِ، وَ مَشاويهِ الْفِطْرَهِ دآئِرَهً عَلَيْهِمْ، وَ مُوَکَّلَهً بِهِمْ، وَ جارِيَهً فيهِمْ کُلَّ صَباحٍ وَ مَسآءٍ وَ غُدُوٍّ وَ رَواحٍ، رَبَّنا آتِنا فِى الدُّنْيا حَسَنَهً، وَ فِى الْأخِرَهِ حَسَنَهً، وَقِنا بِرَحْمَتِکَ عَذابَ النّارِ، يا اَرْحَمَ الرّاحِمينَ. پس دعا كن به آنچه خواهى از براى خود و برادرانت آنگاه زيارت كن ملكه دنيا و آخرت والده امام قائم عليها السلام

را و قبر آن معظمّه پشت ضریح مولای ما امام حسن عسکری علیه السلام است پس بگو اَلسَّلامُ عَلی رَسُولِ اللَّهِ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ الصَّادِقِ الْأَمینِ، اَلسَّلامُ عَلی مَوْلانا اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، اَلسَّلامُ عَلَی الْأَئِمَّهِ الطَّاهِرینَ، الْحُجَجِ الْمَیامینِ، اَلسَّلامُ عَلی والِدَهِ الْإِمامِ، وَ الْمُودَعَهِ اَسْرارَ الْمَلِکِ الْعَلَّامِ، وَ الْحامِلَهِ لِأَشْرَفِ الْأَنامِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکِ اَیَّتُهَا الصِّدّیقَهُ الْمَرضِیَّهُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکِ یا شَبیهَهَ اُمِّ مُوسی وَابْنَهَ حَوارِیِّ عیسی اَلسَّلامُ عَلَیْکِ اَیَّتُهَا التَّقِیَّهُ النَّقِیَّهُ، اَلسَّلامُ وَ ابْنَهَ حَوارِیِّ عیسی اَلسَّلامُ عَلَیْکِ اَیَّتُهَا التَّقِیَّهُ النَّقِیَّهُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکِ اَیَّتُهَا الرَّضِیَّهُ الْمَرْضِیَّهُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکِ اَیَّتُهَا الْمَنْعُوتَهُ فِی الْإِنْجیلِ، الْمَخْطُوبَهُ مِنْ رُوحِ اللَّهِ الْأَمینِ، وَ مَنْ رَغِبَ فی وُصْلَتِها مُحَمَّدٌ سَیِّدُ الْمُرْسَلینَ، وَ الْمُسْتَوْدَعَهُ اَسْرارَ رَبِّ الْعالَمینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکِ وَ عَلی آبآئِکِ الْحَوارِیّینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکِ وَ عَلی بَعْلِکِ وَ وَلَدِکِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکِ وَ عَلی رُوحِکِ وَ بَدَنِکِ الطَّاهِرِ، اَشْهَدُ اَنَّکِ اَحْسَنْتِ الْکَفالَهَ، وَ اَدَّیْتِ الْأَمانَهَ، وَ اجْتَهَدْتِ فی مَرْضاتِ اللَّهِ، وَ صَبَرْتِ فی ذاتِ اللَّهِ، وَ حَفِظْتِ سِرَّ اللَّهِ، وَ حَمَلْتِ وَلِیَّ اللَّهِ، وَ بالَغْتِ فی حِفْظِ حُجَّهِ اللَّهِ، وَ رَغِبْتِ فی وُصْلَهِ اَبْنآءِ رَسُولِ اللَّهِ، عارِفَهً بِحَقِّهِمْ، مُؤْمِنَهً بِصِدْقِهِمْ، مُعْتَرِفَهً بِمَنْزِلَتِهِمْ، مُسْتَبْصِرَهً بِاَمْرِهِمْ مُشْفِقَهً عَلَیْهِمْ، مُؤْثِرَهً هَواهُمْ، وَ اَشْهَدُ اَنَّکِ مَضَیْتِ عَلی بَصیرَهٍ مِنْ اَمْرِکِ، مُقْتَدِیَهً بِالصَّالِحینَ، راضِیَهً مَرْضِیَّهً، تَقِیَّهً نَقِیَّهً زَکِیَّهً، فَرَضِیَ اللَّهُ عَنْکِ وَ اَرْضاکِ، وَ جَعَلَ الْجَنَّهَ مَنْزِلَکِ وَ مَأْویکِ، فَلَقَدْ اَوْلاکِ مِنَ الْخَیْراتِ ما اَوْلاکِ، وَ اَعْطاکِ مِنَ الشَّرَفِ ما بِهِ اَغْناکِ، فَهَنَّاکِ اللَّهُ بِما مَنَحَکِ مِنَ الْکَرامَهِ وَ اَمْرَاکِ. پس بالا می کنی سر خود را و می گوئی اَللّهُمَّ اِیَّاکَ اعْتَمَدْتُ، وَ لِرِضاکَ طَلَبْتُ، وَ بِاَوْلِیآئِکَ اِلَیْکَ تَوَسَّلْتُ، وَ عَلی غُفْرانِکَ وَ حِلْمِکَ اتَّکَلْتُ، وَ بِکَ

اعْتَصَمْتُ، وَ بِقَبْرِ اُمِّ وَلِيِّکَ لُذْتُ، فَصَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ انْفَعْنی بِزِیارَتِها، وَ ثَبِّتْنی عَلی مَحَبَّتِها، وَ لا تَحْرِمْنی شَفاعَتَها وَ شَفاعَهَ وَلَدِها، وَ ارْزُقْنی مُرافَقَتَها وَ احْشُرْنی مَعَها وَ مَعَ وَلَدِها، کَما وَفَّقْتَنی لِزِیارَهِ وَلَدِها وَ زِیارَتِها، اَللّهُمَّ اِنّی اَتَوَجَّهُ اِلَیْکَ بِالْأَئِمَّهِ الطّاهِرینَ، وَ اَتَوَسَّلُ اِلَیْکَ بِالْحُجَجِ الْمَیامینِ مِنْ آلِ طه وَ یس اَنْ تُصَلِّیَ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ الطَّیِّبینَ، وَ اَنْ تَجْعَلَنی مِنَ الْمُطْمَئِنّینَ الْفائِزینَ الْفَرِحینَ الْمُسْتَبْشِرینَ، الَّذینَ لا خَوْفٌ عَلَیْهِمْ وَ لا هُمْ یَحْزَنُونَ، وَ اجْعَلْنی مِمَّنْ قَبِلْتَ سَعْیَهُ، وَ یَسَّرْتَ اَمْرَهُ، وَ کَشَفْتَ ضُرَّهُ، وَ آمَنْتَ خَوْفَهُ، اَللّهُمَّ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ لا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنْ زِیارَتی اِیّاها، وَ ارْزُقْنی الْعَوْدَ اِلَیْها اَبَداً ما اَبْقَیْتَنی وَ اِذا تَوَفَّیْتَنی فَاحْشُرْنی فی زُمْرَتِها، وَ اَدْخِلْنی فی شَفاعَهِ وَلَدِها وَ شَفاعَتِها، وَ اغْفِرْ لی وَ لِوالِدَیَّ وَ لِلْمُؤْمِنینَ وَ الْمُؤْمِناتِ، وَ آتِنا فِی الدُّنْیا حَسَنَهً وَ فِی الْآخِرَهِ حَسَنَهً، وَقِنا بِرَحْمَتِکَ عَذابَ النّارِ، وَ السَّلامُ عَلَیْکُمْ یا ساداتی وَ رَحْمَهُ اللّهِ وَ بَرَکاتُهُ.

وداع با عسکریین علیهما السّلام

چون خواستی وداع کنی عسکریّین علیهما السلام را بایست نزد قبر مطهّر و بگو: اَلسَّلامُ عَلَیْکُما یا وَلِیَّیِ اللّهِ، اَسْتَوْدِعُکُمَا اللّهَ وَ اَقْرَءُ عَلَیْکُمَا السَّلامَ، آمَنّا بِاللّهِ وَ بِالرَّسُولِ وَ بِما جِئْتُما بِهِ وَ دَلَلْتُما عَلَیْهِ، اَللّهُمَّ اکْتُبْنا مَعَ الشّاهِدینَ اَللّهُمَّ لا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنْ زِیارَتی اِیّاهُما، وَ ارْزُقْنِی الْعَوْدَ اِلَیْهِما، وَ احْشُرْنی مَعَهُما وَ مَعَ آبآئِهِمَا الطّاهِرینَ وَ الْقآئِمِ الْحُجَّهِ مِنْ ذُرِّیَّتِهِما، یا اَرْحَمَ الرّاحِمینَ.

زندگی نامه

خریداری نرجس خاتون

امام هادی علیه السلام نشانی های مادر امام زمان علیه السلام را برای بشیر بن سلیمان بیان کرد و فرمود: «وقتی دیدی کنیزی با این نشانی ها از فروخته شدن امتناع می کند، نزد عمر بن یزید برده فروش برو و به او بگو: نامه ای به زبان رومی از یکی از بزرگان، همراه من است. نویسنده این نامه فضائل و کمالات خود را بیان کرده است. آن را به کنیز خود نشان بده تا درباره ویژگی های صاحب نامه فکر کند. اگر او را پسندید، من وکیل هستم تا این کنیز را برای او خریداری کنم.» بشیر بن سلیمان می گوید: «تمام آنچه را که مولایم امام هادی علیه السلام دستور داده بود , مو به مو انجام دادم. وقتی نامه امام علیه السلام را به دست آن کنیز دادم، به شدت گریست و به عمر بن یزید گفت: «مرا به صاحب این نامه بفروش!» و سوگند یاد کرد اگر او را به صاحب آن نامه نفروشد خود را خواهد کشت. با عمر بن یزید بر سر قیمت کنیز وارد مذاکره شدم تا سر انجام بر همان مبلغی که امام هادی علیه السلام به من داده بود، توافق حاصل شد. پول ها

را تحویل فروشنده دادم و کنیز را راضی و خندان تحویل گرفتم. سپس او را به بغداد بردم.» بشیر بن سلیمان که از سوی امام هادی علیه السلام مامور خرید مادر امام زمان بود، پس از خرید او، شب را در بغداد سپری کرد و صبح روز بعد به سوی سامراء حرکت کرد. او ادامه ماجرا را این گونه روایت می کند: وقتی به سامرا رسیدیم، نزد مولا-یم امام هادی علیه السلام رفتیم. تا چشم امام به نرجس خاتون افتاد به او فرمود: «دیدی خداوند چگونه عزت اسلام و شرافت محمد صلی الله علیه و آله وسلم و اهل بیتش و ذلت نصرانیت را نشانت داد؟» او پاسخ داد: «ای فرزند رسول خدا! چه بگویم که تو خود از من آگاهتری!» امام علیه السلام فرمود: «من دوست دارم تو را عزیز بدارم. ده هزار دینار را بیشتر دوست داری یا مژده ای را که در آن شرافت همیشگی است؟» نرجس خاتون گفت: «مژده را دوست تر دارم.» امام هادی علیه السلام فرمود: «بشارت باد بر تو به فرزندی که مالک شرق و غرب دنیا می شود و زمین را از عدل و داد پر می کند، همان گونه که از ظلم و ستم پر شده است.» نرجس خاتون گفت: «پدر این فرزند چه کسی خواهد بود؟» امام فرمود: «همان کسی که رسول خدا مدتی پیش از حضرت مسیح علیه السلام و جانشین او تو را برای او خواستگاری کرد. او چه کسی بود؟» نرجس گفت: «فرزندت، ابو محمد. (امام حسن عسکری علیه السلام)» امام هادی علیه السلام فرمود: «آیا او را می شناسی؟» نرجس گفت: «پس از آن

که به دست حضرت زهرا علیها السلام مسلمان شده ام، شبی نگذشته است که زیارتش نکرده باشم.»

آموختن دستورهای دینی

پس از آن که مادر امام زمان علیه السلام خریداری شد و به خانه امام هادی علیه السلام وارد شد، امام هادی علیه السلام به کافور دستور داد حکیمه (دختر امام جواد علیه السلام) را صدا بزند. وقتی حکیمه به حضور امام علیه السلام رسید، امام به نرجس خاتون اشاره کرد و به حکیمه فرمود: «این همان است.» حکیمه با شنیدن این سخن، شادمان شد و مدتی نرجس خاتون را در آغوش گرفت.

آن گاه امام به حکیمه فرمود: «ای دختر رسول خدا، او را با خود به منزل ببر و واجبات و مستحبات را به او بیاموز، زیرا او همسر ابو محمد (امام عسکری) و مادر قائم علیه السلام خواهد شد.»

کیفیت اسارت

پس از آنکه نرجس خاتون، ماجرای ازدواج خود را با امام حسن عسکری علیه السلام و مسلمان شدن خود را برای بشیر بن سلیمان بازگو کرد، بشر از نرجس پرسید: «با این که تو نواده قیصر روم هستی، چگونه وارد اسیران جنگی و کنیزان شدی؟» نرجس خاتون پاسخ داد: «یک شب امام حسن عسکری علیه السلام در خواب به من فرمود: «جدت به زودی سپاهی را روانه جنگ با مسلمانان خواهد کرد و خود نیز همراه آنان خواهد رفت. تو هم با لباس کنیزان به صورت ناشناس به آنان ملحق شو!» من نیز چنان کردم، تا این که پیشقراولان سپاه اسلام به ما دست یافتند و من نیز به اسارت مسلمانان در آمدم. اکنون جز تو هیچ کس نمی داند که من دختر قیصر روم هستم، تو را نیز من خودم از این موضوع آگاه کرده ام.»

تسلط نرجس خاتون بر زبان عربی

پس از آن که نرجس خاتون همراه بشیر بن سلیمان به بغداد رفت و سرگذشت خود را به زبان عربی برای بشیر بن سلیمان شرح داد، بشیر از این که یک زن رومی به زبان عربی مسلط بود، تعجب کرد و از او پرسید: «شگفتا که تو اهل فرنگی و به زبان عربی به خوبی سخن می گویی!» نرجس خاتون پاسخ فرمود: «جدم به دلیل علاقه زیادش به من، می خواست آداب و رسوم ملت های دیگر را فرا گیرم و مرا بسیار به این کار تشویق می کرد. او زن مترجمی را که به هر دو زبان عربی و فرنگی مسلط بود، مامور کرده بود هر صبح و شب نزد من آید و زبان عربی را به من

بیاموزد. من نیز پس از مدتی زبان عربی را به خوبی آموختم.»

ورود نرجس خاتون به بغداد

امام هادی علیه السلام بشیر بن سلیمان را برای خرید نرجس خاتون روانه بغداد کرد و به او ماموریت داد یکی از برده فروشان به نام عمر بن یزید را زیر نظر بگیرد. امام هادی به بشیر چنین گفت: عمرو بن یزید، کنیزی با لباسی از حریر کلفت و شبر را به خریداران عرضه می کند؛ ولی کنیز اجازه نمی دهد کسی از مشتری ها به او دست بزنند. او در پشت پرده نازکی نشسته و به زبان رومی فریاد می زند که: «ای وای، پرده عفتم دریده شده است!» عفت و حیای کنیز توجه یکی از خریداران را به خود جلب می کند. مشتری به عمر بن یزید می گوید: «من او را به سیصد دینار می خرم، چرا که شدت عفاف او رغبت مرا به سوی او زیاد کرده است.» کنیز به زبان عربی به او می گوید: «اگر زندگی و پادشاهی سلیمان را هم داشته باشی، من هیچ میلی و رغبتی به تو نخواهم داشت. پس فکر مال خودت را بکن و بیهوده هدرش مده.» برده فروش می گوید: «چاره چیست؟ باید تو را بفروشم!» کنیز پاسخ می دهد: «شتاب مکن، باید خریداری پیدا شود که قلب من به او و وفاداری اش آرام گیرد.» در این هنگام نزد عمر بن یزید برو و او را خریداری کن.

منبع: بحارالانوار، ج ۵۱، ص ۶

زیارت حضرت نرجس خاتون

اَلسَّلامُ عَلی رَسُولِ اللهِ، صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ الصّادِقِ الْاَمینِ، اَلسَّلامُ عَلی مَوْلانا اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، اَلسَّلامُ عَلَی الْاَئِمَّهِ الطّاهِرینَ، اَلْحُجَجِ الْمَیامینِ، اَلسَّلامُ عَلی والِدَهِ الْإمامِ، وَ الْمُودَعَهِ اَسْرارَ الْمَلِکِ الْعَلّامِ، وَ الْحامِلَهِ لِاَشْرَفِ الْاَنامِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکِ اَیَّتُهَا الصِّدّیقَهُ الْمَرضِیَّهُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکِ یا شَبیهَهَ

اُمِّ مُوسی، وَ ابْنَهَ حواریِّ عیسی، اَلسَّلامُ عَلَیْکِ اَیَّتُهَا التَّقِیَّهُ النَّقِیَّهُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکِ اَیَّتُهَا الرَّضِیَّهُ الْمَرْضِیَّهُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکِ اَیَّتُهَا الْمَنْعُوتَهُ فِی الْاِنْجیلِ، اَلْمَخْطُوبَهُ مِنْ رُوحِ اللهِ الْاَمینِ، وَ مَنْ رَغِبَ فی وُصْلَتِها مُحَمَّدٌ سَیِّدُ الْمُرْسَلینَ، وَ الْمُسْتَوْدَعَهُ اَسْرارَ رَبِّ الْعالَمینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکِ وَ عَلی آبآئِکِ الْحَوارِیّینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکِ وَ عَلی بَعْلِکِ وَ وَلَدِکِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکِ وَ عَلی رُوحِکِ وَ بَدَنِکِ الطّاهِرِ، اَشْهَدُ اَنَّکِ اَحْسَنْتِ الْکِفالَهَ، وَاَدَّیْتِ الْاَمانَهَ، وَاجْتَهَدْتِ فی مَرْضاتِ اللهِ، وَصَبَرْتِ فی ذاتِ اللهِ، وَ حَفِظْتِ سِرَّاللهِ، وَ حَمَلْتِ وَلِیَّ اللهِ، وَ بالَغْتِ فی حِفْظِ حُجَّهِ اللهِ، وَ رَغِبْتِ فی وُصْلَهِ اَبْنآءِ رَسُولِ اللهِ، عارِفَهً بِحَقِّهِمْ، مُؤْمِنَهً بِصِدْقِهِمْ، مُعْتَرِفَهً بِمَنْزِلَتِهِمْ، مُسْتَبْصِرَهً بِاَمْرِهِمْ، مُشْفِقَهً عَلَیْهِمْ، مُؤْثِرَهً هَواهُمْ، وَ اَشْهَدُ اَنَّکِ مَضَیْتِ عَلی بَصیرَه مِنْ اَمْرِکِ، مُقْتَدِیَهً بِالصّالِحینَ، راضِیَهً مَرْضِیَّهً، تَقِیَّهً نَقِیَّهً زَکِیَّهً، فَرَضِیَ اللهُ عَنْکِ وَ اَرْضاکِ، وَ جَعَلَ الْجَنَّهَ مَنْزِلَکِ وَ مَاْویکِ، فَلَقَدْ اَوْلاکِ مِنَ الْخَیْراتِ ما اَوْلاکِ، وَ اَعْطاکِ مِنَ الشَّرَفِ ما بِهِ اَغْناکِ، فَهَنّاکِ اللهُ بِما مَنَحَکِ مِنَ الْکَرامَهِ وَ اَمْرَاکِ آنگاه سر را به سوی آسمان بالا می بری و می گویی: اَللّهُمَّ اِیّاکَ اعْتَمَدْتُ، وَ لِرِضاکَ طَلَبْتُ، وَ بِاَوْلِیآئِکَ اِلَیْکَ تَوَسَّلْتُ، وَ عَلی غُفْرانِکَ وَ حِلْمِکَ اتَّکَلْتُ، وَ بِکَ اعْتَصَمْتُ، وَ بِقَبْرِ اُمِّ وَ لِیِّکَ لُذْتُ، فَصَلِّ عَلی مُحَمَّد وَ آلِ مُحَمَّد، وَ انْفَعْنی بِزِیارَتِها، وَ ثَبِّتْنی عَلی مَحَبَّتِها، وَ لا تَحْرِمْنی شَفاعَتَها وَ شَفاعَهَ وَلَدِها، وَ ارْزُقْنی مُرافَقَتَها، وَ احْشُرْنی مَعَها وَ مَعَ وَلَدِها، کَما وَفَّقْتَنی لِزِیارَهِ وَلَدِها وَ زِیارَتِها، اَللّهُمَّ اِنّی اَتَوَجَّهُ اِلَیْکَ بِالْاَئِمَّهِ الطّاهِرینَ، وَ اَتَوَسَّلُ اِلَیْکَ بِالْحُجَجِ الْمَیامینِ مِنْ آلِ طه وَ یس، اَنْ تُصَلِّیَ عَلی مُحَمَّد وَ آلِ مُحَمَّد الطَّیِّبینَ، وَ اَنْ تَجْعَلَنی مِنَ الْمُطْمَئِنّینَ

الْفآئِزينَ الْفَرِحينَ الْمُسْتَبْشِرينَ، اَلَّذينَ لاخَوْفٌ عَلَيْهِمْوَلاهُمْ يَحْزَنُونَ، وَ اجْعَلْنى مِمَّنْ قَبِلْتَ سَعْيَهُ، وَ يَسَّرْتَ اَمْرَهُ، وَ كَشَفْتَ ضُرَّهُ، وَ آمَنْتَ خَوْفَهُ، اَللّهُمَّ بِحَقِّ مُحَمَّد وَ آلِ مُحَمَّد، صَلِّ عَلى مُحَمَّد وَ آلِ مُحَمَّد، وَ عَجِّلْ لَهُمْ بِانْتِقامِكَ، وَ لا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنْ زِيارَتى اِيّاها، وَ ارْزُقْنِى الْعَوْدَ اِلَيْها اَبَداً ماأَبْقَيْتَنى، وَ اِذا تَوَفَّيْتَنى فَاحْشُرْنى فى زُمْرَتِها، وَ اَدْخِلْنى فى شَفاعَةِ وَلَدِها وَ شَفَاعَتِها، وَ اغْفِرْ لى وَ لِوالِدَىَّ وَ لِلْمُؤْمِنينَ وَ الْمُؤْمِناتِ، وَ آتِنا فِى الدُّنْيا حَسَنَةً وَ فِى الْاخِرَهِ حَسَنَةً، وَقِنا بِرَحْمَتِكَ عَذابَ النّارِ، وَ السَّلامُ عَلَيْكُمْ يا ساداتى وَ رَحْمَةُ اللهِ وَ بَرَكاتُهُ.

زندگانی حکیمه خاتون

چکیده

حکیمه خاتون یکی از بانوان بزرگ عالم اسلام و تشیع است که در یکی از برهه های حساس تاریخ، یعنی در آستانه میلاد حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف می زیسته است و پرستاری و آموزش مادر ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف را عهده دار بوده است. ایشان جزء اولین کسانی است که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را دیده است و راوی حدیث ازدواج پدران شان و تولد و رشد آن حضرت می باشد. مقاله حاضر که در پی تبیین زندگی و نقش حساس حضرت حکیمه خاتون در دوره های امامت چهار امام همام می باشد. با مراجعه به متون اولیه، سعی در ارائه تحلیلی روشن پیرامون وقایع زندگی آن بانوی بزرگ دارد و در آخر به بیان شبهاتی چند و پاسخ آنها خواهیم پرداخت.

مقدمه

زنان در تاریخ نهضت های توحیدی، دوشادوش مردان در جهت براندازی موانع رشد وتعالی، به جهادی پی گیر، بی امان، همه جانبه وخستگی ناپذیر دست زدند. از میدان خودسازی گرفته تا ساختن نسلی شایسته و پدیدآوردن جامعه و تمدن مطلوب، به منظور رسیدن به آرمان های والا، هماره هم شأن و همتای مرد و در کنار او؛ و گاه در این راه از مردان پیش تر و چابک تر، گام برداشته اند. در این میان، بانوانی که تربیت یافته خاندان عصمت و طهارت اند و خود از دامان این خاندان تولد یافته وبالیده اند؛ درخشندگی ونور افشانی خاصی دارند. مطالعه زندگی این ستارگان درخشان، علاوه بر تبیین فضای دینی، اجتماعی وفرهنگی آن روزگاران، نقش این الگوهای جاودانه و مبارزه بی امان آنها را با حاکمیت طاغوت و ثبات شان در مسیر حق را آشکار می سازد و

راه های عملی دفاع از حاکمیت الهی و ولی خدا را در چشم انداز نسل امروز به تصویر می کشد. شخصی که دراین مقاله در جست وجوی ابعاد وجودی او هستیم، سینه سینای اسرار وحکمت الهی است. بانویی که حافظ سر انبیا و اولیا و عصاره عالم خلقت بوده و در معرفت به مرحله ای رسیده که درس آموز مادر یگانه منجی عالم به شمار می آید؛ اولین کسی که جمال محبوب آن دل آرا را در زیر این آسمان کبود کره خاکی، نظاره کرده و سفیر آن ولی امر اعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف است. افزون بر آن که وی راوی حدیث آن محبوب یگانه می باشد. پس شایسته است که تحقیقی گسترده درباره شخصیت این بانوی گرانمایه انجام گیرد؛ اما متأسفانه که به علت کمبود منابع و نصوص و گزارش های تاریخی، تنها می توان گوشه هایی از چهره این شخصیت که در حساس ترین لحظات تاریخ حضور داشته است را به تصویر کشید.

تجلی نور

هرگاه بخواهیم درباره شخصیت ها یا حوادث تاریخی به تحقیق بپردازیم یکی از اولین پرسش هایی که باید مطرح کرده وپاسخ آن را بیابیم، این است که آیا چنین حادثه یا شخصیتی، وجود خارجی داشته یا ساخته وپرداخته خیال بافان وافسانه سرایان ودروغ پردازان است؟؛ تا تکلیف اصل وجود یک شخصی یا پدیده معلوم نشده، چگونه می توان درباره حالات، زمان، مکان و جنبه های گوناگونِ دیگر مربوط به آن پدیده وشخصیت به بحث پرداخت؟! دلایل کافی، حکایت گر اصل وجود ایشان است از جمله: ۱. در کتب قدما، هم چون مرحوم کلینی ومرحوم صدوق ومرحوم شیخ مفید و شیخ طوسی: آن چه دراین خصوص درباره حکیمه خاتون و روایات وی آمده، برای اثبات وجود

ایشـان کـافی است. از جمله: الف: مرحوم کلینی در اصول کافی با سلسـله سـند خود از ایشان نقل کرده که «حکیمه» در شـب تولد امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشـریف وپس از آن، ایشان را مشاهده کرده و تصریح کرده است که ایشان فرزند محمد بن علی، امام جواد علیه السلام وعمه امام حسن عسکری بوده اند. [۱] ب. مرحوم صدوق نیز ایشان را به عنوان کسی که عهده دار امر حضـرت نرجس خاتون علیه السـلام برای به دنیا آوردن حضـرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف است، معرفی کرده است. [۲] ج. مرحوم شـیخ مفیـد، روایتی را با ذکر سلسـله سـند از حکیمه دختر محمـد بن علی (امام جواد علیه السـلام) درباره امام دوازدهم نقل می کند. [۳]

?. ذکر نـام ایشـان در کتب رجالی، تراجم وحـدیث: مرحوم مجلسـی در بحارالانوار [۴]، مرحوم طبرسـی در اعلام الوری، [۵] شیخ عباس قمی در منتهی الامال [۶]، مرحوم اردبیلی در جامع‌الرواه [۷]، مرحوم مامقامی در تنقیح المقال [۸] و مرحوم خویی در معجم رجال الحدیث [۹] از ایشان نام برده یا روایتی یا در سلسله سند حدیثی نقل کرده اند.

شبهه

برخی از نویسـندگان، علی رغم اذعان بر وجود حکیمه خاتون به بزرگانی چون شـیخ مفیـد نسبت داده اند که ایشان بر وجود حکیمه خاتون صـحه نگذاشـته و تأییـد نکرده است. برای نمونه، مرحوم شـیخ عباس قمی در منتهی الآمال [۱۰] می گوید: «... عجیـب تر از آن، متعرض نشـدن مثـل شـیخ مفیـد در ارشـاد و غیر او در کتب تواریـخ و سـیر و نسب، آن مخـدره را در اولاـد حضرت جواد علیه السلام...» و مضمون همین مطلب در کتاب ریاحین الشریعه نیز

موجود است. [۱۱] ملاحظه می شود که این نویسندگان از شیخ مفید متعجب اند که چرا نام «حکیمه خاتون» را به عنوان فرزند امام جواد علیه السلام در ارشاد نیاورده؛ با این که شیخ مفید یکی از آگاهان قدما بوده و سخنش در این گونه امور سند است. آیا واقعا شیخ مفید از ایشان نامی نبرده است؟! اگر چنین باشد جای تعجب بسیار است. یا این که هم چنان که بعضی گفته اند گر چه شیخ مفید در ارشاد با نام «حکیمه» به ایشان اشاره نکرده، ولی تحت عنوان «امامه» که به وی «فاطمه» نیز گفته شده تصریح کرده اند. [۱۲]

پاسخ

برای آن که به قضاوت صحیحی در این باره برسیم، شایسته است عین عبارت شیخ مفید را در این جا ذکر کنیم: ایشان می فرماید: فرزندان حضرت امام جواد علیه السلام که پس از ایشان به یادگار مانده اند عبارتند از (دو پسر) یکی علی علیه السلام که پس از ایشان امام بود و دیگری موسی و دو دختر به نام های «فاطمه» و «امامه». پسر دیگری جز آن دو که نام بردیم نداشتند. [۱۳] از کلمات شیخ مفید، معلوم می شود که: اولاً: حضرت، دو دختر داشتند: یکی که نامش امامه بوده و به او فاطمه گفته می شده است. بنابر این نمی توان گفت آن دو، یکی بوده اند. واژه «واو» در عبارت نیز نشان می دهد که دو نفر (دختر) بوده اند نه یکی که به او فاطمه هم گفته شده؛ به ویژه که ایشان تصریح دارد که امامه و فاطمه دو دختر حضرت (ابنتیه) است. ثانیاً: ایشان تصریح می کند که اولاد پسر جز این نبوده؛ اما آیا اولاد دختر جز این دو بوده یا نه، تصریحی

ندارند؛ بلکه کلام ساکت است. ثالثاً: مرحوم شیخ در جای دیگر ارشاد از حضرت «حکیمه» در سلسله سند روایت نام برده و تصریح می کند که عمه امام حسن عسکری علیه السلام بوده اند؛ بنابراین چه نام یکی ازآن دو (دختر) حکیمه باشد یا حکیمه، دختر سوم امام جواد علیه السلام باشد مشکلی ایجاد نمی شود؛ گر چه ظهور اسمای مختلف بدون هیچ قیدی نشان دهنده مسماهای گوناگون می باشد و بعید نیست با قیدی که در کلام خود آورده اند، اشاره به این مطلب نیز داشته باشند. بنابراین نمی توان به مرحوم شیخ مفید نسبت داد که ایشان نامی از «حکیمه خاتون» به عنوان فرزند امام جواد علیه السلام نیاورده است.

تولد حکیمه خاتون

کسانی که متعرض زندگی حکیمه خاتون شده اند، درباره چگونگی و سال و ماه و روز میلاد، اظهار نظری نکرده اند. می توان گفت از این نظر، تاریخ، خاموش است. ولی با توجه به این که امام جواد علیه السلام در سال ۱۹۵ هجری [۱۴] در مدینه به دنیا آمده اند و در سال ۲۲۰ هجری در ۲۵ سالگی، شربت شهادت نوشیدند و از سوی دیگر میلاد امام هادی علیه السلام در سال ۲۱۲ [۱۵] بوده است، می توان گفت که تولد ایشان بین سال های ۲۱۲ تا ۲۲۰ بوده است.

وجه تسمیه

«حکیمه» از «حکمت» و از ریشه «حکم» به معنای «منع» است و اصل آن از «حکم» به معنای «منع از ظلم» می آید. هنگامی که عاقل، دست سفیه را می گیرد و او را از انجام کارهای سفیهانه باز می دارد، گفته می شود: «حکمت السفیه وحکمته». حکمت که بر وزن «فِعْلَه» است ودلالت بر نوع خاصی از حکم می کند نیز از آن جهت حکمت نامیده می شود که انسان را از جهل باز می دارد. [۱۶] نام این بانوی فرزانه را اهل بیت علیهم السلام که خود معدن حکمت اند و زبان شان با زبان قرآن [۱۷] یکی است و مفسر و مبین آن اند بی جهت حکیمه نگذاشته اند؛ زیرا که او در دو جنبه حکمت عملی و نظری از انسان های بلند مرتبه است.

پدر

پدر بزرگوار ایشان، حضرت محمد بن علی الجواد علیه السلام هستند. [۱۸] درباره مقام والای این امام معصوم علیه السلام همین بس که امام رضا علیه السلام درباره ایشان فرمودند: «این مولودی است که در اسلام، پر خیر و برکت تر از او زاییده نشده است». [۱۹] در زیارت نامه آن حضرت می خوانیم: هادی امت، وارث ائمه، گنج رحمت، سر چشمه حکمت، قائد برکت، همتای قرآن در وجوب اطاعت، در شمار اوصیا در اخلاص و عبادت، راهنمای به سوی تو، پرچم و نشانه برای بندگانت و بیان گر کتاب خودت و حاکم به امرت، و یاور دینت و محبت بر خلقت و نوری که بدان تاریکی ها شکافته می شود، وپیشوایی که بدان به هدایت رسیده شود، و واسطه ای که بدو به بهشت راه برده شود، قراردادی. [۲۰]

مادر

مادر ایشان «سمانه مغربیه» (مادر امام هادی علیه السلام نیز بوده) معروف به «سیده» وکنیه اش «ام فضل» بوده است. ایشان از

بهترین زنان عصر خود بوده و بلکه با فضیلت ترین آنها به شمار می رفته و در زهد وتقوا، بی مانند بوده است. بیشتر روزها را روزه می گرفتند و خداوند او را به شرف بزرگی که «حفظ سر پنهان» بوده مشرف کرده وآن مادری امام دهم علیه السلام می باشد. از امام جواد علیه السلام چهار پسر وچهار دختر از جمله حکیمه خاتون باقی مانده و مادر ایشان «مغربیه» می باشد. [۲۱] امام هادی علیه السلام درباره مادر عزیزشان، این گونه فرموده اند: «مادرم، عارف به حق من می باشد واهل بهشت است. شیطانِ سر کش به او نزدیک نمی شود ومکر زورگوی لجوج به وی نمی رسد و خداوند، حا فظ ونگهبان اوست و او در

زمره مادران صدیقین و صالحان قرار دارد. [۲۲]

در پرتو چهار نور درخشان الهی

حضـرت حکیمه خـاتون، دوره امـامت چهار امام هـدی را درک کرده است: امام جواد، امام هادی، امام عسـکری و امام عصـر علیهم السـلام. برای پی بردن به ابعاد زنـدگانی این بانوی فرزانه، ناگزیریم با شـرایط حاکم بر آن دوران وفضایی که ایشان در آن نشو و نما داشته اند هر چند به اختصار آشنا شویم.

دوران امامت امام جواد علیه السلام

امامان بزرگوار در عصر خود فعالیت های گوناگونی به تناسب زمان خود داشته ودر مکتب خود شاگردانی در جهات مختلف تربیت می کردنـد. آنـان علـوم و دانش اجتمـاعی وسیاسـی خود را بـا توجه به فشارهـای گونـاگون حکومـتی به صورت هـای مختلف در جامعه منتشـر می کردند. در زمان امام باقر و امام صادق علیهما السـلام، از آن جا که شـرایط اجتماعی و سیاسـی تا حـدودی مساعـد بود توانسـتند چنـدین هزار شاگرد تربیت کنند، ولی از دوره امام جواد تا امام عسـکری علیهم السـلام به دلیل فشـار های سیاسـی وکنترل شدیـد حکومت، شـعاع فعالیت آنان بسـیار محـدود بود. از این رو تعـداد راویان و پرورش یافتگان مکتب آنان نسـبت به زمان حضـرت صادق علیه السـلام کاهش چشـمگیری را نشان می دهد. بنابراین اگر می خوانیم که جمع احادیثی که از ایشان (امام جواد علیه السـلام) نقل شده، ۲۵۰ حدیث بوده نباید تعجب کنیم. با نگاهی به سـیر حوادثی که بین امـا م جواد علیه السـلام از یـک سو و هیئت حـاکمه ودر رأس آن، خلیفه عباسـی، مأمون وپس از او در مـدتی کوتاه، برادرش معتصم، از سوی دیگر جریان یا فته است، به میزان اصرار وحرص شدید حکومت در زدن ریشه «امامت» پی می بریم؛ گاهی از راه تهی جلوه دادن آن از محتوای علمی که مهم ترین عنصر وبزرگ ترین پایه واساس

امامت بود وگاه از راه مخدوش جلوه دادن عصمت ائمه علیهم السلام، با تلاش در جهت بد آوازه کردن آنان و از بین بردن کرامت وقداست آنان نزد مردم، برای رسیدن به این هدف خود وارد می شدند. با ملاحظه متون تاریخی به نظر می رسد که این تلاش ها واقدامات، گوناگون و مداوم بوده است وشاید آن چه که تمام حقیقت را نشان بدهد به دست ما نرسیده است و شواهدی که در دسترس ماست، فقط نشان دهنده گوشه ای کوچک وجزئی ناچیز از واقعیت هایی است که گذشته است. [۲۳] در چنین فضای تاریکی، معلوم است که امام، چقدر باید زیرکانه و بدون سرو صدا شاگردان وفرزندانش را تربیت کند وچگونه با پنهان کاری، آنها را آموزش دهد و چهره کریه ستم کاران را برای آنان آشکار کند که حتی همسرش که جاسوسه دشمن است متوجه آن نشود و از طرفی معلوم می شود که حضرت حکیمه تا چه حد خوددار و ستار است که ازآموخته های پدر چیزی را بروز ندهد تا بر خلاف مصالح امامت و ولایت باشد. بنابراین می بینیم دراین دوران، گزارشی از حکیمه خاتون ونحوه زندگانی وآموزش وفعالیت های فردی، اجتماعی ایشان نقل نشده است. گرچه بعدها خود ایشان (حکیمه خاتون) راوی جریانی از زندگانی پدر بزرگوار خویش است که بیان گر یکی از سخت ترین و مصیبت بارترین لحظات زندگی امام جواد علیه السلام در دوران مأمون عباسی است.

دوران امامت امام هادی علیه السلام

امام هادی علیه السلام در نیمه ذیحجه سال ۲۱۲ هجری قمری در ناحیه صریا در اطراف مدینه به دنیا آمد و در سال ۲۲۰ پس از شهادت پدر گرامی اش در هشت سالگی به امامت رسید و تا سال ۲۵۴ هجری به مدت

۳۳ سال به این امر خطیر پرداخت. [۲۴] دوران امامت ایشان، معاصر با شش خلیفه عباسی بود. [۲۵] اوضاع سیاسی اجتماعی در عصر امام هادی علیه السلام ویژگی هایی دارد که به بعضی از مهم ترین آنها اشاره می کنیم:

گسترش ظلم؛

بیدادگری و خودکامگی و غارت بیت المال و صرف آن در خوش گذرانی ها از جمله ظلم هایی بود که جان مردم را به لب رسانده بود و هر اعتراضی به شدت سرکوب می شد؛ افزایش خوش گذرانی و هوسرانی درباریان؛

نابودی هیبت و عظمت خلافت.

حکومت و خلافت در دوره اموی و (تا این زمان) عباسی هیبت و جلالی داشت؛ اما از دوره معتصم به بعد که وی غلامان ترک را وارد دستگاه خلافت کرد، به سرعت بر اثر تسلط ترکان و قدرت آنان، جلال و هیبت حکومت از بین رفته و خلیفه در عمل، یک مقام تشریفاتی بیش نبود؛ البته در عین حال، هرگاه خطری از جانب مخالفان احساس می شد، خلفا، اطرافیان و عموم کارمندان دستگاه خلافت در سرکوبی آن نظر واحدی داشتند. در این دوره، نهضت های زیادی صورت گرفت؛ از جمله در فاصله سال ۲۱۹ تا ۲۷۰ قمری تعداد هیجده قیام ضبط شده است. البته این قیام ها از جانب دستگاه خلافت به شدت و بی رحمانه سرکوب می شد. بسیاری از این انقلاب ها مورد تأیید امامان قرار نمی گرفت؛ زیرا یا صد در صد اسلامی نبود و در اهداف آنها و رهبران شان انحراف هایی مشاهده می شد و یا طراحی و برنامه ریزی آنها طوری بود که شکست آنها به سادگی پیش بینی پذیر بود که اگر آشکارا آنها را تأیید می کرد اساس تشیع و امامت و هسته اصلی نیروهای شیعه در معرض

خطر قرار می گرفت. تا قبل از آن که متوکل بر سر کار آید، سیاست مأمون تا حدودی دنبال می شد؛ این سیاست، حمایت از معتزله بود؛ حمایتی که به خودی خود، فضا را برای شیعه و نیز علویان هموار می کرد. با آمدن متوکل، مجدداً سخت گیری آغاز شد و با حمایت از اهل حدیث و (برانگیختن آنها) علیه معتزله و شیعه، سرکوبی این دو گروه به شدت دنبال گردید. [۲۶] متوکل، آن چنان نسبت به حضرت امام هادی علیه السلام و خاندانش، کینه و عداوت داشت که اگر آگاه می شد کسی به آن حضرت علاقه مند است، اموال او را مصادره و خود او را به هلاکت می رساند؛ از این رو حضرت، فعالیت های خود را به صورت سری انجام می داد و در مناسبات خود با شیعیان، نهایت پنهان کاری را رعایت می کرد. این شرایط بحرانی باعث شد تا حضرت از طریق شبکه ارتباطی وکالت و تعیین نمایندگان و کارگزاران در مناطق مختلف با آنها ارتباط برقرار کند تا بدین وسیله هم نیازهای دینی آنها را پاسخ گوید و هم با جمع آوری خمس، زکات، نذورات و هدایا، مصالح بندگان را در مناطق مختلف در نظر گرفته و مقاصد دین را در حد امکان بر پای دارد. متوکل برای جلوگیری از نفوذ امام علیه السلام در مدینه، حضرت را با خانواده به سامرا دعوت کرد تا به طور مستقیم و پیوسته تحت نظر باشد. با این همه مراقبت ها باز هم وجود امام را برای حکومت خود خطری جدی می دانست و می ترسید یاران و پیروان امام، مخفیانه با او تماس گیرند و برای قیام و شورش، نقشه ای طرح کنند

و برای زمینه سازی، جهت این کارها پول و سلاح جمع آوری کرده، افرادی را آموزش دهند؛ لذا هر چند یک بار دستور می داد خانه امام را به دقت مورد بازرسی و تفتیش قرار دهند، گرچه مأموران هر بار دست خالی برمی گشتند؛ اما وی پیوسته نگران بود و احساس خطر می کرد. اشعار بزم شراب متوکل و اشعار آتشین بیدار ساز امام یکی از این نمونه ها است. [۲۷] در نهایت، متوکل تصمیم گرفت امام را به شهادت برساند، ولی خدا به او مهلت نداد و در بستر خود مورد حمله ترکان قرار گرفت و کشته شد؛ آن گاه امام از دست وی رهایی یافت. شایان ذکر است که امام، هلاکت وی را پیش گویی کرده بود. [۲۸] امام هادی علیه السلام پس از عمری محدودیت بدون سازش با ستم گران، سرانجام به دستور معتز، مسموم گردید و در سال ۲۵۴ هجری به شهادت رسید و در سامرا در خانه خود به خاک سپرده شد. [۲۹] حکیمه خاتون در چنین شرایط و جو اختناقی به گونه ای تربیت شدند که بعدها بتوانند حافظ بزرگ ترین اسرار الهی باشند. درباره حکیمه خاتون در این زمان نیز جز مواردی اندک در تاریخ ثبت نشده است. دو روایت در دوران امام هادی علیه السلام درباره ایشان ضبط شده است که گویای مطالب بلندی درباره این شخصیت در زمان این امام همام است. هر دوی این روایات مربوط به مقدمات ازدواج امام حسن عسکری علیه السلام با حضرت نرجس خاتون است. یکی از مهم ترین مطالبی که از این روایات فهمیده می شود، این است که امام هادی علیه السلام حضرت حکیمه را به منزل

برده که وی مادر حضرت قائم و همسر فرزندش ابی محمد حسن العسگری علیه السلام است. این گونه خطاب، نشان گر عمق دانایی حضرت حکیمه است؛ چرا که وی تنها فردی از خاندان امام هادی علیه السلام است که شایستگی تعلیم دادن، آن هم برای شخصیتی که بتواند همسر امام و مادر عصاره خلقت شود و نشان گر تبحر و توانایی این بانوی فرزانه در شناخت دین است و از آن جا که خطاب به وی به طور مطلق ادا شده، یعنی حضرت، دین واقعی را آن چنان که نزد معصومان بوده می شناخته و همان را باید به نرجس خاتون تعلیم دهد؛ تعالیمی که برازنده همسری حضرت عسکری علیه السلام و در راستای اهداف عالیه وی باشد و هم تعالیمی که بتواند بزرگ ترین منجی عالم بشریت را به نحو احسن مادری کند؛ چه قبل از تولد، چه در هنگام تولد و چه پس از آن.

دوران امامت امام حسن عسکری و امام عصر علیهما السلام

دوران امامت امام حسن عسکری و امام عصر علیهم السلام، امامت و غیبت صغری امام عصر (مهدی) عجل الله تعالی فرجه الشریف، امامت شش ساله سیزدهمین معصوم علیه السلام در عصر زمام داری معتز و مهتدی و معتمد عباسی سپری شد. در کارنامه این سه خلیفه که مقامی تشریفاتی داشتند، نکته مثبتی به چشم نمی خورد و همه کارهای مهم به وسیله ترکان که گردانندگان اصلی حکومت بودند، انجام می شد. [۳۰] هر چند مهتدی در مقایسه با دیگر خلفای عباسی، فردی معتدل بود؛ ولی بسیاری از محققان، ملاحظات سیاسی را انگیزه کردار وی دانسته اند. به زندان انداختن و تصمیم بر قتل امام علیه السلام، گواه روشن این مطلب است. امام علیه السلام

تا شبی که خلیفه کشته شد، در زندان به سر برد. این که دو پیشوای بزرگ شیعه در سامرا و مرکز حکومت عباسی تحت نظر سلطنت قرار می گیرند و در جوانی به شهادت می رسند، بیان گر شدت اختناق و فشار آن دوران است. فشارها و محدودیت های امام عسکری علیه السلام به دو علت، بیشتر بوده است: ۱. در این زمان؛ شیعه قدرت عظیم عراق شده بود و همه می دانستند که این گروه، حکومت هیچ یک از عباسیان را مشروع نمی دانند. [۳۱] ۲. براساس روایات و اخبار متواتر، خاندان عباسی می دانستند مهدی موعود که همه حکومت های خود کامه را از میان می برد فرزند امام حسن عسکری علیه السلام است، لذا پیوسته مراقب حضرت علیه السلام بودند و هر هفته ایشان را مجبور کرده بودند در روزهای دوشنبه و پنج شنبه در دربار حاضر شوند. در چنین شرایط دشواری، امام عسکری علیه السلام با ایجاد شبکه ارتباطی، از طریق نمایندگان و ارسال پیک ها و پیام ها با شیعیان مناطق مختلف ارتباط داشتند و از سوی دیگر با فعالیت های سیاسی پنهان که به دور از چشم جاسوسان انجام می داد و افزون بر آن، ضمن تقویت و توجیه سیاسی رجال و عناصر مهم شیعه، شیعیان را برای دوران غیبت و انتظار آماده می ساخت. [۳۲]

نقش حکیمه خاتون در این دوران

گرچه از آن چه در پیشین آمد عظمت این بانوی فرزانه نمایان است، ولی از مطالبی که پس از این می آید بیش از پیش اهمیت نقش این شخصیت بزرگ مشخص می شود. مجموع روایات حاکی از این است که در این دوره: ۱. حضرت حکیمه خاتون با خانه امام و امام عسکری علیه السلام و سپس

امام عصر علیه السلام ارتباط پیوسته داشته است. ۲. در این رفت و آمدها قبل از میلاد، از صمیم قلب و از سر علاقه مندی مرتباً برای تولد امام دعا می کرده است. ۳. قبل از تولد مهدی علیه السلام و هنگام تولد ایشان حضور داشته و عهده دار پرستاری از مادر ایشان بوده است. ۴. حافظ سر امامت و اسلام به ویژه، درباره وجود حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و حفظ جان ایشان بودند؛ به ویژه آن که حکومت عباسی تلاشی بی وقفه در کنترل خانه امام و جست و جوی شدیدی برای یافتن فرزند حضرت عسکری علیه السلام، داشتند. برای مثال گاه بی خبر، منزل امام را بررسی می کردند، گاه جاسوسانی در لباس خدمتکار و پزشک می فرستادند و پس از بیماری امام عسکری علیه السلام چندین پزشک و ده نفر از معتمدان را به خانه امام عسکری علیه السلام فرستادند و گفتند شبانه روز در آن جا بمانند و دستور دادند تا کنیزان را کنترل کنند تا ببینند کدامیک باردار هستند و... [۳۳] . روایاتی که از حکیمه خاتون درباره تولد امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف رسیده گوناگون است، ولی مضامین آنها به هم نزدیک و برخی جهاتش نیز متحد است. در بعضی از روایات، چیزی نقل شده که در پاره ای دیگر به اختصار آمده است یا به جهت بعضی جهات دیگر مانند بی نیازی شنونده یا عدم توانایی درک شنونده و یا بعضی مصالح دیگر نقل نشده است. به ویژه آن که در بعضی از روایات، حکیمه خاتون خود تصریح دارد که هر آن چه اتفاق می افتد از پرسش گر

و پرسـش و نحوه پاسـخ، همه را امـام از پیش به من می فرمایـد. دربـاره میلاد امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشـریف از زبان حکیمه خـاتون، روایتی که مبسوط تر است را از کمـال الـدین صـدوق انتخـاب کردیم که ذکر می نمـاییم و سـپس نکـاتی از روایات دیگر در این زمینه بیان می کنیم. راوی (محمـد بن عبدالله) گوید: پس از درگذشت ابومحمد به نزد حکیمه دختر امام جواد علیه السـلام رفتم تا در موضوع حجت و اختلاف مردم و حیرت آنها درباره او پرسـش کنم، گفت: بنشـین، و من نشستم، سپس گفت: ای محمـد! خـدای تعـالی، زمین را از حجتی نـاطق و یا صامت خالی نمی گـذارد و آن را پس از حسن و حسـین علیهمـا السـلام در دو برادر ننهـاده است و این شـرافت را مخصوص حسن و حسـین علیهم السـلام سـاخته، برای آنهـا عـدیل و نظیری در روی زمین قرار نـداده است؛ جز این که خدای متعال فرزندان حسـین را بر فرزندان حسن علیهما السـلام برتری داده؛ هم چنـان که فرزنـدان هـارون را بر فرزنـدان موسـی به فضـل نبوت برتری داد، گرچه موسـی حجت بر هارون بود، ولی فضـل نبوت تا روز قیامت در اولاد هارون است و به ناچار بایستی امت یک سـرگردانی و امتحانی داشـته باشند تا مبطلان از مخلصان جـدا شوند و از برای مردم بر خدا حجتی نباشد و اکنون پس از وفات امام حسن عسـکری علیه السـلام دوره حیرت فرا رسـیده است. گفتم: ای بانوی من! آیا از برای امام حسن عسـکری علیه السـلام فرزندی بود؟ تبسمی کرد و گفت: اگر امام حسن علیه السلام فرزندی نداشت پس امام بعد از وی

کیست؟ با آن که تو را گفتم که امامت پس از حسن و حسین علیهم السلام در دو برادر نباشد. [۳۴] ای بانوی من ولادت و غیبت مولا‌یم را برایم باز گو، ... [۳۵] حکیمه گوید: امام هادی علیه السلام درگذشت و ابومحمد بر جای پدر نشست و من هم چنان که به دیدار پدرش می رفتم به دیدار او نیز می رفتم. یک روز نرجس آمد تا کفش مرا بر گیرد و گفت: ای بانوی من کفش خود را به من ده! [۳۶] گفتم: بلکه تو سرور و بانوی منی، به خدا سوگند که کفش خود را به تو نمی دهم تا آن را برگیری و اجازه نمی دهم که مرا خدمت کنی، بلکه من به روی چشم تو را خدمت می کنم. ابومحمد علیه السلام این سخن را شنید و گفت: ای عمّه! خدا به تو جزای خیر دهد. تا هنگام غروب آفتاب نزد امام نشستم، سپس به کنیزم گفتم که لباسم را بیاور تا بازگردم! امام فرمود: خیر، ای عمه جان! امشب را نزد ما باش که امشب آن مولودی که نزد خدای تعالی، گرامی است و خداوند به واسطه او زمین را پس از مردنش زنده می کند متولد می شود. گفتم: ای سرورم! از چه کسی متولد می شود؟ و من در نرجس آثار بارداری نمی بینم. فرمود: از همان نرجس، نه از دیگری. حکیمه گوید: به نزد او رفتم، آثار بارداری در او ندیدم، به نزد امام برگشتم و به وی گزارش دادم، تبسمی فرمود و گفت: در هنگام فجر، آثار بارداری برایت نمودار خواهد گردید؛ زیرا مثل او مثل مادر موسی علیه السلام است که آثار بارداری

در او ظاهر نگردید و کسی تا وقت ولادتش از آن آگاه نشد؛ زیرا فرعون در جست و جوی موسی، شکم زنان باردار را می شکافت و این نظیر موسی علیه السلام است. حکیمه گوید: به نزد نرجس بازگشتم و گفتار امام را بدو گفتم و از حالش پرسش کردم، گفت: ای بانوی من چیزی نیست (حالم خوب است)، حکیمه گوید: تا طلوع فجر مراقب او بودم و او پیش روی من خوابیده بود و از این پهلو به آن پهلو نمی رفت تا چون آخر شب و هنگام طلوع فجر رسید، هراسان از جا جست [۳۷] و او را در آغوش کشیدم و بدو «اسم الله» می خواندم، ابومحمد بانگ برآورد و فرمود: «سوره انا انزلنا بر او بخوان!» و من بدان آغاز کردم و گفتم: حالت چون است؟ گفت: امری که مولایم خبر داد در من نمایان شده است و من هم چنان که فرموده بود بر او می خواندم و جنین در شکم من پاسخ داد و مانند من قرائت کرد و بر من سلام نمود. حکیمه گوید: من از آن چه شنیدم، هراسان شدم و ابومحمد، بانگ برآورد: از امر خدای تعالی در شگفت مباش، خدای تعالی ما را در خردی به سخن درآورد و در بزرگی، حجت خود در زمین قرار دهد و هنوز سخن او تمام نشده بود که نرجس از دیدگانم نهان شد و او را ندیدم. گویا پرده ای بین من و او افتاده بود و فریادکنان به نزد ابومحمد علیه السلام دویدم، فرمود: ای عمه! برگرد، او را در مکان خود خواهی یافت. گوید: بازگشتم و طولی نکشید که پرده ای که

بین ما بود برداشته شد و دیدم نوری نرجس را فرا گرفته است که توان دیدن آن را ندارم و آن کودک علیه السلام را دیدم که روی به سجده نهاده است و دو زانو بر زمین نهاده است و دو انگشت سبابه خود را بلند کرده و می گوید: اشهد ان لا اله الله [وحده لا ـ شریک له] و ان جّدی محمداً رسول الله و ان ابی امیرالمؤمنین، سپس امامان را یکایک برشمرد تا به خودش رسید، سپس فرمود: بار الها! آن چه به من وعده فرمودی به جای آر و کار مرا به انجام رسان و گامم را استوار ساز و زمین را به واسطه من پر از عدل و داد گردان. ابومحمد علیه السلام بانگ برآورد! ای عمه او را بیاور و به من برسان، او را برگرفتم و به جانب پدر بردم، چون او در میان دو دست من بود و مقابل او قرار گرفتم بر پدر خود سلام کرد و امام حسن علیه السلام او را از من گرفت و زبان خود در دهان او گذاشت و او از آن نوشید (مکید). سپس فرمود: او را به نزد مادرش ببر تا بدو شیر دهد، آن گاه نزد من بازگردان... [۳۸] و در انتهای روایت آمده است: حکیمه گوید: پس از آن که ابومحمد علیه السلام درگذشت و مردم چنان که می بینی پراکنده شدند و به خدا سوگند که من هر صبح و شام او را می بینم و مرا از آن چه می پرسید آگاه می کند و من نیز شما را مطلع می کنم و به خدا سوگند که گاهی می خواهم از او پرسش کنم

و او نپرسیده پاسخ می دهد و گاهی امری بر من وارد می شود و همان ساعت، پرسش نکرده، از ناحیه او جواب صادر می شود. شب گذشته من را از آمدن تو باخبر ساخت و فرمود: تو را از حق خبردار سازم و راوی (محمد بن عبدالله) گوید: به خدا سوگند حکیمه اموری را به من خبر داد که جز خدای تعالی کسی بر آن مطلع نیست و دانستم که آن صدق و عقل و از جانب خدای تعالی است؛ زیرا خدای تعالی او را به اموری آگاه کرده است که هیچ یک از خلایق را بر آن آگاه نکرده است. [۳۹] در این جا لازم است که نکات مهمی که در روایات دیگر از زبان حکیمه خاتون نقل شده که در این روایت نیامده است را نیز ذکر کنیم: (پیوسته) هرگاه حکیمه خاتون وقتی بر امام عسکری علیه السلام وارد می شدند، برای آن جناب دعا می کرد که خداوند به ایشان فرزندی عطا کند و می گوید: روزی داخل شدم بر آن جناب، پس دعا کردم برای او، آن چنان که می کردم، امام فرمود: «ای محمد آگاه باش، آن را که دعا می کردی که خداوند به من روزی کند، امشب که نیمه شعبان سال ۲۵۵ است متولد می شود، پس افطار خود را در نزد ما بکن و آن شب، جمعه بود. [۴۰] حکیمه گوید: پس از نماز شب نرجس خاتون، هنگامی که فجر نزدیک شد، برخاستم تا به افق بنگرم، دیدم فجر اول طلوع کرده است، در دلم نسبت به وعده ای که ابومحمد علیه السلام داده بود شک و تردیدی پیدا شد، حضرت، مرا از درون اطاق ندا

دادنـد که «تردیـد نکن». من از آن حضـرت و شـکی که در دلم افتـاده بـود شـرمگین شـدم و خجـل بازگشـتم. در این هنگـام نرجس، نمازش را تمام کرده بود و با ناراحتی و فزع از اطاق بیرون می آمد. او را در برابر اطاق دیدم و به وی گفتم: آیا از آن چه به تو گفتم چیزی را حس می کنی؟ فرمود: آری عمه جان، امری بزرگ می یابم. [۴۱]

نکات

از این روایات نکاتی چند استفاده می شود: ۱. دعای حکیمه خاتون و مستجاب شدن دعای وی برای روزی شدن فرزند به امام علیه السـلام حـاکی از معرفت این بـانوی فرزانه و علاـقه منـدی و ارادت به ولاـیت وی است. ۲. نهـایت تواضع حکیمه خاتون نسـبت به نرجس خاتون (و بالعکس) و اصرار حکیمه خاتون در خدمت رسانی به وی. ۳. دعای امام عسکری علیه السلام برای حکیمه خاتون خـدا به تو جزای خیر دهـد این دعا از آن چه خورشـید بر آن بتابـد برتر است و نشانه آن است که عمل حکیمه خاتون، مورد پسند و رضایت ایشان بوده است. ۴. آگـاهی و خبر دادن امام به حکیمه از غیب (امشب شب میلاد مولود است). ۵. ایمـان حکیمه خاتون به سـخن امام و شب را در انتظار تولـد نور به سـر آوردن. ۶. خوانـدن اسم الله و سوره مبارکه انا انزلنا برای حضـرت نرجس و آرامش وی. ۷. مشاهـده خوارق عاداتی چنـد در یک شب ماننـد سـخن گفتن نوزاد از رحم، خواندن آیات قرآن، سجده کردن کودک تازه به دنیا آمده و شهادت مولود شریف به وحدانیت خدا و... ۸. سلام مولود شریف بر پدر بزرگوار و

عمه اش (حکیمه). ۹. حکیمه، اولین کسی است که این مولود شریف را در آغوش کشیده است. ۱۰. دیدار پی در پی او با امام زمان. ۱۱. هر صبح و شام به دیدار حضرت نائل شدن (که به بیان سید بحرالعلوم، ایشان باب و سفیر حضرت بودند). ۱۲. اهل سِرّ بودن حکیمه خاتون برای هر دو امام و پنهان کردن مطالب از نااهلان. حکیمه خاتون علاوه بر آن که خود سفیر امام بود (هم چنان که آمد) مردم را به سفیر بزرگواری دیگر نیز راهنمایی می کرد. احمد بن ابراهیم گوید: در مدینه بر حکیمه دختر امام جواد و خواهر امام هادی علیه السلام در سال۲۶۲ وارد شدم و از پشت پرده با وی سخن گفتم و از دینش پرسیدم، امام را نام برد و گفت: فلان بن الحسن و نام وی را بر زبان جاری ساخت، گفتم: فدای شما شوم! آیا او را مشاهده کرده ای و یا آن که خبر او را شنیده ای! گفت: خبر او را از ابومحمد شنیده ام [۴۲] و آن را برای مادرش نوشته بود، گفتم: آن مولود کجاست؟ گفت: مستور است، گفتم: پس شیعه به چه کسی مراجعه کند؟ گفت به جدّه او، مادر ابومحمد، گفتم آیا به کسی اقتدا کنم که به زنی وصیت کرده است؟ گفت: به حسین بن علی بن ابی طالب اقتدا کرده است؛ زیرا حسین علیه السلام در ظاهر به خواهرش زینب وصیت کرد و دستورات علی بن حسین علیه السلام به سبب حفظ جانش به زینب نسبت داده می شد. سپس گفت: شما اهل اخبارید، آیا برای شما روایت نشده است که نهمین از فرزندان

حسین علیه السلام میراثش در دوران حیاتش تقسیم می شود؟ [۴۳]

رحلت

درباره تاریخ وفات ایشان، بعضی از بزرگان فرموده اند که تاریخ آن برای ما معلوم نشده است، [۴۴] ولی بعضی بدون ذکر مدرک سال ۲۷۴ را تاریخ وفات ذکر نموده اند، ولی مدرک قابل توجهی که بتوان بدان استناد نمود ذکر نکرده اند. [۴۵] مرقد مطهر ایشان در سامرا در ضریح مطهر عسگریین علیهما السلام واقع است. [۴۶]

پی نوشت ها

[۱] . محمد بن یعقوب کلینی، اصول الکافی؛ دارالاسره للطباعه والنشر، الثانیه، ۱۴?۲ه. ق. ج ۱، ص ۳۷۰ وبدین مضمون درابن بابویه، محمد بن علی (شیخ صدوق) عیون اخبار الرضا علیه السلام؛ تصریح سید صدر لاجوردی، تهران، جهان، ص ۲?? موجود است. [۲] . محمد بن علی (شیخ صدوق) ابن بابویه قمی، کمال الدین وتمام النعمه؛ مترجم؛ منصور پهلوان، جمکران، ۱۳۸۴ه. ش جزء?، باب ۴۲، ح ۱. [۳] . محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید) العکبری، الارشاد فی معرفه حجج الله علی العباد؛ ترجمه وشرح سید هاشم رسولی محلاتی، علمیه اسلامیه، ج ۲، ص ۳۳۱. [۴] . محمدباقر مجلسی؛ بحارالانوار الجامعه لدرر، اخبار الائمه الاطهار؛ دار احیاء التراث العربی، بیروت، ج ۹۹ ص ۷۹-۸۰. [۵] . امین الاسلام طبرسی، ابن علی الفضل بن الحسن؛ اعلام الوری با علام الهدی؛ دار المعرفه، بیروت، ۱۳۹۹ه. ق ص ۳۳۸. [۶] . شیخ عباس قمی، منتهی الامال؛ موسسه مطبوعاتی حسینی، ص ۹۷۲. [۷] . محمد بن علی الاردبیلی الغروی الحائری، جامع الرواه؛ دارالاضواء، بیروت، ۱۴۰۳ه. ق، ج ۲، ص ۴۵۷. [۸] . عبدالله بن محمد بن عبدالله ما مقانی، تنقیح المقال فی علم الرجال؛ مطبعه المرتضویه، نجف ۱???ه. ق ج ?ص ??. [۹] . سید ابوالقاسم الخویی الموسوی، معجم رجال الحدیث؛ قم، الرابعه، ۱۴۱۰ه. ق-ج ۲۳ص ۱۸۷. [۱۰] . منتهی الامال، ص ۹۷۲. [۱۱] . ذبیح الله

محلاـتی، ریـاحین الشـریعه؛ در ترجمه بانوان دانشـمند شـیعه؛ دارالکتب الاسـلامیه، تهران، پنجم، ۱۳۶۸، ج۴، ص ۱۵۰. [۱۲] . محمد حسـین اعلمی حائری، تراجم اعلام النساء؛ مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، بیروت، اولی، ۱۴۱۷، ص۲۲. [۱۳] . وخلف بعد من الولـدعلیا ابنه الامام من بعده وموسـی وفاطمه امامه ابنتیه ولـم یخلف ذکرا غیر من سـمیناه، ارشاد، همان، ج۲ص۲۸۴. [۱۴] . همـان، ج?، ص??۴. [۱۵] . همــان، ج?، ص???. [۱۶] . ابوالحسن احمـد بن فـارس بن زکریـا؛ معجم مقـائیس اللغه؛ مکتب الاعلام الاسـلامی، تحقیق عبدالسـلام محمد هارون، قم ۱?۰?ه. ق، ج۲، ص ۹۱. [۱۷] . قرآن کریم در سوره مبـارکه لقمـان، آیه۱۲ به هر دو نـوع حکمت نظری و عملی اشـاره دارد. [۱۸] . شواهـد درقبل ذکرشد. [۱۹] . بحارالانوار، ج?۰، ص۲۰؛ و ر: ک: الارشاد، ج۲، ص۲۶۸ و کافی، ج۱، ص۲??. [۲۰] . شیخ عباس قمی، مفاتیح الجنان؛ ترجمه مهدی الهی قمشه ای، تعاونی ناشران، نوزدهم، ۱۳۸۳، صص۹۳۹-۹۳۸. [۲۱] . منتهی الآمـال، ص۹۶۷. [۲۲] . ابوجعفر طبری، محمـد بن جریر رسـتم؛ دلائل الامامه؛ قم، منشورات الرضی، ۱۳۶۳ه. ش ص۲۱۶ و مسعودی؛ اثبات الوصیه؛ قم، رضی ص۱۹۳. [۲۳] . ر. ک: جعفر مر تضی العاملی، زنـدگی سیاسـی امام جواد علیه السـلام؛ ترجمه سـید محمد حسـینی؛ دفتر انتشارات اسـلامی۳۶?صص۶۹-۶۸. [۲۴] . الارشاد، ج۲، ص۲۸۵. [۲۵] . معتصم، برادر مأمون، واثق، پسر معتصم، متوکل، پسر دیگر معتصم، منتصر، پسر متوکل، مستعین، پسرعموی منتصـر و معتز، پسـر دیگر متوکـل. [۲۶] . ر. ک: رسول جعفریـان، حیـات فکری و سیاسـی امامـان شـیعه؛ تبلیغـات اسـلامی، قم، اول، ۱۳۷۱، ج۲، ص۱۴۱-۱۵۱و مهـدی پیشوایی؛ سـیره پیشوایان؛ مؤسـسه امام صادق، قم، اول، ۱۳۷۲ ص۵۶۷-۵۷۱. [۲۷] . ر. ک: سیره

پیشوایان و حیات فکری سیاسی امامان شیعه و باقرشریف القرشی؛ تحلیلی از زندگانی امام هادی علیه السلام، مترجم، محمد رضا عطایی، آستان قدس رضوی، ۱۳۷۱، ص۳۱۹ تا ۴۲۷. [۲۸] . علی بن عیسی اربلی؛ کشف الغمه، تبریز، ۱۳۸۱ق، ج۲ ص۳۹۴. [۲۹] . الارشاد، ج۱، ص۲۹۹. [۳۰] . ر. ک: ابن اثیر؛ الکامل فی التاریخ؛ تحقیق عبدالله التافی، بیروت، ۱۴۰۷ ق ج۷، صص۱۹۶-۱۹۵. [۳۱] . بحارالانوار، ج۵، ص۳۱۳. [۳۲] . ر. ک: محمد نصیری رضی، تاریخ تحلیلی اسلام، نهاد مقام معظم رهبری، ۱۳۷۸، صص۲۶۶-۲۶۴ و باقر شریف قرشیریا؛ زندگانی امام حسن عسکری علیه السلام، مترجم سید حسن اسلامی، دفتر انتشارات اسلامی، قم، اول، ۱۳۷۱. [۳۳] . ر. ک: الکافی، ج۱ ص۵۰۶ و اعلام الوری، ص ۳۵۹. [۳۴] . از این فراز می توان انکار امامت جعفر کذاب برادر امام حسن عسکری علیه السلام را نیز دریافت. [۳۵] . در این میان حضرت حکیمه خاتون جریان ازدواج امام با نرجس را بازگو می کند. [۳۶] . ظاهراً ادب و احترام خاصی است که برای بزرگان انجام می دادند. [۳۷] . در روایت دیگر آمده که نرجس، ناگهان از خواب برجهید و از اتاق بیرون رفت و وضو ساخت، آن گاه برگشته نماز شب را خواند تا آن که به نماز وتر رسید. [۳۸] . ر. ک: کمال الدین، ج۲ صص۱۵۴-۱۴۷ و بحارالانوار، ج۵۱، ص۱۴-۱۳. [۳۹] . ر. ک: کمال الدین، ص۱۵۴ و بحارالانوار، ج۵۱ ص۱۴. [۴۰] . حاج میرزا حسین طبرسی نوری، نجم الثاقب، آستان قدس جمکران، دوم، ۱۴۱۲ه. ق ص۲۷. [۴۱] . بحارالانوار، ج۵۱ ص۲۶. [۴۲] . از این روایت برمی آید که جو و اوضاع

بسیار دشوار بوده؛ حدی که حکیمه از نام بردن صریح امام خودداری ورزیده و به فلان قناعت کرده و دیدار پیاپی خویش را نیز بازگو نمی کند. [۴۳] . کمال الدین، ج۲، صص۲۶۷-۲۶۶ و بحارالانوار، ج۵۱، ص۳۶۴. [۴۴] . سید محسن الامین، اعیان الشیعه، بیروت، دارالتعارف ۱۴۰۳ه (افست ایران) ج۶، ص۲۱۷. [۴۵] . ریاحین الشریعه، ج۴، ص۱۵۰. [۴۶] . بحارالانوار، ج۱۰۲، ص۸۰-۷۹. [۴۷] . همان، ص۸۰. [۴۸] . مانند: مرحوم نوری در نجم الثاقب، ص۳۸-۳۷ و مرحوم سید محسن امین در اعیان الشیعه، ج۶، ۲۱۷ و مرحوم شیخ عباس قمی در منتهی الآمال، ص۹۷۲ و مرحوم محلاتی در الشریعه، ج۴، ص۱۵۰. [۴۹] . اعیان الشیعه، ج۶، ص۲۱۷. [مجله شماره ۲۲:-مقالات]

زیارت حکیمه خاتون

فضائل جناب حکیمه دختر امام محمد تقی علیه السلام را که قبر شریفش پایین پا چسبیده به ضریح عسکریّین علیهما السلام است و گفتیم که درکتب مزارزیارت مخصوصی برای آن معظّمه ذکر نشده با آن مرتبه رفیعه که از برای اواست پس سزاوار است او را زیارت کنند به الفاظی که در زیارت اولاد ائمّه علیهم السلام نقل شده یا زیارت کنند او را به این الفاظ که در زیارت عمّه مکرّمه اش حضرت فاطمه بنت موسی علیه السلام وارد شده و آن چنانست که می ایستی رو به قبله و می گویی:

اَلسَّلامُ عَلی آدَمَ صَفْوَهِاللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلی نُوحٍ نَبِیِّ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلی اِبْراهیمَ خَلیلِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلی مُوسی کَلیمِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلی عیسی رُوحِ اللَّهِ اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یارَسُولَ اللَّهِ اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا خَیْرَ خَلْقِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا صَفِیَّ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ خاتَمِ النَّبِیّینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا اَمیرَ الْمُؤْمِنینَ عَلِیَّ بْنَ اَبیطالِبٍ وَصِیَّ رَسُولِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکِ یا

فاطِمَهُ سَيِّدَهَ نِساۤءِ الْعالَمينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَما يا سِبْطَىِ الرَّحْمَهِ وَ سَيِّدَىْ شَبابِ اَهْلِ الْجَنَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا عَلِىَّ بْنَ الْحُسَيْنِ، سَيِّدَ الْعابِدينَ وَ قُرَّهَ عَيْنِ النّاظِرينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا مُحَمَّدَ بْنَ عَلِىٍّ باقِرَ الْعِلْمِ بَعْدَ النَّبِىِّ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ الصّادِقَ الْبآرَّ الْأَمينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ الطّاهِرَ الطُّهْرَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا عَلِىَّ بْنَ مُوسَى الرِّضَا الْمُرْتَضى اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا مُحَمَّدَ بْنَ عَلِىٍّ التَّقِىَّ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا عَلِىَّ بْنَ مُحَمَّدٍ النَّقِىَّ النّاصِحَ الْأَمينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا حَسَنَ بْنَ عَلِىٍّ، اَلسَّلامُ عَلَى الْوَصِىِّ مِنْ بَعْدِهِ، اَللّهُمَّ صَلِّ عَلى نُورِكَ وَ سِراجِكَ، وَ وَلِىِّ وَلِيِّكَ وَ وَصِىِ وَصِيِّكَ، وَ حُجَّتِكَ عَلى خَلْقِكَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكِ يا بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ، السَّلامُ عَلَيْكِ يا بِنْتَ فاطِمَهَ وَ خَديجَهَ، السَّلامُ عَلَيْكِ يا بِنْتَ اَميرِ الْمُؤمِنينَ، السَّلامُ عَلَيْكِ يا بِنْتَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ، السَّلامُ عَلَيْكِ يا بِنْتَ وَلِىِّ اللَّهِ السَّلامُ عَلَيْكِ يا اُخْتَ وَلِىِّ اللَّهِ، السَّلامُ عَلَيْكِ يا عَمَّهَ وَلِىِّ اللَّهِ، السَّلامُ عَلَيْكِ يا بِنْتَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِىٍّ التَّقِىِّ، وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَكاتُهُ، السَّلامُ عَلَيْكِ عَرَّفَ اللَّهُ بَيْنَنا وَ بَيْنَكُمْ فِى الْجَنَّهِ، وَ حَشَرَنا فى زُمْرَتِكُمْ، وَ اَوْرَدَنا حَوْضَ نَبِيِّكُمْ، وَ سَقانا بِكَاْسِ جَدِّكُمْ، مِنْ يَدِ عَلِىِّ بْنِ اَبيطالِبٍ صَلَواتُ اللَّهِ عَلَيكُمْ، اَسْئَلُ اللَّهَ اَنْ يُرِيَنا فيكُمُ السُّرُورَ وَ الْفَرَجَ، وَ اَنْ يَجْمَعَنا وَ اِيّاكُمْ فى زُمْرَهِ جَدِّكُمْ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ، وَ اَنْ لا يَسْلُبَنا مَعْرِفَتَكُمْ اِنَّهُ، وَلِىٌّ قَديرٌ، اَتَقَرَّبُ اِلَى اللَّهِ بِحُبِّكُمْ، وَ الْبَرآئَهِ مِنْ اَعْدآئِكُمْ، وَ التَّسْليمِ اِلَى اللَّهِ راضِياً بِهِ غَيْرَ مُنْكِرٍ وَ لا مُسْتَكْبِرٍ، وَ عَلى يَقينِ ما اَتى بِهِ مُحَمَّدٌ وَ بِهِ راضٍ، نَطْلُبُ بِذلِكَ وَجْهَكَ يا سَيِّدى

اَللّهُمَّ وَ رِضاکَ وَ الدّارَ الْأخِرَهَ، یا حَکیمَهُ اشْفَعی لی فِی الْجَنَّهِ، فَاِنَّ لَکِ عِنْدَ اللّهِ شَأناً مِنَ الشّأنِ، اَللّهُمَّ اِنّی اَسْئَلُکَ اَنْ تَخْتِمَ لی بِالسَّعادَهِ، فَلا تَسْلُبْ مِنّی ما اَنا فیهِ، وَ لا حَوْلَ وَ لا قُوَّهَ اِلاّ بِاللّهِ الْعَلِیِّ الْعَظیمِ، اَللّهُمَّ اسْتَجِبْ لَنا وَ تَقَبَّلْهُ بِکَرَمِکَ وَ عِزَّتِکَ، وَ بِرَحْمَتِکَ وَ عافِیَتِکَ، وَ صَلَّی اللّهُ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ اَجْمَعینَ، وَ سَلَّمَ تَسْلیماً یا اَرْحَمَ الرّاحِمینَ.

سرداب مقدس

سرداب

سیدصادق سیدنژاد

در گوشه و کنار سرزمینهای اسلامی مکانهایی وجود دارند که منتظران یار در آنها گرد می آیند و به یاد عزیز سفر کرده خود نجواهای عاشقانه سر می دهند. این مکانها که هر کدام به نوعی یادگار حضرت موعود هستند برای همه شیعیان مقدس است و بزرگداشت آنها وظیفه ای همگانی به شمار می آید. برای آشنایی بیشتر شما عزیزان با مساجد، مقام ها و اماکن خاصی که یادآور آن امام منتظر هستند، بر آن شدیم که در هر شماره به اجمال یکی از این مکانها را معرفی کنیم. باشد که مورد قبول حضرت موعود واقع شود.

مفهوم واژه سرداب

از بررسی کاربردهای گوناگون واژه سرداب در لغت و عرف عامه مردم به خوبی معلوم می شود که این کلمه در کتابهای لغت و اصطلاح رایج در زبان اغلب مردم در طول تاریخ به یک معنی به کار می رود. توضیح آن که سرداب و سردابه به خانه ای گفته می شود که آن را در زمانهای سابق به ویژه در مناطق گرمسیر، در آن موقع که هنوز وسایلی چون کولر و پنکه و یخچال و... ساخته نشده بود، در زمین می ساختند تا در ایام بسیار گرم تابستان از طریق سکونت در آنجا از گزند گرما در امان باشند و به وسیله قرار دادن اغذیه و اشربه فاسد شدنی در این مکان، از فاسد شدن آنها جلوگیری نمایند. مرحوم علی اکبر دهخدا در این باره می نویسد: سرداب خانه ای را گویند که در زمین سازند، خانه ای که در زیرزمین سازند تا در گرما به آن پناه برند و آب در آنجا نگاه دارند تا سرد بماند ۱ از جمله مناطق گرمسیری که در گذشته ساختن سرداب برای خانه ها در

آن بسیار رواج داشته است شهر سامرا بود. این شهر را معتصم عباسی در سال ۲۱۲ق. بنا کرد و پایتخت خود را از بغداد به آنجا منتقل نمود. سامرا در کرانه شرقی رودخانه دجله و در میانه راه بغداد به تکریت واقع شده است. درباره علت بنای این شهر نظرات گوناگونی نقل شده است. یعقوبی در این باره می نویسد: شهر سرَّمَن رَای در گذشته بیابانی از سرزمین طیران بود که هیچ گونه عمارتی در آن وجود نداشت؛ تنها بنای آن دیری بود که متعلق به نصارای آن منطقه بود... پس از آن که معتصم به حکومت رسید به خاطر بعضی از امتیازات که در منطقه سرّمن رای بود آنجا را به عنوان پایتخت جدید برگزید. چون این محل از نظر موقعیت جغرافیایی نسبت به سایر مناطق رجحان داشت آبهای زیادی در اطراف شهر جریان داشت که هر یک از آنها به منزله دژی شهر را از خطر حمله های ناگهانی حفظ می کرد. علاوه بر این، مرتفع بودن این منطقه نسبت به کرانه غربی دجله موجب می شد که این شهر از آسیبهای طغیان احتمالی دجله در امان باشد. از طرف دیگر این منطقه نسبت به سایر مناطق از آب و هوای مطلوب تری برخوردار بود. از نظر نظامی نیز یک منطقه سوق الجیشی بود که به لحاظ دفاعی از جهاتی موقعیت بهتری نسبت به بغداد داشت. شهر سامرا به» عسکر «نیز معروف است. وقتی معتصم این شهر را بنا نمود با سپاهیان خود عازم آنجا شد، از این رو به جهت استقرار نظامیان در این شهر آن را عسکر می نامیدند۲. از آنجا که منطقه سامرا نسبت به کرانه راست دجله مرتفع بود

در زیر لایه های خاکی این منطقه یک لایه سنگی از ریگ که ماده چسبنده ای آنها را به یکدیگر چسبانده است، وجود دارد. این دو عامل، یعنی ارتفاع زمین از سطح آب و وجود لایه سنگی مذکور موجب شده است که کندن سردابهای گود و عمیق در زیر ساختمانهای این شهر راحت باشد. به همین جهت ساختن سردابهای زیادی در زیر اغلب خانه های قدیمی و حتی بناهای جدید بسیار رایج است که علی رغم ساخته شدن انواع وسایل سرمایش در ایام گرم تابستان بیشتر این سردابها مورد استفاده ساکنان آن قرار می گیرد.

سرداب غیبت

متوکل عباسی نسبت به شیعیان و دوستداران اهل بیت علیه السلام بسیار سخت گیری می کرد. تاریخ نگاران نقل می کنند که هیچ کس مثل متوکل به گماردن جاسوس و جمع آوری اخبار مناطق گوناگون اهتمام نداشت. وقتی جاسوسان وی و فرماندار نظامی مدینه، عبداللّه بن محمد هاشمی، در مورد فعالیتهای سیاسی امام هادی علیه السلام و نفوذ معنوی او در بین مردم و به ویژه شیعیان گزارشهایی به متوکل دادند او بسیار نگران شد؛ زیرا شرایط به گونه ای نبود که بتواند آن حضرت را به زور به زندان یا تبعید بفرستد یا جلوی فعالیتهای او را بگیرد؛ از این رو به حیله و نیرنگ متوسل شد و به ظاهر نامه محبت آمیزی به امام هادی علیه السلام نوشت و او را به سامرا دعوت کرد. آن گاه بدون معطلی یحیی بن هرثمه را با سیصد سرباز مأمور کرد که امام هادی علیه السلام را به همراه خانواده به سامرا، مرکز خلافت عباسی، منتقل نماید تا در سامرا از هر جهت بتواند آن حضرت را زیر نظر داشته باشد. به این ترتیب حضرت

هادی علیه السلام در سال ۲۳۶ق. به سامرا برده شد و بیش از بیست سال در بدترین شرایط، تحت نظر دژخیمان عباسی در شهر سامرا زندگی کرد و در نهایت با توطئه ای که متوکل چیده بود در سال ۲۵۴ق. به شهادت رسید و جنازه مطهر آن حضرت در همان خانه مسکونی خود به خاک سپرده شد. پس از شهادت امام هادی علیه السلام حضرت عسکری علیه السلام در همان خانه ای که پدر بزرگوارشان در آنجا زندگی می کردند سکونت گزیدند. در آن خانه همانند سایر خانه های سامرا سردابی وجود داشت که در ایام گرم تابستان مورد استفاده قرار می گرفت. طبق برخی روایات، دیدار حضرت مهدی علیه السلام با شخصیتهای بزرگ و قابل اطمینان شیعه در زمان حیات پدر بزرگوارشان در این خانه و سرداب شریف انجام گرفته است. در این زمینه جعفر بن محمد بن مالک روایت کرده است: علی بن بلال و احمد بن هلال و محمد بن معاویه بن حکم و... به من گفتند: روزی ما در خانه امام حسن عسکری علیه السلام حاضر شده بودیم تا درباره جانشین آن حضرت از ایشان سؤال کنیم. حاضران در آن مجلس حدود چهل نفر از شیعیان مورد اعتماد بودند. در آن مجلس عثمان بن سعید خطاب به امام عسکری علیه السلام گفت:» یابن رسول اللّٰه ما به خدمت رسیده ایم تا درباره موضوعی که شما آن را بهتر از ما می دانید سؤال کنیم «. در این لحظه امام عسکری علیه السلام به عثمان بن سعید فرمودند:» بنشینید! «وقتی عثمان بن سعید نشست امام عسکری علیه السلام از جای خود بلند شدند و به سمت در به راه افتادند چون

به آستانه در اتاق رسیدند خطاب به جمعیت فرمودند:» هیچ کس از اتاق خارج نشود تا من برگردم «. سپس به سرعت از اتاق خارج شدند و مدتی نگذشت که حضرت عسکری علیه السلام برگشتند در حالی که کودک بسیار زیبایی را-که چهره اش چون ماه درخشان بود-همراه داشتند. آنگاه به حاضران در آن مجلس فرمودند: «بعد از من امام شما ایشان است از او پیروی کنید و ضمناً بدانید که بعد از این دیگر شما او را نخواهید دید». ۳یکی از مهم ترین علل تحت نظر قرار گرفتن امام هادی علیه السلام و امام عسکری علیه السلام دستیابی به حضرت مهدی علیه السلام بود؛ چون خلفای عباسی از طریق دهها روایت-که از پیامبر اکرم (ص) نقل شده بود-خبر داشتند که فرزند حضرت عسکری علیه السلام، امام مهدی علیه السلام بساط حکومتهای جائر و غاصب را در هم خواهد پیچید و به ستمگری و ظلم پایان خواهد داد. از این رو همیشه در کمین بودند تا به محض تولد فرزند امام عسکری علیه السلام او را دستگیر نموده و به شهادت برسانند. اما مشیّت الهی آن بود که جریان تولد حضرت مهدی علیه السلام همانند تولد حضرت موسی علیه السلام به صورت نهانی در نزدیکی کاخ فرعون واقع گردد، بدون آنکه فرعون و دژخیمان او از این واقعه بویی ببرند. با این وجود تلاش برای دستیابی به حضرت مهدی علیه السلام همچنان ادامه داشت. حتی سالها پس از شهادت امام حسن عسکری علیه السلام خلفای عباسی منزل امام عسکری علیه السلام را زیرنظر داشتند و گاهی به طور ناگهانی به آنجا یورش می بردند تا بلکه بتوانند حضرت مهدی

علیه السلام را دستگیر کنند؛ زیرا در جریان شهادت امام عسکری علیه السلام وقتی امام مهدی علیه السلام عموی خود جعفر را از نماز خواندن بر پیکر امام عسکری علیه السلام باز داشتند و خود بر پیکر آن حضرت نماز خواندند تقریباً بر همگان معلوم شد که امام مهدی علیه السلام علی رغم مراقبتهای دژخیمان عباسی متولد شده اند و هم اکنون جانشینی حضرت عسکری علیه السلام را برعهده دارند. بنابراین، پس از شهادت امام یازدهم نه تنها از شدت تعقیب و جست وجوی عوامل حکومت کاسته نشد بلکه به جهت احساس خطر بیشتر بر شدت این کار افزوده شد. در یک مورد معتضد (شانزدهمین خلیفه عباسی) عده ای از سربازان خود را از بغداد به سامرا فرستاد تا به طور ناگهانی، در یک فرصت مناسب در حالی که اطراف خانه امام عسکری علیه السلام را به محاصره در می آورند به داخل منزل یورش ببرند و اگر حضرت مهدی علیه السلام را در آنجا یافتند دستگیر نمایند. یکی از سربازان شرکت کننده در آن یورش این واقعه را چنین شرح می دهد: وقتی سربازان خلیفه وارد حیاط خانه امام عسکری علیه السلام شدند و بخشهای مختلف خانه را مورد بررسی قرار دادند به در سرداب منزل رسیدند و از صدای تلاوت قرآن که به گوش می رسید متوجه شدند که امام مهدی علیه السلام در سرداب مشغول تلاوت قرآن هستند. با مشاهده این کار آنجا را به طور کامل به محاصره خود درآوردند و در پشت در سرداب منتظر ماندند تا موقع خارج شدن آن حضرت او را دستگیر نمایند. مدتی بعد امام علیه السلام در جلو چشم سربازان خلیفه از سرداب

بیرون آمدنـد و آنجا را ترک کردند بدون اینکه حتی یک نفر از سـربازان جرأت پیدا کنند تا کاری انجام دهند. وقتی که امام علیه السلام کاملاً از دید سربازان دور شدند. فرمانده نیروهای خلیفه عباسی به نیروهای خود دستور داد تا وارد سرداب شوند و امام علیه السـلام را دسـتگیر نمایند سربازها به او گفتند: مگر ندیدید که او از سرداب خارج شد و از مقابل شما عبور کرد و از خانه خارج شـد؟ به محض شـنیدن این خبر فرمانـده دژخیمان عباسـی در حالی که بسـیار آشـفته و نگران شـده بود گفت: من کسـی را ندیدم اگر شـما او را دیدید چرا دستگیرش نکردید؟ آنها در پاسخ گفتند: ما گمان می کردیم که خود شما او را می بینیـد و لزومی نمی بینیـد که او را دسـتگیر کنیم در نتیجه ما هم هیـچ گونه عکس العملی نشان ندادیم. ۴ از این تاریـخ به بعد سرداب امـام حسن عسـکری علیه السـلام به سـرداب غیبت مشـهور شـد. این در حـالی بود که سالها پیش از آن؛ یعنی در سال ۲۶۰ق. به دنبال شـهادت حضـرت عسـکری علیه السـلام دوران غیبت صغرا شروع شده بود. ۵ سـرداب خانه امام عسکری علیه السـلام از آن جهت که محل سـکونت و عبادت سه نفر از امامان شـیعه یعنی امام هادی، امام حسن عسکری و امام مهدی علیه السـلام بوده همواره در طول تاریخ مورد توجه و احترام مردم واقع شده است. علاوه بر آن به شـهادت اسـناد معتبر تاریخی، قبر بیش از بیست و دو تن از امام زادگان نیز در آن محل واقع شده که این امر در نوع خود نشانگر اهمیت و ارج این

مکان شـریف در نزد اولیای الهی است. بر این اساس، شـیعیان همیشه پس از زیارت مرقد نورانی حضـرت هادی علیه السلام و حضـرت عسـکری علیه السـلام در این سـرداب حاضـر می شوند و در آنجا به نیایش و عبادت می پردازند. اگر بخواهیم دلایل توجه شـیعیان به این سرداب را دسته بندی کنیم، به ترتیب زیر خواهد بود: نخست، این مکان شریف به قدوم مبارک سه تن از اهل بیت پیامبر اکرم (ص) و همینطور بندگان صالح و پرهیزگاری چون حضرت حکیمه خاتون، عمه امام عسکری علیه السلام و حضرت نرجس خاتون مادر بزرگوار حضرت مهدی علیه السلام متبرک شده است و در نتیجه می توان گفت این سرداب با؛ ۳؛؛ توجه به تمام ویژگیهایی که دارد مصداق بسیار روشنی است برای آیه» فی بیوتف أذن اللّٰه أن ترفع و یذکر فیها اسمه؛۶ در خـانه هـایی که خداونـد اذن داده است تـا رفعت داده شونـد و نـام و یاد خداونـد در آنها ذکر شود. «دوم، احترام کردن به آن مکان شـریف و در حقیقت اظهار محبت به امام زمان علیه السـلام و پدران بزرگوارشان است؛ چون از جمله نشانه های دوست داشـتن و اظهار محبت، احترام کردن به آن چیزهایی است که به محبوب منتسب است. سوم، این کار حکایت از معرفت به حق و مقـام و منزلت ائمه اطهار علیه السـلام دارد؛ چون بـدون اطلاع از فضائل و کمالات افراد محال است که بتوان آنها را به طور کامل مورد تکریم و احترام و محبت قرار داد و به اصـطلاح پایه محبت زیاد، شناخت بیشتر است. بنابراین، وقتی کسی فردی را به اندازه ای دوست دارد که حتی محل زندگی و یا

نشست و برخاست او را مورد تقدیس قرار می دهد این کار نشانه آن است که از ابعاد مختلف شخصیت آن فرد اطلاع کامل دارد و به فضائل و کمالات او آشناست که این همه احترام به او قائل می شود. چهارم، این کار در حد خود تعظیم شعائر اسلامی محسوب می شود و این امر نیز حکایت از تقوا و پایبندی زیاد فرد نسبت به احکام و مقررات اسلامی دارد؛ چون مواقف و مشاهد ائمه علیه السلام از آن جهت مورد تکریم قرار می گیرند که منتسب به خلیفه های الهی اند و این تکریم به نوعی اظهار محبت و ارادت به خداوند متعال محسوب می شود. گذشته از همه اینها، حفظ و تکریم اینگونه اماکن هم به لحاظ روانی و هم به لحاظ اجتماعی و تاریخی در ترویج و تبیین و نشر فرهنگ اسلامی بسیار مؤثر است لذا در همه جوامع، صرف نظر از اینکه چه اعتقاد و تفکری دارند به آثار به جای مانده از گذشتگان، چون نماد فرهنگ و اندیشه و افتخارات آن ملت و جامعه محسوب می شوند به دیده احترام می نگرند و در حفظ، آبادانی و تکریم آن دقت بیشتر مبذول می دارند و آنها را سند عینی تمدن و تفکر و رشد فرهنگی و وسیله حفظ و تداوم فرهنگ و اعتقادات ملی و مذهبی خود به حساب می آورند.

موقعیت کنونی سرداب سامرا

امروزه هر کس از هر نقطه شهر سامرا به مرکز شهر نگاه کند دو گنبد با شکوه می بیند که یکی از آنها با کاشیهای طلایی براق و دیگری با کاشیهای رنگی زیبائی پوشیده شده است. هر یک از این گنبدها به ساختمان مستقلی تعلق دارند. گنبد بزرگ طلایی بر بالای

ضریـح مطهر که مرقـدهای مقـدس امـام دهم علیه السـلام و امـام یـازدهم علیه السـلام در آن جای دارد، قرار گرفته است ولی گنبـدهای کوچک بر بالای ساختمان مسـجد جامع شـهر ساخته شـده است. ساختمان حرم مطهر به شـکل مسـتطیل و ساختمان مسـجد جـامع به صورت مسـتقل از ساختمـان حرم، ولی متصـل به صـحن حرم است و سـرداب غیبت درست در زیر ساختمـان مسـجد قرار گرفته و در طول تاریخ بارها در بنا و بخشهای مختلف آن تعمیرات و تغییراتی انجام شده است. همانگونه که پیش از این نیز اشاره شـد سـرداب غیبت از جمله سـردابهای عمیقی است که در زیر یک لایه سـنگی حفر شده و در کل دارای سـه قسـمت عمـده به شـرح زیر است: یک غرفه شـش ضـلعی، یک غرفه مسـتطیل کوچک و یک غرفه به شـکل مسـتطیل بزرگ. توضـیح بیشتر آنکه غرفه مسـتطیل بزرگ در میان مردم به» مصـلای مردان «و غرفه مسـتطیل شـکل کوچک به» مصلای بانوان «معروف است. این بخشـها با دو راهرو بلنـد و طولانی به یکدیگر مربوط می شوند؛ یعنی یک راهرو طولانی مصـلای مردان و مصـلای زنان را به هم وصل می کند و یک راهرو طولانی دیگر بین مصـلای مردان و غرفه شـش ضلعی وجود دارد. همچنین این بخشـهای سه گانه هر یک از طریق روزنه ای کوچک و طولانی که از قسـمتهای فوقانی دیوار آغاز شده تا پایین ترین حد دیوار بیرونی مسـجد جامع امتـداد می یابد و نور و هوا دریافت می کند. پلکانی که راه ورود و خروج سـرداب است و به غرفه شش ضلعی منتهی می شود دارای بیست پله است. ورودی این پلکان و سرداب در داخل ساختمان مسجد

و بر دیواری قرار گرفته که ورودی نمازخانه نیز در آن واقع است. طول مصـلای مردان پنـج متر و هشـتاد سانتیمتر و عرض آن سه مـتر و پنجـاه سـانتی متر است در ضـمن طول مصـلای زنـان چهـار متر و شـصت سـانتی متر و عرض آن سه متر است. طول راهرویی که مصـلای مردان و زنان را به هم مربوط می سازد چهار متر است. طول روزنه ای که نور غرفه شش ضلعی را تأمین می کنـد حدود شـش متر و طول روزنه ای که نور مصـلای زنان را تأمین می کند چهار متر و پنجاه سانتی متر است. در انتهای غرفه مسـتطیل شکل یعنی انتهای همان مصلای مردان، یک در چوبی که معروف به باب غیبت است وجود دارد، در پشت این در اتاق کوچکی قرار دارد که طول آن یک مترو پنجاه سانتی متر است. این اتاق به نام محل غیبت شـهرت پیدا کرده است که در حقیقت بخش مکمـل غرفه مسـتطیل شـکل بزرگ محسوب می شود و در جلوی آن حفاظ مشـبکی است که آن را از بقیه غرفه جـدا می کنـد. چـاه معروف به چـاه غیبت هم در گوشه ای از همین اتـاق قرار دارد. اشـاره به این نکته نیز خالی از فایـده نیست که این سـرداب در جهت غربی صـحن عسـکریین علیه السـلام به سـمت شـمال واقع شده و در طول تاریخ اصـلاحات و تعمیرات زیادی در آن انجام گرفته است. همیشه در موقع تعمیر و ترمیم بارگاه عسـکریین علیه السـلام در ساختمان سرداب نیز تغییرات و اصـلاحاتی به عمـل آمـده است؛ به عنوان مثال در زمانهای گذشـته، از داخل بارگاه عسـکریین علیه السـلام از کنار مرقد حضرت نرجس خاتون به سرداب می رفتند

و این وضع به همین صورت تا سال ۱۲۰۲ق. ادامه داشت و در این سال احمد خان دنبلی برای سرداب راهی جداگانه از طرف شمال باز کرد و راه سرداب از طرف روضه عسکریین علیه السلام را مسدود نمود و صحن سرداب را جداگانه ساخت که تقریباً از یک فضای بزرگی به طول ۶۰ متر و عرض ۲۰ متر برخوردار است. بنابراین اگر در کتابهایی چون مزار شهید اول اعمال و دعاهای مربوط به زیارت این سه امام در یک مکان ذکر شده است؛ علت آن است که در زمان سابق راه سرداب نیز از پشت حرم عسکریین علیه السلام در یک ساختمان بوده است، لذا پس از زیارت عسکریین علیه السلام بلافاصله زیارت امام زمان علیه السلام و سپس زیارت حضرت نرجس خاتون ذکر شده است. در هرحال این سرداب در طول تاریخ به اندازه ای مورد توجه مردم بوده است که در آن آثار ارزشمندی از منبت کاری و کاشی کاری و سایر هنرهای معماری به کار رفته است. از جمله این اشیاء در چوبی نفیسی است که از دوران خلافت عباسیان به جای مانده است و از ویژگیهای هنری و تاریخی ارزشمندی برخوردار است.

باب غیبت

همان در چوبی است که حجره غیبت را از مصلای مردان جدا می کند. سمت جلو اتاق را به صورت کامل فرا گرفته است و به وسیله دو قطعه مستطیل شکل به ارتفاع یک متر و بیست و پنج سانتی متر از جلو حجره فراتر می رودو بدین ترتیب قسمت پایین دیوار رو به روی مصلا را نیز می پوشاند. بنابراین می توانیم بگوییم که طول در، برابر با عرض نمازخانه مردانه اما ارتفاع آن بیش

از سه متر است. قسمتهای مختلف این در که سمت پیشین اتاق غیبت قرار دارد مشبک است ولی بخشهایی که دیوار نمازخانه را پوشش داده مشبک نیستند. قسمتهای مشبک در از پیوستن قطعه های چوبی با اشکال هندسی به یکدیگر ساخته شده که در چشم بیننده به سه گونه جلوه می کند.

الف) قسمت مشبک که به عنوان دو لنگه در محسوب می گردند؛

ب) دو قسمت مشبک که در دو طرف در واقع شده اند؛

ج) یک قسمت مشبک که کتیبه تزیین شده سر در را تشکیل می دهد.

فراهم آمدن این قسمتهای سه گانه مشبک هندسی و زیبا به این در، جلوه هندسی دلپذیری بخشیده است روی قطعه های چوبی هم-که چهارچوبهای این شبکه ها را شکل داده است-نقش و نگارهای واقعاً ظریف و دقیقی کنده کاری شده است.

سرداب و مخالفان

دشمنان مکتب تشیع در طول تاریخ از روی جهالت و یا به خاطر عنادی که با اهل بیت علیه السلام داشتند، همواره در صدد بودند تا از هر راهی که امکان دارد به این مکتب ضربه بزنند تا بلکه از این طریق به تحکیم موقعیت خود دست یابند، ولی خوشبختانه همیشه به برکت معارف و روشنگریهای ائمه اطهار علیه السلام در عرصه های علم و برهان و استدلال با شکست مواجه شده اند و این امر به جای آن که سبب تنبه آنها گشته و آنان را وادار به تسلیم در برابر حقیقت نماید؛ متأسفانه در اغلب موارد موجب شده است که به غیر منطقی ترین روشها نظیر: تحریف حقایق تاریخی، جعل روایات بی اساس، افترا و تهمت و دروغ پردازی و... متوسل گردند تا شاید به گونه ای ادعاهای بی اساس خود را به کرسی بنشانند و به اصلاح برای اعتقادات غلط خود

توجیهی پیدا کنند. در بررسی مسئله سرداب سامرا وقتی متوجه شدند که علی رغم استبداد و شدت عملی که خلفای بنی امیه و بنی عباس در راستای ایذاء و اذیت ائمه شیعه با هدف هدم و نابودی اساس تشیع به کار بستند-به جهت حقانیت اهل بیت علیه السلام-نه تنها کاری از پیش نبردند بلکه اقبال مردم به آنها روز به روز بیشتر شدو حتی این احترام و گرامی داشت تا به آنجا رسید که مردم حتی به مکانهایی نظیر سرداب که بعضی از امامانشان چند صباحی در آن زندگی کرده بودند به دیده احترام می نگریستند و آنجا را مقدس و عزیز می شمردند. این بار هیچ راهی به نظر دشمنان نرسید جز اینکه در صدد برآمدند با به کارگیری عوامل خود، از راه جعل افسانه های خیالی و بی اساس و نسبت دادن آن به شیعیان، اصل مکتب تشیع را زیر سؤال ببرند و پیروان آن را مورد تمسخر و استهزاء قرار دهند. به منظور هر چه بیشتر روشن شدن مطلب به بخشی از اظهارات و دروغین بعضی از افراد مغرض که درباره سرداب سامرا به افسانه سرایی پرداخته اند و آنها را به شیعیان نسبت داده اند اشاره می کنیم.

بدون شک هر فرد منصفی پس از خواندن بخش کوچکی از این افتراها متوجه غرض ورزیهای ناجوانمردانه و غیر منطقی مشتی افراد نادان و متعصب یا آگاه و مغرض خواهد شد و حداقل از این پس در نسبتهای ناروایی که به شیعه داده می شود تأمل بیشتری خواهد نمود.

الف) ابن خلدون در این زمینه می نویسد: غلو کنندگان شیعه مخصوصاً دوازده امامی ها می پندارند: دوازدهمین امامشان که محمدبن حسن العسکری است که از او به لقب مهدی یاد می کنند، داخل سرداب

خانه شان در شهر حله متولد شد و در حالی که در آغوش مادرش مخفی بود غائب گشت و او در آخرالزمان ظهور و زمین را از عدل و داد پر می کند... ۷

و در ادامه گفتارش اضافه می کند که:... شیعیان هم اکنون نیز بعد از نماز مغرب جلو در این سرداب، با اسبهای آماده جمع می شوند واو را به اسم صدا می زنند که: ای سرور ما اکنون ما آماده ایم ظهور کن...!!!

ب) میرزا حسین نوری طبرسی در کشف الاستار می گوید:

ابن خلکان در تاریخ خودش می نویسد: شیعیان در انتظار امامشان که او را مهدی می نامند به سر می برند و معتقدند او در مقابل چشم مادرش در سن چهار یا پنج یا نه سالگی داخل سرداب شده و در آنجا نهان گشته است و در آخرالزمان از همانجا ظهور خواهد کرد... ۸

ج) ابن حجر عسقلانی ضمن بیان سخنان ابن خلکان، شعری را ذکر می کند که مؤید همان مطالب است:

یعنی آن شخصی که شما گمان می کنید او در سرداب به سر می برد هنوز چشم به جهان نگشوده است. ۹

د) ابن تیمیّه هم گمان کرده است که شیعیان معتقدند امام منتظر در سردابی که در سامرا ا

پی نوشت ها:

۱. لغتنامه، ج ۹، ص ۱۳۵۸۶. **۲. اقتباس از فتوح البلدان یعقوبی، صص۲۵۸، ۲۵۵ و... ۳۶۲ به نقل از: آشنایی با عتبات مقدسه، جعفر الخلیلی، ص۹۶ تا ۱۰۳. **۳. اثباهالهداه، ج۶، ص۳۱۱. **۴. بحارالانوار، ج۵۲، صص۵۳، ۵۲. **۵. این واقعه در زمان معتضد که در سال ۲۷۹ق. حکومت را به دست گرفته بود اتفاق افتاده است؛ یعنی حداقل نوزده سال پس از آغاز دوره غیبت صغری... **۶. سوره نور (۲۴)، آیه ۳۶. **۷. مقدمه ابن

خلدون، صفحه ۱۵۷. **۸. کشف الاستار، ص۲۱۰. **۹. الصواعق المحرقه، ص۱۰۰. **۱۰. مهناج السنه به نقل از: زندگانی الامام المهدی، ص۱۲۹. **۱۱. افسانه سرداب «، روزنامه همشهری، ش۶۰۰، ص۸، مورخه ۷۳

۱۰

۲۶. **۱۲. الصراع بینالاسلام والوثنیه، ج۱، ص۳۷۴. **۱۳. بحارالانوار، ج۵۲، ص۱۵۴، ح۹. **۱۴. همان، ص۱۵۲، ح۴. **۱۵. اثبات الهداه ج۷، ص۱۵۸. **۱۶. بحارالانوار، ج۵۲، ص۲۷۹، ح۲؛ ص۳۹۹، ح۶۳. **۱۷. همان، ص۲۹۰، ح۳۰. **۱۸. همان، ص۳۰۱، ح۶۶. **۱۹. همان، ص۳۰۴، ح۷۳.

اعمال سرداب مطهّر

پس برو به نزد سرداب غیبت آنحضرت و میان دو در بایست و درها را به دست خود بگیر و تَنَحْنُحْ کن مانند کسیکه رخصت داخل شدن طلبد و بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحیم بگو و پایین رو بتانّی و حضور قلب و دو رکعت نماز در عرصه سرداب بکن پس بگو: اَللَّهُ اَکْبَرُ، اَللَّهُ اَکْبَرُ اَللَّهُ اَکْبَرُ، لا اِلهَ اِلاَّ اللَّهُ وَ اللَّهُ اَکْبَرُ، وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ، اَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذی هَدانا لِهذا وَ عَرَّفَنا اَوْلِیآئَهُ وَ اَعْدآئَهُ، وَ وَفَّقَنا لِزِیارَهِ اَئِمَّتِنا، وَ لَمْ یَجْعَلْنا مِنَ الْمُعانِدینَ النَّاصِبینَ، وَ لا مِنَ الْغُلاهِ الْمُفَوِّضینَ، وَ لا مِنَ الْمُرْتابینَ الْمُقَصِّرینَ، اَلسَّلامُ عَلی وَ لِیِّ اللَّهِ وَ ابْنِ اَوْلِیآئِهِ، اَلسَّلامُ عَلی الْمُدَّخَرِ لِکَرامَهِ اَوْلِیآءِ اللَّهِ وَ بَوارِ اَعْدآئِهِ، اَلسَّلامُ عَلَی النُّورِ الَّذی اَرادَ اَهْلُ الْکُفْرِ اِطْفآئَهُ، فَاَبَی اللَّهُ اِلاَّ اَنْ یُتِمَ نُورَهُ بِکُرْهِهِمْ، وَ اَیَّدَهُ بِالْحَیاهِ حَتّی یُظْهِرَ عَلی یَدِهِ الْحَقَّ بِرَغْمِهِمْ، اَشْهَدُ اَنَّ اللَّهَ اصْطَفیکَ صَغیراً، وَ اَکْمَلَ لَکَ عُلُومَهُ کَبیراً، وَ اَنَّکَ حَیٌّ لا تَمُوتُ حَتّی تُبْطِلَ الْجِبْتَ وَ الطَّاغُوتَ، اَللّهُمَّ صَلِّ عَلَیْهِ وَ عَلی خُدَّامِهِ، وَ اَعْوانِهِ عَلی غَیْبَتِهِ وَ نَاْیِهِ، وَ اسْتُرْهُ سَتْراً عَزیزاً، وَ اجْعَلْ لَهُ مَعْقِلاً حَریزاً، وَ اشْدُدِ اَللّهُمَّ وَ طْاَتَکَ

عَلی مُعانِدیهِ وَ احْرُسْ مَوالِیَهُ وَ زآئِرِیهِ، اَللّهُمَّ کَما جَعَلْتَ قَلْبی بِذِکْرِهِ مَعْمُوراً، فَاجْعَلْ سِلاحی بِنُصْرَتِهِ مَشْهُوراً، وَ اِنْ حالَ بَیْنی وَ بَیْنَ لِقآئِهِ الْمَوْتُ الَّذی جَعَلْتَهُ عَلی عِبادِکَ حَتْماً وَ اَقْدَرْتَ بِهِ عَلی خَلیقَتِکَ رَغْماً، فَابْعَثْنی عِنْدَ خُرُوجِهِ ظاهِراً مِنْ حُفْرَتی مُؤْتَزِراً کَفَنی حَتّی اُجاهِدَ بَیْنَ یَدَیْهِ فِی الصَّفِّ الَّذی اَثْنَیْتَ عَلی اَهْلِهِ فی کِتابِکَ، فَقُلْتَ کَاَنَّهُمْ بُنْیانٌ مَرْصُوصٌ، اَللّهُمَّ طالَ الْاِنْتِظارُ، وَ شَمِتَ مِنَّا الْفُجّارُ، وَ صَعُبَ عَلَیْنَا الْاِنْتِصارُ، اَللّهُمَّ اَرِنا وَجْهَ وَلِیِّکَ الْمَیْمُونِ فی حَیاتِنا وَ بَعْدَ الْمَنُونِ، اَللّهُمَّ اِنّی اَدینُ لَکَ بِالرَّجْعَهِ بَیْنَ یَدَیْ صاحِبِ هذِهِ الْبُقْعَه، الْغَوْثَ الْغَوْثَ الْغَوْثَ یا صاحِبَ الزَّمانِ، قَطَعْتُ فی وُصْلَتِکَ الْخُلّانَ، وَ هَجَرْتُ لِزِیارَتِکَ الْاَوْطانَ، وَ اَخْفَیْتُ اَمْری عَنْ اَهْلِ الْبُلْدانِ، لِتَکُونَ شَفیعاً عِنْدَ رَبِّکَ وَ رَبّی وَ اِلی اباآئِکَ وَ مَوالِیَّ فی حُسْنِ التَّوْفیقِ لی وَ اِسْباغِ النِّعْمَهِ عَلَیَّ، وَ سَوْقِ الْاِحْسانِ اِلَیَّ، اَللّهُمَّ صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ اَصْحابِ الْحَقِّ، وَ قادَهِ الْخَلْقِ، وَ اسْتَجِبْ مِنّی ما دَعَوْتُکَ وَ اَعْطِنی ما لَمْ اَنْطِقْ بِهِ فی دُعآئی مِنْ صَلاحِ دینی وَ دُنْیایَ، اِنَّکَ حَمیدٌ مَجیدٌ، وَ صَلَّی اللّهُ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطّاهِرینَ.

پس داخل صُفّه شو و دو رکعت نماز کن و بگو اَللّهُمَّ عَبْدُکَ الزّآئِرُ فی فِنآءِ وَلِیِّکَ الْمَزُورِ الَّذی فَرَضْتَ طاعَتَهُ عَلَی الْعَبیدِ وَ الْاَحْرارِ، وَ اَنْقَذْتَ بِهِ اَوْلِیآئَکَ مِنْ عَذابِ النّارِ، اَللّهُمَّ اجْعَلْها زِیارَهً مَقْبُولَهً ذاتَ دُعآءٍ مُسْتَجابٍ، مِنْ مُصَدِّقٍ بِوَلِیِّکَ غَیْرِمُرْتابٍ، اَللّهُمَّ لا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ بِهِ وَ لا بِزِیارَتِهِ، وَ لا تَقْطَعْ اَثَری مِنْ مَشْهَدِهِ، وَ زِیارَهِ اَبیهِ وَ جَدِّهِ، اَللّهُمَّ اَخْلِفْ عَلَیَ نَفَقَتی وَ انْفَعْنی بِما رَزَقْتَنی فی دُنْیایَ وَ آخِرَتی لی

وَ لِأِخْوانی وَ اَبَوَیَّ وَ جَمیعِ عِتْرَتی اَسْتَوْدِعُکَ اللَّهَ اَیُّهَا الْإِمامُ الَّذی یَفُوزُ بِهِ الْمُؤْمِنُونَ، وَ یَهْلِکُ عَلی یَدَیْهِ الْکافِرُونَ الْمُکَذِّبُونَ، یا مَوْلایَ یَا بْنَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ جِئْتُکَ زآئِراً لَکَ وَ لِأَبیکَ وَ جَدِّکَ، مُتَیَقِّناً الْفَوْزَ بِکُمْ، مُعْتَقِداً اِمامَتَکُمْ، اَللّهُمَّ اکْتُبْ هذِهِ الشَّهادَةَ وَ الزِّیارَةَ لی عِنْدَکَ فی عِلِّیّینَ، وَ بَلِّغْنی بَلاغَ الصّالِحینَ، وَ انْفَعْنی بِحُبِّهِمْ یا رَبَّ الْعالَمینَ.

شعر

مدح و منقبت

خط حسن

ای خدایت داده بر خلق دو عالم سروری

ای گدایت را به خیل شهریاران برتری

خاک پایت زهره و خورشید و ماه و مشتری

بار دارد خادمت بر در گه پیغمبری

ماه رویت احمدی و تیغ نطقت حیدری

دست ما و دامن تو یا امام عسکری

تو خدا را عبد و معبود و امام مردمی

تو به بزم آسمانیها چراغ انجمی

خود حسن فرزند دلبند علی چهارمی

نجل پاک ده ولی ابن الرضای سومی

هرچه در وصفت بگویم باز داری برتری

دست ماو دامن تو یا امام عسکری

دل اگر سینا بود طور تجلایش توئی

آخرین در (گوهر) خدا مهدیست دریایش توئی

آنکه بر عیسی کند روز قیامت سروری

دست ما و دامن تو یا امام عسکری

خط حسن خالت حسن خلقت حسن خویت حسن

پای تا سر حُسن در حُسن و گل رویت حسن

کنیه ات ابن الرضا و نامنیکویت حسن

موی و روی و قد و خط و چشم و ابرویت حسن

حُسنها گشتند در بازار حُسنت منجلی

دست ما و دامن تو یا امام عسکری

جمال عسکری

باز گیتی روشن آمد از جمال عسکری

ماه گردون شد خجل پیش هلال عسکری

موکب اجلال او چون شد پدید از گرد راه

محور آمد هر جلالی در جلال عسکری

هادی دین می برد دست دعا پیش خدا

چشم حق بینش چو می بیند جمال عسکری

من چو گویم در مقام و حسن این کودک که هست

منطق پیر خرد مات از کمال عسکری

تا تقرّب بر خدا جویند خلق نه فلک

روبد هر یک بامژه گرد نعال عسکری

عصمت زهرا عیان از چهره زیبای او

خصلت حیدر ببینی در خصال عسکری

رشک کوثر بُرد از لعل لب جانبخش او

ماه گردیده خجل از خط و خال عسکری

گلشن جاوید گردد هر زمین شوره زار

چون ببیند موکب فرخنده فال عسکری

دانش سرشار او

تا کرد تفسیر کتاب

عالمی سیراب گردید از زلال عسکری

رستگار و ثابت امید است از لطفش شوید

مورد غفران حی لایزال عسکری

میلاد عسکری

مژده که میلاد نور دل یاسین است

پاره ای از تن امیرالمومنین است

تبریک ما بر مهدی چشمت روشن یا مهدی

این نوزاد زیبا، زهرا را نور عین است

عسکری طالب خون سرخ حسین است

تبریک ما بر مهدی چشمت روشن یا مهدی

دسته گل اورید که عسکری آمده

از بهر جهانیان رهبری آمده

تبریک ما بر مهدی چشمت روشن یا مهدی

بشکفته یک گلی از گلشن احمدی

شاخه ای از گل زیبای محمدی

تبریک ما بر مهدی چشمت روشن یا مهدی

امشب در سامرا سرور و شادی بر پاست

چون جشن میلاد عسکری، ابن الرضاست

تبریک ما بر مهدی چشمت روشن یا مهدی

شهادت

پدری در دم مرگ

پدری در دم مرگ است و به بالین پسرش

پسری اشک فشان است به حال پدرش

پدری جام شهادت به لبش بوسه زده

پسری سوخته از داغ مصیبت جگرش

پسری را که بود نبض دو عالم در دست

شاهد داغ پدر آه و دل و چشم ترش

حسن العسکری از زهر جفا می سوزد

حجه ابن الحسن از غم شده گریان به برش

چار ساله پسری مانده و صد ها دشمن

که خداوند نگه دارد و از هر خطرش

دشمن افکنده زپا نخل امامت را باز

کند اندیشه به نابودی یکتا ثمرش

خانه را که عدو دست به غارت زده است

اتش ظلم بر افروخته از بام و درش

آه از آن روز که شد غیبت مهدی آغاز

غیبتی را که بود خون شهیدان اثرش

آنکه امروز جهان زنده و قائم از اوست

بار الها که مؤید نفتد از نظرش

خدا خبر دارد

زچشم پر گهر من خدا خبر دارد

زجان پر شرر من خدا خبر دارد

که بود معتمد و ظلم او چگونه شکست

ز کینه بالو و پر من خدا خبر دارد

زهمزمانی با سه خلیفه در شش سال

چه آمده به سر من خدا خبر دارد

زسوز زهر شرر زا چگونه می گذرد

زشام تا سحر من خدا خبر دارد

شرار زهر ستم همچو شمع آبم کرد

زسوزش جگر من خدا خبر دارد

میان این همه دشمن چه ها کند مهدی؟

زغربت پسر من خدا خبر دارد

زبعد من برسد غیبت خدائی او

زصبر منتظَر من خدا خبر دارد

شهادت عسکری

امروز عسکری ز جهان دیده بسته است

قلب جهان و قطب زمان، دل شکسته است

آن حجت خدای ز بیداد معتصم

پیوند زندگانیش از هم گسسته است

صاحب عزاست صاحب عصر، اندرین عزا

روحش به چارسالگی از کینه خسته است

بر چهره امام زمان، آن دُر یتیم

از باد ظلم گرد یتیمی نشسته است

در خانه ای که مرکز اندوه و ماتم است

دشمن کمر به غارت آن خانه بسته است

از لطف آن که ناز کند بَرد بر خلیل

صاحب زمان ز آتش بیداد رسته است

اندر بقیع و سامره و کربلا و طوس

گل های فاطمه بنگر دسته دسته است

نجف

فضیلت سرزمین نجف

طبق بعضی روایات، نجف، سرزمین نیکان و پاکان است به طوری که هفتاد هزار نفر از این سرزمین بدون حساب وارد بهشت می شوند. بر همین اساس، علی (علیه السلام) آن را از دهقان های آن منطقه خریداری کرد چون دوست می داشت که آن هفتاد هزار نفر از مِلك او وارد بهشت شوند!. (

شهر امیر المومنین

این شهر که در ۱۶۰ کیلومتری جنوب غربی بغداد و در کناره دشت بی آب و علف صحرای شام (بادیه الشام) واقع است، دارای آب و هوای بسیار گرم و زمینی خشك و کم آب می باشد. در منابع شیعه، روایات فراوانی درباره فضیلت و قداست سر زمین نجف آمده است، به همین جهت هر مؤمنی آرزوی زیارت این سرزمین و زندگی و دفن شدن در آن را دارد، زیرا بنا به گفته روایات، هر کس در این سرزمین مدفون شود، از عذاب قبر در امان است. امروزه این شهر مرکز یکی از استانهای عراق و از شهرهای مهم این کشور بشمار می رود.

جایگاههای زیارتی این شهر عبارتند از:

حرم مطهر امیر المؤمنین علی علیه السلام

آستان مقدس حضرت علی علیه السلام در مرکز شهر قرار دارد که از یک گنبد طلایی عظیم و یک گنبد خانه و رواقهای متعدد و یک صحن، با برخی ضمائم تشکیل شده است. نخستین ساختمان حرم مطهر در دوران هارون الرشید عباسی بنا گردید و پس از آن همواره در حال تجدید و عمران و توسعه بوده است. ساختمان امروزی از آثار صفویه است. گنبد عظیم و ایوان روحبخش آن، به دستور نادرشاه افشار با خشتهای طلایی تزیین شده. آیینه کاری حرم به وسیله هنرمندانی از اصفهان در سالهای دهه چهل شمسی انجام گرفت. قبر مطهر حضرت، درون صندوقی از خاتم و ضریحی نقره ای قرار دارد، صندوق خاتم از ساخته های دوران شاه اسماعیل صفوی است و از نفایس روزگار بشمار می رود. ضریح مطهر توسط هنرمندان هندی و چینی در سال ۱۳۴۵ ه. ق. در هند به همت رهبر شیعیان اسماعیلی ساخته و تقدیم حرم مطهر گردیده است. گرداگرد مرقد منور

را از چهـار سو رواق در بر گرفته است که همگی به زیباترین شـکل توسط هنرمنـدان ایران تزیین یافته است. حرم مطهر دارای صحن بسیار بزرگ و دلگشایی است که اطراف مرقد مطهر را در بر گرفته است. این صحن از ساخته های دوران صفوی است که نمای آن با کاشیهای خشتی زیبایی تزیین یافته و دارای دو ویژگی منحصر بفرد است:

نخست آن که: در تمام فصول سال، هنگام ظهر شرعی، سایه از سمت شرق از میان می رود.

دوم آن که: همواره نخستین اشعه آفتـاب هنگـام بامـداد از میان بازار بزرگ شـهر گذشـته و پس از عبور از دروازه صـحن به ضریح مقدس می تابد.

در گرداگرد صـحن مطهر اتاقهـایی قرار دارد کـه همگی آرامگـاه بزرگـان اسـت. صـحن دارای چهـار دروازه اصـلی است که بزرگترین آنها در سـمت شـرق واقع شده و به «باب الذهب شـهرت دارد. دومین دروازه در سـمت شـمال قرار گرفته و به «باب الطوسی معروف است.

سومین دروازه در جنوب است به نام «باب قبله و چهارمین آن در سمت غرب واقع شده و به «باب سلطانی مشهور است.

حرم مطهر، دارای برخی بیوتات ضمیمه است که عبارتند از:

الف-مسـجد عمران بن شـاهین، که در دالاـن منتهی به بـاب الطوسـی قرار گرفته است. این مسـجد کهن، از بناهـای عمران بن شاهین، حاکم جنوب عراق در نیمه قرن چهارم هجری است.

ب-مسـجد خضـراء، در زاویه شـمال شـرقی صـحن است که دارای تاریخ کهن می باشد. این مسـجد در سال ۱۳۸۵ ه. بـه طرز زیبایی بازسازی گردیده و دهها سال یکی از مراکز اصلی تدریس در حوزه علمیه نجف بشمار می رفت.

ج-تکیه بکتاشیها، این تکیه در دوره حاکمیت عثمانیان

بر عراق ساخته شده و محل تجمع و برگزاری مراسم صوفیان بکتاشی ترک بوده است. ساختمان این تکیه که امروزه به انبار آستانه تبدیل شده در شمال غرب صحن واقع است.

د-مسجد بالاسر، در دالان سمت غربی صحن قرار گرفته و در محراب آن قطعاتی از کاشی های خشتی متعلق به قرن ششم هجری به چشم می خورد.

۲-قبرستان وادی السلام این قبرستان یکی از مقدس ترین گورستانهای مسلمانان و شیعیان است و در روایات آمده: «هر مؤمنی در شرق یا غرب جهان دیده از جهان بر گیرد به روح او ندا می رسد که به وادی السلام ملحق شو» و بدین منظور فرشته ای است به نام «ملك نقاله که ارواح مؤمنان را از سرتاسر جهان به این گورستان می آورد.

۳-مقام حضرت حجت (عج)

این مقام گورستان وادی السلام قرار دارد و جایگاه مقدسی است که به آن حضرت نسبت داده می شود. از این رو مردم به زیارت و نمازگزاردن در آن می پردازند.

۴-آرامگاه حضرت هود و حضرت صالح علیهما السلام

این آرامگاه در بخش آغازین گورستان وادی السلام واقع شده است. بنابر روایات این دو پیامبر در این سرزمین مدفون اند.

۵-مقام حضرت زین العابدین علیه السلام

بنا به گفته روایات، جایگاهی است که امام سجاد علیه السلام هنگام زیارت قبر جد خود، در آنجا به نماز ایستاده است، و این مقام در مغرب شهر نجف واقع است.

۶-صافی صفا مسجدی است که گفته می شود امیر مؤمنان علیه السلام در آنجا نماز گزارده و در گوشه ای از آن مدفن یکی از یاران حضرت قرار دارد.

۷-مسجد حنانه این مسجد در محله ای بدین نام، در میانه بزرگراه نجف-کوفه قرار دارد، و جایی است که بنا بر گفته

روایات، هنگامی که سر امام حسین علیه السلام در آن قرار داده شده، به ناله پرداخته و یا تعظیم کرده است، از این رو به حنانه مشهور است.

۸-آرامگاه کمیل بن زیاد نخعی این آرامگاه در میان بزرگراه نجف-کوفه قرار گرفته ودارای صحن وسیع و گنبد بزرگی است. کمیل از یاران با وفای حضرت علی علیه السلام بود و دعای کمیل که حضرت آن را به وی آموخت، مشهور است.

۹-آرامگاه شیخ طوسی او که یکی از مشاهیر فقهای امامیه و مؤسس حوزه علمیه نجف است، در سال ۴۶۰ ه. وفات یافت و در خانه خود مدفون گردید، این مکان پس از مدتی تبدیل به مسجدی گردید که طی ده قرن گذشته یکی از مراکز تدریس حوزه نجف شمرده می شود. امروزه این مسجد به نام «جامع الشیخ الطوسی در شمال حرم مطهر و به فاصله کوتاهی از آن قرار دارد و نیز در گوشه ای از این مسجد آرامگاه علامه آیه الله سید محمد مهدی بحر العلوم قرار گرفته که از مشاهیر علمای امامیه و متوفای ۱۲۱۲ ه. است.

۱۰-همانطور که پیشتر گذشت، نجف آرامگاه جمع بسیاری از عالمان بزرگ است که برخی از آنان عبارتند از:

علامه حلی، در اتاقی که در راهروی جنب گلدسته شمالی قرار دارد، مدفون است.

مقدس اردبیلی، در اتاقی که در ایوان طلا و جنب گلدسته جنوبی واقع شده، مدفون است.

سید محمد کاظم یزدی، قبر او در مقبره بزرگی است که در سمت شمال صحن مطهر قرار دارد.

شیخ مرتضی انصاری، قبر وی درون اتاقی است که در سمت غرب راهرو و دالان باب القبله قرار دارد.

میرزای نائینی، مدفون در دومین مقبره پیش از زاویه

جنوبی است.

آخوند خراسانی، در مقبره جنوبی واقع در دالان باب الذهب قرار دارد. در نزدیک او مدفن فقیه مشهور میرزا حبیب الله رشتی و سید ابو الحسن اصفهانی واقع است.

آیه الله بهبهانی، وی از رهبران مشروطیت بود که به دست مخالفان و عوامل بیگانه ترور شد. قبر او در دومین مقبره پس از دروازه باب السوق، به سمت شمال قرار گرفته است.

علاوه بر این بزرگان، که دارای مقابر مشهوری هستند، در صحن و حجره های اطراف آن نیز گروه زیادی از شخصیتهای دینی مدفون اند که برخی از آنان عبارتند از آیات عظام سید محمد سعید حبوبی، شربیانی، شیخ محمد حسن آشتیانی، سید ابو القاسم خویی، سید محمود شاهرودی، حاج آقا حسین قمی، شیخ الشریعه اصفهانی، سید عبد الحسین شرف الدین. آقا ضیاء الدین عراقی شیخ محمد حسین غروی اصفهانی، حاج محمد حسین امین الضرب، شیخ عباس قمی و علمای فراوان دیگر.

۱۱-مساجد مشهور نجف عبارتند از:

مسجد شیخ طوسی، که در کنار مقبره ایشان واقع است و همچنان محل تدریس اساتید حوزه نجف می باشد.

مسجد شیخ انصاری، مشهور به مسجد ترکها که امام خمینی قدس سره در آن به اقامه نماز جماعت و تدریس می پرداخت.

مسجد هندی، که از مساجد بزرگ و مشهور نجف و یکی از مراکز تدریس در حوزه علمیه نجف و در کنار آن کتابخانه آیه الله حکیم و آرامگاه او قرار دارد.

مسجد خضراء، از مساجد مشهور نجف است که سالها محل تدریس آیت الله العظمی خوئی و آیت الله العظمی سیستانی در حوزه علمیه نجف بشمار می رفت.

مسجد جواهری، که به علت دفن مرحوم صاحب جواهر رحمه الله در آن، بدین نام مشهور است.

۱۲-مدارس دینی نجف

از آنجا که

شهر نجف از ده قرن پیش تـا کنون، بزرگـترین حوزه دینی بوده است، مـدارس بسـیاری در آن به هـدف سـکونت و تـدریس طلاب ساخته شـده که مشـهورترین آنها عبارتنـد از: مدرسه قوام، مدرسه آخوند، مدرسه سـید یزدی، مدرسه قزوینی، مدرسـه سلیمیه، مـدرسه جامعه النجف الـدینیه، مـدرسه بخارائی، مـدرسه صـدر اعظم، مدرسه بادکوبی، مدرسه مهدیه، مدرسه آیه الله بروجردی، مدرسه ایروانی، مدرسه معتمد، مدرسه هندی، مدرسه شربیانی مدرسه خلیلی، و مدرسه یزدی.

۱۳-کتابخانه های نجف

نجف شهری حوزوی و مرکز علم و عالمان بوده و هست و از این رو دارای کتابخانه های بسیار است که معمولا در هر مدرسه کتابخانه ای وجود دارد، لیکن تعدادی از آنها مهمتر هستند که عبارتند از:

کتابخانه حیدریه، که تاریخ آن به قرن چهارم هجری و به دوره آل بویه می رسد و دارای نسخه های بسیار نفیس است، امروزه در یکی از حجرات صحن می باشد.

کتابخانه امیر المؤمنین، که از سوی مرحوم علامه امینی (صاحب الغـدیر) در محله خویش ساخته شـد و آرامگاه آن مرحوم نیز در جوار آن است.

کتابخانه آیه الله حکیم، که در مجاورت مسجد هندی است. آرامگاه آن مرحوم در گوشه ای از مسجد قرار دارد.

عمارت آستانه حیدریه

عمارت اول

عمارت اول آسـتانه حیـدریه: در حـدود سال ۱۷۵ قمری توسـط هـارون الرشـید بنـا گشت. حرم مطهر چنـانچه در کتاب ارشاد القلوب دیلمی چهار در داشت وضریح مقدس از سنگ سفید بوده و گنبد از گل سرخ که بالای آن علامت سبزی نصب بود.

عمارت دوم

عمارت دوم: پس از به قدرت رسیدن داعی الصغیر از نوادگان زید بن امام زین العابدین علیه السلام در طبرستان، عمارت دوم این آستانه در نهایت شکوه عظمت آغاز شد، این عمارت هفتاد طاق داشت. ابن ابی الحدید در شرح نهج البلاغه خود (۲

۴۶-۴۵) فقط به بنای گنبد این عمارت اشاره کرده است.

عمـارت سوم: توسط عضـد الـدوله دیلمی بنا گشت و در حـدود ۳۲۷ قمری ساختمـان آن پایـان یافت و این سال وفات عضـد الدوله است که حسب وصیـت وی در مقبره خاصی که در عمارت آستانه قبلا پیش بینی شده بود دفن شد و تا عصر حاضر آن حجره به مقابر سـلاطین آل بویه معروف است و نیز وی اولین شخصـی بود که در آستانه حضرت امیرالمومنین علیه السلام دفن شد. عضد الدوله عمارت آسـتانه را در نهایت شـکوه و عظمت بنا کرد و همچنین تمامی سلاطین این خاندان و وزرای آنان در تعمیر و تزیین این آسـتانه نهایت اهتمام را داشتند. عضد الدوله علاوه بر بنای عمارت آستانه حضرت امیرالمومنین علیه السلام،

شهر نجف را هم بنا نمود و در آن خانه های بسیار و حمام ها و بازارهای متعدد تاسیس و شیعیان را تشویق به سکونت درآنجا کرد وخدمه ای برای آستانه تعیین و موقوفات زیادی وقف آن نمود. ابن بطوطه که به سال ۷۲۷ قمری وارد نجف شد

در سـفرنامه اش می نویسد: «از باب حضـرت وارد مدرسه بزرگی میشوند که طلاب و صوفیان شیعه در آن سکونت دارند. در این مـدرسه از هر مسـافر تـازه وارد تـا سه روز پـذیرایی می شـود و هر روز دو بـار غـذایی مرکب از نـان و گوشت و خرمـا به مهمانان می دهند. از مدرسه وارد باب القبه می شوند. حاجبان و نقیبان وسـرایداران دراین محل مراقب زوار می باشـند و چون کسـی برای زیارت وارد می شود به نسـبت وضع و مقام او همگی آن جماعت یا یکی از آنها بلنـد می شونـد وبا او در آسـتانه حرم می ایسـتند و اذن دخول می خواهنـد، سـپس اشارت می کننـد که آسـتانه و دو طرف چهار چوبه در ورودی را ببوسـند و داخـل حرم بشونـد. داخل حرم به انواع فرشـهای ابریشم و غیره مفروش است و قنـدیل های بزرگ و کوچک از طلا و نقره در آن آویخته. در وسط حرم مصـطبه چهار گوشـی است که صـندوقی چوبین دارد و بر روی صـندوق صفحات طلای پر نقش و نگار که در ساختن آن کمال اسـتادی و مهارت را بکار برده انـد و با میـخ های نقره فرو کوفته اند چنانکه هیچ چیزی از چوب نمـودار نیسـت. ارتفـاع مصـطبه کمـتر از ارتفـاع قـامت آدمی است و در آن سه قـبر هست که می گوینـد یکی از آن آدم علیه السـلام و دیگری از آن نـوح علیـه السـلام و سـومی ازآن علی علیه السـلام می باشـد و بین این سه قـبر در طشت هـای زرین و سیمین گلاب و مشک و انواع عطریات دیگر گذاشته اند که زوار

دست خود را در آن فرو برده به عنوان تبرک بر سر و روی خود می کشند. در دیگر حرم که آستانه نقره ای و پرده های ابریشمین الوان دارد به سوی مسجدی بازمی شود که آن خود چهار در دارد وهر چهار در دارای آستانه های نقره و پرده های ابریشم می باشد. داخل مسجد نیز فرشهای عالی انداخته اند و دیوارها و سقف آن با پرده های حریر مستور است».

آتش سوزی عمارت

آتش سوزی آستانه علوی در قرن هشتم هجری: در سال ۷۵۵ قمری قسمتی از آستانه علوی دچار آتش سوزی گشت، مخصوصا تزیین دیوارها که تمامی آن از چوب ساج وآیینه کاری و نقاشی نفیس شده بود و پرده های حریر و فرشهای آستانه همگی طعمه حریق گشت. شیخ کمال الدین عبدالرحمان عتایقی حلی نجفی که خود آتش سوزی آستانه علوی را مشاهده نموده بود، بدون اینکه حجم ومقدار خسارت حریق را اشاره نماید درآخر کتاب شرح الفصول الایلاقیه خود می نویسد تالیف این کتاب در محرم سنه ۷۵۵ قمری، سال آتش سوزی در آستانه علوی، پایان گرفت سپس اضافه نمود که عمارت آستانه در سنه ۷۶۰ قمری تجدید بنا شد. ابن عنبه که کتاب عمده الطالب را در سنه ۸۱۲ قمری تالیف نمود، بطور دقیق تر حجم ومقدار حریق را مشخص می کند و تاکید دارد که قسمتی از عمارت آستانه که قبور سلاطین آل بویه را در بر داشت سالم ماند، خزانه (کتابخانه) آستانه حضرت امیرالمومنین علیه السلام که پس از هجرت شیخ طوسی به نجف اشرف مورد توجه علمای شیعه قرار گرفته بود و اکثر مولفین نسخه ای (و غالبا نسخه

اصـلی) از دست نویس خود را به این آسـتانه اهـداء می-کردنـد، در این آتش سوزی کلا طعمه حریق گشت. از جمله نفایس خطی که در این آتش سوزی از بین رفت، قرآنی بود بر پوست آهو که می گویند به خط حضـرت امیرعلیه السلام در سه جلد بزرگ بوده است. ناگفته نماند که یکی از مجلدات فقط حواشی آن سوخته و خطوط آن سالم مانده بود.

عمارت چهارم

عمارت چهارم آسـتانه علوی: هیچ یک از محققین و مورخین اصلاح و تعمیرات آستانه علوی را که پس از آتش سوزی انجام گرفت به شخص معینی نسبت نمی دهند و این می رساند که اصل عمارت عضد الدوله بویه ای سالم بوده و قسمتی از تزیینات طعمه حریق شـده سپس تزیینـات حرم مطهر از طرف جمع کثیری از شـیعیان و سـلاطین تکامـل یـافته است. امروزه حرم مطهر آسـتانه از آثار آل بویه و صـحن شـریف، از آثار صـفویه و مجموعه این دو از شاهکارهای معماری اسلامی در جهان به شمار می رود.

آسـتانه علوی در عصـر صـفویه: پس از به قدرت رسیدن سلسله صفویه در ایران و بر اساس اعتقاد راسخ سلاطین این سلسله به حضـرت امیرالمومنین علی ابن ابی طالب علیه السـلام، تعمیرات آستانه علوی به دست شاه اسماعیل صفوی در سال ۹۱۴ قمری آغاز شد و در عصر شاه عباس و با طرح و نقشه و مهندسی شیخ بهایی صحن شریف آستانه حیدریه تکمیل گشت و تزیینات و تعمیرات و هدایا در دوران صـفویه بدون انقطاع استمرار یافت. شاه اسماعیل صفوی در روز ۲۵ جمادی الثانی سال ۹۱۴ قمری وارد بغداد گشت و در باغ پیر بوداق منزل

گزید و مورد استقبال شیعیان قرار گرفت. سپس رهسپار کربلا شد و بعد به زیارت امیرالمومنین علیه السلام به نجف اشرف شتافت و هدایای نفیسی به خزانه آستانه علویه اهدا کرد و تمام حرم مطهر و رواق های شریف را با فرشهای ابریشمی مفروش نمود و قندیلهای طلا جهت روشنایی به حرم تقدیم داشت و شش عدد صندوق خاتم در حرم قرار داد.

عصر نادر شاه

آستانه علویه در عصر نادر شاه افشار: در سال ۱۱۵۶ قمری هنگامی که نادرشاه به زیارت آستانه علویه مشرف شد دستور داد که کاشی های سبز رنگی که در عصر صفویه به طرح شیخ بهایی گنبد و دو گلدسته را تزیین کرده بود بردارند و تمامی آنرا با طلا تزیین کنند. وی اموال عظیمی صرف تعمیرات آستانه نمود و هدایای بی شماری به خزانه علوی اهدا کرد که اکثر آنها تا عصر حاضر در خزانه آستانه علوی باقی است. گنبد آستانه که درعصر عضد الدوله سفید بود و در عصر صفویه سبز گشته بود، در عصر نادر با طلا تزیین شد و تاریخ آن را در کتیبه ایوان طلای آستانه علوی با طلا سال ۱۱۵۶ قمری نگاشته اند. این عمل نادر شاه تاثیر عمیقی در قلوب شیعیان نهاد و جمع کثیری از فحول شعرای شیعه به فارسی و عربی و ترکی و هندی اشعاری به این مناسبت سروده اند. همچنین نادر شاه در تزیین حرم مطهر و کاشیکاری صحن شریف کوشش بسیار کرد، از جمله آثار وی که تاکنون باقی است کاشیکاری ایوان العلماء جنب رواق به سمت شمال است که به مقام العلماء هم شهرت دارد و در این مکان بسیاری

از فحول علمای شیعه و بعضی از زعمای صفویه مدفون می باشند. همسر نادرشاه رضیه بیگم دختر شاه سلطان حسین صفوی نیز مبلغ بسیاری جهت تعمیرات و مرمت اماکن متبرکه وقف نمود که اکثر کاشیکاری آستانه علوی از آن محل انجام گرفت.

عصر قاجاریه

آستانه علوی در عصر قاجاریه: هر یک از شاهان قاجاریه آثاری در این آستانه از خود باقی گذاشتند، از آن جمله آقا محمد خان قاجار در سال ۱۲۱۱ قمری ضریح نقره به آستانه علوی تقدیم نمود، سپس فتحعلی شاه در سال ۱۲۳۶ قمری تعمیراتی درآستانه که تجدید طلای دو گلدسته آستانه از آن جمله است و بعد در سال ۱۲۶۲ قمری به امر عباس قلیخان وزیر محمد شاه فرزند عباس میرزای قاجار ضریح دیگری از نقره به آستانه اهداء گشت.

عصر حاضر

آستانه علوی در عصر حاضر: آخرین تعمیرات آستانه و آیینه کاری حرم و رواقها در ۱۳۷۰ قمری انجام پذیرفت. در حال حاضر آستانه دارای صحن بزرگ و حرم است و در وسط حرم مطهر قبر شریف واقع است که پیکر مقدس حضرت امیرالمومنین علیه السلام را در بر دارد. بر روی قبر مطهر صندوقی از ساج خاتم کاری نفیس که اهدایی شاه اسماعیل صفوی است قرار گرفته و در قرون گذشته تعمیراتی بر روی این صندوق انجام شده و اضافات و تزییناتی شده که تاریخ بعضی از تعمیرات ثبت شده است. در اطراف صندوق مطهر سوره الدهر و بعضی از احادیث درباره حضرت امیر علیه السلام با خط زیبای محمد بن علاء الدین محمد حسینی و تاریخ ۱۱۹۸ قمری ثبت است. در قسمت بالای سر حضرت بر روی صندوق تعمیراتی که در مطلع قرن سیزدهم هجری انجام شده ذکر شده است و در پایان آن نام استاد کار ذکر شده «بنده خاکسار محمد حسین نجار شیرازی». بر روی این صندوق، ضریح نقره ای است که توسط سیف الدین، رهبر فرقه اسماعیلیه بهره اهدا شده و

در ۱۳ رجب سنه ۱۳۶۱ قمری طی تشریفاتی خاص و جشن شکوهمندی که نخست وزیر وقت نوری السعید و دیگر زعمای سیاسی شیعه حاضر بودند ازآن پرده برداری شد، هنرمندان هندی پنج سال بر روی آن کار کرده بودند و از ده هزار و پانصد مثقال طلای خالص و دو میلیون مثقال نقره تشکیل شده است. بالای ضریح، گنبد قرار دارد که در طول قرون گذشته شعرای شیعه و بعضی از عامه اشعار زیادی در وصف آن سروده اند. اولین گنبد به رنگ سرخ توسط هارون الرشید بنا گشت، سپس عضد الدوله، گنبدی سفید بنا کرد و در عصر صفویه وبا طرح و اجرای شیخ بهایی گنبد سبزی بنا شد وبعد توسط نادر شاه گنبد طلا گشت که تا عصر حاضر گنبد آستانه علوی از طلا می باشد. ارتفاع گنبد از کف صحن مطهر ۴۲ متر، محیط قاعده آن ۵۰ متر و ارتفاع آن از پای قاعده تا سر گنبد ۳۵ متر می باشد. کف حرم مطهر توسط فرقه اسماعلیه با بهره از سنگ مرمر مفروش شده و دیوار های آن تا حدود دو متر از سنگ مرمر ایران پوشیده گردیده است. کاشیکاری و آیینه کاری که تمامی آن به دست هنرمندان ایرانی انجام شده چهار طرف حرم مطهر و چهار رواق آن را احاطه نموده است. این رواق ها از سه طرف شمال، جنوب و شرق، درهای ورودی و خروجی را با حرم مطهر برقرار می سازند، همچنین رواق شمالی و رواق جنوبی صحن شریف را با حرم مطهر ارتباط می دهد. رواق شرقی دارای دری است که داخل ایوان طلا باز می گردد

و این ایوان که به شکل مستطیل می باشد در طرف شرق حرم مطهر واقع است و تمامی دیوارهای آن از طلا تزیین شده است. در طرف شمال و جنوب ایوان دو گلدسته (مناره) طلا به ارتفاع ۳۵ متر واقع است که در بالای آن بعضی از آیات سوره جمعه کتیبه شده و در وسط ایوان طلا در جنب در ورودی به رواق قصیده فارسی با حروف طلا به خط زیبای محمد جعفر اصفهانی، به تاریخ ۱۱۵۶ قمری، در مدح حضرت امیرالمومنین علی ابن ابی طالب علیه السلام از سروده های عرفی شیرازی (م۹۹۹قمری) نوشته شده که مطلع آن چنین است:

این بارگه کیست که گویند بی هراس کای اوج عرش سطح حضیض تو را مماس

ایوان طلای آستانه علوی در سمت شمال وجنوب دارای کفش کن است که کشوانیه می خوانند و به صحن شریف منتهی می گردد. این ایوان بدون سقف است و در نوع خود یگانه و از شکوه و عظمت و صفای خاصی برخوردار است. صحن شریف آستانه علوی طرح بدیعی دارد و از مهمترین خصائص آن این است که در چهار فصل سال طلوع آفتاب مستقیما بر قبر مطهر می تابد و در نقطه ای معین در زمستان و تابستان زوال ظهر نجف در آنجا انجام می گیرد. صحن مطهر از دو طبقه تشکیل شده و به شکل چهار گوش است در اطراف صحن شریف حجره هایی بنا شده و در مقابل هر حجره یک ایوان کوچک واقع است که تا اوایل نیمه اول قرن چهاردهم هجری سکنه آن را فحول علمای امامیه تشکیل می دادند و صحن مطهر، مرکز دانشگاه بزرگ

جهان تشیع بود. تمامی دیوارها و سقف ایوان حجرات از بهترین کاشیهای اصفهان تزیین گشته و با گذشت زمان کاشیهای آن تجدید شده است. در قرون گذشته تعمیراتی در صحن شریف انجام شده که شرح آن مفصل است.

منبع: دایره المعارف تشیع جلد یک (آب-احیاء) زیر نظر؛ احمد صدر حاج سید جوادی، بهاالدین خرمشاهی، کامران فانی ۱۳۸۳ چاپ پنجم نشر شهید سعید محبی، صفحات ۶۸ الی ۷۲

زندگینامه امام علی

مقدمه

تمام انسانها در زندگی خویش از فراز و نشیب برخوردارند و با مشکلات مختلفی مواجهند. افراد معمولا در برخورد با مشکل دچار ضعف و ناتوانی می گردند و سعی می کنند با کمک و راهنمایی درد آشنایان خود را از مهلکه نجات دهند و با یافتن» الگوها» در هر زمینه ای، و سپس تبعیت از آن، وظایف خویشتن را بخوبی انجام دهند و مشکلات و دردهای خویش را تسکین بخشند. یکی از این اسوه ها پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است که قرآن مجید هم این حضرت را (۱) به همین نام معرفی می فرماید. بجز رسول خدا صلی الله علیه و آله اگر به دنبال «الگوی» دیگر و جانشین برای آن حضرت باشیم، به پیشوای بزرگی همچون مولای متقیان حضرت علی علیه السلام خواهیم رسید، و چه زیباست که برای پذیرش اخلاق و رفتار حسنه ایشان، زندگی پر فراز و نشیب و سراسر شگفتی آن حضرت را مرور کنیم.

کیفیت ولادت

حضرت علی علیه السلام نخستین فرزند خانواده هاشمی است که پدر و مادر او هر دو فرزند هاشم اند. پدرش ابوطالب فرزند عبدالمطلب فرزند هاشم بن عبدمناف است و مادر او فاطمه دختر اسد فرزند هاشم بن عبدمناف می باشد. خاندان هاشمی از لحاظ فضائل اخلاقی و صفات عالیه انسانی در قبیله قریش و این طایفه در طوایف عرب، زبانزد خاص و عام بوده است. فتوت، مروت، شجاعت وبسیاری از فضایل دیگر اختصاص به بنی هاشم داشته است. یک از این فضیلتها در مرتبه عالی در وجود مبارک حضرت علی علیه السلام

موجود بوده است. فاطمه دختر اسد به هنگام درد زایمان راه مسجدالحرام

را در پیش گرفت و خود را به دیوار کعبه نزدیک ساخت و چنین گفت:» خداوندا! به تو و پیامبران و کتابهایی که از طرف تو نازل شده اند و نیز به سخن جدم ابراهیم سازنده این خانه ایمان راسخ دارم. پروردگارا! به پاس احترام کسی که این خانه را ساخت، و به حق

(۲)» کودکی که در رحم من است، تولد این کودک را بر من آسان فرما! لحظه ای نگذشت که دیوار جنوب شرقی کعبه در برابر دیدگان عباس بن عبدالمطلب و یزید بن تعف شکافته شد. فاطمه وارد کعبه شد، و دیوار به هم پیوست. فاطمه تا سه روز در شریفترین مکان گیتی مهمان خدا بود. و نوزاد خویش سه روز پس از سیزدهم رجب سی ام عام الفیل فاطمه (۳) را به دنیا آورد. دختر اسد از همان شکاف دیوار که دوباره گشوده شده بود بیرون آمد و گفت: (۴)» پیامی از غیب شنیدم که نامش را« علی» بگذار.«

دوران کودکی

حضرت علی علیه السلام تا سه سالگی نزد پدر و مادرش بسر برد و از آنجا که خداوند می خواست ایشان به کمالات بیشتری نائل آید، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وی را از بدو تولد تحت تربیت غیر مستقیم خود قرار داد. تا آنکه، خشکسالی عجیبی در مکه واقع شد. ابوطالب عموی پیامبر، با چند فرزند با هزینه سنگین زندگی روبرو شد. رسول اکرم صلی الله علیه و آله با مشورت عموی خود عباس توافق کردند که هر یک از آنان فرزندی از ابوطالب را به نزد خود ببرند تا گشایشی در کار ابوطالب باشد. عباس، جعفر را و پیامبر

صلی الله علیه و آله، (۵) علی علیه السلام را به خانه خود بردند.

به این طریق حضرت علی علیه السلام به طور کامل در کنار پیامبر قرار گرفت. علی علیه السلام آنچنان با پیامبر صلی الله علیه و آله همراه بود، حتی هرگاه پیامبر از شهر (۶) خارج می شد و به کوه و بیابان می رفت او را نیز همراه خود می برد.

بعثت پیامبر صلی الله علیه و آله و حضرت علی علیه السلام

شکی نیست که سبقت در کارهای خیر نوعی امتیاز و فضیلت است. و خداوند در آیات بسیاری بندگانش را به انجام آنها، و سبقت گرفتن بر یکدیگر (۷) دعوت فرموده است. از فضایل حضرت علی علیه السلام است که او نخستین فرد ایمان آورنده به پیامبر صلی الله علیه و آله باشند. ابن ابی الحدید در این باره می گوید: بدان که در میان اکابر و بزرگان و متکلمین گروه« معتزله» اختلافی نیست که علی بن ابیطالب نخستین فردی است که به اسلام ایمان آورده و پیامبر خدا را تایید کرده است.

حضرت علی علیه السلام نخستین یاور پیامبر صلی الله علیه و آله

پس از وحی خدا و برگزیده شدن حضرت محمد صلی الله علیه و آله به پیامبری و سه سال دعوت مخفیانه، سرانجام پیک وحی فرا رسید و فرمان دعوت همگانی داده شد. در این میان تنها حضرت علی علیه السلام مجری طرحهای پیامبر صلی الله علیه و آله در دعوت الهیش و تنها همراه و دلسوز آن حضرت در ضیافتی بود که وی برای آشناکردن خویشاوندانش با اسلام و دعوتشان به دین خدا ترتیب داد. در همین ضیافت پیامبر صلی الله علیه و آله از حاضران سؤال کرد: چه کسی از شما مرا در این راه کمک می کند تا برادر و وصی و نماینده من در میان شما باشد؟ فقط علی علیه السلام پاسخ داد: ای پیامبر خدا! من تو را در این راه یاری می کنم پیامبر صلی الله علیه و آله بعد از سه بار تکرار سؤال و شنیدن همان جواب فرمود: ای خویشاوندان و بستگان من، بدانید که علی علیه السلام برادر و وصی و خلیفه پس از من

در میان شماست. از افتخارات دیگر حضرت علی علیه السلام این است که با شجاعت کامل برای خنثی کردن توطئه مشرکان مبنی بر قتل رسول خدا صلی الله علیه و آله در بستر ایشان خوابید و زمینه هجرت پیامبر صلی الله علیه و آله را آماده ساخت.

حضرت علی علیه السلام بعد از هجرت

بعد از هجرت حضرت علی علیه السلام و پیامبر صلی الله علیه و آله به مدینه دو نمونه از فضایل علی علیه السلام را بیان می نمائیم:

۱–جانبازی و فداکاری در میدان جهاد: حضور وی در ۲۶ غزوه از ۲۷ غزوه پیامبر صلی الله علیه و آله و شرکت در سریه های مختلف از افتخارات و فضایل آن حضرت است.

۲–ضبط و کتابت وحی (قرآن) کتابت وحی و تنظیم بسیاری از اسناد تاریخی و سیاسی و نوشتن نامه های تبلیغی و دعوتی از کارهای حساس و پرارج امام علیه السلام بود. ایشان آیات قرآن چه مکی و چه مدنی، را ضبط می کرد. به همین علت است که وی را از کاتبان وحی و حافظان قرآن به شمار می آورند. در این دوران بود که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمان اخوت و برادری مسلمانان را صادر فرمود و با حضرت علی علیه السلام پیمان برادری و اخوت بست و به حضرت علی علیه السلام فرمود:» تو برادر من در این جهان و سرای دیگر هستی. به خدایی که مرا به حق برانگیخته است... تو را به برادری خود انتخاب می کنم، اخوتی که دامنه آن هر دو جهان (۸) را فرا گیرد.» حضرت علی علیه السلام داماد رسول اکرم صلی الله علیه و آله عمر و ابوبکر با

مشورت با سعد معاذ رئیس قبیله اوس دریافتند جز علی علیه السلام کسی شایستگی زهرا سلام الله علیها را ندارد. لذا هنگامی که علی علیه السلام در میان نخلهای باغ یکی از انصار مشغول آبیاری بود موضوع را با ایشان در میان نهادند و ایشان فرمود: دختر پیامبر صلی الله علیه و آله مورد میل و علاقه من است. و به سوی خانه رسول به راه افتاد. وقتی به حضور رسول اکرم صلی الله علیه و آله رسید، عظمت محضر پیامبر صلی الله علیه و آله مانع از آن شد که سخنی بگوید، تا اینکه رسول اکرم صلی الله علیه و آله علت رجوع ایشان را جویا شد و حضرت علی علیه السلام با تکیه به فضایل و تقوا و سوابق درخشان خود در اسلام فرمود:» آیا صلاح می دانید که فاطمه را در عقد من در آورید؟» پس از موافقت حضرت زهرا سلام الله علیها آن حضرت به دامادی رسول اکرم صلی الله علیه و آله نائل آمدند.

غدیر خم

پیامبر صلی الله علیه و آله بعد از اتمام مراسم حج در آخرین سال عمر پر برکتش درراه برگشت در محلی به نام غدیرخم در نزدیکی جحفه دستور توقف داد، زیرا پیک وحی فرمان داده بود که پیامبر صلی الله علیه و آله باید رسالتش را به اتمام (۹) برساند. پس از نماز ظهر پیامبر صلی الله علیه و آله بر بالای منبری از جهاز شتران رفت و فرمود: «ای مردم! نزدیک است که من دعوت حق را لبیک گویم و از میان شما بروم درباره من چه فکر می کنید؟» مردم گفتند: «گواهی می دهیم

که تو آیین خـدا را تبلیغ می کردی» پیامبر فرمود: «آیا شـما گواهی نمی دهید که جز خدای یگانه، خدایی نیست و محمد بنده خدا و پیامبر اوست؟» مردم گفتند: «آری، گواهی می دهیم.» سـپس پیامبر صـلی الله علیه و آله دست حضـرت علی علیه السلام را بالاـ گرفت و فرمـود: «ای مردم! در نزد مؤمنـان سـزاوارتر از خودشـان کیست؟» مردم گفتنـد: «خداونـد و پیـامبر او بهـتر می داننـد.» سـپس پیامبر فرمودند: «ای مردم! هر کس من مولا و رهبر او هسـتم، علی هم مولا و رهبر اوست.» و این جمله را سه بار تکرار فرمودند. بعد مردم این انتخاب را به حضرت علی علیه السلام تبریک گفتند و با وی بیعت نمودند.

حضرت علی علیه السلام بعد از رحلت رسول اکرم صلی الله علیه و آله

پس از رحلت رسول اکرم صـلی الله علیه و آله به علت شـرایط خاصی که بوجود آمده بود، حضرت علی علیه السلام از صحنه اجتمـاع کنـاره گرفت و سـکوت اختیـار کرد. نه در جهـادی شـرکت می کرد و نه در اجتماع به طور رسـمی سـخن می گفت. شمشـیر در نیـام کرد و به وظـایف فردی و سازنـدگی افراد می پرداخت. فعالیتهـای امـام در این دوران به طور خلاـصه اینگونه است:

۱-عبادت خدا آنهم در شان حضرت علی علیه السلام ۲-تفسیر قرآن و حل مسائل دینی و فتوای حکم حوادثی که در طول ۲۳ سال زنـدگی پیامبر صـلی الله علیه و آله مشابه نـداشت. ۳-پاسخ به پرسشـهای دانشـمندان ملل و شهرهای دیگر. ۴-بیان حکم بسـیاری از رویدادهای نوظهور که در اسلام سابقه نداشت. ۵-حل مسائل هنگامی که دسـتگاه خلافت در مسائل سیاسی و پاره ای از مشکلات با بن بست روبرو می شد. ۶-تربیت

و پرورش گروهی که از ضـمیر پاک و روح آماده، برای سیر و سلوک برخوردار هستند. ۷-کار و کوشش برای تامین زندگی بسیاری از بینوایان و درماندگان تا آنجا که با دست خویش باغ احداث می کرد و قنات استخراج می نمود و سپس آنها را در راه خدا وقف می نمود.

خلافت حضرت علی علیه السلام

در زمـان خلافت حضـرت علی علیه السـلام جنگهـای فراوانی رخ داد از جمله صـفین، جمـل و نهروان که هر یک پیامـدهای خاصی به دنبال داشت.

شهادت امام علی علیه السلام

بعـد از جنـگ نهروان و سـرکوب خـوارج برخی از خوارج از جمله عبـدالرحمان بن ملجم مرادی، و برک بن عبـدالله تمیمی و عمروبن بکر تمیمی در یکی از شـبها گرد هم آمدند و اوضاع آن روز و خونریزی ها و جنگهای داخلی را بررسـی کردند و از نهروان و کشـتگان خود یـاد کردنـد و سـرانجام به این نتیجه رسـیدند که بـاعث این خونریزی و برادرکشـی حضـرت علی علیه السلام و معاویه و عمروعاص است. و اگر این سه نفر از میان برداشته شوند، مسلمانان تکلیف خود را خواهند دانست. سپس با هم پیمان بسـتند که هر یک از آنان متعهـد کشـتن یکی از سه نفر گردد. ابن ملجم متعهـد قتل امام علی علیه السـلام شـد و در شب نوزدهم مـاه رمضان همراه چنـد نفر در مسـجد کوفه نشسـتند. آن شب حضـرت علی علیه السـلام در خانه دخترش مهمان بودند و از واقعه صـبح با خبر بودند، وقتی موضوع را با دخترش در میان نهاد، ام کلثوم گفت: فردا جعده را به مسجد بفرستید. حضـرت علی علیه السـلام فرمود: از قضـای الهی نمی توان گریخت. آنگاه کمربنـد خود را محکم بست و در حالی که این دو بیت را زمزمه می کرد عازم مسـجد شد. کمر خود را برای مرگ محکم ببند، زیرا مرگ تو را ملاقات خواهدکرد. و از مرگ، آنگاه که به سرای تو درآید (۱۰). جزع و فریاد مکن ابن ملجم، در حالی که حضرت علی علیه السلام

در سجده بودند، ضربتی بر فرق مبارک خون از سر حضرتش در محراب جاری شد و محاسن (۱۱) آن حضرت وارد ساخت. شریفش را رنگین کرد. در این حال آن حضرت فرمود:» فزت و رب الکعبه» به خدای کعبه سوگند که رستگار شدم سپس آیه ۵۵ سوره طه را تلاوت فرمود:» شما را از خاک آفریدیم و در آن بازتان می گردانیم و بار دیگر از آن (۱۲) بیرونتان می آوریم. حضرت علی علیه السلام در واپسین لحظات زندگی نیز به فکر صلاح و سعادت مردم بود و به فرزندان و بستگان و تمام مسلمانان چنین وصیت فرمود:» شما را به پرهیزکاری سفارش می کنم و به اینکه کارهای خود را منظم کنید و اینکه همواره در فکر اصلاح بین مسلمانان باشید.

یتیمان را فراموش نکنید، حقوق همسایگان را مراعات کنید. قرآن را برنامه ی عملی خود قرار دهید. نماز را بسیار گرامی بدارید که ستون دین شماست. حضرت علی علیه السلام در ۲۱ ماه رمضان به شهادت رسید و در نجف اشرف به خاک سپرده شد، و مزارش میعادگاه عاشقان حق و حقیقت شد.

پی نوشت ها

-سوره احزاب، آیه ۲۱. (۱) **-فروغ ولایت، ص ۳۵ (کشف الغمه، ج ۱، ص ۹۰). (۲) **-آفتاب ولایت، ص ۱۹ (الخرائج و الجرائح، ج ۱، ص ۱۷۱، ش ۱). (۳) **-آفتاب ولایت، ص ۱۹ (بحارالانوار، ج ۳۵، ص ۱۸). (۴) **-فروغ ولایت، ص ۳۷ (سیره ابن هشام، ج ۱، ص ۲۳۶). (۵) **-فروغ ولایت، ص ۳۸ (۶) **-آفتاب ولایت، ص ۱۳۱ (سوره بقره، آیه ۱۴۸). (۷) **-فروغ ولایت، ص ۸۶ (مستدرک حاکم، ج ۳، ص ۱۴، استیعاب، ج ۳، (۸) ص

۳۵) **-فروغ ولاـیت، ص ۱۴۱ (سوره مائـده، آیه ۶۷) (۹) **-فروغ ولاـیت، ص ۶۹۷ (۱۰) **-فروغ ولاـیت، ص ۶۹۷ (بحارالانوار، نقل از مالی، ج ۹، ص ۶۵۰) (۱۱) **-فروغ ولایت، ص ۶۹۷ (۱۲)

زیارت امیرالمؤمنین حضرت علی علیه السّلام

زیارتی است که شیخ مفید و شهید و سیّد بن طاوس و دیگران ذکر کرده اند و کیفیّت آن چنان است که هرگاه اراده زیارت نمائی غسل کن و دو جامه پاک بپوش و به چیزی از بوی خوش خود را خوشبو کن و اگر نیابی و نکنی نیز مجزی است و چون از خانه بیرون آمدی بگو:

اَللّهُمَّ اِنّی خَرَجْتُ مِنْ مَنْزِلی اَبْغی فَضْلَکَ، وَ اَزُورُ وَصِیَّ نَبِیِّکَ صَلَواتُکَ عَلَیْهِما، اَللّهُمَّ فَیَسِّرْ ذلِکَ لی وَ سَبِّبِ الْمَزارَ لَهُ وَ اخْلُفْنی فی عاقِبَتی وَ حُزانَتی بِاَحْسَنِ الْخِلافَهِ، یا اَرْحَمَ الرّاحِمینَ پس روانه شو درحالی که زبانت گویا باشد به ذکر: اَلْحَمْدُ للّهِ وَ سُبْحانَ اللّهِ وَ لا اِلهَ اِلَّا اللّهُ و چون رسیدی به خندق کوفه بایست و بگو: اَللّهُ اَکْبَرُ اَللّهُ اَکْبَرُ، اَهْلَ الْکِبْرِیآءِ وَ الْمَجْدِ وَ الْعَظَمَهِ، اَللّهُ اَکْبَرُ اَهْلَ التَّکْبیر وَ التَّقْدیسِ وَ التَّسْبیحِ وَ الْآلاءِ، اَللّهُ اَکْبَرُ مِمّا اَخافُ وَ اَحْذَرُ، اَللّهُ اَکْبَرُ عِمادی وَ عَلَیْهِ اَتَوَکَّلُ، اَللّهُ اَکْبَرُ رَجآئی وَ اِلَیْهِ اُنیبُ، اَللّهُمَّ اَنْتَ وَلِیُّ نِعْمَتی وَ الْقادِرُ عَلی طَلِبَتی تَعْلَمُ حاجَتی وَ ما تُضْمِرُهُ هَواجِسُ الصُّدُورِ، وَ خَواطِرُ النُّفُوسِ، فَاَسْئَلُکَ بِمُحَمَّدٍ الْمُصْطَفَی الَّذی قَطَعْتَ بِهِ حُجَجَ الْمُحْتَجّینَ، وَ عُذْرَ الْمُعْتَذِرینَ وَ جَعَلْتَهُ رَحْمَهً لِلْعالَمینَ، اَنْ لا تَحْرِمَنی ثَوابَ زِیارَهِ وَلِیِّکَ، وَ اَخی نَبِیِّکَ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ وَ قَصْدَهُ، وَ تَجْعَلَنی مِنْ وَفْدِهِ الصّالِحینَ وَ شیعَتِهِ الْمُتَّقینَ، بِرَحْمَتِکَ یا اَرْحَمَ الرّاحِمینَ وچون نمودار شود برای تو قُبّه شریفه آن

حضرت بگو: اَلْحَمْدُ للّهِ عَلی مَا اخْتَصَّنی بِهِ مِنْ طیبِ الْمَوْلِدِ، وَ اسْتَخْلَصَنی اِکْراماً بِهِ مِنْ مُوالاةِ الْأَبْرارِ، السَّفَرَةِ الْأَطْهارِ وَ الْخِیَرَةِ الْأَعْلامِ، اَللّهُمَّ فَتَقَبَّلْ سَعْیی اِلَیْکَ، وَ تَضَرُّعی بَیْنَ یَدَیْکَ، وَ اغْفِرْ لِیَ الذُّنُوبَ الَّتی لا تَخْفی عَلَیْکَ، اِنَّکَ اَنْتَ اللّهُ الْمَلِکُ الْغَفّارُ و چون به دروازه نجف برسی بگو: اَلْحَمْدُللّهِ الَّذی هَدانا لِهذا، وَ ما کُنّا لِنَهْتَدِیَ لَوْلا اَنْ هَدانَا اللّهُ، اَلْحَمْدُ للّهِ الَّذی سَیَّرَنی فی بِلادِهِ وَ حَمَلَنی عَلی دَوآبِّهِ، وَ طَوی لِیَ الْبَعیدَ، وَ صَرَفَ عَنّی الْمَحْذوُرَ، وَ دَفَعَ عَنّی الْمَکْرُوهَ، حَتّی اَقْدَمَنی حَرَمَ اَخی رَسُولِهِ، صَلَّی اللّهُ عَلَیْهِ وَ الِهِ، پس داخل شهر شو و بگو: اَلْحَمْدُ للّهِ الَّذی اَدْخَلَنی هذِهِ الْبُقْعَةَ الْمُبارَکَةَ الَّتی بارَکَ اللّهُ فیها، وَ اخْتارَها لِوَصِیِّ نَبِیِّهِ، اَللّهُمَّ فَاجْعَلْها شاهِدَةً لی پس چون به درگاه اوّل برسی بگو: اَللّهُمَّ لِبابِکَ وَقَفْتُ، وَ بِفِنائِکَ نَزَلْتُ، وَ بِحَبْلِکَ اعْتَصَمْتُ، وَلِرَحْمَتِکَ تَعَرَّضْتُ، وَ بِوَلِیِّکَ صَلَواتُکَ عَلَیْهِ تَوَسَّلْتُ، فَاجْعَلها زیارَةً مَقْبُولَةً، وَ دُعآءً مُسْتَجاباً پس چون به در صحن برسی بگو: اَللّهُمَّ اِنَّ هذَا الْحَرَمَ حَرَمُکَ، وَ الْمَقامَ مَقامُکَ، وَ اَ نَااَدْخُلُ اِلَیْهِ اُناجیکَ بِما اَنْتَ اَعْلَمُ بِهِ مِنّی وَ مِنْ سِرّی وَ نَجْوایَ، اَلْحَمْدُ للّهِ الْحَنّانِ الْمَنّانِ، الْمُتَطَوِّلِ الَّذی مِنْ تَطَوُّلِهِ سَهَّلَ لی زِیارَةَ مَوْلایَ بِاِحْسانِهِ، وَ لَمْ یَجْعَلْنی عَنْ زِیارَتِهِ مَمْنُوعاً، وَ لا عَنْ وِلایَتِهِ مَدْفُوعاً، بَلْ تَطَوَّلَ وَ مَنَحَ، اَللّهُمَّ کَما مَنَنْتَ عَلَیَّ بِمَعْرِفَتِهِ، فَاجْعَلْنی مِنْ شیعَتِهِ، وَ اَدْخِلْنِی الْجَنَّةَ بِشَفاعَتِهِ، یا اَرْحَمَ الرّاحِمینَ؛ پس داخل صحن شو و بگو: اَلْحَمْدُللّهِ الَّذی اَکْرَمَنی بِمَعْرِفَتِهِ وَ مَعْرِفَهِ رَسُولِهِ، وَ مَنْ فَرَضَ عَلَیَّ طاعَتَهُ، رَحْمَةً مِنْهُ لی وَ تَطَوُّلاً مِنْهُ عَلَیَّ، وَ مَنَّ عَلَیَّ بِالْأیمانِ، الْحَمْدُ للّهِ

الَّذى اَدْخَلَنى حَرَمَ اَخى رَسوُلِهِ، وَ اَرانيهِ فى عافِيَهٍ، اَلْحَمْدُ للَّهِ الَّذى جَعَلَنى مِنْ زُوَّارِ قَبْرِ وَصِىِّ رَسوُلِهِ، اَشْهَدُ اَنْ لا اِلهَ اِلَّا اللَّهُ، وَحْدَهُ لا شَريکَ لَهُ، وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسوُلُهُ، جآءَ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ، وَ اَشْهَدُ اَنَّ عَلِيّاً عَبْدُاللَّهِ، وَ اَخوُ رَسوُلِ اللَّهِ، اَللَّهُ اَکْبَرُ. اَللَّهُ اَکْبَرُ اَللَّهُ اَکْبَرُ، لا اِلهَ اِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ اَکْبَرُ، وَ الْحَمْدُ للَّهِ عَلى هِدايَتِهِ، وَ تَوْفيقِهِ لِما دَعا اِلَيْهِ مِنْ سَبيلِهِ، اَللّهُمَّ اِنَّکَ اَفْضَلُ مَقْصوُدٍ، وَ اَکْرَمُ مَاْتِيٍّ، وَ قَدْ اَتَيْتُکَ مُتَقَرِّباً اِلَيْکَ بِنَبِيِّکَ نَبِيِّ الرَّحْمَهِ، وَ بِاَخيهِ اَميرِ الْمُؤْمِنينَ عَلِيِّ بْنِ اَبيطالِبٍ عَلَيْهِمَا السَّلامُ، فَصَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَ الِ مُحَمَّدٍ، وَ لا تُخَيِّبْ سَعْيى وَ انْظُرْ اِلَيَّ نَظْرَهً رَحيمَهً تَنْعَشُنى بِها، وَاجْعَلْنى عِنْدَکَ وَجيهاً فِى الدُّنْيا وَ الْأخِرَهِ، وَ مِنَ الْمُقَرَّبينَ. و چون به در رواق برسى بايست و بگو: اَلسَّلامُ عَلى رَسوُلِ اللَّهِ اَمينِ اللَّهِ عَلى وَحْيِهِ، وَ عَزآئِمِ اَمْرِهِ، الْخاتِمِ لِما سَبَقَ، وَ الْفاتِحِ لِما اسْتُقْبِلَ، وَ الْمُهَيْمِنِ عَلى ذلِکَ کُلِّهِ، وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَکاتُهُ، السَّلامُ عَلى صاحِبِ السَّکينَهِ، السَّلامُ عَلَى الْمَدْفوُنِ بِالْمَدينَهِ، السَّلامُ عَلَى الْمَنْصُورِ الْمُؤَيَّدِ، السَّلامُ عَلى اَبِى الْقاسِمِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِاللَّهِ، وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَکاتُهُ. پس داخل رواق شو و در وقت داخل شدن پاى راست را مقدم دار و بايست بر در حرم و بگو: اَشْهَدُ اَنْ لا اِلهَ اِلَّا اللَّهُ، وَحْدَهُ لا شَريکَ لَهُ، وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسوُلُهُ، جآءَ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِهِ وَ صَدَّقَ الْمُرْسَلينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا رَسوُلَ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا حَبيبَ اللَّهِ وَ خِيَرَتَهُ مِنْ خَلْقِهِ، اَلسَّلامُ عَلى اَميرِ الْمُؤْمِنينَ عَبْدِاللَّهِ وَ اَخى رَسوُلِ اللَّهِ،

یا مَوْلایَ یا اَمیرَ الْمُؤْمِنینَ، عَبْدُکَ وَ ابْنُ عَبْدِکَ وَ ابْنُ اَمَتِکَ، جآءَکَ مُسْتَجیراً بِذِمَّتِکَ، قاصِداً اِلی حَرَمِکَ مُتَوَجِّهاً اِلی مَقامِکَ، مُتَوَسِّلاً اِلیَ اللَّهِ تَعالی بِکَ، ءَاَدْخُلُ یا مَوْلایَ، ءَاَدْخُلُ یا اَمیرَالْمُؤْمِنینَ، ءَاَدْخُلُ یا حُجَّهَ اللَّهِ، ءَاَدْخُلُ یا اَمینَ اللَّهِ، ءَاَدْخُلُ یا مَلائِکَهَ اللَّهِ. الْمُقیمینَ فی هذَا الْمَشْهَدِ یا مَوْلایَ، اَتَاْذَنُ لی بِالدُّخوُلِ، اَفْضَلَ ما اَذِنْتَ لِاَحَدٍ مِنْ اَوْلِیائِکَ، فَاِنْ لَمْ اَکُنْ لَهُ اَهْلاً، فَاَنْتَ اَهْلٌ لِذلِکَ. پس عَتَبه را ببوس و مقدم دار پای راست را پیش از پای چپ و داخل شو و در حال داخل شدن بگو بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ، وَ فی سَبیلِ اللَّهِ، وَ عَلی مِلَّهِ رَسوُلِ اللَّهِ، صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَ الِهِ، اَللّهُمَّ اغْفِرْ لی وَ ارْحَمْنی وَ تُبْ عَلَیَّ، اِنَّکَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحیمُ

پس برو تا محاذی قبر مطهّر شوی و توقّف نما پیش از رسیدن به قبر و رو به قبر کن و بگو: اَلسَّلامُ مِنَ اللَّهِ عَلی مُحَمَّدٍ رَسوُلِ اللَّهِ، اَمینِ اللَّهِ عَلی وَحْیِهِ وَ رِسالاتِهِ، وَ عَزائِمِ اَمْرِهِ، وَ مَعْدِنِ الْوَحْیِ وَ التَّنْزیلِ، الْخاتِمِ لِما سَبَقَ، وَ الْفاتِحِ لِمَا اسْتُقْبِلَ، وَ الْمُهَیْمِنِ عَلی ذلِکَ کُلِّهِ الشّاهِدِ عَلَی الْخَلْقِ، السِّراجِ الْمُنیرِ، وَ السَّلامُ عَلَیْهِ وَ رَحْمَهُ اللَّهُ وَ بَرَکاتُهُ، اَللّهُمَّ صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ اَهْلِ بَیْتِهِ الْمَظْلوُمینَ اَفْضَلَ وَ اَکْمَلَ وَ اَرْفَعَ، وَ اَشْرَفَ ما صَلَّیْتَ عَلی اَحَدٍ مِنْ اَنْبِیآئِکَ وَ رُسُلِکَ وَ اَصْفِیآئِکَ، اَللّهُمَّ صَلِّ عَلی اَمیرِالْمُؤْمِنینَ عَبْدِکَ، وَ خَیْرِ خَلْقِکَ بَعْدَ نَبِیِّکَ، وَ اَخی رَسوُلِکَ وَ وَصِیِّ حَبیبِکَ، الَّذِی انْتَجَبْتَهُ مِنْ خَلْقِکَ، وَ الدَّلیلِ عَلی مَنْ بَعَثْتَهُ بِرِسالاتِکَ، وَ دَیّانِ الدّینِ بِعَدْلِکَ، وَ فَصْلِ قَضآئِکَ بَیْنَ خَلْقِکَ، وَ السَّلامُ عَلَیْهِ وَ رَحْمَهُ اللَّهِ

وَ بَرَكاتُهُ، اَللّهُمَّ صَلِّ عَلَى الْأَئِمَّهِ مِنْ وُلْدِهِ، الْقَوّامينَ بِاَمْرِکَ مِنْ بَعْدِهِ، الْمُطَهَّرينَ الَّذينَ ارْتَضَيْتَهُمْ اَنْصاراً لِدينِکَ، وَ حَفَظَهً لِسِرِّکَ، وَ شُهَدآءَ عَلى خَلْقِکَ، وَ اَعْلاماً لِعِبادِکَ، صَلَواتُکَ عَلَيْهِمْ اَجْمَعينَ، اَلسَّلامُ عَلى اَميرِ الْمُؤْمِنينَ عَلِيِّ بْنِ اَبيطالِبٍ، وَصِيِّ رَسُولِ اللّهِ وَ خَليفَتِهِ، وَ الْقآئِمِ بِاَمْرِهِ مِنْ بَعْدِهِ، سَيِّدِ الْوَصِيّينَ، وَ رَحْمَهُ اللّهِ وَ بَرَكاتُهُ، اَلسَّلامُ عَلى فاطِمَهَ بِنْتِ رَسُولِ اللّهِ، صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَ الِهِ، سَيِّدَهِ نِسآءِ الْعالَمينَ، اَلسَّلامُ عَلَى الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ، سَيِّدَىْ شَبابِ اَهْلِ الْجَنَّهِ مِنَ الْخَلْقِ اَجْمَعينَ، اَلسَّلامُ عَلَى الْأَئِمَّهِ الرّاشِدينَ، اَلسَّلامُ عَلَى الْأَنْبِيآءِ وَ الْمُرْسَلينَ، اَلسَّلامُ عَلَى الْأَئِمَّهَ الْمُسْتَوْدَعينَ، اَلسَّلامُ عَلى خآصَّهِ اللّهِ مِنْ خَلْقِهِ، اَلسَّلامُ عَلَى لْمُتَوَسِّمينَ، اَلسَّلامُ عَلَى الْمُؤْمِنينَ الَّذينَ قامُوا بِاَمْرِهِ، وَ وازَرُوا اَوْلِياءَ اللّهِ، وَ خافُوا بِخَوْفِهِمْ اَلسَّلامُ عَلَى الْمَلآئِكَهِ الْمُقَرَّبينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْنا وَ عَلى عِبادِ اللّهِ الصّالِحينَ. پس برو تا بايستى نزديک قبر و رو به قبر و پشت به قبله كن و بگو: اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا اَميرَ الْمُؤْمِنينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا حَبيبَ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا صِفْوَهَ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا وَلِيَّ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا حُجَّهَ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا اِمامَ الْهُدى اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا عَلَمَ التُّقى، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ اَيُّهَا الْوَصِيُّ الْبَرُّ التَّقِيُّ النَّقِيُّ الْوَفِيُّ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا اَبَا الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا عَمُودَ الدّينِ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا سَيِّدَ الْوَصِيّينَ، وَ اَمينَ رَبِّ الْعالَمينَ، وَ دَيّانَ يَوْمِ الدّينِ، وَ خَيْرَ الْمُؤْمِنينَ، وَ سَيِّدَ الصِّدّيقينَ، وَ الصَّفْوَهَ مِنْ سُلالَهِ النَّبِيّينَ، وَ بابَ حِكْمَهِ رَبِّ الْعالَمينَ، وَ خازِنَ وَحْيِهِ، وَ عَيْبَهَ عِلْمِهِ، وَ النّاصِحَ لِأُمَّهِ نَبِيِّهِ، وَ التّالِيَ لِرَسُولِهِ، وَ الْمُواسِيَ لَهُ بِنَفْسِهِ، وَ النّاطِقَ بِحُجَّتِهِ، وَ الدّاعِيَ اِلى شَريعَتِهِ، وَ الْماضِيَ عَلى سُنَّتِهِ، اَللّهُمَّ

اِنّی شْهَدُ اَنَّهُ قَدْ بَلَّغَ عَنْ رَسوُلِکَ ما حُمِّلَ، وَرَعی ما اسْتُحْفِظَ، وَ حَفَظَ ما اسْتوُدِعَ، وَ حَلَّلَ حلالَکَ، وَ حَرَّمَ حرامَکَ، وَ اَقامَ اَحْکامَکَ، وَ جاهَدَ النّاکِثینَ فی سَبیلِکَ وَ الْقاسِطینَ فی حُکْمِکَ، وَ الْمارِقینَ عَنْ اَمْرِکَ، صابِراً مُحْتَسِباً، لا تَاْخُذُهُ فیکَ لَوْمَهُ لاآئِمٍ، اَللّهُمَّ صَلِّ عَلَیْهِ اَفْضَلَ ما صَلَّیْتَ عَلی اَحَدٍ مِنْ اَوْلِیآئِکَ وَ اَصْفِیآئِکَ وَ اَوْصِیآءِ اَنْبیآئِکَ، اَللّهُمَ هذا قَبْرُ وَلِیِّکَ، الَّذی فَرَضْتَ طاعَتَهُ، وَ جَعَلْتَ فی اَعْناقِ عِبادِکَ مُبایَعَتَهُ، وَ خَلیفَتِکَ الَّذی بِهِ تَاْخُذُ وَ تُعْطی وَ بِهِ تُثیبُ وَ تُعاقِبُ، وَ قَدْ قَصَدْتُهُ طَمَعاً لِما اَعْدَدْتَهُ لِأَوْلِیآئِکَ، فَبِعَظیمِ قَدْرِهِ عِنْدَکَ، وَ جَلیلِ خَطَرِهِ لَدَیْکَ، وَ قُرْبِ مَنْزِلَتِهِ مِنْکَ، صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ الِ مُحَمَّدٍ، وَ افْعَلْ بی ما اَنْتَ اَهْلُهُ، فَاِنَّکَ اَهْلُ الْکَرَمِ وَ الْجُودِ، وَ اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا مَوْلایَ، وَ عَلی ضَجیعَیْکَ آدَمَ وَ نوُحٍ، وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَکاتُهُ. پس ضریح را ببوس و در جانب سر بایست و بگو: یا مَوْلایَ اِلَیْکَ وُفوُدی وَ بِکَ اَتَوَسَّلُ اِلی رَبّی فی بُلوُغِ مَقْصوُدی وَ اَشْهَدُ اَنَّ الْمُتَوَسِّلَ بِکَ غَیْرُ خائِبٍ، وَالطّالِبَ بِکَ عَنْ مَعْرِفَهٍ غَیْرُ مَرْدوُدٍ، اِلاّ بِقَضآءِ حَوآئِجِهِ، فَکُنْ لی شَفیعاً اِلَی اللَّهِ رَبِّکَ وَ رَبّی فی قَضآءِ حَوآئِجی وَ تَیْسیرِ اُمُوری وَ کَشْفِ شِدَّتی وَ غُفْرانِ ذَنْبی وَسَعَهِ رِزْقی وَ تَطْویلِ عُمْری وَاِعْطآءِ سُؤْلی فی آخِرَتی وَ دُنْیایَ، اَللّهُمَّ الْعَنْ قَتَلَهَ اَمیرِالْمُؤْمِنینَ، اَللّهُمَّ الْعَنْ قَتَلَهَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ، اَللّهُمَّ الْعَنْ قَتَلَهَ الْأَئِمَّهِ، وَ عَذِّبْهُمْ عَذاباً اَلیماً لا تُعَذِّبُهُ اَحَداً مِنَ الْعالَمینَ، عَذاباً کَثیراً لَا انْقِطاعَ لَهُ، وَ لا اَجَلَ وَ لا اَمَدَ بِما شآقُّوا وُلاهَ اَمْرِکَ، وَ اَعِدَّ لَهُمْ عَذاباً لَمْ

تُحِلَّهُ بِاَحَدٍ مِنْ خَلْقِکَ، اَللّهُمَّ وَ اَدْخِلْ عَلی قَتَلَهِ اَنْصارِ رَسوُلِکَ، وَعَلی قَتَلَهِ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، وَ عَلی قَتَلَهِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ، وَ عَلی قَتَلَهِ اَنْصارِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ، وَ قَتَلَهِ مَنْ قُتِلَ فی وِلایَهِ الِ مُحَمَّدٍ اَجْمَعینَ، عَذاباً اَلیماً مُضاعَفاً فی اَسْفَلِ دَرَکٍ مِنَ الْجَحیمِ، لا یُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذابُ، وَ هُمْ فیهِ مُبْلِسوُنَ مَلْعوُنوُنَ ناکِسوُا رُؤُسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ، قَدْ عایَنوُا النَّدامَهَ وَ الْخِزْیَ الطَّویلَ لِقَتْلِهِمْ عِتْرَهَ اَنْبیآئِکَ وَ رُسُلِکَ، وَ اَتْباعَهُمْ مِنْ عِبادِکَ الصّالِحینَ، اَللّهُمَّ الْعَنْهُمْ فی مُسْتَسِرِّ السِّرِّ وَ ظاهِرِ الْعَلانِیَهِ فی اَرْضِکَ وَ سَمآئِکَ، اَللّهُمَّ اجْعَلْ لی قَدَمَ صِدْقٍ فی اَوْلِیآئِکَ، وَ حَبِّبْ اِلَیَّ مَشاهِدَهُمْ وَ مُسْتَقَرَّهُمْ، حَتّی تُلْحِقَنی بِهِمْ، وَ تَجْعَلَنی لَهُمْ تَبَعاً فِی الدُّنْیا وَ الْاخِرَهِ، یا اَرْحَمَ الرّاحِمینَ. پس ضریح را ببوس و پشت به قبله بایست و رو به جانب قبر امام حسین علیه السلام کن و بگو: اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا اَبا عَبْدِاللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَابْنَ رَسُولِ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَابْنَ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَابْنَ فاطِمَهَ الزَّهْرآءِ، سَیِّدَهِ نِسآءِ الْعالَمینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا اَبَا الْأَئِمَّهِ الْهادینَ الْمَهْدِیّینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا صَریعَ الدَّمْعَهِ السّاکِبَهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا صاحِبَ الْمُصیبَهِ الرّاتِبَهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ وَ عَلی جَدِّکَ وَ اَبیکَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ وَ عَلی اُمِّکَ وَ اَخیکَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ وَ عَلَی الْأَئِمَّهَ مِنْ ذُرِّیَّتِکَ وَ بَنیکَ، اَشْهَدُ لَقَدْ طَیَّبَ اللّهُ بِکَ التُّرابَ، وَ اَوْضَحَ بِکَ الْکِتابَ، وَ جَعَلَکَ وَاَباکَ، وَ جَدَّکَ وَاَخاکَ، وَبَنیکَ عِبْرَهً لِأُولِی الْأَلْبابِ، یَابْنَ الْمَیامینِ الْأَطْیابِ التّالینَ الْکِتابَ، وَجَّهْتُ سَلامی اِلَیْکَ، صَلَواتُ اللّهِ وَسَلامُهُ عَلَیْکَ، وَجَعَلَ اَفْئِدَهً مِنَ النّاسِ تَهْوی اِلَیْکَ، ما خابَ مَنْ تَمَسَّکَ بِکَ، وَلَجَاَ اِلَیْکَ. پس برو نزد پای قبر بایست و بگو: اَلسَّلامُ عَلی اَبی

الْأَئِمَّهَ، وَخَليلِ النُّبُوَّهِ، وَالْمَخْصُوصِ بِالْأَخُوَّهِ، اَلسَّلامُ عَلى يَعْسُوبِ الدِّينِ وَالْأيمانِ، وَكَلِمَهِ الرَّحْمنِ، اَلسَّلامُ عَلى ميزانِ الْأَعْمالِ، وَ مُقَلِّبِ الْأَحْوالِ، وَسَيْفِ ذِى الْجَلالِ، وَساقِى السَّلْسَبيلِ الزُّلالِ، اَلسَّلامُ عَلى صالِحِ الْمُؤْمِنينَ، وَوارِثِ عِلْمِ النَّبِيّينَ، وَالْحاكِمِ يَوْمَ الدِّينِ، اَلسَّلامُ عَلى شَجَرَهِ التَّقْوى وَسامِعِ السِّرِ وَالنَّجْوى اَلسَّلامُ عَلى حُجَّهِ اللَّهِ الْبالِغَهِ، وَنِعْمَتِهِ السَّابِغَهِ، وَنِقْمَتِهِ الدَّامِغَهِ، اَلسَّلامُ عَلَى الصِّراطِ الْواضِحِ، وَالنَّجْمِ اللّائِحِ، وَالْإِمامِ النَّاصِحِ، وَالزِّنادِ الْقادِحِ، وَرَحْمَهُ اللَّهِ وَبَرَكاتُهُ، پس بگو: اَللّهُمَّ صَلِّ عَلى اَميرِ الْمُؤْمِنينَ عَلِىِّ بْنِ اَبيطالِبٍ، اَخى نَبِيِّكَ، وَ وَلِيِّهِ وَ ناصِرِهِ، وَ وَصِيِّهِ وَ وَزيرِهِ، وَ مُسْتَوْدَعِ عِلْمِهِ، وَ مَوْضِعِ سِرِّهِ، وَ بابِ حِكْمَتِهِ، وَ النَّاطِقِ بِحُجَّتِهِ، وَ الدَّاعى اِلى شَريعَتِهِ، وَ خَليفَتِهِ فى اُمَّتِهِ، وَ مُفَرِّجِ الْكَرْبِ عَنْ وَجْهِهِ، قاصِمِ الْكَفَرَهِ، وَ مُرْغِمِ الْفَجَرَهِ، الَّذى جَعَلْتَهُ مِنْ نَبِيِّكَ بِمَنْزِلَهِ هارُونَ مِنْ مُوسى اَللّهُمَّ والِ مَنْ والاهُ، وَ عادِ مَنْ عاداهُ، وَ انْصُرْ مَنْ نَصَرَهُ، وَ اخْذُلْ مَنْ خَذَلَهُ، وَ الْعَنْ مَنْ نَصَبَ لَهُ مِنَ الْأَوَّلينَ وَ الْأخِرينَ، وَ صَلِّ عَلَيْهِ اَفْضَلَ ما صَلَّيْتَ عَلى اَحَدٍ مِنْ اَوْصِياءِ اَنْبِيآئِكَ، يا رَبَّ الْعالَمينَ

زيارت حضرت آدم

پس برگرد به جانب سر از براى زيارت حضرت آدم عليه السلام و نوح عليه السلام و در زيارت آدم بگو:

اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا صَفِىَّ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا حَبيبَ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا نَبِىَّ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا اَمينَ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا خَليفَهَ اللَّهِ فى اَرْضِهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا اَبَا الْبَشَرِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ وَ عَلى رُوحِكَ وَ بَدَنِكَ، وَعَلَى الطَّاهِرينَ مِنْ وُلْدِكَ وَ ذُرِّيَّتِكَ، وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْكَ صَلوهً لا يُحْصيها اِلَّا هُوَ، وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَكاتُهُ.

زيارت حضرت نوح

اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا نَبِىَّ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا صَفِىَّ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وَلِىَّ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا حَبيبَ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا شَيْخَ الْمُرْسَلينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا اَمينَ اللَّهِ فى اَرْضِهِ، صَلَواتُ اللَّهِ وَ سَلامُهُ عَلَيْكَ، وَ عَلى رُوحِكَ وَ بَدَنِكَ، وَ عَلَى الطَّاهِرينَ مِنْ وُلْدِكَ، وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَكاتُهُ.

نماز زيارت حضرت اميرالمومنين على عليه السّلام

نماز زيارت اميرالمومنين دو ركعت مى باشد بدين گونه كه در ركعت اول بعد از سوره فاتحه الكتاب سوره الرّحمن بخوان و در ركعت دوم سوره يس و بعد از نماز تسبيح حضرت فاطمه زهراعليها السلام را بخوان و طلب آمرزش از خدا بكن و از براى خود دعا كن و بگو: اَللّهُمَّ اِنّى صَلَّيْتُ هاتَيْنِ الرَّكْعَتَيْنِ، هَدِيَّهً مِنّى اِلى سَيِّدى وَ مَوْلاىَ، وَلِيِّكَ وَاَخى رَسُولِكَ اَميرِ الْمُؤْمِنينَ، وَ سَيِّدِ الْوَصِيّينَ عَلِىِّ بْنِ اَبيطالِبٍ صَلَواتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ عَلى آلِهِ، اَللّهُمَّ فَصَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَ الِ مُحَمَّدٍ، وَ تَقَبَّلْها مِنّى وَ اجْزِنى عَلى ذلِكَ جَزآءَ الْمُحْسِنينَ، اَللّهُمَّ لَكَ صَلَّيْتُ وَ لَكَ رَكَعْتُ وَ لَكَ سَجَدْتُ، وَحْدَكَ لا شَريكَ لَكَ، لِأَنَّهُ لا تَكُونُ الصَّلوهُ وَ الرُّكُوعُ وَ السُّجُودُ اِلَّا لَكَ، لِأَنَّكَ اَنْتَ اللَّهُ لا اِلهَ اِلَّا اَنْتَ، اَللّهُمَّ صَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَ الِ مُحَمَّدٍ، وَ تَقَبَّلْ مِنّى زِيارَتى وَ اعْطِنى سُؤْلى بِمُحَمَّدٍ وَ الِهِ الطَّاهِرينَ.

نماز زيارت حضرت آدم و حضرت نوح عليهما السّلام

چهار ركعت ديگر را هديه آدم عليه السلام و نوح عليه السلام گردان پس سجده شكر بجا آور و در سجده بگو: اَللّهُمَّ اِلَيْكَ

تَوَجَّهْتُ وَ بِـكَ اعْتَصَـمْتُ، وَ عَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، اَللّهُمَّ اَنْتَ ثِقَتی وَ رَجآئی فَاكْفِنی ما اَهَمَّنی وَ ما لا يُهِمُّنی وَ ما اَنْتَ اَعْلَمُ بِهِ مِنّی عَزَّ جارُكَ، وَ جَلَّ ثَنآؤُكَ، وَ لا اِلهَ غَيْرُكَ، صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ الِ مُحَمَّدٍ، وَ قَرِّبْ فَرَجَهُمْ. پس جانب راست رو را بر زمين گـذار و بگو: اِرْحَمْ ذُلّی بَيْنَ يَدَيْكَ، وَ تَضَرُّعی اِلَيْكَ، وَ وَحْشَتی مِنَ النّاسِ، وَ اُنْسی بِكَ يا كَريمُ يا كَريمُ يا كَريمُ.

پس جانب چپ رو را بر زمين گذار

و بگو: لا اِلهَ اِلاَّ اَنْتَ رَبّی حَقّاً حَقّاً، سَجَدْتُ لَکَ یا رَبِّ تَعَبُّداً وَ رِقّاً، اَللّهُمَّ اِنَّ عَمَلی ضَعیفٌ فَضاعِفْهُ لی یا کَریمُ یا کَریمُ یا کَریمُ. * پس برو به سجود و صد مرتبه بگو شُکْراً

وداع با حضرت امیرالمومنین علی علیه السّلام

چون خواستی وداع کنی آن حضرت را بخوان این وداع را که بعد از زیارت پنجم مذکور درکتب علما نقل شده:

اَلسَّلامُ عَلَیْکَ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَکاتُهُ، اَسْتَوْدِعُکَ اللَّهَ وَ اَسْتَرْعیکَ وَ اَقْرَءُ عَلَیْکَ السَّلامَ، آمَنَّا بِاللَّهِ وَ بِالرُّسُلِ وَ بِما جآئَتْ بِهِ وَدَعَتْ اِلَیْهِ وَ دَلَّتْ عَلَیْهِ فَاکْتُبْنا مَعَ الشَّاهِدینَ، اَللّهُمَّ لا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنْ زِیارَتی اِیَّاهُ، فَاِنْ تَوَفَّیْتَنی قَبْلَ ذلِکَ، فَاِنّی اَشْهَدُ فی مَماتی عَلی ما شَهِدْتُ عَلَیْهِ فی حَیوتی اَشْهَدُ اَنَ اَمیرَالْمُؤْمِنینَ عَلِیّاً، وَ الْحَسَنَ وَ الْحُسَیْنَ، وَ عَلِیَّ بْنَ الْحُسَیْنِ، وَ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِیٍ وَ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ، وَ مُوسَی بْنَ جَعْفَرٍ، وَ عَلِیَّ بْنَ مُوسی وَ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِیٍّ، وَ عَلِیَّ بْنَ مُحَمَّدٍ، وَ الْحَسَنَ بْنَ عَلِیٍّ، وَ الْحُجَّةَ بْنَ الْحَسَنِ، صَلَواتُکَ عَلَیْهِمْ اَجْمَعینَ اَئِمَّتی وَ اَشْهَدُ اَنَّ مَنْ قَتَلَهُمْ وَ حارَبَهُمْ مُشْرِکُونَ، وَ مَنْ رَدَّ عَلَیْهِمْ فی اَسْفَلِ دَرَکٍ مِنَ الْجَحیمِ، وَ اَشْهَدُ اَنَّ مَنْ حارَبَهُمْ لَنا اَعْدآءٌ وَ نَحْنُ مِنْهُمْ بُرَءآؤُ، وَ اَنَّهُمْ حِزْبُ الشَّیْطانِ، وَ عَلی مَنْ قَتَلَهُمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَ الْمَلآئِکَهِ وَ النَّاسِ اَجْمَعینَ، وَ مَنْ شَرِکَ فیهِمْ وَ مَنْ سَرَّهَ قَتْلَهُمْ اَللّهُمَّ اِنّی اَسْئَلُکَ بَعْدَ الصَّلوهِ وَ التَّسْلیمِ، اَنْ تُصَلِّیَ عَلی مُحَمَّدٍ وَ عَلیٍّ وَ فاطِمَةَ، وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ، وَ عَلِیٍّ وَ مُحَمَّدٍ، وَ جَعْفَرٍ وَ مُوسی وَ عَلِیٍّ وَ مُحَمَّدٍ، وَ عَلِیٍّ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُجَّهِ، وَ لا تَجْعَلْهُ

آخِرَ الْعَهْدِ مِنْ زِيارَتِهِ، فَاِنْ جَعَلْتَهُ فَاحْشُرْنى مَعَ هؤُلآءِ الْمُسَمّينَ الْاَئِمَّهِ، اَللّهُمَّ وَ ذَلِّلْ قُلُوبَنا لَهُمْ بِالطّاعَهِ وَ الْمُناصَحهِ وَ الْمَحَبَّهِ، وَ حُسْنِ الْمُوازَرَهِ وَ التَّسْليمِ.

زیارت حضرت هود و صالح

اَلسَّلامُ عَلى اَوْلِيآءِ اللَّهِ وَ اَصْفِيآئِه، اَلسَّلامُ عَلى اُمَنآءِ اللَّهِ وَ اَحِبّآئِهِ، اَلسَّلامُ عَلى اَنْصارِ اللَّهِ وَ خُلَفآئِهِ، اَلسَّلامُ عَلى مَحآلِّ مَعْرِفَهِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلى مَساكِنِ ذِكْرِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلى مُظْهِرى اَمْرِ اللَّهِ وَ نَهْيِهِ، اَلسَّلامُ عَلَى الدُّعاهِ اِلَى اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَى الْمُسْتَقِرّينَ فى مَرْضاتِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَى الْمُخْلِصينَ فى طاعَهِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَى الْأَدِلّآءِ عَلَى اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَى الَّذينَ مَنْ والاهُمْ فَقَدْ الَى اللَّهَ، وَ مَنْ عاداهُمْ فَقَدْ عادَى اللَّهَ، وَ مَنْ عَرَفَهُمْ فَقَدْ عَرَفَ اللَّهَ، وَ مَنْ جَهِلَهُمْ فَقَدْ جَهِلَ اللَّهَ، وَ مَنِ اعْتَصَمَ بِهِمْ فَقَدِ اعْتَصَمَ بِاللَّهِ، وَ مَنْ تَخَلّى مِنْهُمْ فَقَدْ تَخَلّى مِنَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ، وَ اُشْهِدُ اللَّهَ اَنّى سِلْمٌ لِمَنْ سالَمْتُمْ، وَ حَرْبٌ لِمَنْ حارَبْتُمْ مُؤْمِنٌ بِسِرِّكُمْ وَ عَلانِيَتِكُمْ، مُفَوِّضٌ فى ذلِكَ كُلِّهِ اِلَيْكُمْ، لَعَنَ اللَّهُ عَدُوَّ آلِ مُحَمَّدٍ مِنَ الْجِنِّ وَ الْأِنْسِ، وَ اَبْرَءُ اِلَى اللَّهِ مِنْهُمْ، وَ صَلَّى اللَّهُ عَلى مُحَمَّدٍ وَ آلِه

علمای مدفون در حرم امام علی

علامه حلی

حله

چنانکه نقل است مولای متقیان علی علیه السلام در مسیر حرکت از کوفه به صفین بر تپه های بابل روی تل بزرگی ایستاد و اشاره به بیشه و نیزاری نمود و این سخن را فرمود: اینجا شهری است و چه شهری!

اصبغ بن نباته از یاران نزدیک حضرت عرض کرد: یا امیرالمؤمنین! می بینم از وجود شهری در اینجا سخن می گویی، آیا در اینجا شهری بود و اکنون آثار آن از بین رفته است؟

فرمود: نه! ولی در اینجا شهری به وجود می آید که آن را «حله سیفیه» می گویند و مردی از تیره بنی اسد آن را بنا می کند و از این شهر مردمی پاک سرشت و مطهر پدید می آیند که در

پیشگاه خداوند مقرب و مستجاب الدعوه می شوند.

ولادت

در شب ۲۹ رمضان ۶۴۸ قمری در این شهر فرزندی از خاندانی پاک سرشت ولادت یافت که از مقربان درگاه باری تعالی قرار گرفت. نـامش حسن و معروف به آیت الله علامه حلی است. مادرش بانویی نیکوکار و عفیف، دختر حسن بن یحیی بن حسـن حلی خواهر محقق حلی است و پدرش شیخ یوسف سدیدالدین از دانشمندان و فقهای عصر خویش در شهر فقاهت حله است.

علامه حلی از طرف پدر به «آل مطهر» پیوند می خورد که خاندانی مقدس و بزرگ و همه اهل دانش و فضـیلت و تقوا بودند. از آنها آثار و نوشـته های گرانقـدر به یادگار مانـده که تا به امروز و در امتـداد تاریـخ مورد اسـتفاده دانش پژوهان قرار گرفته است. آل مطهر به قـبیله بنی اسـد که بزرگـترین قـبیله عرب در شـهر حله است پیونـد می خورنـد که مـدت زمـانی حکومت و سیادت از آنها بود.

حسن بن یوسـف پس از آموختن کتـاب وحی و خـط، کم کم آمـادگی فراگیری دانشـها را در خود تقویت نمود و در مراحل اولیه تحصـیل مقدمات و مبادی علوم را در محضر پدر فاضل و فقیه خود آموخت و به سبب کسب این همه فضیلتها و نیکی ها در سنین کودکی به لقب «جمال الدین» (زینت و زیبایی دین) در بین خانواده و دانشمندان مشهور گشت.

اساتید

جمـال الـدین حسن در شـهر حله بزیست و در محضـر فقهـا، متکلمـان و فلاسـفه والامقـام بـا کمال ادب زانو زد و از روح بلند معنوی و اخلاق و دانش آنان بهره کافی برد و خویشتن را به دانش و تهذیب نفس آراست و به تمام فنون و علوم مسلح

گردیـد و از دست آنـان به دریافت اجازه نامه اجتهادی و نقل حـدیث مفتخر گردیـد. حال به اختصار به نام چنـد نفر از اساتید بزرگوار وی اشاره می کنیم:

شیـخ یوسف سدیـد الدین (پدر ارجمند او)، محقق حلی (۶۰۲ ۶۷۶ ق) خواجه نصـیر الدین طوسی (۵۹۷ ۶۷۲ ق)، سید رضی الـدین علی بن طاووس (۵۸۹ ۶۶۴ ق)، سـید احمـد بن طاووس (متوفی به سال ۶۷۳ ق)، یحیی بن سـعید حلی (متوفی به سـال ۶۹۰)، مفید الدین محمد بن جهم حلی و...

جمال الدین حسن، سـتاره پر فروغ «آل مطهر» و شهر فقاهت حله هنوز مدت زمانی از تحصیلش نگذشته بود که با ذوق سرشار خدادادی و علاقه وافر، به تمام دانشـهای بشری مانند فقه و حدیث، کلام و فلسفه، اصول فقه، منطبق، ریاضیات و هندسه مسلح گردید و تجربه لازمه را به دست آورد. آوازه فضل و دانش وی به سـرعت در سرزمین حله و دیگر شهرها پیچید و در مجالس درس و محیط فرهنگی نام مقدسش را به نیکی و احترام یاد می کردند و «علامه» اش می خواندند.

علامه حلی چون خورشـید فروزان در آسـمان فقاهت درخشـید و دیگران از نور وجودش اسـتفاده کردنـد. در شـهر حله حوزه درس تشـکیل داد و علاقمنـدان و تشـنه کامـان معـارف و علوم اهل بیت علیهم السـلام از گوشه و کنار جـذب آن شدنـد و از دریای بی کرانش سیراب گشتند.

یکی از دانشـمندان می گویـد: علامه حلی نظیری ندارد نه پیش از زمان خودش و نه بعد از آن. کسـی که در مجلس درس او پانصد مجتهد تربیت شد.

شاگردان

از جمله فرزانگان و ستارگانی که در محضرش زانو زدند و

از انفاس پاک و مکتب پربار فقهی، کلامی و روح بلندش بهره ها بردند و از دست مبارکش به دریافت اجازه نامه اجتهادی و نقل حدیث مفتخر شدند اینان بودند:

فرزند عزیز و نابغه اش محمد بن حسن بن یوسف حلی معروف به «فخر المحققین» (۶۸۲ ۷۷۱ ق)، سید عمید الدین عبدالمطلب و سید ضیاء الدین عبدالله حسینی اعرجی حلی (خواهر زادگان علامه حلی) تاج الدین سید محمد بن قاسم حسنی معروف به «ابن معیه» (متوفی ۷۷۶ ق)، رضی الدین ابوالحسن علی بن احمد حلی (متوفی ۷۵۷ ق)، قطب الدین رازی (متوفی ۷۷۶ ق) سید نجم الدین مهنا بن سنا مدنی، تاج الدین محمود بن مولا، تقی الدین ابراهیم بن حسین آملی و محمد بن علی جرجانی.

مرجعیت

بعد از رحلت محقق حلی در سال ۶۷۶ ق که زعامت و مرجعیت شیعیان را به عهده داشت شاگردان ممتاز وی و فقها و دانشمندان حله به دنبال فقیه و مجتهدی بودند که خصوصیات مرجعیت و زعامت را دارا باشد تا او را به عنوان مرجع تقلید معرفی کنند. آنان تنها علامه حلی را که از شاگردان برجسته و دست پرورده مکتب فقهی محقق حلی بود و فقها و مجتهدان بنام آن روزگار در حوزه درس وی شرکت می کردند شایسته مرجعیت و پیشوایی دین می شناختند و این در زمانی بود که فقط ۲۸ بهار از عمر شریف علامه گذشته بود. این امر حاکی از نبوغ و شخصیت والای اوست که در این سنین تمام دانشها و فضایل اخلاقی و کرامتهای معنوی و انسانی را به کمال رسانده و از دیگر عالمان و مجتهدان برتری جسته و به

مقام شامخ مرجع تقلید و فتوا در احکام شرع مقدس اسلام نایل گشته بود.

آری پس از رحلت محقق حلی زعامت و مرجعیت شیعیان به علامه حلی منتقل گردید و این بار امانت الهی بر دوش با کفایت او گذاشته شد. بدین سبب به لقب مقدس و شریف «آیت الله» مشهور گردید؛ که در آن روزگار تنها او به این لقب خوانده می شد و هرکس آیت الله می گفت منظورش علامه حلی بود.

حضور فقیه یگانه عصر علامه حلی در ایران و مرکز حکومت مغولان خیر و برکت بود و با زمینه هایی که حاکم مغول برای وی به وجود آورده بود کمال بهره را برد و به دفاع از امامت و ولایت ائمه معصومین علیهم السلام برخاست. از این رو بزرگترین جلسه مناظره با حضور اندیشمندان شیعی و علمای مذاهب مختلف برگزار شد. از طرف علمای اهل سنت خواجه نظام الدین عبدالملک مراغه ای که از علمای شافعی و داناترین آنها بود برگزیده شد. علامه حلی با وی در بحث امامت مناظره کرد و خلافت بلافصل مولا علی علیه السلام بعد از رسالت پیامبر اسلام را ثابت نمود و با دلیلهای بسیار محکم برتری مذهب شیعه امامیه را چنان روشن ساخت که جای هیچ گونه تردید و شبهه ای برای حاضر باقی نماند.

دربار سلطان خدا بنده

پس از جلسات بحث و مناظره و اثبات حقانیت مذهب اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام اولجایتو (حاکم عصر وی از پادشاهان مغول) مذهب شیعه را انتخاب کرد و به لقب «سلطان محمد خدابنده» معروف گشت. پس از اعلان تشیع وی، در سراسر ایران مذهب اهل بیت منتشر شد و سلطان

به نـام دوازده امام خطبه خوانـد و دسـتور داد در تمام شـهرها به نام مقـدس ائمه معصومین علیهم السـلام سـکه زننـد و سـر در مساجد و اماکن مشرفه به نام ائمه مزین گردد.

علامه حلی پس از یـک دهه تلاش و خـدمات ارزنـده فرهنگی و به اهتزاز در آوردن پرچم ولایـت و عشق و محبت خانـدان طهارت علیهم السـلام در سراسر قلمرو مغولان در ایران، در سال ۷۱۶ ق. بعد از مرگ سلطان محمد خدا بنده، به وطن خویش سرزمین حله برگشت و در آنجا به تدریس و تألیف مشغول گردید و تا آخر عمر منصب مرجعیت و فتوا و زعامت شیعیان را به عهده داشت.

تالیف و تدریس

تدریس و تألیف هر یک فضیلت بسیار مهمی برای رادمردان عرصه دانش است و علامه شخصیتی بود که در این دو جنبه از دیگر محققان و دانشوران پیشی گرفت و سرآمد روزگار شد. چنانکه گفته اند: علامه حلی زمانی از نوشتن کتابهای حکمت و کلام فارغ شد و به تألیف کتابهای فقهی پرداخت که از عمر مبارکش بیش از ۲۶ سال نگذشته بود.

او در رشـته های گوناگون علوم کتابهای زیادی دارد که اگر در مجموعه ای جمع آوری شود دایره المعارف و کتابخانه بسیار ارزشـمندی خواهـد شـد. یکی از دانشـمندان می نویسـد:» اگر به نوشـته های علامه دقت کنیـد پی خواهیـد برد که این مرد از طرف خداونـد تأیید شده است، بلکه نشانه ای از نشانه های خداست. چنانچه نوشـته های وی بر ایام عمرش از ولادت تا وفات تقسیم شود سهم هر روز یک دفترچه بزرگ می شود.»

الف) آثار فقهی:منتهی المطلب فی تحقیق المذهب، تلخیص المرام فی معرفه الاحکام،

غایه الاحکام فی تصحیح تلخیص المرام و.........

ب) آثار اصولی: النکه البدیعه فی تحریر الذریعه، غایه الوصول و ایضاح السبل و.........

ج) آثار کلامی و اعتقادی: منهاج الیقین، کشف المراد، انوار الملکوت فی شرح الیاقوت و.........

د) آثار حدیثی: استقصاء الاعتبار فی تحقیق معانی الاخبار، مصابیح الانوار، الدرر و المرجان فی الاحادیث الصحاح و الحسان و.......)

ه) آثار رجالی: خلاصه الاقوال فی معرفه الرجال، کشف المقال فی معرفه الرجال، ایضاح الاشتباه.

و) آثار تفسیری: نهج الایمان فی تفسیر القرآن، القول الوجیز فی تفسیر الکتاب العزیز و ایضاح مخالفه السنه.

ز) آثار فلسفی و منطقی: القواعد و المقاصد، الاسرار الخفیه، کاشف الاستار، الدرالمکنون، المقاومات، حل المشکلات و.........

ح) آثار ارزنده در زمینه دعا:الادعیه الفاخره المنقوله عن الائمه الطاهره و منهاج الصلاح فی اختصار المصباح.

ط) آثار ادبی: کشف المکنون من کتاب القانون، بسط الکافیه، المقاصد الوافیه بفوائد القانون والکافیه و...........

مرحوم علامه با اندیشه و فکر مواج خویش علاوه بر تحولی که در فقه ایجاد کرد و در عصر خویش مسیر اندیشه فقها را متوجه مبانی فقه و معارف اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام نمود در فنون و دانشهای دیگر چون حدیث تحول بنیادی به وجود آورد و دریچه ای به روی محققان در طول تاریخ گشود که مشعل پر فروغی فرا راه آنان شد.

تقرب به خدا

عارف فرزانه و اسوه ایمان و تقوا علامه حلی با آن همه تلاش فرهنگی و تدریس و نوشتن کتابهای ارزنده، از یاد خدا و تقرب به درگاه حق غافل نبود و موفقیت در عرصه دانش و خدمات ارزشمندی و پر بار را در سایه ارتباط معنوی و تقوای الهی می دانست. او را از زاهدترین و با

تقواترین مردم معرفی کرده اند.

علامه حلی پرچم ولایت را برافراشت و با تمام وجود از ولایت و رهبری صحیح دفاع کرد. این عشق سرشار به خاندان طهارت علیهم السلام با گوشت، پوست و استخوانش آمیخته بود و آنجا که در ارتباط با آنان قلم بر صفحه کاغذ می گذاشت با اخلاص برخاسته از اعماق جانش چنین می نگاشت:

بزرگترین سرچشمه دوستی و محبت اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام اطاعت و پذیرش حکومت و ولایت آنهاست و قیام بر همان شیوه ای که آنان ترسیم کردند...

سفارش می کنم به محبت و عشق ورزی به فرزندان فاطمه زهرا علیهاالسلام. چون آنان شفاعت کنندگان ما هستند در روزی که مال و فرزندان برای ما سودی نخواهند داشت...

علامه به پیروی از مولا و مقتدایش امیر المومنین علیه السلام نواحی وسیعی را با مال و دست خود آباد کرد و برای استفاده مردم وقف نمود و این یکی از فضیلتهای او بود که در زندگی کمتر دانشمند و فقیهی به چشم می خورد.

شب جمعه که فرا می رسید بوی تربت مقدس اباعبدالله الحسین علیه السلام و عشق زیارت حضرتش، علامه را بی تاب می کرد و از حله به کربلا میکشاند. از این رو هر هفته روزهای پنجشنبه به زیارت مولا و آقایش می شتافت.

وفات

پایان زندگی هر کس به مرگ اوست. جز مرد حق که مرگ وی آغاز دفتر است. محرم سال ۷۲۶ ق. برای شیعیان و پیروان راستین اسلام فراموش نشدنی است. عزا و ماتم آنان افزون است. بویژه حله این سرزمین مردان پاک سرشت و عاشقان اهل بیت علیه السلام شور و ماتم بیشتری دارد.

عجب تقارن

و اتفاق! پاسدار بزرگ اسلام و فقیه شیعه، علامه حلی، ولادتش در ماه پر برکت و با فضیلت رمضان واقع شد و زندگی اش با خیر و برکت فراوان گردید و بعد از گذشت ۷۸ سال عمر پر بار، پرواز روحش با عشق و محبتی که به اهل بیت نبوت و رابطه نا گسستنی با ولایت داشت، در ماه شهادت به وقوع پیوست و به روح مطهر سالار شهیدان امام حسین علیه السلام پیوند خورد.

در ۲۱ محرم سال ۷۲۶ قمری مرجع تقلید شیعه، فقیه و عارف فرزانه، ستاره پر فروغ آسمان علم و فقاهت، آیت الله علامه حلی دار فانی را وداع گفت و روح ملکوتی اش به سوی خدا پرواز کرد و به رضوان و لقای معبودش شتافت. غم و اندوه بر چهره همه سایه افکند. پیکر پاکش به نجف تشییع گردید و در جوار بارگاه ملکوتی مولای متقیان علی علیه السلام در حرم مطهر به خاک سپرده شد.

از ایوان طلای امیر المومنین علیه السلام دری به رواق علوی گشوده است. پس از ورود به سمت راست، حجره ای کوچک دارای پنجره فولادی، مخصوص قبر شریف علامه حلی است. زائران بارگاه علوی در مقابل این حجره توقفی کرده، مرقد شریفش را زیارت می کنند و از روح بلندش مدد می جویند.

مأخذ: کتاب» گلشن ابرار»

تدوین جمعی از پژوهشگران حوزه علمیه قم

تحت نظر پژوهشکده باقرالعلوم علیه السلام

سازمان تبلیغات اسلامی.

علامه بحر العلوم

سیدمحمد مهدی بحرالعلوم

نام های دیگر: بحرالعلوم طباطبایی، محمد مهدی طباطبایی نجفی، محمد مهدی سید بحرالعلوم، محمد مهدی طباطبایی،

موطن: کربلا

نام پدر: سید مرتضی

تاریخ وفات: ۱۲۱۲ قمری

محمد مهدی، فرزند سید مرتضی طباطبایی بروجردی، از نوادگان امام حسن مجتبی علیه السلام

در یک خانواده روحانی وپرهیزگار، در شب جمعه از ماه شوال ۱۱۵۵ق.

۱۱۱۳ ش. در شهر کربلای معلی پا به عرصه هستی نهاد. شبی که سید به دنیا آمد پدر وی در عالم خواب دید که امام رضا علیه السلام دستور دادند محمد بن اسماعیل بن بزیع از اصحاب امام کاظم و امام رضا و امام جواد علیه السلام شمعی برفراز بام سید مرتضی (منظور خود اوست) بر افروزد. وقتی محمدبن اسماعیل آن شمع را روشن کرد نوری از آن شمع به آسمان بالا رفت که نهایت نداشت. پدر از آن رویای راستین بیدار می شود و همزمان خبر مولود تازه رسیده را به او می دهند.

در محضر اساتید

او از دوران کودکی در دامن پر مهر و محبت مادر پاکدامنش و در پرتو توجهات پدر بزرگوارش سید مرتضی (متوفای ۱۲۰۴ (قبه آداب و اخلاق اسلامی خو گرفت ورفته رفته رشد یافت. پس از گذراندن دوره های علوم مقدماتی و سطح (فقه و اصول)، درآغاز بلوغ به درس خارج که از سوی پدرش تدریس می شد راه یافت و پس از پنج سال درس وبحث فشرده به مقام بلند اجتهاد نایل آمد.

سید محمد مهدی همچنین در محضر اساتید بنام حوزه کربلا و نجف اشرف شرکت جست، فرهیختگان بنامی چون، محمد باقر وحید بهبهانی (۱۱۱۸-۱۲۰۸ (ق، شیخ یوسف بحرانی (۱۱۰۷-۱۱۸۶ (ق، محمد تقی دورقی نجفی (متوفی ۱۱۸۶ (قو مهدی فتونی نباطی عاملی (متوفی ۱۱۸۳ ق.

او حکمت و فلسفه را نزد آقا میرزا ابوالقاسم مدرس فرا گرفت و آن حکیم وارسته نیز در نزد وی درس اصول و فقه را آموخت.

وحید بهبهانی در اواخر عمر خویش مردم را در مسائل

و فتواهای احتیاطی به سوی سید محمد مهدی راهنمایی می کرد. و او را مجتهدی جامع الشرایط می دانست.

سید در سال ۱۱۸۶ ق. به قصد زیارت مرقد مطهر امام رضا علیه السلام و دیدار با علمای بزرگ ایران وارد مشهد مقدس شد و در مدت اقامتش شش یا هفت سال خود در آن شهر، علاوه بر دیدارهای علمی با مردم و مباحثات با علما، در درس استاد میرزا مهدی اصفهانی خراسانی (۱۱۵۳-۱۲۱۸ ق)شرکت کرد و فلسفه، عقاید و کلام را از آن مرد بزرگ آموخت و بر اندوخته علمی خویش افزود.

لقب (بحرالعلوم) از زبان این استاد برای اولین با به سید محمد مهدی طباطبایی گفته شد. استاد که از هوش و استعداد او شگفت زده شده بود در حین درس خطاب به شاگرد خود می گوید: (اخا انت بحرالعلوم) یعنی تو دریای علم هستی از آن لحظه سید به این لقب معروف شد.

سفر حجاز

سید بحرالعلوم در اواخر سال ۱۱۹۳ ق راهی حجاز شد. استقبال شایان مردم و شخصیتهای محافل علمی از او موجب شد که به مدت دو سال در کنار خانه خدا اقامت ورزد و به درس و بحث بپردازد.

تسلط او به فقه اهل سنت و حسن معاشرت و سخاوتش او را چنان در میان ساکنان آن دیار بخصوص اهل علم، محبوب ساخت که هر روزه شماری از مردم و دانشمندان به دیدنش می رفتند و از وی کسب فیض می نمودند. شگفت آنکه پیروان هر کدام از مذاهب چنین می پنداشتند که بحرالعلوم پای بند به مذهب ایشان است. او تمام این مدت را با تقلید گذرانید و جلسه درس او در علم

کلام طبق مذاهب چهارگانه دایر بود و در اواخر توقف در مکه، مذهب خود را اعلان فرمود. وقتی خبر اظهار مذهب او به گوش پیروان مذاهب دیگر رسید از اطراف به دور او ریخته، با وی به مناقشه پرداختند و او با دانش انبوه خود بر تمامی آنها برتری پیدا کرد و همه آنها را با دلیلهای قوی و منطقی به سوی حقیقت اسلام مجذوب ساخت. (

تعیین و تثبیت جایگاه اعمال حج و مرکزیت دادن به مواقیت احرام به طوری که از نظر شرعی صحیح واقع شود و همچنین اصلاح مواقف حج، یکی از گامهای ارزشمند سید بحرالعلوم بود. زیرا این مکانهای مقدس قبل از او چندان مشخص نبود.

علاوه بر اینها، سنگهای فرش شده در حرم را که حجاج بر آن اقامه نماز می کردند تعویض نمود و سنگهای معدنی را خارج کرد وسنگهایی را که از نظر شیعه سجده بر آنها صحیح است جایگزین نمود. از آثار معنوی حضور این مرد بزرگ در حجاز شیعه شدن امام جمعه مکه در هشتاد سالگی است.

یادی از شاگردان

این عالم با ورع شاگردانی بزرگ و نامی تربیت کرد که هر یک منشا خدمات فراوان به عالم اسلام شدند. در اینجا به نام چند تن از آنها اشاره می کنیم:

۱. شیخ جعفر نجفی معروف به کاشف الغطاء (۱۱۵۴–۱۲۲۷ ق.) *۲. سید محمد جواد عاملی معروف به صاحب مفتاح الکرامه (۱۱۶۴–۱۲۲۶ ق) *۳. ملا احمد نراقی، مولف کتاب معراج السعاده (۱۱۸۵–۱۲۶۰ ق) *۴. محمد باقر شفتی رشتی، ملقب به حجه الاسلام (۱۱۷۵–۱۲۶۰ق) *۵. سید یعقوب کوه کمری (۱۱۷۶–۱۲۵۶ ق) *۶. سید صدر الدین عاملی (متوفی ۱۲۶۳ ق) *۷. سید دلدار

علی نقوی رضوی نصیر آبادی لکهنوی (۱۱۶۶-۱۲۳۵ ق) *۸. شیخ محمد ابراهیم کلباسی (۱۱۸۰-۱۲۶۲ ق) *۹. زین العابدین سلماسی (متوفی ۱۲۶۶ ق) *۱۰. شیخ عبدالحسین الاعم (۱۱۷۷-۱۲۴۷ ق) *۱۱. سیدعلی فرزند سید محمد (۱۱۶۱-۱۲۳۱ ق) *۱۲. سید قیصر محمد فرزند معصوم رضوی خراسانی (۱۱۸۰-۱۲۵۵ ق) *۱۳. اسدالله کاظمی (متوفی ۱۲۳۶ ق) *۱۴. ابوعلی حائری صاحب کتاب منتهی المقال (۱۱۵۹-۱۲۱۶ ق) *۱۵. سید عبدالله شیر (متوفی ۱۲۴۴ق) *۱۶. شیخ محمد تقی اصفهانی ایوانکی، صاحب حاشیه معالم (متوفی ۱۲۴۸ ق) *۱۷. سید محمد مجاهد، مولف کتاب المناهل (متوفی ۱۲۴۲ ق) *۱۸. محسن اعرجی (متوفی ۱۲۲۷ ق) *۱۹. میرزا محمد عبدالصانع نیشابوری اخباری*۲۰. شیخ حسین نجف

آثار علمی سید

آثاری که در کتابها از آنها نام برده اند-که بعضی از آنها چاپ گردیده و برخی چاپ نشده است-بدین قرار است:

-المصابیح فی الفقه (در سه جلد) *-الفوائد فی الاصول *-مشکاه الهدایه *-الدره النجفیه (رساله ای در فقه) *-رساله فی عصیر الزبیبی*-شرح الوافیه (در علم اصول فقه) *-تحفه الکرام (در تاریخ مکه و بیت الله الحرام) *-مناسک حج*-حاشیه بر کتاب شرایع (بحث طهارت) *-حاشیه بر کتاب (الذخیره) سبزواری. *-الدره البهیه فی نظم رووس المسائل الاصولیه *-کتاب الرجال (معروف به فوائد الرجالیه) *-دیوان شعر و رساله ای فارسی در شناخت خدا

آثار اجتماعی

با توجه به سنگینی مسوولیت های علمی سید آثار اجتماعی و معنوی گرانبهای از او مشاهده می نماییم که به نمونه هایی از آن یادگارها اشاره می کنیم:

۱. مشخص کردن مقام و جایگاه حضرت حجه بن الحسن (عج) در مسجد سهله و بناگذاری قبه ای در این جایگاه مقدس. *۲. بنا کردن گلدسته در صحن شریف علوی در طرف جنوبی و تعمیر دیوارهای صحن ها و حجره هایی که در حالی خراجی بود. *۳. ترغیب و راهنمایی نسبت به تعمیر مسجد شیخ طوسی در نجف اشرف. *۴. ایجاد کتابخانه خطی (مکتبه بحرالعلوم) *۵. بالاـ آوردن ارتفاع مسجد کوفه به منظور سهولت در تطهیر و پاک نمودن آن. *۶. مشخص کردن جایگاه مسجد راس الحسین در نجف اشرف. *۷. تعیین جایگاه قبر مختار ثقفی که الان به قبر مسلم معروف است. *۸. تعیین جایگاه مرقد حضرت هود و صالح علیه السلام در نجف اشرف.

۹. اضافه کردن مقداری از اراضی به مسافت حرم مطهر و ایجاد تاسیساتی در اطراف حرم که مورد نیاز زوار بود

یادی از اشعار بحرالعلوم

سید در شعر و ادبیات فوق العاده چیره دست بود و شعرهای او در فقه و اصول و رجال از آثار گرانبهای به یادگار مانده آن دریای بی ساحل است و به نظم در آوردن نام اصحاب اجماع از سروده های اوست شعر ذیل را که در رثای سالار شهیدان علیه السلام سروده شده است، برای نمونه ذکر می کنیم:

الله اکبر ماذا الحادث الجلل

و قد تزلزل سهل الارض والجبل!؟

ماهذه الزفرات الصاعدات اسی

کانها من لهیب القلب تشتعل

ما للعیون منهاالدمع جاریه

منها تخد خدودا و هی تنهمل

کان ففخه صورالحشر قد فجئت

فالناس سکری و لاسکر و

لاثمل

–این چه حادثه بزرگی است که از بزرگی آن کوه و بیابان متزلزل شده است.

–این ناله ها از چه بلند است! گویا ناله ها از سوز قلبها زبانه می کشند.

–چه شده است که چشمه های اشک دیده ها جاری است و جویباری از آنها بر روی رخسار می دود.

–گویا صور اسرافیل دمیده شده و قیامت بر پاست و مردم مست اند در صورتی که بهوش اند و مست نیستند.

مظهر فضیلتها

سید بحرالعلوم مرد فضیلت و تقوا و نمونه ای کامل از اخلاق نیکوی انبیا بود آن معلم اخلاق و انسانیت و از مصادیق بارز اخلاق نیکو فرزانه ای است که شاگرد بلند آوازه او کاشف الغطاء در حقش چنین سروده است:

جمعت من الاخلاق کل فضیله

فلا فضل الا عنجنا بک صادر

–همه فضایل و اخلاق شایسته را جمع کرده ای و در دنیا هیچ فضیلتی نیست مگر اینکه از حضور تو صادر شده و تو دارای آن فضیلت هستی.

او از نظر تواضع در مرتبه عالی قرار داشت و برای دیگران بیش از خود احترام و ارزش قائل بود و برای مردم پدری مهربان به حساب می آمد سخن گفتن و راه رفتن او انسان را متحیر می ساخت در میان مردم که راه می رفت بیننده تصور می کرد او فرشته است برای خدا سخن می گفت و پیوسته به یاد خدا بود.

او در تهذیب اخلاق در مرتبه ای قرار داشت که درک آن برای بسیاری از افراد مشکل است

او کارها و ساعات فعالیتهایش را تقسیم نموده بود وقتی سیاهی شب همه جا را فرا می گرفت مقداری به تحقیق و آماده کردن مقدمات درس و بحث می

گذراند و پس از آن به طرف مسجد کوفه رفت هدر آنجا به مناجات با خدا می پرداخت

بحرالعلوم بر امور عبادی شاگردان خویش نیز فوق العاده اهتمام می ورزید و در صورت غفلت و کوتاهی شاگردان از این مهم بسیار رنج می برد یک بار برای چند روز تدریس را ترک فرمود: طلبه ها واسطه ای را نزد وی فرستادند تا علت تعطیلی درس را جویا شود بحرالعلوم در پاسخ او چنین فرموده بود: (در میان این جمعیت طلبه هرگز نشنیدم که در نصف شبها صدای تضرع و زاری و مناجات آنها بلند بشود با اینکه من غالب شبها در کوچه های نجف راه می روم چنین دانش پژوهانی شایسته نیستند تا برای ایشان درس بگویم.) چون طلاب این سخن را شنیدند متحول شده شبها به ناله و گریه در محضر الهی پرداختند وقتی این تحول اخلاقی در طلبه ها پدیدار شد آن جناب دوباره تدریس را شروع کردند. تلاش سید در حمایت از فقرا و محرومان را باید از شبهای تاریک و کوچه های باریک نجف اشرف وفقیران آن دیار پرسید او هر شب در کوچه های شهر می گردید و برای فقرا نان وخوردنی های دیگر می برد. (

سِّر عشق

به منظور درک بیشتر عظمت و بزرگی سید بحرالعلوم چند نمونه از ارتباط و دیدارهای وی با حضرت مهدی (عج (را بیان میکنیم.

الف–ناقه سوار:آخوند ملا زین العابدین سلماسی از شاگردان و یاران نزدیک سید می گوید: ایامی که در جوار خانه خدا نزد سید به خدمت مشغول بودم روزی اتفاق افتاد که در خانه چیزی نداشتیم مطلب را به سید عرض کردم چیزی

نفرمود از عادات جناب بحرالعلوم این بود که صبح اول وقت طوافی دور کعبه می کرد و به خانه می آمد و به اتاقی که مخصوص خودش بود می رفت ما قلیان تنباکویی برای او میبردیم آن را می کشید و برای هر صنفی بر طریق مذهبش درس می گفت در آن روزی که از تنگدستی شکایت کردم چون از طواف برگشت به حسب عادت قلیان را حاضر کردم که ناگهان کسی در را کوبید سید بحرالعلوم بشدت مضطرب شد و به من گفت: قلیان را بگیرد و از اینجا بیرون ببر آنگاه خود با شتاب به طرف در رفت و آن را باز کرد شخص بزرگواری در لباس عربی داخل شد و در اتاق سید نشست و سید در نهایت فروتنی و ادب دم در نشست. ساعتی نشستند و با یکدیگر سخن گفتند آنگاه برخاست و در خانه را باز کرد و دست مهمان را بوسید او را بر ناقه ای که دم در خانه خوابانده بود سوار کرد مهمان رفت وبحرالعلوم با رنگ دگرگون بازگشت و حواله ای به دست من داد و گفت: این حواله ای ست برای مرد صرافی که در بازار صفاست نزد او برو و هر چه بر او حواله شده بگیر آن حواله را گرفتم و آن را نزد همان مرد که سید سفارش کرد برای بردم مرد چون حواله را گرفت به آن نظر نمود و آن را بوسید و گفت: برو چند باربر و کارگر بیاور پس رفتم وچهار باربر آوردم به قدری که آن چهار نفر قدرت حمل داشتند پول آن زمان را برداشتند و

به منزل آوردند من فوری برگشتم نزد آن صراف که از حال او و نویسنده حواله جویا شوم که او چه کسی بود وقتی رفتم نه صرافی را دیدم و نه مغازه ای را که دیده بودم از مغازه صراف پرس و جو کردم گفتند ما اصلا در اینجا دکان صرافی ندیده ایم.

ب-مانند دریا: میرزای قمی -نویسنده کتاب قوانین- می گوید: من با علامه بحرالعلوم در درس آقا وحید بهبهانی هم مباحثه بودم اغلب من برای او بحث را تقریر می کردم تا اینکه به ایران آمدم و کم کم شهرت علمی سید بحرالعلوم به همه جا رسید و من تعجب می کردم تا زمانی که خدا توفیق عنایت فرمود که برای زیارت عتبات موفق بشوم وقتی به نجف اشرف وارد شدم سید را ملاقات کردم مساله ای عنوان شد دیدم سید بحرالعلوم دریای مواج و عمیقی از دانش هاست پرسیدم: آقا ما که با هم بودیم شما این مرتبه را نداشتید و از من استفاده می کردید حال شما را مانند دریا می بینم سید فرمود: میرزا این از اسرار است که به تو می گویم تا من زنده ام به کسی نگو و کتمان بدار من قبول کردم آنگاه فرمود: چگونه این طور نباشم و حال آنکه آقایم (حجه بن الحسن عج (مرا شبی در مسجد کوفه به سینه مبارک خود چسباند.

ج-تلاوت قرآن:میرزا حسین لاهیجی به نقل از شیخ زین العابدین سلماسی می گوید: روزی بحرالعلوم وارد حرم مطهر امام علی علیه السلام شد و سپس این شعر را زمزمه کرد: چه خوش است صوت قرآن

ز تو دلربا شنیدن

به رخت نظاره کردن

سخن خدا

شنیدن

وفات

سرانجام در روز ۲۴ ذیحجه (یا رجب سال ۱۲۱۲ ق) دار فانی برتافت و به عالم بالا پرواز کرد. درگذشت سید در عالم اسلام اثری عمیق برجای گذاشت و دنیای شیعه را در ماتم فرو برد. پیکر مطهر او پس از تشییع با شکوه واقامه نماز، در جنب مرقد شیخ طوسی، در نجف دفن شد.

علامه امینی

ولادت

«عبدالحسین»، پسر احمد در خاندانی همه عالم، فقیه، عابد، زاهد و ادیب، در سال ۱۳۲۰ ه. ق در تبریز متولد گشت و در خانه ای که کانون ایمان، علم، عمل و اخلاق بود، رشد نمود. آموزش های نخستین را نزد پدر بزرگوارش مرحوم میرزا محمد که عالم و فقیه بود آموخت. سپس در مدرسه طالبیه تبریز که برجسته ترین کانون دانش و فرهنگ اسلامی شیعی آن روزگار بود، به تحصیل پرداخت. ادبیات، فقه و اصول فقه را نزد فقیهان و عالمان و عارفان تبریز، چون: آیه الله سید محمد بن عبدالکریم موسوی مشهور به مولانا، آیه الله سید مرتضی بن احمد بن محمد حسینی خسرو شاهی آموخت.

وی با استعداد و نبوغ عجیبی که داشت مراکز علمی آذربایجان را جهت تکمیل تحصیلات کافی ندانست و عاقبت برای ادامه ی تحصیلات عالیه ی اسلامی، راهی نجف اشرف برجسته ترین کانون علمی شیعه امامیه آن روزگار شد و نزد برجسته ترین مراجع و مشایخ علمی و فقهی شیعه، به تحصیل پرداخت.

علامه امینی پس از گذراندن مرحله نخست تحصیلات، به زادگاهش تبریز بازگشت و به تبلیغ، تدریس و تألیف پرداخت. تفسیر فاتحه الکتاب، نخستین اثر علمی قرآنی وی، محصول همین دوران است.

هجرت علمی دوم به نجف اشرف

علامه امینی برای کسب بیشتر دانش، مجدداً راهی نجف اشرف شد و به تحصیل و تحقیق پرداخت و سرانجام به درجه عالی اجتهاد رسید. پس از کسب درجه اجتهاد، به تدریس وتألیف روی آورد تا آنجا که در دانش اسلامی، علامه شد و در فقه، اصول، حدیث، تفسیر، کلام، تاریخ و رجال، مرجع عام و خاص گردید.

خصوصیات اخلاقی

علامه امینی روحانی کاملی بود که نور عقل شرعی به وجه احسن در وی تجلی کرد. این مرد بزرگ، از جهات عدیده مانند علو طبع، استغنای روح، بی اعتنایی به ریاست، صراحت لهجه، زبان صدق گویا، قلم و بیان شیوا و رسا، چهره جذاب و سیمای

دلنشـین و آراسـتگی به صفات کریمه از قبیل توکل، ادب، شجاعت، ابراز شخصیت در برابر مخالف و در مقام دفاع از حقیقت و امثال اینها کم نظیر بود. وی عابـد و زاهد و بس فروتن بود و پارسایانه می زیست. از مظاهر مادی دنیا به دور بود، همواره در نمـاز و نیـایش و راز و نیـاز بود و به راستی که علی گونه می زیست. عشق و ایمـان او به خانـدان پیـامبر صـلی الله علیه و آله و سلم، وی را بی قرار ساخته بود تا آنجا که برای زیارت حرم امام حسـین علیه السـلام از نجف تا کربلا پیاده می رفت. هرگز از مردم و نیازمندان غافل نبود و آنچه داشت می بخشید.

سفرهای علمی علامه امینی

علامه برای خلق الغـدیر یا دایره المعارف جاودانه امامت و ولایت علوی به پژوهشـی بسـیار گسترده و بیماننـد دست زد. آن مرحوم نخست همه کتـاب هـای خطی و چـاپی کتابخـانه های عمومی و خصوصـی نجف اشـرف را مطالعه کرد، از جمله همه کتاب های خطی و چاپی کتابخانه مرحوم سید محمد باقر بحرالعلوم، کتابخانه مرحوم آیه الله شیخ محمد حسین کاشف الغطاء، کتابخـانه شـیخ فرج الله نجفی و کتابخانه حسـینیه شوشتری ها. که برای مطالعه در این کتابخانه ی اخیر مرحوم علامه امینی سـر شب وارد آن می شد و مدیر کتابخانه در ر

ا به روی آن مرحوم قفل می نمود و صبح روز بعد در را می گشود.

مرحوم امینی سپس به مطالعه کتابخانه های کربلا پرداخت. و پس از آن به کتابخانه های کاظمیه، بغداد، سامرا، حلّه و بصره پرداخت و همه کتب خطی و چاپی کتابخانه های آن اماکن را مطالعه نمود.

مرحوم علامه سپس برای مطالعه به ایران آمد و به مطالعه کتب خطی و چاپی کتابخانه های آستان قدس رضوی، مجلس شورای ملی در تهران، مدرسه سپهسالار در تهران، ملک در تهران، کتابخانه ملی در تهران، کتابخانه آیهالله بروجردی در بروجرد و کتابخانه سردار کابلی در کرمانشاه پرداخت. مرحوم علامه در سال ۱۳۸۰ قمری به هند رفت و به مطالعه کتب خطی و چاپی در کتابخانه های آن دیار پرداخت. در سال ۱۳۸۴ قمری علامه به سوریه رفت و به مطالعه کتابخانه های دمشق و حلب پرداخت و پس از آن در سال ۱۳۸۷ قمری راهی ترکیه شد تا به مطالعه کتاب های آن دیار بپردازد. علامه در این سیر پژوهش و مطالعه از نسخه های خطی نفیس و منحصر به فرد این کتابخانه ها نسخه برداری کرده است.

مرحوم علامه، شرح این سفرهای علمی و فهرست کتب خطی و چاپی را که مطالعه و نسخه برداری کرده در دو جلد بزرگ که به صد صفحه می رسد نوشته و نام آن را ثمرات الاسفار الی الامطار نهاده است.

میراث علمی علامه امینی

تفسیر فاتحه الکتاب، «شهداء الفضیله»، تحقیق و تصحیح» کامل الزیارات»، » ادب الزائر لمن یممّ الحائر» (آداب زیات حرم امام حسین علیه السلام، » سیرتنا و سنتنا» (پاسخ به پرسشهای یکی از علمای حلب)، » پیوست هایی

در فقـه بر کتـاب مکـاسب شـیخ انصـاری» (خطی)، » پیـوست هـایی در اصـول فقه و کتـاب رسائـل شـیخ انصـاری» (خطی)، » المقاصد العلیه فی المطالب السـنیه» (در تحلیل و تفسـیر برخی آیات قرآن. خطی)، » ریاض الانس» (در ادبیات، تاریخ، تفسـیر، حدیث، به عربی و فارسی. خطی)، » رجال آذربایجان» (شرح حال ۲۳۴ نفر از علما، ادبا و شعرای آذربایجان. خطی)، » ثمرات الاسـفار» (شـرح سـفرهای علمی به ایران، هند، سوریه، ترکیه و... خطی)، » العترت الطاهره فی الکتاب العزیز» (خطی)، » الغدیر فی الکتاب و السنه والادب».

علامه امینی در زمانی به نگارش اثر جاودانه خویش» الغـدیر» همت گمارد که مردم را از آب به سـراب هـدایت می کردنـد و هزار گل داودی را در پای مناره ها به دار می کشـیدند، عصـری که در آن نخلها سوخته و سـروها از سـرما یـخ زده بودنـد. اما علامـه با قامتی بلنـد و اسـتوار پا به میـدان نبرد نهاد با پیراهنی از اسـتقامت، قرآن به دست از کوچه های تنگ و تاریک تاریخ عبور کرد و در بلندای قله جای گرفت و با کلامی آکنده از ایمان خویش، مرزهای سرخ و خونین» غدیر» را ترسیم نمود.

وفات

سرانجـام این مجاهـد نسـتوه و اسوه علم و ایمـان و عمـل و اعجوبه روزگار که همه عمر پر بارش را در خـدمت ایمانش سپری نمود و در عرصه عقیـده و علم و عمل جهادی، بیماننـد کرد، در بامداد روز جمعه ۲۸ ربیع الثانی سال ۱۳۹۰ قمری در حالی که کام به تربت امام حسین علیه السلام تبرک نمود و زبان به نیایش های امام سجاد علیه السلام گشود، در تهران

جـان به جـان آفرین سـپرد و به دیـدار حق شـتافت. انـدکی بعـد پیکر مطهرش را به نجف اشـرف منتقـل نموده و در کتابخـانه عمومی که خود تأسیس نموده بود، واقع در حرم مولایش امیرالمومنین علیه السلام به خاک سپردند.

شیخ انصاری

نسب

(و نیز شـیخ مرتضـی انصـاری) با عنوان کامل شـیخ مرتضـی بن محمّـد امین انصاری دزفولی از علمای شـیعه در قرن۱۳ قمری. نسب شیخ مرتضی انصاری به جابر بن عبدالله انصاری، از صحابه محمد، پیامبر اسلام می رسد. شیخ مرتضی فرزند محمد امین بن شـمس الـدین بن احمـد بن نورالدین بن محمد صادق دزفولی است. [۱] پدرش شـیخ محمد امین (متوفی ۱۲۴۸) از مبلغین اسـلام و مادرش (متوفی ۱۲۷۹) دختر یکی از علمـای عصـر خود بوده انـد. مادر مرتضـی انصاری قبل از تولـد وی، شبی جعفر صـادق را در عـالم رویا می بینـد که قرآنی طلا کاری شـده به او داد. معبرین خوابش را و عطای قرآن را به فرزنـدی صالـح و بلندمرتبه تعبیر کردند. [۲]

تولد و کودکی

او در ۱۸ ذیحجه به سال ۱۲۱۴، در روز غدیر، در دزفول به دنیا آمد. والدینش به مناسبت روز تولد، او را مرتضی نامیدند. [۳] از دوران کودکی قرآن و معارف اسلامی را فراگرفت. پس از خواندن قرآن و ادبیات عرب به خواندن فقه و اصول پرداخت و در این دو رشته، در جوانی به درجه اجتهاد رسید. [۴]

تحصیلات

مرتضـی ادبیـات عرب و مقـدمات را نزد پـدرش و دانشـوران دزفول گذرانـد و فقه و اصول و دوره سـطح را نزد شـیخ حسـین انصـاری (عموزاده اش) آموخت. او در سال ۱۲۳۲ به همراه پـدرش به عتبـات (کربلا و نجف) برای تکمیل دروس سـفر کرد. شیـخ مرتضـی چهـار سـال نزد دو فقیه سـید مجاهـد و شـریف العلماء اسـتفاده کرد. در سال چهارم، شـیخ به زادگاهش دزفول بازگشت، اما پس از یک سال در سال ۱۲۳۷ بار دیگر به عتبات بازگشت.

سفر به ایران

در سال ۱۲۴۰ شـیخ عازم زیارت علی بن موسی الرضا در مشهد شد. او در این مسافرت، از حوزه های علمی بروجرد، اصفهان و کاشـان نیز دیـدن کرد و در برخی از آن حوزه ها مـدتی اقامت گزیـد و در کاشان حـدود ۴ سال نزد ملا احمـد نراقی درس آموخت.

شیخ مرتضـی پس از ۴ سـال اقامت در کاشان به اتفاق برادرش شـیخ منصور به مشـهد رسـید. پس از زیارت و ۴ ماه اقامت در آنجـا، به تهران رفت و مـدتی نیز در تهران مقیم بـود. پس از شـش سـال مسـافرت به دزفـول بـازگشت و مورد اسـتقبال اهـالی

قرار گرفت و چند سالی در آنجا اقامت گزید.

پس از مدتی در سال ۱۲۴۹ عازم نجف شد و به تدریس در حوزه مشغول شد.

مرجعیت

از سال ۱۲۶۲ (قمری) مرجعیت عامه به آیه‌الله شیخ محمد حسن صاحب جواهر منتقل شد. در سال ۱۲۶۶ (قمری) او در لحظات آخر حیاتش در جمع بزرگان شیعه خطاب به شیخ انصاری گفت: «هذا مرجعکم من بعدی: این مرجع شما بعد از من است» و پس از در گذشتش، شیخ مرتضی مرجعیت عام شیعه را یافت.

شیخ انصاری پس از شیخ علی کاشف الغطا و برادرش شیخ حسن کاشف الغطا و همچنین شیخ محمد حسن صاحب جواهر ریاست و اداره حوزه علمیه نجف را از سال ۱۲۶۶ (قمری) تا ۱۲۸۱ (قمری) به مدت ۱۵ سال به عهده داشت و شیعیان جهان از وی تقلید می کردند.

اساتید

شیخ محضر اساتید متعددی بهره جسته است که نام چند تن از آنان چنین است: عموش، شیخ حسین انصاری (شاگرد صاحب ریاض، تا سن ۱۷ سالگی). سید محمد مجاهد (از شاگردان آیه‌الله وحید بهبهانی) او در سنین ۱۸ سالگی، دو سال تمام از محضر او بهره جسته است. شریف العلما مازندرانی. ملا احمد نراقی (صاحب «مستند الشیعه»)، به مدت ۴سال تمام در کاشان. شیخ موسی کاشف الغطا به مدت یک سال. شیخ علی کاشف الغطا، به مدت ۵ سال. شیخ محمد حسن صاحب جواهر (مدت بسیار اندک).

شاگردان

نزد او شاگردان زیادی تربیت یافتند. شاگرد مستقیم شیخ بزرگوار در زمان حیات خویش بیش از هزار تن بوده است که از میان آنان شخصیتهای نامی برجسته ای قرار داشتند. از آن جمله اند:

میرزا محمد حسن شیرازی، صاحب فتوای تحریم تنباکو. شیخ جعفر شوشتری. حاج میرزا حبیب الله رشتی، صاحب بدائع الافکار، و رساله اجاره و غصب. سید حسین کوه کمری تبریزی، صاحب آثار و نثر فراوان و استاد حوزه نجف. شیخ محمد حسن مامقانی، صاحب کتاب ذرایع الاحکام فی شرح شرائع الاسلام و کتب دیگر. شیخ محمد کاظم خراسانی، صاحب کفایه الاصول. ملاحسینقلی همدانی، شاگرد شیخ و صاحب منظومه حاج ملا هادی سبزواری. حاج میرزا حسین خلیلی تهرانی، مجتهد و صاحب فتوای مشروطیت. شربیانی، مجتهد معروف آذربایجانی. سید جمال الدین اسدآبادی، بنیان گذار وحدت مسلمین و مبارزه علیه استعمار خارجی. سید ابوالقاسم خوانساری.

سید محمد ابراهیم بهبهانی.

درگذشت

شیخ در سن ۶۷ سالگی در ۱۸ جمادی الثانی سال ۱۲۸۱ در نجف درگذشت. وصی اش سید علی شوشتری بنا به وصیت شیخ بر جنازه او نماز گزارد و بدنش در جوار بارگاه امام علی دفن شد.

پی نوشت ها

کتابخانه طهور

گلشن ابرار، ۳۳۱

کتابخانه طهور

گلشن ابرار، ۳۳۲

شیخ محمد حسن نجفی

ولادت

شیخ محمد حسن نجفی که به «صاحب جواهر» معروف است صاحب کتاب ارزشمند «جواهر الکلام» پایه گذار فقه و فقاهت راستین و از نوابغ قرن سیزدهم هجری. پدرش شیخ باقر بن شیخ عبدالرحیم... اصفهانی است. از نظر سلسله نسب و سال تولد و دوران اولیه زندگی او، اطلاع زیاد و دقیقی نیست فقط به گفته شیخ آقا بزرگ تهرانی، بزرگترین مورخ و رجالی معاصر شیعه که احتمال میدهد تولد او در سال ۱۲۰۰ یا ۱۲۰۲ ه ق باشد. او از نظر فضیلت و کرامت و علم و تقوی، عالیترین نسب ها را دارد. شخصیت خود ساخته ای است که شهرت خاندان جواهری و افتخارات آنها، به او منتهی میگردد.

صاحب جواهر، شاگرد شیخ اکبر کاشف الغطاء می باشد. خود او در نجف، حوزه عظیمی داشته و شاگردان زیادی تربیت کرده است. اصلیت او، عرب است. آیه الله شیخ محمد حسن، تکمیل کننده حرکت علمی و فقهی جدیدی بود که اساس آن توسط علامه وحید بهبهانی در کربلا پایه گذاری شده بود و پس از آنکه مدت طولانی در قرن ۱۱ و ۱۲ حوزه های علمیه به سستی و خاموشی رفته بود و آیه الله بهبهانی به آن رونق داده بود، ولی با فوت شریف العلماء مازندرانی، مجددا حوزه کربلا، از موقعیتش کم شده بود و مرکزیت علمی خود را از دست داده بود. در این زمان مردم و طلاب به حوزه علمیه نجف رو می آوردند و وجود آیه الله شیخ محمد حسن صاحب جواهر، بزرگترین عامل این جذبه معنوی و علمی شد و میتوان گفت که قرن

سیزدهم هجری، یکی از قرون پرثمر و پربـار علمی و فقهی در جهـان اسـلام شـد. شخصـیت هـا و فحول نامی علمی و فقهی به عرصه بروز و ظهور آمدند که شیخ محمد حسن صاحب جواهر، نمونه بارز آن در فقه، و شیخ مرتضی انصاری در فقه و اصول بودند.

موقعیت سیاسی حوزه نجف قبل از صاحب جواهر

قبـل از صـاحب جواهر، به عرصه حوزه و تحولات آن پای گـذارد، برخوردها و مبارزات سیاسـی و نظامی دو دولت عثمانی و ایران بر سـر تصاحب عراق بود. پس از منازعات زیادی که بین این دو دولت شد که با میانجی گری عالم ربانی، شـیخ موسـی بخل آل کاشف الغطاء متوفی ۱۲۴۱ ه ق صورت گرفت، اسیران عراقی از ایران پس گرفته شد و زائران ایرانی به زیارت عتبات عالیات رفتنـد. در این رفت و آمـدها، مسائل مالی و اقتصادی علما و مراجع عالیقـدر مقیم کربلا، ترمیم شد و حوزه های علمیه مجددا فعالیت خود را شروع کردند.

حوزه نجف در دوران صاحب جواهر

حـوزه نجـف در یـک آرامش نسـبی بـود و از جهـات مختلـف سیاسـی، اقتصـادی و اجتمـاعی دوران آسـایش و خوبی را می گذرانـد. صاحب جواهر در این زمان، بهترین و درخشان ترین فرصت را پیـدا کرد و توانست تمام طلاب و مهاجرین و زائرانی که از هر سو به آنجا روی می آوردند نیازهای فکری و روحی و علمی آنان را برآورده کند و از آن کانون اسـلامی، طلاب را بهره منـد سـازد. در کنـار حرکت های علمی و فقهی او، فعالیت های ادبی و شـعری هم در حوزه نجف شـروع شـد و شـعرائی مانند شاعران خاندان آل اعم، خاندان محی الدین، سید حیدر علی، شیخ محسن خضری، سید جعفر حلی، بحرالعلوم و دیگران در صـحنه به منصه ظهور رسیدند. اثر بزرگی که از این دوران درخشان و از این بزرگمرد جاودان حوزه نجف به یادگار ماند، یکی از نفیس ترین کتابها بنام «جواهر الکلام» شیخ محمد حسن نجفی است که از همین رو، به او» صاحب جواهر»

نیز گفتند. این عالم بزرگ در سال ۱۲۶۶ ه ق، در اوایل سلطنت ناصرالدین شاه قاجار در ایران، در گذشت.

کتاب جواهر الکلام

صاحب جواهر، این کتاب را در شرح شرایع الاسلام، تالیف کرد، از اول» طهارت تا دیات» در ۲۵ مجلد. البته ۵ بار در ایران در ۶ جلد با چاپ سنگی چاپ شد، و اخیرا هم چندین مرتبه در ایران و لبنان و عراق با چاپ حروفی در ۴۳ جلد تجزیه شده است و در چند هزار نسخه چاپ شده است. تنها وجود این کتاب در هر کتابخانه، فرد را از بیشتر کتب فقهی، بی نیاز می کند و آن از نظر دارا بودن آراء و گفته های علما، همراه با استدلال آنها، بی نظیر است. کتاب جواهر، هم جامع مسائل اساسی و هم مسائل فرعی و جزئی است و به تمام معنا (جواهرها و درها) در آن است و یکی از غرائب روزگار است که فردی با آن همه اشتغالات مرجعیت، باید آنچنان برکتی در عمرش باشد که به جمع آوری و تالیف چنین دائره المعارف بزرگی، به تنهایی کوشش کند. یکی از شاگردان بزرگ او، شیخ زین العابدین مازندرانی است که شیخ انصاری، فقاهت او را می ستود و در زمان شیخ انصاری، خود، مقلد داشت و بعد از شیخ هم از مراجع مهم تقلید شیعه بود.

اساتید: حضرات سید مهدی بحر العلوم، شیخ جعفر کاشف الغطاء و...

شاگردان: شیخ جعفر شوشتری، سید حسین کوه کمره ای و...

شیخ طوسی

زندگی

محمد بن حسن طوسی معروف به شیخ طوسی، شیخ الطایفه و شیخ، از علمای شیعه در قرن ? قمری. او معاصر سلطان محمود غزنوی، حکومت آل بویه، شیخ صدوق، فردوسی، شیخ مفید و سید مرتضی بوده است.

وی در رمضان سال ۳۸۵ هجری قمری در طوس زاده شد، گرچه تاریخ دقیق تولد او در دست نیست. از کودکی آغاز به آموختن علوم اسلامی کرد. در سال ۴۰۸، ۲۳ سالگی،

خراسان را به قصد عراق ترک کرد و به بغداد رفت تا از محضر بزرگ ترین دانشمند شیعه آن عصر یعنی شیخ مفید درس آموزی کند. [۱]

شیخ طوسی در دوران جوانی به درجه اجتهاد رسید و کتاب تهذیب الاحکام را در این دوره و با پیشنهاد استادش، شیخ مفید تألیف کرد. [۲] [۳] وی پنج سال شاگردی شیخ مفید کرد. بعد از مرگ شیخ نزد شاگرد او سید مرتضی حاضر شد و ۲۳ سال تلمذ کرد. [۴]

سید مرتضی علم الهدی به سال ۴۳۶ درگذشت و پس از وی شیخ طوسی مرجع شیعه شناخته شد. ترکان سلجوقی در سال ۴۴۷ با استفاده از ضعف آل بویه که شیعه مذهب بودند به بغداد حمله کردند و با اشغال آن حکومت آل بویه را برانداختند. طوسی تا سال ۴۴۸ در بغداد بود و مجلس درس خود را در همان شهر تشکیل داد اما در سال ۴۴۸ به سبب حمله طغرل به بغداد و انقراض آل بویه بر آزار و اذیت شیعیان توسط اهل سنت و سلجوقیان افزوده شد.

در این زمان عبد الملک وزیر طغرل بیک، به محله های شیعه نشین حمله کرده، به قتل آنان پرداختند. حتی خانه شیخ حمله کردند تا وی را به قتل برسانند، ولی او را نیافتند و وسایل منزل و کتاب های او را آتش زدند و نابود ساختند. گفته اند طغرل بیک تا سال ۴۴۹، چندین بار کتاب های شیخ طوسی را در ملا عام سوزاند. بعد از این حادثه شیخ از بغداد خارج شد و به نجف رفت و حوزه علمیه نجف را تأسیس کرد. گفته شده که در آنجا ۳۰۰ مجتهد تربیت کرد

و چندین کتاب نوشت. نفوذ علمی به گونه ای بود که تا ۸۰ سال فتوایی مخالف فتواهای وی صادر نشد.

خانـدان شـیخ طوسـی تا چند نسل همه از علما و فقها بوده اند. پسـرش شـیخ ابو علی ملقب به «مفید ثانی» کتابی به نام «أمالی» دارد و کتاب «النهایه» تألیف پدرش را نیز شرح کرده است. همچنین دختران شیخ طوسی نیز فقیهه و فاضله بوده اند.

اساتید

اساتید شیخ طوسی بسیارند، محدث نوری در مستدرک الوسائل ۳۷ نفر را ذکر می نماید که اسامیشان را از کتب شیخ طوسی خارج نموده است. اما مهمترین اساتید که از آنان بیشتر روایات تهذیب واستبصار را ذکر نموده ? نفر بودند:

ابوعبـدالله، أحمـد بن عبـد الواحد بو أحمد البزاز معروف بابن الحاشـر، و ابن عبدون، متوفی ۴۳۲ (قمری) أحمـد بن محمد بن موسی معروف به ابن صلت اهوازی، متوفی بعد از سال ۴۰۸ (قمری) ابوعبدالله حسین بن عبیداللهبن الغضائری متوفی سال ۴۱۱ (قمری) ابوالحسـین علی بن احمـد بن محمـد بن أبی جید متوفی سال ۴۰۸ (قمری) ابوعبدالله، محمد بن نعمان مشـهور به شـیخ مفید متوفی سال ۴۱۳ (قمری) [۵]

این ۵ نفر را در بیشتر کتبش ذکر می نمایـد واز آنان روایت می نمایـد، واما دیگر مشایخ او عبارتند از: ابوالحسـین صـفار (ابن صفار)، ابوطالب بن غرور، قاضی ابوطیب حویری

شاگردان

تعـداد شاگردان وی از فقها و مجتهـدان و علمای شـیعه، بیش از ۳۰۰ نفر بود ۶] و در همان وقت چنـد صـد نفر از علمای اهل سنت نیز نزد او تحصیل می کردند.

درگذشت

شیخ طوسی در شب دوشنبه ۲۲ محرم سال ۴۶۰ درگذشت و در نجف در خانه خویش به خاک سپرده شد. بنا به وصـیت وی، آن جا تبدیل به مسجد شد. این مسجد هم اکنون در قسمت شمال بقعه علوی، به نام مسجد طوسی معروف است.

تالیفات

اشاره

تعداد آثار شیخ طوسی به ۵۱ جلد می رسد، که از آن جمله است:

در حدیث

تهذیب الأحکام، در احادیث فقهی که از کتب اربعه شیعه است؛

الإستبصار فیما اختلف من الأخبار، در احادیث فقهی که از کتب اربعه محسوب می شود؛کتاب الإمالی، که مطالب جلسات روایی اوست؛

رجال

الابواب معروف به رجال شیخ طوسی الفهرست؛اختیار معرفه الرجال، که شیخ به حذف اشتباهات و اصلاح اصل کتاب رجال کشی اقدام کرد؛

تفسیر

التبیان فی تفسیر القرآن، المسائل الدمشقیه فی تفسیر القرآن، المسائل الرجبیه فی تفسیر آیه من القرآن

فقه

النهایه فی مجرد الفقه و الفتوی، المبسوط فی الفقه، الجمل و العقود فی العبادات، الخلاف فی الاحکام، که شیخ در این کتاب آراء علمای شیعه و مذاهب مختلف اهل سنت را در هر مساله گردآوری کرده است؛الایجاز فی الفرائض، مناسک الحج فی مجرد العمل، المسائل الحلبیه فی الفقه، المسائل الجنبلائیه فی الفقه، المسائل الحائریه فی الفقه، مسأله فی وجوب الجزیه علی الیهود و المنتمین الی الجبابره، مسأله فی تحریم الفقاع

اصول

العده فی الاصول

مسأله فی العمل بخبر الواحد و بیان حجیه الاخبار

کلام

تلخیص الشافعی فی الامه

تمهید الاصول

الاقتصاد الهادی الی طریق الرشاد، المفصح فی الامامه، الغیبه، در مورد غیبت امام زمان؛ما یعلل و ما لایعلل

کتب ادعیه

مصباح المتهجّد و سلاح المتعبّد، انس الوحید، هدایه المسترشد و بصیره المتعبد فی الادعیه و العبادات

دیگر آثار

النهایه، که در واقع رساله عملیه اوست--عده الاصول، در اصول فقه

تلخیص الشافی، در مباحث مربوط به امامت که در واقع این کتاب گزیده کتاب «الشافی» تألیف استادش سید مرتضی است.

پی نوشت ها

سید محن امین عاملی، اعیان الشیعه، ج ۹، ص ۱۵۹. **آغا بزرگ تهرانی، الذریعه، ج ۴، ص ۵۰۴. **میرزا محمد باقر خوانساری، روضات الجنات، ج ۶، ص ۲۳. **سید محسن امین، اعیان الشیعه، ج ۹، ص ۱۵۹**شیخ طوسی، مقدمه التبیان، دار الاحیاء التراث العربی، بیروت. **دوانی، هزاره شیخ، ص ۲۳.

سید عبدالحسین شرف الدین عاملی

تولد

سید عبدالحسین شرف الدین در یکی از روزهای سال ۱۲۹۰ ق. در شهر کاظمین دیده به جهان گشود. (۳۱۹) وی در دامان پر مهر مادر پاکدامن و مهربانش (زهرا صدر) و تحت نظارت پدر عالم و روحانی اش (سید یوسف شرف الدین) پرورش یافت. یک ساله بود که پدرش تصمیم گرفت برای گذراندن مراحل عالی تحصیل به نجف اشرف مهاجرت کند، و به این ترتیب، سید عبدالحسین به همراه پدر و مادر راهی آن دیار شد. شش سال داشت که در نجف اشرف به مکتب خانه گذاشته شد تا قرآن را از معلمان متدین و عالم فرا گیرد. در هشت سالگی پس از بازگشت خانواده به جبل عامل، در محضر پدر عالم و روحانی خود، به خواندن ادبیات عرب پرداخت و سالها به فراگیری صرف، نحو، لغت، معانی، بیان، بدیع، شعر، انشا، تاریخ و خط مشغول شد و با تمرین و ممارست، معلوماتش را به کمال رسانید. پس از آنکه در ادبیات، منطق و اصول فقه معلومات لازم و ضروری را کسب کرد در محضر پدر به تحصیل فقه پرداخت و با عزمی جزم، کتابهای فقهی نجاه العباد، المختصر النافع فی فقه الامامیه و شرایع الاسلام را به نحو شایسته ای فرا گرفت. (۳۲۰) سید علاوه بر این کتابها در زمینه های ادبیات، تاریخ، تفسیر،

فقه، اصول، منطق، اخلاق، اعتقادات، و... با شور و شوق جوشانی به مطالعات دامنه دار و عمیقی دست زد، استعداد درخشان خویش را پروراند و به دانستنیهای سرشاری نائل آمد. در همین سالها بود که وی به پیشنهاد پدر و مادر، با دختر عموی خویش پیمان زناشویی بست. (۳۲۱)

در سال ۱۳۱۰ ق. به همراه مادر، همسر و برادرش رخت سفر به عراق بربست و در پی توصیه پدربزرگش آیه الله سید هادی صدر و دیگر آشنایانش، به همراه خانواده اش به سامرا رفت. شرف الدین پس از گفتگو و تبادل نظر با دایی فرزانه و عالم خود آیه الله سید حسن صدر، تحصیلات فقهی و اصولی خویش را در نزد دو استاد معروف حوزه علمیه سامرا، شیخ حسن کربلایی (متوفی ۱۳۲۲ ق.) و شیخ باقر حیدر (متوفی ۱۳۳۳ ق.) آغاز کرد. (۳۲۲) همچنین هر صبح جمعه، وی با شور و رغبت وصف ناپذیری، پای درس اخلاق حکیم الهی آیه الله شیخ فتحعلی سلطان آبادی حضور می یافت. (۳۲۳) و دل عطشناکش را از آن سرچمشه عشق حق سیراب می ساخت.

پس از گذشت یک سال و در هنگامی که مرجع تقلید شیعیان جهان آیه الله میرزای شیرازی بنا به عللی سامرا را به قصد نجف ترک کرد، شرف الدین نیز با دیگر عالمان و مدرسان حوزه عملیه سامرا، راهی نجف، دیار عشق و قبله طالبان علم شد. (۳۲۴) وی برای تحصیل دوره های عالی فقه، اصول، حدیث، کلام و... سالها پای درس عالمان و فقیهان بزرگ حوزه علمیه نجف از جمله:

آقا رضا اصفهانی (متوفی ۱۳۲۲ ق.)، شیخ محمد طه نجف (متوفی ۱۳۲۳ ق.

)، آخوند خراسانی (متوفی ۳۲۹ ق.)، شیخ الشریعه اصفهانی (متوفی ۱۳۰۳ ق.)، شیخ عبدالله مازندرانی (متوفی ۱۳۳۰ ق.)، سید محمد کاظم طباطبایی یزدی (متوفی ۱۳۳۷ ق.)، میرزا حسین نوری (متوفی ۱۳۲۰ ق.) نشست. (۳۲۵)

بازگشت

شرف الدین پس از دوازده سال تحصیل، تحقیق و مناظرات علمی و اعتقادی و در نهایت شوق و تلاش و پشتکار ویژه طلبگی، به مرتبه بلند فقاهت و اجتهاد دست یافت و از سوی فقهای طراز اول نجف، صاحب اجازات و تاییدات اجتهادی شد و در سی و دو سالگی، اجتهاد مطلق او مورد قبول و تایید همه مجتهدان بزرگ حوزه علمیه نجف، کاظمین، کربلا و سامرا قرار گرفت. او در این مدت، در کنار تحصیلات علمی و فقهی، با جدیت تمام به فعالیتهای ادبی و تلاش در جهت تسلط کامل بر رموز بلاغت، صنایع ادبی و شیوه های سخنوری، نویسندگی و بحث دست زد و در این فنون نیز ممتاز گشت.

در تاریخ نهم ربیع الاول سال ۱۳۲۲ ق. همراه با خانواده اش نجف اشرف را ترک کرد و از راه دمشق رهسپار جبل عامل شد (۳۲۶) و در میان امواج خروشان احساست و عواطف پاک هموطنانش، به وطن قدم نهاد.

ابتدا در (شحور) اقامت کرد و در کنار پدر بزرگوارش به ارشاد مردم و تدریس، تعلیم و تربیت نسل جوان همت گماشت، (۳۲۷) پس از سه سال، به دعوت مردم صور، راهی آنجا شد. وی با تاسیس حسینیه صور (۳۲۸) آنجا رابه مرکزی برای برگزاری برنامه های گوناگون دینی واجتماعی تبدیل کرد.

چاووش وحدت

شرف الدین، به مثابه عالمی آگاه به زمان، روشن بین و آشنا به حقایق اصیل مکتب آسمانی اسلام، از روزگار جوانی، از اوضاع نابسامان و آشفته آن روز جوامع اسلامی و اختلافات بیهوده و تاسف بار مسلمانان رنج می برد. او نه تنها به اصلاح و سازندگی جوامع شیعی می اندیشید، بلکه از

آغاز اقدامهای اجتماعی و دینی خود، در اندیشه اصلاح و عزت بخشی به همه ممالک اسلامی و ایجاد اتحاد و برادری در بین فرقه های مختلف مسلمانان بود.

وی نیم قرن تمام با همه توان علمی و معنوی اش و با قلم، بیان و عمل صادقانه اش، در متحد ساختن امت محمد صلی الله علیه و آله کوشید و از هیچ سعی و تلاش دریغ نورزید. (۳۲۹)

نخستین گام بلند و سنگین وی در راه وحدت امت اسلامی، تالیف کتاب گرانقدر (الفصول المهمه فی تالیف الامه) بود که در سال ۱۳۲۷ ق. در شهر صور به زیور طبع در آمد. (۳۳۰) از این تاریخ تا پایان عمر (۱۳۷۷ ق.) همواره به دنبال تحقق این آرمان الهی خویش حرکت کرد و به نتایج درخشان و ثمر بخشی دست یافت.

در اواخر سال ۱۳۲۹ ق. برای دیدار از مصر و آشنایی با علمای دینی، دانشمندان، متفکران و نویسندگان آن دیار و مساعد کردن زمینه ایجاد اتحاد ملت اسلام، راهی آن دیار شد وی دریافته بود که بهترین نقطه حرکتش دانشگاه الازهر، بزرگترین مرکز علمی و دینی مسلمانان اهل سنت است.

دست تقدیر شرف الدین را با مفتی بزرگ و استاد معروف دانشگاه الازهر، شیخ سلیم بشری مالکی، آشنا کرد. ثمره این آشنایی علمی و مذهبی، مباحثات و مکاتبات شورانگیز و شگفتی زایی بود که در تاریخ اسلام می تواند در راه اتحاد ملل مسلمان و دست یافتن به حقایق و وقایع تاریخ، سرمشق عالمان و متفکران مسلمان باشد.

بیست و پنج سال بعد از آن واقعه، در سال ۱۳۵۵ ق. شرف الدین مجموعه مکاتبات خود را شیخ سلیم را که ۱۱۲

نامه بود. به همراه مقدمه ای روشنگر، به صورت کتابی با نام المراجعات، در شهر صیدا به چاپ رساند. (۳۳۱)

از ویژگیهای این کتاب، کاربرد واژه های نو و پرمعنا، جملات کوتاه و آهنگین، تعبیرات بدیع و دلنشین و پربار کردن مطالب از اشعار و امثال عرب، افزون بر جنبه های علمی و استدلالی کتاب بود که این اثر را در نوع خود بی نظیر ساخته است.

در مصر، شرف الدین ضمن مکاتبه با شیخ سلیم بشری، با دیگر عالمان و دانشوران اهل سنت نیز ملاقات و مباحثات علمی، دینی و فلسفی داشت و بزرگان آنان مانند مانند شیخ محمد نجیب، شیخ محمد سلموطی، شیخ محمد عبده و شیخ عبدالکریم الکتانی ادریسی، با نوشتن اجازات و تاییدات علمی، مقام علمی و فکری شرف الدین را گرامی داشتند و از او تجلیل کردند.

دوران جهاد و مبارزه

در اواخر سال ۱۳۳۰ ق. وی پس از انجام رسالت خویش و فتح دلهای مخالفان، از مصر عازم لبنان شد. در آن زمان مردم لبنان نیز بسان دیگر مردم سرزمینهای اسلامی خواستار استقلال کشورشان و رهایی از زیر سلطه عثمانیها بودند.

برای اولین بار و با تایید حرکت گروههای استقلال طلب، شرف الدین وارد میدان مبارزانت سیاسی و درگیریهای اجتماعی شد. در دوران جنگهای استقلال لبنان، وی در کنار مدرم ماند و رهبری دینی و سیاسی و پناه دادن به مردم بی پناه جبل مال را تقبل کرد. او برای شکل دادن به قیام همگانی و هماهنگ کردن حرکتهای ضد فرانسوی در سرتاسر کشور، علما و رهبران جبل عامل را برای تشکیل یک کنگره عمومی در شهر وادی الحجیر -در مرز لبنان و سوریه- فرا خواند

و در ضمن سخنرانی در این کنگره، علیه فرانسویان فتوای جهاد داد. (۳۳۲)

در پی جستجوی فرانسویان برای دستگیری شرف الدین، وی ابتدا به جبل عامل و سپس به دمشق هجرت کرد. و در اجتماعات سیاسی، علمی و دینی دمشق حضور یافت. چون آوازه علمی و سیاسی اش آفاق کشورهای اسلامی را پر کرده بود، هر جا می رفت قدر میدید و بر صدر می نشست. او علما، دانشمندان، سیاستمداران، روشنفکران و مبارزان را راهنمایی می کرد و راه درست مبارزات سیاسی را به آنان نشان می داد. فرانسویان که به شرف الدین دست نیافتند، خانه و کتابخانه اش را آتش زدند و بسیاری از آثار خطی او را سوزاندند! (۳۳۳)

شرف الدین علاوه بر فعالیتهای سیاسی و اجتماعی در دمشق، به اوضاع تبعیدیان مسلمان لبنانی و غیر لبنانی رسیدگی می کرد. او و دیگر مبارزان لبنانی، مدتی را در دمشق گذراندند، تا اینکه فرانسویان توطئه طلب و تجاوز کار، دامنه تجاوزات خود را گسترش دادند و خاک سوریه را نیز اشغال کردند. شرف الدین به همراه خانواده اش به فلسطین رفت و در شهر (حیفا) سکنی گزید. چندی بعد در سال ۱۳۳۸ ق. با لباس مبدل و برای دومین بار عازم مصر شد. وی علاوه بر حضور در مساجد و محافل علمی، سیاسی و ادبی هر روز با افراد و محافل علمی، سیاسی و ادبی هر روز با افراد و گروههای مختلفی دیدار و گفتگو می کرد و اکثر سخنانش در نشریات آن روز مصر به چاپ می رسید.

در یکی از سخنرانیهای پر شور خود جمله پر محتوا و عمیقی گفت که حقیقت وحدت اسلامی را

بیان می کرد. سید رشید رضا، عالم و نویسنده مشهور مصری که در آن محفل حضور داشت، آن جمله را با خط درشتی در مجله خود (المنار) چاپ کرد و آن جمله این بود:

شیعه و سنی را روز نخست، سیاست (و مطامع سیاسی) از هم جدا کرده است و اکنون نیز باید سیاست (و مصالح سیاسی اسلام و مسلمانان) آن دو را در کنار هم بنشاند و متحدشان کند. (۳۳۴)

شرف الدین مدتی در مصر ماند. سپس بر آن شد تا در نزدیک ترین نقطه لبنان حضور یابد، و از نزدیک برای آزادی کشور و ملتش تلاشی شایسته را به انجام رساند.

وقتی وارد بیروت شد، فرانسویان خواستند مقدمات عزیمت او را به شهر صور زودتر فراهم کنند، ولی شرف الدین در بیروت توقف کرد تا برای آزادی دیگر مبارزان و آزادیخواهان مهاجر، تبعیدی و متواری، با حاکمان مذاکره و گفتگو کند. به هر تقدیر، با آزادی و بازگشت دیگر مبارزان و آزادیخواهان موافقت به عمل آمد و شرف الدین با خیالی آسوده، آهنگ صور کرد.

روز بازگشت شرف الدین به وطن، از ایام بیاد ماندنی، تاریخ لبنان است. مردم مبارز و مسلمانی که حدود یک سال از نعمت حضور عینی رهبر دینی و انقلابی خود محروم بودند، به هنگام بازگشت شکوهمند او، تمام احساسات درونی خویش را با شور و هیجان و تظاهرات و شعر و خطابه اظهار می کردند. (۳۳۵)

شرف الدین مردانه با استیلای بیگانگان غربی به مخالفت برخاست و تا خروج آخرین عمال آنان از لبنان و به رسمیت شناختن استقلال این کشور در سال ۱۹۴۵ م مبارزه کرد. در دورانی که او با سلطه

فرانسه در لبنـان مبارزه می کرد فلسـطین تحت سـیطره انگلسـتان قرار داشت و هنوز مساءله فلسـطین به صورتی که بعـد از سال ۱۹۴۸ م. مطرح شـد. در نیامده بود، ولی زمینه آن آماده می شد. در آن دوران، شـرف الدین مهاجرت یهودیان جهان به خاک فلسـطین را برای آینـده آن کشـور خطرنـاک می دانست و به همین جهت، همـواره خطر می دانست و به همین جهت، همـواره خطر یهودیان صهیونیست را برای فلسطین تذکر می داد. (۳۳۶)

سفرهای زیارت

حج سال ۱۳۴۰ ق. از باشـکوه ترین مراسم حـج بود که تاریـخ به یـاد دارد. حضور شـرف الـدین در این کنگره عظیم جهـانی مسـلمانان، جلوه و صـفای دیگری به آن داده بود، به تقاضای ملک حسـین، نماز جماعت بود که به امامت یک عالم شـیعه در مسجد الحرام برگزار می شد. (۳۳۷)

پس از پایـان مراسم حـج، شـرف الـدین بـا هموطنـانش و در میـان مشایعت، احترام و اکرام دولتمردان عربسـتان، به جبل عامل عزیمت کرد.

در اواخر سال ۱۳۵۵ ق. پا در رکاب سـفر نهاد و به عراق رفت. ابتـدا وارد بغـداد شد و سـپس برای زیارت امامان معصوم علیه السلام عازم نجف کاظمین، سامرا و کربلا شد.

در واپسـین روزهای سال ۱۳۵۵ ق. مقـارن ۱۳۱۵ ش. شـرف الـدین از عراق راهی ایران شـد تا مرقد هشـتمین پیشوای شـیعیان حضـرت ابوالحسن علی بن موسـی الرضـا علیه السـلام را زیارت کنـد. در تهران عـده زیادی از علما، روحانیون و شخصـیتهای علمی و دینی از او استقبال کردند. همچنین مردم دیندار، عالمان شهر به دیدار و زیارت او شتافتند و به اکرام و احترامش همت گماشتند.

شرف الدین از تهران به قم عزیمت کرد

تا مرقد پاک حضرت فاطمه معصومه علیها السلام، دخت والاگهر امام موسی کاظم علیه السلام را زیارت کند و از نزدیک با حوزه علمیه و علما و فقهای قم که به سختی تحت فشار اختناق و استبداد رضاخانی بودند، آشنا شود. پس از این زیارت و دیدار، رخت سفر به دیار خراسان کشید و عازم شهر شهادت، مشهد مقدس شد و بوسه به آستان قدسی حضرت امام رضا علیه السلام زد... و به آرزوی دیرین خویش دست یافت.

سفر شرف الدین به ایران، نزدیک به یک ماه طول کشید و در اوایل سال ۱۳۵۶ ق. به وطن خود بازگشت. (۳۳۸)

سرچشمه های هدایت

شرف الدین برای مقابله با وضع آشفته و نابسامان فرهنگی و آموزشی در لبنان که در اثر گسترش و تحکیم سلطه خیانت آمیز استعمارگران غربی در این بار به وجود آمده بود، تصمیم به اصلاح دستگاههای آموزش و پرورش جامعه خود گرفت. وی تصمیم گرفت مدرسه ای در صور بسازد. در این کار از تمام کسانی که امکان کمک مادی داشتند، دعوت به همکاری کرد.

ابتدا در سال ۱۳۵۷ ق. مدرسه ای ابتدایی برای آموزش و پرورش دانش آموزان مسلمان با نام المدرسه الجعفریه بنا نهاد. این مدرسه به طور رایگان اداره می شد و علاوه بر تعلیم درسهای جدید، از درسهای معارف و اخلاق اسلامی نیز بهره می جست. (۳۳۹)

شرف الدین در مقام یک مصلح دلسوز و آگاه، باشگاه مجلل و زیبای نادی الامام الصادق علیه السلام را تاسیس کرد تا بدین طریق از شرکت جوانان در محافل دشمنان و بدخواهان جلوگیری کند. علاوه بر آن. مسجدی در نزدیکی مدرسه جعفریه و باشگاه امام صادق علیه

السلام ساخت تا دانش آموزان و کسانی که به باشگاه می آیند، فرایض دینی خود را در مسجد انجام دهند. (۳۴۰)

شرف الدین خوب می دانست که دختران امروز، مادران فردایند و در تربیت فرزندان مسلمان نقشی اساسی دارند. با احساس این نیاز و پس از تهیه مقدمات، در سال ۱۳۶۱ ق. مدرسه دخترانه (الزهرا) را تاسیس کرد. پس از مدتی، مخالفان سیاسی او که از دست نشاندگان فرانسه بودند، با توسل به زور و کمک دولت وابسته لبنان و سربازان دولتی، مدرسه الزهرا را بستند! اما شرف الدین بدون هیچ ترس و یاءسی، کلاسهای آن سال را در خانه خود بر پا کرد و تا آخر ادامه داد و سال بعد، مجدادا مدرسه بازگشایی شد و در کنار مدرسه جعفریه، کار خود را آغاز کرد. (۳۴۱) بعدها دانشکده جعفریه را نیز تاسیس کرد. (۳۴۲)

شرف الدین به اندازه توان مادی خویش همواره در جهت رفع نیاز فقرا و مستمندان می کوشید. خانه اش در صور پناهگاه تهیدستان و حاجتمندان بود. وی در ادامه راه اصلاح و سازندگی اجتماعی خویش، مؤسسه خیریه ای را به نام (انجمن نیکوکاری و احسان) به همین منظور در سال ۱۳۶۵ ق. تاسیس کرد. (۳۴۳) تاسیس این مؤسسه از کارهای بسیار درخشان، کارساز و اساسی شرف الدین در سالهای آخر عمرش بود.

اجتهاد در مقابل نص

کار علمی و تحقیقی مهم دیگری که شرف الدین در واپسین سالهای عمرش به انجام آن موفق شد نوشتن کتاب مشهور و شگفت انگیز النص والاجتهاد بود. این کتاب یکی دیگر از آثار وحدت آفرین شرف الدین است.

در این کتاب، وی حدود صد مورد اجتهاد در مقابل نص (اعمال نظر

شخصی در مقابل کلام صریح پیامبر) را که خلفا، حاکمان و برخی از بستگان آنان، در زمان رسول خدا یا بعد از رحلت آن حضرت مرتکب شدند، بر اساس کتابهای معتبر اهل سنت بر می شمارد و در مورد هر یک، نظرات علمی، تحقیقی و منتقدانه خود را بیان می کند. (۳۴۴)

نوشتن چنین کتاب ارزشمندی، در ادامه راه اصلاح و سازندگی فرهنگی امت جدش، آخرین کار جاودان و حسن ختام یک عمر تلاش او برای خوشبختی و سعادت و وحدت مسلمانان جهان محسوب می شود.

در انتهای راه

شرف الدین هیچ گاه ناتوانیهای جسمی و بیماریهای مربوط به دوران سالخوردگی را بهانه قرار نداد و شانه از زیر بار مسؤولیتهای شرعی و اجتماعی خالی نکرد. هنگامی که در بیمارستان بیروت بستری بود، هر روز مردم بسیاری از اقشار مختلف و از همه شهرهای لبنان، برای عیادتش می آمدند.

روزها در بیم و امید و اضطراب می گذشت تا اینکه در صبح روز دوشنبه ۸ جمادی الثانی سال ۱۳۷۷ ق. آن شعله فروزان و آن چشم همیشه بیدار، پس از ۸۷ سال درخشش خیره کننده خاموش شد.

خبر درگذشت شرف الدین در دنیای اسلام، انعکاس غم انگیزی داشت و مردم صور برای همیشه در حسرت دیدن دوباره آن چهره درخشان الهی و امید دلها، سوختند.

سرانجام دو روز پس از وفات و تشییع مجلل و چشمگیر در بیروت، بغداد، کاظمین و نجف، پیکر پاک شرف الدین در سمت جنوبی صحن امام علی علیه السلام و مجاور آرامگاه استادش، فقیه بزرگ سید محمد کاظم یزدی به خاک سپرده شد.

آیت الله آخوند ملا محمد کاظم خراسانی

زندگانی

آخوند خراسانی از سلسله حماسه سازان تاریخ ایران است. وی مرجع تقلید، مدرس کم نظیر حوزه علمیه نجف و رهبر انقلاب مشروطه بود.

تمام تاریخ نویسان مشروطه، حتی آنان که دشمن روحانیت و خواستار نابودی اسلام و استیلای فرهنگ غرب در ایران بودند رهبری او را در نهضت مشروطه پذیرفته اند. اما شگفت که درباره اش کمتر از سایر دست اندرکاران نهضت مشروطه سخن به میان آمده است!

آخوند خراسانی در سال ۱۲۵۵ ق. در مشهد دیده به جهان گشود. پدرش ملاحسین هراتی علاوه بر تبلیغ به تجارت ابریشم نیز مشغول بود. ملاحسین روحانی وارسته ای بود که برای گذران زندگی،

همواره در بین راه هرات و مشـهد، در رفت و آمد بود. وی در سـفرهای تبلیغی اش مردم را با احکام اسلامی آشنا می ساخت. در یکی از همین سـفرها، در کاشان ازدواج کرد. ثمره این ازدواج چهار پسـر به نامهای نصرالله، محمدرضا، غلامرضا و محمد کاظم (آخوند خراسانی) بود. سرانجام مهر پیشوای هشتم او را به مشهد کشاند تا برای همیشه در شهر شهادت ساکن شود.

آخونـد خراسـانی در دوازده سـالگی وارد حـوزه علمیه مشـهد شـد. ادبیـات عرب، منطـق، فقه و اصـول را در حوزه مشـهد فرا گرفت. در هیجـده سـالگی ازدواج کرد و در ۲۲ سـالگی همراه کاروان زیارتی عتبات عالیات، برای ادامه تحصـیل عازم عراق شد. شوق تحصـیل او را بر آن داشت تا سرپرستی همسر و فرزندش را به پدر بسپارد و آنها را به خاطر مشکلات سفر و مشکل مسکن در نجف، همراه خود نبرد.

کاروان زایران به سبزه وار رسید. قافله برای استراحت، رحل اقامت افکند تا پس از توقفی کوتاه، به سوی عراق حرکت نمایند. آخوند خراسانی چون آوازه دانش «ملاهادی سبزواری را شـنیده بود، تصمیم گرفت از کاروان جدا شود و برای بهره جستن از دریـای علم آن حکیم فرزانه در سبزوار بمانـد. آخونـد، ماههـای رجب، شـعبان و رمضان ۱۲۷۷ ق را در حـوزه علمیه سـبزوار گذرانـد و از درس فیلسوف بزرگ عصـر، ملاهـادی سبزواری بهره برد. آنگاه از سبزوار به تهران رفت و حـدود سـیزده ماه در مـدرسه صدر، در درس ملاحسـین خویی و میرزا ابوالحسن جلوه شـرکت کرد. و سـرانجام به حوزه علمیه نجف راه یافت و در درس شیخ انصاری و میرزا حسن شیرازی شرکت

کرد.

آخوند خراسانی شب و روز در تلاش برای اندوختن دانش و به دست آوردن تقوا می کوشید و در این راه از هیچ مشکلی نهراسید.

آوازه علمی آخوند

آخوند سالها در درس شیخ انصاری و میرزای شیرازی شرکت کرد و از زبده ترین شاگردان آن دو شناخته می شد. وی از همان ابتدا با پشتکاری کم نظیر، راههای پیشرفت را می پیمود.

او در کنار تحصیل، به عبادت و شب زنده داری نیز اهمیت فراوان می داد. بارها به کربلا رفت و به زیارت امام حسین علیه السلام نایل شد. در یکی از این سفرها پس از زیارت، در درس آیت الله آخوند اردکانی (متوفای ۱۳۰۲ ق) شرکت کرد.

آخوند از سال ۱۲۷۸ ق. تا سال ۱۲۹۱ ق. بیش از سیزده سال در درس خارج استادان برجسته حوزه علمیه نجف شرکت کرد. بیش از دو سال در درس شیخ انصاری شرکت کرد و پس از وفات او (۱۲۸۱ ق) دو سال به درس آیت الله سیدعلی شوشتری (متوفای ۱۲۸۳ ق) راه یافت و سالها در درس آیت الله شیخ راضی بن محمد نجفی (متوفای ۱۲۹۰ ق) و آیت الله سید مهدی مجتهد قزوینی ادامه تحصیل داد. آخوند خراسانی بیش از سیزده سال در کنار درسهای سایر اساتید در درس میرزای شیرازی نیز شرکت کرد. میرزای شیرازی در سال ۱۲۹۱ ق. به سامرا هجرت کرد و بیشتر شاگردانش نیز همراه او به سامرا رفتند. اما آخوند در نجف ماند و به تدریس ادامه داد. او مدتی بود که در کنار تحصیل و شرکت در درس میرزای شیرازی، به تدریس نیز مشغول بود. البته برخی از نویسندگان نوشته اند: آخوند نیز

به سامرا رفت ولی پس از مدتی کوتاه به سفارش میرزای شیرازی به نجف برگشت و به تدریس ادامه داد.

اندک اندک آوازه علمی آخوند در حوزه علمیه نجف پیچید و روز به روز بر شمار شاگردانش افزوده شد. اینک وی یکی از مجتهدان و مدرسان مشهور نجف و به عنوان یکی از ممتازترین شاگردان میرزای شیرازی، مورد احترام طلاب و علما بود.

آخوند از موفق ترین استادان تاریخ حوزه های علمیه شیعه است که شمار شاگردانش را تا سه هزار نفر نوشته اند و صدها مجتهد در درس او تربیت یافتند که نام برخی از آنها از این قرار است: سید ابوالحسن اصفهانی، شیخ ابوالقاسم قمی، سید ابوالقاسم کاشانی، میرزا احمد خراسانی، سید محمد تقی خوانساری، سید جمال الدین گلپایگانی، شیخ محمد جواد بلاغی، شهید حسن مدرس، حاج آقا حسین قمی، سید صدرالدین صدر، آقا ضیاء الدین عراقی، شیخ عبدالکریم حائری، سید عبدالله بهبهانی، سید عبدالهادی شیرازی، شیخ محمد علی کاظمی، شیخ محمدحسین نائینی، آقا بزرگ تهرانی، حاج آقا حسین بروجردی و سید محمود شاهرودی.

آوازه علمی آخوند از مرزها گذشت. از این رو «شیخ الاسلام» امپراتوری عثمانی که در آن زمان به عراق آمده بود، روزی همراه شماری از همراهان در درس آخوند شرکت کرد.

تألیفات

آخوند کتابهای زیادی درباره اصول، فقه و فلسفه به نگارش در آورد. آثارش عبارتند از:

۱ حاشیه مختصر بر رسائل، که نخستین اثر اوست.

۲ حاشیه مفصل بر رسائل، که به نام «درر الفوائد» چندین بار به چاپ شده است.

۳ حاشیه بر مکاسب.

۴ فوائد: در سال ۱۳۱۵ ق، در تهران به چاپ رسیده است.

۵ حاشیه بر اسفار و غیره...

کفایه الاصول

مهمترین اثر آخوند، که چندین بار چاپ شده است و هنوز در حوزه های علمیه شیعه تدریس می شود. این کتاب از کم نظیرترین کتابهایی است که درباره علم اصول نوشته شده است. بیش از صد نفر از مجتهدان شیعه بر این کتاب حاشیه و شرح نوشته اند.

تأسیس مدارس

برخی از بانیان خیر، هزینه ساختن مـدرسه علیمه ای را به آخونـد دادند. وی نیز با تمام توان در تلاش برای ساختن مدرسه بود. سرانجـام در سال ۱۳۲۱ ق. مـدرسه علمیه ای در محله «حویش» نجف، به همت او بنـا شـد که به نـام «مـدرسه بزرگ آخونـد» مشهور گردید. کتابخانه مدرسه دارای نفیس ترین کتابهای خطی بود. آخوند در سال ۱۳۲۶ ق. مدرسه دیگری در محله «براق ساخت که به مدرسه «مدرسه الوسطی آخوند» شهرت یافت. سومین مدرسه ای که با همت ایشان، در محله برا بنا شد «مدرسه کوچك آخوند» است که در سال ۱۳۲۸ ق کار بنای آن با اتمام رسید.

آخونـد در ساختن چنـدین مـدرسه در نجف، کربلا و بغداد مشارکت داشت. در این مدرسه ها ادبیات فارسـی نیز تدریس می شد. او مبلغانی به ایلها، عشایر و روسـتاهای دور افتاده عراق گسـیل داشت، تا آنها را با احکام اسـلامی آشـنا سازند. مجله های «آخوند ، «دره النجف»، «العلم» و «نجف اشرف» با پشتیبانی آخوند در عراق منتشر می شد.

نقش آخوند خراسانی در نهضت مشروطه

شماری از قلم به دسـتان تاریـخ مشـروطه بر این باورنـد که رهبران مشـروطه چه رسـد به مردمی که سالها رنج شـکنجه، تبعید، زندان و اعدام را جان خریدند و در برابر اسـتبداد پایداری کردند نیز معنای مشـروطه را نمی فهمیدند. برخی از نویسـندگان به موجب دشـمنی بـا روحـانیت، بـا دست بردن در سـندها، تحریف وقـایع، دامن زدن به شایعـات و بزرگ نمـایی نقش فئودالها، خانها، ثروتمنـدان و روشـنفکران غربزده در صـدد برآمدند تا از نقش آخوند خراسانی، شـیخ عبدالله مازندرانی و میرزا حسـین تهرانی که بحق رهبران اصلی مشروطه بودند، بکاهند؛ رهبران

مشروطه در تهران و شهرستانها را مراجع تقلید، مجتهدان و روحانیون مبارز تشکیل می دادند.

آغاز نهضت

نخستین انتخابات مجلس شورای ملی و اولین جلسه مجلس در ۱۴

۷۱۲۸۵ ش. در کشور برگزار شـد. آخونـد خراسـانی به همراهی دو یـار وفـادارش رهنمودهـای لازم را به مجلس شورای ملی فرستادند و به حقیقت مراجع تقلید از نجف، کار هدایت انقلاب مشروطه را در دست داشتند.

آخوند در ۲۸ ذیحجه ۱۳۲۵ ق. نامه ای برای نمایندگان مجلس می فرستد و آنها را به اجرای قوانین اسلامی، پرداخت بدهی های دولت و فقرزدایی سفارش می کند.

محمـدعلی شاه نیزگاه و بیگانه به مخالفت با مشروطه می پردازد و آخونـد خراسانی چنـدین بار او را نصیحت می کند که از کارشکنی در کار مجلس و مشروطه بپرهیزد. در یکی از اندرزهای آخوند به شاه آمده است:

۱ به دین اهمیت بیشتری بدهیـد. ۲ اجنـاس ساخت ایران را تبلیغ کنیـد. ۳ در نشر علوم و صـنایع جدید همت کنید. ۴ مواظب دخالت بیگانگان در کشور باشید.

استبداد صغیر

شـاه پنهـانی درصـدد کودتـا بر می آیـد و به بهـانه هـای مختلـف به اذیت و آزار سـران مشـروطه می پردازد. آخونـد و دویـار وفادارش در حوادث استبداد صغیر پیامهای فراوانی برای مردم و رهبران مشروطه فرستادند.

علمای نجف، سـران قبایل ایران را به پشتیبانی از مشـروطه و همه مسـلمانان جهان را به پیکار بر ضد استبداد محمدعلی شاه فرا می خواندنـد. آخوند، شـیخ عبدالله مازندرانی و میرزا ازمیر و طرابوزان (از شـهرهای ترکیه) آنها را به مبارزه با محمد علی شاه فرا می خواندند.

مجلس شورای ملی در ماههـای آخر سـال ۱۳۲۸ ق. تصویب کرد که ایران مسـتشار مـالی از آمریکا اسـتخدام کنـد. در پی آن «مورگان شوستر» به مدت سه سال به استخدام خزانه داری کل

کشور درآمد.

در پی این وقایع آخوند خراسانی درسهایش را تعطیل کرد و دیگر درسهای حوزه علمیه نجف نیز به پیروزی از او تعطیل شد. جلسه های زیادی در منزل آخوند تشکیل شد تا راهی برای دفاع از استقلال و تمامیت ارضی ایران بیابند.

آخوند خراسانی فرمان به جهاد را صادر کرد. نامه ای به رئیس مجلس شورای ملی ایران نوشت و وی را از تصمیم جلسات باخبر ساخت.

غروب خورشید

چهارشنبه ۲۱ ذیحجه ۱۳۲۹ ق. در نجف، سرانجام پس از اقامه نماز صبح، پیشوای مشروطه رخت از جهان بربست. برخی بر این باورند که وی به وسیله جاسوسان روسی و انگلیسی مسموم شده است.

سید محمد کاظم طباطبایی یزدی

ولادت

معروف به «صاحب عروه» * [۱] از فقهای نامدار شیعیان جهان در قرن گذشته بود. آنچه مایه شهرت وی گردید، یکی تسلط بر مسائل فقهی و تألیف کتاب» عروه الوثقی» بود که بسیار مورد توجه فقها تا عصر حاضر قرار گرفت، و دوم زعامت و رهبری شیعیان در دوره مشروطه در تاریخ ایران است. وی، که نسبت به جریان مشروطه در ابتدا ابراز نظر نمی کرد، به علت فشار مشروطه خواهان برای گرفتن رأی موافق از او برای همراهی مردم با مشروطه خواهی، در آخر مخالف خویش را با مشروطه اظهار کرد و به عنوان شخصیت طراز اول ضدِ مشروطه در میان علما نامدار شد. سید محمد کاظم یزدی، زندگی زاهدانه ای داشت و شاگردان زیادی را در حوزه نجف پرورش داد. از آثار وی، » مدرسه سید» در نجف است که تا سالهای اخیر کانون فقها و اصولیان در حوزه نجف بود. نقش وی در مبارزه با استعمار انگلیس، در منابع تاریخی مربوط به حوادث سالهای ۱۹۲۰ و نفوذ نیروهای انگلیسی به عراق، ثبت شده است.

شرح حال

تحصیلات در ایران

وی در یزد به دنیا آمد و در ابتدای نوجوانی مقدمات را در مدرسه دومنار یزد نزد ملا محمد ابراهیم اردکانی و آخوند زین العابدین عقدایی که هر دو استاد ادبیات بودند آموخت، سپس به مشهد مهاجرت کرده و علم هیئت و ریاضیات را نزد اساتید آنجا آموخت. در اصفهان نیز در محضر آیه الله شیخ محمدباقر نجفی (استاد بزرگ حوزه اصفهان معروف به آقا نجفی اصفهانی) و آیهالله سید محمدباقر موسوی خوانساری (صاحب روضات الجنات) و آیهالله میرزا محمد هاشم چهارسوقی (از مشایخ اجازه سید) و تنی چند از بزرگان

اصفهان شاگردی نمود.

مهاجرت به نجف

وی در سال ۱۲۸۱ به نجف مهاجرت کرد و از محضر میرزای شیرازی، آیه‌الله شیخ راضی نجفی، و آیه‌الله شیخ مهدی کاشف الغطاء بهره مند شد.

پس از مهاجرت میرزای شیرازی به سامرا، وی عهده دار تدریس فقه در نجف گردید و پس از درگذشت میرزای شیرازی، تدریس طلاب در حوزه به طور کامل به دست وی سپرده شد.

مشروطه و استعمار انگلیس

در جریان ورود نیروهای انگلیسی به خاک عراق، نقش سیاسی فعالی را در رهبری نیروهای مقاومت در برابر استعمارگران عهده دار شد و نیروهای مقاومت را به رهبری فرزند دانشمندش (سید محمد طباطبایی یزدی) به سوی نیروهای انگلیس رهسپار کرد و فرزند خویش را در این زمان از دست بداد. در جریان مشروطه در ایران نیز از ابتدا مخالف جریان مشروطه بود و جانبداری برخی علما از مشروطه در یک سو و مخالفت وی با مشروطه، اوضاع حوزهَ نجف و طلاب و مقلدان وی را در ایران، دچار دودستگی و پریشانی نمود و سید یزدی نیز اواخر عمر خود را در این جریانهای سیاسی بسیار به سختی سپری کرد. صورت تلگراف ها، مکاتبات و استفتائات هر دو گروه مشروطه خواه و ضدمشروطه با سید، در مجموعه اسناد منتشر شده از دوره قاجار، موجود است و گویای تلاش تمام در عین حال بی نتیجهَ سید در کناره گیری از این جریان سیاسی است. برخی از این اسناد که تهدیداتی را از طرف مشروطه خواهان به سید دربردارد، نشان دهندهَ اوضاع نابسامان و سخت سالهای آخر حیات سید است. وی در سن ۹۱ سالگی، در ۲۸ رجب ۱۳۳۷ چشم از جان فروبست و در حرم امام علی در نجف دفن شد و مردم نجف و بسیاری از

شهرهای ایران تا چند روز برای درگذشت وی عزاداری نمودند.

تالیفات سید

رساله فی الاستصحاب. بستان نیاز و گلستان راز، مجموعه شعر و نثر ادبی. التعارض. تعلیقه علی المکاسب. حاشیه آداب التجاره. حاشیه المتاجر. حاشیه الخیارات. حاشیه تبصره علامه حلی. حاشیه جامع عباسی شیخ بهایی. حاشیه ذخیره العباد فاضل شرابیانی. سؤال و جواب (این اثر به تازگی به همت دکتر مصطفی محقق داماد در تهران منتشر شده است). حاشیه فرائد الاصول. حاشیه مجمع المسائل. حاشیه منتخب الرسائل خوانساری. حاشیه منهج الرشاد. حاشیه نخبه. رساله ذخیره الصاحلین. رساله فی ارث الزوجه من الثمن أو العقار. رساله تعادل و تراجیح. رساله جواز اجتماع امر و نهی. الرفاق تحت المجهر. الصحیفه الکاظمیه. العروه الوثقی فیما تعم به البلوی. غرر الغرویه. الکلم الجامعه والحکم النافعه. مجمع الرسائل. وسیله النجات

نمونه هایی از مکتوباتش در کتب تاریخ مشروطه، رسایل و لوایح شیخ فضل الله نوری، نهضت روحانیون ایران، و نمونه دستخط وی در کتاب فقهای نامدار شیعه آمده است. اسناد مربوط به سید، در اسناد کتابخانه ملی ایران، کتابخانه مجلس ایران، و قسمتی نیز در دست خانواده محقق طباطبایی (سید عبدالعزیز طباطبایی یزدی) نگهداری می شود.

فتوای حرمت مشروطه

متن فتوا را محسن کدیور در پیوست سیاست نامهَ خراسانی، کویر، چ اول، ۱۳۸۵، ص ۳۰۳ آورده است:

شنیده شده از تمام بلاد عود فتنه خاموش شده را از درگاه اعلیحضرت قدر قدرت همایونی خواسته اند، لذا اعلان به تمام بلاد می شود که علماء اعلام و حجج اسلام و متدینین، هیچ راضی نیستند که فتنه خاموش شده عود کند و مشروطه موهومه اسباب خیالات اشرار گردد، لذا به تمام بلاد اعلام می داریم که خواهش نمودن این امر حرام است. سید محمدکاظم طباطبائی یزدی* [۲]

حبل المتین، کلکته، سال ۱۶،

۶ و ۷:» شاه در اعلان نسخ مشروطیت ایران اظهار داشته که بر حسب فتوای علما، مشروطیت و پارلمان مخالف با قانون شریعت است. [مقصود] همین فتوای آقا سید کاظم بوده، چه ظاهر است علمای ایران نه مرجع تقلیدند نه صاحب نفوذ کلمه تامه در ایران، و احدی تا امروز از علمای صاحب رای و فتوی در عراق عرب نه چنین رأیی داده نه اینکه فتوی صادر کرده بود، حتی آقا سید کاظم هم تا امروز به این صراحت در مقابل کلمه حق نایستاده بود. از این مکتوب ظاهر گردید که صدر راونچی پس از ورود به نجف اشرف این نوشته را از سید کاظم صادر کرده، تلگرافا به طهران و سایر بلاد اشاعت داده است.« در همین شماره کلکته در صفحات ۱۸ و ۱۶: صورت کاغذ است از ناحیه آقا سید کاظم یزدی که در خارج ایران برای حفظ مقلدین منتشر کرده به توسط سید علی پسر آقا که املاء خود آقا و خط سید ابوالقاسم اصفهانی محرر مخصوص ایشان بوده عینا نقل می شود:» بر اخوان مؤمنین مستور نماند که حضرت مستطاب آیه الله فی العالمین آقا سید کاظم طباطبائی (مد ظله العالی) در تأسیس امر مشروطیت ایران نفیا و اثباتا داخل نشدند و تصویب و تکذیب آن را خارج از وظیفه شرعیه خود می دانند، و از بدو امر تا کنون با آنکه جمعی از اهل عمامه که مربوط با مجلسیان و محرك و مدیر آن در نجف بودند به انواع لطائف و حیل هر چه خواستند ایشان را هم اغواء و داخل در آن نمایند قبول نفرمودند، کار

به تهدید و لوایح مجعوله نوشتن و دروغ و افترا و بهتان بستن و به اداره روزنامجات فرستادن منتهی شد، در وجود مبارکش اثر ننمود، و هر چه توانستند کوتاهی ننمودند تا گذشت آنچه گذشت...»

نمونه شعر

از سید یزدی، اثری ادبی با عنوان «بستان راز و گلستان نیاز» بر جای مانده است که مجموعه نظم و نثر ادبی است و شامل مناجات نامه نیز هست که با این ابیات شروع می شود:

کاظما تا کی به خواب غفلتی

فکر خود کن تا که داری مهلتی

کاظما عمرت هدر شد در خیال

شرم بادت از خدای لایزال

کاظما برخیز و فکر راه کن

توشه ای از بهر خود همراه کن

کاظما از بیخودی سوی خود آی

خرده خرده روی کن سوی خدای

منابع

. فرمانداری یزد. شکوه پارسایی و پایداری. یزد: فرمانداری یزد، ۱۳۷۵. کتابنامه.

. بذرافشان، مرتضی. فقیه دورالندیش. قم: پژوهشکده باقرالعلوم، ۱۳۷۶.

. کسروی، احمد. تاریخ مشروطه ایران. چاپ نوزدهم، تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۸. کتابنامه.

. طباطبائی، سید محمدرضا. سید محمدکاظم یزدی. قم: نشر نور، ۱۳۸۴.

. الجبوری، کامل سلمان. السید محمدکاظم الیزدی قم: ذوی القربی، ۱۳۸۵. ISBN: ۹۶۴-۵۱۸-۱۰۲-X، کتابنامه.

. مدرسی، جواد. نجوم السرد. یزد: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۸۴.

. الحسنی، سلیم. نقش علمای شیعه در رویارویی با استعمار ۱۹۰۰ ۱۹۲۰م.. تهران: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، ۱۳۷۸.

. حسینی یزدی، سید صادق. سعادت ها و شقاوت ها. قم: مؤسسه فرهنگی انتشاراتی گرگان، ۱۳۸۱.

شیخ فتح الله شریعت اصفهانی (شیخ الشریعه)

تولد

در زمستان سال ۱۲۲۸ ش. (۱۲ ربیع الاول ۱۲۶۶ ق) (۱۴۲۷) باز شدن غنچه ای در خانه محمد جواد نمازی اصفهانی، بهار را نوید داد. آن غنچه خوشبو را فتح الله نامیدند.

فتح الله در دامان پر مهر مادری مومن که هیچ گاه او را بدون وضو شیر نمی داد و پدری دلسوز که لحظه ای از تربیت فرزندش غافل نمی شد، رشد کرد و پس از سپری کردن دوران بازیهای کودکانه راهی کلاس قرآن و دیگر کتابهای مذهبی شد.

در حوزه های نور

او ابتدا در حوزه علمیه اصفهان به تحصیل مشغول شد. استعداد و پشتکار فتح الله موجب شد که بتواند با سرعت، مقدمات علوم اسلامی را فرا گرفته، در درس فقه و اصول بزرگان مدارس علمیه زانوی ادب به زمین بزنند. با این حال حضور در درس بهترین اساتید حوزه علمیه اصفهان نتوانست تشنگی دانش اندوزی او را فرو نشاند. از این رو راهی حوزه علمیه مشهد مقدس شد.

در آن شهر از محضر اساتید برجسته ای چون آیه الله حاج میرزا نصرالله مدرس، آیه الله محمد ابراهیم بروجردی و سید مرتضی حائری بهره فراوان جست تا در ردیف اساتید آن دیار شناخته شد. سپس به سوی اصفهان مراجعت کرد. تا آن زمان نظریات شیخ مرتضی انصاری در اصفهان شهرتی نداشت ولی شیخ شریعت به بیان مسلک شیخ مرتضی انصاری همت گماشت. (۱۴۲۸)

او در سال ۱۲۹۵ ق. راهی نجف اشرف شد و در محضر مراجع تقلید آن زمان (آیات بزرگوار شیخ محمد حسین کاظمی و میرزا حبیب الله رشتی) حاضر شد و خود نیز مجلس درس مهمی تشکیل داد که بسیاری از دانشمندان حوزه علمیه نجف در آن

شرکت می کردند.

شیخ الشریعه در سال ۱۳۱۳ ق. به شوق معشوق رو به خانه معبود نهاد. او در مکه به مباحثه و گفتگو با علمای اهل سنت پرداخت به گونه ای که آنها از احاطه کامل وی به کتابهای اهل سنت در شگفت شدند. (۱۴۲۹)

پس از بازگشت از حج پروانه های فضیلت پیرامون آن شمع شریعت گرد آمدند. در این زمان درس او از مهم ترین درسهای نجف به شمار می رفت که صدها نفر در آن شرکت می کردند. این درسها عبارت بودند از:

۱. دروس عالی فقه و اصول ۲. رجال و درایه ۳. تفسیر و علوم قرآن ۴. فلسفه و کلام ۵. درس خلافیات که در این درس علت اختلاف نظریات و فتواهای فقیه بررسی می شد. او بعلاوه خطیبی توانا بود که جمعه ها منبر می رفت و به موعظه پرداخت. از دیگر امتیازات ایشان اینکه وی به تحصیل طب و ریاضیات همت گماشته و علاوه بر فرمولها و معادلات ریاضی مطالب زیادی درباره علم پزشکی آموخته بود.

گویند روزی ایشان بیمار شد و وقتی پزشک برای معالجه بر بالین او آمد شیخ الشریعه در مورد بیماری اش از کتاب قانون بوعلی سینا مطلبی گفت. پزشک تصور کرد چون شیخ نوع بیماری خود را می دانسته تنها همان قسمت کتاب را به خاطر سپرده است ولی در گفتگوهای بعدی مشخص شد او بیشتر مطالب قانون را آماده در ذهن دارد.

اساتید

شیخ الشریعه در محضر شریعتمداران زیادی درس شریعت آموخت تا شیخ شریعت شد به پاس احترامشان نام آنان در ذیل می آید:

۱. ملا حیدر علی اصفهانی ۲. آیه الله نصر الله مدرس ۳.

شیـخ محمـد صادق تنکابنی ۴. ملا احمـد سبزواری ۵. شـیخ عبدالجواد خراسانی ۶. آیه الله ملاـ محمـد باقر اصـفهانی ۷. شیخ حسین علی تویسرکانی ملایری ۸. آیـه الله شـیخ محمـد تقی هروی ۹. آیـه الله شـیخ محمـد رحیم بروجردی ۱۰. آیه الله شـیخ محمد حسین کاظمینی ۱۱. آیه الله میرزا حبیب الله رشتی

شاگردان

صـدها نفر از طلاب علوم دینی در جلسات درس ایشان شـرکت می کردند که بسـیاری از آنان بعدها در زمره مراجع تقلید در آمدند و نامی ترین آنان عبارتند از:

آیات عظام: ۱. شیخ عبدالکریم حائری ۲. سید محمد حسین بروجردی ۳. سید ضیاء الدین عراقی ۴. سید ضیاء الدین عراقی ۵. سید شـهاب الدین مرعشی نجفی ۶. سـید عبدالهادی حسینی شیرازی ۷. سـید محسن طباطبایی حکیم ۸. سید محمد کوه کمره ای (حجت) ۹. سید محمد تقی خوانساری ۱۰. محمد علی شاه آبادی.

قلم نور

از آنجـا که شـریعت در علوم گونـاگون اسـلامی مهـارت داشت در بسـیاری از رشـته هـا نوشـته هـایی پر بها از خود به یادگار گـذاشت که هر یـک در علوم مختلف حاکی از فزونی دانش اوست. از آن همه، پاره ای رساله در موضوعات فقهی و اصولی است. در علم تفسیر، فلسفه، کلام و ادبیات عرب نیز دارای آثاری نیکوست.

مرجعیت

پس از وفات آیه الله میرزا حبیب الله رشتی و آیه الله شـیخ محمـد حسـین کاظمینی شـماری از مردم از شـیخ الشـریعه تقلید می کردند ولی پس از رحلت میرزا محمد تقی شـیرازی، شیخ الشریعه یگانه مرجع جهان تشیع شد. با این حال وی رهبری دینی را چون باری سنگین بر دوش خود احساس می کرد. او در خلوت دیده شده بود که اشک ریزان با خدای خود چنین مناجات می کرد:

((خـدایا، در آخرین روزها زندگیم در دنیا به ریاست مبتلا (!) شده ام و باید سـنگینی این بار امانت را به دوش کشم! بار الها، من طاقت تحمل این امر بزرگ را ندارم... و حال آنکه تو فردای قیامت از من سوال خواهی کرد..))

شبیخون

شیخ الشـریعه در پی مبارزه با تهاجم فرهنگی دشمن کتابخانه مهمی ایجاد کرد که دانش پژوهان از آن استفاده می کردند و از دیگر اقدامات ایشان صدور اعلامیه های فراوان بود که پرده از چهره اسـتعمار می زدود در قسمتهائی از یکی از این اعلامیه ها آمده است.

((خدمت علمای بزرگ... و عموم مردم روستاها و شهرها و کوچ نشینان...

بر آقایان و هوشیاران... پوشیده نیست که بیگانگان از سده های پیشین و مدتها قبل کوشیده اند دارایی مسلمانان را برزدند و شهر و کشورشان را تصاحب کنند... قرآن سراسر حکمت را از میان آنان بردارند و آنچه از وسایل مادی و معنوی نزد آنان است نابود سازند، بیگانگان همواره برای دستیابی به این هدفها نقشه هایی ترتیب داده اند، آنگاه آیه الله شریعت چندین نمونه از نقشه ها و هدفهای دشمن را در ۱۰ مورد بازگو

کرده، در پایان دردمندانه از مسلمانان و ایرانیان می خواهد که در صف واحد در برابر دشمن متجاوز بایستند. (۱۴۳۰)

دزدان فرهنگ

در زمانی که عراق تحت سلطه انگلستان بود حکومت استعمارگر به مزدوران خود دستور داده بود هر جا کتاب نفیس و قدیمی یافتند آن را تصاحب کرده، به کتابخانه لندن بفرستند!

در این میان روحانیون آگاهی که نمی خواستند فرهنگ اسلامی به دست کفار غارت شود در مقابل آنان می ایستادند و استعمارگران با به زندان افکندن ایشان سعی می کردند به اهداف شوم خود جامه عمل بپوشانند. ولی شیخ شریعت به کمک طلاب آمده، آنها را از بند نجات می داد. برای نمونه می توان به زندان افتادن آیه الله مرعشی نجفی برای خریدن یک کتاب و سپس آزادی او به همت شیخ الشریعه اشاره کرد.

تقسیم ایران

یک سال پس از انقلاب مشروطه (در سال ۱۹۰۷ م) دو کشور استعمارگر روسیه و انگلستان در یک توافق سری ایران را به ۳ منطقه تقسیم کردند؛ مناطق جنوبی سهمیه انگلستان و شمال ایران از آن روسیه شد و برای آنکه با هم اختلافی پیدا نکنند قسمتهای مرکزی را به عنوان منطقه بی طرف سهم ایران قرار دادند. در این هنگام که تمامیت ارضی و استقلال ایران در معرض خطر جدی قرار داشت، شیخ الشریعه و دیگر علما درسهای حوزه علمیه را تعطیل و خود را برای جهاد آماده کردند؛ چنانکه در تلگرافی که بدین مناسبت انتشار دادند می خوانیم:

((اخبار موحشه مداخله اجانب در بلاد اسلامیه خصوصا به اشتهار معاهده میشومه جدیده با دولتین موجب وحشت عموم علمای اعلام... (شده است.) قاطبه علمای این مشاهد مشرفه وظایف مقامیه را تعطیل و در حفظ اسلام به ادای آخرین تکلیف (جهاد) حاضر...))

ایران در آتش

در سال ۱۳۳۰ ق با حمله روسیه به ایران شهرهای تبریز، گیلان، رشت، مشهد مقدس و چندین شهر و روستای ایران اشغال شد. در این زمان که ایران در سراشیبی سقوط قرار گرفته بود مراجع تقلید شیعه که در آن ایام در عراق بودند تصمیم گرفتند با مقاومتی قهرمانانه جلو متجاوزان را بگیرند.

در یازدهم محرم ۱۳۳۰ هیات علمیه نجف به همراه صدها نفر از طلاب حوزه علمیه و دویست هزار تن از عشایر مسلح به طرف ایران حرکت کردند. آنان تصمیم گرفتند در سر راه خود به ایران چند روزی در کاظمین توقف کرده، پس از آماده کردن مقدمات لازم به طرف ایران حرکت کنند. از جمله اقدامات آنان در کاظمین

می توان به ارسال هیات هایی به کشورهای مختلف برای مذاکره با سران آن کشورها و ارسال اطلاعیه های فراوان به مسلمانان جهان اشاره کرد.

و دیگر آماده کردن عشایر ایران برای جهاد بود که با ارسال تلگرافهای متعدد آنان را به جهاد دعوت کردند. در یکی از این برگهای زرین چنین می خوانیم:

به عموم حجج اسلام، سرداران عظام و روسای عشایر... از قدیم زمان الی کنون به واسطه مردانگی عشایر... هرگز به خیال اجانب نمی رسید که دست اندازی به خاک ایران نمایند چه رسد به سوق عساکر و جسارت... در ممالك اسلامیه. مگر در این عصر مردانگی ایرانیان محو و نابود و عقاید اسلام پشت گوشها افتاده.. یاللمسلمین یک مشهد مقدس... در مملکت شماست، آیا رواست که با وجود امثال شماها به تصرف کفار درآید و ننگ تاریخی برای شما، باقی بماند!...) (۱۴۳۱)

وقتی مردم مسلمان و عشایر غیور ایران خود را برای دفاعی جانانه آماده کردند وثوق الدوله که در آن زمان ریاست هیات وزرا را به عهده داشت با نیرنگ اولا از حرکت علما به طرف ایران ممانعت کرد. وانگهی از عشایر و دیگر امت مسلمان ایران خواست از هر گونه اقدامی که مخالف سیاستهای روسیه و انگلستان باشد خودداری کنند و به آنها هشدار داد که اگر با نیروهای در حال پیشروی انگلستان مقابله کنند دولت آنها را مواخذه خواهد کرد. و از طرف دیگر مصرانه از علما خواست که از کاظمین متفرق شوند.

عقب نشینی نیروهای روسیه و اقدامات وثوق الدوله کارگر افتاد و تندری که می رفت خصم را بسوزد توسط دولت ایران خاموش شد و علما که نمی خواستند

جنگ داخلی مشکلات ایران را دو چندان کنند از حرکت به طرف ایران منصرف شدند.

نبرد اقتصادی

شیخ شریعت در کنار دیگر علما در برابر هجوم اقتصادی دشمن دو اقدام مهم انجام داد.

۱-تشویق مردم به ایجاد شرکت های تعاونی

۲. تحریم خرید و فروش اجناس و وسایل روسیه و انگلستان.

البته در این جبهه نیز زمانی که می رفت این مبارزه منفی شکوفه دهد سفارت انگلیس با یک نامه فدایت شوم به وثوق الدوله نوشت که از علما بخواهد فتواهای خود را ملغی اعلام کنند و وثوق هم همین کار را کرد.

مجتهد مجاهد

عراق در جنگ جهانی اول به تصرف انگلستان درآمد و شیخ الشریعه ضمن صدور فتوای جهاد خود به جبهه شتافت و فرماندهی جبهه قرنه را به عهده گرفت.

یکبار که مجتهد مجاهد با کشتی کوچکی به طرف یکی از جبهه ها در حرکت بود. کشتی آنها شکست و نزدیک بود ایشان غرق شود که دیگر مجاهدان وی را نجات دادند.

نیروهای مردمی به فرماندهی علما به مدت هیجده ماه در برابر نیروهای عظیم انگلستان مقاومت کردند و اگر پیروزی نهایی متفقین و ضعف شکست عثمانی و دیگر متحدانش نبود اشغالگران هیچ گاه موفق به اشغال عراق نمی شدند. (۱۴۳۲)

در بستر انقلاب

نیروهای انگلستان و همدستانش در جنگ جهانی اول با طرح این شعار که هدف ما رهایی کامل ملتهاست توانستند عراق و دیگر کشورهای عربی را تصرف کنند اما پس از اشغال عراق نه تنها به آنها استقلال ندادند که سعی کردند با برگزاری رفراندم فرمایشی به اشغال خود حالت قانونی دهند و آنگاه که عده ای از آزادیخواهان درخواست استقلال کردند آنها را تبعید و زندانی کردند و متعاقب این اوضاع شیخ الشریعه با ارسال تلگرافهایی به حاکمان انگلیسی و فرماندهان ارشد نظامی آنان از این درخواست سرباز زدند و سعی کردند با سرکوب جلو انقلاب را بگیرند.

در این هنگام آیه الله میرزا محمد تقی شیرازی با صدور فتوایی به عراقیان اجازه داد که اگر انگلیسیان از دادن حقوق آنها سرباز زدند آنان دست به اسلحه برند و حق خود را باز پس گیرند. و این گونه بود که آتش انقلاب در عراق زبانه کشید.

در هنگامی که تمامی شهرهای عراق در آتش انقلاب می سوخت ناگهان آیه الله

میرزا محمد تقی شیرازی که در این زمان رهبری انقلاب را به عهده داشت به طور مرموزانه ای درگذشت ولی در آن لحظات حساس آیه الله شریعت اصفهانی علم بر زمین افتاده میرزای شیرازی را برداشت و با صدور بیانیه ای از مردم عراق خواست به انقلاب ادامه دهند و سپس در اجتماعی که در صحن حضرت علی علیه السلام برگزار شده بود حاضر شد و در حالی که به علت کهولت و ناتوانی نمی توانست به تنهایی راه برود با کمک چند نفر از اطرافیان بر فراز منبر قرار گرفت و پس از تسلیت از دست دادن میرزا، مجاهدان را به استقامت فراخواند و آنگاه آیه الله سید ابوالحسن اصفهانی را به عنوان نماینده خود انتخاب کرد و پرچم جهاد را به دست او سپرد.

در همین ایام ویلسون، نماینده انگلستان در عراق تصمیم گرفت با فرستادن پیام تسلیتی باب گفتگو با شیخ را باز کند، او را به پندار خود بفریبد اما نتوانست و انقلاب همچنان ادامه یافت. (۱۴۳۳)

متعاقب این اوضاع نیروهای انگلیسی که در ایران و هند مستقر بودند به طرف عراق روانه شدند تا اینکه تعداد آنها به یکصد و پنجاه هزار نفر رسید که به انواع سلاحهای پیشرفته و هواپیماهای جنگی مجهز بودند. قدرت روز افزون نیروهای انگلستان، تمام شدن منابع مالی مجاهدان و قرار گرفتن آنان در محاصره اقتصادی و نظامی، نیز تغییر سیاست انگلستان و پیشنهاد تشکیل حکومت ملی در عراق از طرف دیگر موجب شد که بین رهبران جهاد اختلاف افتد و انقلاب متوقف شود. دولت انگلستان به طور رسمی تغیر سیاست خود را اعلام کرد و بدین

سـان اسـتقلال خود را هر چنـد نـاقص به دست آورد. اگر انقلاب به پیروزی نظـامی می رسـید علمـا می توانسـتند بـا تشـکیل حکومت اسـلامی عراقی آباد و آزاد بسازنـد عوامل فوق در کنار سـستی که به مناسـبت شـروع فصل کشاورزی در مردم عراق پدیـد آورده بود باعث شـد که نیروهای انگلسـتان بتواننـد به طرف شـهرهای مقـدس پیشـروی و کربلا، کوفه و آنگاه نجف را اشغال کنند.

پس از اشغال نجف ۱۷ تن از علما و از جمله حسن فرزند شیخ الشریعه دستگیر و برای تبعید روانه بصره شدند.

خاندان

آیه الله شـریعت بـا یکی از نوادگـان آیه الله شـیخ محمـد حسـین اصـفهانی مولف کتاب فصول ازدواج کرده بود و حاصل این ازدواج ۳ فرزند پسر بود:

۱. شـیخ حسن: وی فرزند بزرگ شـیخ الشریعه بود و در انقلاب نقش بسزایی داشت. ۲. شیخ مهدی، او تقریرات درس پدرش را به رشـته تحریر کشید و کتاب (اعلام الاعلام بمولد خیر الانام) از اوست. ۳. شیخ محمد شریعت (۱۲۸۳–۱۳۵۷ ق.): وی در نجف به تکمیل علوم خود پرداخت. در سال ۱۳۳۱ ش. آیه الله بروجردی او را به عنوان نماینده خود راهی اصـفهان کرد. شیخ محمـد پس از رحلت آیه الله بروجردی امام امت (ره) را به عنوان مرجع اعلم معرفی کرد که عده ای از علمای پاکسـتان هم به پیروی از ایشان امام را مرجع تقلید اعلم به مردم معرفی کردند. (۱۴۳۴)

صبح تیره

سرانجـام روح پر فتوح آیه الله شـریعت اصـفهانی پس از عمری تلاش در راه اسـلام و قرآن در شب یکشـنبه هشـتم ربیع الثانی سال ۱۳۳۹ ق. قفس تن را دریـد و آن نفس مطمئنه به سوی پروردگـارش پر کشـید و پیکر مطهرش در جوار قبر امیر مؤمنـان علیه السلام به خاک سپرده شد.

در سال ۱۳۶۶ ق. که آیه الله حاج آقا حسـین قمی دار فانی را وداع کرد و می خواسـتند او را کنار شـیخ الشـریعه دفن کنند در هنگام حفر قبر مقداری از قبر شـیخ شـریعت خراب شد و حاضـران با تعجب دیدند جسد آن فقیه فرزانه هنوز کاملا تازه اسـت چنانکه گویا روز پیش به خاک سپرده شده است.

میرزای نائینی

ولادت

محمـد حسـین نام داشت. به سال ۱۲۴۰ش (۱۲۷۷ق) در نـایین و در خانـدانی فاضـل و محیطی روحـانی و خـانه ای پر مهر و عطوفت قـدم به عرصه گیـتی نهـاد. پـدرش شـیخ الاسـلام میرزا عبـدالرحیم از خانـدان بزرگ منـوچهری بود که پـدرانش در اصـفهان پشت در پشت لقب شـیخ الاسـلامی داشتند. خاندان نائینی در اصفهان به بهره مندی از خوبیها شهره عام و خاص و از

نظر علم و دینداری زبانزد همگان بودند و خانه ایشان در زمان بروز مشکلات، پناه مستمندان بود.

تحصیلات علوم دینی

او تحصیلات ابتدایی حوزوی خود را در زادگاه خویش گذراند و پس از آن در ۱۷ سالگی (۱۲۹۳ق) به اصفهان رفت و در آن حوزه علمی بزرگ، دروس عالی فقه، اصول، فلسفه و حکمت را از اساتید فرهیخته ذیل آموخت: ابوالمعالی فرزند حاج محمد ابراهیم کلباسی، شیخ محمد باقر ایوانکی فرزند شیخ محمد تقی اصفهانی و جهانگیر خان قشقایی.

وی در سال ۱۳۰۳ق راهی نجف اشرف شد و به سامرا رفت؛ زیرا آن دیار مقدس با حضور میرزا محمد حسن شیرازی و دیگر اساتید، رونق علمی یافته و دانش پژوهان بسیاری را به سوی خود جلب کرده بود.

نائینی درآغاز ورود به حوزه سامرا در درس دو استاد فرزانه سید محمد طباطبایی فشارکی و سید اسماعیل صدر شرکت جسته، سپس در محفل پربار درس میرزا محمد حسن شیرازی حضور یافت و مدت نه سال از دانش سرشار او بهره برد.

محمد حسین با سفر به نجف، از درس اخلاق آخوند ملا حسینقلی همدانی استفاده کرد. او پس از رحلت میرزای شیرازی به همراه سید اسماعیل صدر راهی کربلا شد و در مدت ۲ سال اقامت در

آنجا از این استاد عزیز (صدر) سود جست و سپس با اندوخته ای ارزشمند و کوله باری گرانسنگ در سال ۱۳۱۶ق راهی نجف و مقیم آنجا شد. وی در کنار تدریس، در جلسه علمی آخوند خراسانی حاضر شد.

پرورش یافتگان

میرزای نائینی با مقام والای علمی، سیاسی و معنوی خویش، شاگردان فاضل و آگاهی را به عالم اسلام عرضه کرد که هر یک محور فکری و علمی در جامعه شدند، شاگردانی همچون: سید محسن طباطبائی حکیم، سید محمد حجت کوهکمری، سید محمد هادی میلانی، سید ابوالقاسم خوئی، سید محمد حسین طباطبائی، سید محمود حسینی شاهرودی، سید جمال الدین گلپایگانی و...

نوآوری در اصول

از جمله دانشمندانی که در رونق و جلو رفتن «اصول» زحمت فوق العاده کشید، آیه ا... نائینی است تا جائی که «نوآور» و «مجدد الاصول» نام گرفت و اکثر معاصران از نظریات وی پیروی می کنند و آن را همسنگ با نظریات آخوند خراسانی در اصول به شمار می آورند.

نهضت مشروطیت

آیه ا... نائینی را می توان از پیشگامان این نهضت به شمار آورد. در سال ۱۳۲۷ق مشروطه خواهان حکومت را در دست گرفتند، لکن با دخالت اجانب، فئودالها و غربزدگان و ایادی استکبار رهبری نهضت را تصاحب نمودند و انقلاب را از مسیر اصلی اش منحرف ساخته به جای کیفر دشمنان واقعی مشروطه، شیخ فضل ا... نوری را بر دار کردند. اکثر علمای بزرگ نجف همچون میرزای نائینی به این امید که خواهند توانست به آن نهضت، محتوایی اسلامی ببخشند، از آن پشتیبانی کردند. مخالفان برای مقابله با نهضت تلاش کردند و حتی میرزا را نیز هدف قرار دادند. در این میان مرگ مرموز و ناگهانی آخوند خراسانی، باعث تضعیف نهضت گردید هر چند مانع حرکت علما به ایران نشد. رهبران روحانی از جمله نائینی به سوی کاظمین حرکت کردند و سرانجام فعالیتهای آنان باعث شد تا آرامش به ایران بازگردد.

کتاب تنبیه الامه

آیه ا... نائینی این کتاب را در بحران انقلاب مشروطه (۱۳۲۷ق) به فارسی نوشت و مورد تأیید بعضی از بزرگان قرار گرفت. او در این کتاب حاکمیت اسلام ناب محمدی را اثبات کرده و پرده از چهره حکومتهای استبدادی برداشته و زندگی در زیر سلطه استبداد را با بردگی مساوی می داند.

ایشان از قائلین به ولایت مطلقه فقیه است که در این کتاب تمام مناصب و شؤون اعتباری امام معصوم را برای فقیه جامع الشرایط ثابت می داند. از نظر او، علما شرعاً مسؤول دستگاه حکومتی اند و جلو گیری از بی نظمی و بی عدالتی در جامعه از وظایف آنهاست و در غیبت امام عصر رهبری جامعه بر عهده آنان می باشد... به

گفته شهید مطهری... افسوس که جو عوام زده محیط ما، کاری کرد که آن مرحوم پس از نشر آن کتاب، یکباره مهر سکوت بر لب زده، دم فروبست.

مبارزه با استعمارگران

پس از شروع جنگ جهانی اول و اشغال شدن بخش وسیعی از عراق به دست نیروهای انگلیسی، علمای شیعه وارد صحنه شده علیه آنان حکم جهاد داده اند. آیه ا... نائینی همگام با دیگر علما علیه قوای خارجی دست به قیام زد.

پس از شکست دولت عثمانی، دولت انگلیس درصدد روی کارآمدن حکومتی دست نشانده و انگلیسی بر عراق برآمد و از مردم عراق دعوت شد تا در یک انتخابات عمومی برای تعیین یک حاکم انگلیسی برای خود شرکت جویند. علما و روحانیون طراز اول عراق نیز دوباره به مخالفت برخاسته، انتخاب فردی کافر را برای حکومت بر مسلمانها حرام دانستند. دولت انگلیس که خود را در مخمصه دید، قراردادی با ملک فیصل بست و او را در سال ۱۳۴۰ق پادشاه عراق گردانید.

فتوای علما، امکان انتخابات را در شهرهایی چون نجف و کوفه سلب کرد. بعد از این رخدادها بود که زمینه تبعید آیه ا... نائینی و آیه ا... سید ابوالحسن اصفهانی به ایران فراهم شد. سرانجام ملک فیصل در اثر فشار مردم و علما، مجبور به عذرخواهی از مراجع تبعید شده گردید و آن دو فرزانه دهر پس از یک سال دوری از حوزه علمیه نجف، در سال ۱۳۴۲ق بازگشتند.

تألیفات

از آن دریای بیکران علوم دینی، آثار ذیل به یادگار مانده است: تعلیقه بر عروه الوثقی، لباس مشکوک، التعبدی والتوصلی، وسیله النجاه، سؤال و جوابهای استدلالی فقهی، تقریرات اصول، که برخی از شاگردان او درسهای علم اصول وی را به رشته تحریر در آوردند.

افول ستاره آسمان فقاهت

سرانجام استاد فقها و مجتهدان عصر، آیه ا... العظمی میرزا محمد حسین نائینی، پس از عمری تلاش و خدمت در پرورش شاگردان گرانمایه و تعالی اسلام و مسلمین در ۲۶ جمادی الاولی ۱۳۵۵ (ق۱۳۱۵ش) در ۷۸ سالگی به رحمت ایزدی پیوست و پیکر پاکش در کنار حرم مطهر حضرت علی علیه السلام به خاک سپرده شد.

مرحوم آقای آقا ضیاء عراقی

زندگانی

مرحوم آقای آقا ضیاء عراقی (اراکی) یکی از اساتید علما و مراجع بزرگ حوزه نجف در اوسط قرن اخیر بود. معظم له

دانشـمندی محقق و مجتهدی متبحر و محدثی عالم به علم رجال و تفسیر بود. زادگاهش شهرستان اراک بود و پس از پیمودن مقـدمات علوم عازم نجف اشـرف گردیـد و چندین سال در عتبات سـرگرم تحقیقات علمی و مباحثات فقهی بود. آقا ضـیاء از اجله تلامذه آخوند خراسانی، علامه یزدی، مرحوم همدانی و آقا شریعت اصفهانی بود، و خود سالهای متمادی در حوزه نجف از مدرسـین بزرگ محسوب بود. مرحوم آقا ضیاء معاصر با آیت الله نائینی و آیت الله کمپانی و آیت الله اصفهانی است که این چهـار نفر در جمله اساتیـد فقها و مراجع طراز اول جهان تشـیع بودنـد و اغلب آیات و مراجع بعـدی ما از کرسـی درس آنها به درجه اجتهاد و استادی رسیدند.

مرحوم مدرس تبریزی در ریحانه الادب می نویسد: آقای آقا ضیاء عراقی از مراجع طراز اول شیعه و از فحول علمای امامیه بود. حوزه درس فقه و اصول او در نجف اشـرف محـل اسـتفاده علمـا و آیـات عرب و عجم گردیـد. در تقریر مسائـل فقهی و بیـان احکام حسن تحریر و تقریر در عصر خویش بی مانند بود. در اصول مقالاتی

به رشته تحریر برد و شرحی بر تبصره علامه نوشت...

بعضی وفات او را در ذیحجه سال ۵۹ و برخی در ذیحجه سال ۱۳۶۱ در نجف اشرف نوشته اند.

سید ابوالقاسم خویی

ولادت

(زاده نیمه ماه رجب ۱۳۱۷ (قمری) در خوی، استان آذربایجان غربی ۱۷ مرداد سال ۱۳۷۱ در شهر نجف) از فقها و مراجع عالی تقلید شیعه دارای درجه ی آیت اللهی از حوزه ی علمیه است.

زندگی و تحصیلات

و به همراه پدر به منظور تحصیل علوم دینی به نجف که در آن زمان بزرگ ترین حوزه علمیه جهان اسلام به حساب می آمد، رفت. وی در سالهای تحصیل در حوزه علمیه نجف از شاگردان مهدی مازندرانی، ضیاء الدین عراقی و محمدحسین نائینی [۱] بود.

او در حوزه های مختلف علوم حوزوی صاحب رای و اندیشه است که از آن جمله می توان به بحث های گسترده وی در علوم فقه و اصول اشاره کرد

شاگردان

ابوالقاسم خویی شاگردان بسیاری را از کشورهای مختلفی چون ایران، کویت، پاکستان، سوریه، لبنان، بحرین، هند، افغانستان، آفریقا، خاور دور و عراق تربیت کرد. وی در تمام طول خویش به عده معدودی از شاگردان خود اجازه اجتهاد داد. از برجسته ترین کسانی که ایشان شخصا به وی مدرک اجازه اجتهاد داد میرزاعلی فلسفی بود

از شاگردان ایرانی او می توان به میرزا محسن کوچه باغی تبریزی، سید محمد صادق روحانی، میزا جواد آقا تبریزی، حسین وحید خراسانی، سید هاشم غضنفری خوانساری، سید جلال الدین فقیه ایمانی و از شاگردان ایشان در دیگر کشورها از سید محمد حسین فضل الله، آصف محسنی، علاءالدین بحرالعلوم، محمد باقر صدر و علی سیستانی اشاره کرد.

تالیفات

از وی کتب بسیاری در موضوعات مختلف علوم اسلامی بجا مانده است که از میان آنها می توان به کتاب هایی چون: اجود التقریرات در اصول فقه، البیان فی علم التفسیر در تفسیر قرآن، نفحات الاعجاز فی علوم القرآن، منهاج الصالحین فی بیان احکام الفقه که تا کنون بیست و هشت بار تجدید چاپ شده است، [نیازمند منبع] مناسک الحج و توضیح المسائل اشاره کرد.

وی همچنین در علم رجال به نگارش کتابی در بیست و چهار مجلد با عنوان «معجم رجال حدیث و تفصیل طبقات رواه» پرداخت

منابع

وب گاه رسمی

مرکز اسلامی آیت الله خویی در انگلستان

مدرسه الایمان آیت الله خویی در نیویورک

سید محسن امین. «فصل کتاب». اعیان الشیعه. تحقیق سید محسن امین. چاپ اول، بیروت: دارالتعارف للمطبوعات، ۱۴۰۶، ISBN ۹۶۴-۳۷۱-۳۴۸-۲، ج ۶، صفحه ۵۵.

احیای تشیع. ولی نصر. ۲۰۰۶. ISBN ۰۳۹۳۰۶۲۱۱۲. ص۱۲۵ و ص۱۴۴

اعراب شیعه: مسلمانان از یاد رفته. گراهام فولر. ۲۰۰۱. ISBN ۰۳۱۲۲۳۹۵۶۴. انتشارات پالگریو مک میلن.

دانشنامه بریتانیکا. نسخه ۱۹۹۳. ص۶۹.

حاج سید محمود شاهرودی

زندگانی

حضرت آیه الله العظمی حاج سید محمود شاهرودی در خانواده مذهبی به سال ۱۲۹۸ یا ۱۳۰۱ هجری قمری در یکی از روستاهای شاهرود متولد شده و پس از طی تحصیلات اولیه و دوره مقدمات در شهر بسطام عازم حوزه علمیه مشهد مقدس شدند و در دروس سطح و خارج فقه و اصول محضر اساتید و فقهای آن زمان حاضر شدند.

سپس در سال ۱۳۲۸ هجری قمری عازم حوزه علمیه نجف اشرف شده و از محضر درس مرحوم آقای آخوند خراسانی صاحب کفایه بمدت یکسال و نیم استفاده نمودند. پس از فوت استادشان به مجلس درس مرحوم آقای نائینی و آقای عراقی حاضر شدند و از آن دو بهره وافی بردند و همزمان به تدریس و تربیت طلاب مشغول شدند. پس از فوت استادشان مرحوم آقای نائینی تدریس خارج ایشان شروع گشت و مورد توجه فضلا و طلاب قرار گرفت. پس از فوت مرحوم آقا سید ابوالحسن اصفهانی رساله عملیه ایشان در دسترس مقلدین در کشورهای عراق و ایران و خلیج و لبنان و هند و پاکستان قرار گرفت.

و با درگذشت مرحوم آقای بروجردی مرجعیت ایشان در اماکن یادشده بخصوص ایران و عراق و خلیج، شهرت و توسعه بیشتری حاصل نمود و حوزه بحث فقه و

اصول ایشان در نجف فضلا و علماء بیشماری را در برداشت و نماز جماعت مسجد هندی بیشترین نمازگزار را داشت. تأمین هزینه های درمانی طلاب در نجف و همچنین شهریه و تأمین نان طلاب حوزه های علمیه نجف و کربلاء و سامراء و مشهد مقدس به عهده معظم له قرار داشت. اولین بار در تاریخ مرجعیت و حوزه از طرف ایشان گروهی به عنوان بعثه دینیه حج در سال ۱۳۸۷ هجری قمری (۱۳۴۶ شمسی) به امر معظم له و به سرپرستی آقازاده بزرگ ایشان اعزام شدند که بسیار مورد استقبال حجاج قرار گرفت. همچنین معظم له نخستین شهرک مسکونی طلاب بنام «حی الامام الشاهرودی» را در نجف اشرف تأسیس نمودند. عمر پر برکت مرجعیت ایشان همواره در تربیت فضلا و علما و رسیدگی به امور حوزه و تدریس و تألیف بود و آثار فراوانی مانند کتاب الحج و کتاب الاجاره و یک دوره اصول از ایشان بجا مانده است. و سرانجام پس از قریب یک قرن عمر سراسر تقوی و فضیلت و تلاش علمی و سرپرستی حوزات علمیه در ۱۷ شعبان ۱۳۹۴ قمری، دار فانی را وداع نموده و در صحن مطهر امیر مؤمنان علی (علیه السلام) در سمت بالای سر مدفون گردیدند.

آیت الله العظمی حاج میرزا محمد حسن آشتیانی

ولادت و تحصیل

حضرت حجه الاسلام والمسلمین، شیخ الفقهاء و المجتهدین، عالم ربانی و فقیه صمدانی آیت الله میرزا حسن آشتیانی از علمای بزرگ شیعه (سر سلسله بیت رفیع) آشتیانی است.

در حدود سال ۱۲۴۸ ه ق در آشتیان چشم به هستی گشود و در همین شهر به فراگیری خواندن و نوشتن پرداخت. سیزده ساله بود که به بروجرد سفر کرد و چهار سال در آن جا

ماند و ادبیات را فرا گرفت و مدت یک سال و نیم از محضر درس مرحوم سید شفیع جاپلقی (متوفی ۱۲۸۰) استفاده کرد پس از آن رهسپار نجف اشرف شد و در آن جا از محضر درس اساتید حوزه نجف خصوصا شیخ اعظم مرتضی انصاری بهره ها برد. چون سنش کم بود پشت پرده می نشست تا آن که در یکی از روزها بر اثر اظهار نظری که در درس می کند شیخ به استعداد فوق العاده او پی می برد و وی را به حضور فرا می خواند و او در درس شیخ از کسانی شد که «تثنی الیهم الخناصر» و به خاطر حسن تعبیر و لطف تقریری که داشت درس استاد را برای دیگران تقریر می کرد و به لسان الشیخ، شهرت یافت و تقریرات استاد را می نوشت.

بازگشت به ایران

در سال ۱۲۸۲ یکسال بعد از وفات شیخ انصاری مرحوم آشتیانی در حالی که به مرحله رفیعه اجتهاد نایل آمده بود به ایران بازگشت و ساکن تهران شد و برای اولین بار افکار و اندیشه ها و تحقیقات نوین شیخ انصاری خاصه در علم اصول را در تهران نشر داد و به همین جهت طلاب متعدد از اطراف و اکناف به تهران روی آوردند و در درس او شرکت جستند و از یافته های او استفاده کردند.

سفر حج

آشتیانی در سال ۱۳۱۱ به قصد حج به حجاز سفر کرد و در بازگشت به زیارت عتبات عالیات رفت و هنگامی که به سامرا رسید با استقبال مرحوم میرزای شیرازی و علمای بزرگ حوزه مواجه شد وی در این سفر میهمان مرحوم میرزای شیرازی بود و این تجلیل دو جهت داشت یکی شخصیت خود ایشان و دیگر به لحاظ ضرورت تقویت اسلام و روحانیت چرا که هنوز ناصرالدین شاه در قید حیات بود.

نقش ایشان در الغای امتیاز رژی

در ماه رجب سال ۱۳۰۷ ه ق هنگامی که ناصرالدین شاه امتیاز انحصار توتون و تنباکو (رژی) را به یک شرکت انگلیسی داد، میرزا حسن شیرازی (م ۱۳۱۲) استعمال توتون و تنباکو را در ربیع الثانی ۱۳۰۹ ه ق

نوامبر ۱۸۹۱م تحریم کرد و میرزا حسن آشتیانی و علمای دیگر هم به مخالفت برخاستند و پس از آن که گفتگوهای مرحوم آشتیانی با شاه و صدراعظم راجع به پیامدهای ناشی از اعطای این امتیاز بی نتیجه ماند مبارزه ادامه یافت و اوج گرفت. شاه طی نامه ای خشونت آمیز از آشتیانی خواست که در جهت لغو حکم تحریم میرزای شیرازی اقدام کند، لکن میرزای آشتیانی در پاسخی که برای شاه فرستاد حمایت خود را از حکم انقلابی میرزای شیرازی اعلام کرد ناصرالدین شاه ابتدا از در ملایمت درآمد اما دیری نپایید که کار دیگر بار به خشونت گرایید و از آشتیانی خواست که یا از تهران خارج شود و یا علنا قلیان بکشد و ایشان خارج شدن از تهران را برگزید. به مجرد اطلاع یافتن علمای تهران از این تصمیم همه عازم به خروج از تهران شدند. مردم غیور تهران پس از اطلاع از این تصمیم شورش

کردند و به کاخ سلطنتی یورش بردند و ۳۰ کشته و زخمی دادند و با استقامت خود از خروج بزرگترین عالم شهر جلوگیری کردند. ناصرالدین شاه که اتفاق علما و پشتیبانی قاطع مردم را دید ناچار امتیاز را لغو کرد. (۱)

تالیفات

عن علی علیه السلام: عقول الفضلاء اطراف اقلامهم. خرد دانشمندان در پیرامون نوشته های آنان است.

یعنی از نوشته ها و تالیفات افراد می توان به میزان عقل و اندیشه آنان پی برد و مرحوم آشتیانی در فقه و اصول از اعاظم علمای شیعه محسوب است و آثار او گواه بر این معنی است.

۱-بحر الفوائد، حاشیه ای است بر رسائل شیخ مرتضی انصاری. (الذریعه ج ۲

۴۴). ۲-رساله فی الاجزاء، طهران ۱۳۱۸ق، سنگی، رقعی ۱۵۹ص. ۳-رساله فی قاعده نفی العسر و الحرج، چاپ تهران، ۱۳۱۴. ۴-رساله فی حکم اوانی الذهب و الفضه، چاپ تهران، ۱۳۱۳ (همراه ازاحه الشکوک). ۵-ازاحه الشکوک فی حکم اللباس المشکوک، تهران، ۱۳۱۳ق سنگی، رقعی ۱۴۱. (الذریعه ج ۱

۵۲۷). ۶-رساله فی نکاح المریض. ۷-رساله فی الجمع بین قصدی القرآن و الدعاء، طهران، ۱۳۱۴ق، سنگی، ۱۳۹ص (همراه رساله فی قاعده نفی العسر و الحرج). ۸-رساله فی انه اذا سلمت جماعه یکتفی بجواب واحد بصیغه الجمع ام لا ۹-کتاب القضاء. در سال ۱۳۲۷ ه ش چاپ شده است: سربی، وزیری، ۴۹۰ص.

مؤلفات خطی

۱۰-مباحث الالفاظ. تقریرات شیخ انصاری که نسخه خطی آن گم شده است. ۱۱-کتاب الخلل فی الصلاه، شرح مبحث خلل از شرایع الاسلام است. نسخه ای از آن در آستان قدس ۷۷۴۱ و نسخه ای در سامراء است مدرسه شیرازی (الذریعه ۷۲۴۹). ۱۲-کتاب الوقف و احیاء الموات و الاجاره. ۱۳و۱۴-کتاب الاجاره و کتاب احیاء الموات در یک جلد، تقریر بحث شیخ انصاری. (الذریعه ۱/۱۲۲) ۱۵-سؤال و جواب (به فارسی) گردآورده محمدعلی یوزباشی (مقدمه ای بر فقه شیعه ۳۵۸).

فرزندان او

معظم له چهار پسر و یک دختر داشت:

۱-آیت الله حاج شیخ مرتضی آشتیانی (متوفی ۱۳۶۵ق) که در عصر خود از فقها و مدرسان بزرگ حوزه های علمیه بود و در قضیه بانک روس و حوادثی که منتهی به لغو امتیاز آن شد نقش بسزایی داشت و در جنبش مشروطیت نیز شرکت داشت. وی از جمله علمایی بود که در حرم حضرت عبدالعظیم علیه السلام متحصن گردید.

اختران فروزان ری و طهران ۱۷۴؛ گنجینه یا کشکول سیاح ۶۶؛ (تاریخ علماء خراسان، گنجینه دانشمندان ج ۷

.(۹۷

۲-افتخار العلماء مرحوم آقا میرزا مصطفی متخلص به صهبا که در جنبش مخالفت با موسیو نوز بلژیکی نقش بسزایی داشت و در قیام مشروطیت در صف مردم قرار داشت و در تاریخ ۱۳۲۷ ه ق در سن ۴۲ سالگی در منزلش واقع در جوار حضرت عبدالعظیم علیه السلام ترور شد. از تالیفات اوست: افتخارنامه حیدری که دیوانی است فارسی در غزوات حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام و زندگینامه آن حضرت از ولادت تا شهادت در ۱۸۰۰ بیت، در دو جلد به چاپ رسیده است.

جلد اول درباره جنگهای روزگار حضرت محمدصلی الله علیه وآله و جلد دوم درباره جنگهای پس از رحلت پیامبر (ریحانه الادب ج ۳

۴۸۰؛ الذریعه ج ۲

۲۵۶)؛ مؤلفین مشار۶

۲۰۶-۲۰۴؛ گنجینه دانشمندان

ج ۳

۳۶۴؛ اختران فروزان ری ۱۸۷؛ رجال ایران بامداد ۴

۱۰۳-۱۰۱؛ ادبیات فارسی بر مبنای تالیف استوری ج ۲؛ تاریخ مشروطیت ایران تالیف کسروی ۲۹۵؛ مجله ارمغان سال ۵، ش ۱۱، ص ۵۱۶.

۳-مرحوم حاج میرزا هاشم آشتیانی که در دوره های سوم تا هشتم مجلس شورای ملی به نمایندگی انتخاب گردید و در حدود سال ۱۳۴۰ شمسی در سن ۹۰ سالگی از دنیا رفت. وی تالیفاتی در ادعیه و زیارت از خود به یادگار گذاشت.

تاریخ بیست ساله ایران از حسین مکی؛ شرح رجال ایران ج ۳؛ رجال عصر مشروطیت از سید ابوالحسن علوی، تلاش آزادی از باستانی پاریزی؛ زندگینامه رجال و مشاهیر ایران، ج ۱

۳۸؛ تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران از بهار ج ۱و۲.

۴-مرحوم آیت الله حاج میرزا احمد آشتیانی (۱۳۰۰-۱۳۵۹ق) متخلص به «واله از حکماء متاله و فقهای متبحر پایتخت بود. که در فنون مختلف جمعا ۶۲ تالیف گرانبها از آن جناب باقی مانده است. آن بزرگمرد به هنگام وفات متصدی مدرسه علمیه مروی تهران بود. رک: اختران فروزان ری و طهران ۱۸۰؛ مقدمه چهارده رساله فارسی.

۵-آقا زاده خانم که نامش فاطمه بود و به همسری عموزاده خود مرحوم میرزا جعفر، معروف به میرزا کوچک آشتیانی درآمد و حکیم متاله مرحوم حاج میرزا مهدی آشتیانی فرزند اوست.

شماری از شاگردان او

آیت الله میرزا احمد آشتیانی فرزند او *میرزا فضل الله صادقی مشهور به آشتیانی از حکلماء و قضات. *ملا محمد آملی بن علی *مرحوم آیت الله حاج آقا حسین قمی *مرحوم آیت الله حاج میرزا محمد فیض قمی مرحوم آیت الله آقا میرزا محمدعلی شاه آبادی *مرحوم آیت الله شیخ محمدجواد حاج آخوند قمی *مرحوم آیت الله حاج شیخ باقر تهرانی *مرحوم آیت الله شیخ علی اکبر نهاوندی (م ۱۳۶۹ق) *آقا سید میرزا اسحاق بن رحیم ستونی

همـدانی *مرحوم آیت الله حـاج شـیخ محمـدعلی حائری قمی (م ۱۳۵۸) *مرحـوم سـید اسـماعیل مرعشی (م ۱۳۵۴ه) ملقب به شریـف الاسـلام کـه در طـب و شـیمی و علـم حروف مـاهر بـوده اسـت. *مرحـوم میرزا نصـرالله نقـوی بـن سـیدرضا (م ۱۳۲۶ خورشـیدی) *سـید محمـد تنکابنی بن محمدتقی (م ۱۳۵۹) *آقا سـید محمـدآقا بهبهانی طهرانی *شـیخ فیاض سـرخه دیزجی زنجـانی (م ۱۳۶۰) *ملا اسـماعیل قره بـاغی *آیت الله سـید فخرالـدین میرزائی قمی *علامـه حکیم میرزا مجیـد زنجانی (م ح ۱۳۲۴). *شـیخ فتحعلی زنجانی بن حاج ولی بن علی عسگر (م ۱۳۳۸) *مرحوم آیت الله آقا محمـد کبیر قمی (م ۱۳۶۹) *شیخ حسین مازندرانی کولائی (م ح ۱۳۳۵) *شیخ علی اکبر مازندرانی (م ح ۱۳۳۰)

ستایش دانشمندان و تراجم نگاران از فقید سعید

علامه سید محمد تنکابنی شاگرد او می گوید:

العلامـه افضـل علمـاء المرکز، جنـاب المسـتطاب صـاحب البیان الحسن و الاخلاق المرضـیه المحقق المـدقق البارع الحاج میرزا حسن الآشتیانی قدس الله نفسه الزکیه و من ظن می کنم که اگر مرحوم شیخ مرتضی الانصاری قدس سره زنده می بود تقدیر و تصدیق می کرد که بیانی اوفی از بیانش و تقریری اکمل از تقریرش نمی شود و فضـلایی که به تدریسش حاضر بودند در این باب تصدیق می کنند و دلیل بدین امر بیان اوست مطالب مصنف (ره) را در حاشیه کبیره...» (۲)

علامه میرزا محمـدعلی مدرسـی تبریزی می نویسد: «حاج میرزا محمدحسن آشتیانی تهرانی عالم محقق و فاضل مدقق از اعیان علماء و مجتهدین ایرانی که به فضل و دیانت و وثاقت معروف و از شاگردان شـیخ مرتضـی انصاری بود و اخیرا به تهران آمده و در حوزه درس او مرجع استفاده بسیاری از اجلاء عصر خود گردید.» (۳)

در مآثر و آثار (۴) می نویسد: «میرزا محمد حسن آشتیانی سلمه الله در تاریخ جمع این تالیف از رؤسا

بزرگ دارالخلافه است... از وقتی که این بزرگوار به طهران آمده است تکمیل اصول الفقه را بر سبک جدید وسیله عظمی پدید شده. بعد از مرحوم حاج ملاهادی عمده تلمذ طلاب و مستعدین در دارالخلافه بر این دانشور یگانه است و سالها می گذرد که زحمات حکومات شرعیه کلیه بر عهده وی قرار گرفته (ادام الله ایام افاضاته .

در نجوم السماء آمده: «وی از اعاظم علماء کرام و متفقهین اصولیین عظام بوده...» (۵)

درسهایی جاودانه از زندگی او

شاگردش مرحوم سید محمد تنکابنی صاحب ایضاح الفرائد می گوید: «آن مرحوم مواظب طاعات و عبادات و نماز شب و زیارت عاشورا در جمیع اوقات عمرش و زیارت جامعه کبیره در شبها و مجد در نشر علوم و تالیف کتب و جواب استفتاءات بودند.» (۶)

فرزند بزرگوارش مرحوم حاج شیخ مرتضی نقل کرده است: «ایشان در موقع ارتحالش زیارت جامعه کبیره را می خواند و می گفت: (من والاکم فقد والی الله، و من عاداکم فقد عادالله، و من احبکم فقد احب الله و من ابغضکم فقد ابغض الله و من عصاکم فقد عصی الله انتم السبیل الاعظم و الصراط الاقوم و شهداء دارالفناء و شفعاء دارالبقا و الرحمه الموصوله و الآیه المخزونه و الامانه المحفوظه و الباب المبتلی به الناس من اتیکم فقد نجی و من لم یاتکم فقد هلک) پس روحش به سوی موالیانش پرواز و حشرش با ایشان گردید» من احب شیئا حشره الله معه (۷).

وفات و مدفن

از خاطره و دل ها نرود یاد تو هرگز ای آن که به نیکی همه جا ورد زبانی

سرانجام این فقیه بلند پایه در ۲۸ جمادی الاولی ۱۳۱۹ه ق در تهران درگذشت و جنازه اش را که به امانت به خاک سپرده شده بود، پس از یک سال به نجف اشرف حمل و در مقبره حاج شیخ جعفر شوشتری به خاک رفت. مزار پاکش چشمه سار زلال حقایق است که همواره خواهد جوشید و مشتاقان و شیفتگان را سیراب خواهد ساخت.

پی نوشتها

۱–و نیز نک: شورش بر امتیازنامه رژی از فریدون آدمیت؛ تحریم تنباکو از ابراهیم تیموری. **

۲–علماء معاصرین، ۳۷۹. **۳–ریحانه الادب، ج ۱

۴۹. **۴–ص ۱۵۱. **۵–نجوم السماء ۱

۳۴۲. **۶–علماء معاصرین ۳۷۹. **۷–اختران فروزان، ری و طهران، ۱۷۳.

مآخذ

ریحانه الادب، ۱

۴۹ و۳

۴۸۰. **معجم المؤلفین ۵

۱۸۶. **طبقات اعلام الشیعه، ۱

۳۹۰، ۳۸۹. **اعیان الشیعه ۵

۳۷. **معجم رجال الفکر والادب فی النجف، خلال الف عام

۲۱. **گنجینه دانشمندان، ۴

۳۶۴. **تحریم تنباکو ۱۵۱-۸۳ از ابراهیم تیموری. **شورش بر امتیاز نامه رژی، فریدون آدمیت، ۱۳۷-۷۴. **طرح دایره المعارف بزرگ اسلامی ۹۲و۹۳. **تاریخ رجال ایران، ۱

۳۱۶. **مشاهیر دانشمندان اسلام، ج ۴، ص ۳۶۵، بخش استدراکات. **دایره المعارف تشیع، ۱

۱۳۵. **احسن الودیعه، ۱

۱۲۳ و دانشنامه ایران و اسلام. ۲

۶۰و۱۸۷. **المآثر و الآثار ۱۵۱. **فوائد الرضویه، ۴۵۱. **مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی، ۲

۵۳۸. **علماء معاصرین ۷۰و۳۷۹. **علمای بزرگ شیعه از کلینی تا خمینی ۳۲۰. **مقتبس الاثر ۲۸

۲۷۰. **گنجینه یا کشکول سیاح، ۶۰و۶۶. **امیرکبیر یا قهرمان مبارزه با استعمار. **فرازهایی از زندگانی خاتم المجتهدین شیخ انصاری (ره)، ۵۸. **ادبیات فارسی بر مبنای تالیف استوری، ج ۲. **حوزه، سال دوم، ش ۴، ص ۳۴. **مقدمه ای بر فقه شیعه، سید حسین مدرسی. **الذریعه، ج ۱

۱۲۲ و۵۲۷ و۳

۴۴. **

چهل مقاله. **اختران فروزان ری و

طهران.

مجتهد بهبهانی

زندگانی

آیت الله سید عبد الله فرزند سید اسماعیل مجتهد بهبهانی در حدود سال ۱۲۶۰ قمری به دنیا آمد. وی تحت توجهات پدر عالم و مجاهدش در نجف اشرف تحصیل علوم دینی را آغاز کرد و در حوزه ی درس آیات عظام شیخ مرتضی انصاری، میرزا محمد حسن شیرازی و سید حسین کوه کمری شرکت جست. سید عبدالله پس از اخذ اجتهاد، در سال ۱۲۹۵ ق. به تهران مراجعت کرد و پس از اخذ اجتهاد، در سال ۱۲۹۵ ق. به تهران مراجعت کرد و پس از فوت پدر، مقام مذهبی او را احراز نمود.

وی قبل از انقلاب مشروطیت نیز جزو روحانیون و علمای بنام پایتخت بود و در حل و عقد امورات مختلف تأثیرگذار بود. وی با آغاز مشروطیت به صف مبارزان پیوست و با یاری و همکاری آیت الله سید محمد صادق طباطبایی رهبری اصلی مشروطه خواهان را به عهده گرفت. ایشان از روحانیون طراز اول تهران و رهبر آزادیخواهان دوره مشروطیت به شمار می آید که در راه تحقق آرمان انقلابی خویش، صدمات فراوانی دید و مدتی به عتبات تبعید گشت. وی تصمیم داشت با توجه به مبانی اسلامی یک قانون اساسی اسلامی در چهار چوب دستورات اسلام پی ریزی نماید، و بدعتها و قوانین مغایر اسلام را از بین ببرد که در این راه زحمات فراوانی را متحمل شد و عاقبت به شهادت وی منتهی گشت.

وی در واقعه ی به توپ بستن مجلس توسط محمد علی شاه قاجار، به اسارت قزّاقان درآمد و بعد از شکنجه های بسیار، به باغشاه برده شد. آیت الله بهبهانی، پس از اعلان مشروطیت، فعالانه در برگزاری

انتخابات و تشکیل مجلس ملی شرکت جست. اگرچه خود هیچ مقام دولتی را نپذیرفت ولی در همه ی کارها نظارت کامل داشت. در مجلس دوم که نمایندگان به دو گروه تندرو و میانه رو تقسیم شده بودند، به حمایت از میانه روها برخاست. در این حال تندروان کمر به قتل او بستند. و سرانجام این عالم ربانی در ۲۴ تیر ۱۲۸۹ شمسی برابر با هشتم رجب ۱۳۲۸ ق. توسط اشخاص نقابداری که به منزلش هجوم بردند، به درجه شهادت نائل گردید. پس از شهادت سید در این روز مجلس شورای ملی و بازار تعطیل و عزای عمومی اعلام گردید. در پی آن نیز در تمامی شهرهای ایران مجالس ترحیم برگزار شد و پیکر این شهید انقلاب به یاری میر سید علی بهبهانی به نجف اشرف انتقال یافت و در مقبره خانوادگی به خاک سپرده شد.

محمد حسین اصفهانی غروی کمپانی

از نخجوان تا نجف

دیار نخجوان و آذربایجان از دیرباز سرزمینی مسلمان نشین و عالم خیز بوده است و ما تاریخ قفقاز و نخجوان را بیشتر با شخصیتهای سرشناس و درخشان آن می شناسیم. خاندان محقق غروی از آن خانواده های متدینی بودند که نسل در نسل در آن ناحیه سکونت داشتند و همیشه میان مردم جایگاه ممتازی را دارا بودند. از اجداد و نیاکان محقق، تنها نام نیکی در تاریخ مانده است که به ترتیب و اجمال نام برده می شوند:

پدرش (حاج محمد حسن) که تاجری درست کار و دیندار بود فرزند (علی اکبر) و نواده (حاج محمد حاتم نخجوانی) است. (۱۶۸)

پس از آنکه در سال ۱۲۴۳ ق. قرارداد ترکمانچای با دستهای خیانت پیشه قاجاریان امضا شد و در نتیجه شوم آن، بخشی

از سرزمین پاک ایران (قفقاز و نخجوان و قسمتی از آذربایجان) از پیکر پاک ایران عزیز جدا گشت، مسلمانان آن سوی رود ارس دچار بلاهای بزرگ و درد و رنجهای سنگینی گشتند و در زیر فوج فاجعه ها و در حصار حادثه ها خرد شدند. گروهی مردند، گروهی ساختند و سوختند و گروهی دیگر هجرت را برگزیده، از خانه و کاشانه چشم پوشیده، تنها جان به سلامت بردند. حاج محمد اسماعیل نخجوانی (پدر بزرگ محقق غروی) از این گروه اخیر بود که به همراه خانواده اش به شهر قهرمان خیز تبریز کوچید.

اما در تبریز هم اوضاع را مساعد ندید و پس از چند صباحی به شهر اصفهان روی آورد. سالیانی را در آن شهر سپری ساخت تا آنجا که خود و فرزندانش به (اصفهانی) شهرت یافتند. ولی دیری نپایید که خاندان نخجوانی از اصفهان هم کوچ کردند تا بالاخره به شهر زیارتی و مذهبی کاظمین پناه بردند و همانجا را برای خود وطن اختیار کردند و در آنجا حاج محمد حسن اصفهانی (پدر غروی اصفهانی) برای خود اسم و رسمی یافت.

حاج محمد حسن دیگر آن مرد غریب نبود که روزی پس از روزگاری آوارگی روی به شهر کاظمین آورد. اکنون همه او را مردی محترم، پر خیر و با کفایت می شناختند. بگذریم از اینکه او در میان مردم و تاجران سرشناس عراق به نیک مردی و کارسازی پرآوازه بود و در حوزه بزرگ آن روز نجف هم تاجری صاحب نام و آبرومند بود و همگان وی را با شهرت (معین التجار) گرامی می شمردند. (۱۶۹)

مولود کاظمین

اقبال خوش معین التجار، بیش از همه آنگاه به

اوج رسید که از لطف خدا، او صاحب پسری سالم و کامل گشت.

روز دوم محرم سال ۱۲۹۶ ق. آسمان کاظمین هم مانند دیگر شهرهای مسلمان نشین، بوی کربلا و عطر عشق و عاشورا می داد. همزمانی این تولد مبارک با ماه حماسه های همیشه جاوید حسینی، سبب شد که کودک کاظمین و مولود محرم (محمد حسین) نامیده شود.

حدیث اشتیاق

حاج محمد حسن معین التجار تنها همان یک پسر را داشت و دلخوش بود که وی می تواند پس از مرگش راه او را در جهان تجارت دنبال کند. اما پسرش محمد حسین در سر سودایی دیگر و فکری فراتر از فکر پدر داشت. جوان پر جنب و جوش کاظمین تنها آرزویش این بود که پدرش اجازه دهد تا راه کمال طلبی و دانشجویی پیش گیرد.

محمد حسین هر گاه فرصت را مناسب می دید، آرزوی خود را با پدر در میان می نهاد و با اصرار از او می خواست که رضایت دهد تا وارد حوزه معارف اسلامی شود. اما پدر که پسری جز او نداشت، راضی به این کار نمی شد.

اما هر چه زمان پیشتر می رفت اشتیاق محمد حسین به تحصیل علوم اسلامی بیشتر می شد و پدر خود را بیشتر از پیش پیرتر احساس می کرد و با جدیت از پسر می خواست که فن تجارت را یاد گیرد و فکر طلبه شدن را از سر بیرون کند. چیزی که این مشکل را از سر راه جوان کمال جوی کاظمین برداشت تنها یک توسل به حضرت باب الحوائج امام موسی کاظم علیه السلام بود. او خود می گوید:

((آن روز هم مثل هر روز

با پدرم در نماز جماعتی که عصرها در صحن مطهر کاظمین برپا می شد شرکت جسته بودم. نماز تمام شده بود اما صفوف نمازگزاران هنوز به هم نخورده بود. من در حالی که زانوی غم در بغل گرفته بودم، با فاصله اندکی پدرم را می پاییدم که دیدم با یکی از تجار بغداد گرم صحبت است. همچنانکه نشسته بودم داشتم در آتش اشتیاق می سوختم. چشمم در گنبد زیبای امام کاظم علیه السلام بود که... عنان از کف هر صاحب دلی می ربود. در این حال از دلم گذشت که ای باب الحوائج، ای موسی بن جعفر، تو عبد صالح و از بندگان برگزیده خدایی و در پیش حضرت حق آبروداری، تو را چه می شد اگر از خدا می خواستی دل پدرم را به من نزدیکتر می کرد تا با تصمیم من-که چیزی جز تحصیل علم و کمال در مکتب شما نیست-راضی می شد... در همین اندیشه ها بودم که دیدم پدرم صدایم می کند:

محمد حسین! محمد حسین، پسرم! اگر هنوز هم آرزومندی که به حوزه بروی تا دروس اسلامی بخوانی برو! از طرف من خاطرت جمع باشد، ناراحت نمی شوم... اگر دلت می خواهد به نجف اشرف بروی برو! (۱۷۰)

از آن روز زندگانی محقق غروی آغازی دیگر داشت که خشنودی پدر را نیز همراه داشت با خیالی آسوده راه نجف اشرف در پیش گرفت تا روح تشنه اش را از چشمه های جوشان علم و حکمت و عرفان علوی سیراب سازد.

استادان و سرچشمه های نور

کودک کاظمین هنوز در فصل بهاران زندگی بود. تازه در باغ خرم حیات، نونهالی سرسبز بود که توانست هنر ظریف خط و

خوشنویسی را-آن هم در انواع گوناگون آن-یاد گیرد. از آنجا که آن روزها هم چون روزگاران گذشته، صنعت خط از هنرهای بدیع و چشمگیر بود، مهارت محمد حسین، آن هم در دوران کودکی وی را در میان آشنایان زبانزد ساخت. پدر هم که به استعداد درخشان فرزندش پی برده بود، با تمام توان وسایل تحصیل و ترقی او را در حوزه علمیه نجف فراهم ساخت تا این استعداد زلال و جوشان هر چه بهتر و بیشتر شکوفا گردد.

محمد حسین در دهه دوم زندگی (در سال ۱۳۱۴ یا۱۳۱۵ ق) بود که پا به حوزه بزرگ نجف نهاد و چیزی نگذشت که مراحل کمال را در دروس مقدماتی یکی پس از دیگری پشت سر گذاشت و بزودی در حلقه درس بزرگترین اساتید حوزه آن روز شرکت جست. استادان او در مرحله سطح و خارج، به ترتیبی که در تاریخ و کتابهای تراجم نوشته اند، عبارت بودند از:

۱. شیخ حسن تویسرکانی (متوفای ۱۳۲۰ ق.) محمد حسین غروی، پیش از همه، پله های نخست ترقی و تعالی را به پیروی از او پیمود، درس تلاش و تقوا را از او یاد گرفت و بیست و چهار بهار از عمرش می گذشت که استادش تویسرکانی رحلت کرد.

۲. آیه الله سید محمد طباطبایی فشارکی (۱۲۵۳-۱۳۱۶ ق.) محقق غروی نتوانست بیش از دو سال از محضر پرفیض این استاد خلیق و بزرگوار بهره مند گردد. آیه الله فشارکی تا سال ۱۳۱۲ ق. در سامرا سکونت داشت.

۳. حاج آقا رضا همدانی (۱۲۵۰-۱۳۲۲ ق.) حضور در درس و بحث آیه الله همدانی که بیشتر با اثر بزرگش کتاب (مصباح الفقیه) شناخته

می شود، چندان طولی نکشید و محقق غروی بیست و ششمین سال از زندگانی را سپری می ساخت که این استاد بزرگوارش هم به دیار باقی شتافت.

۴. آیه الله آخوند خراسانی (۱۲۵۵-۱۳۲۹ ق.) آقا محمد حسین جوانی بیست ساله بود که به حوزه درس آخوند خراسانی راه یافت و تا آخر عمر آخوند، که سیزده سال پس از آن به درازا کشید به طور مرتب در حلقه درس اصول آخوند شرکت جست و در همین سالها بود که بیشترین بخش از شرحش بر کفایه الاصول را نگاشت. او از شاگردان طراز اول آخوند بود و تا ایشان زنده بود به احترام او از تدریس مستقل و متشکل اجتناب می کرد و روزی که آخوند در گذشت آقا محمد حسین مردی بزرگ سرشناس شده بود و در حالی که تنها سی و سه سال از عمرش می گذشت پس از وفات آخوند در جای وی نشست و از مدرسان بنام و پرآوازه نجف گشت.

محقق غروی در نزد این چهار استاد بزرگوارش بیشتر علم فقه و اصول خواند. اما استادان وی در حکمت و فلسفه عبارتند از:

۵. حکیم محمد باقر اصطهباناتی شیرازی (متوفای ۱۳۲۶ ق.) حکیم اصطهباناتی تنها تا سال ۱۳۱۹ ق. در نجف بود و آقا محمد حسین در حدود چهار یا پنج سال از محضر این استاد فرزانه، استفاده کرده است. (۱۷۱)

۶. شیخ احمد شیرازی (متوفای ۱۳۲۲ ق.) با عنایت به تاریخ وفات وی می توان گفت که محقق غروی بیشترین بهره را از این استاد حکیم می توانست ببرد ولی عجیب این است که حتی بیشتر کسانی که زندگانی علامه غروی

را نوشته اند از این استاد نام نبرده اند! (۱۷۲)

روایت یاران

داسـتان دوسـتان حکایتی بس دلکش و آموزنده است و کارساز بودنش در شناخت شخصیتها چنان پر اهمیت است که سعدی می گوید:

تو اول بگو با کیان زیستی

من آنگه بگویم که تو کیستی

اما از یاران علامه غروی چیزی ننگاشته اند تنها از چند شخصیت یادی شده است که نام می بریم:

۱. بزرگ عارف معاصر آیه الله میرزا جواد آقا ملکی تبریزی. ۲. میرزا علی اصغر ملکی تبریزی. ۳. میرزا حبیب ملکی تبریزی. میرزا علی اصغر و میرزا حبیب دو برادر و پسر عموهـای میرزا جواد آقـا ملکی تبریزی بودنـد. آیه الله غروی با هر سه بزرگوار رفت و آمـد داشت اما بیش از همه با میرزا علی اصغر مانوس بود (۱۷۳)... رفـاقت و مصاحبت با عارف واصل میرزا جواد آقا ملکی هم از دیر بـاز برقرار بود. علامه غروی و میرزا جواد آقا هر دو از شاگردان حاج آقا رضا همـدانی بودنـد و تا سال ۱۳۲۰ ق که میرزا جواد آقـا از نجف به ایران بـازگشت بـا هم مـانوس بودنـد. پس از آن نیز توسط نـامه از حال همـدیگر با خبر می شدند. (۱۷۴) ۴. فقیه اصولی میرزا محمد حسین نایینی (۱۲۷۷-۱۳۵۵ ق.) میرزای نایینی و غروی اصفهانی ارتباط تنگاتنگی با هم داشتند و در مواقع دشوار یاور و یاور یکدیگر بودند. ۵. آیه الله سید احمد کربلایی تهرانی (م ۱۳۲۲ ق.)

مشایخ

بزرگان بسیاری برای علامه غروی اجازه نامه روایتی نوشته اند که برای نمونه دانشمندان و اندیشوران زیر را می توان نام برد:

۱. بزرگ محدث معاصر حاج میرزا حسین نوری طبرسی، گردآورنده مجموعه روایتی شیعه، مستدرک الوسائل (۱۷۵) ۲. آیه الله سید حسن

صدرالدین موسوی معروف به صدر کاظمی نویسنده کتاب تاسیس الشیعه و... (۱۷۶) ۳. میرزا محمد باقر اصطهباناتی شیرازی ۴. شیخ احمد شیرازی مشهور به (شانه ساز) ۵. شیخ الشریعه اصفهانی. (۱۷۷)

شاگردان

مکتب علامه غروی را چه در علم اصول و فقه و چه در حکمت و فلسفه باید از مکتب های بسیار پربرکت شیعه به حساب آورد. بر طبق تحقیقی حدود یکصد و پنجاه بزرگوار افتخار شاگردی در مکتب علامه غروی را داشته اند. عجیب اینکه در میان شاگردان، از مرجع تقلید و فقیه و فیلسوف گرفته تا مفسر و محدث و متفکر و نویسنده و عارف و واعظ و... را می توان دید که همگی به نوعی به شاگردی غروی اصفهانی مباهات می کرده اند. اکنون ما تنها از بعضی از آنان نام می بریم، (۱۸۱) حضرات آیات:

سید محمد حجت کوه کمری (۱۳۱۰-۱۳۷۲ ق)، سید حسین طباطبایی بروجردی (۱۲۹۲-۱۳۸۰ ق)، سید محمد هادی میلانی (۱۳۱۳-۱۳۹۵ ق)، سید ابوالقاسم خویی (۱۳۱۷-۱۴۱۳ ق)، سید عبدالاعلی سبزواری ۱۳۲۸-۱۴۱۴ ق)، سید محمد کاظم موسوی حسینی (۱۳۲۲-۱۴۰۵ ق)، شیخ سلمان خاقانی (۱۳۳۱-۱۴۰۸ ق)، شیخ محمد تقی بهجت فومنی رشتی (متولد ۱۳۳۲ ق)، سید محمد باقر طباطبایی سلطانی بروجردی (متولد ۱۳۳۲ ق)، شیخ ابوالفضل خوانساری (متولد ۱۳۳۴ ق)، سید علی بهشتی بابلی (متولد ۱۳۲۴ ق)، میرزا غلامحسین جعفری همدانی (۱۳۲۴-۱۴۱۶ ق)، شیخ علی خوزانی اصفهانی معروف به (آیه الله مشکات)، حاج شیخ علی محمد بروجردی (۱۳۱۵-۱۳۹۵ ق)، شیخ عبداللطیف سمامی حائری (۱۳۳۰-۱۴۰۰ ق)، شیخ ابوالحسن شیرازی، آقا میرزا کاظم دینوری تبریزی (۱۳۲۰-۱۴۱۶ ق)، سید مهدی اشکوری نجفی (متولد ۱۳۳۶ ق)، شیخ احمد اهری (۱۳۰۵-۱۳۸۸ ق)، علامه سید محمد حسین طباطبایی

(۱۴۰۲–۱۳۲۱ ق) (۱۸۲)، سید محمد حسن الهی طباطبایی (۱۸۳)، علامه شیخ عبدالحسین امینی تبریزی (۱۳۹۰–۱۳۲۰ ق)، محمد علی اردوبادی (۱۳۸۰–۱۳۱۲ ق)، شیخ محمد رضا مظفر (۱۳۸۴–۱۳۲۲ ق)، شیخ محمد حسین مظفر (۱۳۸۱–۱۳۱۲ ق)، میرزا شیخ نجم الدین جعفر عسکری (۱۳۸۱–۱۳۱۳ ق)، سید عبدالحسین طیب (۱۴۱۲–۱۳۱۲ ق)، سید محمد حسینی همدانی (۱۴۱۷–۱۳۲۲ ق)، شیخ محمد حسین اعلمی (۱۳۹۳–۱۳۲۰ ق)، سید میرزا محمود موسوی زنجانی (۱۳۷۴–۱۳۰۹ ق)، سید امیر محمد کاظمی قزوینی (۱۴۱۴–۱۳۳۵ ق)، شیخ محمد جواد یثری (۱۴۱۵–۱۳۳۰ ق)، سید محمد تقی آل بحرالعلوم (۱۳۱۸–۱۳۹۳ ق)، شیخ عبدالرحیم سامت قزوینی (متولد ۱۲۸۱ ش)، شیخ محمود شریعت مهدوی (متولد ۱۳۳۵ ق)، شیخ محمد رضا غراوی (۱۳۸۵–۱۳۰۳ ق)، سید نورالدین میلانی حائری (متولد ۱۳۳۶ ق)، سید صدرالدین شوشتری جزایری (۱۳۸۵–۱۳۱۳ ق)، سید محمد شبر (متولد ۱۳۳۰ ق)، محمد طاهر آل شیخ راضی (۱۴۰۰–۱۳۲۲ ق)، شیخ کاتب طریحی (۱۳۹۰–۱۳۰۳ ق)، محمد طه کرمی هویزی (۱۳۸۸–۱۳۱۷ ق)، شیخ محمد امین زین العابدین بصری (متولد ۱۳۳۳ ق)، شیخ عبدالمهدی مطر (۱۳۱۸–پس از ۱۳۹۰ ق)، حاج شیخ حسین انواری همدانی، توسلی شیرازی، سید سجاد علوی گرگانی (۱۴۰۷–۱۳۲۲ ق)، حاج سید علی مولانا تبریزی (۱۳۹۲–۱۳۲۰ ق)، حاج شیخ نصرالله شبستری (متولد ۱۳۳۰–ق) و...

شاگردان برگزیده عرفان

حکیم غروی اصفهانی، مدت زمان طولانی حوزه درس عرفانی خصوصی داشتند که در خانه خود برگزار می کرد. بزرگمردانی که در این حلقه حال و اشراق، گرد هم می آمدند، عبارت بودند از:

۱. علامه سید محمد حسین طباطبایی تبریزی۲. آیه الله سید محمد هادی میلانی۳. آیه الله سید ابوالقاسم خویی۴. آیه الله میرزا یوسف ایروانی۵. آیه الله امام زنجانی۶. آیه الله اعتماد رشتی (۱۸۴)

از دیدگاه دیده وران در تجلیل و

تمجید از مقام علمی و معنوی آیه الله غروی اصفهانی داستانهای گویا و سخنان رسایی از بزرگان و صاحبنظران نقل شده است که همه حاکی از اخلاص و نبوغ فکری اوست. اینک برای نمونه به چند سخن توجه می کنیم: ۱. آیه الله سید محمد هادی میلانی:

((شیعه در دویست سال اخیر، فردی به جامعیت مرحوم (غروی) اصفهانی به خود ندیده است.) (۱۸۵)

پس از وفات میرزای نایینی اعلامیه ای به امضای مرحوم ملکی (میرزا جواد آقا ملکی تبریزی) و حضرات آیات آقای میلانی و آقای خویی به این مضمون انتشار یافت که:

((بعد از مرحوم شیخ انصاری در این اواخر نظیر آیه الله غروی اصفهانی در روحانیت تشیع پیدا نشده و در حوزه نجف اشرف نظیر ایشان نیست...) (۱۸۶)

۲. علامه سید محمد حسین طباطبایی: (استاد بزرگ، حکیم خداشناس و فقیه پارسا و دایرمدار آسمان پژوهش و تحقیق، و سالک و مرزبان سرزمین دانش و تدقیق، شیخ محمد حسین اصفهانی غروی است که خدا مقام بلندش را بلندتر سازد.) (۱۸۷)

۳. علامه ادیب محمد علی اردوبادی: (... استاد بزرگ ما، یکه سوار هر میدان بود از هر نظر بی نظیر می نمود. و نسبت به هر فضیلت به او مانند نسبت دندانه های شانه به شانه است...

او در هر یک از دانشهای حکمت، کلام، فقه، اصول، تفسیر، حدیث، شعر و ادب، تاریخ، معارف، اخلاق و عرفان به طور مساوی وارد بود و در هر کدام از ملکات برتری بخش و روحیات کریمانه و کارهای نیکو و گسترده و فضیلتهای توصیف شده، از جدیت شدید در عبادت و خطر کردن در زهد، و شب زنده

داری گرفته تا سجده های طول و دراز و ریاضت و تهذیب و محاسبه نفس، همه و همه برای او یکی و مساوی بود... و به هیچ وجه برای خدا، مشکل نیست که جهان را در یک فرد جمع کند و حکمت نوری است که خدا در دل هر کس که سزاوار باشد می اندازد...) (۱۸۸)

۴. استاد و محقق بزرگوار علامه سید عبدالعزیز طباطبایی یزدی.

(من در تاریخ تشیع، فیلسوفی متعبدتر از آیه الله شیخ محمد حسین اصفهانی نمی شناسم. او عاشق دعا و عبادت و شیفته نماز و زیارت بود. به اهل بیت اطهار علیهم السلام ارادت ویژه ای داشت...) (۱۸۹)

۵. متفکر شهید استاد مرتضی مطهری: (حاج شیخ محمد حسین غروی اصفهانی، در تقوا و علم منقولا و معقولا یگانه بود... و اندیشه اش هم اکنون جزو اندیشه های زنده ای است که در میان علما و فضلای حوزه های درس فقه و اصول مطرح است...) (۱۹۰)

فصل فراق و هجران

پنجم ماه ذیحجه سال ۱۳۶۱ ق. روز دوشنبه بود که از فراز بارگاه قدس مولا علی علیه السلام خبر وفات بزرگ استاد نجف به گوش همگان رسید. این خبر چنان نابهنگام بود که فضلا و دانشوران حوزوی را دچار تحیر غمبار کرد. بزرگ ادیب شیعی، علامه اردوبادی، سوگ سروده ای را که در گرامیداشت استادش گفته بود ورد زبان همگان ساخت مردم بویژه شاگردان و یاران و نزدیکان استاد که سخت از این فاجعه اندوهبار، آزرده و آشفته بودند بیتی از آن سوگواره دلسوز را به هم می خواندند و ناله می کردند. ادیب اردوبادی در آن بیت گفته بود:

حق ان تبکی من بعد الحسین

آری تشـییع پیکر نابغه نجف و خادم صادق امام حسین علیه السلام با نام و یاد حسین علیه السلام برگزار شد و در آستان قدس علوی، زیر ایوان طلای مولا جنب مناره شمالی مقبره کوچکی در کنار مقبره علامه حلی به خاک سپرده شد. (۱۹۱)

عاکفان حرمت قبله اهل کرمند

واقف از نکته سربسته لوح و قلمند

خاکساران تو ماه فلک ملک حدوث

جان نثاران تو شاه ملکوت قدمند

((مفتقر) دست تو و دامن آنان که همه

خضر جانند و مسیحا نفس و روح دمند

شیخ عباس قمی

ولادت

شیـخ عباس قمی معروف به محـدث قمی از محدثان شـیعی پرکار قرن چهاردهم هجری است که در سال ۱۲۹۴ ه. ق ۱۲۵۴ ه. ش در قم متولد شد.

شیخ عباس در سن بیست و دو سالگی به نجف رفت و شش سال آنجا ماند. پس از آن دوباره به ایران برگشت و تا آخر عمر، یعنی تا شصت و پنج سالگی در قم درس خواند و درس داد.

معروف ترین کتاب شـیخ عباس قمی، مفاتیـح الجنان است. این کتاب مجموعه دعاهایی است که در کتابهای مختلف حدیث، از امامان شیعه نقل شده و شیخ قمی آن ها را به صورت موضوعی دسته بندی کرده است.

ر سال ۱۲۹۴ ق. شـهر قم شاهـد تولـد کودکی سـعادتمند بود. پـدر او حاج محمـدرضا قمی، نام آن طفل سپید بخت را عباس گذاشت و او را آن گونه که شایسـته بود تعلیم و پرورش داد و محدث برجسته شیخ عباس قمی عالم و پرهیزگار، سرمایه تشیع گردید.

وی دوران کودکی و نوجوانی را در زادگاهش شـهر قم گذراند و دروس مقدماتی را نزد استادانی بزرگ فرا گرفت. استادانی که معرفت الهی در روح

آنان تجسم یافته بود. او از خرمن دانش این بزرگان خوشه ها چید ولی بیشترین بهره را از محضـر عالم آگاه آیه الله حاج میرزا محمـد ارباب قمی (متوفی ۱۳۴۱ ق.) برد. عـالم فرزانه و پرهیزگـاری که در هیـچ حـال امر به معروف و نهی از منکر را ترک نمیکرد و در هر محفل و مجلسی این دو فریضه را متذکر میشد، استاد بسیار دقیق و پرمایه عصر خود بود.

در حوزه نور

او که در دوران نوجوانی مراحـل آغـازین تحصـیلات حوزوی را به پایـان برده بود سـرانجام نتوانست خود را به انـدوخته های محـدود حـوزه آن وقت قم قـانع سـازد از این رو تصـمیم به هجرت گرفت. در سـال ۱۳۱۶ ق. کوله بـار سـفر بست و به دنبـال فراگیری دانش عـازم نجف اشـرف گردیـد. طلبه جوان در بـدو ورود به زیارت بارگاه منور پیشوای شـهیدان و نخستین مظلوم تاریـخ شـتافت و در کنـار تربت پـاکش بـا چهره ای غریبـانه و دل گرفته بر غریـبی آن مظلـوم گریست. او آرزوهـای دل را به مقتـدایش عرضه داشت و عنـایت و توجه بیشتر آن حضـرت را از عمق جـان درخواست نمود. گویی امام به این جوان قمی که عصاره اخلاص قمیان بود و اینک زائر قبرش و طالب علوم علوی محسوب میشـد، چنین خطاب کرد: «ای دلباخته چشـمه زلال معرفت، آرام بگیر و نویدت باد که در آینده نزدیک یکی از ناقلان اخبار و راویان احادیث ما خواهی بود.»

سیراب از کوثر حدیث

از آنجا که شیخ عباس اشتیاق وصف ناپذیری به شناخت راویان و محدثان راستگو و نقل اخبار اهل بیت علیهم السلام داشت، اسـتادی را برگزید که از کوثر حدیث سیرابش سازد. از این رو از همان ابتدای ورود به نجف اشرف شیفته عالم آگاه، محدث و محقق بزرگ، حاج میرزا حسین نوری (متوفای ۱۳۲۰ ق.) گشت و در درس او شرکت جست. شیخ عباس قمی بر آن بود تا آنچه را از اسـتاد فرار میگیرد بی کم و کاست بنویسد و همانند استاد بازگویش کند. به همین سبب طولی نکشید که به کمک حافظه قوی و تلاش پیگیر به مقام

و منزلت والا‌یی در نزد استاد دلسوز و پرتلاش خود دست یافت. تا آنجا که در همان ایام استنساج کتاب با ارزش استادش، مستدرک الوسائل را در اختیار گرفت و به خوبی از عهده این کار بزرگ برآمد. همچنین وی در تألیفات دیگر استاد از کمک شایسته وی دریغ نداشت.

آن بزرگوار در سال ۱۳۲۲ ق. به قم بازگشت و مشغول تألیف و تدریس و وعظ و ارشاد مردم شد و تا سال ۱۳۲۹ ق. در این شهر مذهبی اقامت داشت. در این ایام عازم بیت الله الحرام شد و پس از مراجعت از زیارت خانه خدا همچنان در قم سکونت داشت. در سال ۱۳۳۲ ق. بنا به عللی و مخصوصاً به موجب تنگدستی به مشهد مقدس مهاجرت کرد و در آنجا سکونت گزید.

آثار جاودان

محدث قمی از تبار عالمان بلند اندیش و پرکار و با اخلاص بود و آثار او در علوم مختلف، تاریخ، رجال، تراجم، علوم قرآن، اخلاق، عقاید و علم حدیث نشان از روح تلاشگر و عظمت علمی این عالم ژرف نگر دارد. در اینجا تنها با بیان نام محدودی آثار از دامنه گسترده معلومات ایشان در علوم مختلف یاد میکنیم:

کتاب ارزشمند «مفاتیح الجنان» شامل بسیاری از دعاها و زیارات ائمه اطهار –علیهم السلام–«منتهی الامال» درباره زندگانی چهارده معصوم –علیهم السلام – و «منازل الاخره» که در آن به بررسی مراحل دشوار سفر آخرت بر اساس روایات پرداخته است، از آثار برجسته این بزرگوار می باشند.

۱. کلمات لطیفه: (در علم اخلاق). ۲. الدّر النظیم فی لغات القرآن العظیم. ۳. کحل البصر فی سیره سید البشر. ۴. کتاب نقد الوسائل شیخ حر عاملی. ۵. تقسیم

بدایه الهدایه شیخ حر عاملی. ۶. شرح الوجیزه شیخ بهائی. ۷. فیض القدیر فیما یتعلق بحدیث الغدیر. ۸. علم الیقین (خلاصه حق الیقین علامه مجلسی). ۹. مقالید الفلاح فی عمل الیوم و اللیله. ۱۰. مقلاد النجاح (خلاصه کتاب یاد شده). ۱۱. خلاصه جلد یازده بحارالانوار علامه مجلسی. ۱۲. شرح کلمات قصار حضرت علی علیه السلام که در آخر نهج البلاغه آمده است.

خصوصیات اخلاقی و روحی

محدث قمی درس خواند و عمل کرد و پیش رفت و به جایگاهی که سالها در پی آن بود رسید؛ جایگاهی در ملکوت نه در خاک. مقامی در آستان قرب الهی نه منصبی در دربار دنیا زدگان. محدث قمی در زمان خود یکی از مربیان بزرگ و معلمان اخلاق اسلامی در میان مردم و حوزه های علمیه شناخته میشد و از شهرت ویژه ای برخوردار بود و خصوصیات اخلاقی فراوانی داشت که در این فصل به پاره ای از آنها اشاره میکنیم:

الف – انس با کتاب

یکی از ویژگیهای محدث قمی علاقه فراوان به نوشتن و مطالعه کتاب بود به بطوری که میتوان گفت او در کتاب و قلم خلاصه شده بود محدث یا در کتابخانه بود یا با کتاب. کمتر دیده میشد که او مشغول مطالعه و بررسی کتابی نباشد. عشق محدث به کتاب آن هم کتب حدیثی نورانیّت خاصی به او بخشیده بود. فرزند بزرگ ایشان در این باره میگوید: «در اول کودکی با مرحوم پدرم هر وقت از شهر بیرون میرفتم او از اول صبح تا به شام مرتب به نوشتن و مطالعه مشغول بود.» زمانی که برای زیارت به کشورهای دور مسافرت میکرد اوقات فراغت خود را با کتاب سپری

میکرد.

ب – تواضع و اخلاص

از دیگر ویژگیهای ایشان تواضع بسیار و همه جانبه ای بود که از خود نشان میداد. در خانه، مدرسه و خیابان هر کسی را که میدید – چه کوچک و چه بزرگ – احترام میکرد. در نزد علما و از بین آنان بویژه در حضور کسانی که با حدیث و اخبار اهل بیت علیهم السلام سر و کار داشتند، اوج فروتنی و تواضع را به نمایش میگذارد. هیچ گاه در مجالسی که وارد میشد در صدر نمی نشست و هرگز خود را بر دیگران مقدم نمیداشت. وی از خودستایی و خودپسندی بشدت احتراز میکرد و به هیچ وجه غرور نداشت. محدث قمی حدیث اخلاص بود و آیه زهد. مسیری که میرفت اگر کوچکترین شبهه ای در دلش رخنه میکرد که قدمش برای خدا نیست یا وسوسه ای قلبش را میلرزاند بدون هیچ تأمل، از آنجا باز میگشت.

در یک کلام محدث قمی آنچه میگفت با آنچه عمل میکرد و آنچه مردم از رفتار و کردارش درک میکردند یکی بود. از این رو سخنش در دل شنوندگان اثر شگرف داشت. آنانی که در درس اخلاق و نصایح او شرکت می جستند و گوش و جان به این سروش اخلاص فرا میدادند نقل میکنند که سخنان نافذ او چنان بود که آدمی را از گناهان و پندارهای بد دور می ساخت و متوجه خدا و عبادت میکرد.

محدث قمی پس از عمری تلاش و خدمت به اسلام و مسلمین و تحمل سختیها و مرارات زمان بویژه در اواخر عمر که مصادف با توطئه های دشمنان اسلام و دین زدایی رضاخانی بود، در شب سه شنبه

بیست و دوم ذیحجه سـال ۱۳۵۹ ق. بـدرود حیات گفت و پس از تشـییع در صـحن مطهر علی علیه السـلام (نجف اشـرف) در جوار استادش مرحوم حاجی نوری به خاک سپرده شد

شعر

مدح و منقبت

شاهنشه نجف

شاهنشهی و شد نجفَت مرکز شاهی

ایوان تو نور است و جهان جمله سیاهی

گر پای کسی در حرمت جای بگیرد

از لطف خریدار شوی تو به نگاهی

من رعْیَتِ مُلک توام ای شاه ولایت

شاهی بنما و بده بر ما تو پناهی

دیوار حرم، سنگ حرم، صحن و سرایت

دل را ببرد تا به خدا، گر که بخواهی

گر قسمت من بوسه به خاک نجف افتد

سخت است بیارم به حرم، بار گناهی

از دور اگر چشم من اُفتد به ضریح

گویم که بگردم به فدای تو الهی

گمگشته طوفان بلاها به سراغت

آید نشود در دو جهان غرق تباهی

دریا مَثَلِ کوچک بحر کرم توست

می میرد اگر آب ننوشد لب ماهی

از کودکی ام حب تو با شیره ی جان داد

مادر به امیدی که که شوم آنچه تو خواهی

یک عمر دلم را به تو بستم که از آن رو

گویی بمن ای شاه، تو هم جزء سپاهی

سروده کمال مومنی

تضمین بهشت

سکان زمین و آسمان است علی

سلطان همه جهانیان است علی

گلواژه ی منشق از علی اعلاست

سر چشمه ی فیض بی کران است علی

آوازه ی او ز هفت اقلیم رسد

مشهور به هفت آسمان است علی

سر سلسله خلیل عباد الرحمن

آن بنده ی سر به آستان است علی

برتر ز علی رب جلی خلق نکرد

آقای همه بهشتیان است علی

از بعد نبی بر همه ی مخلوقات

از جانب دوست ارمغان است علی

اول وصی پیمبر اعظم اوست

بر دین رسول روح و جان است علی

شاگرد محمد امین است ولی

استاد همه پیمبران است علی

دستور تمام انبیا در دستش

حق را شب معراج لسان است علی

هستند امامان مبین رهرو او

یعنی که امیر کاروان است علی

همتای امیر عشق تنها زهرا ست

با دخت رسول همزبان است علی

بر هر نبی و ولی ولی الله است

مولای جمیع

انس و جان است علی

در نور محبتش پر از جاذبه است

محبوب قلوب شیعیان است علی

بر غیب و شهود حاکم و سلطان است

آگاه ز راز کهکشان است علی

جنت یکی از صنایع دستانش

صنعتگر آفریدگان است علی

ایمان و نماز و اصل اسلام علی است

توحید و معاد عارفان است علی

مفتاح علوم ایزدی در نزدش

دیباچه ی علم لا مکان است علی

این است گواه لا مکان بودن او

یک شب به چهل مکان عیان است علی

مولا و امام متقین کیست علی است

حقا که امیر مومنان است علی

سلمان که سبو از می منّا نوشید

او ظرف و در آن قطره چکان است علی

میثم سر دار از علی می گوید

با لله می وصل عاشقان است علی

قنبر که غلامی علی منصب اوست

او سالک و پیر راهدان است علی

در مرکز وحی کاتب وحی علی است

بر حامل وحی تر جمان است علی

گنجینه ی مخفی معارف مولاست

آئینه ذات مستعان است علی

تفسیر مبین فطره الله علی است

عشقش به دل پیر و جوان است علی

آیات مبین مدیحه اوصافش

هر سوره و آیه آرمان است علی

قرآن بدون او به قرآن جعلی است

تا ناطق و منطق و بیان است علی

دانید که سرّ اسم اعظم در چیست

اکسیر به رمز کن مکان است علی

در اولُ الاولین عیان کیست علی است

در آخر الآخرین نهان است علی

احسان قدیم و حکم فرمای ازل

مسجود همه فرشتگان است علی

موسای قلندر از علی نیل گشود

بر کشتی نوح پشتوان است علی

عیسا نه به خویش مرده را زنده کند

تجدید حیات مردگان است علی

میزان و قسیم نار و جنت حیدر

آری به صراط میزبان است علی

عنوان علی به چهره ها منقوش است

نامش به رخ موالیان است علی

با این همه مظهر العجائب بشر است!

یا اینکه خداوند جهان

است علی

افتاده بیا که دستگیر تو علی است

بر بازوی نا توان توان است علی

بر سائل خود زکات بخشد به رکوع

با قاتل خویش مهربان است علی

نیروی ولایتش محک بر همگان

بر جمع خلایق امتحان است علی

در روز نبرد تک سوار عرب است

در عرصه صبر قهرمان است علی

خیبر شکن و صف شکن و بت شکن است

هنگام مصاف پهلوان است علی

هر ضربه که می زند به شیطان رجیم

تضمین بهشت جاودان است علی

لشگر عددی نبود در حرب علی

تشنه به قتال کافران است علی

در معرکه چشم فتنه را کور کند

شمشیر به فرق دشمنان است علی

با خنده مظلوم علی خشنود است

ویران گر ظلم پیشه گان است علی

با اشک یتیم دیده اش بارانی

با قوْتِ فقیر شادمان است علی

قانع به نمک و قرص نانی باشد

با اینکه نعیم آب و نان است علی

آن زاهد شب که شیر روزش خوانند

سالار همه دلاوران است علی

آری سه طلاقه کرد دنیایی را

الحق که امام زاهدان است علی

هر ذائقه با ولای او شیرین است

عطر گل و طعم زعفران است علی

او را نشناخت جز خدا و احمد

از بس که لطیف و دلستان است علی

آن میر مهیمنی که ما را در حشر

از دوزخیان نگاهبان است علی

روزی که کسی به داد امت نرسد

آنکس که به فکر دوستان است علی

امضای شفاعت است با مهر علی

در حشر جواز مومنان است علی

آرامش شیعیان عا لم مهدی است

آرامش صاحب الزمان است علی

از عدل علی که می توان گفت سخن

جایی که شهید هر زمان است علی

سروده محمود ژولیده

علی بود

تا صورت پیوند جهان بود علی بود

تا نقش زمین بود و زمان بود علی بود

آن قلعه گشایی که در قلعه ی خیبر

برکند به یک حمله و بگشود علی بود

آن گرد

سرافراز که اندر ره اسلام

تا کار نشد راست نیاسود، علی بود

آن شیر دلاور که برای طمع نفس

بر خوان جهان پنجه نیالود علی بود

شاهی که ولی بود و وصی بود علی بود

سلطان سخا و کرم و جود علی بود

هم آدم وهم شیث وهم ادریس و هم الیاس

هم صالح پیغمبر و داوود علی بود

هم موسی وهم عیسی وهم خضر وهم ایوب

هم یوسف و هم یونس و هم هود علی بود

مسجود ملایک که شد آدم، ز علی شد

آدم چو یکی قبله و مسجود علی بود

آن عارف سجّاد، که خاک درش از قدر

بر کنگره عرش بیفزود علی بود

هم اول و هم آخر و هم ظاهر و باطن

هم عابد و هم معبد و معبود، علی بود

آن لحمک لحمی، بشنو تا که بدانی

آن یار که او نفس نبی بود علی بود

موسی و عصا و ید بیضا و نبوت

در مصر به فرعون که بنمود، علی بود

عیسی به وجود آمدو فی الحال سخن گفت

آن نطق و فصاحت که در او بود علی بود

خاتم که در انگشت سلیمان نبی بود علی بود

آن نور خدایی که بر او بود علی بود

آن شاه سرافراز که اندر شب معراج

با احمد مختار یکی بود علی بود

آن کاشف قرآن که خدا در همه قرآن

کردش صفت عصمت و بستود علی بود

آن شیر دلاور که ز بهر طمع نفس

بر خوان جهان پنجه نیالود علی بود

چندان که در آفاق نظر کردم و دیدم

از روی یقین در همه موجود، علی بود

این کفر نباشد، سخن کفر نه این است

تا هست علی باشد و تا بود علی بود

سرّ دو جهان جمله ز پیدا و ز پنهان

شمس الحق تبریز که بنمود، علی بود

شهادت

اشاره

ناله کن ای

دل به عزای علی

گریه کن ای دیده برای علی

کعبه ز کف داده چو مولود خویش

گشته سیه پوش عزای علی

عمر علی عمره مقبوله بود

هر قدمش سعی و صفای علی

دیده زمزم که پر از اشگ شد

یاد کند، زمزمه های علی

تیغ شهادت سر او را شکافت

کوفه بود، کوه منای علی

عالم امکان شده پر غلغله

چون شده خاموش صدای علی

نیست هم آغوش صبا بعد از این

پیک ظفربخش لوای علی

منبر و محراب کشد انتظار

تا که زند بوسه به پای علی

ماه دگر در دل شب نشنود

صوت مناجات و دعای علی

آه که محروم شد امشب دگر

چشم یتیمان ز لقای علی

مانده تهی سفره بیچارگان

منتظر نان و غذای علی

وای امیر دو سرا کشته شد

خانه غم گشته، سرای علی

پیش حسین و حسن و زینبین

خون چکد از فرق همای علی

خواهم اگر ملک دو عالم حسان

از دل و جان باش گدای علی

دریای درد

این جزر و مد چیست که تا ماه می رود؟

دریای درد کیست که در چاه می رود؟

این سان که چرخ می گذرد بر مدار شوم

بیم خسوف و تیرگی ماه می رود

گویی که چرخ بوی خطر را شنیده است

یک لحظه مکث کرده، به اکراه می رود

آبستن عزای عظیمی است، کاین چنین

آسیمه سر نسیم سحرگاه می رود

امشب فرو فتاده مگر ماه از آسمان

یا آفتاب روی زمین راه می رود؟

در کوچه های کوفه صدای عبور کیست؟

گویا دلی به مقصد دلخواه می رود

دارد سر شکافتن فرق آفتاب

آن سایه ای که در دل شب راه می رود

محراب خون

در دل محراب خون جای من است

نغمه تکبیر آوای من است

روزه ام را در سحر قاتل گشود

زان بخون آغشته لبهای من است

بر خدای کعبه گشتم رستگار

با شهادت چون تمنای من است

خون دلهایی که خوردم سالها

از سرم جاری به سیمای من است

ای عدالت می شوی دیگر یتیم

کز جفا بگسسته اعضای من است

هر چه می خواهی ببین زینب مرا

کآخرین ساعات دنیای من است

گر چه ضرب تیغ زهر آلود خصم

آتش افکن بر سراپای من است

سرد می اید که بر جانم هنوز

شعله ها از داغ زهرای من است

گر چه زخم سر شهیدم می کند

قاتل من داغ دلهای من است

(جدید)

کوفه

پیشینه کوفه

شهر کوفه نخستین شـهر اسـلامی است که در سال ۱۷ ه. ق. به دسـتور خلیفه دوم و به دست سـعد ابن ابی وقـاص سـردار فاتح عراق و ایران در بخش میـانی عراق سـاخته شـد. این شـهر در آن روزگـار از مـوقعیت سوق الجیشـی مهمی برخوردار بود و از سویی با صحرا و حجاز اتصال داشت و نیز شاخه ای از رودخانه فرات مرز شمالی شهر را تشکیل داده و همجواری آن باش هر باسـتانی حیره وکشتزارهـا و نخلسـتانهای گسترده که منـابع غـذایی ارزشـمندی برای مردمان داشت بر موقعیت شـهر می افزود. کوفه برای نخستین بـار در سال ۳۶ ه. ق. پـایتخت دولت اسـلامی گردیـد و این هنگامی بود که امیرالمؤمنین علی علیه السـلام برای جنگ جمل، مدینه منوره را به قصد عراق ترک کرد. بعدها بتدریج بر اهمیت شهر افزوده شد و یکی از مراکز مهم علمی و سیاسی جهان اسلام گردید و جمعیت آن را که بیشتر ایرانیان تشکیل می دادند، افزون بر یک میلیون نفر دانسته اند. امروزه

شهر کوفه موقعیّت پیشین خود را از دست داده و به عنوان یک بخش از توابع شهر نجف شمرده می شود و فاصله دو شهر هشت کیلومتر است که تقریباً به یکدیگر متصل می باشند. این شهر به علت موقعیت جغرافیایی اش، از آب و هوای ملایم و خنک تر از نجف بر خوردار است.

فضیلت کوفه

در فضیلت کوفه و مسجد بزرگ آن و اعمال آن مسجد و زیارت جناب مسلم است بدانکه کوفه یکی از آن چهار بلدی است که حق تعالی آن را اختیار فرموده و طُور سینین تفسیر به آن شده و در روایت است که آن حرم خدا و حرم رسول صلی الله علیه وآله و حرم امیرالمؤمنین علیه السلام است و یک درهم تصدّق در آن حساب می شود به صد درهم در جای دیگر و دو رکعت نماز در آن حساب می شود به صد رکعت و اما فضیلت مسجد کوفه پس زیاده از آن است که ذکر شود و بس است در شرافت آن که یکی از آن چهار مسجدی است که سزاوار است شَدِّرِحال شود به سمت آنها به جهت درک فیوضات آنها و یکی از آن مواطن است که مسافر مخیّر است در آن مابین قصر و اتمام نماز و نماز فریضه در آن معادل حجّ مقبول و معادل هزار نماز است که در جای دیگر بجای آورده شود و در روایات وارد شده که محلّ نماز پیغمبران است و محلّ نماز حضرت مهدی صلوات اللّه علیه خواهد شد و در روایتی هزار پیغمبر و هزار وصیّ پیغمبر در آن نماز کرده و از بعضی روایات استفاده شود که مسجد

کوفه افضل است از مسجد اقصی که در بیت المقدّس است و ابن قولویه از امام محمّد باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود اگر مردم بدانند که چه فضیلت دارد مسجد کوفه هر آینه از شهرهای دور تهیّه زاد و راحله کنند و بسوی این مسجد بیایند و فرمود که نماز واجب در آن برابر است با حج مقبول و نماز نافله برابر عمره مقبوله و به روایت دیگر نماز فریضه و نافله در آن مثل حجّ و عمره ای است که با رسول خداصلی الله علیه وآله کرده باشند شیخ کلینی و غیر او از مشایخ عظام روایت کرده اند از هارون بن خارجه که حضرت صادق علیه السلام به من فرمود ای هارون چه مقدار مسافت است بین تو و بین مسجد کوفه یک میل می شود گفتم نه فرمود بجا می آوری همه نمازهای خود را در آنجا گفتم نه فرمود اگر من نزدیک آن مسجد بودم امید داشتم که از من فوت نمی شد یک نماز در آن و هیچ می دانی که چیست فضیلت آن موضع نبوده بنده صالحی و نه پیغمبری مگر آنکه نماز گذارده در مسجد کوفه حتّی آنکه رسول خداصلی الله علیه وآله در شبی که او را به معراج می بردند جبرئیل به آن حضرت گفت می دانی که در کجائی یا رسول اللّه الآن مقابل مسجد کوفه می باشی فرمود پس رخصت بطلب از پروردگار من تا بروم در آن و دو رکعت نماز گذارم پس جبرئیل از حق تعالی اذن طلب کرد حق تعالی اذن مرحمت فرمود پس فرود آورد آن حضرت را و آن جناب دو رکعت نماز گذاشت در آن و بدرستی

که جانب راست آن باغی است از باغهای بهشت و میان آن باغی است از باغهای بهشت و عقب آن باغی است از باغهای بهشت و به درستی که نماز واجب در آن برابر است با هزار نماز و نافله در آن مقابل است با پانصد نماز و نشستن در آن بدون تلاوت و ذکر عبادت است و اگر مردم بدانند که چه فضیلت است در آن بیایند بسوی آن اگرچه به رَوِش کودکان خود را بر زمین کشند و در روایت دیگر است که نماز واجب در آن مقابل حجّ است و نماز نافله مقابل عمره و گذشت در ذیل زیارت هفتم حضرت امیر علیه السلام اشاره به فضیلت این مسجد شریف و از بعضی روایات معلوم می شود که جانب راست این مسجد افضل است از جانب چپ آن

مسجد جامع کوفه

یکی از چهار مسجد مهم و مقدّس جهان اسلام (پس از مساجد مکه، مدینه و بصره) است. این مسجد نخستین ساختمان شهر جدید التاسیس کوفه در سال ۱۷ه.. بود. مسجدی است مربع به طول ۱۱۰ متر و عرض ۱۱۶ متر، صحنی وسیع و بدون سقف و دیواری عظیم و مرتفع دارد؛ همانند برج و باروهای شهرهای کهن، که در دوران عضدالدوله دیلمی ساخته شده است. این مسجد گنجایش چهل هزار نفر را دارد.

جایگاههای مقدس درون مسجد کوفه

* ستونها ومحرابهای هفت گانه، این محرابها، محلّ نماز گزاردن برخی از معصومان و پیامبران) علیهم السلام (می باشد. * دکه القضاء، سکویی است که بنابر روایات، جایگاه قضاوت حضرت امیرالمؤمنین بوده است و در شمال شرقی مسجد قرار دارد. * بیت الطشت، در مجاورت دکه القضاء است و جایگاهی است که در آن یکی از معجزات حضرت علی علیه السلام به وقوع پیوست که تفصیل آن در «مفاتیح الجنان» آمده است. * محراب امیرالمؤمنین، که محل شهادت آن حضرت نیز

می باشد. این محراب در میانه دیوار جنوبی مسجد قرار دارد و در سمت راست آن جایگاه شبستان بزرگ دیگری است که بنابر برخی روایات، آنجا محراب و محل شهادت علی علیه السلام است.

* محل به گِل نشستن کشتی نوح، که فضای گودی است در میانه مسجد. بنابر روایات، کشتی حضرت نوح (علیه السلام) پس از مدتها سرگردانی، دراین نقطه به خشکی رسیده است.

* باب الثُعبان (یا دروازه اژدها)، یکی از دروازه های نخستین و کهن مسجد کوفه است که در میانه دیوار شمالی مسجد قرار دارد و در اینجا یکی از معجزات امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) ظاهر شده است.

حرم حضرت مسلم بن عقیل علیه السّلام

حرم حضرت مسلم، این شخصیت والا مقام، در بیرون باروی مسجد کوفه و در سمت جنوب شرقی آن قرار دارد که به وسیله راهرو کوتاهی از مسجد می توان به درون صحن آن قدم نهاد. حرم حضرت مسلم (علیه السلام) فضای وسیعی در شرق مسجد کوفه را در بر گرفته و از گنبد طلایی بزرگ و چندین رواق و شبستان و ایوان تشکیل شده است.

حرم هانی بن عُروَه

در برابر حرم حضرت مسلم و در سمت شمالی صحن او قرار دارد. وی از شیعیان با وفا و میزبان و همرزم مسلم بن عقیل در کوفه بود و به همراه او به شهادت رسید.

زیارت هانی بن عُرْوه رحمهاللّه و رضوانُهُ عَلَيْهِ

می ایستی در نزد قبر او و سلام می کنی به رسول خداصلی الله علیه وآله و می گوئی:

سَلامُ اللَّهِ الْعَظيمِ وَ صَلَواتُهُ عَلَيْكَ يا هانِىَ بْنَ عُرْوَهَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ اَيُّهَا الْعَبْدُ الصَّالِحُ النَّاصِحُ لِلَّهِ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِأَميرِ الْمُؤْمِنينَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمُ السَّلامُ، اَشْهَدُ اَنَّكَ قُتِلْتَ مَظْلُوماً، فَلَعَنَ اللَّهُ مَنْ قَتَلَكَ، وَ اسْتَحَلَّ دَمَكَ، وَ حَشى قُبُورَهُمْ ناراً، اَشْهَدُ اَنَّكَ لَقيتَ اللَّهَ وَ هُوَ راضٍ عَنْكَ بِمافَعَلْتَ وَ نَصَحْتَ، وَ اَشْهَدُ اَنَّكَ قَدْ بَلَغْتَ دَرَجَهَ الشُّهَداَءِ، وَ جُعِلَ رُوحُكَ مَعَ اَرْواحِ السُّعَداَءِ، بِما نَصَحْتَ لِلَّهِ وَ لِرَسُولِهِ مُجْتَهِداً، وَ بَذَلْتَ نَفْسَكَ فى ذاتِ اللَّهِ وَ مَرْضاتِهِ، فَرَحِمَكَ اللَّهُ وَ رَضِىَ عَنْكَ، وَ حَشَرَكَ مَعَ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّاهِرينَ، وَ جَمَعَنا وَ اِيَّاكُمْ مَعَهُمْ فى دارِ النَّعيمِ، وَ سَلامٌ عَلَيْكَ وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَكاتُهُ پس دو رکعت نماز کن و هدیه کن آن را به روح هانی و دعا کن از برای خود به آنچه می خواهی و وداع کن او را به آنچه در وداع مسلم می گفتی.

آرامگاه مختار بن ابی عُبَیده ثَقَفی

وی سرداری است که پس از واقعه کربلا به قیام پرداخت و انتقام خون آن شهدای بزرگوار را از قاتلان آنان ستاند و آنان را به جزای اعمالشان در این دنیا رسانید. قبر او در گوشه شبستانی در حرم حضرت مسلم، از سمت جنوب قرار دارد.

خانه امیرالمؤمنین علیه السلام

این خانه در اصل منزل مسکونی اُمّ هانی، خواهر حضرت علی علیه السلام بوده که حضرت پس از انتقال به کوفه آن را منزل خود قرارداد. این خانه در بیرون مسجد کوفه و در زاویه جنوب غربی آن قرار دارد. ساختمان کنونی آن گرچه قدیمی نیست لیکن در محلّ همان خانه حضرت ساخته شده است.

آرامگاه میثم تَمّار

وی یکی از یاران با وفا و فداکار امیرالمؤمنین علی علیه السلام بود که بر اثر پایداری در ایمان به آن حضرت به شهادت رسید، امروزه آرامگاه او در فاصله ۳۰۰ متری از مسجد کوفه و در آغاز بزرگراه نجف کوفه قرار دارد.

قصر دار الاماره؛ یا مقر والی کوفه

این ساختمان کهن ترین ساختمان اسلامی در عراق بشمار می رود و به دست سعد ابن ابی وقاص در سال ۱۷ه.. پس از ساختمان مسجد کوفه ساخته شد. دار الاماره ساختمانی است مربع شکل به ابعاد ۳۶

۱۱۰ متر که امروزه تنها پایه ها و برخی دیوارهای فروریخته آن باقی مانده است. این قصر یکی از ساختمانهای عبرت انگیز روزگار است. در آن قصر مسلم به شهادت رسید و سر مبارک امام حسین علیه السلام و شهدای کربلا به نمایش گذاشته شد و سپس سرهای قاتلان آن بزرگواران از سوی انتقام گیرندگان به نمایش در آمد. آنگاه ظالمان دیگری سرهای این انتقام گیرندگان را بریدند و در آن به نمایش گذاشتند؛ «فاعتبروا یا أولی الأبصار».

مقام یونس (علیه السلام)

این جایگاه که امروزه شکل و هیئت مسجد دارد، در میان عامه مردم به غلط به آرامگاه حضرت یونس بن مَتی علیه السلام شهرت یافته است. در قسمتی از گنبد خانه آن، محرابی است که گفته می شود امیر مؤمنان علیه السلام در آنجا نماز گزارده است. این مقام امروزه در کنار رودخانه فرات و در فاصله یک کیلومتری از مسجد کوفه واقع است و بنابر برخی روایات، حضرت یونس در این جا از شکم نهنگ بیرون انداخته شد. باید افزود که آرامگاه حضرت یونس علیه السلام در شهر موصل بر بلندای تپه ای قرار دارد و دارای گنبد و صحن و سرا است.

آرامگاه ابراهیم الغمر

او ابراهیم فرزند حسن مُثنّی فرزند امام حسن مجتبی علیه السلام است، قبر او در سمت مغرب قبر میثم تمار در محله ای به نام «حَیّ کِندَه» می باشد. او جد سادات طباطبایی است.

اعمال مسجد کوفه

اعمال مسجد کوفه پس به نحوی که در مصباح الزّائر و غیره است آن است که چون داخل کوفه شدی بگو: بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ وَ فی سَبیلِ اللَّهِ، وَ عَلی مِلَّهِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ، اَللّهُمَ اَنْزِلْنی مُنْزَلاً مُبارَکاً وَ اَنْتَ خَیْرُ الْمُنْزِلینَ،

پس روانه شو به سوی مسجد کوفه و در حال رفتن بگو: اَللَّهُ اَکْبَرُ، وَ لا اِلهَ اِلاَّ اللَّهُ، وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ ، وَ سُبْحانَ اللَّهِ. تا وارد شوی به در مسجد پس بایست نزد درو بگو: اَلسَّلامُ عَلی سَیِّدِنا رَسُولِ اللَّهِ، مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِاللَّهِ وَآلِهِ الطَّاهِرینَ، اَلسَّلامُ عَلی اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ عَلِیِّ بْنِ اَبیطالِبٍ، وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَکاتُهُ، وَ عَلی مَجالِسِهِ وَ مَشاهِدِهِ وَ مَقامِ حِکْمَتِهِ، وَ آثارِ آبائِهِ آدَمَ وَ نُوحٍ، وَ اِبْرهیمَ وَ اِسْمعیلَ وَ تِبْیانِ بَیِّناتِهِ، اَلسَّلامُ عَلَی الْاِمامِ الْحَکیمِ الْعَدْلِ الصِّدّیقِ الْاَکْبَرِ، الْفاروُقِ بِالْقِسْطِ، الَّذی فَرَّقَ اللَّهُ بِهِ بَیْنَ الْحَقِّ وَ الْباطِلِ، وَ الْکُفْرِ وَ الْاَیمانِ، وَ الشِّرْکِ وَ التَّوْحیدِ، لِیَهْلِکَ مَنْ هَلَکَ عَنْ بَیِّنَهٍ، وَ یَحْیی مَنْ حَیَّ عَنْ بَیِّنَهٍ، اَشْهَدُ اَنَّکَ اَمیرُالْمُؤْمِنینَ، وَ خاصَّهُ نَفْسِ الْمُنْتَجِبینَ، وَ زَیْنُ الصِّدّیقینَ وَ صابِرُ الْمُمْتَحَنینَ، وَ اَنَّکَ حَکَمُ اللَّهِ فی اَرْضِهِ، وَ قاضی اَمْرِهِ، وَ بابُ حِکْمَتِهِ، وَ عاقِدُ عَهْدِهِ، وَ النَّاطِقُ بِوَعْدِهِ، وَ الْحَبْلُ الْمَوْصُولُ بَیْنَهُ وَ بَیْنَ عِبادِهِ، وَ کَهْفُ النَّجاهِ، وَ مِنْهاجُ التُّقی وَ الدَّرَجَهُ الْعُلْیا، وَ مُهَیْمِنُ الْقاضِی الْاَعْلی یا اَمیرَ الْمُؤْمِنینَ بِکَ اَتَقَرَّبُ اِلَی اللَّهِ زُلْفی

اَنْتَ وَلِیِّی وَ سَیِّدی وَ وَسیلَتی فِی الدُّنْیا وَ الْأخِرَهِ

پس داخل مسجد می شوی بهتر آن است که از دری که در عقب مسجد است که مشهور است به باب الفیل داخل شوی پس می گوئی: اَللَّهُ اَکْبَرُ اَللَّهُ اَکْبَرُ اَللَّهُ اَکْبَرُ، هذا مَقامُ الْعائِذِ بِاللَّهِ وَ بِمُحَمَّدٍ [حَبیبِ اللَّهِ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ، وَ بِوِلایَهِ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، وَ الْأَئِمَّهِ الْمَهْدِیّینَ الصَّادِقینَ النَّاطِقینَ الرَّاشِدینَ، الَّذینَ اَذْهَبَ اللَّهُ عَنْهُمُ الرِّجْسَ وَ طَهَّرَهُمْ تَطْهیراً، رَضیتُ بِهِمْ اَئِمَّهً وَ هُداهً وَ مَوالِیَ، سَلَّمْتُ لِأَمْرِ اللَّهِ لا اُشْرِکُ بِهِ شَیْئاً، وَ لا اَتَّخِذُ مَعَ اللَّهِ وَلِیّاً، کَذِبَ الْعادِلُونَ بِاللَّهِ وَ ضَلُّوا ضَلالاً بَعیداً، حَسْبِیَ اللَّهُ وَ اَوْلِیآءُ اللَّهِ، اَشْهَدُ اَنْ لا اِلهَ اِلَّا اللَّهُ، وَ حْدَهُ لا شَریکَ لَهُ، وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ، صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ، وَ اَنَّ عَلِیّاً وَ الْأَئِمَّهَ الْمَهْدِیّینَ مِنْ ذُرِّیَّتِهِ عَلَیْهِمُ السَّلامُ اَوْلِیآئی وَ حُجَّهُ اللَّهِ عَلی خَلْقِهِ.

آنگاه برو به جانب ستون چهارم که در جنب باب انماط و برابر ستون پنجم است و آن ستون حضرت ابراهیم علیه السلام است پس چهار رکعت نماز کن دو رکعت آنرا با حمد و قُلْ هُوَ اللَّهُ اَحَدٌ و دو رکعت دیگر را با حمد و اِنَّا اَنْزَلْناهُ فی لَیْلَهِ الْقَدْرِ پس چون فارغ شدی از نماز تسبیح حضرت زهراءعلیها السلام را بگو و بعد از آن بگو: اَلسَّلامُ عَلی عِبادِ اللَّهِ الصَّالِحینَ الرَّاشِدینَ، الَّذینَ اَذْهَبَ اللَّهُ عَنْهُمُ الرِّجْسَ وَ طَهَّرَهُمْ تَطْهیراً، وَ جَعَلَهُمْ اَنْبِیآءَ مُرْسَلینَ، وَ حُجَّهً عَلَی الْخَلْقِ اَجْمَعینَ، وَ سَلامٌ عَلَی الْمُرْسَلینَ، وَ الْحَمْدُ للَّهِ رَبِّ الْعالَمینَ ذلِکَ تَقْدیرُ الْعَزیزِ الْعَلیمِ. وهفت مرتبه بگو: سَلامٌ عَلی نُوحٍ فِی الْعالَمینَ

پس بگو: نَحْنُ عَلی وَصِیَّتِکَ یا وَلِیَّ الْمُؤْمِنینَ، الَّتی اَوْصَیْتَ بِها ذُرِّیَّتَکَ مِنَ الْمُرْسَلینَ وَ الصِّدّیقینَ، وَ نَحْنُ مِنْ شیعَتِکَ وَ شیعَةِ نَبِیِّنا مُحَمَّدٍ صَلَّی اللّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ، وَ عَلَیْکَ وَ عَلی جَمیعِ الْمُرْسَلینَ وَ الْأَنْبِیآءِ وَ الصّادِقینَ وَ نَحْنُ عَلی مِلَّةِ اِبْرهیمَ، وَ دینِ مُحَمَّدٍ النَّبِیِّ الْأُمِّیِّ وَ الْأَئِمَّةِ الْمَهْدِیّینَ، وَ وِلایَةِ مَوْلانا عَلِیٍّ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، اَلسَّلامُ عَلَی الْبَشیرِ النَّذیرِ، صَلَواتُ اللّهِ عَلَیْهِ وَ رَحْمَتُهُ وَ رِضْوانُهُ وَ بَرَکاتُهُ، وَ عَلی وَصِیِّهِ وَ خَلیفَتِهِ، الشّاهِدِ لِلّهِ مِنْ بَعْدِهِ عَلی خَلْقِهِ، عَلِیٍ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ الصِّدّیقِ الْأَکْبَرِ، وَ الْفارُوقِ الْمُبینِ الَّذی اَخَذْتَ بَیْعَتَهُ عَلَی الْعالَمینَ، رَضیتُ بِهِمْ اَوْلِیآءَ وَ مَوالِیَّ، وَ حُکّاماً فی نَفْسی وَ وُلْدی وَ اَهْلی وَ مالی وَ قِسْمی وَ حِلّی وَ اِحْرامی وَ اِسْلامی وَ دینی وَ دُنْیایَ وَ آخِرَتی وَ مَحْیایَ وَ مَماتی اَنْتُمُ الْأَئِمَّةُ فِی الْکِتابِ، وَ فَصْلُ الْمَقامِ وَ فَصْلُ الْخِطابِ، وَ اَعْیُنُ الْحَیِّ الَّذی لا یَنامُ، وَ اَنْتُمْ حُکَمآءُ اللّهِ، وَ بِکُمْ حَکَمَ اللّهُ، وَ بِکُمْ عُرِفَ حَقُّ اللّهِ، لا اِلهَ اِلَّا اللّهُ، مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّهِ، اَنْتُمْ نُورُ اللّهِ مِنْ بَیْنِ اَیْدینا وَ مِنْ خَلْفِنا، اَنْتُمْ سُنَّةُ اللّهِ الَّتی بِها سَبَقَ الْقَضآءُ، یا اَمیرَ الْمُؤْمِنینَ، اَ نا لَکُمْ مُسَلِّمٌ تَسْلیماً لا اُشْرِکُ بِاللّهِ شَیْئاً وَ لا اَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ وَلِیّاً، اَلْحَمْدُ لِلّهِ الَّذی هَدانی بِکُمْ، وَ ما کُنْتُ لِأَهْتَدِیَ لَوْلا اَنْ هَدانِیَ اللّهُ، اَللّهُ اَکْبَرُ، اَللّهُ اَکْبَرُ، اَللّهُ اَکْبَرُ، اَلْحَمْدُ لِلّهِ عَلی ما هَدانا.

اَعْمال دَکَّه الْقَضآء وَ بَیْت الطَّشْت

بدانکه دکّه القضاء دکّانچه ای بوده در مسجد که امیرالمؤمنین علیه السلام بر روی آن می نشستند و قضاوت و حکم می نمودند و در آن موضع ستون کوتاهی بوده که

در آن نوشته بود آیه کریمه اِنَّ اللَّهَ یَاْمُرُ بِالْعَدْلِ وَ الْاِحْسانِ و بیت الطّشت همان محلّی است که ظاهر شده معجزه امیرالمؤمنین علیه السلام در باب آن دختر بی شوهری که یک وقتی در میان آب بوده که زالوئی در شکمش داخل شده و کم کم از مکیدن خون بزرگ شده بود و شکم آن دختر را نیز بزرگ کرده بود برادران دختر گمان حمل به او بردند و خواستند او را بکشند برای حکم آن نزد امیرالمؤمنین علیه السلام آمدند حضرت امر فرمود در جانب مسجد پرده کشیدند و آن دختر را پس آن پرده نشانیدند و قابله کوفه را امر فرمود که او را تفتیش کند قابله پس از تفتیش عرض کرد یا امیرالمؤمنین این دختر آبستن است و فرزند در شکم دارد پس حضرت امر فرمود طشتی مملوّ از لجن آوردند و دختر را بر روی آن نشانیدند آن زالو که بوی لجن شنید از شکم دختر بیرون آمد و در بعضی از روایات است که حضرت دست دراز کرد و از کوههای شام قطعه برفی آورد و نزدیک آن طشت نهاد تا آن حیوان از شکم دختر بیرون آمد و نیز بدان که مشهور در ترتیب اعمال مسجد آن است که بعد از اعمال ستون چهارم می روند به وسط مسجد و اعمال آنجا را بجا می آورند و اعمال دَکّه القضاء و بیت الطَّشْت را در آخر همه بعد از فراغ از دکّه حضرت صادق علیه السلام بجا می آورند و لکن ما به همان ترتیبی که سیّد بن طاووس در مصباح الزائر و علامه مجلسی در بحار و شیخ خضر در مزار

نقل کرده اند اعمال را ذکر می نمائیم و اگر کسی خواسته باشد به ترتیب مشهور عمل نماید اعمال دَکَّهُ القَضاء و بَیْت الطَّشْت را بعد از ستون چهارم بجا نیاورد و بگذارد در آخر بعد از اعمال دکّه حضرت صادق علیه السلام بجا آورد بالجمله می گوئیم پس برو بسوی دکَّهُ القضاء و در آنجا دو رکعت نماز کن به حمد و هر سوره که خواهی و چون فارغ شدی بگو تسبیح زهراعلیها السلام را و بگو یا مالِکی وَ مُمَلِّکی وَمُتَغَمِّدی بِالنِّعَمِ الْجِسامِ مِنْ غَیْرِ اسْتِحْقاقٍ، وَجْهی خاضِعٌ لِماتَعْلُوهُ الْأَقْدامُ لِجَلالِ وَجْهِکَ الْکَریمِ، لا تَجْعَلْ هذِهِ الشِّدَّةَ، وَ لا هذِهِ الْمِحْنَةَ مُتَّصِلَةً بِاسْتیصالِ الشَّأْفَهِ، وَ امْنَحْنی مِنْ فَضْلِکَ ما لَمْ تَمْنَحْ بِهِ اَحَداً مِنْ غَیْرِ مَسْئَلَهٍ، اَنْتَ الْقَدیمُ الْأَوَّلُ الَّذی لَمْ تَزَلْ وَ لا تَزالُ، صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ اغْفِرْ لی وَ ارْحَمْنی وَزَکِّ عَمَلی وَ بارِکْ لی فی اَجَلی وَ اجْعَلْنی مِنْ عُتَقآئِکَ وَ طُلَقآئِکَ مِنَ النّارِ، بِرَحْمَتِکَ یا اَرْحَمَ الرّاحِمینَ.

اَعْمال بَیْتُ الطَّشْتْ

که متّصل است به دکّه قضا نماز کن در آنجا دو رکعت و بعد از سلام تسبیح کن پس بگو:

اَللّهُمَّ اِنّی ذَخَرْتُ تَوْحیدی اِیّاکَ، وَ مَعْرِفَتی بِکَ، وَ اِخْلاصی لَکَ، وَ اِقْراری بِرُبُوبِیَّتِکَ، وَ ذَخَرْتُ وِلایَهَ مَنْ اَنْعَمْتَ عَلَیَّ بِمَعْرِفَتِهِمْ مِنْ بَرِیَّتِکَ، مُحَمَّدٍ وَ عِتْرَتِهِ صَلَّی اللّهُ عَلَیْهِمْ، لِیَوْمِ فَزَعی اِلَیْکَ عاجِلاً وَ آجِلاً، وَ قَدْ فَزِعْتُ اِلَیْکَ وَ اِلَیْهِمْ یا مَوْلایَ فی هذَا الْیَوْمِ وَ فی مَوْقِفی هذا، وَ سَئَلْتُکَ مادَّتی مِنْ نِعْمَتِکَ، وَ اِزاحَهَ ما اَخْشاهُ مِنْ نِقْمَتِکَ، وَ الْبَرَکَهَ فیما رَزَقْتَنیهِ، وَ تَحْصینَ صَدْری مِنْ کُلِّ هَمٍ وَ جائِحَهٍ وَ مَعْصِیَهٍ فی دینی وَ

دُنْیایَ وَ آخِرَتی یا اَرْحَمَ الرَّاحِمینَ و نقل شده که حضرت صادق علیه السلام در بَیْت الطّشت دو رکعت نماز کردند.

بیان نماز و دعا در وسط مسجد

دو رکعت نماز می کنی در وسط مسجد در رکعت اوّل حمد می خوانی با قُلْ هُوَ اللَّهُ اَحَدٌ و در رکعت دوّم حمد و قُلْ یا اَیُّهَا الْکافِرُونَ پس وقتی که سلام دادی تسبیح زهرا علیها السلام را بخوان و بگو: اَللّهُمَّ اَنْتَ السَّلامُ، وَ مِنْکَ السَّلامُ، وَ اِلَیْکَ یَعُودُ السَّلامُ، وَ دارُکَ دارُ السَّلامِ، حَیِّنا رَبَّنا مِنْکَ بِالسَّلامِ، اَللّهُمَّ اِنّی صَلَّیْتُ هذِهِ الصَّلوةَ ابْتِغآءَ رَحْمَتِکَ وَ رِضْوانِکَ وَ مَغْفِرَتِکَ، وَ تَعْظیماً لِمَسْجِدِکَ، اَللّهُمَّ فَصَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ ارْفَعْها فی عِلِّیّینَ، وَ تَقَبَّلْها مِنّی یا اَرْحَمَ الرَّاحِمینَ.

این مقام را دَکَّهُ الْمِعْراج گفته اند و ظاهراً به ملاحظه آن است که در شب معراج حضرت رسول صلی الله علیه وآله از حقّ تعالی رخصت طلبید و در اینجا فرود آمد و دو رکعت نماز گذاشت.

اعمال ستُون هفتم

و آن مقامی است که در آن حقّ تعالی توفیق توبه به آدم علیه السلام داده پس برو بطرف ستون هفتم و بایست درنزد آن رو به قبله و بگو: بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ، وَ عَلی مِلَّهِ رَسُولِ اللَّهِ، صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ، وَ لا اِلهَ اِلَّا اللَّهُ، مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلی اَبینا آدَمَ وَ اُمِّنا حَوَّآءَ، اَلسَّلامُ عَلی هابیلَ الْمَقْتُولِ ظُلْماً وَ عُدْواناً عَلی مَواهِبِ اللَّهِ وَ رِضْوانِهِ، اَلسَّلامُ عَلی شَیْثٍ صَفْوَهِ اللَّهِ، الْمُخْتارِ الْأَمینِ، وَ عَلَی الصَّفْوَهِ الصَّادِقینَ مِنْ ذُرِّیَّتِهِ الطَّیِّبینَ، اَوَّلِهِمْ وَ آخِرِهِمْ، اَلسَّلامُ عَلی اِبْرهیمَ وَ اِسْمعیلَ وَ اِسْحقَ وَ یَعْقُوبَ، وَ عَلی ذُرِّیَّتِهِمُ الْمُخْتارینَ، اَلسَّلامُ عَلی مُوسی کَلیمِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلی عیسی رُوحِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلی مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ خاتَمِ النَّبِیّینَ، اَلسَّلامُ عَلی اَمیرِالْمُؤْمِنینَ وَ ذُرِّیَّتِهِ الطَّیِّبینَ، وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَکاتُهُ، اَلسَّلامُ

عَلَيْكُمْ فِى الْأَوَّلِينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكُمْ فِى الْآخِرِينَ، اَلسَّلامُ عَلى فاطِمَةَ الزَّهْراءِ، اَلسَّلامُ عَلَى الْأَئِمَّهِ الْهادينَ، شُهَدآءِ اللَّهِ عَلى خَلْقِهِ، اَلسَّلامُ عَلَى الرَّقيبِ الشَّاهِدِ عَلَى الْأُمَمِ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمينَ. پس نماز می کنی نزد آن ستون چهار رکعت می خوانی در رکعت اوّل حمد و اِنَّا اَنْزَلْناهُ و در رکعت دوّم حمد و قُلْ هُوَ اللَّهُ اَحَدٌ و در رکعت سیّم و چهارم به همین نحو و چون فارغ شدی بگو تسبیح زهراعلیها السلام را پس بگو: اَللّهُمَّ اِنْ كُنْتُ قَدْ عَصَيْتُكَ فَاِنّى قَدْ اَطَعْتُكَ فِى الْأيمانِ مِنّى بِكَ مَنّاً مِنْكَ عَلَيَّ، لا مَنّاً مِنّى عَلَيْكَ، وَ اَطَعْتُكَ فى اَحَبِّ الْأَشْيآءِ لَكَ لَمْ اَتَّخِذْ لَكَ وَلَداً، وَ لَمْ اَدْعُ لَكَ شَريكاً، وَ قَدْ عَصَيْتُكَ فى اَشْيآءَ كَثيرَةٍ عَلى غَيْرِ وَجْهِ الْمُكابَرَةِ لَكَ، وَ لاَ الْخُرُوجِ عَنْ عُبُودِيَّتِكَ، وَ لاَ الْجُحُودِ لِرُبُوبِيَّتِكَ، وَلكِنِ اتَّبَعْتُ هَوایَ، وَ اَزَلَّنِى الشَّيْطانُ بَعْدَ الْحُجَّهِ عَلَيَّ وَ الْبَيانِ، فَاِنْ تُعَذِّبْنى فَبِذُنُوبى غَيْرُ ظالِمٍ لى وَ اِنْ تَعْفُ عَنّى وَ تَرْحَمْنى فَبِجُودِكَ وَ كَرَمِكَ يا كَريمُ، اَللّهُمَّ اِنَّ ذُنُوبى لَمْ يَبْقَ لَها اِلاَّ رَجآءُ، عَفْوِكَ وَ قَدْ قَدَّمْتُ آلَهَ الْحِرْمانِ، فَاَ نَا اَسْئَلُكَ اللَّهُمَّ ما لا اَسْتَوْجِبُهُ، وَ اَطْلُبُ مِنْكَ ما لا اَسْتَحِقُّهُ، اَللّهُمَّ اِنْ تُعَذِّبْنى فَبِذُنُوبى وَ لَمْ تَظْلِمْنى شَيْئاً، وَ اِنْ تَغْفِرْ لى فَخَيْرُ راحِمٍ، اَنْتَ يا سَيِّدى اَللّهُمَ اَنْتَ اَنْتَ، وَ اَ نَا اَ نَا، اَنْتَ الْعَوَّادُ بِالْمَغْفِرَهِ، وَ اَ نَا الْعَوَّادُ بِالذُّنُوبِ، وَ اَنْتَ الْمُتَفَضِّلُ بِالْحِلْمِ، وَ اَ نَا الْعَوَّادُ بِالْجَهْلِ، اَللّهُمَّ فَاِنّى اَسْئَلُكَ يا كَنْزَ الضُّعَفاءِ، يا عَظيمَ الرَّجآءِ، يا مُنْقِذَ الْغَرْقى يا مُنْجِىَ الْهَلْكى يا مُميتَ الْأَحْيآءِ، يا مُحْيِىَ الْمَوْتى اَنْتَ اللَّهُ لا اِلهَ اِلاَّ

اَنْتَ، اَنْتَ الَّذی سَجَدَ لَکَ شُعاعُ الشَّمْسِ وَ دَوِیُّ الْماءِ، وَ حَفیفُ الشَّجَرِ، وَ نُورُ الْقَمَرِ، وَ ظُلْمَةُ اللَّیْلِ وَ ضَوْءُ النَّهارِ، وَ خَفَقانُ الطَّیْرِ، فَاَسْئَلُکَ اللّٰهُمَّ یا عَظیمُ بِحَقِّکَ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الصّادِقینَ، وَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الصّادِقینَ عَلَیْکَ، وَ بِحَقِّکَ عَلی عَلِیٍّ، وَ بِحَقِّ عَلِیٍّ عَلَیْکَ، وَ بِحَقِّکَ عَلی فاطِمَةَ، وَ بِحَقِّ فاطِمَةَ عَلَیْکَ، وَ بِحَقِّکَ عَلَی الْحَسَنِ، وَ بِحَقِّ الْحَسَنِ عَلَیْکَ، وَ بِحَقِّکَ عَلَی الْحُسَیْنِ، وَ بِحَقِّ الْحُسَیْنِ عَلَیْکَ، فَاِنَّ حُقُوقَهُمْ عَلَیْکَ مِنْ اَفْضَلِ اِنْعامِکَ عَلَیْهِمْ، وَ بِالشَّاْنِ الَّذی لَکَ عِنْدَهُمْ، وَ بِالشَّاْنِ الَّذی لَهُمْ عِنْدَکَ، صَلِّ عَلَیْهِمْ یا رَبِّ صَلٰوةً دائِمَةً مُنْتَهی رِضاکَ، وَ اغْفِرْ لی بِهِمُ الذُّنُوبَ الَّتی بَیْنی وَ بَیْنَکَ، وَ اَرْضِ عَنّی خَلْقَکَ وَ اَتْمِمْ عَلَیَ نِعْمَتَکَ، کَما اَتْمَمْتَها عَلی آبائی مِنْ قَبْلُ، وَ لا تَجْعَلْ لِأَحَدٍ مِنَ الْمَخْلُوقینَ عَلَیَّ فیهَا امْتِناناً، وَ امْنُنْ عَلَیَّ کَما مَنَنْتَ عَلی آبائی مِنْ قَبْلُ، یا کهیعص، اَللّٰهُمَّ کَما صَلَّیْتَ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، فَاسْتَجِبْ لی دُعآئی فیما سَئَلْتُ، یا کَریمُ یا کَریمُ یا کَریمُ. پس برو به سجده و در سجده بگو: یا مَنْ یَقْدِرُ عَلی حَوآئِجِ السَّآئِلینَ، وَ یَعْلَمُ ما فی ضَمیرِ الصّامِتینَ، یا مَنْ لا یَحْتاجُ اِلَی التَّفْسیرِ، یا مَنْ یَعْلَمُ خائِنَةَ الْأَعْیُنِ وَ ما تُخْفِی الصُّدوُرُ، یا مَنْ اَنْزَلَ الْعَذابَ عَلی قَوْمِ یُونُسَ، وَ هُوَ یُریدُ اَنْ یُعَذِّبَهُمْ فَدَعَوْهُ، وَ تَضَرَّعُوا اِلَیْهِ، فَکَشَفَ عَنْهُمُ الْعَذابَ وَ مَتَّعَهُمْ اِلی حینٍ، قَدْ تَری مَکانی وَ تَسْمَعُ دُعآئی وَ تَعْلَمُ سِرّی وَ عَلانِیَتی وَ حالی صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ اکْفِنی ما اَهَمَّنی مِنْ اَمْرِ دینی وَ دُنْیایَ وَ آخِرَتی پس هفتاد

مرتبه بگو: یـا سَـیِّدی پس سـر از سـجده بردار و بگو: یـا رَبِّ اَسْـئَلُکَ بَرَکَهَ هـذَا الْمَوْضِعِ وَ بَرَکَهَ اَهْلِهِ، وَ اَسْـئَلُکَ اَنْ تَرْزُقَنی مِنْ رِزْقِکَ، رِزْقاً حَلالاً طَیِّباً، تَسُوقُهُ اِلَیَّ بِحَوْلِکَ وَ قُوَّتِکَ، وَ اَ نَا خآئِضٌ فی عافِیَهٍ یا اَرْحَمَ الرّاحِمینَ. مؤلّف گوید: که در مزار قدیم در دعـای این مقـام بعـد از یا کَریمُ یا کَریمُ و پیش از سـجده ذکر کرده دعای اَللّهُمَّ یا مَنْ تُحَلُّ بِهِ عُقَـدُ الْمَکارِهِ که از ادعیه صـحیفه سـجادیه است و در باب اوّل گذشت پس از آن فرمود آنگاه بگو: اَللّهُمَّ اِنَّکَ تَعْلَمُ وَ لا اَعْلَمُ، وَ تَقْدِرُ وَ لا اَقْدِرُ وَ اَنْتَ عَلاَّمُ الْغُیُوبِ، صَـلِّ اللّهُمَّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ اغْفِرْ لی وَ ارْحَمْنی وَ تَجـاوَزْ عَنّی وَ تَصَـدَّقْ عَلَیَّ ما اَنْتَ اَهْلُهُ، یا اَرْحَمَ الرّاحِمینَ. آنگاه به سـجده برو وبگو: یا مَنْ یَقْدِرُ عَلی حَوائِجِ السّائِلینَ و بدان نیز که احادیث در فضـیلت این سـتون هفتم بسیار وارد شـده و شـیخ کلینی به سـند معتبر روایت کرده که امیرالمؤمنین علیه السـلام رو به این سـتون نمـاز می کرد و نزدیـک می ایسـتاد که میان آن حضـرت و سـتون آنقدر فاصـله بود که بُزی بگذرد و در روایت معتبر دیگر وارد شده است که در هر شب شصت هزار ملک از آسـمان نازل می شوند و نزد ستون هفتم نماز می کنند و در شب دیگر ملائکه دیگر به این عدد می آیند و دیگر هیچیـک عود نمی کننـد تا روز قیامت. و در حـدیث معتبر از حضـرت صادق علیه السـلام منقول است که سـتون هفتم مقام حضرت ابراهیم است و نیز شیخ کلینی در

کافی به سند صحیح از ابو اسمعیل سرّاج روایت کرده که معاویه بن وَهَب دست مرا گرفت و گفت ابوحمزه ثمالی دست مرا گرفت و گفت که اصبغ بن نباته دست مرا گرفت و ستون هفتم را به من نشان داد و گفت که این ستون مقام حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام است که نزد آن نماز می کرد و امام حسن علیه السلام در نزد ستون پنجم نماز می کرد و چون امیرالمؤمنین علیه السلام حاضر نبود امام حسن علیه السلام در جای او نماز می خواند وَ هِیَ مِنْ بابِ کِنْده وبالجمله اخبار در فضیلت این ستون بسیار وبنای ما بر اختصار است عمل ستون پنجم بدان که از جمله مواضع ممتازه مسجد کوفه ستون پنجم است که باید نزد آن نماز کنند و حاجات خود را از حق تعالی طلب نمایند زیرا که در روایات معتبره وارد شده است که محل نماز حضرت ابراهیم خلیل الرّحمن علیه السلام بوده است و منافات ندارد با روایات دیگر زیرا که ممکن است که آن حضرت در همه این مواضع نماز کرده باشد و در حدیث معتبر از حضرت صادق علیه السلام منقول است که ستون پنجم مقام جبرئیل علیه السلام است و از حدیث سابق ظاهر است که مقام امام حسن علیه السلام است و بالجمله آنچه از احادیث معلوم می شود آن است که نزد ستون هفتم و پنجم اشرف است از سایر جاهای مسجد و سیّد بن طاوس قدس سره گفته که در نزد ستون پنجم دو رکعت نماز کن بحمد و هر سوره که خواهی و چون سلام گفتی و تسبیح نمودی پس بگو: اَللّهُمَّ اِنّی اَسْئَلُکَ

بِجَميعِ اَسْمآئِکَ کُلِّها، ما عَلِمْنا مِنْها وَ ما لا نَعْلَمُ، وَ اَسْئَلُکَ بِاِسْمِکَ الْعَظيمِ الْأَعْظَمِ الْکَبيرِ الْأَکْبَرِ، الَّذى مَنْ دَعاکَ بِهِ اَجَبْتَهُ، وَ مَنْ سَئَلَکَ بِهِ اَعْطَيْتَهُ، وَ مَنِ اسْتَنْصَرَکَ بِهِ نَصَرْتَهُ، وَ مَنِ اسْتَغْفَرَکَ بِهِ غَفَرْتَ لَهُ، وَ مَنِ اسْتَعانَکَ بِهِ اَعَنْتَهُ، وَ مَنِ اسْتَرْزَقَکَ بِهِ رَزَقْتَهُ، وَ مَنِ اسْتَغاثَکَ بِهِ اَغَثْتَهُ، وَ مَنِ اسْتَرْحَمَکَ بِهِ رَحِمْتَهُ، وَ مَنِ اسْتَجارَکَ بِهِ اَجَرْتَهُ، وَ مَنْ تَوَکَّلَ عَلَيْکَ بِهِ کَفَيْتَهُ، وَ مَنِ اسْتَعْصَمَکَ بِهِ عَصَمْتَهُ وَ مَنِ اسْتَنْقَذَکَ بِهِ مِنَ النَّارِ اَنْقَذْتَهُ، وَ مَنِ اسْتَعْطَفَکَ بِهِ تَعَطَّفْتَ لَهُ، وَ مَنْ اَمَّلَکَ بِهِ اَعْطَيْتَهُ، الَّذى اتَّخَذْتَ بِهِ آدَمَ صَفِيّاً، وَ نُوحاً نَجِيّاً، وَ اِبْرهيمَ خَليلاً، وَ مُوسى کَليماً، وَ عيسى رُوحاً، وَ مُحَمَّداً حَبيباً، وَ عَلِيّاً وَصِيّاً، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِمْ اَجْمَعينَ، اَنْ تَقْضِىَ لى حَوآئِجى وَ تَعْفُوَ عَمَّا سَلَفَ مِنْ ذُنُوبى وَ تَتَفَضَّلَ عَلَىَّ بِما اَنْتَ اَهْلُهُ، وَ لِجَميعِ الْمُؤْمِنينَ وَ الْمُؤْمِناتِ لِلدُّنْيا وَ الْأخِرَهِ، يا مُفَرِّجَ هَمِّ الْمَهْمُومينَ، وَ يا غِياثَ الْمَلْهُوفينَ، لا اِلهَ اِلاَّ اَنْتَ، سُبْحانَکَ يا رَبَّ الْعالَمينَ.

روايت شده از حضرت صادق عليه السلام که به بعضى از اصحاب خويش فرمودند که در نزد ستون پنجم دو رکعت نماز گذار که آن مصلاى ابراهيم عليه السلام است و بگو اَلسَّلامُ عَلى اَبينا آدَمَ وَ اُمِّنا حَوَّاءَ الخ قريب به همان که در نزد ستون هفتم رو به قبله خوانده مى شد.

عمل ستون سيّم مقام امام زين العابدين عليه السلام آنگاه برو بسوى دکّه امام زين العابدين عليه السلام و آن در نزد ستون سيّم است از طرف متصّل به باب کِنده مؤلّف گويد که اين مقام از طرف قبله مقابل است با دکّه باب

اميرالمؤمنين عليه السلام و از طرف غربى مقابل بوده با باب كنده كه مسدود شده و گفته شده كه شايسته است آنكه بقدر پنج ذراع متأخّر از ستون بعمل آورده شود زيرا كه دكّه در آن محل بوده و بالجمله پس نماز كن در آنجا دو ركعت و بخوان در آن حمد و هر سوره كه خواستى پس همين كه سلام دادى و تسبيح نمودى پس بگو: بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم، اَللّهُمَّ اِنَّ ذُنُوبى قَدْ كَثُرَتْ، وَ لَمْ يَبْقَ لَها اِلاَّ رَجآءُ عَفْوِكَ، وَ قَدْ قَدَّمْتُ آلَةَ الْحِرْمانِ اِلَيْكَ، فَاَ نَا اَسْئَلُكَ اللّهُمَّ ما لا اَسْتَوْجِبُهُ، وَ اَطْلُبُ مِنْكَ ما لا اَسْتَحِقُّهُ، اَللّهُمَّ اِنْ تُعَذِّبْنى فَبِذُنُوبى وَ لَمْ تَظْلِمْنى شَيْئاً، وَ اِنْ تَغْفِرْ لى فَخَيْرُ راحِمٍ اَنْتَ يا سَيِّدى اَللّهُمَ اَنْتَ اَنْتَ، وَ اَ نَا اَ نَا، اَنْتَ الْعَوَّادُ بِالْمَغْفِرَةِ، وَ اَ نَا الْعَوَّادُ بِالذُّنُوبِ، وَ اَنْتَ الْمُتَفَضِّلُ بِالْحِلْمِ، وَ اَ نَا الْعَوَّادُ بِالْجَهْلِ، اَللّهُمَّ فَاِنّى اَسْئَلُكَ يا كَنْزَ الضُّعَفآءِ، يا عَظيمَ الرَّجآءِ، يا مُنْقِذَ الْغَرْقى يا مُنْجِىَ الْهَلْكى يا مُميتَ الْأَحْيآءِ، يا مُحْيِىَ الْمَوْتى اَنْتَ اللّهُ الَّذى لا اِلهَ اِلاَّ اَنْتَ، اَنْتَ الَّذى سَجَدَ لَكَ شُعاعُ الشَّمْسِ وَ نُورُ الْقَمَرِ، وَ ظُلْمَةُ اللَّيْلِ وَضَوْءُ النَّهارِ، وَ خَفَقانُ الطَّيْرِ، فَاَسْئَلُكَ اللّهُمَّ يا عَظيمُ بِحَقِّكَ يا كَريمُ عَلى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الصَّادِقينَ، وَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الصَّادِقينَ عَلَيْكَ، وَ بِحَقِّكَ عَلى عَلِيٍّ، وَ بِحَقِّ عَلِيٍّ عَلَيْكَ، وَ بِحَقِّكَ عَلى فاطِمَةَ، وَ بِحَقِّ فاطِمَةَ عَلَيْكَ، وَ بِحَقِّكَ عَلَى الْحَسَنِ، وَ بِحَقِّ الْحَسَنِ، عَلَيْكَ وَ بِحَقِّكَ عَلَى الْحُسَيْنِ، وَ بِحَقِّ الْحُسَيْنِ عَلَيْكَ، فَاِنَّ حُقُوقَهُمْ مِنْ اَفْضَلِ اِنْعامِكَ عَلَيْهِمْ، وَ بِالشَّاْنِ الَّذى لَكَ عِنْدَهُمْ،

وَ بِالشَّاْنِ الَّذی لَهُمْ عِنْدَکَ، صَلِّ یا رَبِّ عَلَیْهِمْ صَلوةً دآئِمَةً مُنْتَهی رِضاکَ، وَ اغْفِرْ لی بِهِمُ الذُّنُوبَ الَّتی بَیْنی وَ بَیْنَکَ، وَ اَتْمِمْ نِعْمَتَکَ عَلَیَّ کَما اَتْمَمْتَها عَلی آبائی مِنْ قَبْلُ، یا کهیعص، اَللّهُمَّ کَما صَلَّیْتَ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، فَاسْتَجِبْ لی دُعآئی فیما سَئَلْتُکَ. پس برو به سجده و جانب راست رو را بر زمین گذار و بگو: یا سَیِّدی یا سَیِّدی یا سَیِّدی صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ اغْفِرْ لی وَ اغْفِرْ لی و بسیار بگو این کلمه را با خشوع و گریه پس جانب چپ رو را بر زمین گذار و این کلمات را بگو پس دعا کن به آنچه می خواهی مؤلّف گوید که در بعض مَجامیع غیر معتبره ومشهور بین مردم آن است که در این مقام بجا می آورند عملی را که حضرت صادق علیه السلام تعلیم یکی از اصحاب خود نموده و لکن مقیّد به این مقام نیست و کیفیّت آن چنان است که از آن حضرت نقل شده که به بعضی از اصحاب خود فرمودند که آیا پی حاجتی بامداد نمی روی که گذر کنی به مسجد بزرگ کوفه عرض کرد بلی فرمود که چهار رکعت نماز بکن در آن مسجد پس بگو: اِلهی اِنْ کُنْتُ قَدْ عَصَیْتُکَ، فَاِنّی قَدْ اَطَعْتُکَ فی اَحَبِّ الْأَشْیآءِ اِلَیْکَ لَمْ اَتَّخِذْ لَکَ وَلَداً، وَ لَمْ اَدْعُ لَکَ شَریکاً، وَ قَدْ عَصَیْتُکَ فی اَشْیآءَ کَثیرَةٍ عَلی غَیْرِ وَجْهِ الْمُکابَرَةِ لَکَ، وَ لاَ الْاِسْتِکْبارِ عَنْ عِبادَتِکَ، وَ لاَ الْجُحُودِ لِرُبُوبِیَّتِکَ، وَ لاَ الْخُرُوجِ عَنِ الْعُبُودِیَّةِ لَکَ، وَ لکِنِ اتَّبَعْتُ هَوایَ، وَ ازَلَّنِی الشَّیْطانُ بَعْدَ الْحُجَّةِ وَ الْبَیانِ، فَاِنْ تُعَذِّبْنی فَبِذُنُوبی غَیْرُ

ظـالِمٍ اَنْتَ لی وَ اِنْ تَعْـفُ عَنّی وَ تَرْحَمْنی فَبِجُودِکَ وَ کَرَمِـکَ یـا کَریمُ. و می گوئی نیز غَـدَوْتُ بِحَوْلِ اللّهِ وَ قُوَّتِهِ، غَـدَوْتُ بِغَیْرِ حَوْلٍ مِنّی وَ لا قُوَّةٍ، وَ لکِنْ بِحَوْلِ اللّهِ وَ قُوَّتِهِ، یا رَبِّ اَسْـئَلُکَ بَرَکَهَ هذَا الْبَیْتِ وَ بَرَکَهَ اَهْلِهِ، وَ اَسْـئَلُکَ اَنْ تَرْزُقَنی رِزْقاً حَلالاً طَیِّباً، تَسُوقُهُ اِلَیَّ بِحَوْلِکَ وَ قُوَّتِکَ، وَ اَ نَا خائِضٌ فی عافِیَتِکَ.

و شیخ شـهید و محمّد بن المشـهدی این عمل را از برای صـحن مسجد بعد از عمل ستون چهارم ذکر نموده اند در دو رکعت حمـد و توحیـد و در دو رکعت دیگر حمـد و قـدر گفته اند و بعد از سـلام تسبیح زهراء علیها السـلام و در حدیث معتبر از ابو حمزه ثمالی منقول است که گفت روزی در مسـجد کوفه نشسـته بودم ناگاه دیـدم که شخصـی از دَرِ کنـده داخل شـد از همه کس خوشـروتر و خوشـبوتر و پاک جامه تر و عمامه بسر بسـته و پیراهن و درّاعه پوشیده و دو نعل عربی در پای مبارکش بود پس نعلین را کنـد و نزد سـتون هفتم ایسـتاد و دسـتها را تـا برابر گوش بلنـد کرد و تکبیری گفت که جمیع موهای بـدن من از دهشت آن راست ایسـتاد پس چهار رکعت نماز گذارد و رکوع وسـجودش را نیکو به عمل آورد پس این دعا را خواند «اِلهی اِنْ کُنْتُ قَدْ عَصَـیْتُکَ» و خواند تا رسـید به «یا کَریمُ» پس به سجود رفت و مکرّر «یا کَریمُ» گفت آنقدر که یک نفس وفا کند پس در سجود گفت «یا مَنْ یَقْدِرُ عَلی حَوائِجِ السّائِلینَ» و خواند تا هفتاد مرتبه یا سَیّدی که در اعمال ستون

هفتم ذکر شد چون سر از سجده برداشت و نیک ملاحظه کردم حضرت امام زین العابدین علیه السلام بود پس دستهای مبارکش را بوسیدم و پرسیدم که از برای چه آمدید به اینجا فرمود از برای آنچه که دیدی یعنی نماز در مسجد کوفه و در روایتی که در ذیل زیارت هفتم نقل کردیم ابوحمزه را با خود برد به زیارت حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام.

اعمال باب الفرج معروف به مقام نوح علیه السّلام

چون از عمل ستون سیّم فارغ شدی برو به دکه باب امیرالمؤمنین علیه السلام و آن صفّه ای است که متّصل است به دری که از مسجد بسوی خانه امیرالمؤمنین علیه السلام مفتوح می شده پس چهار رکعت نماز کن به حمد و هر سوره که خواستی از قرآن و چون فارغ شدی تسبیح کن پس بگو اَللّهُمَّ صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَاقْضِ حاجَتی یا اَللّهُ، یا مَنْ لا یَخیبُ سآئِلُهُ، وَ لا یَنْفَدُ نائِلُهُ یا قاضِیَ الْحاجاتِ، یا مُجیبَ الدَّعَواتِ، یا رَبَّ الْأَرَضینَ وَ السَّمواتِ، یا کاشِفَ الْکُرُباتِ، یا واسِعَ الْعَطِیّاتِ، یا دافِعَ النَّقِماتِ، یا مُبَدِّلَ السَّیِّئاتِ حَسَناتٍ، عُدْ عَلَیَّ بِطَوْلِکَ وَ فَضْلِکَ وَ اِحْسانِکَ، وَ اسْتَجِبْ دُعآئی فیما سَئَلْتُکَ وَ طَلَبْتُ مِنْکَ، بِحَقِّ نَبِیِّکَ وَ وَصِیِّکَ وَ اَوْلِیآئِکَ الصّالِحینَ صفت نماز دیگر در این مقام و آن دو رکعت است همین که فارغ شدی و تسبیح کردی پس بگو: اَللّهُمَّ اِنّی حَلَلْتُ بِساحَتِکَ لِعِلْمی بِوَحْدانِیَّتِکَ وَ صَمَدانِیَّتِکَ، وَ اَنَّهُ لا قادِرَ عَلی قَضاءِ حاجَتی غَیْرُکَ، وَ قَدْ عَلِمْتُ یا رَبِّ اَنَّهُ کُلَّما شاهَدْتُ نِعْمَتَکَ عَلَیَّ، اشْتَدَّتْ فاقَتی اِلَیْکَ، وَ قَدْ طَرَقَنی یا رَبِّ مِنْ مُهِمِّ اَمْری ما قَدْ عَرَفْتَهُ، لِأَنَّکَ عالِمٌ غَیْرُ مُعَلَّمٍ، وَ اَسْئَلُکَ بِالْأِسْمِ الَّذی

وَ ضَعْتَهُ عَلَى السَّمواتِ فَانْشَقَّتْ، وَ عَلَى الْأَرْضِينَ فَانْبَسَطَتْ، وَ عَلَى النُّجُوم فَانْتَشَرَتْ، وَ عَلَى الْجِبالِ فَاسْتَقَرَّتْ، وَ اَسْئَلُكَ بِالْإِسْمِ الَّذى جَعَلْتَهُ عِنْدَ مُحَمَّدٍ وَ عِنْدَ عَلِيٍّ، وَ عِنْدَ الْحَسَنِ وَ عِنْدَ الْحُسَيْنِ، وَ عِنْدَ الْأَئِمَّهَ كُلِّهِمْ صَلَواتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ اَجْمَعينَ، اَنْ تُصَلِّيَ عَلى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ اَنْ تَقْضِيَ لى يا رَبِ حاجَتى وَ تُيَسِّرَ عَسيرَها وَ تَكْفِيَنى مُهِمَّها، وَ تَفْتَحَ لى قُفْلَها، فَاِنْ فَعَلْتَ ذلِكَ فَلَكَ الْحَمْدُ، وَ اِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَلَكَ الْحَمْدُ غَيْرُ جائِرٍ فى حُكْمِكَ، وَ لا حآئِفٍ فى عَدْلِكَ، پس مى گذارى طرف راست رو را بر زمين و مى گوئى اَللّهُمَّ اِنَّ يُونُسَ بْنَ مَتّى عليه السلام عَبْدَكَ وَ نَبِيَّكَ، دَعاكَ فى بَطْنِ الْحُوتِ فَاسْتَجَبْتَ لَهُ، وَ اَ نَا اَدْعُوكَ فَاسْتَجِبْ لى بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، و دعا كن به آنچه مى خواهى پس طرف چپ را بگذار و بگو: اَللّهُمَّ اِنَّكَ اَمَرْتَ بِالدُّعآءِ وَ تَكَفَّلْتَ بِالْإِجابَهِ، وَ اَ نَا اَدْعُوكَ كَما اَمَرْتَنى فَصَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ اسْتَجِبْ لى كَما وَ عَدْتَنى يا كَريمُ پس پيشانى را بر زمين گذار و بگو يامُعِزَّ كُلِّ ذَليلٍ، وَ يا مُذِلَ كُلِّ عَزيزٍ تَعْلَمُ كُرْبَتى فَصَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، وَ فَرِّجْ عَنّى يا كَريمُ.

ذکر نمازی برای حاجت در محل مذکور

و آن چنان است كه چهار ركعت نماز مى گذارى و چون فارغ شدى و تسبيح گفتى پس بگو: اَللّهُمَّ اِنّى اَسْئَلُكَ يا مَنْ لا تَراهُ الْعُيُونُ، وَ لاتُحيطُ بِهِ الظُّنُونُ، وَلايَصِفُهُ الواصِفُونَ، وَ لا تُغَيِّرُهُ الْحَوادِثُ، وَ لا تُفْنيهِ الدُّهُورُ، تَعْلَمُ مَثاقيلَ الْجِبالِ، وَ مَكائيلَ الْبِحارِ، وَ وَرَقَ الْأَشْجارِ، وَ رَمْلَ الْقِفارِ، وَ مااَضآئَتْ بِهِ الشَّمْسُ وَ الْقَمَرُ، وَ اَظْلَمَ عَلَيْهِ اللَّيْلُ، وَ وَضَحَ عَلَيْهِ النَّهارُ،

[وَ] لا تُوارى مِنْکَ سَماءٌ سَماءً، وَ لا اَرْضٌ اَرْضاً، وَ لا جَبَلٌ ما فى اَصْلِهِ، وَلا بَحْرٌ ما فى قَعْرِهِ، اَسْئَلُکَ اَنْ تُصَلِّىَ عَلى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ اَنْ تَجْعَلَ خَيْرَ اَمْرى آخِرَهُ، وَ خَيْرَ اَعْمالى خَواتيمَها، وَ خَيْرَ اَيّامى يَوْمَ اَلْقاکَ، اِنَّکَ عَلى کُلِّشَىْ ءٍ قَديرٌ، اَللّهُمَّ مَنْ اَرادَنى بِسُوءٍ فَارِدْهُ، وَ مَنْ کادَنى فَکِدْهُ، وَ مَنْ بَغانى بِهَلَکَةٍ فَاَهْلِکْهُ، وَ اکْفِنى ما اَهَمَّنى مِمَّنْ دَخَلَ هَمُّهُ عَلَىَّ، اَللّهُمَّ اَدْخِلْنى فى دِرْعِکَ الْحَصينَةِ، وَ اسْتُرْنى بِسِتْرِکَ الْواقى يا مَنْ يَکْفى مِنْ کُلِّشَىْ ءٍ وَ لا يَکْفى مِنْهُ شَىْ ءٌ، اِکْفِنى ما اَهَمَّنى مِنْ اَمْرِ الدُّنْيا وَ الْآخِرَةِ، وَ صَدِّقْ قَوْلى وَ فِعْلى يا شَفيقُ يا رَفيقُ، فَرِّجْ عَنِّى الْمَضيقَ، وَ لا تُحَمِّلْنى ما لا اُطيقُ، اَللّهُمَّ احْرُسْنى بِعَيْنِکَ الَّتى لا تَنامُ، وَ ارْحَمْنى بِقُدْرَتِکَ عَلَىَّ، يا اَرْحَمَ الرّاحِمينَ، يا عَلِىُّ يا عَظيمُ، اَنْتَ عالِمٌ بِحاجَتى وَ عَلى قَضآئِها قَديرٌ، وَ هِىَ لَدَيْکَ يَسيرٌ، وَ اَ نَا اِلَيْکَ فَقيرٌ، فَمُنَّ بِها عَلَىَّ يا کَريمُ، اِنَّکَ عَلى کُلِّشَىْ ءٍ قَديرٌ پس به سجده مى روى و مى گوئى: اِلهى قَدْ عَلِمْتَ حَوائِجى فَصَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اقْضِها، وَ قَدْ اَحْصَيْتَ ذُنُوبى فَصَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، وَ اغْفِرها يا کَريمُ پس بر زمين مى گذارى طرف راست روى خود را و مى گوئى اِنْ کُنْتُ بِئْسَ الْعَبْدُ فَاَنْتَ نِعْمَ الرَّبُّ، افْعَلْ بى ما اَنْتَ اَهْلُهُ، وَ لا تَفْعَلْ بى ما اَ نَا اَهْلُهُ، يا اَرْحَمَ الرّاحِمينَ. پس بر زمين مى گذارى طرف چپ روى خود را و مى گوئى: اَللّهُمَّ اِنْ عَظُمَ الذَّنْبُ مِنْ عَبْدِکَ، فَلْيَحْسُنِ الْعَفْوُ مِنْ عِنْدِکَ يا کَريمُ پس پيشانى را بر زمين مى گذارى و مى گوئى:

اِرْحَمْ مَنْ اَسآءَ وَ اقْتَرَفَ، وَ اسْتَكانَ وَ اعْتَرَفَ. اين دعا تا وَ اغْفِرها يا كَريمُ همان دعائى است كه در مزار قديم در اعمال صحن مسجد سهله در مقام امام زين العابدين عليه السلام نقل شده.

اعمال محراب اميرالمؤمنين عليه السلام

پس نماز كن در مكانى كه ضربت زدند در آنجا حضرت اميرالمؤمنين عليه السلام را دو ركعت بحمد و سوره و هرگاه كه سلام دادى وتسبيح كردى پس بگو: يا مَنْ اَظْهَرَ الْجَميلَ وَ سَتَرَ الْقَبيحَ، يا مَنْ لَمْ يُؤاخِذْ بِالْجَريرَةِ وَ لَمْ يَهْتِكِ السِّتْرَ وَ السَّريرَةَ، يا عَظيمَ الْعَفْوِ، يا حَسَنَ التَّجاوُزِ، يا واسِعَ الْمَغْفِرَةِ، يا باسِطَ الْيَدَيْنِ بِالرَّحْمَةِ، يا صاحِبَ كُلِ نَجْوى يا مُنْتَهى كُلِّ شَكْوى يا كَريمَ الصَّفْحِ، يا عَظيمَ الرَّجآءِ، يا سَيِّدى صَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ افْعَلْ بى ما اَنْتَ اَهْلُهُ يا كَريمُ

مناجات حضرت اميرالمؤمنين عليه السلام

اَللّهُمَّ اِنّى اَسْئَلُكَ الْأَمانَ يَوْمَ لا يَنْفَعُ مالٌ وَ لابَنُونَ، اِلّا مَنْ اَتَى اللّهَ بِقَلْبٍ سَليمٍ، وَ اَسْئَلُكَ الْأَمانَ يَوْمَ يَعَضُّ الظّالِمُ عَلى يَدَيْهِ، يَقُولُ يا لَيْتَنِى اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبيلاً، وَ اَسْئَلُكَ الْأَمانَ يَوْمَ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسيماهُمْ، فَيُؤْخَذُ بِالنَّواصى وَ الْأَقْدامِ، وَ اَسْئَلُكَ الْأَمانَ يَوْمَ لا يَجْزى والِدٌ عَنْ وَلَدِهِ، وَ لا مَوْلُودٌ هُوَ جازٍ عَنْ والِدِهِ شَيْئاً، اِنَ وَعْدَ اللّهِ حَقٌّ، وَ اَسْئَلُكَ الْأَمانَ يَوْمَ لا يَنْفَعُ الظّالِمينَ مَعْذِرَتُهُمْ، وَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَ لَهُمْ سُوءُ الدّارِ، وَ اَسْئَلُكَ الْأَمانَ يَوْمَ لا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئاً وَ الْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلّهِ، وَ اَسْئَلُكَ الْأَمانَ يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ اَخيهِ، وَ اُمِّهِ وَ اَبيهِ، وَ صاحِبَتِهِ وَ بَنيهِ، لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنيهِ، وَ اَسْئَلُكَ الْأَمانَ يَوْمَ يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدى مِنْ عَذابِ يَوْمَئِذٍ بِبَنيهِ، وَ صاحِبَتِهِ وَ اَخيهِ، وَ فَصيلَتِهِ الَّتى تُؤْويهِ، وَ مَنْ فِى الْأَرْضِ جَميعاً ثُمَ يُنْجيهِ، كَلاَّ اِنَّها لَظى نَزّاعَةً لِلشَّوى مَوْلاىَ يا مَوْلاىَ، اَنْتَ الْمَوْلى وَ اَ نَا الْعَبْدُ، وَ هَلْ يَرْحَمُ الْعَبْدَ اِلَّا الْمَوْلى مَوْلاىَ يا مَوْلاىَ

اَنْتَ الْمالِكَ وَ اَ نَا الْمَمْلُوكُ، وَ هَلْ يَرْحَمُ الْمَمْلُوكَ اِلَّا الْمالِكَ، مَوْلاىَ يا مَوْلاىَ، اَنْتَ الْعَزيزُ وَ اَ نَا الذَّليلُ، وَ هَلْ يَرْحَمُ الذَّليلَ اِلَّا الْعَزيزُ، مَوْلاىَ يا مَوْلاىَ، اَنْتَ الخالِقُ وَ اَ نَا الْمَخْلُوقُ، وَ هَلْ يَرْحَمُ الْمَخْلُوقَ اِلَّا الْخالِقُ، مَوْلاىَ يا مَوْلاىَ اَنْتَ الْعَظيمُ وَ اَ نَا الْحَقيرُ، وَ هَلْ يَرْحَمُ الْحَقيرَ اِلَّا الْعَظيمُ، مَوْلاىَ يا مَوْلاىَ، اَنْتَ الْقَوِىُّ وَ اَ نَا الضَّعيفُ وَ هَلْ يَرْحَمُ الضَّعيفَ اِلَّا الْقَوِىُّ، مَوْلاىَ يا مَوْلاىَ، اَنْتَ الْغَنِىُّ وَ اَ نَا الْفَقيرُ، وَ هَلْ يَرْحَمُ الْفَقيرَ اِلَّا الْغَنِىُّ، مَوْلاىَ يا مَوْلاىَ، اَنْتَ الْمُعْطى وَ اَنَا السَّآئِلُ، وَ هَلْ يَرْحَمُ السَّآئِلَ اِلَّا الْمُعْطى مَوْلاىَ يا مَوْلاىَ، اَنْتَ الْحَىُّ وَ اَ نَا الْمَيِّتُ، وَ هَلْ يَرْحَمُ الْمَيِّتَ اِلَّا الْحَىُّ، مَوْلاىَ يا مَوْلاىَ، اَنْتَ الْباقى وَ اَ نَا الْفانى وَ هَلْ يَرْحَمُ الْفانىَ اِلَّا الْباقى مَوْلاىَ يا مَوْلاىَ، اَنْتَ الدَّآئِمُ وَ اَ نَا الزَّآئِلُ، وَ هَلْ يَرْحَمُ الزَّآئِلَ اِلَّا الدَّائِمُ، مَوْلاىَ يا مَوْلاىَ، اَنْتَ الرَّازِقُ وَ اَ نَا الْمَرْزُوقُ، وَ هَلْ يَرْحَمُ الْمَرْزُوقَ اِلَّا الرَّازِقُ، مَوْلاىَ يا مَوْلاىَ، اَنْتَ الْجَوادُ وَ اَ نَاالْبَخيلُ، وَ هَلْ يَرْحَمُ الْبَخيلَ اِلَّا الْجَوادُ، مَوْلاىَ يامَوْلاىَ، اَنْتَ الْمُعافى وَ اَ نَا الْمُبْتَلى وَ هَلْ يَرْحَمُ الْمُبْتَلى اِلَّا الْمُعافى مَوْلاىَ يا مَوْلاىَ، اَنْتَ الْكَبيرُ، وَ اَ نَا الصَّغيرُ، وَ هَلْ يَرْحَمُ الصَّغيرَ اِلَّا الْكَبيرُ، مَوْلاىَ يا مَوْلاىَ، اَنْتَ الْهادى وَ اَ نَا الضَّآلُّ، وَ هَلْ يَرْحَمُ الضَّآلَّ اِلَّا الْهادى مَوْلاىَ يامَوْلاىَ، اَنْتَ الرَّحْمنُ وَ اَ نَا الْمَرْحُومُ، وَ هَلْ يَرْحَمُ الْمَرْحُومَ اِلَّا الرَّحْمنُ، مَوْلاىَ يامَوْلاىَ، اَنْتَ السُّلْطانُ وَ اَ نَا الْمُمْتَحَنُ، وَ هَلْ يَرْحَمُ الْمُمْتَحَنَ اِلَّا السُّلْطانُ، مَوْلاىَ يا مَوْلاىَ،

اَنْتَ الـدَّليلُ وَ اَنَـا الْمُتَحَيِّرُ، وَ هَـلْ يَرْحَمُ الْمُتَحَيِّرَ اِلَّا الـدَّليلُ، مَوْلاـىَ يا مَوْلاىَ، اَنْتَ الْغَفُورُ وَ اَنَا الْمُـذْنِبُ، وَ هَلْ يَرْحَمُ الْمُـذْنِبَ اِلَّا الْغَفُـورُ، مَوْلاـىَ يـا مَوْلاـىَ، اَنْتَ الْغـالِبُ وَ اَ نـا الْمَغْلُوبُ، وَ هَـلْ يَرْحَمُ الْمَغْلُوبَ اِلَّا الْغـالِبُ، مَوْلاـىَ يـا مَوْلاـىَ، اَنْتَ الرَّبُّ وَ اَ نا الْمَرْبُوبُ، وَ هَـلْ يَرْحَمُ الْمَرْبُوبَ اِلَّا الرَّبُّ، مَوْلاـىَ يـا مَوْلاـىَ، اَنْتَ الْمُتَكَبِّرُ وَ اَ نَا الْخاشِعُ، وَ هَلْ يَرْحَمُ الْخاشِعَ اِلَّا الْمُتَكَبِّرُ، مَوْلاىَ يا مَوْلاـىَ، اِرْحَمْنى بِرَحْمَتِـكَ، وَ ارْضَ عَنّى بِجُودِكَ وَ كَرَمِـكَ وَ فَضْـلِكَ، يـا ذَاالْجُودِ وَ الْأِحْسـانِ، وَ الطَّوْلِ وَ الْأِمْتِنانِ، بِرَحْمَتِكَ يااَرْحَمَ الرّاحِمينَ.

سيّد بن طاوُس بعد از اين مناجات دعاء طولانى از آن حضـرت نقل كرده مسـمّى به دعاء امان مقام را گنجايش ذكر آن نيست و مى خوانى نيز در اين مقام شـريف دعايى را كه در مسـجد زيـد ذكر مى كنيم انشاءالله و بـدان كه ما در هـديّه الزّائرين اشاره كرديم به اختلاف در محرابى كه محلّ ضربت خوردن اميرالمؤمنين عليه السلام است كه آيا همين محراب معروف است يا آن محراب متروك و گفتيم كه نهـايت احتياط در آن است كه اعمال محراب را در هر دو جا بكننـد يا گاهى در معروف و گاهى در متروك.

اعمال دكّه حضرت صادق عليه السلام

پس برو بسوى مقام حضـرت صادق عليه السـلام و آن واقع است در نزديكى مسـلم بن عقيل رضوان الله عليه و آنجا دو ركعت نمـاز كن و چون سـلام دادى و تسبيـح نمودى پس بگو: يـا صـانِعَ كُلِّ مَصْنُوعٍ، وَ يا جابِرَ كُلِ كَسيرٍ، وَ يا حاضِرَ كُلِّ مَلَاءٍ، وَيا شاهِدَ كُلِّ نَجْوى وَ يا عالِمَ كُلِّ خَفِيَّهٍ، وَ يا غَيْرَ غائِبٍ، وَ يا قَريباً

غَیْرَ بَعیدٍ، وَ یا مُونِسَ کُلِّ وَحیدٍ، وَ یا حَیّاً حینَ لا حَیَّ غَیْرُهُ، یا مُحیِیَ الْمَوْتی وَ مُمیتَ الْأَحْیاءِ، الْقآئِمَ عَلی کُلِّ نَفْسٍ بِما کَسَبَتْ، لا اِلهَ اِلاَّ اَنْتَ، صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ.

ذکر نمازی برای حاجت در جامع کوفه

از حضرت صادق علیه السلام روایت است که کسی که دو رکعت نماز گذارد در مسجد کوفه بخواند در هر رکعت حمد و دو قُل اَعُوذُ و سوره اِخْلاصْ و کافِرُون و نَصر و قَدر و سَبِّحِ اسْمَ رَبِّکَ الْأَعْلی و چون سلام دهد تسبیح زهراء علیها السلام بگوید پس بطلبد از خدا هر حاجتی که بخواهد خدا حاجتش را برآورده و دعایش را مستجاب خواهد فرمود مؤلّف گوید که این ترتیب در سوره ها موافق روایت سیّد بن طاوُس است در مصباح و در روایت شیخ طوسی در اَمالی سوره قَدْر بعد از سَبِّحِ اسْمَ است و شاید ترتیب در آنها لازم نباشد همین قدر باید بعد از حمد این هفت سوره را خواند وَ اللّهُ الْعالِمُ.

زیارت حضرت مُسْلم بن عقیل

چون از اعمال مسجد کوفه فارغ شدی برو بسوی قبر مسلم بن عقیل رضوان الله علیه و به ایست نزد او و بگو: اَلْحَمْدُ لِلّهِ الْمَلِکِ الْحَقِّ الْمُبینِ، الْمُتَصاغِرِ لِعَظَمَتِهِ جَبابِرَةُ الطّاغینَ، الْمُعْتَرِفِ بِرُبُوبِیَّتِهِ جَمیعُ اَهْلِ السَّمواتِ وَ الْأَرَضینَ الْمُقِرِّ بِتَوْحیدِهِ سآئِرُ الْخَلْقِ اَجْمَعینَ، وَ صَلَّی اللّهُ عَلی سَیِّدِ الْأَنامِ، وَ اَهْلِ بَیْتِهِ الْکِرامِ، صَلوةً تَقَرُّ بِها اَعْیُنُهُمْ، وَ یَرْغَمُ بِها اَنْفُ شانِئِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَ الْأِنْسِ اَجْمَعینَ، سَلامُ اللّهِ الْعَلِیِّ الْعَظیمِ، وَ سَلامُ مَلائِکَتِهِ الْمُقَرَّبینَ، وَ اَنْبِیآئِهِ الْمُرْسَلینَ، وَ اَئِمَّتِهِ الْمُنْتَجَبینَ، وَ عِبادِهِ الصّالِحینَ، وَ جَمیعِ الشُّهَدآءِ وَ الصِّدّیقینَ، وَ الزّاکِیاتُ الطَّیِّباتُ فیما تَغْتَدی وَ تَرُوحُ عَلَیْکَ یا مُسْلِمَ بْنَ عَقیلِ بْنِ اَبیطالِبٍ، وَ رَحْمَةُ اللّهِ وَ بَرَکاتُهُ، اَشْهَدُ اَنَّکَ اَقَمْتَ الصَّلوةَ، وَ آتَیْتَ الزَّکوةَ، وَ اَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ، وَ نَهَیْتَ عَنِ الْمُنْکَرِ، وَ جاهَدْتَ فِی اللّهِ حَقَّ جِهادِهِ، وَ قُتِلْتَ عَلی مِنْهاجِ الْمُجاهِدینَ فی سَبیلِهِ، حَتّی لَقیتَ اللّهَ عَزَّوَجَلَّ

وَ هُوَ عَنْکَ راضٍ، وَ اَشْهَدُ اَنَّکَ وَفَیْتَ بِعَهْدِ اللَّهِ، وَ بَذَلْتَ نَفْسَکَ فی نُصْرَهِ حُجَّهِ اللَّهِ وَ ابْنِ حُجَّتِهِ، حَتّی اَتیکَ الْیَقینُ، اَشْهَدُ لَکَ بِالتَّسْلیم وَ الْوَفآءِ، وَ النَّصیحَهِ لِخَلَفِ النَّبِیِّ الْمُرْسَلِ، وَ السِّبْطِ الْمُنْتَجَبِ، وَ الدَّلیلِ الْعالِمِ، وَ الْوَصِیِّ الْمُبَلِّغِ، وَ الْمَظْلُوم الْمُهْتَضَم، فَجَزاکَ اللَّهُ عَنْ رَسُولِهِ وَ عَنْ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، وَ عَنِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ، اَفْضَلَ الْجَزآءِ بِما صَبَرْتَ وَ احْتَسَبْتَ وَ اَعَنْتَ، فَنِعْمَ عُقْبَی الدّارِ، لَعَنَ اللَّهُ مَنْ قَتَلَکَ، وَ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ اَمَرَ بِقَتْلِکَ، وَ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ ظَلَمَکَ، وَ لَعَنَ اللَّهُ مَنِ افْتَری عَلَیْکَ، وَ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ جَهِلَ حَقَّکَ، وَ اسْتَخَفَّ بِحُرْمَتِکَ، وَ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ بایَعَکَ وَ غَشَّکَ، وَ خَذَلَکَ وَ اَسْلَمَکَ، وَ مَنْ اَ لَبَّ عَلَیْکَ وَ مَنْ لَمْ یُعِنْکَ، اَلْحَمْدُللَّهِ الَّذی جَعَلَ النّارَ مَثْویهُمْ وَ بِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ، اَشْهَدُ اَنَّکَ قُتِلْتَ مَظْلُوماً، وَ اَنَّ اللَّهَ مُنْجِزٌ لَکُمْ ما وَعَدَکُمْ، جِئْتُکَ زائِراً عارِفاً بِحَقِّکُمْ، مُسَلِّماً لَکُمْ، تابِعاً لِسُنَّتِکُمْ، وَ نُصْرَتی لَکُمْ مُعَدَّهٌ حَتّی یَحْکُمَ اللَّهُ وَ هُوَ خَیْرُ الْحاکِمینَ، فَمَعَکُمْ مَعَکُمْ لامَعَ عَدُوِّکُمْ، صَلَواتُ اللَّهِ عَلَیْکُمْ، وَ عَلی اَرْواحِکُمْ وَ اَجْسادِکُمْ، وَ شاهِدِکُمْ وَ غائِبِکُمْ، وَ السَّلامُ عَلَیْکُمْ وَ رَحْمَهُ‌اللَّهِ وَ بَرَکاتُهُ، قَتَلَ اللَّهُ اُمَّهً قَتَلَتْکُمْ بِالْأَیْدی وَ الْأَلْسُنِ. و در مزار کبیر این کلمات را بمنزله اذن دخول قرارداده وگفته پس داخل شو وبچسبان خود را به قبر و به روایت سابقه است که اشاره کن به ضریح آنجناب و بگو اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْعَبْدُ الصّالِحُ، الْمُطیعُ للَّهِ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِاَمیرِالْمُؤْمِنینَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ عَلَیْهِمُ السَّلامُ، اَلْحَمْدُ للَّهِ وَ سَلامٌ عَلی عِبادِهِ الَّذینَ اصْطَفی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، وَ السَّلامُ عَلَیْکُمْ وَ رَحْمَهُ‌اللَّهِ وَ بَرَکاتُهُ وَ مَغْفِرَتُهُ، وَ

عَلی رُوحِکَ وَ بَدَنِکَ، اَشْهَدُ اَنَّکَ مَضَیْتَ عَلی مامَضی عَلَیْهِ الْبَدْرِیُّونَ، الْمُجاهِدُونَ فی سَبیلِ اللَّهِ، الْمُبالِغُونَ فی جِهادِ اَعْدآئِهِ، وَ نُصْرَةِ اَوْلِیآئِهِ، فَجَزاکَ اللَّهُ اَفْضَلَ الْجَزآءِ، وَ اَکْثَرَ الْجَزآءِ، وَ اَوْفَرَ جَزآءِ اَحَدٍ مِمَّنْ وَ فی بِبَیْعَتِهِ، وَ اسْتَجابَ لَهُ دَعْوَتَهُ، وَ اَطاعَ وُلاةَ اَمْرِهِ، اَشْهَدُ اَنَّکَ قَدْ بالَغْتَ فِی النَّصیحَهِ، وَ اَعْطَیْتَ غایَهَ الْمَجْهُودِ، حَتّی بَعَثَکَ اللَّهُ فِی الشُّهَدآءِ، وَ جَعَلَ رُوحَکَ مَعَ اَرْواحِ السُّعَدآءِ، وَ اَعْطاکَ مِنْ جِنانِهِ اَفْسَحَها مَنْزِلاً، وَ اَفْضَلَها غُرَفاً، وَ رَفَعَ ذِکْرَکَ فِی الْعِلِّیینَ، وَ حَشَرَکَ مَعَ النَّبِیّینَ وَ الصِّدّیقینَ وَ الشُّهَدآءِ وَ الصَّالِحینَ، وَ حَسُنَ اوُلئِکَ رَفیقاً، اَشْهَدُ اَنَّکَ لَمْ تَهِنْ وَ لَمْ تَنْکُلْ، وَ اَنَّکَ قَدْ مَضَیْتَ عَلی بَصیرَةٍ مِنْ اَمْرِکَ، مُقْتَدِیاً بِالْصَّالِحینَ، وَ مُتَّبِعاً لِلنَّبِیّینَ، فَجَمَعَ اللَّهُ بَیْنَنا وَ بَیْنَکَ، وَ بَیْنَ رَسُولِهِ وَ اَوْلِیآئِهِ فی مَنازِلِ الْمُخْبِتینَ، فَاِنَّهُ اَرْحَمُ الرَّاحِمینَ.

پس نماز کن دو رکعت در طرف سر وآنرا هدیه آن جناب کن پس بگو اَللّهُمَّ صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ لا تَدَعْ لی ذَنْباً، و این همان دعائی است که در حرم حضرت عباس علیه السلام خوانده می شود و بیاید ذکرش و اگر خواستی وداع کنی جناب مسلم را بخوان همان وداعی که در زیارت جناب عباس علیه السلام ذکر می شود.

اعمال مسجد حنّانه

دو رکعت نماز بخوان و سپس بگو: اَللّهُمَّ اِنَّکَ تَری مَکانی وَ تَسْمَعُ کَلامی وَ لا یَخْفی عَلَیْکَ شَیْءٌ مِنْ اَمْری وَ کَیْفَ یَخْفی عَلَیْکَ ما اَنْتَ مُکَوِّنُهُ وَ بارِئُهُ، وَ قَدْ جِئْتُکَ مُسْتَشْفِعاً بِنَبِیِّکَ نَبِیِّ الرَّحْمَهِ، وَ مُتَوَسِّلاً بِوَصِیِّ رَسُولِکَ، فَاَسْئَلُکَ بِهِما ثُباتَ الْقَدَمِ وَ الْهُدی، وَ الْمَغْفِرَةَ فِی الدُّنْیا وَ الْأخِرَهِ.

مسجد صعصعه

صعصعه بن صوحان از اصحاب امیرالمؤمنین علیه السلام و از عارفین به حق آن جناب و از بزرگان اهل ایمان است و چندان فصیح و بلیغ بوده که امیرالمؤمنین علیه السلام او را خطیب شحشح گفته و به مهارت در خطب و فصاحت در لسان او را ثنا فرموده و هم او را به قلّت مؤنه و کثرت مَعُونه مدح نموده و در شبی که آن حضرت از دنیا رحلت فرمود و فرزندان آن جناب جنازه نازنینش را از کوفه به نجف حمل نمودند صعصعه از جمله مشیّعین بود و چون از کار دفن آن حضرت فارغ شدند صعصعه نزد قبر مقدّس ایستاد و مشتی از خاک برگرفت و بر سر خود ریخت و گفت پدر و مادرم فدای تو باد یا امیرالمؤمنین گوارا باد تو را کرامتهای خدا ای ابوالحسن به تحقیق که مولد تو پاکیزه بود و صبر تو قوی و جهاد تو عظیم بود و به آنچه آرزو داشتی رسیدی و تجارت سودمند کردی و به نزد پروردگار خود رفتی و از این نوع کلمات بسیار گفت و گریه کرد گریه سختی و به گریه درآورد سایرین را و در حقیقت سر قبر آن حضرت مجلس روضه شد که در آن دل شب منعقد گردید و صعصعه

به منزله روضه خوان بود و مستمعین جناب امام حسن و امام حسین علیهما السلام ومحمد بن الحنفیّه و ابوالفضل العبّاس و سایر فرزندان و بستگان آن حضرت و چون این کلمات به پایان رسید روی به جانب امام حسن و امام حسین علیهما السلام و سایر آقا زادگان کردند و ایشان را تعزیت و تسلیت گفتند پس جملگی به کوفه مراجعت نمودند و بالجمله مسجد صعصعه از مساجد شریفه کوفه است و جماعتی امام زمان صلواتُ اللّه علیه را درماه رجب درآن مسجد مبارک مشاهده کرده اند که دو رکعت نماز کرده و این دعا را خوانده «اَللّٰهُمَّ یاذَا الْمِنَنِ السّابِغَهِ وَالْآلآءِ الْوازِعَهِ» الدّعاء و ظاهر عمل آن حضرت آن است که این دعاء مخصوص این مسجد شریف و از اعمال اوست نظیر دعاهای مسجد سهله و زید

اعمال مسجد صعصعه

دو رکعت نماز بخوان و پس از گفتن تسبیح حضرت زهرا علیها السّلام بگو:

اَللّٰهُمَّ یا ذَاالْمِنَنِ السّابِغَهِ، وَ الْآلاءِ الْوازِعَهِ، والرَّحْمَهِ الْواسِعَهِ، وَ الْقُدْرَهِ الْجامِعَهِ، وَ النِّعَمِ الْجَسیمَهِ، وَ الْمَواهِبِ الْعَظیمَهِ، وَ الْأَیادِی الْجَمیلَهِ، والْعَطایَا الْجَزیلَهِ، یا مَنْ لا یُنْعَتُ بِتَمْثیلٍ، وَ لا یُمَثَّلُ بِنَظیرٍ، وَ لا یُغْلَبُ بِظَهیرٍ، یا مَنْ خَلَقَ فَرَزَقَ، وَ اَلْهَمَ فَاَنْطَقَ، وَ ابْتَدَعَ فَشَرَعَ، وَ عَلا فَارْتَفَعَ، وَ قَدَّرَ فَاَحْسَنَ، وَ صَوَّرَ فَاَتْقَنَ، وَ احْتَجَّ فَاَبْلَغَ، وَ اَنْعَمَ فَاَسْبَغَ، وَ اَعْطی فَاَجْزَلَ، وَ مَنَحَ فَاَفْضَلَ، یا مَنْ سَما فِی الْعِزِّ فَفاتَ نَواظِرَ الْأَبْصارِ، وَ دَنا فِی الُّلطْفِ فَجازَ هَواجِسَ الْأَفْکارِ، یا مَنْ تَوَحَّدَ بِالْمُلکِ فَلا نِدَّ لَهُ فی مَلَکُوتِ سُلْطانِهِ، وَ تفَرَّدَ بِالْآلاءِ وَ الْکِبرِیآءِ فَلا ضِدَّ لَهُ فی جَبَرُوتِ شَأْنِهِ، یا مَنْ حارَتْ فی کِبْرِیآءِ هَیْبَتِهِ دَقایِقُ لَطایِفِ الْأَوْهامِ، وَ انْحَسَرَتْ دُونَ اِدْراکِ عَظَمَتِهِ

خَطایِفُ اَبْصارِ الْأَنام، یا مَنْ عَنَتِ الْوُجُوهُ لِهَیْبَتِهِ، وَ خَضَعَتِ الرِّقابُ لِعَظَمتِهِ، وَ وجِلَتِ الْقُلُوبُ مِنْ خیفَتِهِ، اَسئَلُکَ بِهذِهِ الْمِدْحَهِ الَّتی لا تَنْبَغی اِلاَّ لَکَ وَ بِما وَ اَیْتَ بِهِ عَلی نَفْسِکَ لِداعیکَ مِنَ الْمُؤْمِنینَ، وَ بِما ضَمِنْتَ الإِجابَهَ فیهِ عَلی نَفْسِکَ لِلدّاعینَ، یا اَسْمَعَ السّامِعینَ، وَ اَبْصَرَ النّاظِرینَ وَ اَسْرَعَ الْحاسِبینَ، یا ذَاالْقُوَّهِ الْمتینَ، صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ خاتَمِ النَّبِیّینَ وَ عَلی اَهْلِ بَیْتِهِ، وَ اقْسِمْ لی فی شَهْرِنا هذا خَیْرَ ما قَسَمْتَ، وَ احْتِمْ لی فی قَضآئِکَ خَیْرَ ما حَتَمْتَ، وَ اخْتِمْ لی بِالسَّعادَهِ فیمَنْ خَتَمْتَ، وَ اَحْینی ما اَحْیَیْتَنی مَوْفُوراً، وَ اَمِتْنی مَسْرُوراً وَ مَغْفُوراً، وَ تَوَلَّ اَنْتَ نَجاتی مِنْ مُسائَلَهِ الْبَرْزَخِ، وَ ادْرَأْ عَنّی مُنْکَراً وَ نَکیراً، وَ اَرِ عَیْنی مُبَشِّراً وَ بَشیراً، وَ اجْعَلْ لی اِلی رِضْوانِکَ وَ جِنانِکَ مَصیراً، وَ عَیْشاً قَریراً، وَ مُلْکاً کَبیْراً، وَ صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ کَثیراً.

مسجد زید

این مسجد از مساجد شریفه کوفه است و منسوب است به زید بن صوحان که از بزرگان اصحاب امیرالمؤمنین علیه السلام و از اَبْدالْ بشمار می رفته و در جنگ جمل در یاری آن حضرت شهید شده و این دعا که ذکر شد دعای او بوده که در نماز شب می خوانده

اعمال مسجد زید

پس می روی به مسجد زید که نزدیک مسجد سهله است و دو رکعت نماز در آن می گذاری و دستها را می گشائی و می گوئی:

اِلهی قَدْ مَدَّ اِلَیْکَ الْخاطِیءُ الْمُذْنِبُ یَدَیْهِ بِحُسْنِ ظَنِّهِ بِکَ، اِلهی قَدْ جَلَسَ الْمُسیىءُ بَیْنَ یَدَیْکَ، مُقِرّاً لَکَ بِسُوءِ عَمَلِهِ، وَ راجِیاً مِنْکَ الصَّفْحَ عَنْ زَلَلِهِ، اِلهی قَدْ رَفَعَ اِلَیْکَ الظّالِمُ کَفَّیْهِ، راجِیاً لِما لَدَیْکَ، فَلا تُخَیِّبْهُ، بِرَحْمَتِکَ مِنْ فَضْلِکَ، اِلهی قَدْ جَثَا الْعآئِدُ اِلَی الْمَعاصی بَیْنَ یَدَیْکَ، خآئِفاً مِنْ یَوْمٍ تَجْثُو فیهِ الْخَلائِقُ بَیْنَ یَدَیْکَ، اِلهی جآءَکَ الْعَبْدُ الْخاطِیءُ فَزِعاً مُشْفِقاً، وَ رَفَعَ اِلَیْکَ طَرْفَهُ حَذِراً راجِیاً، وَ فاضَتْ عَبْرَتُهُ مُسْتَغْفِراً نادِماً، وَ عِزَّتِکَ وَ جَلالِکَ ما اَرَدْتُ بِمَعْصِیَتی مُخالَفَتَکَ، وَ ما عَصَیْتُکَ اِذْ عَصَیْتُکَ وَ اَ نَا بِکَ جاهِلٌ، وَ لا لِعُقُوبَتِکَ مُتَعَرِّضٌ، وَ لا لِنَظَرِکَ مُسْتَخِفٌّ، وَ لکِنْ سَوَّلَتْ لی نَفْسی وَ اَعانَتْنی عَلی ذلِکَ شِقْوَتی وَ غَرَّنی سِتْرُکَ الْمُرْخی عَلَیَّ، فَمِنَ الْأْنَ مِنْ عَذابِکَ مَنْ یَسْتَنْقِذُنی وَ بِحَبْلِ مَنْ اَعْتَصِمُ اِنْ قَطَعْتَ حَبْلَکَ عَنّی فَیا سَوْاَتاهُ غَداً مِنَ الْوُقُوفِ بَیْنَ یَدَیْکَ، اِذا قیلَ لِلْمُخِفّینَ جُوزُوا، ولِلْمُثْقِلینَ حُطُّوا، اَ فَمَعَ الْمُخِفّینَ اَجُوزُ، اَمْ مَعَ الْمُثْقِلینَ اَحُطُّ، وَیْلی کُلَّما کَبُرَ سِنّی کَثُرَتْ ذُنُوبی وَیْلی کُلَّما طالَ عُمْری کَثُرَتْ مَعاصِیَّ فَکَمْ اَتُوبُ وَ کَمْ اَعُودُ، اَما آنَ لی اَنْ اَسَتَحْیِیَ مِنْ رَبّی اَللّهُمَ فَبِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ

آلِ مُحَمَّدٍ، اِغْفِرْ لی وَارْحَمْنی یـا اَرْحَمَ الرَّاحِمینَ وَ خَیْرَ الْغافِرینَ. پس گریه کن و صورت به خاک گـذار و بگو اِرْحَمْ مَنْ اَسآءَ وَاقْتَرَفَ، وَاسْـتَکانَ وَاَعْتَرَفَ، پس بگـذار طرف راست رو را و بگو: اِنْ کُنْتُ بِئْسَ الْعَبْـدُ فَاَنْتَ نِعْمَ الرَّبُّ، پس بگذار طرف چپ را و بگو: عَظُمَ الذَّنْبُ مِنْ عَبْدِکَ، فَلْیَحْسُنِ الْعَفْوُ مِنْ عِنْدِکَ یا کَریمُ. پس برگرد به حال سجود و بگو اَ لْعَفْوَ اَ لْعَفْوَ صد مرتبه.

مسجد سهله

بدان که بعد از مسـجد کبیر کوفه مسـجدی به فضیلت مسجد سهله در آن عرصه نیست و آن خانه حضرت ادریس علیه السلام و حضـرت ابراهیم و محلّ ورود حضـرت خضـر علیه السـلام و مسکن آن حضرت است و از حضرت صادق علیه السلام منقول است که به اَبُو بَصـیر فرمود ای ابومحمّد گویا من می بینم حضرت صاحب الأمر علیه السلام در مسجد سهله فرود آید با اهل و عیالش و منزل آن حضرت باشد و حق تعالی هیچ پیغمبری نفرستاده است مگر آنکه در آن مسجد نماز کرده است و هر که در آن مسـجد اقامت نماید چنان است که در خیمه رسول خداصلی الله علیه وآله اقامت نموده است و هیچ مرد و زن مؤمنی نیست مگر آنکه دلش مایل است بسوی آن مسـجد و در آن مسـجد سـنگی است که در آن صورت هر پیغمبری هست و هیچکس با نیّت صـادقه نماز و دعا نمی کنـد در آن مسـجد مگر آنکه برمی گردد با حاجت برآمـده شـده و هیچکس در آن مسـجد امان نمی طلبد مگر آنکه امان می یابد از هر چه که می ترسد گفتم فضیلت این است که از برای این

مسجد است حضرت فرمود زیادتر بگویم از برایت عرض کردم بلی فرمود که آن از جمله بقعه هائی است که خدا دوست می دارد که او را در آنها بخوانند و هیچ شب و روزی نیست مگر آنکه ملائکه می آیند به زیارت آن مسجد و عبادت می کنند خدا را در آن پس فرمود که اگر من نزدیک می بودم به شما همه نماز را در آن مسجد می کردم پس فرمود که ای ابا محمّد آنچه وصف نکردم از فضیلت این مسجد بیشتر از آن است که گفتم من عرض کردم فدایت شوم و حضرت قائم علیه السلام همیشه در آن مسجد خواهد بود فرمود بلی الخ

فضیلت مسجد سهله

بعد از مسجد بزرگ کوفه، نوبت به مسجد سهله می رسد که در بعضی از روایات مسجد «سهیل» و در بعضی روایات دیگر مسجد «شری» و در روایت سوّمی مسجد «بنی ظفر» نیز نامیده شده، و میعادگاه عاشقان و دلباختگان حضرت بقیّه الله الاعظم، امام زمان (صلوات الله علیه) می باشد و در روایات، فضایل زیادی برای آن نقل شده که از آن جمله است: خانه ادریس پیامبر (علیه السلام) و حضرت ابراهیم (علیه السلام) و خانه انبیا و اوصیا و صالحان بود.

اعمال مسجد سهله

پس دو رکعت نماز میان شام و خفتن سنّت است از حضرت صادق علیه السلام مروی است که هر غمناکی که چنین کند و دعا کند حق تعالی غمش را زایل کند و از بعض کتب مزاریّه نقل شده که چون خواستی داخل مسجد شوی بایست نزد دَر و بگو: بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ، وَ مِنَ اللَّهِ وَ اِلَی اللَّهِ، وَ ما شآءَ اللَّهُ وَ خَیْرُ الْأَسْمآءِ لِلَّهِ، تَوَكَّلْتُ عَلَی اللَّهِ وَ لا حَوْلَ و لا قُوَّةَ اِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظیمِ، اَللّٰهُمَ اجْعَلْنی مِنْ عُمَّارِ مَساجِدِکَ وَ بُیُوتِکَ، اَللّٰهُمَّ اِنّی اَتَوَجَّهُ اِلَیْکَ بِمُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ اُقَدِّمُهُمْ بَیْنَ یَدَیْ حَوآئِجی فَاجْعَلْنِی اللّٰهُمَّ بِهِمْ عِنْدَکَ وَ جیهاً فِی الدُّنْیا وَ الْأٰخِرهِ وَ مِنَ الْمُقَرَّبینَ، اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ صَلوتی بِهِمْ مَقْبُولَةً، وَ ذَنْبِهِمْ مَغْفُوراً، وَ رِزْقی بِهِمْ مَبْسُوطاً، وَ دُعآئی بِهِمْ مُسْتَجاباً، وَ حَوآئِجی بِهِمْ مَقْضِیَّةً، وَ انْظُرْ اِلَیَّ بِوَجْهِکَ الْکَریمِ، نَظْرَةً رَحیمَةً اَسْتَوْجِبُ بِهَا الْکَرامَةَ عِنْدَکَ، ثُمَّ لا تَصْرِفْهُ عَنّی اَبَداً بِرَحْمَتِکَ یا اَرْحَمَ الرَّاحِمینَ، یا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ وَ الْأَبْصارِ، ثَبِّتْ قَلْبی عَلی دینِکَ وَ دینِ نَبِیِّکَ وَ وَلِیِّکَ، وَ لا تُزِغْ

قَلْبی بَعْدَ اِذْ هَدَیْتَنی وَهَبْ لی مِنْ لَدُنْکَ رَحْمَةً، اِنَّکَ اَنْتَ الْوَهّابُ، اَللّٰهُمَّ اِلَیْکَ تَوَجَّهْتُ، وَ مَرْضاتَکَ طَلَبْتُ، وَ ثَوابَکَ ابْتَغَیْتُ، وَ بِکَ آمَنْتُ، وَ عَلَیْکَ تَوَکَّلْتُ، اَللّٰهُمَّ فَاَقْبِلْ بِوَجْهِکَ اِلَیَّ، وَ اَقْبِلْ بِوَجْهی اِلَیْکَ. پس بخوان آیه‌الکرسی و مُعَوَّذَتَیْن را و تسبیح کن خدا را هفت مرتبه و تحمید کن هفت مرتبه و تهلیل بگو هفت مرتبه و تکبیر بگو هفت مرتبه یعنی هر یک از سُبْحانَ اللّٰهِ، وَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ، وَ لا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ، وَ اللّٰهُ اَکْبَرُ را هفت مرتبه بگو پس بگو: اَللّٰهُمَّ لَکَ الْحَمْدُ عَلی ما هَدَیْتَنی وَ لَکَ الْحَمْدُ عَلی ما فَضَّلْتَنی وَ لَکَ الْحَمْدُ عَلی ما شَرَّفْتَنی وَ لَکَ الْحَمْدُ عَلی کُلِّ بَلاءٍ حَسَنٍ ابْتَلَیْتَنی اَللّٰهُمَّ تَقَبَّلْ صَلوتی وَ دُعآئی وَ طَهِّرْ قَلْبی وَ اشْرَحْ لی صَدْری وَ تُبْ عَلَیَّ، اِنَّکَ اَنْتَ التَّوّابُ الرَّحیمُ. و سید بن طاوس فرموده که چون اراده کردی که به مسجد سَهْله روی پس ما بین مغرب و عشاء در شب چهارشنبه وارد آن مسجد شو که افضل اوقات دیگر است پس همانکه وارد شدی نماز مغرب و نافله اش را بجا آور پس برخیز دو رکعت نماز تحیّت مسجد کن قُرْبَةً اِلَی اللّٰهِ و چون فارغ شدی دستها را به سمت آسمان بلند کن و بگو:

اَنْتَ اللّٰهُ لا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ، مُبْدِئُ الْخَلْقِ وَ مُعیدُهُمْ، وَ اَنْتَ اللّٰهُ لا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ، خالِقُ الْخَلْقِ وَ رازِقُهُمْ، وَ اَنْتَ اللّٰهُ لا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ، الْقابِضُ الْباسِطُ، وَ اَنْتَ اللّٰهُ لا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ، مُدَبِّرُ الْاُمُورِ، وَ باعِثُ مَنْ فِی الْقُبُورِ، اَنْتَ وارِثُ الْاَرْضِ وَ مَنْ عَلَیْها، اَسْئَلُکَ بِاسْمِکَ الْمَخْزُونِ الْمَکْنُونِ

الْحَيِّ الْقَيُّوم، وَ اَنْتَ اللّهُ لا اِلهَ اِلاّ اَنْتَ، عالِمُ السِّرِّ وَ اَخْفی اَسْئَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذی اِذا دُعیتَ بِهِ اَجَبْتَ، وَ اِذا سُئِلْتَ بِهِ اَعْطَیْتَ، وَ اَسْئَلُکَ بِحَقِّکَ عَلی مُحَمَّدٍ وَ اَهْلِ بَیْتِهِ، وَ بِحَقِّهِمُ الَّذی اَوْجَبْتَهُ عَلی نَفْسِکَ، اَنْ تُصَلِّیَ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ اَنْ تَقْضِیَ لی حاجَتی السّاعَةَ السّاعَةَ، یا سامِعَ الدُّعآءِ، یا سَیِّداهُ یا مَوْلاهُ یا غِیاثاهُ، اَسْئَلُکَ بِکُلِ اسْمٍ سَمَّیْتَ بِهِ نَفْسَکَ، اَوِ اسْتَاْثَرْتَ بِهِ فی عِلْمِ الْغَیْبِ عِنْدَکَ، اَنْ تُصَلِّیَ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ اَنْ تُعَجِّلَ فَرَجَنَا السّاعَةَ، یا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ وَ الأبْصارِ، یا سَمیعَ الدُّعآءِ، پس به سجده برو و خشوع کن و بخوان خدا را به جهت هر چه که می خواهی پس نماز می گذاری در گوشه ای که طرف مغرب و شمال است دو رکعت و آن موضع خانه حضرت ابراهیم خلیل علیه السلام است که از آنجا به جنگ عَمالِقِه رفت و چون از نماز فارغ شدی تسبیح بکن و پس از آن بگو:

اَللّهُمَّ بِحَقِّ هذِهِ الْبُقْعَهِ الشَّریفَهِ وَ بِحَقِّ مَنْ تَعَبَّدَ لَکَ فیها، قَدْ عَلِمْتَ حَوائِجی فَصَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَاقْضِها، وَ قَدْ اَحْصَیْتَ ذُنُوبی فَصَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَاغْفِرْها، اَللّهُمَّ اَحْیِنی ما کانَتِ الْحَیاةُ خَیْراً لی وَاَمِتْنی اِذا کانَتِ الْوَفاةُ خَیْراً لی عَلی مُوالاةِ اَوْلِیآئِکَ، وَ مُعاداةِ اَعْدآئِکَ، وَ افْعَلْ بی ما اَنْتَ اَهْلُهُ، یا اَرْحَمَ الرّاحِمینَ. پس نماز می گذاری در گوشه دیگر که در سمت مغرب و قبله است دو رکعت و دستها را بلند می کنی و می گوئی: اَللّهُمَّ اِنّی صَلَّیْتُ هذِهِ الصَّلوةَ ابْتِغآءَ مَرْضاتِکَ وَ طَلَبَ نآئِلِکَ، وَ رَجآءَ رِفْدِکَ وَ جَوآئِزِکَ، فَصَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ

وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ تَقَبَّلْها مِنّى بِاَحْسَنِ قَبُولٍ، وَ بَلِّغْنى بِرَحْمَتِکَ الْمَأْمُولَ،

وَافْعَلْ بى ما اَنْتَ اَهْلُهُ یا اَرْحَمَ الرّاحِمینَ. پس به سجده برو وبگذار دوطرف صورت را بر خاک پس برو به گوشه ای که در طرف مشرق است و دو رکعت نماز گذار و دستها را بگشا و بگو: اَللّهُمَّ اِنْ کانَتِ الذُّنُوبُ وَ الْخَطایا قَدْ اَخْلَقَتْ وَجْهى عِنْدَکَ، فَلَمْ تَرْفَعْ لى اِلَیْکَ صَوْتاً، وَ لَمْ تَسْتَجِبْ لى دَعْوَةً، فَاِنّى اَسْئَلُکَ بِکَ یا اَللّهُ، فَاِنَّهُ لَیْسَ مِثْلَکَ اَحَدٌ، وَ اَتَوَسَّلُ اِلَیْکَ بِمُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، وَ اَسْئَلُکَ اَنْ تُصَلِّیَ عَلى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ اَنْ تُقْبِلَ اِلَیَّ بِوَجْهِکَ الْکَریمِ، وَ تُقْبِلَ بِوَجْهى اِلَیْکَ، وَ لا تُخَیِّبْنى حینَ اَدْعُوکَ، وَ لا تَحْرِمْنى حینَ اَرْجُوکَ، یا اَرْحَمَ الرّاحِمینَ. در بعضى کتب مَزاریّه غیر معروفه نقل شده که بعد از آن مى روى به گوشه دیگر که در طرف مشرق واقع شده و دو رکعت نماز گذار در آنجا و بگو: اَللّهُمَّ اِنّى اَسْئَلُکَ بِاسْمِکَ یا اَللّهُ، اَنْ تُصَلِّیَ

عَلى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ اَنْ تَجْعَلَ خَیْرَ عُمْرى آخِرَهُ، وَ خَیْرَ اَعْمالى خَواتیمَها، وَ خَیْرَ اَیّامى یَوْمَ اَلْقاکَ فیهِ، اِنَّکَ عَلى کُلِّشَیْءٍ قَدیرٌ، اَللّهُمَّ تَقَبَّلْ دُعآئى وَ اسْمَعْ نَجْوایَ، یا عَلِیُّ یا عَظیمُ، یا قادِرُ یا قاهِرُ، یا حَیّاً لا یَمُوتُ، صَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ اغْفِرْ لِیَ الذُّنُوبَ الَّتى بَیْنى وَ بَیْنَکَ، وَ لا تَفْضَحْنى عَلى رُؤُوسِ الْأَشْهادِ، وَ احْرُسْنى بِعینِکَ الَّتى لا تَنامُ، وَارْحَمْنى بِقُدْرَتِکَ عَلَیَّ یا اَرْحَمَ الرّاحِمینَ، وَ صَلَّى اللّهُ عَلى سَیِّدِنا مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطّاهِرینَ، یا رَبَّ الْعالَمینَ. پس نماز مى گذارى در خانه اى که در وسط مسجد است دو

ركعت و مى گوئى: يا مَنْ هُوَ اَقْرَبُ اِلَيَّ مِنْ حَبْلِ الْوَريدِ، يا فَعَّالاً لِما يُريدُ، يا مَنْ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَ قَلْبِهِ، صَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، وَ حُلْ بَيْنَنا وَ بَيْنَ مَنْ يُؤْذينا بِحَوْلِكَ وَ قُوَّتِكَ، يا كافى مِنْ كُلِّشَىْ ءٍ، وَ لا يَكْفى مِنْهُ شَىْ ءٌ، اِكْفِنَا الْمُهِمَّ مِنْ اَمْرِ الدُّنْيا وَ الْأخِرَهِ، يا اَرْحَمَ الرَّاحِمينَ. پس بگـذار دو طرف روى خود را بر خـاك. اين مكـان شـريف در اين زمـان معروف است به مقـام امـام زين العابدين عليه السـلام و در مزار قديم نقل كرده كه بعد از دو ركعت نماز در اين مقام بخواند دعاى «اَللّهُمَّ اِنّى اَسْئَلُكَ يا مَنْ لا تَراهُ الْعُيُونُ، وَ لاتُحيطُ بِهِ الظُّنُونُ، وَلايَصِفُهُ الواصِفُونَ، وَ لا تُغَيِّرُهُ الْحَوادِثُ، وَ لا تُفْنيهِ الدُّهُورُ، تَعْلَمُ مَثاقيلَ الْجِبالِ، وَ مَكائيلَ الْبِحارِ، وَ وَرَقَ الْأَشْجارِ، وَ رَمْلَ الْقِفارِ، وَ مااَضآئَتْ بِهِ الشَّمْسُ وَ الْقَمَرُ، وَ اَظْلَمَ عَلَيْهِ اللَّيْلُ، وَ وَضَحَ عَلَيْهِ النَّهارُ، [وَ] لا تُوارى مِنْكَ سَمآءٌ سَمآءً، وَ لا اَرْضٌ اَرْضاً، وَ لا جَبَلٌ ما فى اَصْلِهِ، وَلا بَحْرٌ ما فى قَعْرِهِ، اَسْئَلُكَ اَنْ تُصَلِّيَ عَلى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ اَنْ تَجْعَلَ خَيْرَ اَمْرى آخِرَهُ، وَ خَيْرَ اَعْمالى خَواتيمَها، وَ خَيْرَ اَيّامى يَوْمَ اَلْقاكَ، اِنَّكَ عَلى كُلِّشَىْ ءٍ قَديرٌ، اَللّهُمَّ مَنْ اَرادَنى بِسُوءٍ فَارِدْهُ، وَ مَنْ كادَنى فَكِدْهُ، وَ مَنْ بَغانى بِهَلَكَةٍ فَاَهْلِكْهُ، وَ اكْفِنى ما اَهَمَّنى مِمَّنْ دَخَلَ هَمُّهُ عَلَيَّ، اَللّهُمَّ اَدْخِلْنى فى دِرْعِكَ الْحَصينَهِ، وَاسْتُرْنى بِسِتْرِكَ الْواقى يا مَنْ يَكْفى مِنْ كُلِّشَىْ ءٍ وَ لا يَكْفى مِنْهُ شَىْ ءٌ، اِكْفِنى ما اَهَمَّنى مِنْ اَمْرِ الدُّنْيا وَ الْأخِرَهِ، وَ صَدِّقْ قَوْلى وَ فِعْلى يا شَفيقُ يا رَفيقُ، فَرِّجْ عَنِّى الْمَضيقَ، وَ لا تُحَمِّلْنى

ما لا اُطیقُ، اَللّهُمَّ احْرُسْنی بِعَیْنِکَ الَّتی لا تَنامُ، وَارْحَمْنی بِقُدْرَتِکَ عَلَیَّ، یا اَرْحَمَ الرّاحِمینَ، یا عَلِیُّ یا عَظیمُ، اَنْتَ عالِمٌ بِحاجَتی وَ عَلی قَضآئِها قَدیرٌ، وَ هِیَ لَدَیْکَ یَسیرٌ، وَ اَ نَا اِلَیْکَ فَقیرٌ، فَمُنَّ بِها عَلَیَّ یا کَریمُ، اِنَّکَ عَلی کُلِّشَیْ ءٍ قَدیرٌ پس به سجده می روی و می گوئی: اِلهی قَدْ عَلِمْتَ حَوائِجی فَصَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَاقْضِها، وَ قَدْ اَحْصَیْتَ ذُنُوبی فَصَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، وَاغْفِرها یا کَریمُ پس بر زمین می گذاری طرف راست روی خود را و می گوئی اِنْ کُنْتُ بِئْسَ الْعَبْدُ فَاَنْتَ نِعْمَ الرَّبُّ، افْعَلْ بی ما اَنْتَ اَهْلُهُ، وَ لا تَفْعَلْ بی ما اَ نَا اَهْلُهُ، یا اَرْحَمَ الرّاحِمینَ. پس بر زمین می گذاری طرف چپ روی خود را و می گوئی: اَللّهُمَّ اِنْ عَظُمَ الذَّنْبُ مِنْ عَبْدِکَ، فَلْیَحْسُنِ الْعَفْوُ مِنْ عِنْدِکَ یا کَریمُ پس پیشانی را بر زمین می گذاری و می گوئی: اِرْحَمْ مَنْ اَسآءَ وَاقْتَرَفَ، وَاسْتَکانَ وَاعْتَرَفَ.

و درنزدیک همین مکان بقعه ای است معروف به مقام مهدی علیه السلام مناسب است زیارت آن حضرت در آن محلّ شریف و از بعض کتب مَزاریّه نقل شده که شایسته است زیارت کنند آن حضرت را در این محل در حالی که ایستاده باشند به این زیارت سَلامُ اللّهِ الْکامِلُ التّآمُ الشّامِلُ الْعآمُّ، وَ صَلَواتُهُ الدّآئِمَهُ، وَ بَرَکاتُهُ الْقآئِمَهُ التّآمَّهُ، عَلی حُجَّهِاللّهِ وَ وَلِیِّهِ فی اَرْضِهِ وَ بِلادِهِ، وَ خَلیفَتِهِ عَلی خَلْقِهِ وَ عِبادِهِ، وَ سُلالَهِ النُّبُوَّهِ، وَ بَقِیَّهِ الْعِتْرَهِ وَ الصَّفْوَهِ، صاحِبِ الزَّمانِ، وَ مُظْهِرِ الْایمانِ، وَ مُلَقِّنِ اَحْکامِ الْقُرْآنِ، وَ مُطَهِّرِ الْأَرْضِ، وَ ناشِرِ الْعَدْلِ فِی الطُّولِ وَ الْعَرْضِ، وَ الْحُجَّهِ الْقآئِمِ الْمَهْدِیِّ الْإِمامِ الْمُنْتَظَرِ الْمَرْضِیِّ، وَ ابْنِ الْأَئِمَّهِ الطّاهِرینَ،

الْوَصِىِّ بْنِ الْأَوْصِیاءِ الْمَرْضِیینَ، الْهادِی الْمَعْصُوم ابْنِ الْأَئِمَّهِ الْهُداهِ الْمَعْصُومینَ، السَّلامُ عَلَیْکَ یا مُعِزَّ الْمُؤْمِنینَ الْمُسْتَضْعَفینَ، السَّلامُ عَلَیْکَ یا مُذِلَّ الْکافِرینَ الْمُتَکَبِّرینَ الظّالِمینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا مَوْلایَ یا صاحِبَ الزَّمانِ، السَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ فاطِمَهَ الزَّهْرآءِ، سَیِّدَهِ نِسآءِ الْعالَمینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ الْأَئِمَّهِ الْحُجَجِ الْمَعْصُومینَ، وَ الْإِمامِ عَلَی الْخَلْقِ اَجْمَعینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا مَوْلایَ، سَلامَ مُخْلِصٍ لَکَ فِی الْوَلایَهِ، اَشْهَدُ اَنَّکَ الْإِمامُ الْمَهْدِیُّ قَوْلاً وَ فِعْلاً، وَ اَنْتَ الَّذی تَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلاً، بَعْدَ ما مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً، فَعَجَّلَ اللَّهُ فَرَجَکَ، وَ سَهَّلَ مَخْرَجَکَ، وَ قَرَّبَ زَمانَکَ، وَ کَثَّرَ اَنْصارَکَ وَ اَعْوانَکَ، وَ اَنْجَزَ لَکَ ما وَعَدَکَ، فَهُوَ اَصْدَقُ الْقآئِلینَ، وَ نُریدُ اَنْ نَمُنَّ عَلَی الَّذینَ اسْتُضْعِفُوا فِی الْأَرْضِ، وَ نَجْعَلَهُمْ اَئِمَّهً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوارِثینَ، یا مَوْلایَ یا صاحِبَ الزَّمانِ، یَابْنَ رَسُولِ اللَّهِ حاجَتی کَذاوَکَذا (و بجای کَذا وَ کَذا حاجات خود را ذکر کند) فَاشْفَعْ لی فی نَجاحِها، فَقَدْ تَوَجَّهْتُ اِلَیْکَ بِحاجَتی لِعِلْمی اَنَّ لَکَ عِنْدَ اللَّهِ شَفاعَهً مَقْبُولَهً، وَ مَقاماً مَحْمُوداً، فَبِحَقِّ مَنِ اخْتَصَّکُمْ بِاَمْرِهِ، وَارْتَضاکُمْ لِسِرِّهِ، وَ بِالشَّاْنِ الَّذی لَکُمْ عِنْدَ اللَّهِ بَیْنَکُمْ وَ بَیْنَهُ، سَلِ اللَّهَ تَعالی فی نُجْحِ طَلِبَتی وَ اِجابَهِ دَعْوَتی وَ کَشْفِ کُرْبَتی

کربلا

پیشینه کربلا

مقدس ترین شهر عراق پس از نجف اشرف کربلا است و آن تربتی است که اجساد پاک و غرقه به خون شهیدان عاشورا و به ویژه سرور آنان و سید جوانان اهل بهشت، ابا عبدالله الحسین علیه السلام و برادر با وفا وبزرگوارش ابو الفضل العباس را در خود جای داده است.

تاریخ شهر کربلا در دوران اسلامی

از هنگام شهادت امام حسین علیه السلام آغاز می شود و از آن هنگام تا کنون، این شهر همواره در جان و روح و روان شیعیان و مؤمنان بوده و روز به روز بر آبادانی و وسعت آن افزوده شده است.

مهمترین زیارتگاههای کربلا عبارتند از:

۱–حرم امام حسین علیه السلام، که به همراه حرم ابوالفضل العباس علیه السلام و فضاهای پیرامون این دو جایگاه، هسته مرکزی شهر را تشکیل می دهند. حرم مطهر بیش از دو متر از سطح شهر پایین تر است؛ از این رو تعداد زیادی پله زائران را از دروازه ها به درون صحن هدایت می کند.

ساختمان کنونی حرم از ساخته های دوره صفوی و عثمانی و قاجار است. حرم مطهر از گنبدی بزرگ و مطلّا تشکیل شده که بر روی گنبد خانه ای وسیع و چندین رواق و یک مسجد بزرگ و صحنی فراخ است که تمامی این مجموعه را در بر می گیرد. گنبد طلا از ساخته های

دوران صفویه است وطلاکاری آن به دستور آغا محمد خان

قاجار انجام گرفته است. در زیر گنبد، ضریح نقره ای و بزرگ و چند ضلعی قرار دارد که قسمت عمده فضای گنبد خانه را اشغال کرده و درون آن قبر مطهر امام حسین علیه السلام و دو فرزندش علی اصغر و علی اکبر جای دارد. در سمت شرق ضریح مطهر حضرت، فضایی است که در جنوب آن پنجره ای نقره ای قرار دارد. اینجا آرامگاه قسمت اعظم شهیدان واقعه کربلا است که همگی آنان پیرامون آن پنجره و فضاهای اطراف پراکنده و مدفون هستند. گرداگرد گنبد خانه را چهار رواق در بر گرفته است.

حرم مطهر

دارای ایوانی است که قسمتی از آن با خشتهای طلا پوشیده شده و بخشهای دیگر آن با کاشی مُعَرَّق و نفیس اصفهان تزیین یافته است. سقف بلند ایوان را مجموعه ای از ستونهای مرمرین، تراش هنرمندان اصفهانی نگاه داشته است.

۲–قتلگاه؛ جایگاهی است در نزدیکی آرامگاه حبیب بن مظاهر اسدی که بنابر گفته روایات، امام حسین علیه السلام در آنجا به شهادت رسید و بعدها به جایگاه کنونی منتقل شد و دفن گردیده اند.

۳–تلّ زینبیّه؛ در فاصله ۲۰ متری از سمت غرب صحن مطهّر، تپه ای به ارتفاع ۵ متر وجود دارد که امروزه بر روی آن اتاقی ساخته شده است، این تپّه به نام «تلّ زینبیّه» یا تپّه حضرت زینب علیها السّلام مشهور است و بنا به نقل مورّخان، تپّه ای بوده است که در روز عاشورا حضرت زینب بر روی آن می رفته و از سیر وقایع جنگ آگاهی می یافته اند.

۴–حرم منوّر و پاک ابوالفضل العباس علیه السلام این حرم در فاصله ۳۵۰ متری شمال شرقی حرم امام حسین (علیه السلام (قرار گرفته و دارای قبّه و بارگاه شکوهمندی است که جسد پاک این سردار رشید و یار وفادار امام حسین (علیه السلام) را در بَرگرفته است. ساختمان دارای گنبدی طلایی است که بر روی گنبد خانه ای کوچکتر از حرم امام حسین قرار دارد. گِردا گرد قبر مطهّر را چهار رواق و صحن فراخ و وسیعی به همراه ایوان زیبا در برگرفته است. ضریح زیبای آن حضرت به دستور مرحوم آیه الله العظمی حکیم در سال ۱۹۶۵ میلادی در اصفهان ساخته شد.

۵–آرامگاه حبیب بن مظاهر اسدی؛ او یکی از شهدای روز عاشورا

است که در سن ۸۰ سالگی به یاری امام حسین علیه السلام شتافت و شهید گردید و در فاصله ۱۰ متری از ضریح مطهر و در رواق جنوب غربی مدفون است و دارای ضریح کوچکی است.

۶-آرامگاه سید ابراهیم مجاب؛ وی امام زاده والا مقام و عظیم الشأن و دارای نسل مبارکی است. او ابراهیم فرزند محمّد العابد فرزند امام موسی بن جعفر علیه السلام است که در این بقعه مطهّر دفن شده است و بنا به نوشته مورّخان، بسیاری از سادات و بزرگان پیرامون او مدفونند. آرامگاه او در رواق حرم مطهّر و در گوشه شمال غربی آن است.

۷-در سرتاسر صحن و حجره های گرداگرد آن و رواقها، بسیاری از بزرگان در طول تاریخ دفن شده اند، برخی از این حجره ها به نام شخصیتی که در داخل آن دفن شده، مشهور است؛ همچون آخرین مقبره ای که در جنوب سمت مشرق قرار دارد و مدفن بسیاری از علمای دین می باشد که مشهورترین آنها مرحوم آیه الله میرزا محمّـد تقی شیرازی است که در سال ۱۹۲۰ میلادی، رهبری انقلاب مردم بر ضدّ دولت انگلیس را بر عهده داشت. از دیگر مشاهیر مدفون در این بقعه مطهر، میرزا محمّد تقی خان امیر کبیر است که پس از به قتل رسیدنش در کاشان، به کربلا منتقل و در مقبره ای در رواق شرقی حرم مطهر دفن گردید، همچنین قاجاریه نیز در رواق شمالی، دارای مقبره ای هستند که جمعی از آنان در آنجا مدفونند.

۸-خیمه گاه؛ در جنوب صحن مطهّر امام حسین علیه السلام و در فاصله ۲۵۰ متری واقع است. (بنابه نقل مورّخان، محلّ برافراشته شدن

خیمه هـا و چادرهـای سـید الشـهدا علیه السـلام و یـاران او بوده است). امروزه جایگـاه خیمه ها را با ساختمان سازی به تصویر کشیده اند.

۹-مقام حضـرت مهدی علیه السـلام در میان نخلستانهای کرانه رودخانه فرات که این شاخه رودخانه به نام «نهر علقمه» مشهور اسـت، از شـمال کربلاـ می گـذرد و آن جایگـاهی اسـت منسـوب به حضـرت حجّت علیه السـلام که مردم در آن به نمـاز می پردازند.

۱۰-حُرّ؛ و آن شـهرکی است در جنوب غربی کربلا که در فاصله ۹ کیلومتری از شـهر واقع شده و نام آن برگرفته از نام حرّ بن یزید ریاحی است. او در روز عاشورا یکی از فرماندهان لشکر عبیدالله زیاد بود ولی بعدها توبه کرد و به لشکر حق پیوست و تا پای جان ایسـتاد و به شـهادت رسـید و در این موقعیّت دفن گردید. امروزه آرامگاه او، که از ساخته های شاه اسـماعیل صفوی است، دارای صحن و رواق و گنبد کاشی کاری است و مؤمنان فوج فوج به زیارت قبرش می شتابند.

۱۱-آرامگاه الأخرس بن الکاظم علیه السلام وی محمد ابن أبی الفتح أخرس، از نوادگان حضرت موسی بن جعفر (علیه السلام است که بقعه اش در حومه کربلا، در محله ای به نام «الأبتر» قرار دارد.

۱۲-آرامگـاه ابن حمزه؛ وی نواده امیر المؤمنین و از امـام زادگـان والاـ مقام است. آرامگاهش در آغازِ بزرگراه کربلا طویریج قرار دارد.

۱۳-آرامگاه عون بن عبـدالله؛ در نسـبت این امام زاده تردیـدهایی وجود دارد که آیا وی همان عونی است که در کربلا شـهید شد و یا نواده امام حسن علیه السلام است؟ امروزه وی دارای بقعه و بارگاه باشکوهی در ۱۱ کیلومتری

شمال غربی کربلا و در آغاز بزرگراه کربلا بغـداد می باشد. این امام زاده بسـیار مورد توجّه مردمان عراق و دارای نذر مجربی است؛ از این رو همواره مزار او مملو از زائر و نذورات آنان است.

۱۴-آرامگاه طفلان مسـلم؛ این آرامگاه در راه کربلا بغداد، در حومه شهر مسیّب قرار دارد. این دو کودک به نامهای محمّد و ابراهیم، فرزندان حضرت مسلم ابن عقیل هستند که پس از شهادت پدرشان به شهادت رسیدند، آرامگاه این دو کودک صحن و سرای باشکوهی داشته و بر قبر هر یک گنبد و ضریحی قرار دارد.

۱۵-آرامگاه ابن هاشم؛ وی از نوادگان حضرت موسی بن جعفر علیه السلام است که در سال ۷۴۵ه. وفات یافت و آرامگاهش امروزه در کویری واقع در شـمال غربی کربلا می باشد. قبر او دارای صـحن و سـرای بزرگی است و در میان اعراب بیابان گرد بسیار معروف است و آنان همواره بدو پناه آورده و نذر می کنند.

۱۶-آرامگاه ابن فَهْد حِلّی؛ و از فقهای امامیّه است و قبرش در غرب خیابان «باب القبله» درون مسجدی به نام او قرار دارد.

حسینیّه های کربلا؛ با توجّه به این که کربلا شهری زیارتی است و سالیانه صدها هزار مسلمان از سرتاسر کشورهای شیعه نشین برای زیارت به این شـهر مقدّس مشرّف می شوند، از این رو بسـیاری از مردم شـهرهای گوناگون به ساختن حسـینیّه و زائرسرا پرداختـه انـد کـه مهمـترین حســینیّه هـا از آنِ ایرانیـان اسـت؛ هماننـد حسـینیّه تهرانیهـا، اصـفهانیها، مازنـدرانی هـا، قمی هـا و آذربایجانیها، و ده ها حسینیّه دیگر که قسمت عمده این مراکز در سالهای اخیر منهدم و ویران گردیده است.

۱۸-مدارس دینی کربلا؛ کربلا

دارای حوزه علمیّه کهن و مهمّی است؛ از این رو مدارس دینی فراوان در کربلا دیده می شود که مهمترین آنها عبارتند از:

مدرسه هندیّه، مدرسه حسن خان، مدرسه آیه الله بروجردی، مدرسه بادکوبه، مدرسه کریم خان، مدرسه مجاهد، مدرسه بُقعه، مدرسه حسینیّه، مدرسه شریف العلما، مدرسه سلیمیّه و...

فضیلت کربلا

شهر مقدس کربلا در جنوب بغداد و ۸۰ کیلومتری شمال غربی نجف و کنار رودخانه فرات و۴۵۵ کیلومتری شهر کرمانشاه قراردارد. کربلا یعنی چه؟

کربلا به معنای محلی است که نزد خدا مقدس و مقرب است یا حرم خداست. وقتی سیدالشهدا به این سرزمین رسید پرسید این جا چه نام دارد؟ گفتند کربلا! چشمان آن حضرت پراز اشک شد وپیوسته می فرمود: اللهم انی اعوذ و بک من الکرب و البلاء» و یقین کرد که شهادتگاه خود و یارانش همین جاست و فرمود: این جا سرزمین رنج و گرفتاری و بلاست این جا محل فرود آمدن ما وجایگاه ریخته شدن خونهای ماست.

روایات فراوانی در فضیلت این سرزمین وارد شده که از باب تیمن و تبرک به برخی از آنها اشاره می کنم:

۱. پیامبر صلّی الله علیه و آله و سلّم فرمود: فرزندم (حسین) در سرزمینی مدفون میشود که آنجا را کربلا گویند همان مکانی که قبه ی در آنجا میباشد.

۲. امام رضا علیه السلام فرمود: در تربت حسین علیه السلام شفای هر دردی است ومحافظت از هر ترس ونگرانی.

۳. پیامبر صلّی الله علیه و آله و سلّم فرمود دعا زیر گنبد او (حسین) مستجاب است. تربت او عامل شفاست وامامان از صلب او هستند.

فضیلت زیارت امام حسین علیه السّلام

در فضیلت زیارت آن حضرت است بدان که فضیلت زیارت امام حسین علیه السلام از حیطه بیان بیرون است و در اخبار بسیار وارد شده که معادل حجّ و عمره و جهاد بلکه بالاتر و افضل است به درجات و باعث مغفرت و خفّت حساب و رفع درجات و اجابت دعوات و موجب طول عمر و حفظ بدن و مال و زیادتی روزی

و برآمدن حاجات و رفع هموم و کربات است و ترک آن سبب نقصان دین و ایمان و ترک حقّ بزرگی از حقوق پیغمبرصلی الله علیه وآله است و کمتر ثوابی که به زائر آن قبر شریف رسد آن است که گناهانش آمرزیده شود و آنکه حق تعالی جان و مالش را حفظ کند تا او را به اهل خود برگرداند و چون روز قیامت شود حق تعالی او را حافظتر خواهد بود از دنیا و در روایات بسیار است که زیارت آن حضرت غم را زایل می کند و شدّت جان کندن و هول قبر را برطرف می کند و آنکه هر مالی که در راه زیارت آن حضرت خرج شود حساب می شود برای او هر درهمی به هزار درهم بلکه به ده هزار درهم و چون رو به قبر آن حضرت برود چهار هزار ملک استقبال او می کنند و چون برمی گردد مشایعت او می نمایند و آنکه پیغمبران و اوصیاء ایشان و ائمّه معصومین و ملائکه سَلامُ اللَّه عَلَیْهِمْ اَجمعین به زیارت آن حضرت می آیند و دعا برای زوّار آن حضرت می کنند و ایشان را بشارتها می دهند و حق تعالی نظر رحمت می فرماید بسوی زائرین امام حسین علیه السلام بیش از اهل عرفات و آنکه هر کسی در روز قیامت آرزو می کند که کاش زوّار آن حضرت بود از بس که مشاهده می کند از کرامت و بزرگواری ایشان در آن روز و روایات در این باب بی حدّ است و ما در ضمن زیارات مخصوصه اشاره به پاره ای از فضیلت زیارت آن حضرت خواهیم نمود و در اینجا اکتفا می کنیم به ذکر یک روایت ابن قولویه و

کلینی و سید بن طاوس و دیگران روایت کرده اند به سندهای معتبره از ثقه جلیل القدر معاویه بن وهب بجلی کوفی که گفت یک وقتی به خدمت حضرت امام جعفر صادق علیه السلام رفتم دیدم آن حضرت را که در مُصَلّای خویش مشغول نماز است نشستم تا نمازش تمام شد پس شنیدم که مناجات می کرد با پروردگار خود و می گفت ای خداوندی که مخصوص گردانیده ای ما را به کرامت و وعده داده ای ما را شفاعت و علوم رسالت را به ما داده ای و ما را وارث پیغمبران گردانیده ای و ختم کرده ای به ما امّتهای گذشته را و ما را مخصوص به وصیّت پیغمبر گردانیده ای و علم گذشته و آینده را به ما عطا کرده ای و دلهای مردم را بسوی ما مایل گردانیده ای «اِغْفِرْلی وَ لِأخْوانی وَ زُوَّارِ قَبْرِ اَبِیَ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍ صَلَواتُ اللَّهِ عَلَیْهِما» بیامرز مرا و برادران مرا و زیارت کنندگان قبر ابی عبداللّه الحسین علیه السلام را آنانکه خرج کرده اند مالهای خود را و بیرون آورده اند از شهرها بدنهای خود را برای رغبت در نیکی ما و امید ثوابهای تو در صله ما و برای شاد گردانیدن پیغمبر تو و اجابت نمودن ایشان امر ما را و برای خشمی که بر دشمنان داخل کرده اند و مراد ایشان خوشنودی تو است پس مکافات ده ایشان را از جانب ما به خوشنودی و حفظ کن ایشان را در شب و روز و خلیفه ایشان باش در اهل و اولاد ایشان که در وطن خود گذاشته اند به خلافت نیکو و رفیق ایشان باش و دفع کن از ایشان شرّ هر جبّار معاندی را و هر ضعیف

و شدید از خلقت را و شرّ شیاطین جنّ و انس را و بده به ایشان زیاده از آنچه امید دارند از تو در دور شدن از وطنهای خود و در اختیار کردن ایشان ما را بر فرزندان و اهالی و خویشان خود خداوندا دشمنان ما عیب کردند بر ایشان بیرون آمدن ایشان را به زیارت ما پس این مانع نشد ایشان را از عزم کردن و بیرون آمدن بسوی ما از روی مخالفت ایشان «فَارْحَمْ تِلْكَ الْوُجُوهَ الَّتی غَیَّرَتْهَا الشَّمْسُ وَ ارْحَمْ تِلْكَ الْخُدُودَ الَّتی تُقَلَّبُ عَلی قَبْرِ اَبی عَبْدِاللَّهِ علیه السلام» پس رحم کن آن رُوها را که آفتاب متغیّر گردانیده است و رحم کن گونه های روی ایشان را که می گردانند و می مالند بر قبر امام حسین علیه السلام و رحم کن آن دیده ها را که گریه شان جاری شد از ترّحم بر ما و رحم کن آن دلها را که جزع کرده اند و سوخته اند از برای مصیبت ما و رحم کن آن فغانها را که در مصیبت ما بلند کرده اند خداوندا آن جانها و آن بَدَنْها را به تو می سپارم تا سیراب گردانی ایشان را از حوض کوثر در روز تشنگی و پیوسته آن حضرت به این نحو دعا می کرد در سجده پس چون فارغ شد گفتم آن دعا که من از شما شنیدم اگر در حقّ کسی می کردید که خدا را نمی شناخت گمان داشتم که آتش جهنم به او نرسد هرگز واللّه که آرزو کردم که زیارت آن حضرت کرده بودم و حجّ نکرده بودم حضرت فرمود که چه بسیار نزدیکی تو به آن حضرت چه مانع است تو را از زیارت

ای معاویه ترک زیارت مکن گفتم فدای تو شوم نمی دانستم که این قدر فضیلت دارد فرمود که ای معاویه آنها که برای زیارت کنندگان آن حضرت دعا می کنند در آسمان زیاده از آنهایند که دعا می کنند برای ایشان در زمین ترک مکن زیارت آن حضرت را از برای خوف از احدی که هر که از برای خوف ترک زیارت کند آنقدر حسرت برد که آرزو کند که کاش آنقدر می ماندم نزد قبر آن حضرت که در آنجا مدفون می شدم آیا دوست نمی داری که خدا به بیند تو را در میان آنها که دعا می کنند برای ایشان رسول خدا و علی و فاطمه و ائمّه معصومین علیهم السلام آیا نمی خواهی از آنها باشی که ملائکه در قیامت با ایشان مصافحه می کنند آیا نمی خواهی از آنها باشی که در قیامت بیایند و هیچ گناه برایشان نباشد آیا نمی خواهی از آنها باشی که در قیامت حضرت رسول صلی الله علیه وآله با ایشان مصافحه می کند.

زندگانی امام حسین علیه السلام

ولادت

دومین فرزند برومند حضرت علی و (۱) در روز سوم ماه شعبان سال چهارم هجرت فاطمه، که درود خدا بر ایشان باد، در خانه وحی و ولایت چشم به جهان گشود.

چون خبر ولادتش به پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله رسید، به خانه حضرت علی علیه السلام و فاطمه را فرمود تا کودکش را بیاورد. اسما او را در پارچه ای سپید (۲) سلام الله علیها آمد و اسما پیچید و خدمت رسول اکرم صلی الله علیه و آله برد، آن گرامی به گوش راست او اذان و به گوش چپ (۳) او اقامه گفت. به روزهای اول یا هفتمین روز ولادت با

سعادتش، امین وحی الهی، جبرئیل، فرود آمد و گفت: سـلام خداوند بر تو باد ای رسول خدا، این نوزاد را به نام پسر کوچک هـارون (شبیر) چون علی برای تو بسان هارون (۵) که به عربی (حسـین) خوانده می شود نام بگذار. (۴) برای موسی بن عمران است، جز آن که تو خاتم پیغمبران هستی. و به این ترتیب نام پر عظمت» حسـین» از جانب پروردگار، برای دومین فرزند فاطمه سلام الله علیها انتخاب شد. به روز هفتم ولادتش، فاطمه زهرا که سـلام خداوند بر او باد، گوسـفندی را برای کشت، و سـر آن حضرت را تراشید و هم وزن موی سر او (۶) فرزندش به عنوان عقیقه (۷) نقره صدقه داد.

حسین علیه السلام و پیامبر صلی الله علیه و آله

از ولادت حسـین بن علی علیه السـلام که در سال چهارم هجرت بود تا رحلت رسول الله صـلی الله علیه و آله که شـش سال و چنـد ماه بعد اتفاق افتاد، مردم از اظهار محبت و لطفی که پیامبر راستین اسـلام صـلی الله علیه و آله درباره حسـین علیه السـلام ابراز می داشت، به بزرگواری و مقام شامخ پیشوای سوم آگاه شدند. سـلمان فارسـی می گوید: دیدم که رسول خدا صـلی الله علیـه و آله حسـین علیه السـلام را بر زانـوی خـویش نهـاده او را می بوسـید و می فرمـود: تـو بزرگـوار و پسـر بزرگـوار و پـدر بزرگوارانی، تو امام و پسـر امام و پـدر امامان هستی، تو حجت خـدا و پسـر حجت خـدا و پـدر حجتهای خدایی که نه نفرند و خاتم ایشان، (۸) قائم ایشان (امام زمان عجل الله تعالی فرجه) می باشد. انس بن مالك روایت می کند: وقتی از

پیامبر پرسیدند کدام یک از اهل بیت خود را بیشتر دوست می داری، فرمود: بارها رسول گرامی حسن علیه السلام و حسین علیه السلام را به سینه می فشرد و (۹) حسن و حسین را، (۱۰) آنان را می بویید و می بوسید. ابوهریره که از مزدوران معاویه و از دشمنان خاندان امامت است، در عین حال اعتراف می کند که:» رسول اکرم را دیدم که حسن و حسین را بر شانه های خویش نشانده بود و به سوی ما می آمد، وقتی به ما رسید فرمود هر کس این دو فرزندم را دوست بدارد مرا دوست (۱۱) داشته، و هر که با آنان دشمنی ورزد با من دشمنی نموده است«. عالی ترین، صمیمی ترین و گویاترین رابطه معنوی و ملکوتی بین پیامبر و حسین را می توان در این جمله رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله خواند که فرمود:» حسین از من و من از (۱۲) حسینم«.

حسین علیه السلام با پدر

شش سال از عمرش با پیامبر بزرگوار سپری شد، و آن گاه که رسول خدا صلی الله علیه و آله چشم از جهان فروبست و به لقای پروردگار شتافت، مدت سی سال با پدر زیست. پدری که جز به انصاف حکم نکرد، و جز به طهارت و بندگی نگذرانید، جز خدا ندید و جز خدا نخواست و جز خدا نیافت. پدری که در زمان حکومتش لحظه ای او را آرام نگذاشتند،

همچنان که به هنگام غصب خلافتش جز به آزارش برنخاستند. در تمام این مدت، با دل و جان از اوامر پدر اطاعت می کرد، و در چند سالی که حضرت علی علیه السلام متصدی

خلافت ظاهری شد، حضرت حسین علیه السلام در راه پیشبرد اهداف اسلامی، مانند یک سرباز فداکار همچون برادر بزرگوارش می کوشید، و در جنگهای» جمل»، » صفین» و» نهروان» شرکت و به این ترتیب، از پدرش امیرالمؤمنین علیه السلام و دین خدا حمایت کرد و (۱۳) داشت. حتی گاهی در حضور جمعیت به غاصبین خلافت اعتراض می کرد. در زمان حکومت عمر، امام حسین علیه السلام وارد مسجد شد، خلیفه دوم را بر منبر رسول الله صلی الله علیه و آله مشاهده کرد که سخن می گفت. بلادرنگ از منبر بالا رفت و فریاد زد:» از منبر (۱۴) پدرم فرود آی...».

امام حسین علیه السلام با برادر

پس از شهادت حضرت علی علیه السلام، به فرموده رسول خدا صلی الله علیه و آله و وصیت امیرالمؤمنین علیه السلام امامت و رهبری شیعیان به حسن بن علی علیه السلام، فرزند بزرگ امیرالمؤمنین علیه السلام، منتقل گشت و بر همه مردم واجب و لازم آمد که به فرامین پیشوایشان امام حسن علیه السلام گوش فرا دارند. امام حسین علیه السلام که دست پرورد وحی محمدی و ولایت علوی بود، همراه و همکار و همفکر برادرش بود. چنان که وقتی بنا بر مصالح اسلام و جامعه مسلمانان و به دستور خداوند بزرگ، امام حسن علیه السلام مجبور شد که با معاویه صلح کند و آن همه ناراحتیها را تحمل نماید، امام حسین علیه السلام شریک رنجهای برادر بود و چون می دانست که این صلح به صلاح اسلام و مسلمین معاویه، در حضور امام حسن علیه السلام وامام حسین علیه السلام دهان آلوده اش را به بدگویی نسبت به امام حسن علیه السلام و

پدر بزرگوارشان امیرمؤمنان علیه السلام گشود، امام حسین علیه السلام

به دفاع برخاست تا سخن در گلوی معاویه بشکند و سزای ناهنجاریش را به کنارش بگذارد، ولی امام حسن علیه السلام او را به سکوت و خاموشی فراخواند، امام حسین علیه السلام پذیرا شد و به جایش بازگشت، آن گاه امام حسن علیه السلام خود به پاسخ معاویه (۱۵) برآمد، و با بیانی رسا و کوبنده خاموشش ساخت.

امام حسین علیه السلام در زمان معاویه

چون امام حسن (سلام خدا و فرشتگان خدا بر او باد) از دنیا رحلت فرمود، به گفته رسول خدا صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین علیه السلام و وصیت حسن بن علی علیه السلام امامت و رهبری شیعیان به امام حسین علیه السلام منتقل شد و از طرف خدا مأمور رهبری جامعه گردید. امام حسین علیه السلام می دید که معاویه با اتکا به قدرت اسلام، بر اریکه حکومت اسلام به ناحق تکیه زده، سخت مشغول تخریب اساس جامعه اسلامی و قوانین خداوند است، و از این حکومت پوشالی مخرب به سختی رنج می برد، ولی نمی توانست دستی فراز آورد و قدرتی فراهم کند تا او را از جایگاه حکومت اسلامی پایین بکشد، چنانچه برادرش امام حسن علیه السلام نیز وضعی مشابه او داشت. امام حسین علیه السلام می دانست اگر تصمیمش را آشکار سازد و به سازندگی قدرت بپردازد، پیش از هر جنبش و حرکت مفیدی به قتلش می رساند، ناچار دندان بر جگر نهاد و صبر را پیشه ساخت که اگر برمی خاست، پیش از اقدام به دسیسه کشته می شد، و از این کشته شدن هیچ نتیجه ای گرفته نمی شد. بنابراین تا

معـاویه زنـده بود، چون برادر زیست و علم مخـالفت های بزرگ نیفراخت، جز آن که گاهی محیط و حرکات و اعمال معاویه را به باد انتقاد می گرفت و مردم را به آینـده نزدیک امیـدوار می ساخت که اقـدام مؤثری خواهـد نمود. و در تمام طول مدتی که معـاویه از مردم برای ولایت عهـدی یزیـد، بیعت می گرفت، حسـین به شـدت با او مخالفت کرد، و هرگز تن به بیعت یزید نـداد و ولی عهـدی او را نپذیرفت و حتی گاهی (۱۶) سـخنانی تنـد به معاویه گفت و یا نامه ای کوبنده برای او نوشت. معاویه هم در بیعت گرفتن برای یزید، به او اصراری نکرد و امام علیه السلام همچنین بود و ماند تا معاویه درگذشت...

قیام حسینی

یزید پس از معاویه بر تخت حکومت اسـلامی تکیه زد و خود را امیرالمؤمنین خواند، و برای این که سـلطنت ناحق و ستمگرانه اش را تثبیت کند، مصـمم شد برای نامداران و شخصیتهای اسلامی پیامی بفرستد و آنان را به بیعت با خویش بخواند. به همین منظور، نامه ای به حاکم مـدینه نوشت و در آن یادآور شـد که برای من از حسـین علیه السـلام بیعت بگیر و اگر مخالفت نمود بقتلش برسان. حاکم این خبر را به امام حسـین علیه السلام رسانید و جواب مطالبه نمود. امام حسین علیه السلام چنین فرمود: انا لله و انـا الیه راجعون و علی الاسـلام السـلام اذا بلیت الامه براع مثل (۱۷) یزیـد. آن گاه که افرادی چون یزید، (شـراب خوار و قماریاز و بی ایمان و ناپاک که حتی ظاهر اسلام را هم مراعات نمی کند) بر مسند حکومت اسلامی

بنشـیند، بایـد فاتحه اسـلام را خواند. (زیرا این گونه زمامدارها با نیروی اسـلام و به نام اسـلام، اسـلام را از بین می برند.) امام حسـین علیه السـلام می دانست اینک که حکومت یزید را به رسـمیت نشـناخته است، اگر در مدینه بماند به قتلش می رسانند، لـذا به امر پروردگار، شبانه و مخفی از مدینه به سوی مکه حرکت کرد. آمدن آن حضـرت به مکه، همراه با سـرباز زدن او از بیعت یزیـد، در بین مردم مکه و مـدینه انتشار یافت، و این خبر تا به کوفه هم رسـید. کوفیان از امام حسـین علیه السـلام که در مکه بسـر می برد دعوت کردنـد تا به سوی آنان آیـد و زمامـدار امورشان باشـد. امام علیه السـلام مسـلم بن عقیل، پسـر عموی خویش را به کوفه فرسـتاد تـا حرکت و واکنش اجتمـاع کوفی را از نزدیـک ببینـد و برایش بنویسـد. مسـلم به کوفه رسـید و با استقبال گرم و بی سابقه ای روبرو شد، هزاران نفر به عنوان نایب امام علیه السلام با او بیعت کردند، و مسلم هم نامه ای به امام حسـین علیه السـلام نگاشت و حرکت فوری امام علیه السـلام را لازم گزارش داد. هر چند امام حسین علیه السلام کوفیان را به خوبی می شناخت، و بی وفایی و بی دینی شان را در زمان حکومت پدر و برادر دیده بود و می دانست به گفته ها و بیعتشان با مسـلم نمی توان اعتماد کرد، و لیکن برای اتمام حجت و اجرای اوامر پروردگار تصـمیم گرفت که به سوی کوفه حرکت کند. با این حال تا هشتم ذی حجه، یعنی روزی که

همه مردم مکه عـازم رفتن به» منی» بودنـد و هر کس در راه مکه جـا مانـده بود با عجله تمام می خواست خود را به مکه (۱۸) برساند، آن حضـرت در مکه ماند و در چنین روزی با اهل بیت و یاران خود، از مکه به طرف عراق خارج شد و با این کار هم به وظیفه خویش عمل کرد و هم به مسلمانان جهان فهماند که پسر پیغمبر امت، یزید را به رسمیت نشناخته و با او بیعت نکرده، بلکه علیه او قیام کرده است. یزید که حرکت مسـلم را به سوی کوفه دریافته و از بیعت کوفیان با او آگاه شده بود، ابن زیاد را (که از پلیدترین یاران یزید و از کثیفترین طرفداران حکومت بنی امیه بود) به کوفه فرسـتاد. ابن زیاد از ضعف ایمان و دورویی و ترس مردم کوفه اسـتفاده نمود و با تهدیـد ارعاب، آنان را از دور و بر مسـلم پراکنـده ساخت، و مسـلم به تنهایی با عمال ابن زیاد به نبرد پرداخت، و پس از جنگی دلاورانه و شـگفت، با شـجاعت شهید شد. (سلام خدا بر او باد). و ابن زیاد جامعه دورو و خیانتکار و بی ایمان کوفه را علیه امام حسـین علیه السـلام برانگیخت، و کار به جایی رسـید که عـده ای از همان کسانی که برای امام علیه السلام دعوت نامه نوشته بودند، سلاح جنگ پوشیدند و منتظر ماندند تا امام حسین علیه السلام از راه برسد و به قتلش برسانند. امام حسین علیه السلام از همان شبی که از مدینه بیرون آمد، و در تمام مدتی که در مکه اقامت گزید، و در

طول راه مکه به کربلا، تا هنگام شـهادت، گاهی به اشاره، گاهی به اعلان می داشت که:» مقصود من از حرکت، رسوا ساختن حکومت ضد اسـلامی یزید و صـراحت، برپاداشـتن امر به معروف و نهی از منکر و ایسـتادگی در برابر ظلم و ستمگری است و جز حمایت قرآن و زنده داشـتن دین محمدی هدفی ندارم». و این مأموریتی بود که خداوند به او واگذار نموده بود، حتی اگر به کشته شدن خود و اصحاب و فرزندان و اسیری خانواده اش اتمام پذیرد. رسول گرامی صلی الله علیه و آله و امیرمؤمنان علیه السـلام و حسن بن علی علیه السـلام پیشوایان پیشین اسلام، شهادت امام حسین علیه السلام را بارها بیان فرموده بودند. حتی در هنگـام ولاـدت امـام حسـین علیه السـلام، و خود امام حسـین علیه السـلام به (۱۹) رسـول گرانمـایه اسـلام صـلی الله علیه و آله شهـادتش را تـذکر داده بود. علم امامت می دانست که آخر این سـفر به شـهادتش می انجامـد، ولی او کسـی نبود که در برابر دسـتور آسـمانی و فرمان خدا برای جان خود ارزشی قائل باشد، یا از اسارت خانواده اش واهمه ای به دل راه دهد. او آن کس بود که بلا را کرامت و شـهادت را سعادت می پنداشت. (سلام ابدی خدا بر او باد). خبر» شهادت حسین علیه السلام در کربلا» به قدری در اجتماع اسـلامی مورد گفتگو واقع شده بود که عامه مردم از پایان این سـفر مطلع بودند. چون جسته و گریخته، از رسول الله صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین علیه السلام و امام حسن بن علی علیه السلام و دیگر بزرگان

صدر اسـلام شنیده بودند. بدینسان حرکت امام حسین علیه السلام با آن درگیریها و ناراحتیها احتمال کشته شدنش را دراذهان عامه تشدیـد کرد. بویژه که خود در طول راه می فرمود:» من کان باذلا فینا مهجته (۲۰) و موطنا علی لقاء الله نفسه فلیرحل معنا. هر کس حاضر است در راه ما از جان خویش بگذرد و به ملاقات پروردگار بشتابد، همراه ما بیاید». و لذا در بعضی از دوستان این توهم پیش آمـد که حضـرتش را از این سـفر منصـرف سازند. غافل از این که فرزند علی بن ابی طالب علیه السـلام امام و جانشـین پیامبر، و از دیگران به وظیفه خویش آگاهتر است و هرگز از آنچه خـدا بر عهـده او نهاده دست نخواهد کشـید. باری امـام حسـین علیه السـلام بـا همه این افکار و نظریه ها که اطرافش را گرفته بود به راه خویش ادامه داد، و کوچکترین خللی در تصـمیمش راه نیـافت. سـرانجام، رفت، و شـهادت را دریـافت. نه خود تنهـا، بلکه با اصـحاب و فرزنـدان که هر یک سـتاره ای درخشان در افق اسـلام بودند، رفتند و کشته شدند، و خونهایشان شنهای گرم دشت کربلا را لاله باران کرد تا جامعه مسلمانان بفهمـد یزیـد (باقی مانـده بسترهای گناه آلود خانـدان امیه) جانشـین رسول خدا نیست، و اساسا اسـلام از بنی امیه و بنی امیه از اسـلام جـداست. راستی هرگز اندیشـیده اید اگر شـهادت جانگداز و حماسه آفرین حسـین علیه السـلام به وقوع نمی پیوست و مردم یزید را خلیفه پیغمبر صلی الله علیه و آله می دانستند، و آن گاه اخبار دربار یزید و شهوترانیهای او و عمالش را می

شنیدنـد، چقـدر از اسـلام متنفر می شدند، زیرا اسـلامی که خلیفه پیغمبرش یزید باشد، به راستی نیز تنفرآور است... و خاندان پـاک حضـرت امام حسـین علیه السـلام نیز اسـیر شدنـد تا آخرین رسالت این شـهادت را به گوش مردم برساننـد. و شـنیدیم و خوانـدیم که در شـهرها، در بازارهـا، در مسـجدها، در بارگـاه متعفن پسـر زیاد و دربار نکبت بار یزیـد، هماره و همه جا دهان گشودند و فریاد زدند، و پرده زیبای فریب را از چهره زشت و جنایتکار جیره خواران بنی امیه برداشتند و ثابت کردند که یزید سـگ بـاز وشـرابخوار اسـت، هرگز لیـاقت خلافـت نـدارد و این اریکه ای که او بر آن تکیه زده جایگـاه او نیست. سـخنانشان رسالت شـهادت حسـینی را تکمیل کرد، طوفانی در جانها برانگیختند، چنان که نام یزید تا همیشه مترادف با هر پستی و رذالت و دناءت گردید و همه آرزوهای طلایی و شـیطانیش چون نقش بر آب گشت. نگرشـی ژرف می خواهد تا بتوان بر همه ابعاد این شـهادت عظیم و پرنتیجه دست یـافت. از همـان اوان شـهادتش تا کنون، دوسـتان و شـیعیانش، و همه آنان که به شـرافت و عظمت انسـان ارج می گذارنـد، همه سـاله سالروز به خون غلتیـدنش را، سالروز قیام و شـهادتش را با سـیاه پوشـی و عزاداری محترم می شـمارند، و خلوص خویش را بـا گریه بر مصـایب آن بزرگوار ابراز می دارنـد. پیشوایـان مآل انـدیش و معصوم ما، هماره به واقعه کربلا و به زنده داشـتن آن عنایتی خاص داشـتند. غیر از این که خود به زیارت مرقدش می شتافتند و عزایش را بر پا می داشتند، در فضیلت

عزاداری و محزون بودن برای آن بزرگوار، گفتارهای متعددی ایراد فرموده اند. ابوعماره گوید:» روزی به حضور امام ششم صادق آل محمد علیه السلام رسیدم، فرمود اشعاری در سوگواری حسین برای ما بخوان. وقتی شروع به خواندن نمودم صدای گریه حضرت برخاست، من می خواندم و آن عزیز می گریست، چندان که صدای گریه از خانه برخاست. بعد از آن که اشعار را تمام کردم، امام علیه السلام در فضلیت و ثواب مرثیه و گریاندن مردم بر امام (۲۱) حسین علیه السلام مطالبی بیان فرمود«. و نیز از آن جناب است که فرمود:» گریستن و بی تابی کردن در هیچ مصیبتی شایسته (۲۲) نیست مگر در مصیبت حسین بن علی، که ثواب و جزایی گرانمایه دارد«. باقرالعلوم، امام پنجم علیه السلام به محمد بن مسلم که یکی از اصحاب بزرگ او است فرمود:» به شیعیان ما بگویید که به زیارت مرقد حسین بروند، زیرا بر هر شخص با ایمانی که ۲۳ به امامت ما معترف است، زیارت قبر اباعبدالله لازم می باشد«. امام صادق علیه السلام می فرماید:» ان زیاره الحسین علیه السلام افضل ما یکون من الاعمال. (۲۴) همانا زیارت حسین علیه السلام از هر عمل پسندیده ای ارزش و فضیلتش بیشتر است«. زیرا که این زیارت در حقیقت مدرسه بزرگ و عظیم است که به جهانیان درس ایمان و عمل صالح می دهد و گویی روح را به سوی ملکوت خوبیها و پاکدامنیها و فداکاریها پرواز می دهد. هر چند عزاداری و گریه بر مصایب حسین بن علی علیه السلام، و مشرف شدن به زیارت قبرش و باز نمایاندن تاریخ پرشکوه و حماسه

ساز کربلایش ارزش و معیاری والا دارد، لکن بایـد دانست که نبایـد تنها به این زیارتها و گریه ها و غم گساریـدن اکتفا کرد، بلکه همه این تظاهرات، فلسفه دین داری، فداکاری و حمایت از قوانین آسمانی را به ما گوشزد می نماید، و هدف هم جز این نیست، و نیـاز بزرگ مـا از درگاه حسـینی آموختن انسانیت و خالی بودن دل از هر چه غیر از خـداست می باشـد، و گرنه اگر فقط به صورت ظاهر قضیه بپردازیم، هدف مقدس حسینی به فراموشی می گراید.

اخلاق و رفتار امام حسین علیه السلام

بـا نگاهی اجمالی به ۵۶ سال زنـدگی سراسـر خـدا خواهی و خـداجویی حسـین علیه السـلام، درمی یابیم که همواره وقت او به پاکـدامنی و بنـدگی و نشـر رسـالت احمـدی و مفـاهیم عمیقی والاتر از درک و دیـد ما گذشـته است. اکنون مروری کوتاه به زوایای زندگانی آن عزیز، که پیش روی ما است: جنابش به نماز و نیایش با پروردگار و خواندن قرآن و دعا و اسـتغفار علاقه بسیاری و حتی در آخرین شب (۲۵) داشت. گاهی در شـبانه روز صدها رکعت نماز می گذاشت. زندگی دست از نیاز و دعا برنـداشت، و خوانـده ایم که از دشـمنان مهلت خواست تا بتواند با خدای خویش به خلوت بنشـیند. و فرمود:» خدا می داند که من نمـاز و تلاوت ۲۶ قرآن و دعـای زیاد و اسـتغفار را دوست دارم«. (۲۷) حضـرتش بارها پیاده به خانه کعبه شتافت و مراسم حج را برگزار کرد. ابن اثیر در کتاب» اسد الغابه« می نویسد:» کان الحسین رضی الله عنه فاضلا کثیر الصوم و الصلوه و الحج و الصدقه و افعال ۲۸ الخیر جمیعها.

حسین علیه السلام بسیار روزه می گرفت و نماز می گزارد و به حج می رفت و صدقه می داد و همه کارهای پسندیده را انجام می داد». شخصیت حسین بن علی علیه السلام آنچنان بلند و دور از دسترس و پرشکوه بود که وقتی با برادرش امام مجتبی علیه السلام پیاده به کعبه می رفتند، همه بزرگان و شخصیتهای اسلامی به (۲۹) احترامشان از مرکب پیاده شده، همراه آنان راه می پیمودند. احترامی که جامعه برای حسین علیه السلام قائل بود، بدان جهت بود که او با مردم زندگی می کرد-از مردم و معاشرتشان کناره نمی جست-با جان جامعه هماهنگ بود، چونان دیگران از مواهب و مصائب یک اجتماع برخوردار بود، و بالاتر از همه ایمان بی تزلزل او به خداوند، او را غم خوار و یاور مردم ساخته بود. و گرنه، او نه کاخهای مجلل داشت و نه سربازان و غلامان محافظ، و هرگز مثل جباران راه آمد و شد را به گذرش بر مردم نمی بستند، و حرم رسول الله صلی الله علیه و آله را برای او خلوت نمی کردند... این روایت یک نمونه از اخلاق اجتماعی اوست، بخوانیم: روزی از محلی عبور می فرمود، عده ای از فقرا بر عباهای پهن شده شان نشسته بودند و نان پاره های خشکی می خوردند، امام حسین علیه السلام می گذشت که تعارفش کردند و او هم پذیرفت، نشست و تناول فرمود و آن گاه بیان داشت:» ان الله لا یحب المتکبرین»، خداوند متکبران را دوست نمی دارد. (۳۰) پس فرمود:» من دعوت شما را اجابت کردم، شما هم دعوت مرا اجابت کنید».

آنها هم دعوت آن حضرت را پذیرفتند و همراه جنابش به منزل رفتند. حضرت دستور داد و بدین ترتیب پذیرایی گرمی (۳۱) هر چه در خانه موجود است به ضیافتشان بیاورند، از آنان به عمل آمد، و نیز درس تواضع و انسان دوستی را با عمل خویش به جامعه آموخت. شعیب بن عبدالرحمن خزاعی می گوید: «چون حسین بن علی علیه السلام به شهادت رسید، بر پشت مبارکش آثار پینه مشاهده کردند، علتش را از امام زین العابدین علیه السلام پرسیدند، فرمود این پینه ها اثر کیسه های غذایی است که پدرم شبها به دوش می کشید و به خانه (۳۲) زنهای شوهر مرده و کودکان یتیم و فقرا می رسانید». شدت علاقه امام حسین علیه السلام را به دفاع از مظلوم و حمایت از ستم دیدگان می توان در داستان «ارینب وهمسرش عبدالله بن سلام» دریافت، که اجمال و فشرده اش را در این جا متذکر می شویم: یزید به زمان ولایت عهدی، با این که همه نوع وسایل شهوترانی و کام جویی و کامروایی از قبیل پول، مقام، کنیزان رقاصه و... در اختیار داشت، چشم ناپاک و هرزه اش را به بانوی شوهردار عفیفی دوخته بود. پدرش معاویه به جای این که در برابر این رفتار زشت و ننگین عکس العمل کوبنده ای نشان دهد، با حیله گری و دروغ پردازی و فریبکاری، مقدماتی فراهم ساخت تا زن پاکدامن مسلمان را از خانه شوهر جدا ساخته به بستر گناه آلوده پسرش یزید بکشاند. حسین بن علی علیه السلام از قضیه باخبر شد، در برابر این تصمیم زشت ایستاد و نقشه شوم معاویه را

نقش بر آب ساخت و با استفاده از یکی از قوانین اسلام، زن را به شوهرش عبدالله بن سلام بازگرداند و دست تعدی و تجاوز یزید را از خانواده مسلمان و پاکیزه ای قطع نمود و با این کار همت و غیرت الهی اش را نمایان و علاقه مندی خود را به حفظ نوامیس جامعه مسلمانان ابراز داشت، و این رفتار داستانی شد که در مفاخر آل علی علیه السلام و دناءت و ستمگری بنی امیه، برای همیشه در تاریخ به یادگار ۳۳ ماند. علائلی در کتاب» سمو المعنی» می نویسد:» ما در تاریخ انسان به مردان بزرگی برخورد می کنیم که هر کدام در جبهه و جهتی عظمت و بزرگی خویش را جهان گیر ساخته اند، یکی در شجاعت، دیگری در زهد، آن دیگری در سخاوت، و... اما شکوه و بزرگی امام حسین علیه السلام حجم عظیمی است که ابعاد بی نهایتش هر یک مشخص کننده یک عظمت فراز تاریخ است، گویا او جامع همه ۳۴ والاییها و فرازمندیها است». آری، مردی که وارث بی کرانگی نبوت محمدی است، مردی که وارث عظمت عدل و مروت پدری چون حضرت علی علیه السلام است و وارث جلال و درخشندگی فضیلت مادری چون حضرت فاطمه سلام الله علیها است، چگونه نمونه برتر و والای عظمت انسان و نشانه آشکار فضیلتهای خدایی نباشد. درود ما بر او باد که باید او را سمبل اعمال و کردارمان قرار دهیم. امام حسین علیه السلام و حکایت زیستن و شهادتش و لحن گفتارش و ابعاد کردارش نه تنها نمونه یک بزرگ مرد تاریخ را برای ما مجسم می سازد، بلکه

او با همه خویشتن، آیینه تمام نمای فضیلتها، بزرگ منشیها، فداکاریها، جان بازیها، خداخواهیها وخداجوییها می باشد، او به تنهایی می تواند جان را به لاهوت راهبر باشد و سعادت بشریت را ضامن گردد. بودن و رفتنش، معنویت و فضیلتهای انسان را ارجمند نمود.

پی نوشتها

در سال و ماه و روز ولادت امام حسین علیه السلام اقوال دیگری هم گفته شده است، ولی (۱) ما قول مشهور بین شیعه را نقل کردیم. ر. به. ک. اعلام الوری طبرسی، ص. ۲۱۳

احتمال دارد منظور از اسما، دختر یزید بن سکن انصاری باشد. ر. به. ک. اعیان (۲)

الشیعه، جزء، ۱۱ ص. ۱۶۷

امالی شیخ طوسی، ج ۱، ص. ۳۷۷ (۳)

شبر بر وزن حسن، و شبیر بر وزن حسین، و مبشر بر وزن محسن، نام پسران هارون (۴) بوده است و پیغمبر اسلام صلی الله علیه و آله فرزندان خود حسن و حسین و محسن را به این سه نام نامیده است-تاج العروس، ج ۳، ص، ۳۸۹ این سه کلمه در زبان عبری همان معنی را دارد که حسن و حسین و محسن در زبان عربی دارد-لسان العرب، ج، ۶۶ ص. ۶۰*معانی الاخبار، ص. ۵۷ (۵)

در منابع اسلامی درباره عقیقه سفارش فراوان شده و برای سلامتی فرزند بسیار (۶)

مؤثر دانسته شده است. ر. به. ک. وسائل الشیعه، ج، ۱۵ ص ۱۴۳ به بعد.

کافی، ج ۶، ص. ۳۳ (۷)

مقتل خوارزمی، ج ۱، ص ۱۴۶-کمال الدین صدوق، ص. ۱۵۲ (۸)

سنن ترمذی، ج ۵، ص. ۳۲۳ (۹)

ذخائر العقبی، ص. ۱۲۲ (۱۰)

الاصابه، ج، ۱۱ ص. ۳۰ (۱۱)

سنن ترمذی، ج ۵، ص ۳۲۴- در این قسمت روایاتی که در کتابهای اهل تسنن آمده (۱۲) است نقل

شد تا برای آنها هم سندیت داشته باشد. الاصابه، ج ۱، ص. ۳۳۳ (۱۳)

تذکره الخواص ابن جوزی، ص ۳۴-الاصابه، ج ۱، ص، ۳۳۳ آن طور که بعضی از (۱۴) مورخین گفته اند این موضوع تقریبا در سن ده سالگی امام حسین علیه السلام اتفاق افتاده است. ارشاد مفید، ص. ۱۷۳ (۱۵)

رجال کشی، ص ۹۴- کشف الغمه، ج ۲، ص. ۲۰۶ (۱۶)

مقتل خوارزمی، ج ۱، ص ۱۸۴- لهوف، ص. ۲۰ (۱۷)

روز هشتم ماه ذیحجه مستحب است که حاجیها به» منی» بروند، و در آن زمان به (۱۸) این حکم استحبابی عمل می کردند، ولی در زمان ما مرسوم شده است که از روز هشتم یکسره به عرفات می روند.

کامل الزیارات، ص ۶۸ به بعد- مشیر الاحزان، ص ۹. (۱۹)

لهوف، ص. ۵۳ (۲۰)

کامل الزیارات، ص. ۱۰۵ (۲۱)

کامل الزیارات، ص. ۱۰۱ (۲۲)

کامل الزیارات، ص. ۱۲۱ (۲۳)

کامل الزیارات، ص. ۱۴۷ (۲۴)

عقد الفرید، ج ۳، ص. ۱۴۳ (۲۵)

ارشاد مفید، ص. ۲۱۴ (۲۶)

مناقب ابن شهرآشوب، ج ۳، ص ۲۲۴-اسد الغابه، ج ۲، ص. ۲۰ (۲۷)

اسد الغابه، ج ۲، ص. ۲۰ (۲۸)

ذکری الحسین، ج ۱، ص، ۱۵۲ به نقل از ریاض الجنان، چاپ بمبک ی، ص ۲۴۱- (۲۹)

انساب الاشراف.

سوره نحل، آیه. ۲۲ (۳۰)

تفسیر عیاشی، ج ۲، ص. ۲۵۷ (۳۱)

مناقب، ج ۲، ص. ۲۲۲ (۳۲)

الامامه والسیاسه، ج ۱، ص ۲۵۳ به بعد. (۳۳)

از کتاب سمو المعنی، ص ۱۰۴ به بعد، نقل به معنی شده است. (۳۴)

زیارت امام حسین در مفاتیح

مقدمه

در فضیلت زیارت حضرت ابوعبداللّه الحسین صلوات الله علیه و آدابی که زائر آن جناب باید مراعات آنها را نماید در طریق زیارت و در آن حرم مطهّر و کیفیّت زیارت آن حضرت و در آن سه

مقصد است:

فضیلت زیارت

در فضـیلت زیارت آن حضرت است بدان که فضیلت زیارت امام حسین علیه السلام از حیطه بیان بیرون است و در اخبار بسیار وارد شـده که معـادل حـجّ و عمره و جهاد بلکه بالاتر و افضل است بـدرجات و باعث مغفرت و خفّت حساب و رفع درجات و اجـابت دعوات و موجب طول عمر و حفظ بـدن و مال و زیادتی روزی و برآمـدن حاجات و رفع هموم و کربات است و ترک آن سـبب نقصـان دین و ایمـان و ترک حقّ بزرگی از حقوق پیغمبرصـلی الله علیه وآله است و کمـتر ثوابی که به زائر آن قـبر شریف رسـد آن است که گناهانش آمرزیده شود و آنکه حق تعالی جان و مالش را حفظ کند تا او را به اهل خود برگرداند و چون روز قیـامت شود حق تعـالی او را حافظتر خواهـد بود از دنیا و در روایات بسـیار است که زیارت آن حضـرت غم را زایل می کنـد و شـدّت جان کنـدن و هول قبر را برطرف می کند و آنکه هر مالی که در راه زیارت آن حضـرت خرج شود حساب می شود برای او هر درهمی به هزار درهم بلکه به ده هزار درهم و چون رو به قبر آن حضرت برود چهار هزار ملک استقبال او می کنند و چون برمی گردد مشایعت او می نمایند و آنکه پیغمبران و اوصـیاء ایشان و ائمّه معصومین و ملائکه سَلامُ اللَّه عَلَیْهِمْ اَجمعین به زیارت آن حضـرت می آینـد و دعا برای زوّار آن حضـرت می کننـد و ایشان را بشارتها می دهنـد و حق تعالی نظر رحمت می فرماید بسوی زائرین امام حسین علیه السلام بیش از اهل

عرفات و آنکه هر کسی در روز قیامت آرزو می کند که کاش زوّار آن حضرت بود از بس که مشاهده می کند از کرامت و بزرگواری ایشان در آن روز و روایات در این باب بی حدّ است و ما در ضمن زیارات مخصوصه اشاره به پاره ای از فضیلت زیارت آن حضرت خواهیم نمود و در اینجا اکتفا می کنیم به ذکر یک روایت ابن قولویه و کلینی و سید بن طاوس و دیگران روایت کرده اند به سندهای معتبره از ثقه جلیل القدر معاویه بن وهب بجلی کوفی که گفت یک وقتی به خدمت حضرت امام جعفر صادق علیه السلام رفتم دیدم آن حضرت را که در مُصَلّای خویش مشغول نماز است نشستم تا نمازش تمام شد پس شنیدم که مناجات می کرد با پروردگار خود و می گفت ای خداوندی که مخصوص گردانیده ای ما را به کرامت و وعده داده ای ما را شفاعت و علوم رسالت را به ما داده ای و ما را وارث پیغمبران گردانیده ای و ختم کرده ای به ما امّتهای گذشته را و ما را مخصوص به وصیّت پیغمبر گردانیده ای و علم گذشته و آینده را به ما عطا کرده ای و دلهای مردم را بسوی ما مایل گردانیده ای «اِغْفِرْلی وَلِأِخْوانی وَ زُوَّارِ قَبْرِ اَبِیَ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍ صَلَواتُ اللَّهِ عَلَیْهِما» بیامرز مرا و برادران مرا و زیارت کنندگان قبر ابی عبداللّه الحسین علیه السلام را آنانکه خرج کرده اند مالهای خود را و بیرون آورده اند از شهرها بدنهای خود را برای رغبت در نیکی ما و امید ثوابهای تو در صله ما و برای شاد گردانیدن پیغمبر تو و اجابت نمودن ایشان امر ما را و برای خشمی که

بر دشمنان داخل کرده اند و مراد ایشان خوشنودی تو است پس مکافات ده ایشان را از جانب ما به خوشنودی و حفظ کن ایشان را در شب و روز و خلیفه ایشان باش در اهل و اولاد ایشان که در وطن خود گذاشته اند به خلافت نیکو و رفیق ایشان باش و دفع کن از ایشان شرّ هر جبّار معاندی را و هر ضعیف و شدید از خلقت را و شرّ شیاطین جنّ و انس را و بده به ایشان زیاده از آنچه امید دارند از تو در دور شدن از وطنهای خود و در اختیار کردن ایشان ما را بر فرزندان و اهالی و خویشان خود خداوندا دشمنان ما عیب کردند بر ایشان بیرون آمدن ایشان را به زیارت ما پس این مانع نشد ایشان را از عزم کردن و بیرون آمدن بسوی ما از روی مخالفت ایشان «فَارْحَمْ تِلْکَ الْوُجُوهَ الَّتی غَیَّرَتْهَا الشَّمْسُ وَارْحَمْ تِلْکَ الْخُدُودَ الَّتی تُقَلَّبُ عَلی قَبْرِ اَبیعَبْدِاللَّهِ علیه السلام» پس رحم کن آن رُوها را که آفتاب متغیّر گردانیده است و رحم کن گونه های روی ایشان را که می گردانند و می مالند بر قبر امام حسین علیه السلام و رحم کن آن دیده ها را که گریه شان جاری شد از ترّحم بر ما و رحم کن آن دلها را که جزع کرده اند و سوخته اند از برای مصیبت ما و رحم کن آن فغانها را که در مصیبت ما بلند کرده اند خداوندا آن جانها و آن بَدَنْها را به تو می سپارم تا سیراب گردانی ایشان را از حوض کوثر در روز تشنگی و پیوسته آن حضرت به این نحو دعا می کرد در سجده پس

چون فارغ شد گفتم آن دعا که من از شما شنیدم اگر در حقّ کسی می کردید که خدا را نمی شناخت گمان داشتم که آتش جهنم به او نرسد هرگز واللّه که آرزو کردم که زیارت آن حضرت کرده بودم و حجّ نکرده بودم حضرت فرمود که چه بسیار نزدیکی تو به آن حضرت چه مانع است تو را از زیارت ای معاویه ترک زیارت مکن گفتم فدای تو شوم نمی دانستم که این قدر فضیلت دارد فرمود که ای معاویه آنها که برای زیارت کنندگان آن حضرت دعا می کنند در آسمان زیاده از آنهایند که دعا می کنند برای ایشان در زمین ترک مکن زیارت آن حضرت را از برای خوف از احدی که هر که از برای خوف ترک زیارت کند آنقدر حسرت برد که آرزو کند که کاش آنقدر می ماندم نزد قبر آن حضرت که در آنجا مدفون می شدم آیا دوست نمی داری که خدا به بیند تو را در میان آنها که دعا می کنند برای ایشان رسول خدا و علی و فاطمه و ائمّه معصومین علیهم السلام آیا نمی خواهی از آنها باشی که ملائکه در قیامت با ایشان مصافحه می کنند آیا نمی خواهی از آنها باشی که در قیامت بیایند و هیچ گناه برایشان نباشد آیا نمی خواهی از آنها باشی که در قیامت حضرت رسول صلی الله علیه وآله با ایشان مصافحه می کند.

آداب زائر

آداب

در آدابی که زائر حضرت سیّدالشهداء علیه السلام باید مراعات آنها را نماید در طریق زیارت و در آن حرم مطهر و آن چند چیز است

اوّل

سه روز روزه دارد پیش از آنکه از خانه بیرون رود و در روز سیّم غسل کند چنانکه حضرت صادق علیه السلام به صفوان دستورالعمل دادند و بیاید در ذکر زیارت هفتم و شیخ محمد بن المشهدی در مقدّمات زیارت عیدین ذکر فرموده که چون اراده کنی زیارت آن حضرت را پس سه روز روزه بدار و روز سیّم غسل کن و اهل و عیال خود را بسوی خود جمع کن و بگو: اَللّهُمَّ اِنّی اَسْتَوْدِعُکَ الْیَوْمَ نَفْسی وَاَهْلی وَمالی وَ وُلْدی وَکُلَّ مَنْ کانَ مِنّی بِسَبیلٍ، الشّاهِدَ مِنْهُمْ وَالْغآئِبَ، اَللّهُمَ احْفَظْنا [بِحِفْظِکَ بِحِفْظِ الْأیمانِ وَاحْفَظْ عَلَیْنا، اَللّهُمَّ اجْعَلْنا فی حِرْزِکَ، وَلا تَسْلُبْنا نِعْمَتَکَ، وَلا تُغَیِّرْ ما بِنا مِنْ نِعْمَةٍ وَعافِیَةٍ، وَزِدْنا مِنْ فَضْلِکَ اِنّا اِلَیْکَ راغِبُونَ. آنگاه از منزل خود بیرون برو با حال خشوع و بسیار بگو لا اِلهَ اِلَّا اللّهُ، وَاللّهُ اَکْبَرُ، وَالْحَمْدُ للّهِ . و ثنای خداوند و صلوات بر پیغمبر و آل او صلواتُ اللّه علیهم بفرست و راه بیفت به آرامی و وقار و روایت شده که حق تعالی خلق می کند از عرق زوّار قبر امام حسین علیه السلام از هر عرقی هفتاد هزار ملک که تسبیح می کنند خدای تعالی را و استغفار می کنند برای او و برای زوّار امام حسین علیه السلام تا آنکه روز قیامت برپا شود

دوّم

از حضرت صادق علیه السلام منقول است که چون به زیارت امام حسین علیه السلام بِرَوی زیارت کن آن حضرت را محزون و غمناك و ژولیده مو و غبار آلوده و گرسنه و تشنه که آن حضرت با این احوال شهید شده است و حاجات خود را طلب نما و

بر گرد و آن را وطن خود قرار مده

سوم

آنکه در سفر زیارت آن حضرت توشه را از چیزهای لذیذ مانند بریانی و حلواها قرار ندهد و خوراک خود را نان با لبن یعنی شیر یا ماست قرار دهد از حضرت صادق علیه السلام روایت است که فرمود شنیده ام که جماعتی به زیارت امام حسین علیه السلام می روند و با خود سُفره ها برمی دارند که در آنها بزغاله های بریان و حلواها هست و اگر به زیارت قبر پدران یا دوستان خود بروند اینها را با خود برنمی دارند و در حدیث معتبر دیگر منقول است که آن حضرت به مفضلّ بن عمر فرمود که زیارت کنید امام حسین علیه السلام را بهتر از آن است که زیارت نکنید و زیارت نکنید بهتر ازآن است که زیارت کنید مفضّل گفت پُشت مرا شکستی فرمود که واللّه اگر به زیارت قبر پدران خود بروید اندوهگین و غمناک می روید و به زیارت آن حضرت که می روید سفره ها با خود بر می دارید بلکه می باید ژولیده مو و گردآلود بروید مؤلف گوید پس چقدر شایسته است برای اغنیا و تجّار که ملاحظه این مطلب را در این سفر بنمایند و هرگاه در بلادی که در بین راه ایشان است تا کربلا بعض دوستانشان که ایشان را دعوت و میهمانی می کنند و در زمان حرکت از منزلشان سفره و ناهار خوری های آنها را از مطبوخات لذیذه و مرغ بریان و سایر بریانیها مملوّ می کنند قبول نکنند و بگویند که ما مسافر کربلا هستیم و شایسته نیست برای ما تغذّی به این نحو غذاها شیخ کلینی رحمه الله روایت کرده که بعد از شهادت امام

حسین علیه السلام زوجه کلبیّه آن حضرت اقامه ماتم نمود برای آن حضرت و گریست و گریستند سایر زنها وخدمتکاران تا حدّی که اشکهای آنها خشک شد و دیگر اشکشان نیامد پس از یک جائی برای آن مخدّره هدیّه فرستادند جونی که معنی آن را مرغ قَطا گفته اند برای آنکه از خوردن آن قوّتی بگیرند در گریستن بر امام حسین علیه السلام چون آن محترمه آن را دید پرسید این چیست گفتند هدیّه ای است که فلانی فرستاده برای شما که استعانت بجوئید به آن در ماتم حسین علیه السلام فرمود «لَسْنا فی عُرْسٍ فَما نَصْنَعُ بِها» ما که در عروسی نیستیم ما را چه به این خوراک پس امر فرمود آن را از خانه بیرون بردند

چهارم

از چیزهایی که در سفر زیارت امام حسین علیه السلام مندوب است تواضع و فروتنی و خشوع و راه رفتن مانند بنده ذلیل پس کسانی که در طریق زیارت آن حضرت سوار می شوند بر این مراکب جدیده که به قوّه بخار به سرعت حرکت می نماید و امثال آن باید خیلی ملتفت خود باشند که تَجَبُّر و تَکَبُّر نکنند و بر سایر زائرین و بندگان خدا که بسختی و مشقّت به کربلا می روند بزرگی ننمایند و آنها را به چشم حقارت نظر نکنند علماء در احوال اصحاب کهف نقل کرده اند که آنها از مخصوصین دقیانوس و به منزله وزرای او بودند وقتی که حق تعالی رحمت خود را شامل حال آنها فرمود و به فکر خداپرستی و اصلاح کار خود برآمدند صلاح خود را در این دیدند که از مردم کناره گیرند و در غاری ماوی گرفته به عبادت خدا مشغول

شونـد پس سوار بر اسـبها شـده و از شـهر بیرون آمدنـد همینکه سه میـل راه رفتنـد تملیخا که یکی از آنها بود گفت «یا اِخْوَتاهُ جاءَتْ مَسْکَنَهُ الْأخِرَهِ وَذَهَبَ مُلْکُ الدُّنْیا اِنْزِلُوا عَنْ خُیُولِکُمْ وَامْشُوا عَلی اَرْجُلِکُمْ» ای برادران این راه، راه آخرت است و باید به نحو فقیری و مسکنت رفت و ملک و ریاست دنیا را باید کنار گذاشت اکنون از اسـبها باید پیاده شوید و با پای پیاده به درگاه حق تعالی بروید تا شاید پروردگار شـما بر شـما رحم نماید و گشایشـی در امر شـما نصـیب شما فرماید پس همگی از اسبهای خویش پیاده شدنـد و در آن روز آن محترمین معظّمین با پای پیاده هفت فرسـخ راه رفتنـد تا آنکه پاهای ایشان مجروح شـد و خـون از آنهـا متقـاطر گردیـد پس زائریـن ایـن قـبر مطهّر این مطلب را در نظر داشـته باشـند و هم بداننـد که هر چه در این راه شخص برای خـدا تواضع کنـد باعث رفعت مقام او خواهـد شد ولهذا در آداب زیارت آن جناب از حضـرت امام جعفر صادق علیه السـلام منقول است که هر که به زیـارت قبر امـام حسـین علیه السـلام برود پیـاده حق تعالی بنویسـد از برای او به عـدد هر گـامی هزار حسـنه و محو می کنـد از او هزار گنـاه و بلنـد کنـد از برای او در بهشت هزار درجه پس چون به شطّ فرات برسـی غسل کن و پاهای خود را برهنه کن و نعلهای خود را در دست خود بگیر و راه رو مانند راه رفتن بنده ذلیل

پنجم

آنکه اگر در بین راه زوّار پیاده دید که وامانده و خسته

شده و از او استعانتی خواست تا ممکن شود در کار او اهتمام نموده و او را به منزل برساند و مبادا به او استخفاف و بی اعتنائی نماید شیخ کلینی به سند معتبر از ابو هارون روایت کرده که من حاضر بودم در خدمت حضرت صادق علیه السلام که فرمود به مردمی که در نزد او بودند چه شده از برای شما که استخفاف می نمائید به ما پس برخاست از بین آنها مردی از اهل خراسان و گفت پناه می برم به خدا از آنکه ما استخفاف کنیم به شما یا به چیزی از امر شما فرمود آری تو خودت یکی از آن اشخاص هستی که سبک شمردی و خوار نمودی مرا آن مرد گفت پناه می برم به خدا که من خوار نموده باشم شما را فرمود وای بر تو آیا نشنیدی فلان کس را در وقتی که نزدیک به جحفه بودیم با تو گفت مرا بقدر یک میل سوار کن که به خدا سوگند من خسته شدم به خدا سوگند که تو سر بسوی او بلند نکردی و استخفاف به او نمودی و هر کسی که مؤمنی را خوار نماید ما را خوار نموده و حرمت خدا را ضایع کرده مؤلّف گوید که ما در آداب زیارت در ادب نهم کلامی با روایتی از علیّ بن یقطین که مناسب است با این مقام ذکر کردیم به آنجا رجوع کن که در آن موعظه نیکوئی است و این ادب که در اینجا ذکر شد اختصاص به زوّار امام حسین علیه السلام ندارد لکن چون این مطلب در راه زیارت آن حضرت خیلی اتفاق می افتد لهذا ما در

اینجا ذکر نمودیم

ششم

از ثقه جلیل القدر محمّد بن مسلم مروی است که به حضرت امام محمّد باقر علیه السلام عرض کرد که چون ما به زیارت پدرت حسین بن علی علیه السلام می رویم آیا چنان است که در حجّیم فرمود بلی گفت پس بر ما لازم است آنچه بر حاجیان لازم است فرمود که بر تو لازم است که نیکو مصاحبت بنمائی با هر که رفیق تو است و بر تو لازم است که کم سخن بگوئی مگر سخن خیر و لازمست بر تو که یاد خدا بسیار بکنی و لازم است که جامه هایت پاکیزه باشد و لازمست که غسل کنی پیش از آنکه داخل حایر شوی و لازم است که با خشوع و رقّت باشی و نماز بسیار بکنی و صلوات بر محمد و آل محمد بسیار بفرستی و باید که خود را نگاه داری از چیزهائی که سزاوار نیست تو را و باید که دیده خود را از حرام و شبهه بپوشانی و احسان به برادران مؤمن پریشان خود بکنی و اگر کسی را به بینی که خرجیش تمام شده او را دستگیری کنی و خرجی خود را میان خود و ایشان برابر قسمت کنی و لازم است بر تو تقیّه که قوام دین تو به آن است و پرهیزکاری از چیزهائی که خدا از آنها نهی کرده است و ترک کنی خصومت و بسیار قسم خوردن و مجادله و منازعه که در آن قسم باشد پس چون چنین کنی تمام می شود ثواب حجّ و عمره از برای تو و مستوجب می شوی از جانب آن کسی که طلب ثواب او کرده ای به مال خرج کردن

و از اهل خود دور افتادن اینکه برگردی به آمرزش گناهان و رحمت و خوشنودی خدا

هفتم

در روایت ابوحمزه ثمالی از حضرت صادق علیه السلام در باب زیارت امام حسین علیه السلام منقول است که چون به نینوا رسیدی بارهای خود را در آنجا بگذار و روغن بر خود ممال و سرمه مکش و گوشت مخور مادامی که در آنجا مقیم می باشی هشتم غسل به آب فرات است که روایات در فضیلت آن بسیار است در حدیثی از حضرت صادق علیه السلام منقول است که هر که غسل کند به آب فرات و زیارت کند قبر امام حسین علیه السلام را از گناهان خالی شود مانند روزی که از مادر متولّد شده باشد و اگرچه گناهان کبیره بوده باشد و روایت شده که خدمت آن حضرت عرض شد که بسا شود که ما به زیارت قبر امام حسین علیه السلام برویم و دشوار باشد بر ما غسل زیارت به سبب سرما یا غیر آن فرمود که هر که غسل کند در فرات و زیارت کند حسین علیه السلام را نوشته شود برای او از فضیلت آنقدر که به شماره در نیاید و از بشیر دهّان روایت است که حضرت صادق علیه السلام فرمود که هر که به زیارت قبر حسین بن علیّ علیه السلام برود پس وضو بگیرد و غسل کند در فرات، برندارد قدمی و نگذارد قدمی مگر آنکه بنویسد حق تعالی برای او حجّه و عمره و در بعضی روایات است که غسل کن از فرات از موضعی که برابر قبر آن حضرت واقع شود و خوبست چنانکه از بعضی روایات استفاده می شود

چون به فرات برسد صد مرتبه اَللّه اَكْبَرُ و صَد مرتبه لااِلهَ اِلاَّ اللَّهُ و صد مرتبه صلوات بر پیغمبر و آل آن حضرت بفرستد

نهم

چون خواستی داخل حایر مقدس شوی از دری که در جانب مشرق واقع است داخل شو چنانکه حضرت صادق علیه السلام به یوسف کناسّی فرمودند

دهم

در روایت ابن قولویه است که حضرت صادق علیه السلام به مفضّل بن عمر فرمود که ای مفضّل چون برسی به قبر امام حسین علیه السلام بر در روضه بایست و این کلمات را بخوان که تو را به هر کلمه نصیبی از رحمت الهی خواهد بود:

اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ آدَمَ صِفْوَهِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ نُوحٍ نَبِيِّ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ اِبْراهيمَ خَليلِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ مُوسى كَليمِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ عيسى رُوحِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ مُحَمَّدٍ حَبيبِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ عَلِيٍّ وَصِيِّ رَسُولِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وَارِثَ الْحَسَنِ الرَّضِيِّ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ فاطِمَهَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ اَيُّهَا الشَّهيدُ الصِّدّيقُ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ اَيُّهَا الْوَصِيُّ الْبآرُّ الْتَّقِيُّ، اَلسَّلامُ عَلَى الْأَرْواحِ الَّتى حَلَّتْ بِفِنآئِكَ، وَاَناخَتْ بِرَحْلِكَ، اَلسَّلامُ عَلى مَلائِكَهِ اللَّهِ الْمُحْدِقينَ بِكَ، اَشْهَدُ اَنَّكَ قَدْ اَقَمْتَ الصَّلوهَ، وَآتَيْتَ الزَّكاهَ، وَاَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ، وَنَهَيْتَ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَعَبَدْتَ اللَّهَ مُخْلِصاً حَتّى اَتيكَ الْيَقينُ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَهُ اللَّهِ وَبَرَكاتُهُ.

پس بسوی قبر روانه می شوی و به هر قدمی که برمی داری یا می گذاری مثل ثواب کسی داری، که در خون خود دست و پا زده باشد در راه خدا پس چون به نزدیک قبر برسی دست بر قبربمال و بگو:

اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا حُجَّهَ اللَّهِ فى اَرْضِهِ وَسَمائِهِ

پس می روی و متوجه نماز می شوی و به هر رکعت که می کنی نزد آن حضرت مثل ثواب کسی داری که حج و عمره هزار مرتبه کرده

باشد و هزار بنده آزاد کرده باشد و هزار مرتبه از برای خدا به جهاد ایستاده باشد با پیغمبر مرسل الخبر

یازدهم

از ابوسعید مدائنی منقول است که گفت رفتم به خدمت حضرت صادق علیه السلام و پرسیدم که بروم به زیارت قبر حسین علیه السلام فرمود بلی برو به زیارت قبر حسین علیه السلام فرزند رسول خداصلی الله علیه وآله نیکترین نیکان و پاکیزه ترین پاکیزگان و نیکوکارترین نیکوکاران و چون آن حضرت را زیارت کنی نزد سر آن حضرت هزار مرتبه تسبیح حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام را بخوان و نزد پاهای آن حضرت هزار مرتبه تسبیح حضرت فاطمه علیها السلام را بخوان پس نزد آن حضرت دو رکعت نماز بکن و در آن دو رکعت سوره یس والرّحمن بخوان پس چون چنین کنی ثواب عظیم از برای توخواهدبود گفتم فدای تو شوم تسبیح علی و فاطمه علیهما السلام را به من بیاموز فرمود بلی ای ابوسعید تسبیح علی علیه السلام این است: سُبْحانَ الَّذی لا تَنْفَدُ خَزآئِنُهُ، سُبْحانَ الَّذی لا تَبیدُ مَعالِمُهُ، سُبْحانَ الَّذی لا یَفْنی ما عِنْدَهُ، سُبْحانَ الَّذی لا یُشْرِکُ اَحَداً فی حُکْمِهِ، سُبْحانَ الَّذی لاَ اضْمِحْلالَ لِفَخْرِهِ، سُبْحانَ الَّذی لاَ انْقِطاعَ لِمُدَّتِهِ، سُبْحانَ الَّذی لا اِلهَ غَیْرُهُ، * و تسبیح حضرت فاطمه علیها السلام این است: سُبْحانَ ذِی الْجَلالِ الْباذِخِ الْعَظیم، سُبْحانَ ذِی الْعِزِّ الشّامِخِ الْمُنیفِ، سُبْحانَ ذِی الْمُلْکِ الْفاخِرِ الْقَدیمِ، سُبْحانَ ذِی الْبَهْجَهِ وَالْجَمالِ، سُبْحانَ مَنْ تَرَدّی بِالنُّورِ وَالْوَقارِ، سُبْحانَ مَنْ یَری اَثَرَ النَّمْلِ فِی الصَّفا، وَوَقْعَ الطَّیْرِ فِی الْهَوآءِ. *

دوازدهم

آنکه نماز فریضه و نافله را نزد قبر امام حسین علیه السلام بجا آورد زیرا که نماز نزد آن حضرت مقبول است سیّد بن طاوس گفته که جدّ و جهد کن که از تو فوت نشود فریضه و نافله در حایر شریف همانا روایت شده که نماز

واجبی نزد آن حضرت برابر است با حجّ و نماز نافله با عمره مؤلّف گوید که در روایت مفضّل گذشت ثواب بسیاری برای نماز در حایر شریف و در روایت معتبری از حضرت صادق علیه السلام منقول است که هر که زیارت کند آن حضرت را و دو رکعت نماز یا چهار رکعت نزد آنحضرت بکند ثواب حجّ و عمره برای او نوشته شود و آنچه از اخبار ظاهر می شود آن است که نماز زیارت و غیر آن را در عقب قبر آن حضرت و در بالا سر کردن هر دو خوبست و اگر در بالا سر کند عقبتر بایستد که محاذی اصل قبر مقدّس نباشد و در روایت ابوحمزه ثمالی است از حضرت صادق علیه السلام که در نزد سرآن حضرت دو رکعت نماز بگذارد در رکعت اوّل سوره حمد و سوره یس بخوان و در رکعت دوّم سوره حمد و سوره الرّحمن بخوان و اگر خواهی در پشت قبر نماز را بکن و در بالای سر بهتر است و چون فارغ شوی نماز کن آنچه خواهی و امّا این دو رکعت نماز زیارت ناچار است نزد هر قبری که زیارت کنند و ابن قولویه از حضرت باقر علیه السلام روایت کرده که به شخصی فرمود ای فلان چه مانع است تو را که هرگاه حاجتی برای تو رُو دهد بروی نزد قبر حسین صلوات اللّه علیه و چهار رکعت نماز گذاری نزد او پس حاجت خود را بطلبی بدرستی که نماز فریضه نزد آن حضرت معادل است با حجّ و نماز نافله معادل است با عمره

سیزدهم

بدان که عمده اعمال در روضه مطهّره

امام حسین علیه السلام دعاء است زیرا که اجابت دعا در تحت آن قبّه سامیه یکی از چیزهائی است که در عوض شهادت، حقّ تعالی به آن حضرت لطف فرموده و زائر باید آن را غنیمت دانسته در تضرّع و انابه و توبه و عرض حاجات کوتاهی نکند و در طیّ زیارات آن حضرت ادعیه بسیاری با مضامین عالیه وارد شده و اگر بنای اختصار نبود من چند دعائی در اینجا ذکر می کردم و بهتر آن است که از دعاهای صحیفه کامله آنچه تواند بخواند که بهترین دعاها است و ما در اواخر این باب بعد از زیارات جامعه دعائی نقل کنیم که در همه حرمهای شریفه خوانده شود [و بدانکه در ملحقات این کتاب دعائی ذکر می شود که جامع ترین دعاها است که در روضات ائمه علیهم السلام خوانده می شود، از آن غفلت نکنی. «منه»] و به جهت آنکه این محلّ را خالی نگذاریم این دعای مختصر را که در ضمن یکی از زیارات نقل شده ذکر می کنیم و آن دعا این است که می گوئی در آن حرم شریف در حالی که دستها را بسوی آسمان بلند کرده باشی:

اَللّهُمَّ قَدْ تَری مَکانی وَتَسْمَعُ کَلامی وَتَری مَقامی وَتَضَرُّعی وَمَلاذی بِقَبْرِ حُجَّتِکَ وَابْنِ نَبِیِّکَ، وَقَدْ عَلِمْتَ یا سَیِّدی حَوائِجی وَلا یَخْفی عَلَیْکَ حالی وَقَدْ تَوَجَّهْتُ اِلَیْکَ بِابْنِ رَسُولِکَ وَحُجَّتِکَ وَاَمینِکَ، وَقَدْ اَتَیْتُکَ مُتَقَرِّباً بِهِ اِلَیْکَ وَاِلی رَسُولِکَ، فَاجْعَلْنی بِهِ عِنْدَکَ وَجیهاً فِی الدُّنْیا وَالْآخِرَهِ وَمِنَ الْمُقَرَّبینَ، وَاَعْطِنی بِزِیارَتی اَمَلی وَهَبْ لی مُنایَ، وَتَفَضَّلْ عَلَیَّ بِشَهْوَتی وَرَغْبَتی وَاقْضِ لی حَوآئِجی وَلا تَرُدَّنی خآئِباً وَلا تَقْطَعْ رَجآئی وَلا تُخَیِّبْ دُعآئی وَعَرِّفْنِی الْاَجابَهَ

فى جَميعِ ما دَعَوْتُكَ، مِنْ اَمْرِ الدّينِ وَالدُّنْيا وَالْآخِرَةِ، وَاجْعَلْنى مِنْ عِبادِكَ الَّذينَ صَرَفْتَ عَنْهُمُ الْبَلايا وَالْأَمْراضَ، وَالْفِتَنَ وَالْأَعْراضَ، مِنَ الَّذينَ تُحْييهِمْ فى عافِيَةٍ، وَتُميتُهُمْ فى عافِيَةٍ، وَتُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ فى عافِيَةٍ، وَتُجيرُهُمْ مِنَ النّارِ فى عافِيَةٍ، وَوَفِّقْ لى بِمَنٍّ مِنْكَ صَلاحَ ما اُؤَمِّلُ فى نَفْسى وَاَهْلى وَوُلْدى وَاِخْوانى وَمالى وَجَميعِ ما اَنْعَمْتَ بِهِ عَلَيَّ يا اَرْحَمَ الرّاحِمينَ.

چهاردهم

از جمله اعمال در حرم امام حسین علیه السلام صلوات فرستادن بر آن حضرت است و روایت شده که می ایستی پشت سر نزد کتف شریف آن حضرت و صلوات می فرستی بر پیغمبر صلی الله علیه وآله و بر حسین صلوات اللّه علیه و سیّد بن طاوس در مصباح الزّائرین صلوات را برای آن حضرت در ضمن یکی از زیارات نقل کرده: اَللّهُمَّ صَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَصَلِّ عَلَى الْحُسَيْنِ الْمَظْلُومِ الشَّهيدِ، قَتيلِ الْعَبَراتِ، وَاَسيرِ الْكُرُباتِ، صَلوةً نامِيَةً زاكِيَةً مُبارَكَةً، يَصْعَدُ اَوَّلُها وَلا يَنْفَدُ آخِرُها، اَفْضَلَ ما صَلَّيْتَ على [اَحَدٍ مِنْ] اَوْلادِ الْأَنْبِيآءِ وَالْمُرْسَلينَ، يا رَبَّ الْعالَمينَ، اَللّهُمَّ صَلِّ عَلَى الْإمامِ الشَّهيدِ الْمَقْتُولِ الْمَظْلُومِ الْمَخْذُولِ وَالسَّيِّدِ الْقآئِدِ، وَالْعابِدِ الزّاهِدِ، وَالْوَصِيِّ الْخَليفَةِ، الْإمامِ الصِّدّيقِ، الطُّهْرِ الطّاهِرِ الطَّيِّبِ الْمُبارَكِ، [وَ] الرَّضِيِّ الْمَرْضِيِّ، وَالتَّقِيِّ الْهادِى الْمَهْدِيِّ، الزّاهِدِ الذّائِدِ، الْمُجاهِدِ الْعالِمِ اِمامِ الْهُدى ، سِبْطِ الرَّسُولِ، وَقُرَّةِ عَيْنِ الْبَتُولِ، صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ، اَللّهُمَّ صَلِّ عَلى سَيِّدى وَمَوْلاىَ، كَما عَمِلَ بِطاعَتِكَ وَنَهى عَنْ مَعْصِيَتِكَ، وَبالَغَ فى رِضْوانِكَ، وَاَقْبَلَ عَلى ايمانِكَ، غَيْرَ قابِلٍ فيكَ عُذْراً، سِرّاً وَعَلانِيَةً، يَدْعُو الْعِبادَ اِلَيْكَ، وَ يَدُلُّهُمْ عَلَيْكَ، وَقامَ بَيْنَ يَدَيْكَ يَهْدِمُ الْجَوْرَ بِالصَّوابِ، وَيُحْيِى السُّنَّةَ بِالْكِتابِ، فَعاشَ فى رِضْوانِكَ مَكْدُوداً، وَمَضى عَلى طاعَتِكَ وَفى اَوْلِيآئِكَ مَكْدُوحاً، وَقَضى اِلَيْكَ مَفْقُوداً، لَمْ يَعْصِكَ فى لَيْلٍ وَلا نَهارٍ، بَلْ

جاهَدَ فيكَ الْمُنافِقينَ وَالْكُفّارَ، اَللّهُمَّ فَاَجْزِهِ خَيْرَ جَزآءِ الصّادِقينَ الأَبْرارِ، وَضاعِفْ عَلَيْهِمُ الْعَذابَ، وَلِقاتِليهِ الْعِقابَ، فَقَدْ قاتَلَ كَريماً، وَقُتِلَ مَظْلُوماً، وَمَضى مَرْحُوماً، يَقُولُ اَ نَا ابْنُ رَسُولِ اللّهِ مُحَمَّدٍ، وَابْنُ مَنْ زَكّى وَعَبَدَ، فَقَتَلُوهُ بِالْعَمْدِ الْمُعْتَمَدِ، قَتَلُوهُ عَلَى الْأيمانِ، وَ اَطاعُوا فى قَتْلِهِ الشَّيْطانَ، وَلَمْ يُراقِبُوا فيهِ الرَّحْمنَ اَللّهُمَّ فَصَلِّ عَلى سَيِّدى وَمَوْلاىَ، صَلوةً تَرْفَعُ بِها ذِكْرَهُ، وَتُظْهِرُ بِها اَمْرَهُ، وَتُعَجِّلُ بِها نَصْرَهُ، وَاخْصُصْهُ بِاَفْضَلِ قِسَمِ الْفَضآئِلِ يَوْمَ الْقِيمَهِ، وَزِدْهُ شَرَفاً فى اَعْلى عِلِّيّينَ، وَبَلِّغْهُ اَعْلى شَرَفِ الْمُكَرَّمينَ، وَارْفَعْهُ مِنْ شَرَفِ رَحْمَتِکَ فى شَرَفِ الْمُقَرَّبينَ فِى الرَّفيعِ الأَعْلى ، وَبَلِّغْهُ الْوَسيلَهَ وَالْمَنْزِلَهَ الْجَليلَهَ، وَ الْفَضْلَ وَالْفَضيلَهَ، وَالْكَرامَهَ الْجَزيلَهَ اَللّهُمَّ فَاجْزِهِ عَنّا اَفْضَلَ ما جازَيْتَ اِماماً عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَصَلِّ عَلى سَيِّدى و مَوْلاىَ، كُلَّما ذُكِرَ وَكُلَّما لَمْ يُذْكَرْ، يا سَيِّدى و مَوْلاىَ، اَدْخِلْنى فى حِزْبِکَ وَزُمْرَتِکَ، وَاسْتَوْهِبْنى مِنْ رَبِّکَ وَرَبّى ، فَاِنَّ لَکَ عِنْدَ اللّهِ جاهاً وَقَدْراً وَمَنْزِلَهً رَفيعَهً، اِنْ سَئَلْتَ اُعْطيتَ، وَاِنْ شَفَعْتَ شُفِّعْتَ، اَللّهَ اللّهَ فى عَبْدِکَ وَمَوْلاکَ، لا تُخَلِّنى عِنْدَ الشَّدآئِدِ وَالأَهْوالِ لِسُوءِ عَمَلى ، وَقَبيحِ فِعْلى ، وَعَظيمِ جُرْمى ، فَاِنَّکَ اَمَلى وَرَجآئى وَثِقَتى وَمُعْتَمَدى ، وَوَسيلَتى اِلَى اللّهِ رَبّى وَرَبِّکَ، لَمْ يَتَوَسَّلِ الْمُتَوَسِّلُونَ اِلَى اللّهِ بِوَسيلَهٍ هِىَ اَعْظَمُ حَقّاً، وَلا اَوْجَبُ حُرْمَهً، وَلا اَجَلُّ قَدْراً عِنْدَهُ مِنْكُمْ اَهْلَ الْبَيْتِ، لا خَلَّفَنِىَ اللّهُ عَنْكُمْ بِذُنُوبى ، وَجَمَعَنى وَاِيّاكُمْ فى جَنَّهِ عَدْنٍ الَّتى اَعَدَّها لَكُمْ وَلِأَوْلِيآئِكُمْ، اِنَّهُ خَيْرُ الْغافِرينَ، وَ اَرْحَمُ الرّاحِمينَ، اَللّهُمَّ اَبْلِغْ سَيِّدى وَمَوْلاىَ تَحِيَّهً كَثيرَهً وَسَلاماً، وَارْدُدْ عَلَيْنا مِنْهُ السَّلامَ، اِنَّکَ جَوادٌ كَريمٌ، وَصَلِّ عَلَيْهِ كُلَّما ذُكِرَ السَّلامُ، وَكُلَّما لَمْ يُذْكَرْ، يا رَبَّ الْعالَمينَ. *

مؤلّف گويد كه ما آن زيارت را در اعمال روز عاشورا نقل كرديم و در اواخر باب صلواتى بر حجج طاهره عليهم السلام

نقل خواهیم کرد که صلوات مختصری بر امام حسین علیه السلام نیز در آن مندرج خواهد بود و خواندن آن را نیز ترک مکن

پانزدهم

از جمله اعمال این روضه منوّره دعای مظلوم است بر ظالم یعنی سزاوار است از برای کسی که از ظلم ظالمی مضطّر شده باشد این دعا را در آن حرم منوّر بخواند و دعا چنان است که شیخ الطّائفه رحمه الله در مصباح متهجّد در اعمال جمعه ذکر نموده فرموده مستحب است دعای مظلوم را نزد قبر ابی عبداللّه الحسین علیه السلام بخوانند و آن دعا این است:

اَللّهُمَّ اِنّی اَعْتَزُّ بِدینِکَ وَاَکْرُمُ بِهِدایَتِکَ، وَفُلانٌ یُذِلُّنی بِشَرِّهِ، وَیُهینُنی بِاَذِیَّتِهِ، وَیُعیبُنی بِوَلاَّءِ اَوْلِیآئِکَ، وَیَبْهَتُنی بِدَعْواهُ، وَقَدْ جِئْتُ اِلی مَوْضِعِ الدُّعآءِ، وَضَمانِکَ الْاِجابَةَ، اَللّهُمَّ صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَاَعْدِنی عَلَیْهِ السَّاعَةَ السَّاعَةَ. * پس خود را بر قبر بیندازد و بگوید: مَوْلایَ اِمامی مَظْلُومٌ، اسْتَعْدی عَلی ظالِمِهِ النَّصْرَ النَّصْرَ آنقدر مکرّر کند النَّصْرَ را تا نفس منقطع شود

شانزدهم

از جمله اعمال در آن حرم دعائی است که ابن فهد رحمه الله در عُدَّه الدّاعی از حضرت صادق علیه السلام روایت کرده که فرمودند هر که از برای او حاجتی باشد بسوی خداوند عزّوجل پس بایستد در نزد سر امام حسین علیه السلام وبگوید:

یا اَبا عَبْدِ اللَّهِ، اَشْهَدُ اَنَّکَ تَشْهَدُ مَقامی وَتَسْمَعُ کَلامی وَاَنَّکَ حَیٌّ عِنْدَ رَبِّکَ تُرْزَقُ، فَاسْئَلْ رَبَّکَ وَرَبّی فی قَضاءِ حَوآئِجی

بدرستی که حاجت او برآورده می شود انشاءاللّه تعالی

هفدهم

از جمله اعمال دو رکعت نماز است در آن حرم مطهّر نزد سر مقدّس با سوره الرّحمن و سوره تبارک سیّد بن طاوس روایت کرده که هر که این نماز را بخواند خداوند منان می نویسد برای او بیست و پنج حجّه مقبوله مبروره که با رسول خداصلی الله علیه وآله به عمل آورده باشد

هیجدهم

از جمله اعمال در آن قبّه سامیه استخاره است و کیفیّت آن چنان است که علامه مجلسی رحمه الله نقل نموده و اصل روایت از کتاب قرب الأسناد حمیری است فرموده به سند صحیح از حضرت صادق علیه السلام منقول است که هر بنده ای که در امری از امور صد مرتبه طلب خیر از خداوند عالمیان بکند که بایستد نزد سَرِ حضرت امام حسین علیه السلام «وَ الْحَمْدُلِلّهِ وَلا اِلهَ اِلاَّ اللَّهُ وَ سُبْحانَ اللَّهِ» بگوید وخدا را به بزرگواری یاد کند و حمد و ثنای خدا بگوید چنانچه سزاوار او است و صد مرتبه طلب خیر از خدا بکند البته حق تعالی آنچه خیر او است در آن امر به او می نماید و پیش او می آورد و موافق روایات دیگر طلب خیر به این نحو می کند که صد مرتبه می گوید اَسْتَخیرُ اللَّهَ بِرَحْمَتِهِ خِیَرَةً فی عافِیَةٍ

نوزدهم

شیخ اجل کامل ابوالقاسم جعفربن قولویه قمی رحمه الله روایت کرده از حضرت صادق علیه السلام که فرمود هرگاه زیارت کردید حضرت ابوعبداللّه علیه السلام را ملازمت کنید سکوت را مگر از خیر و بدرستی که ملائکه شب و روز از حفظه حاضر می شوند نزد ملائکه که در حائرند و مصافحه می کنند با ایشان ملائکه که در حائرند جواب نمی دهند ایشان را از شدّت گریستن و پیوسته مشغول گریه و زاری هستند مگر در وقت زوال شمس و وقت طلوع فجر که در این دو وقت ساکت می شوند پس ملائکه حفظه منتظر می شوند تا ظهر شود وتا فجر ظاهر شود که در این دو وقت با ایشان تکلّم می نمایند و ایشان سؤال می نمایند از چیزهائی از امر آسمان و امّا

مابین این دو وقت ملائکه حائر نطق نمی کننـد و از دعا و گریسـتن آرام نمی گیرند و نیز از آن حضـرت روایت کرده که حق تعالی چهار هزار ملك را موکل کرده است به قبر امام حسـین علیه السـلام ژولیده مو و گردآلود به هیأت اصـحاب مصیبت می گریند بر آن حضـرت از طلوع صبح تا ظهر و چون ظهر می شود چهار هزار ملك فرود می آیند و آن چهار هزار ملك بالا می رونـد پس پیوسـته گریه می کننـد تـا طلـوع صـبح و احـادیث به این مضـمون بسـیار است و از این روایـات ظـاهر می شود که گریسـتن بر آن حضرت در آن حرم مطهّر محبوب بلکه شایسته است که شمرده شود از اعمال آن بقعه مبارکه که بیت الاحزان شیعیان است گریسـتن و مرثیه خواندن برای آن حضـرت و از حدیثی که مروی از صـفوان از حضـرت صادق علیه السلام است مسـتفاد می شود که تضرّع ملائکه در درگاه خدا در لعنت کردن بر قاتلان امیرالمؤمنین و بر قاتلان امام حسین علیهما السلام و نوحه کردن جِنّیان بر ایشان و گریه کردن ملائکه که در دور ضریح امام حسین علیه السلام اند و بسیاری اندوه ایشان به نحوی است که اگر کسـی آنها را بشـنود خوردن و آشامیـدن و خواب کردن بر او گوارا نخواهـد بود و در حـدیث عبـداللّه بن حمّاد بصـری است که حضـرت صادق علیه السـلام به او فرمود به من خبر رسـیده که گروهی می آیند نزد قبر حسـین علیه السـلام از اطراف کوفه و مردمـانی از غیر ایشـان و زنـانی که برای آن حضـرت نوحه گری می کننـد و این در نیمه ماه شـعبان است پس بعضی قرائت می کنند و بعضی قصّه

می خواننـد یعنی کیفیّت شـهادت و سـائر مصـائب را ذکر می نماینـد و پاره ای نوحه گری می کننـد و برخی مرثیه می خوانند پس گفتم آری فـدایت شوم من مشاهـده کرده ام پـاره ای از آنچه بیان فرمودی پس فرمود حَمـد خداونـدی را که قرارداد در میان مردم کسانی را که به نزد ما می آینـد و ما را مـدح می کنند و مرثیه می خوانند برای ما و قرارداد دشـمن ما را کسانی که طعنه می زننـد بر ایشان از خویشان ما یا از غیر ایشان و تهدیـد می نماینـد ایشان را و زشت می شـمارند کارهای ایشان را و در صـدر همیـن حـدیث است کـه هر کـه بـه زیـارت او می رود بر او می گریـد و هر کـه بـه زیـارت او نمی رود بر مصـیبت او انـدوهناک می باشـد و دلش می سوزد هر که او را به یاد می آورد و ترحّم می کنـد هر که نظر می کند بسوی قبر پسـرش در پـایین پـای او افتـاده در بیابانی که خویشـی و دوستی نزد او نیست و حقّ او را غصب کردنـد و جمع شدنـد جمعی از کافران و مرتـدّان از دین و یـاوری یکـدیگر کردنـد تا او را کشـتند و در بیابان دفن نکرده انداختنـد و منع کردنـد از او آب فراتی را که سگان می خوردنـد و ضایع کردنـد حقّ رسول خدا صـلی الله علیه وآله را و وصـیّتی را که در حقّ او و اهلبیتش کرده بود و نیز ابن قولویه روایت کرده از حارث اَعْوَر که امیرالمؤمنین علیه السـلام فرمود پـدر و مادرم فـدای حسـین شـهید در پشت کوفه به خدا قسم گویا می بینم جانوران دشتی را از هر نوعی که گردنها را کشیده اند بر قبر او و بر

او گريه مى كنند شب را تا صباح «فَإذا كانَ كَذلِكَ فَإيّاكُمْ وَالْجَفاءَ» و اخبار دراين باب بسيار است

بيستم

سيّد بن طاوس رحمه الله فرموده كه مستحب است آدمى را كه هر وقت از زيارت آن حضرت فارغ شود و خواهد كه از روضه مقدسه بيرون رود خود را به ضريح بچسباند و ببوسد و بگويد:

اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا مَوْلاىَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا حُجَّةَ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا صِفْوَةَ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا خالِصَةَ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا قَتيلَ الظَّمآءِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا غَريبَ الْغُرَباءِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ سَلامَ مُوَدِّعٍ لا سَئِمٍ وَلا قالٍ، فَاِنْ اَمْضِ فَلا عَنْ مَلالَةٍ، وَاِنْ اُقِمْ فَلا عَنْ سُوءِ ظَنٍّ بِما وَعَدَ اللّهُ الصّابِرينَ، لا جَعَلَهُ اللّهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنّى لِزِيارَتِكَ، وَرَزَقَنِىَ اللّهُ الْعَوْدَ اِلى مَشْهَدِكَ، وَالْمَقامَ بِفِناۤئِكَ، وَالْقِيامَ فى حَرَمِكَ، وَاِيّاهُ اَسْئَلُ اَنْ يُسْعِدَنى بِكُمْ، وَيَجْعَلَنى مَعَكُمْ فى الدُّنْيا وَالْآخِرَةِ.

كيفيّت زيارت

كيفيت

در كيفيّت زيارت حضرت سيد الشهداء عليه السلام و زيارت حضرت عباس قَدَّسَ اللّه روحه است بدان كه زيارات منقوله براى جناب امام حسين عليه السلام بر دو قسم است يكى مطلقه كه مُقَيَّدْ به وقتى نيست و ديگرى مَخْصوصه كه عَكْس آنست و بيايد ذكر اين زيارات در ضمن سه مطلب

زيارات مُطْلَقه

مقصد اول در زيارات مُطْلَقه حضرت امام حسين عليه السلام است و آنها بسيار است و ما در اينجا به ذكر چند زيارت از آنها اكتفا مى كنيم.

زيارت اوّل

شيخ كلينى در كافى به سند خود روايت كرده از حسين بن ثُوَيْر كه گفت من و يونس بن ظَبْيان و مفضّل بن عمرو ابوسلمه سرّاج نشسته بوديم نزد حضرت ابى عبداللّه جعفر بن محمّد عليهما السلام و سخنگو در ميان ما يونس بود كه سنّش از همه ما بزرگتر بود پس به حضرت عرض كرد فدايت شوم من حاضر مى شوم در مجلس اين قوم يعنى اولاد عبّاس پس چه بگويم فرمود هرگاه حاضر شدى و ما را به ياد آوردى پس بگو «اَللّهُمَّ اَرِنَا الرَّخاءَ وَالسُّرُورَ» كه آنچه مى خواهى از ثواب يا رجوع در رجعت خواهى دريافت گفت گفتم فدايت شوم من بسيار شود كه امام حسين عليه السلام را ياد كنم پس در آن وقت چه بگويم فرمود كه سه مرتبه بگو صَلَّى اللّهُ عَلَيْكَ [يا] اَبا عَبْدِ اللّهِ كه سلام مى رسد به آن حضرت از نزديك و دور پس حضرت فرمود زمانى كه حضرت ابوعبداللّه الحسين عليه السلام شهيد شد گريه كرد بر آن حضرت آسمانهاى هفتگانه و هفت زمين و آنچه در آنها و آنچه در مابين آنها است و هر كه در بهشت و در آتش است از مخلوق پروردگار ما و آنچه ديده مى شود و آنچه ديده نمى شود همه گريستند بر ابى عبداللّه الحسين عليه السلام مگر سه چيز كه گريه نكرد بر آن حضرت گفتم فدايت

شوم آن سه چیز کدامست، فرمود: نگریست بر آن حضرت بصره و نه دمشق و نه

آل عثمان گفتم فدای تو شوم می خواهم به زیارت آن حضرت بروم پس چه بگویم و چه بکنم فرمود چون به زیارت آن حضرت روی پس غسل کن در کنار فرات پس بپوش جامه های پاک خود را پس با پای برهنه روانه شو پس بدرستی که تو در حرمی هستی از حرمهای خدا و حرم رسول خدا و بسیار بگو در وقت رفتن «اَللّٰهُ اَکْبَرُ وَلا اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَ سُبْحانَ اللّٰهِ» وهر ذکری که متضمّن تمجید و تعظیم حق تعالی باشد وصلوات بفرست برمحمّد واهلبیت او تا آنکه برسی به در حائر پس بگو:

اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا حُجَّةَ اللّٰهِ وَابْنَ حُجَّتِهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكُمْ يا مَلائِكَةَ اللّٰهِ وَزُوّارَ قَبْرِ ابْنِ نَبِيِّ اللّٰهِ. * پس ده گام بردار پس بایست و سی مرتبه بگو اَللّٰهُ اَكْبَرُ پس برو به جانب قبر ازپیش رو و مقابل کن روی خود را با روی آن حضرت وقرار ده قبله را ما بین دو کتف خود یعنی پشت به قبله باش پس بگو: اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا حُجَّةَ اللّٰهِ وَابْنَ حُجَّتِهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا قَتيلَ اللّٰهِ وَابْنَ قَتيلِهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا ثارَ اللّٰهِ وَابْنَ ثارِهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وِتْرَ اللّٰهِ الْمَوْتُورَ فِى السَّمواتِ وَالْأَرْضِ، اَشْهَدُ اَنَّ دَمَكَ سَكَنَ فِى الْخُلْدِ، وَاقْشَعَرَّتْ لَهُ اَظِلَّةُ الْعَرْشِ، وَبَكى لَهُ جَميعُ الْخَلائِقِ، وَبَكَتْ لَهُ السَّمواتُ السَّبْعُ وَالْأَرَضُونَ السَّبْعُ وَما فيهِنَّ وَما بَيْنَهُنَّ، وَمَنْ يَتَقَلَّبُ فى الْجَنَّةِ وَالنّارِ مِنْ خَلْقِ رَبِّنا، وَما يُرى وَما لا يُرى اَشْهَدُ اَنَّكَ حُجَّةُاللّٰهِ وَابْنُ حُجَّتِهِ، وَاَشْهَدُ اَنَّكَ قَتيلُ اللّٰهِ وابْنُ قَتيلِهِ، وَاَشْهَدُ اَنَّكَ ثارُ اللّٰهِ وَابْنُ ثارِهِ، وَاَشْهَدُ اَنَّكَ وِتْرُ اللّٰهِ الْمَوْتُورُ فِى السَّمواتِ وَالْأَرْضِ، وَاَشْهَدُ اَنَّكَ

قَدْ بَلَّغْتَ وَنَصَحْتَ وَوَفَيْتَ وَاَوْفَيْتَ، وَجاهَدْتَ فی سَبیلِ اللّهِ، وَمَضَيْتَ لِلَّذی کُنْتَ عَلَيْهِ شَهیداً وَمُسْتَشْهِداً، وَشاهِداً وَمَشْهُوداً، اَنَا عَبْدُاللّهِ وَمَوْلاکَ وَفی طاعَتِکَ، وَالْوافِدُ اِلَيْکَ، اَلْتَمِسُ کَمالَ الْمَنْزِلَهِ عِنْدَ اللّهِ، وَثَباتَ الْقَدَمِ فِی الْهِجْرَهِ اِلَيْکَ، وَالسَّبیلَ الَّذی لا یَخْتَلِجُ دونَکَ مِنَ الدُّخُولِ فی کِفالَتِکَ الَّتی اُمِرْتَ بِها، مَنْ اَرادَ اللّهَ بَدَءَ بِکُمْ، بِکُمْ یُبَیِّنُ اللّهُ الْکَذِبَ، وَبِکُمْ یُباعِدُ اللّهُ الزَّمانَ الْکَلِبَ، وَبِکُمْ فَتَحَ اللّهُ، وَبِکُمْ یَخْتِمُ اللّهُ، وَبِکُمْ یَمْحُو ما یَشآءُ وَیُثْبِتُ، وَبِکُمْ یَفُکُّ الذُّلَّ مِنْ رِقابِنا، وَبِکُمْ یُدْرِکُ اللّهُ تِرَهَ کُلِّ مُؤْمِنٍ یُطْلَبُ بِها، وَبِکُمْ تُنْبِتُ الْاَرْضُ اَشْجارَها، وَبِکُمْ تُخْرِجُ الْاَرْضُ ثِمارَها، وَبِکُمْ تُنْزِلُ السَّمآءُ قَطْرَها وَرِزْقَها، وَبِکُمْ یَکْشِفُ اللّهُ الْکَرْبَ، وَبِکُمْ یُنَزِّلُ اللّهُ الْغَیْثَ، وَبِکُمْ تُسَبِّحُ الْاَرْضُ الَّتی تَحْمِلُ اَبْدانَکُمْ، وَتَسْتَقِرُّ جِبالُها عَنْ مَراسیها، اِرادَهُ الرَّبِّ فی مَقادیرِ اُمُورِهِ تَهْبِطُ اِلَيْکُمْ، وَتَصْدُرُ مِنْ بُیُوتِکُمْ، وَالصّادِرُ عَمّا فُصِّلَ مِنْ اَحْکامِ الْعِبادِ، لُعِنَتْ اُمَّهٌ قَتَلَتْکُمْ، وَاُمَّهٌ خالَفَتْکُمْ وَاُمَّهٌ جَحَدَتْ وَلایَتَکُمْ، وَاُمَّهٌ ظاهَرَتْ عَلَيْکُمْ، وَاُمَّهٌ شَهِدَتْ وَلَمْ تُسْتَشْهَدْ، اَلْحَمْدُ لِلّهِ الَّذی جَعَلَ النّارَ مَاْویهُمْ، وَبِئْسَ وِرْدُ الْوارِدینَ، وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ، وَالْحَمْدُ لِلّهِ رَبِّ الْعالَمینَ پس بگو سه مرتبه: وَ صَلَّی اللّهُ عَلَيْکَ یا اَبا عَبْدِ اللّهِ پس سه مرتبه بگو: اَ نَا اِلَی اللّهِ مِمَّنْ خالَفَکَ بَری ءٌ. پس بر می خیزی می روی نزد قبر فرزند آن حضرت علیّ بن الحسین علیه السلام که در نزد پای پدرش مدفون است پس می گوئی: اَلسَّلامُ عَلَيْکَ یَا بْنَ رَسُولِ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ یَا بْنَ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ یا بْنَ الْحَسَنِ وَالْحُسَیْنِ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ یا بْنَ خَدیجَهَ وَفاطِمَهَ صَلَّی اللّهُ، عَلَيْکَ صَلّی اللّهُ عَلَيْکَ، صَلَّی اللّهُ عَلَيْکَ، لَعَنَ اللّهُ مَنْ قَتَلَکَ می گوئی این را سه مرتبه و سه مرتبه اِنّا اِلَی اللّهِ

مِنْهُمْ بَرِیءٌ، پس برمی خیزی و اشاره می کنی به دست خود به سوی شهداء رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُمْ و می گوئی: اَلسَّلامُ عَلَیْکُمْ، اَلسَّلامُ عَلَیْکُمْ، اَلسَّلامُ عَلَیْکُمْ، فُزْتُمْ وَاللَّهِ، فُزْتُمْ وَ اللَّهِ، فُزْتُمْ وَاللَّهِ، فَلَیْتَ اَنّی مَعَکُمْ فَاَفُوزَ فَوْزاً عَظیماً. پس برمی گردی و می گردانی قبر ابوعبداللّه علیه السلام را مقابل خود یعنی پشت قبر مطهّر می ایستی و شش رکعت نماز می گذاری و چون چنین کردی زیارتت تمام شد پس اگر خواستی برگردی برگرد مؤلّف گوید که شیخ طوسی در تهذیب و صدوق در کتاب مَنْ لایَحْضُرُهُ الفقیه نیز این زیارت را نقل فرموده اند و شیخ صدوق فرموده که من در کتاب مزار و مقتل انواعی از زیارات نقل کردم و برای این کتاب این زیارت را اختیار کردم زیرا که آن به اعتبار روایت اصحّ زیارت است نزد من و همین زیارت شریف ما را کافی و وافیست انتهی.

زیارت دوّم

شیخ کلینی روایت کرده از امام علیّ نقی علیه السلام که فرمود می گوئی نزد حسین علیه السلام:

اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا اَبا عَبْدِاللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا حُجَّةَاللَّهِ فی اَرْضِهِ، وَشاهِدَهُ عَلی خَلْقِهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ عَلِیٍ الْمُرْتَضی اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ فاطِمَةَ الزَّهْراءِ، اَشْهَدُ اَنَّکَ قَدْ اَقَمْتَ الصَّلوةَ، وَآتَیْتَ الزَّکاةَ، وَاَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ، وَنَهَیْتَ عَنِ الْمُنْکَرِ، وَجاهَدْتَ فی سَبیلِ اللَّهِ حَتّی اَتاکَ الْیَقینُ، فَصَلَّی اللَّهُ عَلَیْکَ حَیّاً وَمَیِّتاً. پس گونه راست رُو را بر قبر بگذار و بگو: اَشْهَدُ اَنَّکَ عَلی بَیِّنَةٍ مِنْ رَبِّکَ، جِئْتُ مُقِرّاً بِالذُّنُوبِ، لِتَشْفَعَ لی عِنْدَ رَبِّکَ یَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ. پس یاد کن ائمه علیهم السلام را به نامهای ایشان یک یک و بگو اَشْهَدُ اَنَّکُمْ حُجَجُ اللَّهِ *پس بگو:

اُكْتُبْ لی عِنْدَکَ ميثاقاً وَعَهْداً، اِنّی اَتَيْتُکَ مُجَدِّداً الْميثاقَ، فَاشْهَدْ لی عِنْدَ رَبِّکَ اِنَّکَ اَنْتَ الشّاهِدُ.

زيارت سيّم

زيارت مختصری است که سيّد بن طاوس در مزار نقل کرده و در آن فضل بسيار است فرموده به حذف اسناد از جابر جعفی از حضرت صادق عليه السلام منقول است که فرمود به جابر چه مقدار مسافت است بين شما و بين قبر حسين عليه السلام گفت گفتم يک روز و بعض روز فرمود زيارت می کنی آن حضرت را گفتم بلی فرمود آيا خوشنود نکنم تو را آيا بشارت ندهم تو را به ثواب ايشان گفتم بلی فدايت شوم فرمود به درستی که مردی از شما که مهيّا می شود برای زيارت او مژده دهند اهل آسمانها يکديگر را و چون بيرون رود از منزلش سواره يا پياده موکّل گرداند حق تعالی به او هزار ملک از ملائکه که صلوات بفرستند بر او تا برسد به قبر امام حسين عليه السلام پس حضرت صادق عليه السلام فرمود چون آمدی به سوی قبر حسين عليه السلام بايست بر در روضه و بگو اين کلمات را که از برای تو خواهد بود مقابل هر کلمه از آن بهره ای از رحمت الهی گفت گفتم کدامست آن کلمات فدايت شوم فرمود می گوئی:

اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا وارِثَ آدَمَ صِفْوَةِ، اللَّهِ اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا وارِثَ نُوحٍ نَبِیِّ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا وارِثَ اِبْراهيمَ خَليلِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا وارِثَ مُوسی کَليمِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا وارِثَ عيسی رُوحِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا وارِثَ مُحَمَّدٍ سَيِّدِ رُسُلِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا وارِثَ عَلِیٍّ اَميرِ الْمُؤْمِنينَ وَخَيْرِ الْوَصِيّينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا وارِثَ الْحَسَنِ الرَّضِیِّ، الطّاهِرِ الرّاضِی الْمَرْضِیِّ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ

اَیُّهَا الصِّدّیقُ الْاَکْبَرُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْوَصِیُّ الْبَرُّ التَّقِیُّ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ وَعَلَی الْاَرْواحِ الَّتی حَلَّتْ بِفِنآئِکَ، وَاَناخَتْ بِرَحْلِکَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ وَعَلَی الْمَلائِکَهِ الْحافّینَ بِکَ، اَشْهَدُ اَنَّکَ قَدْ اَقَمْتَ الصَّلوهَ، وَآتَیْتَ الزَّکاهَ، وَاَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ، وَنَهَیْتَ عَنِ الْمُنْکَرِ، وَجاهَدْتَ الْمُلْحِدینَ، وَعَبَدْتَ اللَّهَ حَتّی اَتیکَ الْیَقینُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ وَرَحْمَهُ اللَّهِ وَبَرَکاتُهُ. * پس می روی بسوی قبر مطهّر و از برای تو خواهد بود به هر قدمی که برداری و بگذاری ثواب کسی که در راه خدا کشته شده و در خون خود می غلطد پس چون رسیدی نزد قبر و ایستادی دست خود را بر قبر بمال و بگو «اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا حُجَّهَ اللَّهِ فی اَرْضِهِ» پس برو بسوی نماز و از برای تو است به هر رکعتی که بجا آوری نزد آن حضرت مثل ثواب کسی که هزار حجّ وهزار عمره به جاآورده باشد وهزار بنده آزاد کرده باشد و مثل کسی که هزار موقف با پیغمبر مرسلی ایستاده باشد الخبر و گذشت این روایت به اختلاف کمی در آداب زیارت امام حسین علیه السلام به روایت مُفَضَّلْ بْنِ عُمَرْ.

زیارت چهارم

از معاویه بن عمّار منقول است که به خدمت حضرت صادق علیه السلام عرض کرد که چون به زیارت حضرت امام حسین علیه السلام بروم چه چیز بگویم فرمود که بگو:

اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا اَبا عَبْدِ اللَّهِ، صَلَّی اللَّهُ عَلَیْکَ یا اَبا عَبْدِ اللَّهِ، رَحِمَکَ اللَّهُ یا اَبا عَبْدِ اللَّهِ، لَعَنَ اللَّهُ مَنْ قَتَلَکَ، وَلَعَنَ اللَّهُ مَنْ شَرِکَ فی دَمِکَ، وَلَعَنَ اللَّهُ مَنْ بَلَغَهُ ذلِکَ فَرَضِیَ بِهِ، اَ نَا اِلَی اللَّهِ مَنْ ذلِکَ بَری ءٌ

زیارت پنجم

به سند معتبر منقول است که حضرت امام موسی علیه السلام فرمود به ابراهیم بن ابی البلاد که چون به زیارت امام حسین علیه السلام می روی چه می گوئی گفت می گویم: اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا اَبا عَبْدِ اللَّهِ اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ، اَشْهَدُ اَنَّکَ قَدْ اَقَمْتَ الصَّلوهَ، وَآتَیْتَ الزَّکاهَ، وَاَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ، وَنَهَیْتَ عَنِ الْمُنْکَرِ، وَدَعَوْتَ اِلی سَبیلِ رَبِّکَ بِالْحِکْمَهِ وَالْمَوْعِظَهِ الْحَسَنَهِ، وَاَشْهَدُ اَنَّ الَّذینَ سَفَکُوا دَمَکَ، وَاسْتَحَلُّوا حُرْمَتَکَ مَلْعُونُونَ مُعَذَّبُونَ عَلی لِسانِ داوُدَ وَعیسَی بْنِ مَرْیَمَ، ذلِکَ بِما عَصَوْا وَکانُوا یَعْتَدُونَ

زیارت ششم

از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام مروی است که به عمّار ساباطی فرمود که چون برسی به قبر امام حسین علیه السلام بگو:

اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا اَبا عَبْدِاللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا سَیِّدَ شَبابِ اَهْلِ الْجَنَّهِ، وَرَحْمَهُ اللَّهِ وَبَرَکاتُهُ، [اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یامَنْ رِضاهُ مِنْ رِضَی الرَّحْمنِ، وَسَخَطُهُ مِنْ سَخَطِ الرَّحْمنِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا اَمینَ اللَّهِ، وَحُجَّهَ اللَّهِ، وَبابَ اللَّهِ، وَالدَّلیلَ عَلَی اللَّهِ، وَالدَّاعِیَ اِلَی اللَّهِ، اَشْهَدُ اَنَّکَ قَدْ حَلَّلْتَ حَلالَ اللَّهِ، وَحَرَّمْتَ حَرامَ اللَّهِ، وَاَقَمْتَ الصَّلوهَ، وَآتَیْتَ الزَّکاهَ، وَاَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ، وَنَهَیْتَ عَنِ الْمُنْکَرِ، وَدَعَوْتَ اِلی سَبیلِ رَبِّکَ بِالْحِکْمَهِ وَالْمَوْعِظَهِ الْحَسَنَهِ، وَاَشْهَدُ اَنَّکَ وَمَنْ قُتِلَ مَعَکَ شُهَدآءٌ، اَحْیآءٌ عِنْدَ رَبِّکُمْ تُرْزَقُونَ، وَاَشْهَدُ اَنَّ قاتِلَکَ فِی النَّارِ، اَدینُ اللَّهَ بِالْبَرآئَهِ مِمَّنْ قَتَلَکَ، وَمِمَّنْ قاتَلَکَ وَشایَعَ عَلَیْکَ، وَمِمَّنْ جَمَعَ عَلَیْکَ، وَمِمَّنْ سَمِعَ صَوْتَکَ وَلَمْ یُعِنْکَ، یا لَیْتَنی کُنْتُ مَعَکُمْ فَاَفُوزَ فَوْزاً عَظیماً.

مؤلّف گوید که این سه زیارت از مزار ابن قولویه منقولست.

زیارت هفتم

شیخ در مصباح روایت کرده از صفوان جمّال که گفت رخصت طلبیدم از حضرت صادق علیه السلام برای زیارت مولایمان حسین علیه السلام و استدعا کردم که ذکر کند برای من دستورالعملی در زیارت آن حضرت که به آن نحو رفتار بکنم فرمود ای صفوان روزه بدار سه روز پیش از حرکت خود و غسل کن در روز سیّم پس جمع کن اهل و عیال خود را به نزد خودو بگو «اَللّٰهُمَّ اِنّی اسْتَوْدِعُکَ الدُّعاءَ» پس دعائی تعلیم او فرموده که بگوید در وقتی که به فرات برسد آنگاه فرموده پس غسل کن از فرات به درستی که پدرم خبر داد مرا از پدرانش علیهم السلام که

رسول خداصلی الله علیه وآله فرمود همانا این پسر من حسین کشته خواهد شد بعد از من در کنار فرات پس هر که زیارت کند او را و غسل کند از فرات بریزد از او گناهان او مانند روزی که مادر او را متولّد کرده پس هرگاه غسل کنی در اثناء غسل بگو: بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ، اَللّهُمَّ اجْعَلْهُ نُوراً وَطَهُوراً وَحِرْزاً، وَشِفآءً مِنْ كُلِّ دآءٍ وَسُقْمٍ وَآفَةٍ وَعاهَةٍ، اَللّهُمَّ طَهِّرْ بِهِ قَلْبی وَاشْرَحْ بِهِ صَدْری وَسَهِّلْ لی بِهِ اَمْری

و چون از غسل فارغ شوی بپوش دو جامه طاهر و دو رکعت نماز کن در بیرون مشرعه که آن همان مکانی است که حق تعالی در شأن او فرموده و در زمین قطعه ها است نزدیک به یکدیگر و بوستانها است از انگورها و کشت زار است وخرماستانها است دو تا از یک بیخ رسته و غیر دو تا از یک بیخ رسته آب خورده می شوند به یک آب و زیادتی می دهیم بعضی از آنها را بر بعضی در میوه، پس چون از نماز فارغ شوی روانه شو به جانب حائر به حال آرامی و وقار و کوتاه بردار گامهای خود را پس بدرستی که خداوند تعالی می نویسد از برای تو به هر گامی که برمی داری حجّ و عمره و راه برو با دل خاشع و دیده گریان و بسیار کن ذکر اَللَّهُ اَكْبَرُ و لااِلَهَ اِلَّا اللَّهُ و ثنا بر خدا و صلوات بر رسول خداصلی الله علیه وآله و صلوات بر حسین صلوات اللّه علیه بالخصوص و بسیار کن لعن بر قاتلان آن حضرت و بیزاری جستن از کسانی که در اوّل پایه ظلم و

جور را بر اهلبیت علیهم السلام گذاشتند پس هرگاه رسیدی به در حائر بایست و بگو:

اَللّٰهُ اَكْبَرُ كَبيراً، وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ كَثيراً، وَسُبْحانَ اللّٰهِ بُكْرَةً وَاَصيلاً، اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذى هَدانا لِهذا، وَما كُنَّا لِنَهْتَدِىَ لَوْ لا اَنْ هَدانَا اللّٰهُ، لَقَدْ جائَتْ رُسُلُ رَبِّنا بِالْحَقِ پس بگو: اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا رَسُولَ اللّٰهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا نَبِىَّ اللّٰهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا خاتَمَ النَّبِيّينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا سَيِّدَ الْمُرْسَلينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا حَبيبَ اللّٰهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا اَميرَ الْمُؤْمِنينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا سَيِّدَ الْوَصِيّينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا قآئِدَ الْغُرِّ الْمُحَجَّلينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ فاطِمَةَ سَيِّدَةِ نِسآءِ الْعالَمينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ وَعَلَى الْأَئِمَّةِ مِنْ وُلْدِكَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وَصِىَّ اَميرِ الْمُؤْمِنينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ اَيُّهَا الصِّديقُ الشَّهيدُ، اَلسَّلامُ عَلَيْكُمْ يا مَلائِكَةَ اللّٰهِ الْمُقيمينَ فى هذَا الْمَقامِ الشَّريفِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكُمْ يا مَلآئِكَةَ رَبّى الْمُحْدِقينَ بِقَبْرِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلامُ، اَلسَّلامُ عَلَيْكُمْ مِنّى اَبَداً ما بَقيتُ وَبَقِىَ اللَّيْلُ وَالنَّهارُ. پس مى گوئى اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا اَبا عَبْدِ اللّٰهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ رَسُولِ اللّٰهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ اَميرِ الْمُؤْمِنينَ، عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ اَمَتِكَ، الْمُقِرُّ بِالرِّقِّ، وَالتَّارِكُ لِلْخِلافِ عَلَيْكُمْ، وَالْمُوالى لِوَلِيِّكُمْ، وَالْمُعادى لِعَدُوِّكُمْ قَصَدَ حَرَمَكَ، وَاسْتَجارَ بِمَشْهَدِكَ، وَتَقَرَّبَ اِلَيْكَ بِقَصْدِكَ، ءَاَدْخُلُ يا رَسُولَ اللّٰهِ، ءَاَدْخُلُ يا نَبِىَّ اللّٰهِ، ءَاَدْخُلُ يا اَميرَ الْمُؤْمِنينَ، ءَاَدْخُلُ يا سَيِّدَ الْوَصِيّينَ، ءَاَدْخُلُ يا فاطِمَةُ سَيِّدَةَ نِسآءِ الْعالَمينَ، ءَاَدْخُلُ يا مَوْلاىَ يا اَبا عَبْدِاللّٰهِ، ءَاَدْخُلُ يا مَوْلاىَ يَا بْنَ رَسُولِ اللّٰهِ. * پس اگر دلت خاشع وديده ات گريان شدآن علامت رُخصت است پس داخل شو و بگو: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الْواحِدِ الْأَحَدِ، الْفَرْدِ الصَّمَدِ، الَّذى هَدانى لِوِلايَتِكَ، وَخَصَّنى بِزِيارَتِكَ، وَسَهَّلَ لى قَصْدَكَ، پس مى روى تا دَرِ قبّه مطهّره وبايست محاذى بالاى سر و

بگو: اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ آدَمَ صِفْوَةِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ نُوحٍ نَبِيِّ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ اِبْراهيمَ خَليلِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ مُوسى كَليمِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ عيسى رُوحِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ مُحَمَّدٍ حَبيبِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ اَميرِ الْمُؤْمِنينَ عَلَيْهِ السَّلامُ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ مُحَمَّدٍ الْمُصْطَفى اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ عَلِيٍّ الْمُرْتَضى اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَابْنَ فاطِمَةَ الزَّهْراءِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ خَديجَةَ الْكُبْرى اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا ثارَ اللَّهِ وَابْنَ ثارِهِ، وَالْوِتْرَ الْمَوْتُورُ، اَشْهَدُ اَنَّكَ قَدْ اَقَمْتَ الصَّلوةَ، وَآتَيْتَ الزَّكوةَ، وَاَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَيْتَ عَنْ الْمُنْكَرِ، وَاَطَعْتَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ حَتّى اَتيكَ الْيَقينُ، فَلَعَنَ اللَّهُ اُمَّةً قَتَلَتْكَ وَلَعَنَ اللَّهُ اُمَّةً ظَلَمَتْكَ، وَلَعَنَ اللَّهُ اُمَّةً سَمِعَتْ بِذلِكَ فَرَضِيَتْ بِهِ، يا مَوْلاىَ يا اَبا عَبْدِ اللَّهِ، اَشْهَدُ اَنَّكَ كُنْتَ نُوراً فِي الْأَصْلابِ الشَّامِخَةِ، وَالْأَرْحامِ الْمُطَهَّرَةِ، لَمْ تُنَجِّسْكَ الْجاهِلِيَّةُ بِاَنْجاسِها، وَلَمْ تُلْبِسْكَ مِنْ مُدْلَهِمّاتِ ثِيابِها، وَاَشْهَدُ اَنَّكَ مِنْ دَعآئِمِ الدّينِ، وَاَرْكانِ الْمُؤْمِنينَ، وَاَشْهَدُ اَنَّكَ الْإمامُ الْبَرُّ التَّقِيُّ، الرَّضِيُّ الزَّكِيُّ، الْهادِي الْمَهْدِيُّ، وَاَشْهَدُ اَنَّ الْأَئِمَّةَ مِنْ وُلْدِكَ كَلِمَةُ التَّقْوى وَاَعْلامُ الْهُدى وَالْعُرْوَةُ الْوُثْقى وَالْحُجَّةُ عَلى اَهْلِ الدُّنْيا، وَاُشْهِدُ اللَّهَ وَمَلائِكَتَهُ وَاَنْبِيآئَهُ وَرُسُلَهُ، اَنّى بِكُمْ مُؤْمِنٌ وَبِاِيابِكُمْ مُوقِنٌ، بِشَرايِعِ ديني وَخَواتيمِ عَمَلي وَقَلْبي لِقَلْبِكُمْ سِلْمٌ، وَاَمْري لِأَمْرِكُمْ مُتَّبِعٌ، صَلَواتُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ، وَعَلى اَرْواحِكُمْ، وَعَلى اَجْسادِكُمْ وَعَلى اَجْسامِكُمْ، وَ عَلى شاهِدِكُمْ، وَعَلى غائِبِكُمْ، وَعَلى ظاهِرِكُمْ، وَعَلى باطِنِكُمْ، * پس بیانداز خود را بر قبر و ببوس آنرا و بگو: بِاَبي اَنْتَ وَاُمّي يَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ، بِاَبي اَنْتَ وَاُمّي يا اَبا عَبْدِاللَّهِ، لَقَدْ عَظُمَتِ الرَّزِيَّةُ، وَجَلَّتِ الْمُصيبَةُ بِكَ عَلَيْنا، وَ عَلى جَميعِ اَهْلِ السَّمواتِ وَالْأَرْضِ،

فَلَعَنَ اللّهُ اُمَّهً اَسْرَجَتْ وَاَلْجَمتْ وَتَهَيَّأَتْ لِقِتالِکَ، یا مَوْلایَ یا اَبا عَبْدِاللّهِ، قَصَدْتُ حَرَمَکَ، وَاَتَیْتُ اِلی مَشْهَدِکَ، اَسْئَلُ اللّهَ بِالشّأْنِ الَّذی لَکَ عِنْدَهُ، وَبِالْمَحَلِ الَّذی لَکَ لَدَیْهِ، اَنْ یُصَلِیَّ عَلی مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَاَنْ یَجْعَلَنی مَعَکُمْ فِی الدُّنْیا وَالْاخِرَهِ. پس برخیز و دو رکعت نماز در بالای سربگذار بخوان در آن دو رکعت هر سوره ای که خواهی پس چون از نماز فارغ شدی بگو: اَللّهُمَّ اِنّی صَلَّیْتُ وَرَکَعْتُ وَسَجَدْتُ لَکَ، وَحْدَکَ لا شَریکَ لَکَ، لِأَنَّ الصَّلوهَ وَالرُّکُوعَ وَالسُّجودَ لا یَکُونُ اِلاَّ لَکَ، لِأَنَّکَ اَنْتَ اللّهُ لا اِلهَ الاَّ اَنْتَ، اَللّهُمَّ صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَاَبْلِغْهُمْ عَنّی اَفْضَلَ السَّلامِ وَالتَّحِیَّهِ، وَارْدُدْ عَلَیَّ مِنْهُمُ السَّلامَ، اَللّهُمَّ وَهاتانِ الرَّکْعَتانِ هَدِیَّهٌ مِنّی اِلی مَوْلایَ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ عَلَیْهِمَا السَّلامُ، اَللّهُمَّ صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَعَلَیْهِ وَتَقَبَّلْ مِنّی وَاْجُزْنی عَلی ذلِکَ بِاَفْضَلِ اَمَلی وَرَجآئی فیکَ، وَفی وَلِیِّکَ یاوَلِیَّ الْمُؤْمِنینَ. *پس برخیز وبرو پایین پای قبر آن حضرت و بایست نزد سر علیّ بن الحسین علیهما السلام و بگو: اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا بْنَ رَسُولِ اللّهِ اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا بْنَ نَبِیِّ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا بْنَ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ الْحُسَیْنِ الشَّهیدِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الشَّهیدُ [وَابْنُ الشَّهیدِ «منه»]، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْمَظْلُومُ [وَ] ابْنُ الْمَظْلُومِ، لَعَنَ اللّهُ اُمَّهً قَتَلَتْکَ، وَلَعَنَ اللّهُ اُمَّهً ظَلَمَتْکَ وَلَعَنَ اللّهُ اُمَّهً سَمِعَتْ بِذلِکَ فَرَضِیَتْ بِهِ. پس بیفکن خودرا برقبرش وببوس آنرا وبگو: اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا وَلِیَّ اللّهِ وَابْنَ وَلِیِّهِ، لَقَدْ عَظُمَتِ الْمُصیبَهُ، وَجَلَّتِ الرَّزِیَّهُ بِکَ عَلَیْنا، وَعَلی جَمیعِ الْمُسْلِمینَ، فَلَعَنَ اللّهُ اُمَّهً قَتَلَتْکَ، وَاَبْرَءُ اِلَی اللّهِ وَاِلَیْکَ مِنْهُمْ. پس بیرون بیا از دری که پایین پای علیّ بن الحُسین علیهما السلام است و متوجّه شو بسوی شهداء و بگو: اَلسَّلامُ

عَلَيْكَمْ يا اَوْلِيآءَ اللّهِ وَاَحِبّائَهُ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَمْ يا اَصْفِيآءَ اللّهِ وَاَوِدّآئَهُ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَمْ يا اَنْصارَ دينِ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَمْ يا اَنْصارَ رَسُولِ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكُمْ يا اَنْصارَ اَميرِ الْمُؤْمِنينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكُمْ يا اَنْصارَ فاطِمَةَ سَيِّدَةِ نِسآءِ الْعالَمينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكُمْ يا اَنْصارَ اَبيمُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ، الْوَلِيِّ النّاصِحِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكُمْ يا اَنْصارَ اَبى عَبْدِاللّهِ، بِاَبى اَنْتُمْ وَاُمّى طِبْتُمْ، وَطابَتِ الْأَرْضُ [اَنْتُم الَّتى فيها دُفِنْتُمْ، وَفُزْتُمْ فَوْزاً عَظيماً، فَيا لَيْتَنى كُنْتُ مَعَكُمْ، فَاَفُوزَ مَعَكُمْ، *

دعای بالا سر

پس برگرد به بالا سَرِ حضرت امام حسین علیه السلام و دعا بسیار کن از برای خود و از برای اهل و اولاد و پدر و مادر و برادران خود زیرا که در آن روضه مطهّره ردّ نمی شود دعاء دعاکننده و نه سؤال سؤال کننده مؤلّف گوید این زیارت معروف به زیارت وارث است و مأخذش کتاب مصباح المتهجّد شیخ طوسی است که از کتب بسیار معتبره معروفه نزد علماء است و من این زیارت را بلاواسطه از همان کتاب شریف نقل کردم آخر زیارت شهداء همین بود که ذکر شد فَیا لَیْتَنی کُنْتُ مَعَکُمْ فَاَفُوزَ مَعَکُمْ پس این زیادتیها که بعضی بعد از این ذکر کرده اند «فِی الْجِنانِ مَعَ النَّبِیّینَ وَالصِّدّیقینَ وَالشُّهَدآءِ وَالصّالِحینَ وَحَسُنَ اُولئِکَ رَفیقاً اَلسّلامُ عَلی مَنْ کانَ فِی الْحآئِرِ مِنْکُمْ وَ عَلی مَنْ لَمْ یَکُنْ فِی الْحآئِرِ مَعَکُمْ الخ» تمامی اینها زیادی و فضولی است شیخ ما در کتاب لؤلؤ مرجان فرموده این کلمات که متضمّن چند دروغ واضح است علاوه بر جسارت ارتکاب بر بدعت و جسارت افزودن بر فرموده امام علیه السلام چنان شایع و متعارف شده که البتّه چند هزار مرتبه در شب و

روز در حضور مرقد منوّر ابی عبدالله الحسین علیه السلام و محضر ملائکه مقرّبین و مطاف انبیاء و مرسلین علیهم السلام به آواز بلند خوانده می شود و احدی بر ایشان ایراد نمی کند و از گفتن این دروغ و ارتکاب این معصیت نهی نمی نمایند و کم کم این کلمات در مجموعه هایی که در زیارات و ادعیه احمقان از عوام جمع می کنند و گاهی اسمی برای آن می گذارند جمع شده و چاپ رسیده و منتشر گشته و از مجموعه این احمق به مجموعه آن احمق نقل گردیده و کار بجایی رسیده که بر بعضی طلبه مشتبه شده روزی طلبه ای را دیدم که آن دروغهای قبیحه را برای شهدا می خواند دست بر کتفش گذاشتم ملتفت من شد گفتم از اهل علم قبیح نیست چنین اکاذیب در چنین محضری گفت مگر مروی نیست تعجّب کردم گفتم نه گفت در کتابی دیدم گفتم در کدام کتاب گفت مفتاح الجنان ساکت شدم چه کسی که در بی اطّلاعی کارش به اینجا رسد که جمع کرده بعضی عوام را کتاب شمرد و مستند قرار دهد قابل سخن گفتن نیست پس شیخ مرحوم کلام را در این مقام طول داده و فرموده که به حال خود گذاشتن عوام در امثال این امور جزئیّه و بدعتهای مختصره مثل غسل اُوَیس قَرن واشِ ابوالدّرداء تابع و مخلص حقیقی معایه و روزه صمت که در روز سخن نگویند و غیر آن که احدی بر مقام نهی برنیامده سبب تجرّی شده که در هر ماه و سال پیغمبر و امام تازه پیدا می شود و دسته دسته از دین خدا بیرون می روند انتهی کلامه رُفِعَ مقامُهُ این فقیر گوید خوب تأمل کن

در فرمایش این عالم جلیل که مطلع است بر مذاق شرع مقدس چگونه این مطلب همّی عظیم و عقده بزرگ در دل او گردیده چون می داند مفاسد این کار را بر خلاف آنانکه از علوم اهل بیت علیهم السلام محروم و بی بهره ماندند و بدانستن ضِغْثی از اصطلاحات و الفاظ اکتفا کردند که امثال این مطالب را چیزی ندانند بلکه تصحیح و تصویب نموده و عمل بر وفق آن نمایند لاجرم کار به جائی رسد که کتاب مصباح المتهجد و اقبال و مهج الدّعوات و جمال الأسبوع و مصباح الزائر و بلدالأمین و جنّهالواقیه و مفتاح الفلاح و مقباس و ربیع الأسابیع و تحفه و زادالمعاد و امثال این کتب متروک و مهجور شود و این مجموعه های احمقانه شایع شود که در دعای مجیر که از دعاهای معتبره مرویه است در هشتاد موضع آن کلمه بِعَفْوِکَ زیاد کنند و کسی انکار نکند و در دعای جوشن که مشتمل بر صد فصل است برای هر فصلی یک خاصیّتی وضع کنند و با بودن این همه زیارات مأثوره زیارت مفجعه جعل کنند و با بودن این همه دعاهای معتبره مرویّه با مضامین عالیه و کلمات فصیحه بلیغه دعائی بی ربط در کمال برودت جعل نمایند و نام او را دعاء حُبّی گذارند و از کنگره عرش آن را نازل نمایند و چندان فضیلت برای او وضع نمایند که انسان را متحیّر و سراسیمه نماید از جمله آنکه العیاذ باللّه جبرئیل به حضرت رسول صلی الله علیه وآله از جانب حق سبحانه و تعالی گفته باشد که هر بنده ای که این دعا را با خود دارد او را عذاب نکنم اگرچه مستوجب

جهنّم باشد و عمر خود را به معصیت گذرانده باشد و مرا در هیچوقت سجده نکرده باشد من آن بنده را ثواب هفتاد هزار پیغمبر بدهم و ثواب هفتاد هزار زاهد و ثواب هفتاد هزار شهید بدهم و ثواب هفتاد هزار نماز گذار بدهم و ثواب هفتاد هزار برهنه که پوشانیده باشد بدهم و ثواب هفتاد هزار گرسنه که سیر کرده باشد بدهم و ثواب به عدد ریگهای بیابانها بدهم و ثواب هفتاد هزار بقعه زمین بدهم و ثواب مهر نبوّت رسالت پناه بدهم و ثواب عیسی روح اللّه و ابراهیم خلیل اللّه بدهم و ثواب اسماعیل ذبیح اللّه و موسی کلیم اللّه و یعقوب نبیّ اللّه و آدم صفیّ اللّه و جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل و فرشتگان بدهم یا محمّد هر که این دعای بزرگوار حُبّی را بخواند یا با خود دارد بیامرزم او را و شرم دارم که عذاب کنم الخ و شایسته است که انسان از شنیدن اینها عوض خنده گریه کند کتب ادعیه شیعه که به مرتبه ای متقن و محکم بوده که غالب آنها که استنساخ می نمودند خودشان از اهل علم بودند و از روی نسخی که به خطّ اهل علم و تصحیح شده علماء بوده مقابله و تصحیح می نمودند و اگر اختلافی بود در حاشیه اش به آن اشاره می کردند مثلاً در دعای مکارم الأخلاق و بَلّغ بِایمانی در حاشیه اش اشاره می کنند در نسخه ابن اشناس و ابلُغْ بایمانی است و در روایت ابن شاذان اللّهُمَّ اَبْلِغْ ایمانی است یا مثلاً فلان کلمه به خطّ ابن سکون چنین است و به خطّ شهید چنین و هکذا کارش به

جائی رسیده که منحصر به کتاب مفتاح شده که فی الجمله وصفش را شنیدی و این کتاب مرجع عوام و خواصّ و عرب و عجم گردیده و این نیست جز از بی اعتنائی اهل علم به حدیث و اخبار و رجوع نکردن به کتب علماء و فقهاء اهلبیت اطهار و نهی ننمودن از امثال این بدع و اضافات و دَسِّ وَضّاعین و تحریف جاهلین و جلو نگرفتن از نا اهلان و از تصرفات بی خردان تا کار به جائی رسیده که دعاها موافق سلیقه ها تلفیق شده و زیارتها و مفجعه ها و صلواتها اختراع شده و مجموعه های بسیار از دعاهای دَسّ شده چاپ شده و بچّه مفتاحها متولّد گشته و کم کم سرایت کرده به سایر کتب رسیده و شایع و رواج گشته مثلاً کتاب منتهی الآمال این احقر را تازه طبع کردند بعض از کُتّاب آن به سلیقه خود در آن تصرفاتی نموده از جمله در احوال مالک بن یُسر ملعون نوشته از دعای امام حسین علیه السلام هر دو دست او از کار افتاده بود الحمدُللّه در تابستان مانند دو چوب خشک می گردید الحمدُللّه و در زمستان خون از آنها می چکید الحمدُللّه و بر این حال خُسران مآل بود الحمدُلِلّه در این دو سطر عبارت چهار لفظ الحمدُللّه کاتب موافق سلیقه خود جزء کرده و نیز در بعضی جاها بعد از اسم جناب زینب یا امّ کلثوم به سلیقه خود لفظ خانم زیاد کرده که زینب خانم و امّ کلثوم خانم گفته شود که تجلیل از آن مخدّرات شود و حمید بن قحطبه را چون دشمن داشته به واسطه بدی او حمید بن قحبه نوشته و

لکن احتیاط کرده قحطبه را نسخه بدل او نوشته و عَبْدِرَبِّه را صلاح دیده عبداللّه نوشته شود و زحر بن قیس که بحاء مُهْمَله است در هر کجا بوده به جیم نوشته و امّ سَلَمه را غلط دانسته تا ممکنش بوده اُمّ السَّلَمه کرده الی غیر ذلک و غرضم از ذکر این مطلب دراینجا دو چیز بود یکی آنکه این تصرّفاتی را که این شخص کرده به سلیقه خود این را کمال دانسته و خلافش را ناقص فرض کرده و حال آنکه همین چیزی که او کمال دانسته باعث نقصان شده پس از اینجا قیاس کنیم که چیزهائی که ما از روی جهل و نادانی در دعاها و زیارات داخل می کنیم یا به سلیقه ناقص خود بعض تصرّفات می نمائیم و آن را کمال فرض می نمائیم بدانیم که همان چیزها پیش اهلش سبب نقصان و بی اعتباری آن دعا یا زیارت خواهد بود پس شایسته است که ما بهیچوجه در این باب مداخله نکنیم و هر چه دستورالعمل دادند به همان رفتار نموده و از آن تخطّی ننمائیم و دیگر غرضم آن بود که معلوم شود هرگاه نسخه ای که مولّفش زنده و حاضر و نگهبان او باشد اینطور کنند با او دیگر با سایر نسخ چه خواهند کرد و به کتابهای چاپی دیگر چه اعتماد است مگر کتابی که از مُصَنَّفات مشهوره علماء معروفین باشد و به نظر ثقه از علماء آن فن رسیده و امضاء فرموده باشد روایت شده در حال ثقه جلیل فقیه مقدّم در اصحاب ائمّه علیهم السلام یونس بن عبدالرّحمن که کتابی در اعمال شبانه روز نوشته بود جناب ابوهاشم جعفری آن کتاب را

به نظر مبارک حضرت عسکری علیه السلام رسانید حضرت تمام آن را مطالعه و تصفّح فرمود پس از آن فرمود «هذا دینی و دینُ آبائی کلّهُ وَ هُوَ الحَقُّ کُلُّهُ» همه این دین من و دین پدران من است و تمامش حق است ملاحظه کن که ابوهاشم جعفری با آنکه بر کثرت علم و فقاهت و جلالت و دیانت جناب یونس مطلّع بوده است به همین اکتفا نکرده در عمل کردن از روی کتاب او تا آنکه آن را به نظر مبارک امام خود رسانیده و نیز روایت شده از بورق شنجانی هراتی که مردی معروف به صدق و صلاح و ورع بوده که در سامرّه خدمت امام حسن عسکری علیه السلام رسید و کتاب یوم و لیله شیخ جلیل القدر فضل بن شاذان نیشابوری را به آن حضرت داد و گفت فدایت شوم می خواهم در این کتاب نظر فرمائی و ورق ورق آن را ملاحظه نمائی حضرت فرمود «هذا صَحیحٌ یَنْبَغی اَنْ تَعْمَلَ بِهِ» این کتاب صحیح است و شایسته است که به آن عمل نمائی الی غیر ذلک و این احقر با اینکه می دانستم مذاق مردم این زمان و عدم اهتمام ایشان را در امثال این امور برای اتمام حجّت سعی و کوشش بسیار کردم که دعاها و زیارات منقوله در این کتاب حتی الأمکان از نسخه های اصل نقل شود و بر نسخ متعدّده عرضه شود و به قدری که از عهده برآیم تصحیح آن نمایم تا عامل به آن از روی اطمینان عمل نماید انشاءاللّه به شرط آنکه کاتبین و ناسخین تصرّف در آن ننمایند و خواننده ها اختراع و سلیقه های خود را کنار

گذارند شیخ کلینی رضی اللّه عنه از عبدالرحیم قصیر نقل کرده که خدمت حضرت صادق علیه السلام رسید و عرض کرد فدایت شوم من از پیش خود دعائی اختراع کرده ام حضرت فرمود بگذار مرا از اختراع خود یعنی آن را کنار گذار و برای من نقل مکن و نگذاشت که آن دعاء جمع کرده خود را نقل کند خود حضرت برای او دستورالعملی لطف فرمود و شیخ صدوق عَطَّرَاللّهُ مَرْقَدَهُ روایت کرده از عبداللّه بن سنان که گفت حضرت صادق علیه السلام فرمود که زود است می رسد به شما شبهه ای پس می مانید بدون نشانه و راهنما و پیشوای هدایت کننده و نجات نمی یابد در آن شبهه مگر کسی که بخواند دعای غریق را گفتم چگونه است دعای غریق فرمود می گوئی «یا اللَّهُ یا رَحْمنُ یا رَحیمُ یا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبی عَلی دینِکَ» پس گفتم «یا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ وَالْأَبْصارِ ثَبِّتْ قَلْبی عَلی دینِکَ» حضرت فرمود بدرستی که خداوند عَزَّ وجلَّ مُقَلِّب است قلوب و ابصار را لکن بگو چنانکه من می گویم «یا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبی عَلی دینِکَ» کافیست تأمّل در این دو حدیث شریف برای تنبّه کسانی که در دعاها به سلیقه خود بعضی کلمات زیاد می کنند و پاره ای تصرّفات می نمایند واللّه العاصِمُ.

زیارت حضرت عبّاس

مطلب دویّم

در زیارت حضرت عبّاس بن علیّ بن ابیطالب علیه السلام است شیخ اجل جعفر بن قولویه قمی به سند معتبر از ابوحمزه ثمالی روایت کرده که حضرت امام جعفر صادق علیه السلام فرمود که چون اراده نمائی که زیارت کنی قبر عبّاس بن علی علیه السلام را و آن بر کنار فرات محاذی حایر است می ایستی بر در روضه و می گوئی: سَلامُ

اللَّهِ وَسَلامُ مَلائِكَتِهِ الْمُقَرَّبينَ، وَاَنْبِيآئِهِ الْمُرْسَلينَ، وَعِبادِهِ الصّالِحينَ، وَجَميعِ الشُّهَدآءِ وَالصِّدّيقينَ، وَالزّاكِياتُ الطَّيِّباتُ، فيما تَغْتَدى وَتَرُوحُ، عَلَيْكَ يَا بْنَ اَميرِ الْمُؤْمِنينَ، اَشْهَدُ لَكَ بِالتَّسْليمِ وَالتَّصْديقِ، وَالْوَفآءِ وَالنَّصيحَهِ، لِخَلَفِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ الْمُرْسَلِ، وَالسِّبْطِ الْمُنْتَجَبِ، وَالدَّليلِ الْعالِمِ، وَالْوَصِيِّ الْمُبَلِّغِ وَالْمَظْلُومِ الْمُهْتَضَمِ، فَجَزاكَ اللّهُ عَنْ رَسُولِهِ، وَعَنْ اَميرِ الْمُؤْمِنينَ، وَعَنِ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ صَلَواتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ، اَفْضَلَ الْجَزآءِ بِما صَبَرْتَ وَاحْتَسَبْتَ وَاَعَنْتَ، فَنِعْمَ عُقْبَى الدّارِ، لَعَنَ اللّهُ مَنْ قَتَلَكَ، وَلَعَنَ اللَّهُ مَنْ جَهِلَ حَقَّكَ وَاسْتَخَفَّ بِحُرْمَتِكَ، وَلَعَنَ اللّهُ مَنْ حالَ بَيْنَكَ وَبَيْنَ مآءِ الْفُراتِ، اَشْهَدُ اَنَّكَ قُتِلْتَ مَظْلُوماً، وَاَنَّ اللَّهَ مُنْجِزٌ لَكُمْ ما وَعَدَكُمْ، جِئْتُكَ يَا بْنَ اَميرِ الْمُؤْمِنينَ وَافِداً اِلَيْكُمْ، وَقَلْبى مُسَلِّمٌ لَكُمْ وَتابِعٌ، وَاَ نَا لَكُمْ تابِعٌ، وَنُصْرَتى لَكُمْ مُعَدَّةٌ، حَتّى يَحْكُمَ اللَّهُ وَهُوَ خَيْرُ الْحاكِمينَ، فَمَعَكُمْ مَعَكُمْ لامَعَ عَدُوِّكُمْ، اِنّى بِكُمْ وَبِاِيابِكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنينَ، وَبِمَنْ خالَفَكُمْ وَقَتَلَكُمْ مِنَ الْكافِرينَ، قَتَلَ اللَّهُ اُمَّةً قَتَلَتْكُمْ بِالْأَيْدى وَ الْأَلْسُنِ. * پس داخل روضه شو و خود را به ضريح بچسبان وبگو اَلسَّلامُ عَلَيْكَ اَيُّهَا الْعَبْدُ الصّالِحُ، الْمُطيعُ للَّهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَميرِالْمُؤْمِنينَ، وَالْحَسَنِ والْحُسَيْنِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَسَلَّمَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكاتُهُ وَمَغْفِرَتُهُ وَرِضْوانُهُ، وَعَلى رُوحِكَ وَبَدَنِكَ، اَشْهَدُ و اُشْهِدُ اللَّهَ اَنَّكَ مَضَيْتَ عَلى ما مَضى بِهِ الْبَدْرِيُّونَ وَالْمُجاهِدُونَ فى سَبيلِ اللَّهِ، الْمُناصِحُونَ لَهُ فى جِهادِ اَعْدآئِهِ، الْمُبالِغُونَ فى نُصْرَهِ اَوْلِيآئِهِ، الذّآبُّونَ عَنْ اَحِبّآئِهِ، فَجَزاكَ اللَّهُ اَفْضَلَ الْجَزآءِ وَاَكْثَرَ الْجَزآءِ، وَاَوْفَرَ الْجَزآءِ، وَاَوْفى جَزآءِ اَحَدٍ مِمَّنْ وَفى بِبَيْعَتِهِ، وَاسْتَجابَ لَهُ دَعْوَتَهُ، وَاَطاعَ وُلاهَ اَمْرِهِ، اَشْهَدُ اَنَّكَ قَدْ بالَغْتَ فِى النَّصيحَهِ، وَاَعْطَيْتَ غايَهَ الْمَجْهُودِ، فَبَعَثَكَ اللَّهُ فِى الشُّهَدآءِ، وَجَعَلَ رُوحَكَ مَعَ اَرْواحِ السُّعَدآءِ، وَاَعْطاكَ مِنْ جِنانِهِ اَفْسَحَها مَنْزِلاً، وَاَفْضَلَها غُرَفاً، وَرَفَعَ ذِكْرَكَ فى عِلِّيّينَ، وَحَشَرَكَ مَعَ النَّبِيّينَ وَالصِّدّيقينَ وَالشُّهَدآءِ وَالصّالِحينَ، وَحَسُنَ اُولئِكَ

رَفیقاً، اَشْهَدُ اَنَّکَ لَمْ تَهِنْ وَلَمْ تَنْکَلْ وَاَنَّکَ مَضَیْتَ عَلی بَصیرَهٍ مِنْ اَمْرِکَ، مُقْتَدِیاً بِالصَّالِحینَ، وَمُتَّبِعاً لِلنَّبِیّینَ، فَجَمَعَ اللّٰهُ بَیْنَنا وَبَیْنَکَ وَبَیْنَ رَسُولِهِ وَاَوْلِیآئِهِ فی مَنازِلِ الْمُخْبِتینَ، فَاِنَّهُ اَرْحَمُ الرَّاحِمینَ.

مؤلّف گوید که خوب است این زیارت را پشت سر قبر رو به قبله بخوانی چنانکه شیخ در تهذیب فرموده ثمّ ادخل «فانکَبَّ عَلَی الْقَبْرِ وَ قُلْ وَ اَنْتَ مُسْتَقْبل الْقِبْلَهِ اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْعَبْدُ الصَّالِحُ»

زیارت دیگر

و نیز بدان که زیارت جناب عبّاس موافق روایت مذکور همین بود که ذکر شد لکن سید بن طاوس و شیخ مفید و دیگران بعد از این فرموده اند که پس برو به سمت بالا سر و دو رکعت نماز کن و بعد از آن آنچه خواهی نماز کن و بخوان خدا را بسیار و بگو در عقب نماز: اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَلا تَدَعْ لی فی هذَا الْمَکانِ الْمُکَرَّمِ وَالْمَشْهَدِ الْمُعَظَّمِ ذَنْباً اِلَّا غَفَرْتَهُ، وَلا هَمّاً اِلَّا فَرَّجْتَهُ، وَلا مَرَضاً اِلَّا شَفَیْتَهُ، وَلا عَیْباً اِلَّا سَتَرْتَهُ وَلا رِزْقاً اِلَّا بَسَطْتَهُ، وَلا خَوْفاً اِلَّا آمَنْتَهُ، وَلا شَمْلاً اِلَّا جَمَعْتَهُ، وَلا غآئِباً اِلَّا حَفِظْتَهُ وَاَدْنَیْتَهُ، وَلا حاجَهً مِنْ حَوآئِجِ الدُّنْیا وَالْآخِرَهِ، لَکَ فیها رِضیً وَلِیَ فیها صَلاحٌ اِلَّا قَضَیْتَها، یا اَرْحَمَ الرَّاحِمینَ. * پس برگرد به سوی ضریح و نزد پاها به ایست و بگو: اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا اَبَا الْفَضْلِ الْعَبَّاسَ ابْنَ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ سَیِّدِ الْوَصِیّینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ اَوَّلِ الْقَوْمِ اِسْلاماً، وَاَقْدَمِهِمْ ایماناً، وَاَقْوَمِهِمْ بِدینِ اللّٰهِ، وَاَحْوَطِهِمْ عَلَی الْاِسْلامِ، اَشْهَدُ لَقَدْ نَصَحْتَ لِلّٰهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَخیکَ، فَنِعْمَ الْأَخُ الْمُواسی فَلَعَنَ اللّٰهُ اُمَّهً قَتَلَتْکَ، وَلَعَنَ اللّٰهُ اُمَّهً ظَلَمَتْکَ، وَلَعَنَ اللّٰهُ اُمَّهً اسْتَحَلَّتْ مِنْکَ الْمَحارِمَ، وَانْتَهَکَتْ

حُرْمَهَ الْأِسْلامِ، فَنِعْمَ الصَّابِرُ الْمُجاهِدُ الْمُحامِی النَّاصِرُ، وَالْأَخُ الدَّافِعُ عَنْ اَخیهِ، الْمُجیبُ اِلی طاعَهِ رَبِّهِ، الرَّاغِبُ فیما زَهِدَ فیهِ غَیْرُهُ، مِنَ الثَّوابِ الْجَزیلِ، وَالثَّنآءِ الْجَمیلِ، وَاَ لْحَقَکَ اللّهُ بِدَرَجَهِ آبآئِکَ فی جَنَّاتِ النَّعیمِ، اَللّهُمَّ اِنّی تَعَرَّضْتُ لِزِیارَهِ اَوْلِیآئِکَ، رَغْبَهً فی ثَوابِکَ، وَرَجآءً لِمَغْفِرَتِکَ وَجَزیلِ اِحْسانِکَ، فَاَسْئَلُکَ اَنْ تُصَلِّیَ عَلی مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرینَ، وَاَنْ تَجْعَلَ رِزْقی بِهِمْ دآرّاً، وَعَیْشی بِهِمْ قآرّاً، وَزِیارَتی بِهِمْ مَقْبُولَهً، وَحَیوتی بِهِمْ طَیِّبَهً، وَاَدْرِجْنی اِدْراجَ الْمُکْرَمینَ، وَاجْعَلْنی مِمَّنْ یَنْقَلِبُ مِنْ زِیارَهِ مَشاهِدِ اَحِبَّآئِکَ مُفْلِحاً مُنْجِحاً، قَدِ اسْتَوْجَبَ غُفْرانَ الذُّنُوبِ، وَسَتْرَ الْعُیُوبِ، وَکَشْفَ الْکُرُوبِ، اِنَّکَ اَهْلُ التَّقْوی وَاَهْلُ الْمَغْفِرَهِ. *

وداع

و چون خواهی وداع کنی آن حضرت را پس برو به نزد قبر شریف و بگو این را که در روایت اَبُو حمزه ثمالی است و علماء نیز ذکر کرده اند: اَسْتَوْدِعُکَ اللّهَ وَاَسْتَرْعیکَ وَاَقْرَءُ عَلَیْکَ اَلسَّلامَ، آمَنَّا بِاللّهِ وَبِرَسُولِهِ وَبِکِتابِهِ وَبِما جاءَ بِهِ مِنْ عِنْدِ اللّهِ، اَللّهُمَ فَاکْتُبْنا مَعَ الشَّاهِدینَ، اَللّهُمَّ لا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنْ زِیارَتی قَبْرَ ابْنِ اَخی رَسُولِکَ، صَلَّی اللّهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ، وَارْزُقْنی زِیارَتَهُ اَبَداً ما اَبْقَیْتَنی وَاحْشُرْنی مَعَهُ وَمَعَ آبآئِهِ فِی الجِنانِ، وَعَرِّفْ بَیْنی وَ بَیْنَهُ وَ بَیْنَ رَسُولِکَ وَاَوْلِیآئِکَ، اَللّهُمَّ صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَتَوَفَّنی عَلَی الْأیمانِ بِکَ، وَالتَّصْدیقِ بِرَسُولِکَ، وَالْوِلایَهِ لِعَلِیِّ بْنِ اَبیطالِبٍ، وَالْأَئِمَّهِ مِنْ وُلْدِهِ عَلَیْهِمُ السَّلامُ، وَالْبَرآئَهِ مِنْ عَدُوِّهِمْ، فَاِنّی قَدْ رَضیتُ یا رَبّی بِذلِکَ، وَصَلَّی اللّهُ عَلی مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ.

پس دعا کن از برای خود و از برای پدر و مادر و مؤمنین و مسلمین و اختیار کن از دعاها هر دعائی که می خواهی مؤلّف گوید که روایت شده در خبری از حضرت سیّد سجّاد علیه السلام آنچه حاصلش آن است که

فرمودنـد خدا رحمت کند عبّاس را که ایثار کرد بر خود برادر خود را و جان خود را فدای آن حضـرت نمود تا آنکه در یاری او دو دسـتش را قطع کردنـد و حقّ تعـالی در عوض دو دست او دو بـال به او عنـایت فرمود که بـا آن دو بـال بـا فرشـتگان در بهشتماننـد جعفر بن ابی طـالب پرواز می کنـد و از برای عبّاس علیه السـلام در نزد خداونـد منزلتی است در روز قیـامت که مَغْبُوط جمیع شـهداء است و جمیع شـهدا را آرزوی مقام او است و نقل شده که حضـرت عبّاس علیه السـلام در وقت شـهادت سی و چهار ساله بود و آنکه امّ البنین مادر عباس علیه السـلام در ماتم او و برادران اعیانی او بیرون مـدینه در بقیع می شد و در ماتم ایشان چنان نـدبه و گریه می کرد که هر که از آنجا می گـذشت گریان می گشت گریسـتن دوسـتان عجبی نیست مروان بن الحکم که بزرگتر دشـمنی بود خانـدان نبوت را چون بر امّ البنین عبور می کرد از اثر گریه او گریه می کرد و این اشـعار از امّ البنین در مرثیه حضرت ابوالفضل علیه السلام و دیگر پسرانش نقل شده:

یا مَنْ رَاَی الْعَبّاسَ کَرَّ عَلی جَماهیرِ النَّقَـدِ *وَوَراهُ مِنْ اَبْنآءِ حَیْـدَرَ کُلُّ لَیْثٍ ذی لَبَدٍ*اُنْبِئْتُ اَنَّ ابْنی اُصـیبَ بِرَاْسِهِ مَقْطُوعَ یَدٍ*وَیْلی عَلی شِبْلی اَمـالَ بِرَاْسِهِ ضَـرْبُ الْعَمَـدِ*لَوْ کـانَ سَـیْفُکَ فی یَـدَیْکَ لَمـا دَنی مِنْهُ اَحَـدٌ *وَلَهـا اَیْضـاً*لا تَـدْعُونّی وَیْـکِ اُمَّ الْبَنینَ *تُـذَکِّرینی بِلُیُوثِ الْعَرینِ کانَتْ بَنُونَ لِیَ اُدْعی بِهِمْ وَالْیَوْمَ اَصْـبَحْتُ وَلا مِنْ بَنینَ اَرْبَعَةٌ مِثْلُ نُسُورِ الرُّبی *قَدْ واصَـلُوا الْمَوْتَ بِقَطْعِ الْوَتینِ تَنازَعَ الْخِرْصانُ اَشْلائَهُمْ *فَکُلُّهُمْ اَمْسی صَریعاً طَعینِ یا لَیْتَ

شِعْرى اَكَما اَخْبَرُوا *بِاَنَّ عَبّاساً قَطيعُ الْيَمينِ

زيارات مخصوصه

مطلب سيّم

در زيارات مخصوصه حضرت ابى عبداللّه الحسين عليه السلام است و آن چند زيارت است

اوّل زيارت اوّل رجب و نيمه آن و نيمه شعبان

زيارت اوّل رجب و نيمه آن و نيمه شعبان است از حضرت صادق عليه السلام روايت است كه هر كه زيارت كند امام حسين عليه السلام را در روز اوّل ماه رجب البته حق تعالى بيامرزد او را و از ابن ابى نصر منقول است كه از حضرت امام رضا عليه السلام سؤال كرد كه در كدام وقت بهتر است كه زيارت كنيم امام حسين عليه السلام را فرمود كه در نصف رجب و نصف شعبان شيخ مفيد و سيد بن طاوس ذكر كرده اند كه اين زيارت كه ذكر مى شود براى روز اوّل رجب و نيمه شعبان است و لكن شهيد علاوه كرده بر آن شب اوّل رجب و شب و روز نيمه رجب و روز نيمه شعبان را پس به حسب فرموده ايشان اين زيارت براى شش وقت است و كيفيّت آن زيارت اين است هرگاه خواستى زيارت كنى اباعبداللّه الحسين عليه السلام را در اين اوقات غسل كن و پاكيزه ترين جامه هاى خود را بپوش و بايست بر در قبّه مطهّره آن حضرت رو به قبله و سلام كن بر جناب رسول خدا صلى الله عليه وآله و بر اميرالمؤمنين و بر حضرت فاطمه و بر امام حسن و امام حسين و بر باقى امامان صلواتُ اللّه عليهم اجمعين و بعد از اين بيايد در اذن دخول زيارت عرفه كيفيّت سلام كردن بر اين بزرگواران پس داخل شو و بايست نزد ضريح مقدّس و صد مرتبه بگو اَللّهُ اَكْبَرُ پس بگو:

اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ رَسُولِ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ

يا بْنَ خاتَمِ النَّبِيّينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا بْنَ سَيِّدِ الْمُرْسَلينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا بْنَ سَيِّدِ الْوَصِيّينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا اَبا عَبْدِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا حُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ فاطِمَةَ سَيِّدَهِ نِساۤءِ الْعالَمينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وَلِيَّ اللَّهِ وَابْنَ وَلِيِّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا صَفِيَّ اللَّهِ وَابْنَ صَفِيِّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا حُجَّةَ اللَّهِ وَابْنَ حُجَّتِهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا حَبيبَ اللَّهِ وابْنَ حَبيبِهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا سَفيرَ اللَّهِ وَابْنَ سَفيرِهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا خازِنَ الْكِتابِ الْمَسْطُورِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ التَّوْريهِ وَالْإِنْجيلِ وَالزَّبُورِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا اَمينَ الرَّحْمنِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا شَريكَ الْقُرْآنِ، السَّلامُ عَلَيْكَ يا عَمُودَ الدِّينِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا بابَ حِكْمَهِ رَبِّ الْعالَمينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا بابَ حِطَّهٍ الَّذى مَنْ دَخَلَهُ كانَ مِنَ الْآمِنينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا عَيْبَهَ عِلْمِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا مَوْضِعَ سِرِّ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا ثارَ اللَّهِ وَابْنَ ثارِهِ وَالْوِتْرَ الْمَوْتُورَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ وَعَلى الْأَرْواحِ الّتى حَلَّتْ بِفِناۤئِكَ، وَاَناخَتْ بِرَحْلِكَ، بِاَبى اَنْتَ وَاُمّى وَنَفْسى يا اَبا عَبْدِ اللَّهِ، لَقَدْ عَظُمَتِ الْمُصيبَهُ وَجَلَّتِ الرَّزِيَّهُ بِكَ عَلَيْنا وَعَلى جَميعِ اَهْلِ الْأِسْلامِ، فَلَعَنَ اللَّهُ اُمَّهً اَسَّسَتْ اَساسَ الظُّلْمِ وَالْجَوْرِ عَلَيْكُمْ اَهْلَ الْبَيْتِ، وَلَعَنَ اللَّهُ اُمَّهً دَفَعَتْكُمْ عَنْ مَقامِكُمْ، وَ اَزالَتْكُمْ عَنْ مَراتِبِكُمْ الَّتى رَتَّبَكُمُ اللَّهُ فيها، بِاَبى اَنْتَ وَاُمّى وَنَفْسى يا اَبا عَبْدِاللَّهِ، اَشْهَدُ لَقَدِ اقْشَعَرَّتْ لِدِماۤئِكُمْ اَظِلَّهُ الْعَرْشِ مَعَ اَظِلَّهِ الْخَلاۤئِقِ، وَبَكَتْكُمُ السَّماۤءُ وَالْأَرْضُ، وَسُكّانُ الْجِنانِ وَالْبَرِّ وَالْبَحْرِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْكَ عَدَدَ ما فى عِلْمِ اللَّهِ، لَبَّيْكَ داعِيَ اللَّهِ، اِنْ كانَ لَمْ يُجِبْكَ بَدَنى عِنْدَ اسْتِغاثَتِكَ، وَلِسانى عِنْدَ اسْتِنْصارِكَ، فَقَدْ اَجابَكَ قَلْبى وَسَمْعى وَبَصَرى سُبْحانَ رَبِّنا اِنْ كانَ وَعْدُ رَبِّنا لَمَفْعُولاً، اَشْهَدُ اَ نَّكَ طُهْرٌ طاهِرٌ مُطَهَّرٌ، مِنْ طُهْرٍ طاهِرٍ

مُطَهَّرٍ، طَهُرْتَ وَطَهُرَتْ بِکَ الْبِلادُ، وَطَهُرَتْ اَرْضٌ اَنْتَ بِها، وَطَهُرَ حَرَمُکَ، اَشْهَدُ اَنَّکَ قَدْ اَمَرْتَ بِالْقِسْطِ وَالْعَدْلِ وَدَعَوْتَ اِلَیْهِما، وَاَنَّکَ صادِقٌ صِدّیقٌ، صَدَقْتَ فیما دَعَوْتَ اِلَیْهِ، وَاَنَّکَ ثارُ اللَّهِ فِی الْأَرْضِ، وَاَشْهَدُ اَنَّکَ قَدْ بَلَّغْتَ عَنِ اللَّهِ، وَعَنْ جَدِّکَ رَسُولِ اللَّهِ، وَعَنْ اَبیکَ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، وَعَنْ اَخیکَ الْحَسَنِ، وَنَصَحْتَ وَجاهَدْتَ فی سَبیلِ اللَّهِ، وَعَبَدْتَهُ مُخْلِصاً حَتّی اَتیکَ الْیَقینُ، فَجَزاکَ اللَّهُ خَیْرَ جَزآءِ السَّابِقینَ، وَصَلَّی اللَّهُ عَلَیْکَ وَسَلَّمَ تَسْلیماً، اَللّهُمَّ صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَصَلِّ عَلَی الْحُسَیْنِ، الْمَظْلُومِ الشَّهیدِ الرَّشیدِ، قَتیلِ الْعَبَراتِ وَاَسیرِ الْکُرُباتِ صَلوةً نامِیَةً زاکِیَةً مُبارَکَةً، یَصْعَدُ اَوَّلُها وَلا یَنْفَدُ آخِرُها، اَفْضَلَ ما صَلَّیْتَ عَلی اَحَدٍ مِنْ اَوْلادِ اَنْبیآئِکَ الْمُرْسَلینَ، یا اِلهَ الْعالَمینَ. آنگاه قبر مطهر را ببوس و روی راست خود را بر قبر گذار و بعد از آن روی چپ را آنگاه دور قبر بگرد و طواف کن و چهار جانب قبر را ببوس شیخ مفید رحمه الله فرموده آنگاه برو بسوی قبر علیّ بن الحُسین علیه السلام و بایست نزد قبر آن جناب و بگو: اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الصِّدّیقُ الطَّیِّبُ، الزَّکِیُّ الْحَبیبُ الْمُقَرَّبُ، وَابْنُ رَیْحانَهِ رَسُولِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ مِنْ شَهیدٍ مُحْتَسِبٍ، وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَکاتُهُ، ما اَکْرَمَ مَقامَکَ، وَاَشْرَفَ مُنْقَلَبَکَ، اَشْهَدُ لَقَدْ شَکَرَ اللَّهُ سَعْیَکَ وَاَجْزَلَ ثَوابَکَ، وَاَلْحَقَکَ بِالذِّرْوَهِ الْعالِیَهِ، حَیْثُ الشَّرَفُ کُلُّ الشَّرفِ، وَفِی الْغُرَفِ [السَّامِیَهِ] کَما مَنَّ عَلَیْکَ مِنْ قَبْلُ، وَجَعَلَکَ مِنْ اَهْلِ الْبَیْتِ الَّذینَ اَذْهَبَ اللَّهُ عَنْهُمُ الرِّجْسَ، وَطَهَّرَهُمْ تَطْهیراً، صَلَواتُ اللَّهِ عَلَیْکَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَکاتُهُ وَرِضْوانُهُ، فَاشْفَعْ اَیُّهَا السَّیِّدُ الطَّاهِرُ اِلی رَبِّکَ، فی حَطِّ الْأَثْقالِ عَنْ ظَهْری وَتَخْفیفِها عَنّی وَارْحَمْ ذُلّی وَخُضُوعی لَکَ، وَ لِلسَّیِّدِ اَبیکَ، صَلَّی اللَّهُ عَلَیْکُما، پس بچسبان خود را بر قبر

و بگو: زادَ اللَّهُ فی شَرَفِکَمْ فِی الْاٰخِرَهِ، کَما شَرَّفَکَمْ فِی الدُّنْیا، وَاَسْعَدَکُمْ کَما اَسْعَدَ بِکَمْ، وَاَشْهَدُ اَ نَّکَمْ اَعْلامُ الدّینِ، وَنُجُومُ الْعالَمینَ، وَاَلسَّلامُ عَلَیْکُمْ وَرَحْمَهُ اللَّهِ وَبَرَکاتُهُ. پس رو کن بسوی شهدا و بگو: اَلسَّلامُ عَلَیْکُمْ یا اَنْصارَ اللَّهِ وَاَنْصارَ رَسُولِهِ، وَاَنْصارَ عَلِیِ ّبْنِ اَبیطالِبٍ وَاَنْصارَ فاطِمَهَ، وَاَنْصارَ الْحَسَنِ وَالْحُسَیْنِ وَاَنْصارَ الْاِسْلامِ، اَشْهَدُ اَنَّکُمْ لَقَدْ نَصَحْتُمْ للَّهِ وَجاهَدْتُمْ فی سَبیلِهِ، فَجَزاکُمُ اللَّهُ عَنِ الْاِسْلامِ وَاَهْلِهِ اَفْضَلَ الْجَزآءِ، فُزْتُمْ وَاللَّهِ فَوْزاً عَظیماً، یا لَیْتَنی کُنْتُ مَعَکُمْ فَاَفُوزَ فَوْزاً عَظیماً، اَشْهَدُ اَنَّکُمْ اَحْیآءٌ عِنْدَ رَبِّکُمْ تُرْزَقُونَ، اَشْهَدُ اَنَّکُمُ الشُّهَدآءُ وَالسُّعَدآءُ، وَاَنَّکُمُ الْفآئِزُونَ فی دَرَجاتِ الْعُلی واَلسَّلامُ عَلَیْکُمْ وَرَحْمَهُ اللَّهِ وَبَرَکاتُهُ.

بعد از آن بازگرد و بیا نزدیک سر مبارک آن حضرت و نماز زیارت بکن و دعا کن برای خود و پدر و مادر خود و برای برادران مؤمن و بدان که سید بن طاوس برای حضرت علیّ اکبر و شهداء قدَّس اللّهُ اَرْواحَهُمْ زیارتی مشتمل بر اسامی آنها نقل کرده ما به ملاحظه اختصار و شیوع و اشتهار آن آنرا ذکر ننمودیم

دویّم زیارت نیمه رجب

زیارت نیمه رجب غیر از زیارتی که گذشت و آن زیارتی است که شیخ مفید رحمه الله در مزار نقل کرده که از زیارات مخصوصه نصف رجب است که آنرا غفیله می گویند یعنی نیمه رجب را غفیله می گویند نه زیارت را به سبب غفلت عامّه مردم از فضیلت آن پس چون قصد کردی زیارت آن حضرت را در این وقت و آمدی در صحن شریف پس داخل شو یعنی در حرم مطهّر و سه مرتبه بگو اَللّهُ اَکْبَرُ و بایست در نزد قبر منوّر و بگو:

اَلسَّلامُ عَلَیْکُمْ یا آلَ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکُمْ یا صِفْوَهَ

اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكُمْ يا خِيَرَةَ اللَّهِ مِنْ خَلْقِهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكُمْ يا سادَةَ السَّاداتِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكُمْ يا لُيُوثَ الْغاباتِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكُمْ يا سُفُنَ النَّجاهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا اَبا عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ عِلْمِ الْأَنْبِياءِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكاتُهُ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ آدَمَ صِفْوَهِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ نُوحٍ نَبِيِّ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ اِبْراهيمَ خَليلِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ اِسْماعيلَ ذَبيحِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ مُوسى كَليمِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ عيسى رُوحِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ مُحَمَّدٍ حَبيبِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ مُحَمَّدٍ الْمُصْطَفى اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ عَلِيٍّ الْمُرْتَضى اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ فاطِمَةَ الزَّهْراءِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ خَديجَةَ الْكُبْرى اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا شَهيدُ بْنَ الشَّهيدِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا قَتيلُ بْنَ الْقَتيلِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وَلِيَّ اللَّهِ وَابْنَ وَلِيِّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا حُجَّةَ اللَّهِ وَابْنَ حُجَّتِهِ عَلى خَلْقِهِ، اَشْهَدُ اَنَّكَ قَدْ اَقَمْتَ الصَّلوهَ، وَآتَيْتَ الزَّكوهَ، وَاَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ، وَنَهَيْتَ عَنْ الْمُنْكَرِ، وَرُزِئْتَ بِوالِدَيْكَ، وَجاهَدْتَ عَدُوَّكَ وَاَشْهَدُ اَنَّكَ تَسْمَعُ الْكَلامَ، وَتَرُدُّ الْجَوابَ، وَاَنَّكَ حَبيبُ اللَّهِ وَخَليلُهُ وَنَجيبُهُ، وَصَفِيُّهُ وَابْنُ صَفِيِّهِ، يا مَوْلايَ وَابْنَ مَوْلايَ، زُرْتُكَ مُشْتاقاً فَكُنْ لى شَفيعاً اِلَى اللَّهِ، يا سَيِّدى وَاَسْتَشْفِعُ اِلَى اللَّهِ بِجَدِّكَ سَيِّدِ النَّبِيّينَ، وَبِابيكَ سَيِّدِ الْوَصِيّينَ، وَبِاُمِّكَ فاطِمَةَ سَيِّدَهِ نِساءِ الْعالَمينَ، اَلا لَعَنَ اللَّهُ قاتِليكَ، وَلَعَنَ اللَّهُ ظالِميكَ، وَلَعَنَ اللَّهُ سالِبيكَ وَمُبْغِضيكَ، مِنَ الْأَوَّلينَ وَالْآخِرينَ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلى سَيِّدِنا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبينَ الطَّاهِرينَ. آنگاه قبر مطهّر را ببوس و متوجه شو بسوى علىّ بن الحُسين عليهما السلام و آن جناب را زيارت كن و بگو: اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا مَوْلايَ وَابْنَ مَوْلايَ، لَعَنَ اللَّهُ قاتِليكَ، وَلَعَنَ اللَّهُ

ظالِمیکَ، اِنّی اَتَقَرَّبُ اِلَی اللَّهِ بِزِیارَتِکَمْ وَبِمَحَبَّتِکَمْ، وَاَبَرَءُ اِلَی اللَّهِ مِنْ اَعْدآئِکَمْ، وَالسَّلامُ عَلَیْکَ یا مَوْلایَ وَرَحْمَهُ اللَّهِ وَبَرَکاتُهُ. پس برو تا برسی به قبور شهداء رضوان اللّه علیهم پس بایست و بگو: اَلسَّلامُ عَلَی الْأَرْواحِ الْمُنیخَهِ بِقَبْرِ اَبی عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَیْنِ عَلَیْهِ السَّلامُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکُمْ یا طاهِرینَ مِنَ الدَّنَسِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکُمْ یا مَهْدِیُّونَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکُمْ یا اَبْرارَ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکُمْ وَعَلَی الْمَلائِکَهِ الْحآفّینَ بِقُبُورِکُمْ اَجْمَعینَ، جَمَعَنَا اللَّهُ وَاِیّاکُمْ فی مُسْتَقَرِّ رَحْمَتِهِ وَتَحْتِ عَرْشِهِ، اِنَّهُ اَرْحَمُ الرَّاحِمینَ، وَالسَّلامُ عَلَیْکُمْ وَرَحْمَهُ اللَّهِ وَبَرَکاتُهُ. بعد از آن برو به حرم عباس بن امیرالمؤمنین علیهما السلام چون برسی به آنجا بایست بر در قبّه آن جناب و بگو سَلامُ اللّه وَ سَلامُ مَلائِکَتِهِ الْمُقَرَّبینَ تا آخر زیارت آن حضرت که پیش از این گذشت.

سیّم زیارت نیمه شعبان

زیارت نیمه شعبان است بدان که احادیث بسیار در فضیلت زیارت آن حضرت در نیمه شعبان وارد شده است و بس است در این باب آنکه به چندین سند معتبر از حضرت امام زین العابدین و امام جعفر صادق علیهما السلام وارد شده که هر که خواهد مُصافحه کند با او صد وبیست و چهار هزار پیغمبر پس باید که زیارت کند قبر ابی عبداللّه الحسین علیه السلام را در نیمه شعبان بدرستی که [ملائکه و] ارواح پیغمبران رخصت می طلبند و به زیارت آن حضرت می آیند پس خوشا به حال آنکه مصافحه کند با ایشان و ایشان مصافحه کنند با او و با ایشانند پنج پیغمبر اولوالعزم نوح و ابراهیم و موسی و عیسی و محمّد صَلَّی اللَّهُ عَلَیْه و آله و علیهم اجمعین راوی گفت پرسیدم که به چه سبب ایشان را اولوالعزم می نامند فرمود به

جهت آنکه ایشان مبعوث شده اند به مشرق و مغرب و جنّ و انس و امّا الفاظ زیارت پس دو نحو نقل شده یکی همان زیارت است که برای اوّل رجب نقل شد دیگر زیارتی است که شیخ کفعمی در کتاب بلد الأمین از حضرت صادق علیه السلام نقل کرده و آن زیارت چنین است می ایستی نزد قبر آن حضرت و می گوئی:

اَلْحَمْدُ للَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظیم، وَالسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْعَبْدُ الصَّالِحُ الزَّکیُّ، اوُدِعُکَ شَهادَةً مِنّی لَکَ تُقَرِّبُنی اِلَیْکَ فی یَوْمِ شَفاعَتِکَ، اَشْهَدُ اَنَّکَ قُتِلْتَ وَلَمْ تَمُتْ، بَلْ بِرَجآءِ حَیوتِکَ حَیِیَتْ قُلُوبُ شیعَتِکَ، وَبِضِیآءِ نُورِکَ اهْتَدَی الطَّالِبُونَ اِلَیْکَ، وَاَشْهَدُ اَنَّکَ نُورُ اللَّهِ الَّذی لَمْ یُطْفَأْ وَلا یُطْفَأُ اَبَداً، وَاَنَّکَ وَجْهُ اللَّهِ الَّذی لَمْ یَهْلِکْ وَلا یُهْلَکُ اَبَداً، وَاَشْهَدُ اَنَ هذِهِ التُّرْبَةَ تُرْبَتُکَ، وَهذَا الْحَرَمَ حَرَمُکَ، وَهذَا الْمَصْرَعَ مَصْرَعُ بَدَنِکَ، لا ذَلیلَ وَاللَّهِ مُعَزُّکَ، وَلا مَغْلُوبَ وَاللَّهِ ناصِرُکَ، هذِهِ شَهادَةٌ لی عِنْدَکَ اِلی یَوْمِ قَبْضِ رُوحی بِحَضْرَتِکَ، وَالسَّلامُ عَلَیْکَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَکاتُهُ. تا روز گرفتن جانم در حضور تو و سلام بر تو و رحمت خدا و برکاتش

چهارم زیارت شبهای قدر

زیارت شبهای قدر است بدان که احادیث در فضیلت زیارت امام حسین علیه السلام در ماه مبارک رمضان خصوص شب اوّل و نیمه و آخر آن و در خصوص شب قدر بسیار است و از حضرت امام محمد تقی علیه السلام منقول است که هرکه زیارت کند امام حسین علیه السلام را در شب بیست و سیّم ماه رمضان و آن شبی است که امید هست شب قدر باشد و در آن شب هر امر محکمی جدا و مقدّر می شود مصافحه کنند با او روح بیست و چهار هزار [ملک و]

پیغمبر که همه رخصت می طلبند از خدا در زیارت آن حضرت در این شب و در حدیث معتبر دیگر از حضرت صادق علیه السلام مروی است که چون شب قدر می شود منادی از آسمان هفتم از بطنان عرش ندا می کند که حق تعالی آمرزید هرکه را که به زیارت قبر حسین علیه السلام آمده و در روایت است که هرکه شب قدر نزد قبر آن حضرت باشد و دو رکعت نماز گذارد نزد آن حضرت یا آنچه که میسّر شود و از حق تعالی سؤال کند بهشت را و پناه برد از آتش حق تعالی به او عطا فرماید سؤال او را و پناه دهد او را از آتش و ابن قولویه از حضرت صادق علیه السلام روایت کرده که هرکه زیارت کند قبر امام حسین علیه السلام را در ماه رمضان و بمیرد در راه زیارت از برای او عرض و حسابی نخواهد بود و به او بگویند که داخل بهشت شو بدون خوف و بیم و امّا الفاظی که زیارت کرده می شود حضرت امام حسین علیه السلام به آن در لیله قدر پس چنان است که شیخ مفید و محمّد بن المشهدی و ابن طاوس و شهید علیهم السلام در کتب مزار ذکر نموده اند و آن زیارت را مختصّ به این شب و عیدَین یعنی روز عید فطر و قربان قرار داده اند و شیخ محمّد بن المشهدی به اسناد معتبر خود آن را از حضرت صادق علیه السلام روایت کرده و گفته که آن حضرت فرمودند وقتی که اراده کردی زیارت کنی ابی عبدالله الحسین علیه السلام را پس برو به مشهد آن حضرت بعد

از آنکه غُسل کرده باشی و پوشیده باشی پاکیزه ترین جامه های خود را پس چون ایستادی نزد قبر آن حضرت پس روی خود را به جانب آن حضرت کن و قبله را میان دو کتف خود قرار دِه و بگو:

اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ اَميرِ الْمُؤْمِنينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ الصِّديقَةِ الطَّاهِرَةِ، فاطِمَةَ سَيِّدَةِ نِساۤءِ الْعالَمينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا مَوْلاىَ يا اَبا عَبْدِ اللَّهِ، وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكاتُهُ، اَشْهَدُ اَنَّكَ قَدْ اَقَمْتَ الصَّلوةَ، وَآتَيْتَ الزَّكوةَ، وَاَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَيْتَ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَتَلَوْتَ الْكِتابَ حَقَّ تِلاوَتِهِ، وَجاهَدْتَ فِى اللَّهِ حَقَّ جِهادِهِ، وَصَبَرْتَ عَلَى الْأَذى فى جَنْبِهِ مُحْتَسِباً حَتّى اَتيكَ الْيَقينُ، اَشْهَدُ اَنَّ الَّذينَ خالَفُوكَ وَحارَبُوكَ، وَالَّذينَ خَذَلُوكَ، وَالَّذينَ قَتَلُوكَ مَلْعُونُونَ عَلى لِسانِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِ، وَقَدْ خابَ مَنِ افْتَرى لَعَنَ اللَّهُ الظَّالِمينَ لَكُمْ مِنَ الْأَوَّلينَ وَالْأخِرينَ، وَضاعَفَ عَلَيْهِمُ الْعَذابَ الْأَليمَ، اَتَيْتُكَ يا مَوْلاىَ يَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ زائِراً عارِفاً بِحَقِّكَ، مُوالِياً لِأَوْلِياۤئِكَ، مُعادِياً لِأَعْداۤئِكَ، مُسْتَبْصِراً بِالْهُدَى الَّذى اَنْتَ عَلَيْهِ، عارِفاً بِضَلالَةِ مَنْ خالَفَكَ، فَاشْفَعْ لى عِنْدَ رَبِّكَ. پس بچسبان خود را بر قبر و روی خود را بر آن گذار پس می روی به جانب سَرِ مقدّس و می گوئی: اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا حُجَّةَ اللَّهِ فى اَرْضِهِ وَسَماۤئِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلى رُوحِكَ الطَّيِّبِ، وَجَسَدِكَ الطَّاهِرِ، وَعَلَيْكَ السَّلامُ يا مَوْلاىَ، وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكاتُهُ. پس بچسبان خود را به قبر و ببوس آنرا و بگذار صورت خود را بر آن و بگرد به جانب سر پس دو رکعت نماز زیارت گذار و نماز کن بعد از آن دو رکعت آنچه میسّر شود تو را پس از آن برو به سمت پا و زیارت کن علیّ بن الحسین علیهما

السـلام را و بگو: اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا مَوْلایَ وَابْنَ مَوْلایَ، وَرَحْمَةُ اللّهِ وَبَرَکاتُهُ، لَعَنَ اللّهُ مَنْ ظَلَمَکَ وَلَعَنَ اللّهُ مَنْ قَتَلَکَ، وَضاعَفَ عَلَيْهِمُ الْعَذابَ الْأَليمَ. و دعا کن به آنچه می خواهی پس زیارت کن شـهدا را در حالیکه میل کنی از سـمت پا بطرف قبله پس بگو اَلسَّلامُ عَلَيْكُمْ اَيُّهَا الصِّدّيقُونَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكُمْ اَيُّهَا الشُّهَداءُ الصّابِرُونَ، اَشْهَدُ اَنَّكُمْ جاهَدْتُمْ فی سَبيلِ اللّهِ، وَصَبَرْتُمْ عَلَی الْأَذی فی جَنْبِ اللّهِ، وَنَصَحْتُمْ لِلّهِ وَلِرَسُولِهِ، حَتّی اَتيكُمُ الْيَقينُ، اَشْهَدُ اَنَّكُمْ اَحْیاءٌ عِنْدَ رَبِّكُمْ تُرْزَقُونَ، فَجَزاكُمُ اللّهُ عَنِ الْإِسْلامِ وَاَهْلِهِ اَفْضَلَ جَزاءِ الْمُحْسِنينَ، وَجَمَعَ بَيْنَنا وَبَيْنَكُمْ فی مَحَلِّ النَّعيمِ. پس می روی به زیارت عبّاس بن امیرالمؤمنین علیهما السـلام همین که رسـیدی آنجـاو ایسـتادی نزد آن جنـاب بگو: اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَابْنَ اَميرِ الْمُؤْمِنينَ اَلسَّلامُ عَلَيْكَ اَيُّهَا الْعَبْدُ الصّالِحُ، الْمُطيعُ لِلّهِ وَلِرَسُولِهِ، اَشْهَدُ اَنَّكَ قَدْ جاهَدْتَ وَنَصَحْتَ وَصَبَرْتَ حَتّی اَتيكَ الْيَقينُ، لَعَنَ اللّهُ الظّالِمينَ لَكُمْ مِنَ الْأَوَّلينَ وَالْأخِرينَ، وَاَلْحَقَهُمْ بِدَرْكِ الْجَحيمِ. پس نماز تطوّع کند در مسجد آن جناب هرچه خواهد و بیرون رود.

پنجم زیارت حضرت امام حسین در عید فطر و قربان

زیارت حضـرت امام حسـین علیه السـلام است در عید فطر و قربان به سـند معتبر از حضرت صادق علیه السلام منقول است که هرکه در یک شب از سه شب قبر امام حسـین علیه السـلام را زیارت کنـد گناهان گذشـته و آینده اش آمرزیده شود شب عید فطر یا شب عید اَضْحی یا شب نیمه شعبان و به روایت معتبر از حضـرت موسـی بن جعفر علیهما السلام منقول است که فرمود سه شب است که هرکه زیارت کند حضـرت امام حسـین علیه السـلام را در آن شبها گناهان گذشته و آینده اش آمرزیده شود شب نصف شعبان و شب بیست و سیّم ماه رمضان و

شب عید یعنی شب عید فطر و از حضرت صادق علیه السلام منقول است که کسی که زیارت کند امام حسین علیه السلام را در شب نیمه شعبان و شب عید فطر و شب عرفه در یک سال بنویسد حق تعالی برای او هزار حجّ مبرور و هزار عمره مقبوله و برآورد از برای او هزار حاجت دنیا و آخرت واز حضرت امام محمد باقر علیه السلام مروی است که هرکه شب عرفه در زمین کربلا باشد و بماند آنجا تا زیارت روز عید کند و برگردد نگاه دارد حق تعالی او را از شرّ آن سال بدان که علماء از برای این دو عید شریف دو زیارت نقل کرده اند یکی زیارت سابقه که به جهت لیالی قدر ذکر شد و دیگر این زیارت است و از کلمات ایشان ظاهر می شود که زیارت سابقه مال روزهای عیدَیْن است و این زیارت مال شبهای عیدین فرموده اند چون اراده کنی زیارت آن حضرت را در این دو شب پس بایست بر دَرِ قبّه مطهّره و نظر بیفکن به جانب قبر و بگو به جهت اِستیذان: یا مَوْلایَ یا اَباعَبْدِاللّهِ یَا بْنَ رَسُولِ اللّهِ، عَبْدُکَ وَابْنُ اَمَتِکَ الذَّلیلُ بَیْنَ یَدَیْکَ، وَالْمُصَغَّرُ فی عُلُوِّ قَدْرِکَ، وَالْمُعْتَرِفُ بِحَقِّکَ، جاءَکَ مُسْتَجیراً بِکَ، قاصِداً اِلی حَرَمِکَ، مُتَوَجِّهاً اِلی مَقامِکَ، مُتَوَسِّلاً اِلَی اللّهِ تَعالی بِکَ، ءَاَدْخُلُ یا مَوْلایَ، ءَاَدْخُلُ یا وَلِیَّ اللّهِ، ءَاَدْخُلُ یا مَلائِکَةَ اللّهِ الْمُحْدِقینَ بِهذَا الْحَرَمِ، الْمُقیمینَ فی هذا الْمَشْهَدِ. * پس اگر دلت خاشع شد وچشمت گریان شد داخل شو و مقدّم دار پای راست را برپای چپ وبگو: بِسْمِ اللّهِ وَبِاللّهِ، وَ فی سَبیلِ اللّهِ، وَعَلی مِلَّهِ رَسُولِ اللّهِ، اَللّهُمَّ اَنْزِلْنی مُنْزَلاً مُبارَکاً، وَاَنْتَ

خَيْرُ الْمُنْزِلينَ. پس بگو اَللّهُ اَكْبَرُ كَبيراً، وَالْحَمْدُ للّهِ كَثيراً، وَسُبْحانَ اللّهِ بُكْرَةً وَاَصيلاً، وَالْحَمْدُ للّهِ الْفَرْدِ الصَّمَدِ، الْماجِدِ الْأَحَدِ، الْمُتَفَضِّلِ الْمَنَّانِ، الْمُتَطَوِّلِ الحَنَّانِ، الَّذى مِنْ تَطَوُّلِهِ سَهَّلَ لى زِيارَةَ مَوْلاىَ بِاِحْسانِهِ، وَلَمْ يَجْعَلْنى عَنْ زِيارَتِهِ مَمْنُوعاً، وَلا عَنْ ذِمَّتِهِ مَدْفُوعاً، بَلْ تَطَوَّلَ وَمَنَحَ. پس داخل شو و چون به ميان روضه رسيدى بايست محاذى قبر مطهّر با حال خضوع و گريه و تضرّع و بگو: اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ آدَمَ صَفْوَةِ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ نُوحٍ اَمينِ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ اِبْراهيمَ خَليلِ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ مُوسى كَليمِ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ عيسى رُوحِ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ حَبيبِ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ عَلِيٍّ حُجَّةِ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ اَيُّهَا الْوَصِيُّ الْبَرُّ التَّقِيُّ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا ثارَ اللّهِ وَابْنَ ثارِهِ، وَالْوِتْرَ الْمَوْتُورَ، اَشْهَدُ اَنَّكَ قَدْ اَقَمْتَ الصَّلوةَ، وَآتَيْتَ الزَّكاةَ، وَاَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ، وَنَهَيْتَ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَجاهَدْتَ فى اللّهِ حَقَ جِهادِهِ حَتّى اسْتُبيحَ حَرَمُكَ، وَقُتِلْتَ مَظْلُوماً. پس بايست در نزد سَرِ مقدّس با دل خاشع وچشم گريان و بگو: اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا اَبا عَبْدِ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ رَسُولِ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ سَيِّدِ الْوَصِيّينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ فاطِمَةَ الزَّهْراءِ، سَيِّدَةِ نِساءِ الْعالَمينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا بَطَلَ الْمُسْلِمينَ، يا مَوْلاىَ اَشْهَدُ اَنَّكَ كُنْتَ نُوراً فِى الْأَصْلابِ الشَّامِخَةِ، وَالْأَرْحامِ الْمُطَهَّرَةِ، لَمْ تُنَجِّسْكَ الْجاهِلِيَّةُ بِاَنْجاسِها، وَلَمْ تُلْبِسْكَ مِنْ مُدْلَهِمَّاتِ ثِيابِها، وَاَشْهَدُ اَنَّكَ مِنْ دَعآئِمِ الدّينِ، وَاَرْكانِ الْمُسْلِمينَ، وَمَعْقِلِ الْمُؤْمِنينَ، وَاَشْهَدُ اَنَّكَ الْإِمامُ الْبَرُّ التَّقِيُّ الرَّضِيُّ الزَّكِيُ الْهادِى الْمَهْدِيُّ، وَاَشْهَدُ اَنَّ الْأَئِمَّةَ مِنْ وُلْدِكَ كَلِمَةُ التَّقْوى وَاَعْلامُ الْهُدى وَالْعُرْوَةُ الْوُثْقى وَالْحُجَّةُ عَلى اَهْلِ

الـدُّنْيا. پس بچسبان خود را به قبر و بگو: اِنَّا للّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ راجِعُونَ، يـا مَوْلاىَ اَنـا مُوالٍ لِوَلِيِّكُمْ، وَمُعادٍ لِعَـدُوِّكُمْ، وَاَ نا بِكُمْ مُؤْمِنٌ وَبِاِيـابِكُمْ، مُوقِنٌ بِشَرايعِ دينى وَخَواتيمِ عَمَلى وَقَلْبى لِقَلْبِكُمْ سِـلْمٌ، وَاَمْرى لِاَمْرِكُمْ مُتَّبِعٌ، يـا مَوْلاىَ اَتَيْتُـكَ خائِفاً فَآمِنّى وَاَتَيْتُكَ مُسْتَجيراً فَاَجِرْنى وَاَتَيْتُكَ فَقيراً فَاَغْنِنى سَيِّدى وَمَوْلاىَ، اَنْتَ مَوْلاىَ حُجَّةُ اللّٰهِ عَلَى الْخَلْقِ اَجْمَعينَ، آمَنْتُ بِسِرِّكُمْ وَ عَلانِيَتِكُمْ، وَبِظاهِرِكُمْ وَباطِنِكُمْ، وَاَوَّلِكُمْ وَآخِرِكُمْ، وَاَشْهَدُ اَنَّكَ التّالى لِكِتابِ اللّٰهِ، وَاَمينُ اللّٰهِ الـدَّاعى اِلَى اللّٰهِ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ، لَعَنَ اللّٰهُ اُمَّةً ظَلَمَتْكَ وَ اُمَّةً قَتَلَتْكَ، وَلَعَنَ اللّٰهُ اُمَّةً سَمِعَتْ بِذلِكَ فَرَضِيَتْ بِهِ. پس دو ركعت نماز نزدسر آن حضرت بكن وچون سلام گفتى بگو: اَللّٰهُمَ اِنّى لَكَ صَلَّيْتُ وَلَكَ رَكَعْتُ، وَلَكَ سَجَدْتُ، وَحْدَكَ لا شَريكَ لَكَ، فَاِنَّهُ لاتَجُوزُ الصَّلوةُ وَالرُّكُوعُ وَالسُّجُودُ اِلاَّ لَكَ، لِاَنَّكَ اَنْتَ اللّٰهُ الَّذى لا اِلٰهَ اِلاَّ اَنْتَ، اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَاَبْلِغْهُمْ عَنّى اَفْضَلَ السَّلامِ وَالتَّحِيَّةِ، وَارْدُدْ عَلَيَّ مِنْهُمُ السَّلامَ، اَللّٰهُمَّ وَهاتانِ الرَّكْعَتانِ هَدِيَّةٌ مِنّى اِلى سَيِّدِى الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِمَا السَّلامَ، اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَعَلَيْهِ، وَتَقَبَّلْهُما مِنّى وَاجْزِنى عَلَيْهِما اَفْضَلَ اَمَلى وَرَجآئى فيكَ وَفى وَلِيِّكَ يا وَلِيَّ الْمُؤْمِنينَ پس بچسبان خود را بر قبر و ببوس آنرا و بگو: اَلسَّلامُ عَلَى الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ الْمَظْلُومِ الشَّهيدِ قَتيلِ الْعَبَراتِ، وَاَسيرِ الْكُرُباتِ، اَللّٰهُمَّ اِنّى اَشْهَدُ اَنَّهُ وَلِيُّكَ، وَابْنُ وَلِيِّكَ وَصَفِيُّكَ الثّائِرُ بِحَقِّكَ اَكْرَمْتَهُ بِكَرامَتِكَ، وَخَتَمْتَ لَهُ بِالشَّهادَةِ، وَجَعَلْتَهُ سَيِّداً مِنَ السّادَةِ، وَقآئِداً مِنَ الْقادَةِ، وَاَكْرَمْتَهُ بِطيبِ الْوِلادَةِ، وَاَعْطَيْتَهُ مَواريثَ الْأَنْبِيآءِ، وَجَعَلْتَهُ حُجَّةً عَلى خَلْقِكَ مِنَ الْأَوْصِيآءِ، فَاَعْذَرَ فِى الدُّعآءِ، وَمَنَحَ النَّصيحَةَ، وَبَذَلَ مُهْجَتَهُ فيكَ، حَتّى اسْتَنْقَذَ عِبادَكَ مِنَ الْجَهالَةِ، وَحَيْرَةِ الضَّلالَةِ، وَقَدْ تَوازَرَ عَلَيْهِ مَنْ غَرَّتْهُ

الدُّنْیا، وَباعَ حَظَّهُ مِنَ الْاٰخِرَهِ بِالْأَدْنی وَتَرَدّی فی هَواهُ، وَاَسْخَطَکَ وَاَسْخَطَ نَبِیَّکَ، وَاَطاعَ مِنْ عِبادِکَ اُولِی الشِّقاقِ وَالنِّفاقِ، وَحَمَلَهَ الْأَوْزارِ الْمُسْتَوْجِبینَ النّارَ، فَجاهَدَهُمْ فیکَ صابِراً مُحْتَسِباً مُقْبِلاً غَیْرَ مُدْبِرٍ، لا تَأْخُذُهُ فِی اللّهِ لَوْمَهُ لائِمٍ، حَتّی سُفِکَ فی طاعَتِکَ دَمُهُ، وَاسْتُبیحَ حَریمُهُ، اَللّهُمَّ الْعَنْهُمْ لَعْناً وَبیلاً، وَعَذِّبْهُمْ عَذاباً اَلیماً.

پس بگرد به جانب علیّ بن الحُسَیْن علیهما السلام و آن جناب در طرف پای مبارک حضرت حسین علیه السلام است پس بگو: اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا وَلِیَّ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ رَسُولِ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ خاتَمِ النَّبِیّینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ فاطِمَهَ سَیِّدَهِ نِساءِ الْعالَمینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْمَظْلُومُ الشَّهیدُ، بِاَبی اَنْتَ وَاُمّی عِشْتَ سَعیداً، وَقُتِلْتَ مَظْلُوماً شَهیداً. * پس رو کن بسوی قبور شهداء رِضْوانُ اللّهِ عَلَیْهِمْ و بگو اَلسَّلامُ عَلَیْکُمْ اَیُّهَا الذّابُّونَ عَنْ تَوْحیدِ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکُمْ بِما صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَی الدّارِ، بِاَبی اَنْتُمْ وَاُمّی فُزْتُمْ فَوْزاً عَظیماً. پس برو به مشهد عباس بن علیّ علیهما السلام و بایست نزد ضریح شریف آن جناب و بگو: اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْعَبْدُ الصّالِحُ وَالصِّدّیقُ الْمُواسی اَشْهَدُ اَنَّکَ آمَنْتَ بِاللّهِ، وَنَصَرْتَ ابْنَ رَسُولِ اللّهِ، وَدَعَوْتَ اِلی سَبیلِ اللّهِ، وَواسَیْتَ بِنَفْسِکَ، فَعَلَیْکَ مِنَ اللّهِ اَفْضَلُ التَّحِیَّهِ وَالسَّلام. * پس بچسبان خود را به قبر و بگو بِاَبی اَنْتَ وَاُمّی یا ناصِرَ دینِ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا ناصِرَ الْحُسَیْنِ الصِّدّیقِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا ناصِرَ الْحُسَیْنِ الشَّهیدِ، عَلَیْکَ مِنِّی السَّلامُ ما بَقیتُ وَبَقِیَ اللَّیْلُ وَالنَّهارُ. پس نماز کن در نزد سَرِ آن حضرت دو رکعت و بگو بعد از آن آنچه را که می گفتی در نزد سر حضرت حسین علیه السلام

یعنی بخوان دعاء اَللّٰهُمَّ اِنّی صَلَّیْتُ الخ پس بر گرد بسوی مشهد حسین علیه السلام و بمان در نزد آن حضرت آنچه خواهی مگر آنکه مستحبّ است آنجا را مکان بیتوته یعنی خوابگاه قرار ندهی

زیارت وداع

و چون خواهی وداع کنی آن حضرت را بایست در نزد سر و گریه کن و بگو: اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا مَوْلایَ، سَلامَ مُوَدِّعٍ لا قالٍ وَلا سَئِمٍ، فَاِنْ اَنْصَرِفْ فَلا عَنْ مَلالَةٍ، وَاِنْ اُقِمْ فَلاعَنْ سُوءِ ظَنٍّ بِما وَعَدَ اللّٰهُ الصّابِرینَ، یا مَوْلایَ لا جَعَلَهُ اللّٰهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنّی لِزِیارَتِکَ، وَرَزَقَنِیَ الْعَوْدَ اِلَیْکَ، وَالْمُقامَ فی حَرَمِکَ، وَالْکَوْنَ فی مَشْهَدِکَ، آمینَ رَبَّ الْعالَمینَ. * پس ببوس ضریح را وجمیع بدن خود را بر آن بمال بدرستی که آن باعث امان و حرز تو است و بیرون برو از نزد آنحضرت به طوری که رویت به جانب قبر باشد و پشت بر او مکن و بگو: اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا بابَ الْمَقامِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا شَریکَ الْقُرْآنِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا حُجَّةَ الْخِصامِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا سَفینَةَ النَّجاةِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکُمْ یا مَلائِکَةَ رَبِّی الْمُقیمینَ فی هٰذَا الْحَرَمِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَبَداً ما بَقیتُ وَبَقِیَ اللَّیْلُ وَالنَّهارُ و بگو اِنّا لِلّٰهِ وَاِنّا اِلَیْهِ راجِعُونَ، وَلا حَوْلَ وَلا قُوَّةَ اِلّا بِاللّٰهِ الْعَلِیِّ الْعَظیمِ.

پس برو بیرون و سید بن طاوس و محمّد بن المشهدی گفته اند پس در وقتی که چنین کردی مثل کسی مانی که زیارت کرده خدا را در عرش.

ششم زیارت امام حسین در روز عرفه

زیارت امام حسین علیه السلام در روز عرفه است بدان که آنچه از اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام در باب زیارت عرفه رسیده از کثرت اخبار و بسیاری فضیلت و ثواب زیاده از آنست که احصا شود و ما به جهت تشویق زائرین به ذکر چند حدیث اکتفا می نماییم به سند معتبر از بشیر دَهّان منقول است که گفت عرض کردم به خدمت حضرت صادق علیه السلام که گاه هست حجّ از من فوت

می شود و روز عرفه را نزد قبر امام حسین علیه السلام می گذرانم فرمود که نیک می کنی ای بشیر هر مؤمنی که به زیارت قبر امام حسین علیه السلام برود با شناسایی حق آن حضرت در غیر روز عید نوشته شود برای او ثواب بیست حجّ و بیست عمره مبروره مقبوله و بیست جهاد با پیغمبر مرسل یا امام عادل و هرکه زیارت کند آن حضرت را در روز عید بنویسد حق تعالی برای او ثواب صد حجّ و صد عمره و صد جهاد با پیغمبر مرسل یا امام عادل و هرکه زیارت کند آن حضرت را در روز عرفه با معرفت حقّ آن حضرت نوشته شود برای او ثواب هزار حجّ و هزار عمره پسندیده مقبوله و هزار جهاد با پیغمبر مرسل یا امام عادل گفتم کجا حاصل می شود برای من ثواب موقف عرفات پس آن حضرت نظر کرد بسوی من مانند کسی که خشمناک باشد و فرمود که ای بشیر هرگاه مؤمنی برود به زیارت قبر امام حسین علیه السلام در روز عرفه و غسل کند در نهر فرات پس متوجّه شود بسوی قبر آن حضرت بنویسد حق تعالی از برای او بهر گامی که برمی دارد حجّی که با همه مناسک به عمل آورده باشد و چنین گمان دارم که فرمود وعمره [غزوه و در احادیث کثیره بسیار معتبره وارد شده که حق تعالی در روز عرفه اوّل نظر رحمت بسوی زائران قبر حسین علیه السلام می افکند پیش از آنکه نظر به اهل موقف عرفات کند و در حدیث معتبر از رفاعه منقول است که حضرت صادق علیه السلام به من فرمود که

امسال حجّ کردی گفتم فدایت شوم زری نداشتم که به حج روم ولکن عرفه را نزد قبر امام حسین علیه السلام گذرانیدم فرمود که ای رفاعه هیچ کوتاهی نکردی از آنچه اهل منی در آن بودند اگر نه این بود که کراهت دارم که مردم ترک حجّ کنند هرآینه حدیثی برای تو می گفتم که هرگز ترک زیارت قبر آن حضرت نکنی پس ساعتی ساکت شد و بعد از آن فرمود که خبر داد مرا پدرم که هرکه بیرون رود بسوی قبر امام حسین علیه السلام و عارف به حقّ آن حضرت باشد و با تکبر نرود همراه او می شوند هزار ملک از جانب راست و هزار ملك از جانب چپ و نوشته شود برای او ثواب هزار حجّ و هزار عمره که با پیغمبر یا وصیّ پیغمبر کرده باشد و اما کیفیّت زیارت آن حضرت پس چنان است که علماء اَجلّه و رؤساء مذهب و ملّت فرموده اند چون خواستی آن حضرت را در این روز زیارت کنی پس اگر ممکن شد تو را که از فرات غسل کنی چنان کن و اگر نه از هر آبی که تو را ممکن باشد و پاکیزه ترین جامه های خود را بپوش و قصد زیارت آن حضرت کن در حالتی که به آرامی و وقار و تَاَنّی باشی پس چون به دَرِ حایر برسی بگو:

اَللَّهُ اَكْبَرُ و بگو اَللَّهُ اَكْبَرُ كَبيراً، وَاَلْحَمْدُ للَّهِ كَثيراً وَسُبْحانَ اللَّهِ بُكْرَةً وَاَصيلاً، وَالْحَمْدُ للَّهِ الَّذى هَدانا لِهذا وَما كُنَّا لِنَهْتَدِىَ لَوْلا اَنْ هَدانَا اللَّهُ، لَقَدْ جآئَتْ رُسُلُ رَبِّنا بِالْحَقِّ، اَلسَّلامُ عَلى رَسُولِ اللَّهِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، اَلسَّلامُ عَلى اَميرِ الْمُؤْمِنينَ، اَلسَّلامُ عَلى فاطِمَةَ

الزَّهْرآءِ، سَيِّدَهِ نِساۤءِ الْعالَمينَ، اَلسَّلامُ عَلَى الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ، اَلسَّلامُ عَلى عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ، اَلسَّلامُ عَلى مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ، اَلسَّلامُ عَلى جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، اَلسَّلامُ عَلى مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ، اَلسَّلامُ عَلى عَلِيِّ بْنِ مُوسى اَلسَّلامُ عَلى مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ، اَلسَّلامُ عَلى عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ، اَلسَّلامُ عَلَى الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ، اَلسَّلامُ عَلَى الْخَلَفِ الصَّالِحِ الْمُنْتَظَرِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا اَبا عَبْدِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ، عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ اَمَتِكَ الْمُوالى لِوَلِيِّكَ، الْمُعادى لِعَدُوِّكَ، اسْتَجارَ بِمَشْهَدِكَ، وَتَقَرَّبَ اِلَى اللَّهِ بِقَصْدِكَ، اَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذى هَدانى لِوِلايَتِكَ، وَخَصَّنى بِزِيارَتِكَ، وَسَهَّلَ لى قَصْدَكَ. پس داخل روضه شو و بايست محاذى سر و بگو: اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ آدَمَ صِفْوَهِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ نُوحٍ نَبِيِّ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ اِبْراهيمَ خَليلِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ مُوسى كَليمِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ عيسى رُوحِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ مُحَمَّدٍ حَبيبِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ اَميرِ الْمُؤْمِنينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا وارِثَ فاطِمَهَ الزَّهْرآءِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ مُحَمَّدٍ الْمُصْطَفى اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ عَلِيٍّ الْمُرْتَضى اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ فاطِمَهَ الزَّهْرآءِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ خَديجَهَ الْكُبْرى اَالسَّلامُ عَلَيْكَ يا ثارَ اللَّهِ وَابْنَ ثارِهِ، وَالْوِتْرَ الْمَوْتُورَ، اَشْهَدُ اَنَّكَ قَدْ اَقَمْتَ الصَّلوهَ، وَآتَيْتَ الزَّكاهَ، وَاَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ، وَنَهَيْتَ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَاَطَعْتَ اللَّهَ حَتّى اَتيكَ الْيَقينُ، فَلَعَنَ اللَّهُ اُمَّهً قَتَلَتْكَ، وَلَعَنَ اللَّهُ اُمَّهً ظَلَمَتْكَ، وَلَعَنَ اللَّهُ اُمَّهً سَمِعَتْ بِذلِكَ فَرَضِيَتْ بِهِ، يا مَوْلاىَ يا اَبا عَبْدِاللَّهِ، اُشْهِدُ اللَّهَ وَمَلآئِكَتَهُ وَاَنْبِيآئَهُ وَرُسُلَهُ، اَنّى بِكُمْ مُؤْمِنٌ وَبِاِيابِكُمْ مُوقِنٌ، بِشَرايِعِ دينى وَخَواتيمِ عَمَلى وَمُنْقَلَبى اِلى رَبّى فَصَلَواتُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ وَعَلى اَرْواحِكُمْ وَعَلى

اَجْسادِکُمْ وَعَلی شاهِدِکُمْ وَعَلی غآئِبِکَمْ، وَظاهِرِکُمْ وَباطِنِکَمْ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ خاتَمِ النَّبِیّینَ وَابْنَ سَیِّدِ الْوَصِیّینَ، وَابْنَ اِمامِ الْمُتَّقینَ، وَابْنَ قآئِدِ الْغُرِّ الْمُحَجَّلینَ اِلی جَنّاتِ النَّعیم، وَکَیْفَ لا تَکُونُ کَذلِکَ، وَاَنْتَ بابُ الْهُدی وَاِمامُ التُّقی وَالْعُرْوَهُ الْوُثْقی وَالْحُجَّهُ عَلی اَهْلِ الدُّنْیا وَخامِسُ اَصْحابِ الْکِسآءِ، غَذَتْکَ یَدُ الرَّحْمَهِ، وَرُضِعْتَ مِنْ ثَدْیِ الْأیمانِ، وَرُبّیتَ فی حِجْرِ الْاِسْلامِ، فَالنَّفْسُ غَیْرُ راضِیَهٍ بِفِراقِکَ، وَلا شاکَّهٍ فی حَیوتِکَ، صَلَواتُ اللَّهِ عَلَیْکِ وَعَلی آبائِکَ وَاَبْنآئِکَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا صَریعَ الْعَبْرَهِ السّاکِبَهِ، وَقَرینَ الْمُصیبَهِ الرّاتِبَهِ، لَعَنَ اللَّهُ اُمَّهً اسْتَحَلَّتْ مِنْکَ الْمَحارِمَ، [وَانْتَهَکَتْ فیکَ حُرْمَهَ الْاِسْلامِ فَقُتِلْتَ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْکَ مَقْهُوراً، وَاَصْبَحَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ بِکَ مَوْتُوراً، وَاَصْبَحَ کِتابُ اللَّهِ بِفَقْدِکَ مَهْجُوراً، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ وَعَلی جَدِّکَ وَاَبیکَ، وَاُمِّکَ وَاَخیکَ، وَعَلَی الْأَئِمَّهِ مِنْ بَنیکَ، وَعَلَی الْمُسْتَشْهَدینَ مَعَکَ، وَعَلَی الْمَلائِکَهِ الْحآفّینَ بِقَبْرِکَ، وَالشّاهِدینَ لِزُوّارِکَ، الْمُؤَمِّنینَ بِالْقَبُولِ عَلی دُعآءِ شیعَتِکَ، وَالسَّلامُ عَلَیْکَ وَرَحْمَهُ اللَّهِ وَبَرَکاتُهُ، بِاَبی اَنْتَ وَاُمّی یَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ بِاَبی اَنْتَ وَاُمّی یا اَبا عَبْدِ اللَّهِ، لَقَدْ عَظُمَتِ الرَّزِیَّهُ، وَجَلَّتِ الْمُصیبَهُ بِکَ عَلَیْنا، وَعَلی جَمیعِ اَهْلِ السَّمواتِ وَالْأَرْضِ، فَلَعَنَ اللَّهُ اُمَّهً اَسْرَجَتْ وَاَلْجَمَتْ وَتَهَیَّاَتْ لِقِتالِکَ، یا مَوْلایَ یا اَبا عَبْدِ اللَّهِ، قَصَدْتُ حَرَمَکَ، وَاَتَیْتُ مَشْهَدَکَ، اَسْئَلُ اللَّهَ بِالشَّأْنِ الَّذی لَکَ عِنْدَهُ وَبِالْمَحَلِّ الَّذی لَکَ لَدَیْهِ، اَنْ یُصَلِّیَ عَلی مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَاَنْ یَجْعَلَنی مَعَکُمْ فِی الدُّنْیا وَالْأخِرَهِ، بِمَنِّهِ وَجُودِهِ وَ کَرَمِهِ

نماز زیارت

پس ببوس ضریح را پس دو رکعت نماز کن در بالای سر و در این دو رکعت هر سوره که می خواهی بخوان و چون فارغ شدی بگو: اَللّهُمَّ اِنّی صَلَّیْتُ وَرَکَعْتُ وَسَجَدْتُ لَکَ، وَحْدَکَ لا شَریکَ لَکَ، لِأَنَّ الصَّلوهَ وَالرُّکُوعَ وَالسُّجُودَ لا تَکُونُ اِلاّ لَکَ، لِأَنَّکَ

اَنْتَ اللّٰهُ لا ـ اِلهَ اِلاّ ـ اَنْتَ، اَللّهُمَّ صَلِ عَلی مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَاَبْلِغْهُمْ عَنّی اَفْضَلَ التَّحِیَّهِ وَالسَّلام، وَارْدُدْ عَلَیَّ مِنْهُمُ التَّحِیَّهَ وَالسَّلامَ، اَللّهُمَّ وَهاتانِ الرَّکْعَتانِ هَدِیَّهٌ مِنّی اِلی مَوْلایَ وَسَیِّدی وَاِمامی الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ عَلَیْهِمَا السَّلامُ، اَللّهُمَ صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَتَقَبَّلْ ذلِکَ مِنّی وَاجْزِنی عَلی ذلِکَ اَفْضَلَ اَمَلی وَرَجآئی فیکَ وَفی وَلِیِّکَ، یا اَرْحَمَ الرَّاحِمینَ. پس برخیز و برو بسوی پای مبارک حضرت حُسَیْن علیه السلام و زیارت کن علیّ بن الحسین علیهما السلام را و سَر آن جناب در نزد پای ابی عبداللّه علیه السلام است پس بگو: اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ رَسُولِ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ نَبِیِّ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ الْحُسَیْنِ الشَّهیدِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الشَّهیدُ بْنُ الشَّهیدِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْمَظْلُومُ ابْنُ الْمَظْلُوم، لَعَنَ اللّهُ اُمَّهً قَتَلَتْکَ، وَلَعَنَ اللّهُ اُمَّهً ظَلَمَتْکَ، وَلَعَنَ اللّهُ اُمَّهً سَمِعَتْ بِذلِکَ فَرَضِیَتْ بِهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا مَوْلایَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا وَلِیَّ اللّهِ وَابْنَ وَلِیِّهِ، لَقَدْ عَظُمَتِ الْمُصیبَهُ وَجَلَّتِ الرَّزِیَّهُ بِکَ عَلَیْنا وَعَلی جَمیعِ الْمُؤْمِنینَ، فَلَعَنَ اللّهُ اُمَّهً قَتَلَتْکَ، وَاَبْرَءُ اِلَی اللّهِ وَاِلَیْکَ مِنْهُمْ فِی الدُّنْیا وَالْآخِرَهِ.

زیارت شهداء

پس توجه کن بجانب شهداء و زیارت کن ایشان را و بگو: اَلسَّلامُ عَلَیْکُمْ یا اَوْلِیآءَ اللّهِ وَاَحِبّآئَهُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکُمْ یا اَصْفِیآءَ اللّهِ وَاَوِدّآئَهُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکُمْ یا اَنْصارَ دینِ اللّهِ وَاَنْصارَ نَبِیّهِ، وَاَنْصارَ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، وَاَنْصارَ فاطِمَهَ سَیِّدَهِ نِسآءِ الْعالَمینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکُمْ یا اَنْصارَ اَبیمُحَمَّدٍ الْحَسَنِ الْوَلِیِّ النّاصِحِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکُمْ یا اَنْصارَ اَبیعَبْدِ اللّهِ الْحُسَیْنِ الشَّهیدِ الْمَظْلُوم، صَلَواتُ اللّهِ عَلَیْهِمْ اَجْمَعینَ، بِاَبی اَنْتُمْ وَاُمّی طِبْتُمْ وَطابَتِ الْاَرْضُ الَّتی فیها دُفِنْتُمْ وَفُزْتُمْ وَاللّهِ فَوْزاً عَظیماً، یا لَیْتَنی کُنْتُ مَعَکُمْ فَاَفُوزَ مَعَکُمْ فِی الْجِنانِ

مَعَ الشُّهَدآءِ وَالصّالِحينَ، وَحَسُنَ اُولئِکَ رَفیقاً، وَالسَّلامُ عَلَیْکُمْ وَرَحْمَةُ اللّهِ وَبَرَکاتُهُ. پس برگرد به جانب سَرِ امام حسین علیه السلام و بسیار دعا کن از برای خود و از برای اهل و عیال و برادران مؤمن خود و سیّد بن طاوس وشهید فرموده اند پس برو به مشهد جناب عبّاس رضی الله عنه همین که رسیدی به آنجا بایست نزد قبر آنجناب وبگو: اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا اَبَا الْفَضْلِ الْعَبّاسَ بْنَ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ سَیِّدِالْوَصِیّینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ اَوَّلِ الْقَوْمِ اِسْلاماً، وَاَقْدَمِهِمْ ایماناً، وَاَقْوَمِهِمْ بِدینِ اللّهِ، وَاَحْوَطِهِمْ عَلَی الْاِسْلامِ، اَشْهَدُ لَقَدْ نَصَحْتَ للّهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَخیکَ، فَنِعْمَ الْأَخُ الْمُواسی فَلَعَنَ اللّهُ اُمَّةً قَتَلَتْکَ، وَلَعَنَ اللّهُ اُمَّةً ظَلَمَتْکَ، وَلَعَنَ اللّهُ اُمَّةً اسْتَحَلَّتْ مِنْکَ الْمَحارِمَ، وَانْتَهَکَتْ فی قَتْلِکَ حُرْمَةَ الْاِسْلامِ، فَنِعْمَ الْأَخُ الصّابِرُ الْمُجاهِدُ الْمُحامِی النّاصِرُ، وَالْأَخُ الدّافِعُ عَنْ اَخیهِ، الْمُجیبُ اِلی طاعَةِ رَبِّهِ، الرّاغِبُ فیما زَهِدَ فیهِ غَیْرُهُ مِنَ الثَّوابِ الْجَزیلِ، وَالثَّناءِ الْجَمیلِ، وَاَلْحَقَکَ اللّهُ بِدَرَجَةِ اٰبائِکَ فی دارِ النَّعیمِ، اِنَّهُ حَمیدٌ مَجیدٌ پس بیفکن خود را بر قبر و بگو: اَللّهُمَّ لَکَ تَعَرَّضْتُ، وَلِزِیارَةِ اَوْلِیآئِکَ قَصَدْتُ، رَغْبَةً فی ثَوابِکَ، وَرَجآءً لِمَغْفِرَتِکَ، وَجَزیلِ اِحْسانِکَ فَاَسْئَلُکَ اَنْ تُصَلِّیَ عَلی مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَاَنْ تَجْعَلَ رِزْقی بِهِمْ دآرّاً، وَعَیْشی بِهِمْ قآرّاً، وَزِیارَتی بِهِمْ مَقْبُولَةً وَذَنْبی بِهِمْ مَغْفُوراً، وَاقْلِبْنی بِهِمْ مُفْلِحاً مُنْجِحاً مُسْتَجاباً دُعآئی بِاَفْضَلِ ما یَنْقَلِبُ بِهِ اَحَدٌ مِنْ زُوّارِهِ وَ الْقاصِدینَ اِلَیْهِ، بِرَحْمَتِکَ یا اَرْحَمَ الرّاحِمینَ. پس ببوس ضریح را و نماز گذار نزد آن حضرت نماز زیارت و آنچه خواسته باشی و چون خواستی وداع کنی آن حضرت را بگو آنچه را که از پیش ذکر کردیم در وداع آن حضرت.

هفتم زیارت عاشوراء

زیارت عاشوراء است بدان که زیارات منقوله

در روز عـاشوراء چنـد زیارت است و ما در اینجا به ملاحظه اختصار به ذکر دو زیارت اکتفا می کنیم و در باب دوّم در اعمال روز عـاشوراء نیز زیـارتی نقـل کردیم بـا مطـالبی که منـاسب است بـا این مقام و امّا آن دو زیارت اوّل زیارت عاشوراء معروفه است که خوانده می شود از نزدیك و دور و شـرح آن چنانکه شـیخ ابوجعفر طوسی در مصباح ذکر فرموده چنین است روایت کرده محمّـد بن اسـمعیل بن بزیع از صالـح بن عقبه از پـدرش از حضـرت امام محمد باقر علیه السـلام که فرمود هر که زیارت کنـد حسـین بن علی علیهما السـلام را در روز دهم محرّم تا آنکه نزد قبر آن حضـرت گریان شود ملاقات کنـد خدا را در روز قیامت با ثواب دو هزار حـجّ و دو هزار عمره و دو هزار جهاد که ثواب آنها مثل ثواب کسـی باشد که حجّ و عمره و جهاد کند در خـدمت رسول خدا صـلی الله علیه وآله و ائمه طاهرین علیهم السـلام راوی گفت: گفتم فدایت شوم چه ثواب است از برای کسـی که بوده باشـد در شـهرهای دور از کربلا و ممکن نباشد او را رفتن بسوی قبر آن حضـرت در مثل این روز فرمود هرگاه چنین باشد بیرون رود بسوی صـحرا یا بالا رود بر بام بلندی در خانه خود و اشاره کند بسوی آن حضـرت به سـلام و جهد کند در نفرین کردن بر قاتلین آن حضـرت و بعـد از آن دو رکعت نماز کنـد و بکنـد این کار را در اوایل روز پیش از زوال آفتاب پس ندبه کند بر حسین علیه السلام و بگرید

بر او و امر کند کسانی را که در خانه اش هستند هرگاه از ایشان تقیّه نمی کند به گریستن بر آن حضرت و برپا دارد در خانه خود مصیبتی به اظهار کردن جزع بر آن حضرت و تعزیت بگویند یکدیگر را به مصیبت ایشان به حسین علیه السلام و من ضامنم برای ایشان بر خدا هرگاه بیاورند این عمل را جمیع آن ثوابها را گفتم فدای تو شوم ضامن می شوی این ثوابها را برای ایشان و کفیل می شوی این ثوابها را فرمود که بلی من ضامنم و کفیلم از برای کسی که این عمل را بجا آورد گفتم که چگونه یکدیگر را تعزیت بگویند فرمود که می گویند «اَعْظَمَ اللّهُ اُجُورَنا بِمُصابِنا بِالْحُسَیْنِ علیه السلام وَجَعَلَنا وَاِیّاکُمْ مِنَ الطّالِبینَ بِثارِهِ مَعَ وَلِیِّهِ الْاِمامِ الْمَهْدِیِّ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ عَلَیْهِمُ السَّلامُ» یعنی بزرگ فرماید خداوند اجرهای ما را به مصیبت ما به حسین علیه السلام و قرار دهد ما و شما را از خواهندگان خون او با ولیّ او امام مهدی از آل محمد علیهم السلام و اگر بتوانی که بیرون نروی آن روز را در پی حاجتی چنان کن زیرا که آن روز نحسی است که برآورده نمی شود در آن حاجت مؤمن و اگر برآورده شود مبارک نخواهد بود از برای او و نخواهد دید در آن خیری و رشدی و ذخیره نکند البتّه هیچیک از شما برای منزلش در آن روز چیزی را پس هرکه ذخیره کند در آن روز چیزی را برکت نخواهد دید در آن چیزی که ذخیره نموده و مبارک نخواهد بود از برای او در اهلش که ذخیره برای آنها نهاده پس هرگاه

بجا آورند این عمل را بنویسد حق تعالی برای ایشان ثواب هزار حجّ و هزار عمره و هزار جهاد که همه را با رسول خدا صلی الله علیه وآله کرده باشد و از برای اوست مزد و ثواب مصیبت هر پیغمبری و رسولی و وصیّ و صدّیق و شهیدی که مرده باشد یا کشته شده باشد از زمانی که خلق فرموده حق تعالی دنیا را تا زمانی که به پای شود قیامت صالح بن عُقْبَه و سیف بن عمیره گفته اند که گفت علقمه بن محمّد حضرمی که گفتم به حضرت باقر علیه السلام که تعلیم بفرما مرا دعایی که بخوانم آن را در این روز هرگاه زیارت کنم آن جناب را از نزدیک و دعایی که بخوانم آنرا هرگاه زیارت نکنم او را از نزدیک و بخواهم اشاره کنم به سلام بسوی او از شهرهای دور و از خانه ام فرمود به من ای علقمه هرگاه تو بجا آوردی آن دو رکعت نماز را بعد از آنکه اشاره کنی بسوی آن حضرت به سلام پس بگو در وقت اشاره به آن حضرت بعد از گفتن تکبیر این قول را (یعنی زیارت آتیه را) پس به درستی که تو هرگاه گفتی این قول را به تحقیق که دعا کرده ای به آن چیزی که دعا می کند به آن زائران آن حضرت از ملائکه وبنویسد خداوند از برای تو صدهزار هزار درجه وبوده باشی مثل کسی که شهید شده باشد با امام حسین علیه السلام تا مشارکت کنی ایشان را در درجات ایشان وشناخته نشوی مگر در جمله شهیدانی که شهید شده اند با آن حضرت ونوشته شود برای تو ثواب زیارت

هر پیغمبری و رسولی و ثواب هر که زیارت کرده حسین علیه السلام را از روزی که شهید شده است سلام خدا بر آن حضرت و بر اهل بیتش می گویی:

متن زیارت

اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا اَبا عَبْدِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا خِیَرَهَ اللَّهِ وَابْنَ خِیَرَتِهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ، وَابْنَ سَیِّدِ الْوَصِیّینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یَا بْنَ فاطِمَهَ سَیِّدَهِ نِساَّءِ الْعالَمینَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا ثارَ اللَّهِ وَابْنَ ثارِهِ، وَالْوِتْرَ الْمَوْتُورَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ وَعَلَی الْأَرْواحِ الَّتی حَلَّتْ بِفِناَّئِکَ، عَلَیْکُمْ مِنّی جَمیعاً سَلامُ اللَّهِ اَبَداً ما بَقیتُ وَبَقِیَ اللَّیْلُ وَالنَّهارُ، یا اَبا عَبْدِ اللَّهِ، لَقَدْ عَظُمَتِ الرَّزِیَّهُ وَجَلَّتْ وَعَظُمَتِ الْمُصیبَهُ بِکَ عَلَیْنا، وَعَلی جَمیعِ اَهْلِ الْإِسْلامِ وَجَلَّتْ وَعَظُمَتْ مُصیبَتُکَ فِی السَّمواتِ، عَلی جَمیعِ اَهْلِ السَّمواتِ، فَلَعَنَ اللَّهُ اُمَّهً اَسَّسَتْ اَساسَ الظُّلْمِ وَالْجَوْرِ عَلَیْکُمْ اَهْلَ الْبَیْتِ، وَلَعَنَ اللَّهُ اُمَّهً دَفَعَتْکُمْ عَنْ مَقامِکُمْ، وَاَزالَتْکُمْ عَنْ مَراتِبِکُمُ الَّتی رَتَّبَکُمُ اللَّهُ فیها، وَلَعَنَ اللَّهُ اُمَّهً قَتَلَتْکُمْ، وَلَعَنَ اللَّهُ الْمُمَهِّدینَ لَهُمْ بِالتَّمْکینِ مِنْ قِتالِکُمْ، بَرِئْتُ اِلَی اللَّهِ وَاِلَیْکُمْ مِنْهُمْ وَمِنْ اَشْیاعِهِمْ وَاَتْباعِهِمْ وَاَوْلِیاَّئِهِم، یا اَبا عَبْدِ اللَّهِ، اِنّی سِلْمٌ لِمَنْ سالَمَکُمْ، وَحَرْبٌ لِمَنْ حارَبَکُمْ اِلی یَوْمِ الْقِیامَهِ، وَلَعَنَ اللَّهُ آلَ زِیادٍ وَآلَ مَرْوانَ، وَلَعَنَ اللَّهُ بَنی اُمَیَّهَ قاطِبَهً، وَلَعَنَ اللَّهُ ابْنَ مَرْجانَهَ، وَلَعَنَ اللَّهُ عُمَرَ بْنَ سَعْدٍ، وَلَعَنَ اللَّهُ شِمْراً، وَلَعَنَ اللَّهُ اُمَّهً اَسْرَجَتْ وَاَلْجَمَتْ وَتَنَقَّبَتْ لِقِتالِکَ، بِاَبی اَنْتَ وَاُمّی لَقَدْ عَظُمَ مُصابی بِکَ، فَاَسْئَلُ اللَّهَ الَّذی اَکْرَمَ مَقامَکَ وَاَکْرَمَنی بِکَ اَنْ یَرْزُقَنی طَلَبَ ثارِکَ مَعَ اِمامٍ مَنْصُورٍ مِنْ اَهْلِ بَیْتِ مُحَمَّدٍ، صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ، اَللّهُمَّ اجْعَلْنی عِنْدَکَ وَجیهاً بِالْحُسَیْنِ علیه السلام فِی الدُّنْیا وَالْآخِرَهِ، یا اَبا عَبْدِاللَّهِ اِنّی اَتَقَرَّبُ اِلی اللَّهِ وَاِلی رَسُولِهِ، وَاِلی امیرِالْمُؤْمِنینَ، وَ اِلی

فاطِمَهَ وَاِلَى الْحَسَنِ، وَاِلَيْكَ بِمُوالاتِكَ، وَبِالْبَرآئَهِ [مِمَّنْ قاتَلَكَ وَ نَصَبَ لَكَ الْحَرْبَ، وَ بِالْبَرائَهِ مِمَّنْ اَسَّسَ اَساسَ الظُّلْمِ وَالْجَوْرِ عَلَيْكُمْ، وَاَبْرَءُ اِلَى اللَّهِ وَ اِلى رَسُولِهِ مِمَّنْ اَسَّسَ اَساسَ ذلِكَ، وَبَنى عَلَيْهِ بُنْيانَهُ، وَجَرى فى ظُلْمِهِ، وَجَوْرِهِ عَلَيْكُمْ وَعلى اَشْياعِكُمْ، بَرِئْتُ اِلَى اللَّهِ وَاِلَيْكُمْ مِنْهُمْ، وَاَتَقَرَّبُ اِلَى اللَّهِ، ثُمَّ اِلَيْكُمْ بِمُوالاتِكُمْ وَمُوالاهِ وَلِيِّكُمْ، وَبِالْبَر آئَهِ مِنْ اَعْدآئِكُمْ وَالنّاصِبينَ لَكُمُ الْحَرْبَ، وَبِالْبَر آئَهِ مِنْ اَشْياعِهِمْ وَاَتْباعِهِمْ، اِنّى سِلْمٌ لِمَنْ سالَمَكُمْ، وَحَرْبٌ لِمَنْ حارَبَكُمْ، وَوَلِىٌّ لِمَنْ والاكُمْ، وَعَدُوٌّ لِمَنْ عاداكُمْ، فَاَسْئَلُ اللَّهَ الَّذى اَكْرَمَنى بِمَعْرِفَتِكُمْ، وَمَعْرِفَهِ اَوْلِيآئِكُمْ، وَرَزَقَنِى الْبَرآئَهَ مِنْ اَعْدآئِكُمْ، اَنْ يَجْعَلَنى مَعَكُمْ فِى الدُّنْيا وَالْأخِرَهِ، وَاَنْ يُثَبِّتَ لى عِنْدَكُمْ قَدَمَ صِدْقٍ فِى الدُّنْيا وَالْأخِرَهِ، وَاَسْئَلُهُ اَنْ يُبَلِّغَنِى الْمَقامَ الْمَحْمُودَ لَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ، وَ اَنْ يَرْزُقَنى طَلَبَ ثارى مَعَ اِمامٍ هُدىً ظاهِرٍ ناطِقٍ [بِالْحَقِ مِنْكُمْ، وَاَسْئَلُ اللَّهَ بِحَقِّكُمْ وَبِالشَّاْنِ الَّذى لَكُمْ عِنْدَهُ اَنْ يُعْطِيَنى بِمُصابى بِكُمْ اَفْضَلَ ما يُعْطى مُصاباً بِمُصيبَتِهِ مُصيبَهً ما اَعْظَمَها وَاَعْظَمَ رَزِيَّتَها فِى الْإِسْلامِ، وَفى جَميعِ السَّمواتِ وَالْأَرْضِ، اَللّهُمَ اجْعَلْنى فى مَقامى هذا، مِمَّنْ تَنالُهُ مِنْكَ صَلَواتٌ وَرَحْمَهٌ وَمَغْفِرَهٌ، اَللّهُمَّ اجْعَلْ مَحْياىَ مَحْيا مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَمَماتى مَماتَ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، اَللّهُمَّ اِنَّ هذا يَوْمٌ تَبَرَّكَتْ بِهِ بَنُو اُمَيَّهَ، وَابْنُ آكِلَهِ الْأَكبادِ، اللَّعينُ ابْنُ اللَّعينِ عَلى لِسانِكَ وَلِسانِ نَبِيِّكَ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، فى كُلِّ مَوْطِنٍ وَمَوْقِفٍ وَقَفَ فيهِ نَبِيُّكَ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ اَللّهُمَّ الْعَنْ اَبا سُفْيانَ وَمُعوِيَهَ وَ يَزيدَ بْنَ مُعاوِيَهَ، عَلَيْهِمْ مِنْكَ اللَّعْنَهُ اَبَدَ الْأبِدينَ، وَهذا يَوْمٌ فَرِحَتْ بِهِ آلُ زِيادٍ وَآلُ مَرْوانَ بِقَتْلِهِمُ الْحُسَيْنَ، صَلَواتُ اللَّهِ عَلَيْهِ، اَللّهُمَّ فَضاعِفْ عَلَيْهِمُ اللَّعْنَ مِنْكَ وَالْعَذابَ [الْأَليمَ ، اَللّهُمَّ اِنّى اَتَقَرَّبُ اِلَيْكَ فى هذَااليَوْمِ، وَفى مَوْقِفى هذا، وَاَيّامِ حَيوتى بِالْبَرآئَهِ

مِنْهُمْ، وَاللَّعْنَهِ عَلَيْهِمْ، وَبِالْمُوالاتِ لِنَبِيِّکَ وَآلِ نَبِيِّکَ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ اَلسَّلامُ. * پس می گوئی صد مرتبه: اَللّهُمَّ الْعَنْ اَوَّلَ ظالِمٍ ظَلَمَ حَقَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَآخِرَ تابِعٍ لَهُ عَلی ذلِکَ، اَللّهُمَ الْعَنِ الْعِصابَهَ الَّتی جاهَدَتِ الْحُسَيْنَ، وَشایَعَتْ وَبایَعَتْ وَتابَعَتْ عَلی قَتْلِهِ، اَللَّهُمَّ الْعَنْهُمْ جَميعاً. پس می گوئی صد مرتبه: اَلسَّلامُ عَلَيْکَ يا اَبا عَبْدِ اللَّهِ، وَعَلَی الْأَرْواحِ الَّتی حَلَّتْ بِفِنآئِکَ، عَلَيْکَ مِنّی سَلامُ اللَّهِ [اَبَداً] ما بَقيتُ وَبَقِيَ اللَّيْلُ وَالنَّهارُ، وَلا جَعَلَهُ اللَّهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنّی لِزِيارَتِکُمْ، اَلسَّلامُ عَلَی الْحُسَيْنِ، وَعَلی عَلِیِّ بْنِ الْحُسَيْنِ، وَعَلی اَوْلادِ الْحُسَيْنِ، وَعَلی اَصْحابِ الْحُسَيْنِ. * پس می گوئی: اَللّهُمَّ خُصَ اَنْتَ اَوَّلَ ظالِمٍ بِاللَّعْنِ مِنّی وَابْدَأْ بِهِ اَوَّلاً، ثُمَّ الثّانِیَ وَالثّالِثَ وَالرّابِعَ، اَللَّهُمَّ الْعَنْ يَزيدَ خامِساً، وَالْعَنْ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ زِيادٍ وَابْنَ مَرْجانَهَ، وَعُمَرَ بْنَ سَعْدٍ وَشِمْراً، وَآلَ اَبی سُفْيانَ وَآلَ زِيادٍ وَآلَ مَرْوانَ، اِلی يَوْمِ الْقِيمَهِ. پس به سجده می روی ومی گوئی: اَللّهُمَّ لَکَ الْحَمْدُ حَمْدَ الشّاكِرينَ لَکَ عَلی مُصابِهِمْ، اَلْحَمْدُ لِلَّهِ عَلی عَظيمِ رَزِيَّتی اَللَّهُمَ ارْزُقْنی شَفاعَهَ الْحُسَيْنِ يَوْمَ الْوُرُودِ، وَثَبِّتْ لی قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَکَ مَعَ الْحُسَيْنِ، وَ اَصْحابِ الْحُسَيْنِ، الَّذينَ بَذَلُوا مُهَجَهُمْ دُونَ الْحُسَيْنِ عليه السلام.

دعای علقمه

علقمه گفت که فرمود حضرت باقر علیه السلام که اگر بتوانی که زیارت کنی آن حضرت را در هر روز به این زیارت در خانه خود بکن که خواهد بود برای تو جمیع این ثوابها و روایت کرده محمّد بن خالد طیالسی از سیف بن عمیره که گفت بیرون رفتم با صفوان بن مهران و جمعی دیگر از اصحاب خودمان بسوی نجف بعد از خروج حضرت صادق علیه السلام از حیره به جانب مدینه پس زمانی که ما فارغ شدیم از زیارت

یعنی زیارت امیرالمؤمنین علیه السلام گردانید صفوان صورت خود را به جانب مشهد ابو عبدالله علیه السلام پس گفت از برای ما که زیارت کنید حسین علیه السلام را از این مکان از نزد سر مقدّس امیرالمؤمنین علیه السلام که از اینجا ایما و اشاره کرد به سلام بر آن حضرت جناب صادق علیه السلام و من در خدمتش بودم سیف گفت پس خواند صفوان همان زیارتی را که روایت کرده بود علقمه ابن محمّد حضرمی از حضرت باقر علیه السلام در روز عاشوراء آنگاه دو رکعت نماز کرد نزد سر امیرالمؤمنین علیه السلام و وداع گفت بعد از آن نماز امیرالمؤمنین علیه السلام را و اشاره کرد به جانب قبر حسین علیه السلام به سلام در حالتی که گردانیده بود روی خود را به جانب او و وداع کرد بعد از زیارت او را و از دعاهایی که بعد از نماز خواند این بود:

متن دعای علقمه

متن دعای علقمه

یا اَللَّهُ یا اَللَّهُ یا اَللَّهُ، یا مُجیبَ دَعْوَةِ الْمُضْطَرّینَ، یا کاشِفَ کُرَبِ الْمَکْرُوبینَ، یا غِیاثَ الْمُسْتَغیثینَ، یا صَریخَ الْمُسْتَصْرِخینَ، وَیا مَنْ هُوَ اَقْرَبُ اِلَیَّ مِنْ حَبْلِ الْوَریدِ، وَیا مَنْ یَحُولُ بَیْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ، وَیا مَنْ هُوَ بِالْمَنْظَرِ الْأَعْلی وَ بِالْأُفُقِ الْمُبینِ، وَیا مَنْ هُوَ الرَّحْمنُ الرَّحیمُ عَلَی الْعَرْشِ اسْتَوی وَیا مَنْ یَعْلَمُ خآئِنَةَ الْأَعْیُنِ وَما تُخْفِی الصُّدُورُ، وَیا مَنْ لا یَخْفی عَلَیْهِ خافِیَةٌ، یا مَنْ لا تَشْتَبِهُ عَلَیْهِ الْأَصْواتُ، وَیا مَنْ لا تُغَلِّطُهُ الْحاجاتُ، وَیا مَنْ لا یُبْرِمُهُ اِلْحاحُ الْمُلِحّینَ، یا مُدْرِکَ کُلِ فَوْتٍ، وَیا جامِعَ کُلِّ شَمْلٍ، وَیا بارِئَ النُّفُوسِ بَعْدَ الْمَوْتِ، یا مَنْ هُوَ کُلَّ یَوْمٍ فی شَاْنٍ، یا قاضِیَ الْحاجاتِ، یا مُنَفِّسَ الْکُرُباتِ، یا مُعْطِیَ

السُّؤُلاتِ، يا وَلِيَّ الرَّغَباتِ، يا كافِيَ الْمُهِمّاتِ، يا مَنْ يَكْفى مِنْ كُلِّ شَيْءٍ، وَلا يَكْفى مِنْهُ شَيْءٌ، فِى السَّمواتِ وَالْأَرْضِ، اَسْئَلُكَ بِحَقِ مُحَمَّدٍ خاتَمِ النَّبِيّينَ، وَعَلِيٍّ اَميرِ الْمُؤْمِنينَ وَبِحَقِّ فاطِمَةَ بِنْتِ نَبِيِّكَ، وَبِحَقِّ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ، فَاِنّى بِهِمْ اَتَوَجَّهُ اِلَيْكَ فى مَقامى هذا، وَبِهِمْ اَتَوَسَّلُ وَبِهِمْ اَتَشَفَّعُ اِلَيْكَ، وَبِحَقِّهِمْ اَسْئَلُكَ وَاُقْسِمُ وَاَعْزِمُ عَلَيْكَ، وَبِالشَّاْنِ الَّذى لَهُمْ عِنْدَكَ، وَبِالْقَدْرِ الَّذى لَهُمْ عِنْدَكَ، وَبِالَّذى فَضَّلْتَهُمْ عَلَى الْعالَمينَ، وَبِاسْمِكَ الَّذى جَعَلْتَهُ عِنْدَهُمْ، وَبِهِ خَصَصْتَهُمْ دُونَ الْعالَمينَ، وَبِهِ اَبَنْتَهُمْ وَاَبَنْتَ فَضْلَهُمْ مِنْ فَضْلِ الْعالَمينَ، حَتّى فاقَ فَضْلُهُمْ فَضْلَ الْعالَمينَ جَميعاً، اَسْئَلُكَ اَنْ تُصَلِّيَ عَلى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَاَنْ تَكْشِفَ عَنّى غَمّى وَهَمّى وَكَرْبى وَتَكْفِيَنِى الْمُهِمَّ مِنْ اُمُورى وَتَقْضِيَ عَنّى دَيْنى وَ تُجيرَنى مِنَ الْفَقْرِ وَتُجيرَنى مِنَ الْفاقَهِ، وَتُغْنِيَنى عَنِ الْمَسْئَلَهِ اِلَى الْمَخْلُوقينَ، وَتَكْفِيَنى هَمَّ مَنْ اَخافُ هَمَّهُ، وَعُسْرَ مَنْ اَخافُ عُسْرَهُ، وَحُزُونَهَ مَنْ اَخافُ حُزُونَتَهُ، وَشَرَّ مَنْ اَخافُ شَرَّهُ، وَمَكْرَ مَنْ اَخافُ مَكْرَهُ، وَبَغْيَ مَنْ اَخافُ بَغْيَهُ، وَ جَوْرَ مَنْ اَخافُ جَوْرَهُ، وَسُلْطانَ مَنْ اَخافُ سُلْطانَهُ، وَكَيْدَ مَنْ اَخافُ كَيْدَهُ، وَمَقْدُرَهَ مَنْ اَخافُ مَقْدُرَتَهُ عَلَيَّ، وَ تَرُدَّ عَنّى كَيْدَ الْكَيَدَهِ، وَمَكْرَ الْمَكَرَهِ، اَللّهُمَّ مَنْ اَرادَنى فَاَرِدْهُ، وَمَنْ كادَنى فَكِدْهُ، وَاصْرِفْ عَنّى كَيْدَهُ وَمَكْرَهُ وَبَاْسَهُ وَاَمانِيَّهُ، وَامْنَعْهُ عَنّى كَيْفَ شِئْتَ وَاَنّى شِئْتَ، اَللّهُمَّ اشْغَلْهُ عَنّى بِفَقْرٍ لا تَجْبُرُهُ، وَبِبَلاءٍ لا تَسْتُرُهُ، وَبِفاقَهٍ لا تَسُدَّها، وَبِسُقْمٍ لا تُعافيهِ، وَذُلٍّ لا تُعِزُّهُ، وَبِمَسْكَنَهٍ لا تَجْبُرُها، اَللّهُمَّ اضْرِبْ بِالذُّلِّ نَصْبَ عَيْنَيْهِ، وَاَدْخِلْ عَلَيْهِ الْفَقْرَ فى مَنْزِلِهِ، وَالْعِلَّهَ وَالسُّقْمَ فى بَدَنِهِ، حَتّى تَشْغَلَهُ عَنّى بِشُغْلٍ شاغِلٍ لا فَراغَ لَهُ، وَاَنْسِهِ ذِكْرى كَما اَنْسَيْتَهُ ذِكْرَكَ، وَخُذْعَنّى بِسَمْعِهِ وَبَصَرِهِ، وَلِسانِهِ وَيَدِهِ، وَرِجْلِهِ وَقَلْبِهِ وَجَميعِ جَوارِحِهِ، وَاَدْخِلْ عَلَيْهِ فى جَميعِ ذلِكَ السُّقْمَ، وَلا تَشْفِهِ

حَتّى تَجْعَلَ ذلِكَ لَهُ شُغْلاً شاغِلاً بِهِ عَنّى وَعَنْ ذِكْرى وَاكْفِنى يا كافِيَ مالا يَكْفى سِواكَ فَاِنَّكَ الْكافى لا كافِيَ سِواكَ، وَمُفَرِّجٌ لا مُفَرِّجَ سِواكَ وَمُغيثٌ لا مُغيثَ سِواكَ، وَجارٌ لا جارَ سِواكَ، خابَ مَنْ كانَ جارُهُ سِواكَ، وَمُغيثُهُ سِواكَ، وَمَفْزَعُهُ اِلى سِواكَ، وَمَهْرَبُهُ اِلى سِواكَ، وَمَلْجَأُهُ اِلى غَيْرِكَ، وَمَنْجاهُ مِنْ مَخْلُوقٍ غَيْرِكَ، فَاَنْتَ ثِقَتى وَرَجآئى وَمَفْزَعى وَمَهْرَبى وَمَلْجَأى وَمَنْجاىَ، فَبِكَ اَسْتَفْتِحُ، وَبِكَ اَسْتَنْجِحُ وَبِمُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ اَتَوَجَّهُ اِلَيْكَ، وَاَتَوَسَّلُ وَاَتَشَفَّعُ، فَاَسْئَلُكَ يا اَللّهُ يا اَللّهُ يا اَللّهُ، فَلَكَ الْحَمْدُ وَلَكَ الشُّكْرُ، وَاِلَيْكَ الْمُشْتَكى وَاَنْتَ الْمُسْتَعانُ، فَاَسْئَلُكَ يا اَللّهُ يا اَللّهُ يا اَللّهُ، بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، اَنْ تُصَلِّىَ عَلى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَاَنْ تَكْشِفَ عَنّى غَمّى وَهَمّى وَكَرْبى فى مَقامى هذا، كَما كَشَفْتَ عَنْ نَبِيِّكَ هَمَّهُ وَغَمَّهُ وَ كَرْبَهُ، وَكَفَيْتَهُ هَوْلَ عَدُوِّهِ، فَاكْشِفْ عَنّى كَما كَشَفْتَ عَنْهُ، وَفَرِّجْ عَنّى كَما فَرَّجْتَ عَنْهُ، وَاكْفِنى كَما كَفَيْتَهُ، وَاصْرِفْ عَنّى هَوْلَ ما اَخافُ هَوْلَهُ وَمَؤُنَهَ ما اَخافُ مَؤُنَتَهُ، وَهَمَّ ما اَخافُ هَمَّهُ بِلا مَؤُنَهٍ عَلى نَفْسى مِنْ ذلِكَ، وَاصْرِفْنى بِقَضآءِ حَوائِجى وَكِفايَهِ ما اَهَمَّنى هَمُّهُ، مِنْ اَمْرِ آخِرَتى وَدُنْياىَ، يا اَميرَ الْمُؤْمِنينَ [وَيا اَبا عَبْدِ اللّهِ ، عَلَيْكُما مِنّى سَلامُ اللّهِ اَبَداً ما بَقيتُ وَبَقِىَ اللَّيْلُ وَالنَّهارُ، وَلا جَعَلَهُ اللّهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنْ زِيارَتِكُما، وَلا فَرَّقَ اللّهُ بَيْنى وَبَيْنَكُما، اَللّهُمَّ اَحْيِنى حَيوهَ مُحَمَّدٍ وَذُرِّيَّتِهِ، وَاَمِتْنى مَماتَهُمْ، وَتَوَفَّنى عَلى مِلَّتِهِمْ، وَاحْشُرْنى فى زُمْرَتِهِمْ، وَلا تُفَرِّقْ بَيْنى وَبَيْنَهُمْ طَرْفَهَ عَيْنٍ اَبَداً فِى الدُّنْيا وَالْأخِرَهِ، يا اَميرَ الْمُؤْمِنينَ وَيا اَبا عَبْدِ اللّهِ، اَتَيْتُكُما زآئِراً وَمُتَوَسِّلاً اِلَى اللّهِ رَبّى وَرَبِّكُما، وَمُتَوَجِّهاً اِلَيْهِ بِكُما، وَمُسْتَشْفِعاً بِكُما اِلَى اللّهِ تَعالى فى حاجَتى هذِهِ، فَاشْفَعا لى فَاِنَّ لَكُما

عِنْدَاللَّهِ الْمَقامَ الْمَحْمُودَ، وَالْجاهَ الْوَجيهَ، وَالْمَنْزِلَ الرَّفيعَ وَالْوَسيلَهَ اِنّى اَنْقَلِبُ عَنْكَما مُنْتَظِراً، لِتَنَجُّزِ الْحاجَهِ وَقَضآئِها وَنَجاحِها مِنَ اللَّهِ بِشَفاعَتِكُما لى اِلَى اللَّهِ فى ذلِكَ، فَلا اَخيبُ وَلا يَكُونُ مُنْقَلَبى مُنْقَلَباً خآئِباً خاسِراً، بَلْ يَكُونُ مُنْقَلَبى مُنْقَلَباً راجِحاً [راجياً] مُفْلِحاً مُنْجِحاً، مُسْتَجاباً بِقَضآءِ جَميعِ حَوائِجى وَتَشَفَّعا لى اِلَى اللَّهِ، انْقَلَبْتُ عَلى ما شآءَ اللَّهُ وَلا حَوْلَ وَلا قُوَّهَ اِلاَّ بِاللَّهِ، مُفَوِّضاً اَمْرى اِلَى اللَّهِ، مُلْجِأً ظَهْرى اِلَى اللَّهِ، مُتَوَكِّلاً عَلَى اللَّهِ، وَاَقُولُ حَسْبِىَ اللَّهُ وَكَفى سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ دَعى لَيْسَ لى وَرآءَ اللَّهِ وَوَرآئَكُمْ يا سادَتى مُنْتَهى ما شآءَ رَبّى كانَ، وَمالَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ، وَلا حَوْلَ وَلا قُوَّهَ اِلاَّ بِاللَّهِ، اَسْتَوْدِعُكُمَا اللَّهَ، وَلا جَعَلَهُ اللَّهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنّى اِلَيْكُما، اِنْصَرَفْتُ يا سَيِّدى يا اَميرَ الْمُؤْمِنينَ وَمَوْلاىَ، وَاَنْتَ يا اَبا عَبْدِاللَّهِ يا سَيِّدى وَسَلامى عَلَيْكُما مُتَّصِلٌ مَا اتَّصَلَ اللَّيْلُ وَالنَّهارُ، واصِلٌ ذلِكَ اِلَيْكُما، غَيْرُ مَحْجُوبٍ عَنْكُما سَلامى اِنْ شآءَ اللَّهُ، وَاَسْئَلُهُ بِحَقِّكُما اَنْ يَشآءَ ذلِكَ وَيَفْعَلَ، فَاِنَّهُ حَميدٌ مَجيدٌ، اِنْقَلَبْتُ يا سَيِّدَىَّ عَنْكُما تآئِباً حامِداً لِلَّهِ، شاكِراً راجِياً لِلْاِجابَهِ، غَيْرَ آيِسٍ وَلا قانِطٍ، ائِباً عآئِداً راجِعاً اِلى زِيارَتِكُما، غَيْرَ راغِبٍ عَنْكُما وَلا مِنْ زِيارَتِكُما، بَلْ راجِعٌ عآئِدٌ اِنْ شآءَ اللَّهُ، وَلا حَوْلَ وَلا قُوَّهَ اِلاَّ بِاللَّهِ، يا سادَتى رَغِبْتُ اِلَيْكُما وَاِلى زِيارَتِكُما، بَعْدَ اَنْ زَهِدَ فيكُما وَفى زِيارَتِكُما اَهْلُ الدُّنْيا، فَلا خَيَّبَنِىَ اللَّهُ ما رَجَوْتُ وَما اَمَّلْتُ فى زِيارَتِكُما، اِنَّهُ قَريبٌ مُجيبٌ.

روایت

سیف بن عُمَیْره گوید که سؤال کردم از صفوان و گفتم که علقمه بن محمد این دعا را برای ما از حضرت باقر علیه السلام روایت نکرد بلکه همان زیارت را حدیث کرد صفوان گفت که وارد شدم با

سیّد خودم حضرت صادق علیه السلام به این مکان پس به جا آورد مثل آنچه را که ما بجا آوردیم در زیارت و دعا کرد به این دعا هنگام وداع بعد از اینکه دو رکعت نماز گذاشت چنانچه ما نماز گذاشتیم و وداع کرد چنانچه ما وداع کردیم پس صفوان گفت که حضرت صادق علیه السلام به من فرمود که مواظب باش این زیارت را و بخوان این دعا را و زیارت کن به آن پس بدرستی که من ضامنم بر خدا برای هرکه زیارت کند به این زیارت و دعا کند به این دعا از نزدیک یا دور اینکه زیارتش مقبول شود و سعیش مشکور و سلامش به آن حضرت برسد و محجوب نماند و حاجت او قضا شود از جانب خدای تعالی بهر مرتبه که خواهد برسد و او را نومید برنگرداند ای صفوان یافتم این زیارت را به این ضمان از پدرم و پدرم از پدرش علیّ بن الحسین علیه السلام به همین ضمان و او از حسین علیه السلام به همین ضمان و حسین علیه السلام از برادرش حسن علیه السلام به همین ضمان و حسن از پدرش امیرالمؤمنین علیه السلام با همین ضمان و امیرالمؤمنین علیه السلام از رسول خداصلی الله علیه وآله با همین ضمان و رسول خداصلی الله علیه وآله از جبرئیل با همین ضمان و جبرئیل از خدای تعالی با همین ضمان و به تحقیق که خداوند عزّوجلّ قسم خورده به ذات مقدس خود که هرکه زیارت کند حسین علیه السلام را به این زیارت از نزدیک یا دور و دعا کند به این دعا قبول می کنم

از او زیـارت او را و می پـذیرم از او خواهش او را بهر قـدر که باشـد و می دهم مسـئلتش را پس بـاز نگردد از حضـرت من با ناامیدی و خَسار و بازش گردانم با چشم روشن به برآوردن حاجت و فوز به جنّت و آزادی از دوزخ و قبول کنم شـفاعت او را در حقّ هرکس که شـفاعت کند حضرت فرماید جز دشمن ما اهلبیت که در حقّ او قبول نشود قسم خورده حقّ تعالی به این بر ذات اقدسـش و گـواه گرفته مـا را بر آنچه که گـواهی دادنـد به آن ملائکه ملکـوت او پس جبرئیـل گفت یـا رسول الله خـدا فرسـتاده مرا بسوی تو به جهت سـرور و بشـارت تو و شادی و بشارت علی و فاطمه و حسن و حسـین و امامان از اولاد تو علیهم السـلام تا روز قیامت پس مسـتمرّ و پاینده باد مسـرّت تو و مسـرّت علی و فاطمه و حسن و حسین و امامان علیهم السلام و شیعه شما تا روز رستخیز پس صفوان گفت که حضرت صادق علیه السلام با من فرمود ای صفوان هرگاه روی داد از برای تو بسوی خـدای عزّوجـلّ حـاجتی پس زیـارت کن به این زیـارت از هر مکانی که بوده باشـی و بخوان این دعا را و بخواه از پروردگار خـود حـاجتت را که برآورده شـود از خـدا و خـدا خلاف نخواهـد فرمود وعـده خود را بر رسول خود بجود و امتنـان خویش وَالحَمْدُلِلَّهِ مؤلّف گویـد که در نجم ثاقب در ذیل حکایت تشـرّف جناب حاجّ سـید احمد رشتی به ملاقات امام عصـر ارواحنا فداه در سفر حجّ و فرمایش آن حضرت

به او که چرا شما عاشورا نمی خوانید عاشوراء عاشوراء عاشوراء و آن حکایت را ما انشاءاللّه بعد از زیارت جامعه کبیره نقل خواهیم کرد شیخ ما ثقهالأسلام نوری رحمه الله فرموده امّا زیارت عاشوراء پس در فضل و مقام آن بس که از سنخ سایر زیارات نیست که بظاهر از انشای و املای معصومی باشد هر چند که از قلوب مطهّره ایشان چیزی جز آنچه از عالم بالا به آنجا رسد بیرون نیاید بلکه از سنخ احادیث قدسیّه است که به همین ترتیب از زیارت و لعن و سلام و دعا از حضرت احدیّت جَلَّتْ عَظَمَتُه به جبرئیل امین و از او به خاتم النبیین صلی الله علیه وآله رسیده و به حسب تجربه مداومت به آن در چهل روز یا کمتر در قضای حاجات و نیل مقاصد و دفع اعادی بی نظیر و لکن احسن فواید آن که از مواظبت آن بدست آمده فایده ای است که در کتاب دارالسّلام ذکر کردم و اجمال آن آنکه ثقه صالح متّقی حاجّ ملاحسن یزدی که از نیکان مجاورین نجف اشرف است و پیوسته مشغول عبادت و زیارت نقل کرد از ثقه امین حاجّ محمد علی یزدی که مرد فاضل صالحی بود در یزد که دائماً مشغول اصلاح امر آخرت خود بود و شبها در مقبره خارج یزد که در آن جماعتی از صلحا مدفونند و معروف است به مزار بسر می برد و او را همسایه ای بود که در کودکی با هم بزرگ شده و در نزد یک معلّم می رفتند تا آنکه بزرگ شد و شغل عشّاری پیش گرفت تا آنکه مرد و در همان مقبره نزدیک محلّی که آن مرد

صالح بیتوته می کرد دفن کردند پس او را در خواب دید پس از گذشتن کمتر از ماهی که در هیئت نیکوئی است پس به نزد او رفت و گفت من می دانم مبدأ و منتهای کار تو و ظاهر و باطن تو را و نبودی از آنها که احتمال رود نیکی در باطن ایشان و شغل تو مقتضی نبود جز عذاب را پس به کدام عمل به این مقام رسیدی گفت چنان است که گفتی و من در اشدّ عذاب بودم از روز وفات تا دیروز که زوجه استاد اشرف حدّاد فوت شد و در این مکان او را دفن کردند و اشاره کرد به موضعی که قریب صد ذرع از او دور بود و در شب وفات او حضرت ابی عبداللّٰه الحسین علیه السلام سه مرتبه او را زیارت کرد و در مرتبه سیّم امر فرمود به رفع عذاب از این مقبره پس حالت ما نیکو شد و در سعه و نعمت افتادیم پس از خواب متحیّرانه بیدار شد وحدّاد را نمی شناخت و محلّه او را نمی دانست پس در بازار حدّادان از او تفحص کرد و او را پیدا نمود از او پرسید برای تو زوجه ای بود گفت آری دیروز وفات کرد و او را در فلان مکان و همان موضع را اسم برد دفن کردم گفت او به زیارت ابی عبداللّٰه علیه السلام رفته بود گفت نه گفت ذکر مصائب او می کرد گفت نه گفت مجلس تعزیه داری داشت گفت نه آنگاه پرسید چه می جوئی خواب را نقل کرد گفت آن زن مواظبت داشت به زیارت عاشوراء.

دوم زیارت عاشوراء غیر معروفه

است که با زیارت معروفه متداوله در اجر

و ثواب شریک است بی مشقّت گفتن صد مرتبه لعن و صد مرتبه سلام و این برای آنانکه شغل مهمّی دارند فوزی است عظیم و کیفیّت آن به نحوی که در مزار قدیم نقل شده بدون شرح آن چنین است که هرکس دوست دارد زیارت کند آن حضرت را از بلاد دور یا نزدیک پس غسل کند و برود به صحرا یا در بام خانه خود آنگاه دو رکعت نماز کند و بخواند در آن سوره قُلْ هُوَ اللَّهُ اَحَد چون سلام گفت اشاره کند بسوی آن حضرت به سلام و متوجّه شود به این سلام و اشاره و نیّت به آن جهتی که در آنست ابو عبداللّه الحسین علیه السلام یعنی رو کند به کربلای معلّی آنگاه با خشوع و اِستکانت بگوید:

متن زیارت

اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ الْبَشيرِ النَّذيرِ، وَابْنَ سَيِّدِ الْوَصِيّينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ فاطِمَةَ سَيِّدَهِ نِساءِ الْعالَمينَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا خِيَرَةَ اللَّهِ وَابْنَ خِيَرَتِهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا ثارَ اللَّهِ وَابْنَ ثارِهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ اَيُّهَا الْوِتْرُ الْمَوْتُورُ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ اَيُّهَا الْإِمامُ الْهادِى الزَّكِيُّ، وَعَلى اَرْواحٍ حَلَّتْ بِفِنآئِكَ، وَاَقامَتْ فى جِوارِكَ، وَوَفَدَتْ مَعَ زُوَّارِكَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ مِنّى ما بَقيتُ وَبَقِىَ اللَّيْلُ وَالنَّهارُ، فَلَقَدْ عَظُمَتْ بِكَ الرَّزِيَّهُ، وَجَلَّتْ فِى الْمُؤْمِنينَ وَالْمُسْلِمينَ وَفى اَهْلِ السَّمواتِ وَاَهْلِ الْأَرَضينَ اَجْمَعينَ، فَاِنَّا للَّهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ راجِعُونَ، صَلَواتُ اللَّهِ وَبَرَكاتُهُ وَتَحِيَّاتُهُ عَلَيْكَ يا اَبا عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنَ، وَعَلى آبائِكَ الطَّيِّبينَ الْمُنْتَجَبينَ، وَعَلى ذُرِّيَّاتِكُمُ الْهُداهِ الْمَهْدِيّينَ، لَعَنَ اللَّهُ اُمَّةً خَذَلَتْكَ، وَتَرَكَتْ نُصْرَتَكَ وَمَعُونَتَكَ، وَلَعَنَ اللَّهُ اُمَّةً اَسَّسَتْ اَساسَ الظُّلْمِ لَكُمْ، وَمَهَّدَتِ الْجَوْرَ عَلَيْكُمْ، وَطَرَّقَتْ اِلى اَذِيَّتِكُمْ وَتَحَيُّفِكُمْ، وَجارَتْ ذلِكَ فى دِيارِكُمْ وَاَشْياعِكُمْ، بَرِئْتُ اِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ

وَاِلَيْكُمْ، يا ساداتى وَمَوالِىَ وَاَئِمَّتى مِنْهُمْ وَمِنْ اَشْياعِهِمْ وَاَتْباعِهِمْ وَاَسْئَلُ اللّهَ الَّذى اَكْرَمَ يا مَوالِيَّ مَقامَكُمْ، وَشَرَّفَ مَنْزِلَتَكُمْ وَشَاْنَكُمْ، اَنْ يُكْرِمَنى بِوِلايَتِكُمْ وَمَحَبَّتِكُمْ، وَالْاِيتِمامِ بِكُمْ وَبِالْبَرآئَةِ مِنْ اَعْدآئِكُمْ، وَاَسْئَلُ اللّهَ الْبَرَّ الرَّحيمَ، اَنْ يَرْزُقَنى مَوَدَّتَكُمْ، وَاَنْ يُوَفِّقَنى لِلطَّلَبِ بِثارِكُمْ مَعَ الْاِمامِ الْمُنْتَظَرِ الْهادى مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ، وَاَنْ يَجْعَلَنى مَعَكُمْ فِى الدُّنْيا وَالْآخِرَةِ، وَاَنْ يُبَلِّغَنِى الْمَقامَ الْمَحْمُودَ لَكُمْ عِنْدَ اللّهِ، وَاَسْئَلُ اللّهَ عَزَّوَجَلَّ بِحَقِّكُمْ، وَبِالشَّأْنِ الَّذى جَعَلَ اللّهُ لَكُمْ، اَنْ يُعْطِيَنى بِمُصابى بِكُمْ اَفْضَلَ ما اَعْطى مُصاباً بِمُصيبَتِهِ اِنّا لِلّهِ وَاِنّا اِلَيْهِ راجِعُونَ، يا لَها مِنْ مُصيبَةٍ ما اَفْجَعَها وَاَنْكاها لِقُلُوبِ الْمُؤْمِنينَ وَالْمُسْلِمينَ، فَاِنّا لِلّهِ وَاِنّا اِلَيْهِ راجِعُونَ، اَللّهُمَّ صَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَاجْعَلْنى فى مَقامى مِمَّنْ تَنالُهُ مِنْكَ صَلَواتٌ وَرَحْمَةٌ وَمَغْفِرَةٌ، وَاجْعَلْنى عِنْدَكَ وَجيهاً فِى الدُّنْيا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبينَ، فَاِنّى اَتَقَرَّبُ اِلَيْكَ بِمُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، صَلَواتُكَ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ اَجْمَعينَ، اَللّهُمَّ وَاِنّى اَتَوَسَّلُ وَاَتَوَجَّهُ بِصَفْوَتِكَ مِنْ خَلْقِكَ، وَخِيَرَتِكَ مِنْ خَلْقِكَ مُحَمَّدٍ وَعَلِىٍّ وَالطَّيِّبينَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِما، اَللّهُمَّ فَصَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَاجْعَلْ مَحْياىَ مَحْياهُمْ وَمَماتى مَماتَهُمْ، وَلا تُفَرِّقْ بَيْنى وَبَيْنَهُمْ فِى الدُّنْيا وَالْآخِرَةِ اِنَّكَ سَميعُ الدُّعآءِ، اَللّهُمَّ وَهذا يَوْمٌ تُجَدَّدُ فيهِ النِّقْمَةُ، وَتُنَزَّلُ فيهِ اللَّعْنَةُ عَلَى اللَّعينِ يَزيدَ وَعَلى آلِ يَزيدَ، وَعَلى آلِ زِيادٍ وَعُمَرَ بْنَ سَعْدٍ وَالشِّمْرِ، اَللّهُمَّ الْعَنْهُمْ وَالْعَنْ مَنْ رَضِىَ بِقَوْلِهِمْ وَفِعْلِهِمْ، مِنْ اَوَّلٍ وَآخِرٍ لَعْناً كَثيراً، وَاَصْلِهِمْ حَرَّ نارِكَ، وَاَسْكِنْهُمْ جَهَنَّمَ وَسآئَتْ مَصيراً، وَاَوْجِبْ عَلَيْهِمْ وَعَلى كُلِّ مَنْ شايَعَهُمْ وَبايَعَهُمْ وَتابَعَهُمْ وَساعَدَهُمْ وَرَضِىَ بِفِعْلِهِمْ، وَافْتَحْ لَهُمْ وَعَلَيْهِمْ، وَعَلى كُلِّ مَنْ رَضِىَ بِذلِكَ لَعَناتِكَ الَّتى لَعَنْتَ بِها كُلَّ ظالِمٍ وَكُلَّ غاصِبٍ، وَكُلَّ جاحِدٍ وَكُلَّ كافِرٍ، وَكُلَّ مُشْرِكٍ وَكُلَّ شَيْطانٍ رَجيمٍ، وَكُلَّ جَبّارٍ عَنيدٍ، اَللّهُمَّ الْعَنْ يَزيدَ وَآلَ يَزيدَ وَبَنى مَرْوانَ جَميعاً،

اَللّهُمَّ وَضَعِّفْ غَضَبَكَ وَسَخَطَكَ وَعَذابَكَ وَنَقِمَتَكَ، عَلى اَوَّلِ ظالِمٍ ظَلَمَ اَهْلَ بَيْتِ نَبِيِّكَ، اَللّهُمَّ وَالْعَنْ جَميعَ الظّالِمينَ لَهُمْ، وَانْتَقِمْ مِنْهُمْ اِنَّكَ ذوُ نِقْمَةٍ مِنَ الْمُجْرِمينَ، اَللّهُمَّ وَالْعَنْ اَوَّلَ ظالِمٍ ظَلَمَ آلَ بَيْتِ مُحَمَّدٍ، وَالْعَنْ اَرْواحَهُمْ وَدِيارَهُمْ وَقُبُورَهُمْ وَالْعَنِ اللّهُمَّ الْعِصابَةَ الَّتى نازَلَتِ الْحُسَيْنَ بْنَ بِنْتِ نَبِيِّكَ، وَحارَبَتْهُ وَقَتَلَتْ اَصْحابَهُ وَاَنْصارَهُ، وَاَعْوانَهُ وَاَوْلِيآئَهُ وَشيعَتَهُ وَمُحِبّيهِ وَاَهْلَ بَيْتِهِ وَذُرِّيَّتَهُ، وَالْعَنِ اللّهُمَّ الَّذينَ نَهَبُوا مالَهُ وَسَلَبُوا حَريمَهُ، وَلَمْ يَسْمَعُوا كَلامَهُ وَلا مَقالَهُ، اللّهُمَ وَالْعَنْ كُلَّ مَنْ بَلَغَهُ ذلِكَ فَرَضِىَ بِهِ مِنَ الْاَوَّلينَ وَالْآخِرينَ، وَالْخَلائِقِ اَجْمَعينَ اِلى يَوْمِ الدّينِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا اَبا عَبْدِاللّهِ الْحُسَيْنَ، وَعَلى مَنْ ساعَدَكَ وَعاوَنَكَ، وَواساكَ بِنَفْسِهِ، وَبَذَلَ مُهْجَتَهُ فِى الذَّبِّ عَنْكَ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا مَوْلاىَ وَعَلَيْهِمْ، وَعَلى رُوحِكَ وَعَلى اَرْواحِهِمْ، وَعَلى تُرْبَتِكَ وَعَلى تُرْبَتِهِمْ، اَللّهُمَّ لَقِّهِمْ رَحْمَةً وَرِضْواناً وَرَوحاً وَرَيْحاناً، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا مَوْلاىَ يا اَبا عَبْدِ اللّهِ، يا بْنَ خاتَمِ النَّبِيّينَ، وَيا بْنَ سَيِّدِ الْوَصِيّينَ، وَيا بْنَ سَيِّدَةِ نِساۤءِ الْعالَمينَ، السَّلامُ عَلَيْكَ يا شَهيدُ يَا بْنَ الشَّهيدِ، اَللّهُمَّ بَلِّغْهُ عَنّى فى هذِهِ السّاعَةِ وَفى هذَا الْيَوْمِ، وَفى هذَا الْوَقْتِ وَكُلِّ وَقْتٍ تَحِيَّةً وَسَلاماً، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ سَيِّدِ الْعالَمينَ، وَعَلَى الْمُسْتَشْهَدينَ مَعَكَ سَلاماً مُتَّصِلاً مَا اتَّصَلَ اللَّيْلُ وَالنَّهارُ، السَّلامُ عَلَى الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ الشَّهيدِ، اَلسَّلامُ عَلى عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ الشَّهيدِ، اَلسَّلامُ عَلَى الْعَبّاسِ بْنِ اَميرِ الْمُؤْمِنينَ الشَّهيدِ، السَّلامُ عَلَى الشُّهَدآءِ مِنْ وُلْدِ اَميرِ الْمُؤْمِنينَ، السَّلامُ عَلَى الشُّهَدآءِ مِنْ وُلْدِ جَعْفَرٍ وَعَقيلٍ، السَّلامُ عَلى كُلِّ مُسْتَشْهَدٍ مِنَ الْمُؤْمِنينَ، اَللّهُمَ صَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَبَلِّغْهُمْ عَنّى تَحِيَّةً وَسَلاماً، السَّلامُ عَلَيْكَ يا رَسُولَ اللّهِ وَعَلَيْكَ السَّلامُ وَرَحْمَةُ اللّهِ وَبَرَكاتُهُ، اَحْسَنَ اللّهُ لَكَ الْعَزآءَ فى وَلَدِكَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلامُ، السَّلامُ عَلَيْكَ يا اَبَا الْحَسَنِ يا اَميرَ

الْمُؤْمِنينَ، وَعَلَيْکَ السَّلامُ وَرَحْمَةُ اللّهِ وَبَرَکاتُهُ، اَحْسَنَ اللّهُ لَکَ الْعَزآءَ فی وَلَدِکَ الْحُسَيْنِ، السَّلامُ عَلَيْکِ يا فاطِمَةُ يا بِنْتَ رَسُولِ رَبِّ الْعالَمينَ، وَعَلَيْکِ السَّلامُ وَرَحْمَةُ اللّهِ وَبَرَکاتُهُ، اَحْسَنَ اللّهُ لَکِ الْعَزآءَ فی وَلَدِکِ الْحُسَيْنِ، السَّلامُ عَلَيْکَ يا اَبا مُحَمَّدٍ الْحَسَنَ، وَعَلَيْکَ السَّلامُ وَرَحْمَةُ اللّهِ وَبَرَکاتُهُ، اَحْسَنَ اللّهُ لَکَ الْعَزآءَ فی اَخيکَ الْحُسَيْنِ، السَّلامُ عَلی اَرْواحِ الْمُؤْمِنينَ وَالْمُؤْمِناتِ، الْأَحْيآءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْواتِ، وَعَلَيْهِمُ السَّلامُ وَرَحْمَةُ اللّهِ وَبَرَکاتُهُ اَحْسَنَ اللّهُ لَهُمُ الْعَزآءَ فی مَوْلاهُمُ الْحُسَيْنِ، اَللّهُمَّ اجْعَلْنا مِنَ الطّالِبينَ بِثارِهِ مَعَ اِمامٍ عَدْلٍ، تُعِزُّ بِهِ الْإِسْلامَ وَاَهْلَهُ يا رَبَّ الْعالَمينَ. پس به سجده برو وبگو اَللّهُمَّ لَکَ الْحَمْدُ عَلی [جَميعِ ماناب مِنْ خَطْبٍ، وَلَکَ الْحَمْدُ عَلی کُلِّ اَمْرٍ، وَاِلَيْکَ الْمُشْتَکی فی عَظيمِ الْمُهِمّاتِ بِخِيَرَتِکَ وَاَوْلِيآئِکَ، وَذلِکَ لِما اَوْجَبْتَ لَهُمْ مِنَ الْکَرامَةِ وَالْفَضْلِ الْکَثيرِ، اَللّهُمَّ فَصَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَارْزُقْنی شَفاعَةَ الْحُسَيْنِ عليه السلام يَوْمَ الْوُرُودِ وَالْمَقامِ الْمَشْهُودِ، وَالْحَوْضِ الْمَوْرُودِ، وَاجْعَلْ لی قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَکَ مَعَ الْحُسَيْنِ وَاَصْحابِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلامُ، الَّذينَ واسَوْهُ بِاَنْفُسِهِمْ، وَبَذَلُوا دُونَهُ مُهَجَهُمْ، وَجاهَدُوا مَعَهُ اَعْدآئَکَ ابْتِغآءَ مَرْضاتِکَ وَرَجآئَکَ، وَتَصْديقاً بِوَعْدِکَ، وَخَوْفاً مِنْ وَعيدِکَ اِنَّکَ لَطيفٌ لِما تَشآءُ يا اَرْحَمَ الرّاحِمينَ.

هشتم زيارت اربعين است

يعنى بيستم صفر شيخ در تهذيب و مصباح روايت كرده از حضرت امام حسن عسكرى عليه السلام كه فرموده علامات مؤمن پنج چيز است پنجاه و يک رکعت نماز گذاشتن که مراد هفده رکعت فريضه و سی و چهار رکعت نافله است در هر شب و روز و زيارت اربعين كردن و انگشتر در دست راست کردن و جبين را در سجده بر خاک گذاشتن و بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحيمِ را بلند گفتن و کيفيّت زيارت حضرت امام حسين عليه السلام در اين

روز به دو نحو رسیده یکی زیارتی است که شیخ در تهذیب و مصباح روایت کرده از صفوان جمّال که گفت فرمود به من مولایم حضرت صادق علیه السلام در زیارت اربعین که زیارت می کنی در هنگامی که روز بلند شده باشد و می گوئی:

متن زیارت

اَلسَّلامُ عَلی وَلِیِّ اللّهِ وَحَبیبِهِ، اَلسَّلامُ عَلی خَلیلِ اللّهِ وَنَجیبِهِ، اَلسَّلامُ عَلی صَفِیِّ اللّهِ وَابْنِ صَفِیِّهِ، اَلسَّلامُ عَلَی الْحُسَیْنِ الْمَظْلُومِ الشَّهیدِ، اَلسَّلامُ علی اَسیرِ الْکُرُباتِ، وَقَتیلِ الْعَبَراتِ، اَللّهُمَّ اِنّی اَشْهَدُ اَنَّهُ وَلِیُّکَ وَابْنُ وَلِیِّکَ، وَصَفِیُّکَ وَابْنُ صَفِیِّکَ، الْفآئِزُ بِکَرامَتِکَ، اَکْرَمْتَهُ بِالشَّهادَهِ، وَحَبَوْتَهُ بِالسَّعادَهِ، وَاَجْتَبَیْتَهُ بِطیبِ الْوِلادَهِ، وَجَعَلْتَهُ سَیِّداً مِنَ السّادَهِ وَ قآئِداً مِنَ الْقادَهِ، وَذآئِداً مِنْ الْذادَهِ، وَاَعْطَیْتَهُ مَواریثَ الْأَنْبِیآءِ، وَجَعَلْتَهُ حُجَّهً عَلی خَلْقِکَ مِنَ الْأَوْصِیآءِ، فَاَعْذَرَ فِی الدُّعآءِ، وَمَنَحَ النُّصْحَ، وَبَذَلَ مُهْجَتَهُ فیکَ، لِیَسْتَنْقِذَ عِبادَکَ مِنَ الْجَهالَهِ وَحَیْرَهِ الضَّلالَهِ، وَقَدْ تَوازَرَ عَلَیْهِ مَنْ غَرَّتْهُ الدُّنْیا، وَباعَ حَظَّهُ بِالْأَرْذَلِ الْأَدْنی وَشَری آخِرَتَهُ بِالثَّمَنِ الْأَوْکَسِ، وَتَغَطْرَسَ وَتَرَدّی فی هَواهُ، وَاَسْخَطَکَ وَاَسْخَطَ نَبِیَّکَ، وَاَطاعَ مِنْ عِبادِکَ اَهْلَ الشِّقاقِ وَالنِّفاقِ، وَحَمَلَهَ الْأَوْزارِ الْمُسْتَوْجِبینَ النّارَ، فَجاهَدَهُمْ فیکَ صابِراً مُحْتَسِباً، حَتّی سُفِکَ فی طاعَتِکَ دَمُهُ، وَاسْتُبیحَ حَریمُهُ، اَللّهُمَّ فَالْعَنْهُمْ لَعْناً وَبیلاً، وَعَذِّبْهُمْ عَذاباً اَلیماً، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا بْنَ رَسُولِ اللّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا بْنَ سَیِّدِ الْأَوْصِیآءِ اَشْهَدُ اَنَّکَ اَمینُ اللّهِ وَابْنُ اَمینِهِ، عِشْتَ سَعیداً، وَمَضَیْتَ حَمیداً وَمُتَّ فَقیداً مَظْلُوماً شَهیداً، وَاَشْهَدُ اَنَّ اللّهَ مُنْجِزٌ ما وَعَدَکَ، وَمُهْلِکٌ مَنْ خَذَلَکَ وَمُعَذِّبٌ مَنْ قَتَلَکَ، وَاَشْهَدُ اَنَّکَ وَفَیْتَ بِعَهْدِ اللّهِ، وَجاهَدْتَ فی سَبیلِهِ حَتّی اَتیکَ الْیَقینُ، فَلَعَنَ اللّهُ مَنْ قَتَلَکَ، وَلَعَنَ اللّهُ مَنْ ظَلَمَکَ، وَلَعَنَ اللّهُ اُمَّهً سَمِعَتْ بِذلِکَ فَرَضِیَتْ بِهِ، اَللّهُمَّ اِنّی اُشْهِدُکَ اَنّی وَلِیٌّ لِمَنْ والاهُ، وَعَدُوٌّ لِمَنْ عاداهُ، بِاَبی اَنْتَ وَاُمّی یا بْنَ رَسُولِ اللّهِ، اَشْهَدُ اَنَّکَ کُنْتَ

نُوراً فِي الْأَصْلابِ الشَّامِخَهِ وَالْأَرْحامِ الْمُطَهَّرَهِ، لَمْ تُنَجِّسْکَ الْجاهِلِيَّهُ بِاَنْجاسِها، وَلَمْ تُلْبِسْکَ الْمُدْلَهِمَّاتُ مِنْ ثِيابِها، وَاَشْهَدُ اَنَّکَ مِنْ دَعآئِمِ الدّينِ وَاَرْکانِ الْمُسْلِمينَ، وَمَعْقِلِ الْمُؤْمِنينَ، وَاَشْهَدُ اَنَّکَ الْإمامُ الْبَرُّ التَّقِيُّ، الرَّضِيُّ الزَّکِيُّ الْهادِي الْمَهْدِيُّ، وَاَشْهَدُ اَنَّ الْأَئِمَّهَ مِنْ وُلْدِکَ کَلِمَهُ التَّقْوى وَاَعْلامُ الْهُدى وَالْعُرْوَهُ الْوُثْقى وَالْحُجَّهُ على اَهْلِ الدُّنْيا، وَاَشْهَدُ اَنّی بِکُمْ مُؤْمِنٌ، وَبِاِيابِکُمْ مُوقِنٌ، بِشَرايِعِ دينی وَخَواتيمِ عَمَلی وَقَلْبی لِقَلْبِکُمْ سِلْمٌ، وَاَمْری لِاَمْرِکُمْ مُتَّبِعٌ، وَنُصْرَتی لَکُمْ مُعَدَّهٌ، حَتّی يَاْذَنَ اللَّهُ لَکُمْ، فَمَعَکُمْ مَعَکُمْ لامَعَ عَدُوِّکُمْ، صَلَواتُ اللَّهِ عَلَيْکُمْ، وَعلى اَرْواحِکُمْ وَاَجْسادِکُمْ، وَشاهِدِکُمْ وَغآئِبِکُمْ، وَظاهِرِکُمْ وَباطِنِکُمْ، آمينَ رَبَ الْعالَمينَ

پس دو رکعت نماز می کنی و دعا می کنی به آنچه می خواهی و برمی گردی و دیگر زیارتی است که از جابر منقول است و کيفيّت آن چنان است که از عطا روايت شده که گفت با جابر بن عبداللّه انصاری بودم در روز بيستم ماه صفر چون به غاضريّه رسيديم در آب فرات غسل کرد و پيراهن طاهری که با خود داشت پوشيد پس گفت که آيا با تو چيزی هست از بوی خوش ای عطا گفتم با من سُعد هست پس قدری از آن گرفت و بر سر و بدن پاشيد و پابرهنه روانه شد تا ايستاد نزد سر مبارک امام حسين عليه السلام و سه مرتبه اَللَّهُ اَکْبَرُ گفت پس افتاد و بيهوش شد و چون به هوش آمد شنيدم که می گفت اَلسَّلامُ عَلَيْکُمْ يا آلَ اللَّه الخ که به عينه همان زيارت نيمه رجب است که ما ذکر نموديم و با آن فرقی ندارد جز چند کلمه که شايد از اختلاف نسخ باشد چنانچه شيخ مرحوم احتمال داده پس اگر کسی خواست که

آن را نیز بخواند رجوع کند به زیارت نیمه رجب و همان را بخواند مؤلّف گوید که زیارت امام حسین علیه السلام در اوقات شریفه و لیالی و ایّام متبرّکه به غیر از این اوقات که ذکر شد نیز افضل است خصوصاً اوقاتی که به آن حضرت نسبتی داشته باشد مانند روز مباهله و روز نزول هَلْ اَتی و روز ولادت شریف آن حضرت و شبهای جمعه و از روایتی مستفاد می شود که حق تعالی در هر شب جمعه نظر مکرمتی بر آن حضرت فرماید و جمیع پیغمبران و اوصیای ایشان را به زیارت او بفرستد و ابن قولویه از حضرت صادق علیه السلام روایت کرده که هر که زیارت کند قبر امام حسین علیه السلام را در هر جمعه آمرزیده شود البته و از دنیا بیرون نرود با حال حسرت از دنیا و مَسْکَنَش در بهشت با امام حسین علیه السلام باشد و در خبر اعمش است که همسایه او برای او گفت در خواب دیدم که رقعه ها از آسمان فرو می ریزد که در آنها امان نوشته اند برای هر که زیارت امام حسین علیه السلام کند در شب جمعه و بعد از این در اعمال کاظمین در حکایت حاجی علی بغدادی اشاره به این مطلب خواهد شد و غیر این از اوقات شریفه دیگر و روایت شده از حضرت صادق علیه السلام پرسیدند که آیا زیارت امام حسین علیه السلام را وقتی هست که بهتر از وقت دیگر باشد فرمود که زیارت کنید آن حضرت را در هر وقت و هر زمان زیرا که زیارت آن حضرت خیر مُقَرَّری است هر که آن را

بیشتر به عمل آورد خیر بیشتر خواهد یافت و هر که کمتر کند کمتر خواهد یافت و سعی کنید در زیارت کردن آن حضرت در اوقات شریفه که اعمال صالحه در آنها ثوابش مضاعف است و در آن اوقات شریفه ملائکه از آسمان نازل می شوند از برای زیارت آن حضرت الخ و از برای خصوص این اوقات مذکوره زیارت منقولی یافت نشده بلی در روز سیّم ماه شعبان که روز تولّد حضرت امام حسین علیه السلام است دعائی از ناحیه شریفه بیرون آمده که بایست آن را خواند و ما آن را در اعمال ماه شعبان ذکر کردیم و بدان نیز که زیارت آن حضرت در غیر کربلا از شهرهای دور فضیلت زیادی دارد و ما در اینجا به ذکر دو روایت که در کافی و تهذیب و فقیه است قناعت می کنیم روایت اوّل ابن ابی عمیر از هشام روایت کرده که حضرت صادق علیه السلام فرمود که هرگاه راه یکی از شما دور و از خانه اش تا به قبور ما مسافت بسیار باشد بالا رود به پشت بام بلندتر منزل خود و دو رکعت نماز کند و اشاره کند به سلام کردن به سوی قبرهای ما پس بدرستی که آن به ما می رسد روایت دویّم از حنّان بن سُدَیْر از پدرش منقول است که حضرت صادق علیه السلام به من فرمود ای سدیر زیارت می کنی قبر حسین علیه السلام را در هر روز عرض کردم که فدای تو گردم نه فرمود شما چه جفاکارید در هر جمعه زیارت می کنید او را گفتم نه فرمود در هر ماهی زیارت می کنید گفتم نه فرمود در هر سالی

او را زیـارت می کنیـد گفتم گاهی از سالها شـده که زیارت کرده ام فرمود ای سُـدیر چه جفا کاریـد شـما به امام حسـین علیه السلام آیا ندانستید که حق تعالی را دو هزار هزار فرشته است (و در تهذیب و فقیه هزار هزار فرشته است) ژولیده مو گردآلوده که می گریند بر آن حضـرت و زیارت می کنند وسست نمی شوند و چه می شود برای تو ای سدیر که زیارت کنی قبر حسین علیه السـلام را در هر جمعه پنج مرتبه و در هر روزی یک مرتبه گفتم فدایت شوم بین ما و بین او فرسـخهای بسیار است فرمود به من که بالاـ رو به بـام خانه ات پس نظر کن به جانب راست و چپ پس بلنـد کن سـر خود را بسوی آسـمان پس قصـد کن جانب قبر آن حضـرت را و بگو «اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا اَبا عَبْدِاللَّهِ اَلسَّلامُ عَلَیْکَ وَ رَحْمَهُاللَّهِ وَ بَرَکاتُهُ» نوشته می شود برای تو زیارتی و آن زیارت حجّه و عمره است سُدیر گفت بسا شد که بجا آوردم این را در ماه بیشتر از بیست مرتبه و در صدر زیارت اوّل از زیارات مطلقه گذشت چیزی که مناسب این مقام بود.

تذییلٌ در فضیلت و آداب تربت مقدسه امام حسین علیه السلام

بدان که روایات بسیار وارد شده که در تربت آن حضرت شفای هر درد و مرض است مگر مرگ و امان است از بلاها و باعث ایمنی از هر خوف و بیم است و اخبـار در این باب متواتر است و معجزاتی که به سـبب این تربت مقـدّسه ظاهر گردیـده اسـت زیاده از آنست که ذکر شود و من در کتاب فوائد الرضویّه که در تراجم علماء امامیّه است در احوال سیّد محدّث

متبحر آقا سیّد نعمهاللّه جزائری رحمه الله نوشتم که آن سید جلیل در تحصیل علم زحمت بسیار کشیده و سختی و رنج بسیار برده و در اوایل تحصیل چون قادر نبوده بر چراغ به روشنی ماه مطالعه می نموده لاجرم از کثرت مطالعه در ماهتاب و بسیار چیز نوشتن و مطالعه کردن چشمانش ضعف پیدا کرده بود پس به جهت روشنی چشم خود به تربت مقدّسه حضرت سیدالشهداء علیه السلام و تراب مراقد شریفه ائمّه عراق علیهم السلام اکتحال می کرد و به برکت آن تربت ها چشمش روشن می گشت و نیز نگاشتم که مبادا اهالی عصر ما بواسطه معاشرت با کفّار و ملاحده این مطلب را استعجاب نمایند همانا کمال الدّین دمیری در حیوه الحیوان نقل کرده که افعی هرگاه هزار سال عمر کرد چشمانش کور می شود حق تعالی او را ملهم فرموده که برای رفع کوری خود چشم خود را به رازیانج تر بمالد لاجرم با چشم کور از بیابان قصد می کند بساتین و جاهائی را که رازیانج در آنجا باشد و اگر چه مسافتی طویل در بین باشد پس خود را می رساند به آن گیاه و چشم خود را بر آن می مالد روشنی چشم او برمی گردد و این مطلب را زمخشری و غیره نیز نقل کرده اند پس هرگاه حق تعالی در یک گیاه تری این خاصیت قرار داده باشد که مار کور پی به آن ببرد و بهره خود را از آن بگیرد چه عجب و استبعادی دارد که در تربت پسر پیغمبر صلوات اللّه علیه و آله که در راه او خودش و عترتش کشته شده شفاء از جمیع امراض و فوائد و برکاتی قرار داده باشد

که شیعیان و محبّان او از آن بهره ها برند و ما در این مقام به ذکر چند خبر قناعت می کنیم اوّل روایت شده که حوریان بهشت چون یکی از ملائکه را می بینند که از برای کاری بر زمین می آید از او التماس می کنند که برای ما تسبیح و تربت قبر امام حسین علیه السلام به هدیّه بیاور دوّم به سند معتبر منقول است که شخصی گفت حضرت امام رضا علیه السلام برای من از خراسان بسته متاعی فرستاد چون گشودم در میان آن خاکی بود از آن مرد که آورده بود پرسیدم که این خاک چیست گفت خاک قبر امام حسین علیه السلام است و هرگز آن حضرت از جامه و غیر جامه چیزی به جایی نمی فرستد مگر آنکه این خاک را در میانش می گذارد و می فرماید این امان است از بلاها به اذن و مشیّت خدا سیّم روایت است که عبداللّه بن ابی یعفور به خدمت حضرت صادق علیه السلام عرض کرد که یک شخص از خاک قبر امام حسین علیه السلام برمی دارد و منتفع می شود و دیگری برمی دارد و منتفع نمی شود فرمود که نه واللّه هر که بردارد و اعتقاد داشته باشد که به او نفع می بخشد البته منتفع می شود چهارم از ابوحمزه ثمالی روایت است که عرض کردم به حضرت صادق علیه السلام که می بینم اصحاب ما می گیرند خاک قبر امام حسین علیه السلام را و طلب شفا از آن می کنند آیا شفا در آن هست فرمود که طلب شفا می توان کرد از خاکی که بردارند از میان قبر تا چهار میل و همچنین است خاک قبر جدّم رسول خداصلی الله علیه

وآله و قبر امام حسن و امام زین العابـدین و امام محمّـد باقرعلیهم السـلام پس بگیر از آن خاك كه آن شـفای هر درد است و سپری است برای دفع هر چه از آن ترسـی و هیچ چیز به آن برابری نمی كند از چیزهائی كه از آن شفا طلب می كنند به غیر از دعـا و چیزی كه آن را فاسـد می كنـد آن است كه در ظرفهـا و جاهای بـد می گذارنـد و آنها كه معالجه به آن می كننـد كم است یقین ایشان هر كه یقین داشـته باشد كه این از برای او شفا است هرگاه معالجه به آن كند او را كافی خواهد بود و محتاج به دوای دیگر نخواهد شد و فاسد می گردانند آن تربت را شیاطین و كافران از جنّیان كه خود را بر آن می مالند و بهر چیز كه می گـذرد آن تربت آن را بو می كننـد و اما شـیاطین و كافران جنّ پس حسـد می برنـد فرزندان آدم را بر آن و خود را بر آن می مالند كه اكثر نیكی و بوی خوشـش برطرف می شود و هیچ تربت از حایر بیرون نمی آید مگر مهیّا می شوند از شـیاطین و كـافران جـنّ از برای آن تربـت آن قـدر كـه عـدد ایشـان را كسـی به غیر از خـدا احصـا نمی توانـد كرد و آن تربت در دسـت صاحبش است و ایشان خود را بر آن می مالنـد و ملائكه نمی گذارنـد ایشان را كه داخل حایر شوند و اگر تربت سالم از اینها بماند هر بیمار را كه به آن معالجه نمایند البّته در آن ساعت شفا می یابد پس چون تربت را برداری پنهان كن و نام خدا بر آن بسیار

بخوان و شنیده ام که بعضی از آنها که تربت را برمی دارند آن را سبک می شمارند حتّی بعضی از ایشان آن را در توبره چهارپایان می اندازند یا در ظرف طعام یا چیزهائی که دست بر آن بسیار مالیده شود از خورجینها و جوالها پس چگونه شفا یابد از آن کسی که به این نوع آن را حرمت دارد ولکن دلی که در آن یقین نیست و سبک می شمارد چیزی را که صلاحش در آن است عمل خود را فاسد می کند پنجم روایت شده که هرگاه یکی از شما خواهد که بردارد تربت را به اطراف انگشتان بردارد و قدر آن مثل نخود است به بوسد آن را و بر

هر دو دیده گذارد وبر سایر بدن بمالد و بگوید: اَللّهُمَّ بِحَقِّ هذِهِ التُّرْبَهِ، وَبِحَقِّ مَنْ حَلَّ بِها وَثَوى فيها، وَبِحِقِّ جَدِّهِ وَاَبيهِ وَاُمِّهِ وَاَخيهِ، وَالْاَئِمَّهِ مِنْ وُلْدِهِ، وَبِحَقِ الْمَلائِکَهِ الْحآفّينَ بِهِ، اِلاَّ جَعَلْتَها شِفآءً مِنْ کُلِّ دآءٍ، وَبُرْءاً مِنْ کُلِ مَرَضٍ، وَنَجاهً مِنْ کُلِّ آفَهٍ، وَحِرْزاً مِمَّا اَخافُ وَاَحْذَرُ. پس آن را استعمال نماید و روایت شده که مهر کردن تربت امام حسین علیه السلام آنست که بر آن سوره اِنَّا اَنْزَلْناهُ فی لَيْلَهِ الْقَدْرِ بخوانی و نیز روایت شده که هرگاه تربت را بخوری یا به کسی بخورانی بگو بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ، اَللّهُمَّ اجْعَلْهُ رِزْقاً واسِعاً، وَعِلْماً نافِعاً، وَشِفآءً مِنْ کُلِ دآءٍ، اِنَّکَ عَلی کُلِّشَیْ ءٍ قَديرٌ. مؤلف گوید که فوائد تربت شریفه آن حضرت بسیار است از جمله آنکه مستحبّ است با میّت در قبر گذاشتن و کفن را به آن نوشتن و دیگر سجده کردن بر آنست که روایت شده که سجده بر آن هفت حجاب

را می درد یعنی باعث قبولی نماز می شود که به آسمانها بالا می رود و دیگر تسبیح از تُربت آن حضرت ساختن و به آن تسبیح ذکر کردن و در دست داشتن است که فضیلت عظیم دارد و از خاصیتش آنست که در دست آدمی تسبیح می گوید بی آنکه صاحبش تسبیح بگوید و معلوم است که این تسبیح غیر از آن تسبیحی است که در همه اشیاء است کما قال اللّه تعالی:

وَاِنْ مِنْ شَیْ ءٍ اِلاَّ یُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلکِنْ لاتَفْقَهُونَ تَسْبیحَهُمْ *

و عارف رومی در معنی آن گفته

گر تو را از غیب چشمی باز شد

با تو ذرّات جهان همراز شد

نطق خاک ونطق آب ونطق گِل

هست محسوس حواسّ اهل دل

جمله ذرّات در عالم نهان

با تو میگویند روزان وشبان

ما سَمیعیم وبصیر وباهُشیم

با شما نامحرمان ما خامشیم

از جمادی سوی جان جان شوید

غلغل اجزای عالم بشنوید

فاش تسبیح جمادات آیدت

وسوسه تأولیها بزدایدت

بالجُمله این تسبیحی که در این روایت است تسبیحی است که از خصوصیّات تربت حضرت سیّد الشّهداء اَرْواحُنا لَهُ الْفِداء است ششم از حضرت امام رضا علیه السلام منقول است که هر که بگرداند تسبیح تربت امام حسین علیه السلام را وبگوید: «سُبْحانَ اللّهِ وَالْحَمْدُلِلّهِ وَلا اِلهَ اِلاَّ اللَّهُ وَاللَّهُ اَکْبَرُ» با هر دانه بنویسد حق تعالی از برای او شش هزار حسنه و محو کند از او شش هزار گناه و بلند کند از برای او شش هزار درجه و بنویسد از برای او شش هزار شفاعت و از حضرت صادق علیه السلام منقول است که هرکه بگرداند سنگهائی را که از تربت امام حسین علیه السلام می سازند یعنی تسبیح پخته پس یکبار استغفار

کنـد هفتاد اسـتغفار از برای او نوشـته می شود و اگر تسبیحی را در دست نگاه دارد و تسبیح نگوید به عدد هر حبّه هفت مرتبه از برای او نوشـته می شود هفتم در حـدیث معتـبر منقول است که چون حضـرت صـادق علیه السـلام به عراق تشـریف آوردند گروهی نزد آن حضـرت آمدنـد و عرض کردند که دانسـته ایم تربت امام حسـین علیه السـلام موجب شـفای هر درد است آیا باعث ایمنی از هر خوف هست فرمود بلی هرگاه کسـی خواهـد که او را از هر بیمی امان بخشـد بایـد تسبیحی که از تربت آن حضـرت ساخته باشند در دست بگیرد و سه مرتبه این دعا را بخواند: اَصْبَحْتُ اَللّهُمَّ مُعْتَصِماً بِذِمامِکَ وَجِوارِکَ الْمَنیعِ، الَّذی لا یُطاوَلُ وَلا ـ یُحاوَلُ، مِنْ شَرِّ کُلِّ غاشِمٍ وَطارِقٍ، مِنْ سآئِرِ مَنْ خَلَقْتَ وَما خَلَقْتَ مِنْ خَلْقِکَ، الصّامِتِ وَالنّاطِقِ، فی جُنَّهٍ مِنْ کُلِ مَخُوفٍ، بِلِباسٍ سابِغَهٍ حَصینَهٍ، وَهِیَ وِلاءُ اَهْلِ بَیْتِ نَبِیِّکَ مُحَمَّدٍ صَلَّی اللّهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ، مُحْتَجِزاً مِنْ کُلِّ قاصِدٍ لی اِلی اَذِیَّهٍ بِجِدارٍ حَصینٍ الْإِخْلاصِ فِی الْإِعْتِرافِ بِحَقِّهِمْ، وَالتَّمَسُّکِ بِحَبْلِهِمْ جَمیعاً، مُوقِناً اَنَّ الْحَقَّ لَهُمْ وَمَعَهُمْ وَمِنْهُمْ وَفیهِمْ وَبِهِمْ، اُوالی مَنْ والَوْا، وَاُعادی مَنْ عادَوْا، وَاُجانِبُ مَنْ جانَبُوا، فَصَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، وَاَعِذْنی اللّهُمَّ بِهِمْ مِنْ شَرِّ کُلِّ ما اَتَّقیهِ، یا عَظیمُ حَجَزْتُ الْأَعادِیَ عَنّی بِبَدیعِ السَّمواتِ وَالْأَرْضِ، اِنّا جَعَلْنا مِنْ بَیْنِ اَیْدیهِمْ سَدّاً وَ مِنْ خَلْفِهِمْ سَدّاً فَاَغْشَیْناهُمْ فَهُمْ لا یُبْصِرُونَ.

پس تسبیـح را ببوسـد و بر هر دو چشم بمالـد و بگویـد: اَللّهُمَّ اِنّی اَسْئَلُکَ بِحَقِّ هـذِهِ التُّرْبَهِ الْمُبارَکَهِ، وَبِحَقِ صاحِبِها وَبِحَقِّ جَدِّهِ وَبِحَقِّ اَبیهِ، وَبِحَقِّ اُمِّهِ وَبِحَقِّ اَخیهِ، وَبِحَقِّ وُلْدِهِ الطّاهِرینَ، اجْعَلْها شِفآءً مِنْ کُلِّ داءٍ، وَاَماناً مِنْ کُلِّ

خَوْفٍ، وَحِفْظاً مِنْ كُلِّ سُوءٍ.

پس تسبیح را بر جبین خود بگذارد پس اگر در صبح چنین کند در امان خدا باشد تا شام و اگر در شام چنین کند در امان خدا باشد تا صبح و در روایت دیگر منقول است که هر که از پادشاهی یا غیر او ترسد چون از خانه بیرون آید چنین کند تا حرزی باشد او را از شرّ ایشان مؤلّف گوید که مشهور میان علماء آن است که خوردن گل و خاك مطلقاً جایز نیست مگر تربت مقدسه امام حسین علیه السلام به قصد شفا بی قصد لذّت به قدر نخودی بلکه احوط آن است که به قدر عدسی باشد و خوبست که تربت را در دهان بگذارد و بعد از آن جرعه ای از آب بخورد و بگوید «اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ رِزْقاً واسِعاً وَعِلْماً نافِعاً وَشِفاءً مِنْ کُلِّ داءٍ وَسُقْمٍ» علامه مجلسی رحمه الله فرموده احوط آن است که مهر و تسبیح و تربت آن حضرت را نخرند و نفروشند بلکه به هدیّه و بخشش بدهند و در برابر آنها اگر تراضی کنند بی آنکه اوّل شرط کرده باشند شاید بد نباشد چنانچه در حدیث معتبر از حضرت صادق علیه السلام منقول است که هر که خاك قبر امام حسین علیه السلام را بفروشد چنان است که گوشت آن حضرت را فروخته و خریده باشد مؤلّف گوید که شیخ ما محدّث متبحّر ثقه الاسلام نوری رحمه الله در دارالسلام نقل فرموده که روزی یکی از برادران من به خدمت مرحومه والده ام رسید مادرم دید که تربت امام حسین علیه السلام را در جیب پایین قبای خود گذاشته مادرم او را زجر کرد که این

بی ادبی است به تربت مقدسه چه آنکه بسا شود در زیر ران واقع شود و شکسته گردد برادرم گفت چنین است که فرمودی و تا به حال دو مهر شکسته ام ولکن عهد کرد که من بعد در جیب پایین نگذارد پس چند روزی از این قضیّه گذشت علامه والدم در خواب دید بدون اینکه از این مطلب اطلاع داشته باشد که مولای ما حضرت ابوعبداللّه الحسین علیه السلام به زیارت او تشریف آورد و در اطاق کتابخانه نشست و ملاطفت و مهربانی بسیار کرد و فرمود بخوان پسران خود را بیایند تا آنها را اکرام کنم پس والد پسرها را طلبید و با من پنج نفر بودند پس ایستادند در نزد در مقابل آن حضرت و در نزد آن حضرت از جامه و چیزهای دیگر بود پس یک یک را می خواند و چیزی از آنها به او می داد پس نوبت به برادر مزبور سلمه اللّه رسید حضرت نظری بر او افکند مانند کسی که در غضب باشد و التفات فرمود بسوی والد مرحوم و فرمود این پسر تو دو تربت از تربتهای قبر من در زیر ران خود شکسته است پس مثل برادران دیگر او را نخواند بلکه افکند بسوی او چیزی و الان در ذهنم است که گویا قاب شانه ترمه به او داد پس علامه والد بیدار شد و خواب خود را برای مرحومه والده نقل کرد و والده حکایت را برای ایشان بیان کرد والد تعجّب کرد از صدق این خواب «انتهی.»

زیاره الناحیه المقدسه

متن زیارت

زیارت امام حسین (ع) صادره از ناحیه مقدس امام زمان (عج) معروف به زیارت ناحیه مقدسه

أَلسَّلامُ عَلی ادَمَ صِفْوَهِ اللهِ

مِنْ خَليقَتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى شَيْث وَلِيِّ اللهِ وَ خِيَرَتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى إِدْريسَ الْقآئِمِ للهِ بِحُجَّتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى نُوحِ الْمُجابِ فى دَعْوَتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى هُود الْمَمْدُودِ مِنَ اللهِ بِمَعُونَتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى صالِح الَّذى تَوَّجَهُ اللهُ بِكَرامَتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى إِبْراهيمَ الَّذى حَباهُ اللهُ بِخُلَّتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى إِسْمعيلَ الَّذى فَداهُ اللهُ بِذِبْح عَظيم مِنْ جَنَّتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى إِسْحقَ الَّذى جَعَلَ اللهُ النُّبُوَّةَ فى ذُرِّيَّتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى يَعْقُوبَ الَّذى رَدَّ اللهُ عَلَيْهِ بَصَرَهُ بِرَحْمَتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى يُوسُفَ الَّذى نَجّاهُ اللهُ مِنَ الْجُبِّ بِعَظَمَتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى مُوسَى الَّذى فَلَقَ اللهُ الْبَحْرَ لَهُ بِقُدْرَتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى هارُونَ الَّذى خَصَّهُ اللهُ بِنُبُوَّتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى شُعَيْب الَّذى نَصَرَهُ اللهُ عَلى اُمَّتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى داوُدَ الَّذى تابَ اللهُ عَلَيْهِ مِنْ خَطيئَتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى سُلَيْمانَ الَّذى ذَلَّتْ لَهُ الْجِنُّ بِعِزَّتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى أَيُّوبَ الَّذى شَفاهُ اللهُ مِنْ عِلَّتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى يُونُسَ الَّذى أَنْجَزَ اللهُ لَهُ مَضْمُونَ عِدَتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى عُزَيْر الَّذى أَحْياهُ اللهُ بَعْدَ ميتَتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى زَكَرِيَّا الصّابِرِ فى مِحْنَتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى يَحْيَى الَّذى أَزْلَفَهُ اللهُ بِشَهادَتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى عيسى رُوحِ اللهِ وَ كَلِمَتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى مُحَمَّد حَبيبِ اللهِ وَ صِفْوَتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى أَميرِالْمُؤْمِنينَ عَلِيِّ بْنِ أَبى طالِب الْمَخْصُوصِ بِاُخُوَّتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى فاطِمَةَ الزَّهْرآءِ ابْنَتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى أَبى مُحَمَّد الْحَسَنِ وَصِيِّ أَبيهِ وَ خَليفَتِهِ، أَلسَّلامُ عَلَى الْحُسَيْنِ الَّذى سَمَحَتْ نَفْسُهُ بِمُهْجَتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى مَنْ أَطاعَ اللهَ فى سِرِّهِ وَ عَلانِيَتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى مَنْ جَعَلَ اللهُ الشِّفآءَ فى تُرْبَتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى مَنِ الاْجابَةُ تَحْتَ قُبَّتِهِ، أَلسَّلامُ عَلى مَنِ الاْئِمَّةُ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ، أَلسَّلامُ عَلَى ابْنِ خاتَمِ الاْنْبِيآءِ، أَلسَّلامُ عَلَى ابْنِ سَيِّدِ الاْوْصِيآءِ، أَلسَّلامُ عَلَى ابْنِ فاطِمَةَ الزَّهْرآءِ، أَلسَّلامُ عَلَى ابْنِ خَديجَةَ الْكُبْرى، أَلسَّلامُ

عَلَى ابْنِ سِدْرَهِ الْمُنْتَهى، أَلسَّلامُ عَلَى ابْنِ جَنَّهِ الْمَأْوى، أَلسَّلامُ عَلَى ابْنِ زَمْزَمَ وَ الصَّفا، أَلسَّلامُ عَلَى الْمُرَمَّلِ بِالدِّمآءِ، أَلسَّلامُ عَلَى الْمَهْتُوكِ الْخِبآءِ، أَلسَّلامُ عَلى خامِسِ أَصْحابِ الْكِسآءِ، أَلسَّلامُ على غَريبِ الْغُرَبآءِ، أَلسَّلامُ على شَهيدِ الشُّهَدآءِ، أَلسَّلامُ عَلى قَتيلِ الْاَدْعِيآءِ، أَلسَّلامُ عَلى ساكِنِ كَرْبَلآءَ، أَلسَّلامُ عَلى مَنْ بَكَتْهُ مَلائِكَهُ السَّمآءِ، أَلسَّلامُ على مَنْ ذُرِّيَّتُهُ الْاَزْكِيآءُ، أَلسَّلامُ عَلى يَعْسُوبِ الدّينِ، أَلسَّلامُ عَلى مَنازِلِ الْبَراهينِ، أَلسَّلامُ عَلَى الْاَئِمَّهِ السّاداتِ، أَلسَّلامُ عَلَى الْجُيُوبِ الْمُضَرَّجاتِ، أَلسَّلامُ عَلَى الشِّفاهِ الذّابِلاتِ، أَلسَّلامُ عَلَى النُّفُوسِ الْمُصْطَلَماتِ، أَلسَّلامُ عَلَى الْاَرْواحِ الْمُخْتَلَساتِ، أَلسَّلامُ عَلَى الْاَجْسادِ الْعارِياتِ، أَلسَّلامُ عَلَى الْجُسُومِ الشّاحِباتِ، أَلسَّلامُ عَلَى الدِّمآءِ السّآئِلاتِ، أَلسَّلامُ عَلَى الْاَعْضآءِ الْمُقَطَّعاتِ، أَلسَّلامُ عَلَى الرُّؤُوسِ الْمُشالاتِ، أَلسَّلامُ عَلَى النِّسْوَهِ الْبارِزاتِ، أَلسَّلامُ عَلى حُجَّهِ رَبِّ الْعالَمينَ، أَلسَّلامُ عَلَيْكَ وَ عَلى آبآئِكَ الطّاهِرينَ، أَلسَّلامُ عَلَيْكَ وَ عَلى أَبْنآئِكَ الْمُسْتَشْهَدينَ، أَلسَّلامُ عَلَيْكَ وَ عَلى ذُرِّيَّتِكَ النّاصِرينَ، أَلسَّلامُ عَلَيْكَ وَ عَلَى الْمَلآئِكَهِ الْمُضاجِعينَ، أَلسَّلامُ عَلَى الْقَتيلِ الْمَظْلُومِ، أَلسَّلامُ عَلى أَخيهِ الْمَسْمُومِ، أَلسَّلامُ عَلى عَلِيٍّ الْكَبيرِ، أَلسَّلامُ عَلَى الرَّضيعِ الصَّغيرِ، أَلسَّلامُ عَلَى الْاَبْدانِ السَّليبَهِ، أَلسَّلامُ عَلَى الْعِتْرَهِ الْقَريبَهِ، أَلسَّلامُ عَلَى الْمُجَدَّلينَ فِى الْفَلَواتِ، أَلسَّلامُ عَلَى النّازِحينَ عَنِ الْاَوْطانِ، أَلسَّلامُ عَلَى الْمَدْفُونينَ بِلا أَكْفانٍ، أَلسَّلامُ عَلَى الرُّؤُوسِ الْمُفَرَّقَهِ عَنِ الْاَبْدانِ، أَلسَّلامُ عَلَى الْمُحْتَسِبِ الصّابِرِ، أَلسَّلامُ عَلَى الْمَظْلُومِ بِلا ناصِرٍ، أَلسَّلامُ عَلى ساكِنِ التُّرْبَهِ الزّاكِيَهِ، أَلسَّلامُ عَلى صاحِبِ الْقُبَّهِ السّامِيَهِ، أَلسَّلامُ عَلى مَنْ طَهَّرَهُ الْجَليلُ، أَلسَّلامُ عَلى مَنِ افْتَخَرَ بِهِ جَبْرَئيلُ، أَلسَّلامُ عَلى مَنْ ناغاهُ فِى الْمَهْدِ ميكآئيلُ، أَلسَّلامُ عَلى مَنْ نُكِثَتْ ذِمَّتُهُ، أَلسَّلامُ عَلى مَنْ هُتِكَتْ حُرْمَتُهُ، أَلسَّلامُ عَلى مَنْ اُريقَ بِالظُّلْمِ دَمُهُ، أَلسَّلامُ عَلَى الْمُغَسَّلِ بِدَمِ الْجِراحِ، أَلسَّلامُ عَلَى الْمُجَرَّعِ بِكَأْساتِ الرِّماحِ أَلسَّلامُ عَلَى الْمُضامِ الْمُسْتَباحِ، أَلسَّلامُ

عَلَى الْمَنْحُورِ فِی الْوَری، أَلسَّلامُ عَلی مَنْ دَفَنَهُ أَهْلُ الْقُری، أَلسَّلامُ عَلَى الْمَقْطُوعِ الْوَتینِ، أَلسَّلامُ عَلَى الْمُحامی بِلا مُعین، أَلسَّلامُ عَلَى الشَّیْبِ الْخَضیبِ، أَلسَّلامُ عَلَى الْخَدِّ التَّریبِ، أَلسَّلامُ عَلَى الْبَدَنِ السَّلیبِ، أَلسَّلامُ عَلَى الثَّغْرِ الْمَقْرُوعِ بِالْقَضیبِ، أَلسَّلامُ عَلَى الرَّأْسِ الْمَرْفُوعِ، أَلسَّلامُ عَلَى الْاَجْسامِ الْعارِیَهِ فِی الْفَلَواتِ، تَنْهَشُهَا الذِّئابُ الْعادِیاتُ، وَ تَخْتَلِفُ إِلَیْهَا السِّباعُ الضّارِیاتُ، أَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا مَوْلایَ وَ عَلَى الْمَلآئِکَهِ الْمُرَفْرِفینَ حَوْلَ قُبَّتِکَ، الْحافّینَ بِتُرْبَتِکَ، الطّآئِفینَ بِعَرْصَتِکَ، الْوارِدینَ لِزِیارَتِکَ، أَلسَّلامُ عَلَیْکَ فَإِنّی قَصَدْتُ إِلَیْکَ، وَ رَجَوْتُ الْفَوْزَ لَدَیْکَ، أَلسَّلامُ عَلَیْکَ سَلامَ الْعارِفِ بِحُرْمَتِکَ، الْمُخْلِصِ فی وِلایَتِکَ، الْمُتَقَرِّبِ إِلَى اللهِ بِمَحَبَّتِکَ، الْبَرىءِ مِنْ أَعْدآئِکَ، سَلامَ مَنْ قَلْبُهُ بِمُصابِکَ مَقْرُوحٌ، وَ دَمْعُهُ عِنْدَ ذِکْرِکَ مَسْفُوحٌ، سَلامَ الْمَفْجُوعِ الْحَزینِ، الْوالِهِ الْمُسْتَکینِ، سَلامَ مَنْ لَوْ کانَ مَعَکَ بِالطُّفُوفِ، لَوَقاکَ بِنَفْسِهِ حَدَّ السُّیُوفِ، وَ بَذَلَ حُشاشَتَهُ دُونَکَ لِلْحُتُوفِ، وَ جاهَدَ بَیْنَ یَدَیْکَ، وَ نَصَرَکَ عَلی مَنْ بَغی عَلَیْکَ، وَ فَداکَ بِرُوحِهِ وَ جَسَدِهِ وَ مالِهِ وَ وَلَدِهِ، وَ رُوحُهُ لِرُوحِکَ فِدآءٌ، وَ أَهْلُهُ لِاَهْلِکَ وِقآءٌ، فَلَئِنْ أَخَّرَتْنِی الدُّهُورُ، وَ عاقَنی عَنْ نَصْرِکَ الْمَقْدُورُ، وَ لَمْ أَکُنْ لِمَنْ حارَبَکَ مُحارِباً، وَ لِمَنْ نَصَبَ لَکَ الْعَداوَهَ مُناصِباً، فَلَاَ نْدُبَنَّکَ صَباحاً وَ مَسآءً، وَ لَاَبْکِیَنَّ لَکَ بَدَلَ الدُّمُوعِ دَماً، حَسْرَهً عَلَیْکَ، وَ تَأَسُّفاً عَلی ما دَهاکَ وَ تَلَهُّفاً، حَتّی أَمُوتَ بِلَوْعَهِ الْمُصابِ، وَ غُصَّهِ الِاکْتِیابِ، أَشْهَدُ أَ نَّکَ قَدْ أَقَمْتَ الصَّلوهَ، وَ اتَیْتَ الزَّکوهَ، وَ أَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ، وَ نَهَیْتَ عَنِ الْمُنْکَرِ وَ الْعُدْوانِ، وَ أَطَعْتَ اللهَ وَ ما عَصَیْتَهُ، وَ تَمَسَّکْتَ

بِهِ وَ بِحَبْلِهِ فَأَرْضَيْتَهُ، وَ خَشيتَهُ وَ راقَبْتَهُ وَ اسْتَجَبْتَهُ، وَ سَنَنْتَ السُّنَنَ، وَ أَطْفَأْتَ الْفِتَنَ، وَ دَعَوْتَ إِلَى الرَّشادِ، وَ أَوْضَحْتَ سُبُلَ السَّدادِ، وَ جاهَدْتَ فِى اللهِ حَقَّ الْجِهادِ، وَ كُنْتَ لِلهِ طآئِعاً، وَ لِجَدِّكَ مُحَمَّد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ الِهِ تابِعاً، وَ لِقَوْلِ أَبيكَ سامِعاً، وَ إِلى وَصِيَّةِ أَخيكَ مُسارِعاً، وَ لِعِمادِ الدّينِ رافِعاً، وَ لِلطُّغْيانِ قامِعاً، وَ لِلطُّغاهِ مُقارِعاً، وَ لِلْاُمَّهِ ناصِحاً، وَ فى غَمَراتِ الْمَوْتِ سابِحاً، وَ لِلْفُسّاقِ مُكافِحاً، وَ بِحُجَجِ اللهِ قآئِماً، وَ لِلْإِسْلامِ وَ الْمُسْلِمينَ راحِماً، وَ لِلْحَقِّ ناصِراً، وَ عِنْدَ الْبَلآءِ صابِراً، وَ لِلدّينِ كالِئاً، وَ عَنْ حَوْزَتِهِ مُرامِياً، تَحُوطُ الْهُدى وَ تَنْصُرُهُ، وَ تَبْسُطُ الْعَدْلَ وَ تَنْشُرُهُ، وَ تَنْصُرُ الدّينَ وَ تُظْهِرُهُ، وَ تَكُفُّ الْعابِثَ وَ تَزْجُرُهُ، وَ تَأْخُذُ لِلدَّنِيِّ مِنَ الشَّريفِ، وَ تُساوى فِى الْحُكْمِ بَيْنَ الْقَوِىِّ وَ الضَّعيفِ، كُنْتَ رَبيعَ الْاَيْتامِ، وَ عِصْمَهَ الْاَنامِ، وَ عِزَّ الْإِسْلامِ، وَ مَعْدِنَ الْاَحْكامِ، وَ حَليفَ الْإِنْعامِ، سالِكاً طَرآئِقَ جَدِّكَ وَ أَبيكَ، مُشْبِهاً فِى الْوَصِيَّهِ لِاَخيكَ، وَفِىَّ الذِّمَمِ، رَضِىَّ الشِّيَمِ، ظاهِرَ الْكَرَمِ، مُتَهَجِّداً فِى الظُّلَمِ، قَويمَ الطَّرآئِقِ، كَريمَ الْخَلائِقِ، عَظيمَ السَّوابِقِ، شَريفَ النَّسَبِ، مُنيفَ الْحَسَبِ، رَفيعَ الرُّتَبِ، كَثيرَ الْمَناقِبِ، مَحْمُودَ الضَّرآئِبِ، جَزيلَ الْمَواهِبِ، حَليمٌ رَشيدٌ مُنيبٌ، جَوادٌ عَليمٌ شَديدٌ، إِمامٌ شَهيدٌ، أَوّاهٌ مُنيبٌ، حَبيبٌ مَهيبٌ، كُنْتَ لِلرَّسُولِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ الِهِ وَلَداً، وَ لِلْقُرْءانِ سَنَداً مُنْقِذاً: خل وَ لِلْاُمَّهِ عَضُداً، وَ فِى الطّاعَهِ مُجْتَهِداً، حافِظاً لِلْعَهْدِ وَالْميثاقِ، ناكِباً عَنْ سُبُلِ الْفُسّاقِ وَ: خل باذِلاً لِلْمَجْهُودِ، طَويلَ الرُّكُوعِ وَ السُّجُودِ، زاهِداً فِى الدُّنْيا زُهْدَ الرّاحِلِ عَنْها، ناظِراً إِلَيْها بِعَيْنِ الْمُسْتَوْحِشينَ مِنْها، امالُكَ عَنْها مَكْفُوفَهٌ، وَ هِمَّتُكَ عَنْ زينَتِها

مَصْرُوفَهٌ، وَ أَلْحاظُكَ عَنْ بَهْجَتِها مَطْرُوفَهٌ، وَ رَغْبَتُكَ فِى الْاخِرَهِ مَعْرُوفَهٌ، حَتّى إِذَا الْجَوْرُ مَدَّ باعَهُ، وَ أَسْفَرَ الظُّلْمُ قِناعَهُ، وَ دَعَا الْغَىُّ أَتْباعَهُ، وَ أَنْتَ فى حَرَمِ جَدِّكَ قاطِنٌ، وَ لِلظّالِمينَ مُبايِنٌ، جَليسُ الْبَيْتِ وَ الْمِحْرابِ، مُعْتَزِلٌ عَنِ اللَّذّاتِ وَ الشَّهَواتِ، تُنْكِرُ الْمُنْكَرَ بِقَلْبِكَ وَ لِسانِكَ، عَلى حَسَبِ طاقَتِكَ وَ إِمْكانِكَ، ثُمَّ اقْتَضاكَ الْعِلْمُ لِلْاِنْكارِ، وَ لَزِمَكَ أَلْزَمَكَ: ظ أَنْ تُجاهِدَ الْفُجّارَ، فَسِرْتَ فى أَوْلادِكَ وَ أَهاليكَ، وَ شيعَتِكَ وَ مَواليكَ وَ صَدَعْتَ بِالْحَقِّ وَ الْبَيِّنَهِ، وَ دَعَوْتَ إِلَى اللهِ بِالْحِكْمَهِ وَ الْمَوْعِظَهِ الْحَسَنَهِ، وَ أَمَرْتَ بِإِقامَهِ الْحُدُودِ، وَ الطّاعَهِ لِلْمَعْبُودِ، وَ نَهَيْتَ عَنِ الْخَبآئِثِ وَ الطُّغْيانِ، وَ واجَهُوكَ بِالظُّلْمِ وَ الْعُدْوانِ، فَجاهَدْتَهُمْ بَعْدَ الْايعازِ لَهُمْ الْايعادِ إِلَيْهِمْ: خل، وَ تَأْكيدِ الْحُجَّهِ عَلَيْهِمْ، فَنَكَثُوا ذِمامَكَ وَ بَيْعَتَكَ، وَ أَسْخَطُوا رَبَّكَ وَ جَدَّكَ، وَ بَدَؤُوكَ بِالْحَرْبِ، فَثَبَتَّ لِلطَّعْنِ وَالضَّرْبِ، وَ طَحَنْتَ جُنُودَ الْفُجّارِ، وَاقْتَحَمْتَ قَسْطَلَ الْغُبارِ، مُجالِداً بِذِى الْفَقارِ، كَأَنَّكَ عَلِيٌّ الْمُخْتارُ، فَلَمّا رَأَوْكَ ثابِتَ الْجاشِ، غَيْرَ خآئِفٍ وَ لا خاشٍ، نَصَبُوا لَكَ غَوآئِلَ مَكْرِهِمْ، وَ قاتَلُوكَ بِكَيْدِهِمْ وَ شَرِّهِمْ، وَ أَمَرَ اللَّعينُ جُنُودَهُ، فَمَنَعُوكَ الْمآءَ وَ وُرُودَهُ، وَ ناجَزُوكَ الْقِتالَ، وَ عاجَلُوكَ النِّزالَ، وَ رَشَقُوكَ بِالسِّهامِ وَ النِّبالِ، وَ بَسَطُوا إِلَيْكَ أَكُفَّ الْاِصْطِلامِ، وَ لَمْ يَرْعَوْا لَكَ ذِماماً، وَ لا راقَبُوا فيكَ أَثاماً، فى قَتْلِهِمْ أَوْلِيآءَكَ، وَ نَهْبِهِمْ رِحالَكَ، وَ أَنْتَ مُقَدَّمٌ فِى الْهَبَواتِ، وَ مُحْتَمِلٌ لِلْاَذِيّاتِ، قَدْ عَجِبَتْ مِنْ صَبْرِكَ مَلآئِكَهُ السَّماواتِ، فَأَحْدَقُوا بِكَ مِنْ كُلِّ الْجِهاتِ، وَ أَثْخَنُوكَ

بِالْجِراحِ، وَ حالُوا بَيْنَكَ وَ بَيْنَ الرَّواحِ، وَ لَمْ يَبْقَ لَكَ ناصِرٌ، وَ أَنْتَ مُحْتَسِبٌ صابِرٌ، تَذُبُّ عَنْ نِسْوَتِكَ وَ أَوْلادِكَ، حَتّى نَكَسُوكَ عَنْ جَوادِكَ، فَهَوَيْتَ إِلَى الأَرْضِ جَرِيحاً، تَطَؤُكَ الْخُيُولُ بِحَوافِرِها، وَ تَعْلُوكَ الطُّغاةُ بِبَواتِرِها، قَدْ رَشَحَ لِلْمَوْتِ جَبِينُكَ، وَ اخْتَلَفَتْ بِالاِنْقِباضِ وَ الاِنْبِساطِ شِمالُكَ وَ يَمِينُكَ، تُدِيرُ طَرْفاً خَفِيّاً إِلى رَحْلِكَ وَ بَيْتِكَ، وَ قَدْ شُغِلْتَ بِنَفْسِكَ عَنْ وُلْدِكَ وَ أَهالِيكَ، وَ أَسْرَعَ فَرَسُكَ شارِداً، إِلى خِيامِكَ قاصِداً، مُحَمْحِماً باكِياً، فَلَمّا رَأَيْنَ النِّساءُ جَوادَكَ مَخْزِيّاً، وَ نَظَرْنَ سَرْجَكَ عَلَيْهِ مَلْوِيّاً، بَرَزْنَ مِنَ الْخُدُورِ، ناشِراتِ الشُّعُورِ عَلَى الْخُدُودِ، لاطِماتِ الْوُجُوهِ سافِراتٍ، وَ بِالْعَوِيلِ داعِياتٍ، وَ بَعْدَالْعِزِّ مُذَلَّلاتٍ، وَ إِلى مَصْرَعِكَ مُبادِراتٍ، وَ الشِّمْرُ جالِسٌ عَلى صَدْرِكَ، وَ مُولِغٌ سَيْفَهُ عَلى نَحْرِكَ، قابِضٌ عَلى شَيْبَتِكَ بِيَدِهِ، ذابِحٌ لَكَ بِمُهَنَّدِهِ، قَدْ سَكَنَتْ حَواسُّكَ، وَ خَفِيَتْ أَنْفاسُكَ، وَ رُفِعَ عَلَى الْقَناةِ رَأْسُكَ، وَ سُبِيَ أَهْلُكَ كَالْعَبِيدِ، وَ صُفِّدُوا فِي الْحَدِيدِ، فَوْقَ أَقْتابِ الْمَطِيّاتِ، تَلْفَحُ وُجُوهَهُمْ حَرُّ الْهاجِراتِ، يُساقُونَ فِي الْبَرارِي وَالْفَلَواتِ، أَيْدِيهِمْ مَغْلُولَةٌ إِلَى الأَعْناقِ، يُطافُ بِهِمْ فِي الأَسْواقِ، فَالْوَيْلُ لِلْعُصاةِ الْفُسّاقِ، لَقَدْ قَتَلُوا بِقَتْلِكَ الإِسْلامَ، وَ عَطَّلُوا الصَّلوةَ وَ الصِّيامَ، وَ نَقَضُوا السُّنَنَ وَ الأَحْكامَ، وَ هَدَمُوا قَواعِدَ الإِيمانِ، وَ حَرَّفُوا اياتِ الْقُرْءانِ، وَ هَمْلَجُوا فِي الْبَغْيِ وَالْعُدْوانِ، لَقَدْ أَصْبَحَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِوَ الِهِ مَوْتُوراً، وَ عادَ كِتابُ اللهِ عَزَّوَجَلَّ مَهْجُوراً، وَ غُودِرَ الْحَقُّ إِذْ قُهِرْتَ مَقْهُوراً، وَ فُقِدَ بِفَقْدِكَ التَّكْبِيرُ وَالتَّهْلِيلُ، وَالتَّحْرِيمُ وَالتَّحْلِيلُ، وَالتَّنْزِيلُ وَالتَّأْوِيلُ، وَ ظَهَرَ بَعْدَكَ التَّغْيِيرُ وَالتَّبْدِيلُ، وَ الإِلْحادُ وَالتَّعْطِيلُ، وَ الأَهْوآءُ وَ

الْاضاليلُ، وَ الْفِتَنُ وَ الْاباطيلُ، فَقامَ ناعيكَ عِنْدَ قَبْرِ جَدِّكَ الرَّسُولِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ الِهِ، فَنَعاكَ إِلَيْهِ بِالدَّمْعِ الْهَطُولِ، قآئِلا يا رَسُولَ اللهِ قُتِلَ سِبْطُكَ وَ فَتاكَ، وَ اسْتُبيحَ أَهْلُكَ وَ حِماكَ، وَ سُبِيَتْ بَعْدَكَ ذَراريكَ، وَ وَقَعَ الْمَحْذُورُ بِعِتْرَتِكَ وَ ذَويكَ، فَانْزَعَجَ الرَّسُولُ، وَ بَكى قَلْبُهُ الْمَهُولُ، وَ عَزّاهُ بِكَ الْمَلآئِكَةُ وَ الْاَنْبِيآءُ، وَ فُجِعَتْ بِكَ اُمُّكَ الزَّهْرآءُ، وَ اخْتَلَفَتْ جُنُودُ الْمَلآئِكَةِ الْمُقَرَّبينَ، تُعَزّى أَباكَ أَميرَالْمُؤْمِنينَ، وَ اُقيمَتْ لَكَ الْمَاتِمُ في أَعْلا عِلِّيّينَ، وَ لَطَمَتْ عَلَيْكَ الْحُورُ الْعينُ، وَ بَكَتِ السَّمآءُ وَ سُكّانُها، وَ الْجِنانُ وَ خُزّانُها، وَ الْهِضابُ وَ أَقْطارُها، وَ الْبِحارُ وَ حيتانُها، وَ مَكَّةُ وَ بُنْيانُها، : خل وَ الْجِنانُ وَ وِلْدانُها، وَ الْبَيْتُ وَ الْمَقامُ، وَ الْمَشْعَرُ الْحَرامُ، وَ الْحِلُّ وَ الْاِحْرامُ، أَللّهُمَّ فَبِحُرْمَةِ هذَا الْمَكانِ الْمُنيفِ، صَلِّ عَلى مُحَمَّد وَ الِ مُحَمَّد، وَاحْشُرْني في زُمْرَتِهِمْ، وَ أَدْخِلْنِي الْجَنَّةَ بِشَفاعَتِهِمْ، أَللّهُمَّ إِنّي أَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ يا أَسْرَعَ الْحاسِبينَ، وَ ياأَكْرَمَ الْاَكْرَمينَ، وَ ياأَحْكَمَ الْحاكِمينَ، بِمُحَمَّدخاتَمِ النَّبِيّينَ، رَسُولِكَ إِلَى الْعالَمينَ أَجْمَعينَ، وَ بِأَخيهِ وَابْنِ عَمِّهِ الْاَنْزَعِ الْبَطينِ، الْعالِمِ الْمَكينِ، عَلِيّ أَميرالْمُؤْمِنينَ، وَ بِفاطِمَةَ سَيِّدَةِ نِساءِ الْعالَمينَ، وَ بِالْحَسَنِ الزَّكِيِّ عِصْمَةِ الْمُتَّقينَ، وَ بِأَبي عَبْدِاللهِ الْحُسَيْنِ أَكْرَمِ الْمُسْتَشْهَدينَ، وَ بِأَوْلادِهِ الْمَقْتُولينَ، وَ بِعِتْرَتِهِ الْمَظْلُومينَ، وَ بِعَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ زَيْنِ الْعابِدينَ، وَ بِمُحَمَّدِ بْنِ عَلِيّ قِبْلَةِ الْاَوّابينَ، وَ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّد أَصْدَقِ الصّادِقينَ، وَ مُوسَى بْنِ جَعْفَر مُظْهِرِ الْبَراهينِ، وَ عَلِيِّ بْنِ مُوسى ناصِرِالدّينِ، وَ مُحَمَّدِبْنِ عَلِيّ قُدْوَةِ الْمُهْتَدينَ، وَ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّد أَزْهَدِ الزّاهِدينَ، وَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيّ وارِثِ الْمُسْتَخْلَفينَ، وَالْحُجَّةِ عَلَى الْخَلْقِ

أَجْمَعينَ، أَنْ تُصَلِّىَ عَلى مُحَمَّدوَالِ مُحَمَّدالصّادِقينَ الاْبَرّينَ، الِ طه وَ يس، وَ أَنْ تَجْعَلَنى فِى الْقِيامَهِ مِنَ الاْمِنينَ الْمُطْمَئِنّينَ، الْفآئِزينَ الْفَرِحينَ الْمُسْتَبْشِرينَ، أَللّهُمَّ اكْتُبْنى فِى الْمُسْلِمينَ، وَ أَلْحِقْنى بِالصّالِحينَ، وَاجْعَلْ لى لِسانَ صِدْق فِى الاْخِرينَ، وَانْصُرْنى عَلَى الْباغينَ، وَاكْفِنى كَيْدَ الْحاسِدينَ، وَاصْرِفْ عَنّى مَكْرَ الْماكِرينَ، وَاقْبِضْ عَنّى أَيْدِىَ الظّالِمينَ، وَاجْمَعْ بَيْنى وَ بَيْنَ السّادَهِ الْمَيامينِ فى أَعْلا عِلِّيّينَ، مَعَ الَّذينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيّينَ وَالصِّدّيقينَ وَالشُّهَدآءِ وَالصّالِحينَ، بِرَحْمَتِكَ يا أَرْحَمَ الرّاحِمينَ، أَللّهُمَّ إِنّى اُقْسِمُ عَلَيْكَ بِنَبِيِّكَ الْمَعْصُوم، وَ بِحُكْمِكَ الْمَحْتُوم، وَنَهْيِكَ الْمَكْتُوم، وَ بِهذَا الْقَبْرِ الْمَلْمُوم، الْمُوَسَّدِ فى كَنَفِهِ الاِْمامُ الْمَعْصُومُ، الْمَقْتُولُ الْمَظْلُومُ، أَنْ تَكْشِفَ ما بى مِنَ الْغُمُوم، وَ تَصْرِفَ عَنّى شَرَّ الْقَدَرِ الْمَحْتُوم، وَ تُجيرَنى مِنَ النّارِ ذاتِ السَّمُوم، أَللّهُمَّ جَلِّلْنى بِنِعْمَتِكَ، وَ رَضِّنى بِقَسْمِكَ، وَ تَغَمَّدْنى بِجُودِكَ وَ كَرَمِكَ، وَ باعِدْنى مِنْ مَكْرِكَ وَ نِقْمَتِكَ، أَللّهُمَّ اعْصِمْنى مِنَ الزَّلَلِ، وَ سَدِّدْنى فِى الْقَوْلِ وَالْعَمَلِ، وَافْسَحْ لى فى مُدَّهِ الاَْجَلِ، وَ أَعْفِنى مِنَ الاَْوْجاعِ وَالْعِلَلِ، وَ بَلِّغْنى بِمَوالِىَّ وَ بِفَضْلِكَ أَفْضَلَ الاَْمَلِ، أَللّهُمَّ صَلِّ عَلى مُحَمَّد وَ الِ مُحَمَّد وَاقْبَلْ تَوْبَتى، وَارْحَمْ عَبْرَتى، وَ أَقِلْنى عَثْرَتى، وَ نَفِّسْ كُرْبَتى، وَاغْفِرْلى خَطيئَتى، وَ أَصْلِحْ لى فى ذُرِّيَّتى، أَللّهُمَّ لاتَدَعْ لى فى هذَاالْمَشْهَدِ الْمُعَظَّم، وَالْمَحَلِّ الْمُكَرَّم ذَنْباً إِلاّ غَفَرْتَهُ، وَ لاعَيْباً إِلاّ سَتَرْتَهُ، وَ لاغَمّاً إِلاّ كَشَفْتَهُ، وَ لارِزْقاً إِلاّ بَسَطْتَهُ، وَ لاجاهاً إِلاّ عَمَرْتَهُ، وَ لافَساداً إِلاّ أَصْلَحْتَهُ، وَ لاأَمَلا إِلاّ بَلَّغْتَهُ، وَ لادُعآءً إِلاّ أَجَبْتَهُ، وَ لامَضيقاً إِلاّ فَرَّجْتَهُ، وَ لاشَمْلا إِلاّ جَمَعْتَهُ، وَ لاأَمْراً إِلاّ أَتْمَمْتَهُ، وَ لامالا إِلاّ كَثَّرْتَهُ، وَ لاخُلْقاً إِلاّ حَسَّنْتَهُ، وَ لاإِنْفاقاً إِلاّ أَخْلَفْتَهُ، وَ لاحالا

إلاّـ عَمَرْتَهُ، وَ لاحَسُوداً إلاّ قَمَعْتَهُ، وَ لاعَـدُوّاً إلاّ أَرْدَيْتَهُ، وَ لاشَـرّاً إلاّ كَفَيْتَهُ، وَ لامَرَضاً إلاّ شَـفَيْتَهُ، وَ لابَعيـداً إلاّ أَدْنَيْتَهُ، وَ لاشَـعَثاً إلاّ لَمَمْتَهُ، وَ لاـ سُؤالاـ سُؤْلاـ ظ إلاّـ أَعْطَيْتَهُ، أَللّهُمَّ إنّى أَسْـئَلُك َخَيْرَ الْعـاجِلَه، وَ ثَوابَ الآْـجِلَه، أَللّهُمَّ أَغْنِنى بِحَلالِك َعَنِ الْحَرام، وَ بِفَضْلِك َعَنْ جَميعِ الاْنام، أَللّهُمَّ إنّى أَسْئَلُك َعِلْماً نافِعاً، وَ قَلْباً خاشِعاً، وَ يَقيناً شافِياً، وَ عَمَلا زاكِياً، وَ صَبْراً جَميلا، وَ أَجْراً جَزيلا، أَللّهُمَّ ارْزُقْنى شُكْرَ نِعْمَتِك َعَلَىَّ، وَ زِدْ فى إحْسانِك َوَ كَرَمِك َإلَىَّ، وَاجْعَلْ قَوْلى فِى النّاسِ مَسْمُوعاً، وَ عَمَلى عِنْدَك َمَرْفُوعاً، وَ أَثَرى فِى الْخَيْراتِ مَتْبُوعـاً، وَ عَـدُوّى مَقْمُوعاً، أَللّهُمَّ صَلِّ عَلى مُحَمَّد وَ الِ مُحَمَّدالاَْخْيارِ، فى اناءِ اللَّيْلِ وَ أَطْرافِ النَّهارِ، وَاكْفِنى شَرَّ الاَْشْرارِ، وَ طَهِّرْنى مِنَ الـذُّنُوبِ وَ الاَْوْزارِ، وَ أَجِرْنى مِنَ النّارِ، وَ أَحِلَّنى دارَالْقَرارِ، وَ اغْفِرْلى وَ لِجَميعِ إخْوانى فيك َوَ أَخَواتِىَ الْمُؤْمِنينَ وَ الْمُؤْمِناتِ، بِرَحْمَتِك َيا أَرْحَمَ الرّاحِمينَ.

پس از تمام شـدن زيارت، رو به قبله كن و دو ركعت نماز بجاى آور به اين ترتيب كه در ركعت اول بعد از حمد سوره انبياء، و در ركعت دوم بعد از حمد سوره حشر را بخوان و آنگاه در قنوت نماز بگو:

لاـإلَهَ إلاّـ اللّهُ الْحَليمُ الْكَريمُ، لاـإلَهَ إلاّـاللّهُ الْعَلِىُّ الْعَظيمُ، لاإلَهَ إلاّاللّهُ رَبُّ السَّماواتِ السَّبْعِ وَ الاَْرَضـينَ السَّبْعِ، وَ ما فيهِنَّ وَ ما بَيْنَهُنَّ، خِلافاً لاَِعْـدآئِهِ، وَ تَكْـذيباً لِمَنْ عَدَلَ بِهِ، وَ إقْراراً لِرُبُوبِيَّتِهِ، وَ خُضُوعاً لِعِزَّتِهِ، الاَْوَّلُ بِغَيْرِ أَوَّل، وَالاْخِرُ إلى غَيْرِ اخِر، الظّاهِرُ عَلى كُلِّ شَىْء بِقُدْرَتِهِ، الْباطِنُ دُونَ كُلِّ شَىْء بِعِلْمِهِ وَ لُطْفِهِ، لا تَقِفُ الْعُقُولُ عَلى

كُنْهِ عَظَمَتِهِ، وَ لاتُدْرِكُ الاَوْهامُ حَقيقَهَ ماهِيَّتِهِ، وَ لاتَتَصَوَّرُ الاَنْفُسُ مَعانِىَ كَيْفِيَّتِهِ، مُطَّلِعاً عَلَى الضَّمآئِرِ، عارِفاً بِالسَّرآئِرِ، يَعْلَمُ خآئِنَهَ الاَعْيُنِ وَ ما تُخْفِى الصُّدُورُ، أَللّهُمَّ إِنّى اُشْهِدُكَ عَلى تَصْديقى رَسُولَكَ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَ الِهِ وَ إيمانى بِهِ، وَ عِلْمى بِمَنْزِلَتِهِ، وَ إِنّى أَشْهَدُ أَنَّهُ النَّبِىُّ الَّذى نَطَقَتِ الْحِكْمَهُ بِفَضْلِهِ، وَ بَشَّرَتِ الاَنْبِيآءُ بِهِ، وَ دَعَتْ إِلَى الْاِقْرارِ بِما جآءَ بِهِ، وَ حَثَّتْ عَلى تَصْديقِهِ، بِقَوْلِهِ تَعالى: «اَلَّذى يَجِدُونَهُ مَكْتُوباً عِنْدَهُمْ فِى التَّوْريهِ وَ الْاِنْجيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهيهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ يُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّباتِ وَ يُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبائِثَ وَ يَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَ الاَغْلالَ الَّتى كانَتْ عَلَيْهِمْ»، فَصَلِّ عَلى مُحَمَّد رَسُولِكَ إِلَى الثَّقَلَيْنِ، وَ سَيِّدِ الاَنْبِيآءِ الْمُصْطَفَيْنَ، وَ عَلى أَخيهِ وَ ابْنِ عَمِّهِ، اللَّذَيْنِ لَمْ يُشْرِكا بِكَ طَرْفَهَ عَيْن أَبَداً، وَ عَلى فاطِمَهَ الزَّهْرآءِ سَيِّدَهِ نِسآءِ الْعالَمينَ، وَ عَلى سَيِّدَىْ شَبابِ أَهْلِ الْجَنَّهِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ، صَلاهً خالِدَهَ الدَّوامِ، عَدَدَ قَطْرِ الرِّهامِ، وَ زِنَهَ الْجِبالِ وَ الْآكامِ، ما أَوْرَقَ السَّلامُ، وَ اخْتَلَفَ الضِّيآءُ وَ الظَّلامُ، وَ عَلى الِهِ الطّاهِرينَ، الاَئِمَّهِ الْمُهْتَدينَ، الذّآئِدينَ عَنِ الدّينِ، عَلِىّ وَ مُحَمَّد وَ جَعْفَر وَ مُوسى وَ عَلِىّ وَ مُحَمَّد وَ عَلِىّ وَالْحَسَنِ وَ الْحُجَّهِ الْقَوّامِ بِالْقِسْطِ، وَ سُلالَهِ السِّبْطِ، أَللّهُمَّ إِنّى أَسْئَلُكَ بِحَقِّ هذَا الْاِمامِ فَرَجاً قَريباً، وَ صَبْراً جَميلا، وَ نَصْراً عَزيزاً، وَ غِنىً عَنِ الْخَلْقِ، وَ ثَباتاً فِى الْهُدى، وَ التَّوْفيقَ لِما تُحِبُّ وَ تَرْضى، وَ رِزْقاً واسِعاً حَلالا طَيِّباً، مَريئاً دارّاً سآئِغاً، فاضِلا مُفَضَّلا صَبّاً صَبّاً، مِنْ غَيْرِ كَدّ وَ لا نَكَد، وَ لا مِنَّه مِنْ أَحَد، وَ عافِيَهً مِنْ كُلِّ بَلآء وَ سُقْم وَ مَرَض، وَ الشُّكْرَ عَلى

الْعافِيَهِ وَ النَّعْماءِ، وَ إِذا جاءَ الْمَوْتُ فَاقْبِضْنا عَلى أَحْسَنِ ما يَكُونُ لَكَ طاعَةً، عَلى ما أَمَرْتَنا مُحافِظينَ حَتّى تُؤَدِّينا إِلى جَنّاتِ النَّعيم، بِرَحْمَتِكَ يا أَرْحَمَ الرّاحِمينَ، أَللّهُمَّ صَلِّ عَلى مُحَمَّد وَ الِ مُحَمَّد، وَ أَوْحِشْنى مِنَ الدُّنْيا وَ انِسْنى بِالْاخِرَه، فَإِنَّهُ لايُوحِشُ مِنَ الدُّنْيا إِلاّ خَوْفُكَ، وَ لايُؤْنِسُ بِالْاخِرَهِ إِلاّ رَجآؤُكَ، أَللّهُمَّ لَكَ الْحُجَّهُ لاعَلَيْكَ، وَ إِلَيْكَ الْمُشْتَكى لامِنْكَ، فَصَلِّ عَلى مُحَمَّد وَ الِهِ وَ أَعِنّى عَلى نَفْسِىَ الظّالِمَهِ الْعاصِيَه، وَ شَهْوَتِىَ الْغالِبَهِ، وَاخْتِمْ لى بِالْعافِيَهِ، أَللّهُمَّ إِنَّ اسْتِغْفارى إِيّاكَ وَ أَنَا مُصِرٌّ عَلى مانَهَيْتَ قِلَّهُ حَياءٍ، وَ تَرْكِىَ الِاسْتِغْفارَ مَعَ عِلْمى بِسَعَهِ حِلْمِكَ تَضْييعٌ لِحَقِّ الرَّجآءِ، أَللّهُمَّ إِنَّ ذُنُوبى تُؤْيِسُنى أَنْ أَرْجُوَكَ، وَ إِنَّ عِلْمى بِسَعَهِ رَحْمَتِكَ يَمْنَعُنى أَنْ أَخْشاكَ، فَصَلِّ عَلى مُحَمَّد وَ الِ مُحَمَّد، وَ صَدِّقْ رَجآئى لَكَ، وَ كَذِّبْ خَوْفى مِنْكَ، وَ كُنْ لى عِنْدَ أَحْسَنِ ظَنّى بِكَ يا أَكْرَمَ الْاَكْرَمينَ، أَللّهُمَّ صَلِّ عَلى مُحَمَّد وَ الِ مُحَمَّد وَ أَيِّدْنى بِالْعِصْمَهِ، وَ أَنْطِقْ لِسانى بِالْحِكْمَهِ، وَ اجْعَلْنى مِمَّنْ يَنْدَمُ عَلى ما ضَيَّعَهُ فى أَمْسِهِ، وَ لايَغْبَنُ حَظَّهُ فى يَوْمِهِ، وَ لا يَهُمُّ لِرِزْقِ غَدِهِ، أَللّهُمَّ إِنَّ الْغَنِيَّ مَنِ اسْتَغْنى بِكَ وَ افْتَقَرَ إِلَيْكَ، وَ الْفَقيرَ مَنِ اسْتَغْنى بِخَلْقِكَ عَنْكَ، فَصَلِّ عَلى مُحَمَّد وَ الِ مُحَمَّد، وَ أَغْنِنى عَنْ خَلْقِكَ بِكَ، وَ اجْعَلْنى مِمَّنْ لا يَبْسُطُ كَفّاً إِلاّ إِلَيْكَ، أَللّهُمَّ إِنَّ الشَّقِيَّ مَنْ قَنِطَ وَ أَمامَهُ التَّوْبَهُ وَ وَرآءَهُ الرَّحْمَهُ، وَ إِنْ كُنْتُ ضَعيفَ الْعَمَلِ فَإِنّى فى رَحْمَتِكَ قَوِيُّ الْاَمَلِ، فَهَبْ لى ضَعْفَ عَمَلى لِقُوَّهِ أَمَلى،

أَللّهُمَّ إنْ کُنْتَ تَعْلَمُ أَنْ ما فی عِبادِکَ مَنْ هُوَ أَقْسی قَلْباً مِنّی وَ أَعْظَمُ مِنّی ذَنْباً، فَإِنّی أَعْلَمُ أَنَّهُ لامَوْلی أَعْظَمُ مِنْکَ طَوْلا، وَ أَوْسَعُ رَحْمَةً وَ عَفْواً، فَیامَنْ هُوَ أَوْحَدُ فی رَحْمَتِهِ، إغْفِرْ لِمَنْ لَیْسَ بِأَوْحَدَ فی خَطیئَتِهِ، أَللّهُمَّ إنَّکَ أَمَرْتَنا فَعَصَیْنا، وَ نَهَیْتَ فَمَا انْتَهَیْنا، وَ ذَکَّرْتَ فَتَناسَیْنا، وَ بَصَّرْتَ فَتَعامَیْنا، وَ حَذَّرْتَ فَتَعَدَّیْنا، وَ ما کانَ ذلِکَ جَزآءَ إحْسانِکَ إلَیْنا، وَ أَنْتَ أَعْلَمُ بِما أَعْلَنّا وَ أَخْفَیْنا، وَ أَخْبَرُ بِما نَأْتی وَ ما أَتَیْنا، فَصَلِّ عَلی مُحَمَّد وَ الِ مُحَمَّد وَ لاتُؤاخِذْنا بِما أَخْطَأْنا وَ نَسینا، وَ هَبْ لَنا حُقُوقَکَ لَدَیْنا، وَ أَتِمَّ إحْسانَکَ إلَیْنا، وَ أَسْبِلْ رَحْمَتَکَ عَلَیْنا، أَللّهُمَّ إنّا نَتَوَسَّلُ إلَیْکَ بِهذَا الصِّدّیقِ الْإمامِ، وَ نَسْئَلُکَ بِالْحَقِّ الَّذی جَعَلْتَهُ لَهُ وَ لِجَدِّهِ رَسُولِکَ وَ لاَبَوَیْهِ عَلِیّ وَ فاطِمَةَ، أَهْلِ بَیْتِ الرَّحْمَةِ، إدْرارَ الرِّزْقِ الَّذی بِهِ قِوامُ حَیاتِنا، وَ صَلاحُ أَحْوالِ عِیالِنا، فَأَنْتَ الْکَریمُ الَّذی تُعْطی مِنْ سَعَة، وَ تَمْنَعُ مِنْ قُدْرَة، وَ نَحْنُ نَسْئَلُکَ مِنَ الرِّزْقِ مایَکُونُ صَلاحاً لِلدُّنْیا، وَ بَلاغاً لِلْاخِرَةِ، أَللّهُمَّ صَلِّ عَلی مُحَمَّد وَ الِ مُحَمَّد، وَ اغْفِرْلَنا وَ لِوالِدَیْنا، وَ لِجَمیعِ الْمُؤْمِنینَ وَ الْمُؤْمِناتِ، وَ الْمُسْلِمینَ وَ الْمُسْلِماتِ، الْاَحْیاءِ مِنْهُمْ وَالْاَمْواتِ، وَ اتِنا فِی الدُّنْیاحَسَنَةً وَفِی الْاخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنا عَذابَ النّارِ. پس از تمام شدن قنوت، رکوع و سجود و تشهّد و سلام نماز را انجام ده، پس چون تسبیح حضرت فاطمه زهراء (س) را خواندی، دو طرف صورت را بر خاک بگذار و چهل مرتبه این تسبیحات را بگو:

سُبْحانَ اللهِ وَ الْحَمْدُ للهِ وَ لاإلهَ إلاَّ اللهُ وَاللهُ أَکْبَرُ.

پس از تمام شدن تسبیحات،

دعا کن و از خدا بخواه که تو را از گناهان نگهدارد و از عذاب خود نجات دهد و ببخشد و توفیق عمل نیک کرامت فرماید و اعمال تو را قبول نماید. سپس خود را به ضریح بچسبان و ببوس و بگو:

زادَ اللهُ فی شَرَفِکُمْ، وَالسَّلامُ عَلَیْکُمْ وَ رَحْمَةُ اللهِ وَ بَرَکاتُهُ.

سپس برای خود و والدین خود و هرکس که خواهی دعا کن.

ترجمه زیارت

سلام بر آدم یارِ مخلص خدا از بینِ آفریدگانش، درود بر شیث ولیّ خدا و بهترینِ بندگانش، سلام بر ادریس که برای خدا حجّتِ او را بپا داشت، درود بر نوح که دعایش قرینِ اجابت بود، سلام بر هود که کمک و یاریِ خدا مَدَدِ او بود، درود بر صالح که خداوند تاج کرامت بر سرش نهاد، سلام بر ابراهیم که خدا مقامِ خُلّت و رفاقت رابه او عطا نمود، درود بر اسماعیل که خداوند ذبحی عظیم از بهشت را فدایِ او نمود، سلام بر اسحاق که خداوند پیامبری را در نسل او قرار داد، درود بر یعقوب که خداوند به رحمت خود بینائیِ چشمش را به او بازگرداند، سلام بر یوسف که خداوند به عظمتِ خود او را از قعر چاه رهائی بخشید، درود بر موسی که خداوند به قدرتِ خود دریا را برایش شکافت، سلام بر هارون که خداوند پیامبری خود را به وی اختصاص داد، درود بر شعیب که خدا او را بر اُمّتش پیروز نمود، سلام بر داوود که خداوند از لغزش او درگذشت، درود بر سلیمان که بخاطر شوکتش جنّ به فرمان او درآمد، سلام بر ایّوب که خداوند او را از بیماریش شفا بخشید، درود بر

یونس که خداونـد به وعده خود برایش وفا نمود، سـلام بر عُزَیر که خداوند او را پس از مرگش به حیات بازگردانید، درود بر زکریّا که در رنج و بَلا شکیبا بود، سلام بر یحیی که خداوند به سبب شهادت مقام و منزلتِ او را بالا برد،

درود بر عیسـی روح خدا و کلمه او، سـلام بر محمّد محبوبِ خدا و یار مخلص او، درود بر فرمانروای مؤمنان علی بن ابیطالب، که برادریِ رسول خـدا به وی اختصاص یافت، سـلام بر فاطمه زهراء دختر رسول الله، درود بر حسن بن علی وصـیّ و جانشـین پدرش، سـلام بر حسـین که جانش را تقدیم نمود، سـلام بر آن کسـی که در نهان و آشـکار خدا را اطاعت نمود، سلام بر آن کسـی که خداوند شـفا را در خاکِ قبرِ او قرار داد، سلام بر آن کسی که (محلِّ) اجابتِ دعا در زیرِ بارگاه اوست، سلام بر آن کسـی که امامان از نسل اویند، سـلام بر فرزندِ خاتم پیامبران، سلام بر فرزند سرور جانشینان، سلام بر فرزند فاطمه زهراء، سلام بر فرزنـد خـدیجه کبری، سـلام بر فرزند سدره المنتهی، سـلام بر فرزند جنّه المأوی، سـلام بر فرزند زمزم و صـفا، سـلام بر آن آغشـته به خون، سلام بر آنکه (حُرمَتِ) خیمه گاهش دریده شد، سلام بر پنجمینِ اصحابِ کساء، سلام بر غریبِ غریبان، سلام بر شـهیدِ شـهیدان، سلام بر مقتولِ دشمنان، سلام بر ساکنِ کربلاء، سلام بر آن کسی که فرشتگانِ آسمان بر او گریستند، سلام بر آن کسی که خاندانش پاک و مطهّرند، سلام بر پیشوای دین، سلام بر آن جایگاههای براهین و حُجَجِ الهی، درود بر

آن پیشوایانِ سَرورَ، سلام بر آن گریبان های چاک شده، سلام بر آن لب های خشکیده، سلام بر آن جان های مُستأصل و ناچار، سلام بر آن ارواحِ (از کالبد) خارج شده، سلام بر آن جسدهای عریان و برهنه، سلام بر آن بدن های لاغر و نحیف، سلام بر آن خون های جاری، سلام بر آن اعضایِ قطعه قطعه شده، سلام بر آن سرهایِ بالا رفته (بر نیزه ها)، سلام برآن بانوانِ بیرون آمده (از خیمه ها)، سلام بر حجّتِ پروردگارِ جهانیان، سلام برتو (ای حسین بن علی) و بر پدرانِ پاک و طاهِرَت، سلام برتو و بر فرزندانِ شهیدت، سلام بر تو و بر خاندانِ یاری دهنده ات (به دین الهی)، سلام بر تو و بر فرشتگانِ مُلازِم آرامگاهت، سلام بر آن کشته مظلوم، سلام بر برادرِ مسمومش، سلام بر علی اکبر، سلام بر آن شیر خوارِ کوچک، سلام بر آن بدن های برهنه شده، سلام بر آن خانواده ای که نزدیک (و همراه سَرورَشان) بودند، سلام بر آن به خاک افتادگان در بیابان ها، سلام بر آن دور افتادگان از وطن ها، سلام بر آن دفن شدگانِ بدون کفن، سلام بر آن سرهای جدا شده از بدن، سلام بر آن حسابگر (اعمالِ خویش برای خدا) و شکیبا، سلام بر آن مظلومِ بی یاور، سلام بر آن جای گرفته در خاکِ پاک، سلام بر صاحبِ آن بارگاهِ عالی رتبه، سلام بر آن کسی که ربّ جلیل او را پاک و مطهّر گردانید، سلام بر آن کسی که جبرئیل به او مباهات می نمود، سلام بر آن کسی که میکائیل در گهواره با او تکلّم

می نمود، سلام بر آن کسی که عهد و پیمانش شکسته شد، سلام بر آن کسی که پرده حُرمَتش دریده شد، سلام برآن کسی که خونش به ظلم ریخته شد، سلام برآنکه با خونِ زخم هایش شست و شو داده شد، سلام بر آنکه از جام های نیزه ها جرعه نوشید، سلام بر آن مظلومی که خونش مباح گردید، سلام بر آنکه در ملأ عام سرش بریده شد، سلام بر آنکه اهل قریه ها دفنش نمودند، سلام بر آنکه شاهرَگش بریده شد، سلام بر آن مدافعِ بی یاور، سلام بر آن مَحاسنِ بخون خضاب شده، سلام بر آن گونه خاک آلوده، سلام بر آن بدنِ برهنه، سلام بر آن دندانِ چوب خورده، سلام برآن سرِ بالای نیزه رفته، سلام بر آن بدن های برهنه و عریانی که در بیابان ها (یِ کربلاء) گُرگ های تجاوزگر به آن دندان می آلودند، و درندگان خونخوار بر گِردِ آن می گشتند، سلام برتو ای مولای من و بر فرشتگانی که بر گِردِ بارگاه تو پَر می کِشند، و اطرافِ تُربتت اجتماع کرده اند، و در آستانِ تو طواف می کنند، و برای زیارت تو وارد می شوند، سلام برتو من به سوی تو رو آورده ام، وبه رستگاری در پیشگاه تو امید بسته ام، سلام برتو سلامِ آن کسی که به حُرمتِ تو آشناست، و در ولایت و دوستیِ تومُخلص و بی ریا است، وبه سببِ محبّت و ولای تو به خدا تقرّب جسته، و از دشمنانت بیزار است، سلام کسی که قلبش از مصیبت تو جریحه دار، و اشکش به هنگام یاد تو جاری است، سلام کسی

که دردناک وغمگین وشیفته وفروتن است، سلام کسی که اگر با تو در کربلاء می بود، با جانش (در برابرِ) تیزیِ شمشیرها از تو محافظت می نمود، و نیمه جانش را به خاطر تو بدست مرگ می سپرد، و در رکاب تو جهاد میکرد، و تو را بر علیه ستمکاران یاری داده، جان وتن ومال و فرزندش را فدای تو می نمود، و جانش فدای جان تو، و خانواده اش سپر بلایِ اهل بیت تو می بود، اگر چه زمانه مرا به تأخیر انداخت، و مُقدَّرات الهی مرا از یاریِ تو بازداشت، و نبودم تا با آنان که با تو جنگیدند بجنگم، و با کسانی که با تو اظهار دشمنی کردند خصومت نمایم، (درعوض) صبح و شام بر تو مویه میکنم، و به جای اشک برای تو خون گریه میکنم، از روی حسرت وتأسّف و افسوس بر مصیبت هائی که برتو وارد شد، تا جائی که از فرط اندوهِ مصیبت، و غم و غصّه شدّتِ حزن جان سپارم، گواهی میدهم که تو نماز را به پا داشتی، و زکات دادی، و امر به معروف کردی، و از منکر و عداوت نَهی نمودی، و اطاعتِ خدا کردی و نافرمانی وی ننمودی، و به خدا و ریسمان او چنگ زدی تا وی را راضی نمودی، و از وی در خوف و خشیَت بوده نظاره گر اِو بودی، واو را اجابت نمودی، و سنّت های نیکو بوجود آوردی، و آتش های فتنه را خاموش نمودی، و دعوت به هدایت و استقامت کردی، و راه های صواب و حقّ را روشن وواضح گرداندی، و درراه خدا بحقّ جهاد نمودی،

و فرمانبردارِ خداوند، و پیرو جدّت محمّد بن عبدالله بودی، و شنوای کلام پدرت علی بودی، و پیشی گیرنده به (انجامِ) سفارش برادرت امام حسن بودی، و رفعت دهنده پایه شرافتِ دین، و خوار و سرکوب کننده طغیان، و کوبنده سرکشان، وخیرخواه و نصیحت گرِ اُمّت بودی، در هنگامی که در شدائدِ مرگ دست وپا میزدی، و مبارزه کننده با فاسقان بودی، وقیام کننده با حُجَج و براهین الهی، وترحُّم کننده بر اسلام و مسلمین بودی، یاری گرِ حق بودی، در هنگام بلاء شکیبا و صابر، حافظ و مراقب دین، و مدافع حریم آئین بودی، (طریقِ) هدایت را حفظ نموده یاری مینمودی، عدل و داد را گسترش داده و وسعت می بخشیدی، دین و آئینِ الهی را یاری نموده آشکار می نمودی، یاوه گویان را (از ادامه راه) بازداشته جلوگیری میکردی، حقّ ضعیف را از قوی باز می ستاندی، در قضاوت و داوری بین ضعیف و قوی برابر حُکم می نمودی، تو بهارِ سر سبز یتیمان بودی، نگاهبان و حافظ مردم بودی، مایه عزّت و سرافرازی اسلام، معدنِ احکام الهی، هم پیمان نیکی و احسان بودی، پوینده طریقه جدّ و پدرت و در سفارشات و وصایا همسانِ برادرت بودی، وفادار به پیمانها، دارای سجایایِ پسندیده، و باجود و کَرَمِ آشکار بودی، شب زنده دار (به عبادت) در دلِ شبهایِ تاریک، معتدل ومیانه رو در روشها، با سجایا واخلاقِ کریمانه، دارای سوابقِ باعظمت و ارزشمند، دارای نَسَبِ شریف، وحَسَبِ والا، با درجات و رتبه هایِ رفیع وعالی، مناقب و فضائلِ بسیار، سِرِشت ها و طبیعت های مورد ستایش، و با عطایا و مواهبِ بزرگ بودی، حلیم

وصبور، هدایت شده، بازگشت کننده بسوی خدا، با جود و سخاوت دانا توانا و قاطع، پیشوای شهید، بسیار نالان وگریان در پیشگاه خداوند، محبوب و با هیبت بودی، تو برای پیامبر که درود خدا بر او و آل او باد فرزند، و برای قرآن پشتوانه نجات دهنده، و برای امّتِ اسلام بازوی توانا، و در طاعتِ حقّ کوشا بودی، تو حافظِ عهد وپیمانِ الهی، دوری کننده از طُرُقِ فاسقان بودی، و تو آنچه در توان داشتی (برای اِعلاءِ کلمه حقّ) بذل نمودی، دارای رکوع و سجود طولانی بودی، تو مانند کسی که از دنیا رخت برخواهد بست ازآن روگردان بودی، و مانند کسانی که از دنیا در وحشت وهراس بسر میبرند به آن نگاه میکردی، آرزوهایت از (تعلّق به) دنیا بازداشته شده، وهمّت وکوشِشت از زیور دنیا رو گردانده بود، دیدگانت از بهجت و سرور دنیا بر بسته، و اشتیاق و مِیلَت به آخرت شهره آفاق است، تا آنکه جور و ستم دستِ تعدّی دراز نمود، وظلم وسرکشی نقاب از چهره برکشید، و ضلالت و گمراهی پیروان خویش را فرا خواند، با آنکه تو در حَرَمِ جدّت متوطّن بودی، و از ستمکاران فاصله گرفته بودی، و مُلازمِ منزل و محرابِ عبادت بوده، و از لذّتها وشهوات دنیوی کناره گیر بودی، و برحسب طاقت و تَوانَت مُنکَر را با قلب و زبانت انکار می نمودی، پس ازآن علم و دانشت اقتضای انکارِ آشکار نمود، و برتو لازم گشت لازم نمود با بدکاران رویاروی جهاد کنی، بنابراین درمیان فرزندان و خانواده ات، وپیروان ودوستانت روانه شدی، و حقّ و برهان را آشکارنمودی، و با حکمت و پند

و اندرزِ نیکو (مردم را) بسویِ خدا فراخواندی، و به برپاداریِ حدودِ الهی، و طاعتِ معبود امر نمودی، و از پلیدی ها و سرکشی نهی فرمودی، ولی آنها به ستم و دشمنی رویارویِ تو قرار گرفتند، پس تو نیز با آنان به جهاد برخاستی پس از آنکه (حقّ را) به آنان گوشزد نمودی آنها رابه عذابِ الهی تهدید نمودی، و حجّت را بر آنها مؤکّد فرمودی، ولی عهد و پیمان وبیعت تو را شکستند، و پروردگار تو جدّت را بخشم آوردند و با تو ستیز آغازیدند، پس توبه جهت زد و خورد و پیکار استوار شدی، ولشکریان فاجر را خورد و آسیا نمودی، و درگَرد وغُبارِ نبرد فرو رفتی، و چنان با ذوالفقار جنگیدی، که گویا علیّ مرتضی هستی، پس چون تو را با قلبی مطمئن، بدون ترس و هراس یافتند، شرورِ مکر و حیله شان را بر تو برافراشتند و از درِ نیرنگ و فساد با تو قتال نمودند، و آن ملعون لشکریانش را فرمان داد، تا تو را از آب و استفاده آن منع نمودند، و با تو قتال نمودند، و به جنگ و مبارزه با تو شتافتند، و تیرها و خدنگها بسوی تو پرتاب نمودند، و برای استیصال وناچار نمودن تو دست دراز کردند، و حُرمتی برای تو مراعات نکردند، و از هیچ گناهی در مورد تو خودداری ننمودند، چه درکشتن آنها دوستانت را، و چه در غارت اثاثیه خیمه هایت، (باری) تو درگَرد و غُبارهای جنگ پیش تاختی، و آزار و اذیّتهای فراوانی تحمّل نمودی، آن چنانکه فرشتگانِ آسمانها از صبر و شکیبائی توبه شگفت آمدند، پس دشمنان از همه طرف

به تو هجوم آوردنـد، و تو را به سـبب زخم ها و جراحتها ناتوان نمودنـد، و راه خلاص و رفتن برتو بسـتند، تا آنکه هیچ یاوری برایت نماند، ولی تو حسابگر (عمل خویش برای خدا) و صـبور بودی، از زنان و فرزندانت دفاع و حمایت می نمودی، تا آنکه تو را از اسبِ سواری ات سـرنگون نمودنـد، پس بابـدن مجروح برزمین سـقوط کردی، در حـالی که اسب ها تو را با سُم های خویش کوبیدنـد، وسـرکشان بـا شمشـیرهای تیزِشـان برفرازت شدنـد، پیشـانیِ تو به عرقِ مرگ مرطوب شـد، و دسـتانِ چپ و راستت بـه بـاز و بسـته شـدن در حرکت بـود، پس گـوشه نظری به جـانب خِیـام و حَرَمَت گردانـدی، در حـالی که از زنـان و فرزندانت (روگردانده) به خویش مشـغول بودی، اسبِ سواری ات با حال نفرت شـتافت، شیهه کشان و گریان، به جانبِ خیمه هـا رو نمود، پس چون بـانوانِ حَرَم اسبِ تیز پای تو را خوار و زبون بدیدنـد، و زینِ تو را بر او واژگونه یافتنـد، از پسِ پرده ها (یِ خیمه) خـارج شدنـد، در حـالی که گیسوان برگونه ها پراکنـده نمودنـد، بر صورت ها طپانچه می زدنـد و نقاب ازچهره ها افکنده بودند، و به صدای بلند شـیون میزدند، و از اوجِ عزّت به حضیض ذلّت در افتاده بودند، و به سویِ قتلگاه تو می شتافتند، در همان حال شِمرِ ملعون بر سینه مبارکت نشسته، و شمشیر خویش را برگلویت سیراب مینمود، با دستی مَحاسنِ شریفت را در مُشت میفِشرد، (و با دست دیگر) باتیغِ آخته اش سر از بدنت جدا می کرد، تمامِ اعضا و حواسّت از حرکت ایستاد،

نَفَس هایِ مبارکت در سینه پنهان شد، و سرِ مقدّست بر نیزه بالا رفت، اهل و عیالت چون بردِگان به اسیری رفتند، و درغُل و زنجیر آهنین بر فراز جهازِ شتران در بند شدند، گرمای (آفتابِ) نیمروز چهره هاشان می سوزاند، در صحراها و بیابان ها کشیده می شدند، دستانشان به گَردَن ها زنجیر شده، در میان بازارها گردانده می شدند، ای وای براین سرکشان گناهکار!، چه این که باکُشتنِ تو اسلام را کُشتند، و نماز و روزه (خدا) را بدون یاور رها نمودند، و سُنّتها و احکام (دین) را از بین برده شکستند، و پایه هایِ ایمان را منهدم نمودند، و آیاتِ قرآن را تحریف کرده، در (وادیِ) جنایت و عداوت پیش تاختند، براستی رسولِ خدا «که درود خدا بر او و آل او باد» (با شهادتِ تو) تنها ماند! (یا مظلوم واقع شد)، و کتاب خداوندِ عزّوجلّ مَتروک گردید، و آنگاه که تو مقهور و مغلوب گشتی، حقّ و حقیقت موردِ خیانت واقع شد، و به فقدانِ تو تکبیرِ خدا وکلمه توحید، حرام و حلالِ دین، و تنزیل و تأویلِ قرآن جملگی ازبین رفت، و پس از تو تغییر و تبدیلِ (احکام)، کفر و اِلحاد و بی سرپرستیِ دین، هوی و هوس ها و گمراهی ها، فتنه ها و باطل ها جملگی (بر صفحه روزگار) ظاهر شد، پس پیکِ مرگ نزدِ قبرِ جدّت رسول خدا «که رحمتِ بی پایانِ خداوندی بر او و آلِ او باد» ایستاد، و با اشکِ ریزان خبرِمرگِ تو را به وی داد، واین گونه گفت که: ای رسولِ خدا! دختر زاده جوانمردت شهید شد، خاندان و حَریمَت مُباح

گردیـد، پس از تو فرزنـدانت به اسـیری رفتنـد، و وقـایع نـاگواری به عترت و خـانواده ات وارد شـد، پس (از شـنیدنِ این خبر) رسول خـدا مضـطرب و پریشان گردیـد، و قلبِ هراسـناکَش بگریست، و فرشـتگان و انبیاء (بخاطر مصـیبتِ تو) او را تسـلیت و تعزیت گفتنـد، و مادرت زهراء (از انـدوهِ مصـیبتِ تو) دردناک شـد، و دسـته هایِ ملائکه مقرّبین در آمـد و شد بودند، پدرت امیرمؤمنـان را تعزیت میگفتنـد، مجـالسِ مـاتم و سوگـواری برایِ تو در اعلاـ علیّین برپـا شـد، و حورالعین به جهت تو به سـر و صورت زدند، (در عزایِ تو) آسـمان و ساکنانش، بهشت ها و نگهبانانش، کوه ها و کوهپایه ها، دریا ها و ماهیانش، شـهر مکّه و پـایه هایش، فردوس ها و جوانانش، خانه کعبه و مقام ابراهیم، و مشـعرالحرام، و حلّ و حَرَم جملگی گریسـتند، بار خـدایا! به حُرمتِ این مکـانِ رفیع، بر محمّـد و آلِ او رحمت فرست، و مرا در زمره آنـان محشور فرمـا، و به شـفاعت و وسـاطتِ آنهـا مرا داخـلِ بهشـت گردان، بـار خـدایا! مـن بـه تـو توسّـل می جـویم ای سـریعترینِ حسـابگران، و اِی بخشـنده ترینِ کَریمـان، و اِی فرمانروای حاکمان، به (حقِّ) محمّد آخرینِ پیامبران، و فرسـتاده تو بسویِ تمامِ جهان ها، و به (حقِّ) برادرش و پسـرعمویش آن بلنـد پیشانیِ میان پُر، آن دانشـمندِ عالی مرتبه، یعنی علیّ فرمانروایِ مؤمنان، و به (حقِّ) فاطمه سـروَرِ بانوانِ جهانیان، و به (حقِّ) حسنِ مجتـبی که پـاک و مـبرّا و پناهگـاه مُتّقین است، و به (حقِّ) أبی عبـدالله الحسـین گرامیـترینِ شـهداء، و به (حقّ) فرزنـدانِ مقتولش، و خانواده مظلومش، و به (حقّ) علی بن

الحسین زیورِ عابدان، و به محمّد بن علی قبله توبه کنندگان، و جعفر بن محمّد راستگوترینِ صادقان، و موسی بن جعفر آشکار کننده دلائل و براهین، و علی بن موسی یاورِ دین، و محمّد بن علی اُسوه و الگویِ هدایت شوندگان، و علی بن محمّد زاهدترینِ پارسایان، و حسن بن علی وارثِ جانشینان، و حُجّتِ خدا بر تمامِ آفریدگان، اینکه درود فرستی بر محمّد و آلِ او، آن راستگویانِ نیکوکار، همان آلِ طه و یس، و اینکه مرا در قیامت از کسانی قرار دهی که (از عذابِ تو) ایمن و با آرامشِ خاطر و رستگار و مسرور و بشارت یافته اند، بارخدایا! (نامِ) مرا در زُمره مسلمین نگاشته، و مرا به صالحین ملحق فرما، و نامِ مرا بر زبان اُمّتهای آتیه نیکو قرار ده، و مرا بر علیه ظالمین یاری ده، و از مکرِ حسودان حفظ فرما، و (نیز) حیله حیله گران را از من برگردان، و دست ستمکاران را از من (دور) نگهدار، و بینِ من و آن سرورانِ با میمنت در اعلاـ علیّین جمع بفرما، همراه با کسانی که برآنها اِنعام فرمودی یعنی پیامبران، وراستگویانِ در عمل وگفتار و شهداء و نیکویان، به رحمتت ای مهربان ترینِ مهربانان، بار خدایا! تو را سوگند میدهم به حقّ پیامبرِ معصومت، و به حقّ حُکمِ حتمی و قطعی ات، و به حقّ نهیِ پنهانی ات، و بحقّ این آرامگاهی که (مردم از هر طرف به جهت زیارت) بر او گِرد می آیند، و این امامِ معصومِ مقتولِ مظلوم در جانبِ آن تکیه زده، اینکه غم و غصّه ها را از من بر طرف فرمائی، و شُرورِ

قضـا و قَـدَرِ حتمی را از من برگردانی، و مرا از آتش (عـذابت) که دارای بادهـای سـوزان است پنـاه دهی (و نگاهـداری)، بـار خدایا! مرا با نعمت خود بپوشان (یا بزرگ گردان)، و به عطایای خود راضی وخوشحال فرما، و به جود و کَرَمَت مرا بپوشان، و از مکر و انتقام خود دورَم ساز، بارخـدایا مرا از لغزش و خطا حفظ فرما، و در گفتار و کردار به راه صـحیح هـدایتم فرما، و در مـدّت زنـدگی ام وسـعت ده، و مرا از دردهـا و بیمـاری هـا عـافیت بخش، ومرابه موالی و سـرورانم برسـان و به فضـل (وکَرَمِ) خویش مرا به بالاـترینِ آرزوهـا نائـل فرمـا، بار خـدایا برمحمّـد و آلِ او رحمت فرست و توبه مرا قبول فرما، و بر اشکِ چشـمم ترحّم نمـا، و لغزش مرا چشم پوشـی فرمـا، و حُزن و انـدوه مرا زائل کن، و گناهم را برمن ببخشای، و خانـدان و نسلِ مرا برایم اصلاح فرما، بار خدایا در این مشهدِ والا مقام و در این محلّ گرامی، برایم وا مَگُذار گناهی را مگر آنکه ببخشی، و نه عیبی را مگر آنکه مستور نمائی، و نه غم وغصّه ای را مگر برطرف فرمائی، و نه رزقی را مگر گسترش دهی، ونه قدر و منزلتی را مگر باقی بداری، و نه فسادی را مگر اصلاح فرمائی، و نه آرزوئی را مگر نائل کنی، و نه دعائی را مگر اجابت فرمائی، و نه تنگنائی را مگر بگشائی، و نه امور مُتشتّتی را مگر جمع و برقرار نمائی، و نه امری را مگر تمام فرمائی، و نه مالی را مگر فراوانی بخشی، و نه خُلق

و صـفتی را مگر نیکو گردانی، و نه انفـاقی را مگر جایگزین فرمائی، و نه حالی را مگر آباد فرمائی، و نه حسودی را مگر ذلیل نمائی، و نه دشـمنی را مگر هلاک گردانی، و نه شرّی را مگر منع فرمائی، و نه بیماریی را مگر شفا بخشی، و نه (امرِ) دوری را مگر نزدیک فرمائی (و در دسترسم قراردهی)، و نه تفرّق و اختلالی را مگر جمع (و اصـلاح) نمائی، و نه خواهشـی خواسته ای را مگر عطا فرمائی، بار خدایا! من از تو در خواست می کنم خیرِ دنیا و ثوابِ آخرت را، بار خدایا! مرا به سبب حلالت از حرام مسـتغنی کن، و به فضـل و احسـانت از جمیع خلق بی نیـاز فرمـا، بار خـدایا! از تو درخواست میکنم دانشـی مفیـد، قلبی خاشع، یقینی سـلامت بخش، عملی صالح و پاک، صبری زیبا، و اجری عظیم را، بارالها! شکر نعمتت بر من را روزیَم کن، و احسان و کَرَمَت بر من زیاد فرما، و گفته مرا در میان مردم شـنوده نما، و عمل مرا به نزد خویش بالا بَر، و سنّت باقیمانده مرا در امورِ خیر مورد پیروی قرار ده، و دشـمنم را خوار و ذلیـل گردان، بارخـدایا! بر محمّـد و آلِ او که نیکاننـد، در تمامی لحظات شـبانه روز رحمت فرست، و مرا از شـرّ بَـدان محفوظ بـدار، و از (کثافـاتِ) گناهـان و سـنگینیِ وِزر و وَبال پاک و مبرّا گردان، و از آتش (عذابت) پناهم ده، و در سرای جاوید وارد فرما، و (گناهانِ) مرا و تمامی خواهران و برادران مؤمنِ مرا ببخشای، به رحمتت ای مهربانترین مهربانان. ترجمه دعائی که

در قنوت نماز خوانده می شود: هیچ معبودی جز خداوندِ شکیبا و کریم نیست، هیچ خدائی جز خداوندِ بزرگوار و عظیم نیست، هیچ معبودی نیست جز خداوندی که پروردگارِ آسمانها و زمین های هفتگانه و موجوداتی که در آنها و میان آنهاست می باشد، (به این توحید معتقدم) برخلاف دشمنانِ حقّ، و به جهت تکذیب کسانی که به خداوند شرک ورزیدند، و (به این توحید معتقدم) بخاطر اعتراف نمودن به ربوبیّت او، و خضوع و خشوع در مقابل عزّت و شرافت وی، (اوست خدائی که) اوّل است بدون اوّل، و آخر است تا بی نهایت، به قدرتش برتمام اشیاء غلبه نموده، و به دانش و لطف و مرحمتش در هرچیز نفوذ کرده، عقول بشری برحقیقتِ بزرگی او مطّلع نخواهد شد، و اوهام و خیالات کنهِ ذات او را درک نمی کند، و معانیِ کیفیّتِ او را هیچ ذهنی تصوّر نمی تواند کرد، (اوست) مطّلع و آگاه بر باطنِ اشخاص، و آشنا به تمام امورِ پنهان، خیانت چشمها و پنهانی دلها را خبر دارد، بار خدایا! تورا گواه می گیرم که رسولت «صلَّی الله علیه و آله» را تصدیق می کنم و به او ایمان دارم، و آگاه به قدر و منزلتِ اویم، و براستی شهادت میدهم که اوست پیامبری که حکمت به فضیلت و برتریِ او سخن راند، و تمامی پیامبران (گذشته) بشارتِ (آمدنِ) اورا دادند، و (مردم را) به گرویدنِ به دین او دعوت نمودند، و بر تصدیقِ او برانگیختند، چنانچه خودت در قرآن می فرمائی: «(او پیامبری است) که نام وی را در تورات و انجیلِ خودشان نگاشته می یابند، او آنها را

به نیکوئی امر می کنـد و از زشتی نهی می فرماید، نعمتهای پاک و طیّب را برایشان حلال و خبائث و پلیدیها را بر آنها حرام و ممنوع میگرداند، و سنگینی و مشقّت هائی که در ادیان سابق چون زنجیر برگردن آنها بود همه را برمیدارد»، پس درود فرست بر محمّـد فرستاده ات به سوی جنّ و انس، و سَرورِ پیامبرانِ برگزیـده، و بر برادرش و پسرعمویش، آنانی که هیچگاه به قـدرِ چشم برهم زدنی به تو شرک نورزیدنـد، و بر فـاطمه زهراء سَرورِ تمامی زنان جهانیان، و بر دو آقای جوانان اهل بهشت یعنی حسن و حسین، درودی جاویـدان و همیشگی، بعدد قطرات بارانها، و همگونِ کوهها و تپه ها، تا آن زمان که درخت «سلام» برگ میدهد، و روشنی و تاریکیِ شبانه روز در رفت و آمدند، و بر خاندانِ طاهرِ حسین، آن پیشوایان هدایت یافته، آنها که از حریم دین و آئین دفاع نمودنـد، یعنی علی و محمـد و جعفر و موسی و علی و محمـد و علی و حسن و حضـرت حجّت، آنکه عـدل و داد را برپا میـدارد و فرزنـدِ دختر زاده پیامبر است، بارخـدایا! از تو درخواست میکنم بحقِّ این امامِ بزرگوار، گشایشـی نزدیـک را، و صبری نیکو را، و پیروزی ای توأم با عزّت را، و بی نیازی از خلایق را، و دوام و استمرار در طریقِ هـدایت را، و توفیـق را بر آنچـه تـو دوست داری و رضـایت تـو در آنست، و روزی ای را کـه وسـیع و حلاـل و پـاک، و گـوارا و ریزان و خوشگوار، فراوان و برتر و پی درپی باشد، بدون هیچ زحمت

و مشــقّتی، و خـالی از هرگـونه منّتی از اَحَـ دی، و (نیز درخـواست میکنـم) تنـدرستی از هر بلاء و ناخوشــی و بیمـاری را، و شکرگزاری بر هر عـافیت و نعمتی را، و هنگـامی که مرگ ما فرا رسـید بر نیکوترین حالِ طاعت ما را قبض روح فرمائی، و در حـالتی که نگاهبـانِ دسـتورات تو باشـیم، تـا آنکه مـا را به بهشت هـای پُر نعمت برسـانی، به رحمتت ای مهربـانترینِ مهربانان، بارخدایا! بر محمّد و آل او رحمت فرست، و مرا از دنیا در وحشت و هراس قرار ده و به آخرت انیس فرما،

چراکه فقـط خوف تو از دنیـا وحشت زا است، و فقـط امیـد و دلبنـدی بتو به آخرت انس بخش است، بارالها! حجّت و دلیل با توست نه بر علیه تو، و شـکایت و گلایه بایـد به سوی تو باشـد نه از تو، پس بر محمّـد و آل او درود فرست و مرا بر علیه نفس ستمکـار و سـرکش خویش، و برشـهوت غالبِ خودم یاری فرما، و پایان کارم رابا عافیت قرار ده، بارخـدایا! این کم حیائیِ من است که (از طرفی) درِ خـانه تو اسـتغفار میکنم و (از طرف دیگر) بر مناهیِ تو پافشاری می ورزم، چنانچه اگر اسـتغفار نکنم با اینکه وسـعت حلمِ تو را آگـاهم، این تبـاه نمودنِ حقِّ امیـدواری است، بارالهـا! (کثرت) گناهانم مرا از امیـدواری به تو مأیوس میکنـد، و آگـاهیم بـه وسـعتِ رحمتِ تـو مرا از ترس و هراسِ از تـو بازمیـدارد، پس بر محمّـد و آلش رحمت فرمـا، و امیـد و دلبندیِ مرا به خودت پابرجا نما، و ترس و وحشتِ مرا از خودت تکذیب فرما، و

برای من آنچنان باش که به تو حُسنِ ظنّ دارم، ای بخشنده ترینِ کریمان، بارخدایا! برمحمّد و آل او درود فرست و مرا به حفظ (از گناه) مؤیَّد فرما، و زبانم را به حکمت گویا فرما، و مرا از کسانی قرار ده که بر تباهی های گذشته خویش نادِم و پشیمانند، و بهره خویش را اکنون ناقص و ضایع نکنند، و اهتمام بر روزی فردایِ خود ننمایند، بارالها! غنیّ آن کسی است که به سبب تو بی نیازی جوید و به سوی تو محتاج باشد، و فقیر و درمانده کسی است که از تو (روگردان شده) به جانب مخلوقت بی نیازی طلبد، پس رحمت نما بر محمّد و آل او، و مرا از خَلقِ خودت به سبب خودت بی نیاز فرما، و مرا چنان قرار ده که هیچگاه دستی جز بسوی تو دراز نکنم، بارالها! بدبخت کسی است که با اینکه توبه و بازگشت فرا راهِ او و رحمت تو پشتیبانِ اوست ناامید شود، اگرچه عملِ من ضعیف و سُست است لکن امیدِ رحمتِ تو در من قویّ است، پس ضعف عملِ مرا در قبال قوّت امیدم، برمن ببخشای، بارخدایا! اگر تو چنان دانی که در میان بندگانت از من سنگدل تر و پرگناه تر نیست، (درعوض) من هم به یقین میدانم که هیچ مولا و سرپرستی فضل و عطایش از تو بیشتر نیست، و رحمت و عفوش از تو وسیع تر نیست، پس ای کسی که در رحمت و مهربانی یگانه ای، ببخشای کسی را که در جُرم و گناهش تنها و یگانه نیست، بارخدایا! تو ما را امر فرمودی و ما سرپیچی نمودیم،

و ما را بازداشتی ولی ما دست بر نداشتیم، ما را یادآوری فرمودی ولی ما خود را به فراموشی زدیم، ما را بینا فرمودی و ما خودرا به کوری زدیم، تو مارا تهدید نمودی ولی ما از حدّ گذراندیم، (آری!) این در مقابل احسان تو برما پاداش نیکوئی نبود، لیک تو به آنچه ما آشکار و پنهان نمودیم داناتری، و به اعمالی که بجا آورده و می آوریم آگاه تری، پس رحمت فرما بر محمّد و آلش و مارا برخطاها و فراموشی هامان مؤاخذه نفرما، و حقوق تو را (که ضایع نمودیم) برما ببخشا، و احسان و کَرَم خویش برما تمام فرما، و پرده رحمتت برما افکن، بارخدایا! ما به تو توسّل میجوئیم به سبب این امام راستگو، و از تو درخواست میکنیم به آن حقّ و حُرمَتی که برای او و جدِّ او رسول خودت و برای پدر و مادر او علی و فاطمه که اهل بیتِ رحمتند قراردادی، اینکه روزی خودت را که قوام زندگی ما به آن وابسته است، و نظام احوال عیال ما در گرو آنست، برما پیاپی فرو ریزی، چرا که توئی آن کریمی که از خزانه وسیعت عطا میکنی، و با قدرت و توانِ خویش (آنکه را بخواهی) محروم میکنی، و ما از تو رزقی را خواهانیم که برای دنیای ما موجب صلاح، و برای آخرت ما رسا و مایه کفاف باشد، بارخدایا! برمحمّد و آلش رحمت فرست، و ببخشای ما و والدین مارا، و جمیع مؤمنین و مؤمنات را، و تمام مسلمین و مسلمات را، چه آنان که در قید حیات اند و چه آنها که درگذشته اند،

و در دنیا و آخرت به ما حسنه عطا فرما و ما را از عذاب آتش (دوزخ) حفظ فرما. ترجمه تسبیحات: خداوند را تسبیح و تمجید مینمـایم، و تمامی ستایشـها برای خـدا است، و هیـچ معبودی جزالله نیست، وخداونـد ازهمه موجودات بزرگ تراست (از آنکه توصیف شود). ترجمه جمله ای که بعد از نماز گفته می شود:

خداوند در عزّت و شرفِ شما (اهل بیت) بیفزاید، و درود و رحمت و برکاتِ خداوند بر شما باد.

مقتل

روضه اول مصیبت مسلم بن عقیل

جناب «مسلم» فرزند «عقیل بن ابی طالب» از بزرگان بنی هاشم و پسر عموی حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام بود.

امام حسـین علیه السـلام از مـدینه خارج شده و در مکه بود که نامه های مردم کوفه و دعوت از ایشان بسـیار زیاد شد. آخرین نـامه که به امـام رسـید و تعـداد نـامه هـا که به هزاران درخواست بـالغ شـد، امـام بین رکن و مقـام دو رکعت نمـاز گزارد و از خداوند متعال طلب خیر کرد. سپس مسلم را خواست و پاسخ نامه ها را نوشت و در آن آورد: «سخن شما این است که:» امامی نداریم، به سوی ما بیا شاید خدا به سبب تو ما را هدایت و متحد کند». من، مسلم بن عقیل برادر و پسر عموی خود را که مورد اطمینان من است به سوی شـما فرسـتادم، پس اگر برای من نوشت که رأی خردمندان و اهل فضل و مشورت شـما همان اسـت که در نامه هایتان خواندم بزودی نزد شما خواهم آمد...»

مسلم در نیمه رمضان از مکه خارج شد و به مدینه آمد. در مسجد پیامبر صلی الله علیه و آله نماز خواند و با خانواده خود وداع

کرد و با چند راهنما و همراه به سوی کوفه رفت. شرایط این سفر بسیار سخت بود و مسلم و همراهان راه را گم کردند و دو راهنما از تشنگی جان باختند. تا اینکه مسلم سرانجام در روز پنجم شوال به کوفه رسید.

مردم کوفه دسته دسته نزد مسلم جمع شدند و چون نامه حضرت علیه السلام را بر آنان خواند گریستند. سپس ۱۸۰۰۰ نفر از اهل کوفه با مسلم بیعت کردند. در نتیجه او نیز نامه ای به امام علیه السلام نوشت و بیعت این تعداد را خبر داد و ایشان را به حرکت به سوی کوفه ترغیب کرد.

هنگامی که خبر این بیعت به یزید بن معاویه رسید، وی عبیدالله بن زیاد را که حاکم بصره بود مأمور کرد تا حکومت کوفه را نیز عهده دار گردد. عبیدالله با حیله به شهر وارد شد و حکومت را در دست گرفت و مردم را تهدید کرد. سپس «هانی بن عروه» که از بزرگان کوفه بود و مسلم بن عقیل در منزل او پناه گرفته بود را شکنجه و زندانی کرد.

مسلم هنگامی که خبر شکنجه شدن هانی را شنید از کوفیان خواست که به یاریش بشتابند. مردم به او پیوستند و مسجد و بازار و اطراف قصر پر از جمعیت شد در حالیکه یاران عبیدالله بیش از پنجاه نفر نبودند.

عبیدالله چند نفر را بین قبایل مختلف کوفه فرستاد تا آنها را تهدید و تطمیع کنند و عده ای از اشراف که در قصر او بودند را مأمور نمود که از بام های دار الاماره مردمی که قصر را محاصره کرده بودند بترساند یا فریب دهند.

اهل کوفه هنگامی که سخن رؤسا و اشراف خود

را شـنیدند سـست شدنـد. کم کم نجوای خناسـان زیـاد شـد که به هر یک به دیگری می گفتنـد: «برگردیم، دیگران هسـتند و کفایت می کنند»!!

اندک اندک جمعیت از پیرامون مسـلم پراکنده شد و تنها حدود سی نفر در مسجد برای یاری او باقی ماندند. مسلم که با این پیمان شـکنی روبرو شـد به همراه آن سـی نفر به سوی» ابواب کنده» حرکت کرد. هنگامی که به آنجا رسـید تنها ده نفر همراه وی باقی مانده بودند و چون از آن منطقه عبور کرد هیچکس همراه او نبود.

مسـلم غریبانه به این سو و آن سو نگاه کرد ولی حتی کسـی نبود که وی را راهنمایی کنـد و یا در خانه اش او را پنهان نمایـد. سفیر حسین سرگردان در کوچه های تاریک کوفه راه می رفت و نمی دانست کجا برود.

تـا اینکه به خـانه ای رسـید که پیرزنی بر در آن ایسـتاده بود. نام این زن «طوعه» بود و منتظر فرزنـدش بود که به همراه مردم از خـانه بیرون رفته بود. مسـلم بر زن سـلام کرد و از او آب خواست. طوعه به او آب داد و به داخـل خانه رفت. دوباره که بیرون آمد مسلم را دید که بر در منزل نشسته است. گفت: «ای بنده خدا اگر آب نوشیدی نزد خانواده خود رو». مسلم خاموش ماند. زن، دوباره و سه باره سـخن خود را تکرار کرد. مسـلم برخاست و گفت: «من در این شـهر خانه و خانواده ای ندارم. من مسـلم بن عقیـل ام. این قوم به من دروغ گفتنـد و مرا فریب دادنـد و از مأمن خود بیرون آوردنـد.» پیرزن مسـلم را به داخل خانه برد؛ فرشی برایش گسترد و طعامی

فراهم نمود. اما مسلم شام نخورد و خوابید و در عالم رؤیا عموی خود امیرالمؤمنین علی علیه السلام را دید که به وی گفت: «بشتاب که تو فردا نزد ما خواهی بود».

از سوی دیگر، عبیدالله که پراکنده شدن مردم را دید جرأت پیدا کرد از قصر خارج شد و به مسجد آمد و برای پیدا کردن مسلم هزار دینار جایزه تعیین کرد.

فرزند طوعه که به خانه برگشت از وجود مسلم در منزل با خبر شد و با طلوع فجر خبر را به دشمنان رساند. عبیدالله گروهی متشکل از ده ها سپاهی را برای دستگیری او فرستاد.

مسلم مشغول عبادت بود که لشگریان به منزل طوعه رسیدند. هنگامی که وی صدای شیهه اسبان را شنید دعای خود را به شتاب تمام کرد و زره پوشید و از طوعه تشکر کرد و به مقابله با لشگر شتافت مبادا که خانه پیرزن را بسوزانند.

مسلم که مردی جنگاور بود بیش از ۴۰ نفر از نامردان کوفی را کشت تا اینکه آنان دسته جمعی بر او حمله کردند و از بام ها نیز سنگ بر او می زدند تا سرانجام بر اثر شدت جراحات و تشنگی و نیزه ای که از پشت بر او فرود آمد بر زمین افتاد و اسیر شد.

(برخی از منابع نیز نقل کرده اند که وقتی دیدند نمی تواند آن جناب را دستگیر کنند با نیرنگ به وی امان دروغین دادند و از این طریق ایشان را به دارالحکومه بردند.)

مسلم بن عقیل هنگامی که دربند شد گفت: «انا لله و انا الیه راجعون» و شروع به گریه کرد. یکی از لشگریان از گریستن ایشان با آن همه جنگاوری تعجب کرد و از

سبب آن برسید. مسلم گفت: «به خدا سوگند که از کشته شدن باك ندارم و برای خود گریه نمی کنم من برای خاندان پیامبر که به اینجا می آیند و برای حسین و آل او گریه می کنم».

نام خوشت قرار دل بی قرار من

روی تو شمع روشن شب های تار من

بی خانه ام ولی به دلم کرده خانه غم

نبود کسی به جز در و دیوار، یار من

مسلم را به دستور عبیدالله بر بام قصر دارالاماره بردند، در حالی که تسبیح خداوند می گفت و استغفار می کرد.

من انتظار می کشم اما نمی کشد

غیر از طناب دار، کسی انتظار من

هم خود به روی بامم و هم آفتاب عمر

ای باغبان! بیا که خزان شد بهار من

سپس او را گردن زدند و ابتدا سرش و سپس بدنش را از بام به زیر افکندند تا مردم ببیند و سپس بدن مبارکش را در انظار پیمان شکنان کوفه آویزان کردند.

من از فراز بام کنم جان نثار تو

کوفی ز بام، سنگ نماید نثار من

هانی را نیز که پیر مردی ۸۹ ساله بود را به بازار کوفه بردند و با وضعی دلخراش کشتند و به دار آویختند در حالی که یاران خود را صدا می کرد و هیچکس به یاری او برنخاست.

آنگاه ابن زیاد سرهای مبارك هانی و مسلم را به شام نزد یزید فرستاد. بدن مسلم بن عقیل اولین بدن از بنی هاشم بود که آویخته گشت و رأس او اولین رأسی بود که به دمشق فرستاده شد.

الا لعنه الله علی القوم الظالمین و سیعلم الذین ظلموا أی منقلب ینقلبون.

منابع اصلی:

۱. سید بن طاووس؛ اللهوف فی قتلی الطفوف؛ قم: منشورات الرضی، ۱۳۶۴.

۲. شیخ عباس قمی؛ نفس المهموم؛ ترجمه و تحقیق علامه ابوالحسن شعرانی؛ قم: انتشارات ذوی القربی، ۱۳۷۸.

روضه دوم ورود کاروان عشق به کربلا

پس از آنکه بنی امیه، امام حسین علیه السلام را برای گرفتن بیعت تحت فشار قرار دادند، ایشان از مدینه به سمت مکه مکرمه خارج شد و بقیه ماه شعبان و ماه های رمضان، شوال، ذوالعقده را در جوار بیت الله سپری کرد و با آمدن ذوالحجه، احرام حج نیز بست.

از سوی دیگر «عمرو بن سعید بن عاص» از سوی یزید مأمور شد که برای دستگیری یا جنگ با حضرت به مکه برود. وی در روز ترویه (۸ ذوالحجه) به مکه رسید.

امام علیه السلام که می دانست این دشمنان، حرمتی برای حرم خداوند قائل نیستند حج تمتع خویش را نیمه تمام گذاشت و آن را به عمره مفرده تبدیل کرد و از مکه خارج شد. انگیزه امام برای این کار، همانگونه که خود فرمود، حفظ حریم بیت الله بود. ایشان در پاسخ «محمد حنیفه» که او را از ترک مکه برحذر و به اقامت در این شهر ترغیب می کرد فرمود: «ای برادر! می ترسم یزید ناگهان مرا در حرم بکشد و به سبب من حرمت این خانه شکسته شود». همچنین حضرت در پاسخ افراد دیگری مانند «ابن عباس»، «فرزدق» و «عبیدالله بن زبیر» که همین خواسته را تکرار می کردند و می پنداشتند که دشمن، حرمت مکه را نگه می دارد می فرمود: «یک وجب دورتر از خانه کعبه کشته شوم و حرمت مکه به خاطر من پایمال نگردد بهتر است».

بعدها که در جریان قیام عبدا... بن زبیر، بنی امیه کعبه را با منجنیق مورد حمله قرار دادند و عبدالله را در مسجدالحرام کشتند، معلوم شد که ابن عباس با آن فطانت و ابن زبیر با آن زیرکی اشتباه می کردند و امام آینده

را بروشنی در خشت خام می دید و دشمنان اسلام را بخوبی می شناخت.

بهرحال، امام هنگامی که حاجیان برای ادای مناسک حج تمتع به سوی منا می رفتند طواف کرد، سعی بین صفا و مروه به جای آورد، موی چید، از احرام عمره بیرون آمد و رو به سوی کوفه گذارد.

ما کاروان کعبه عشقیم، هر کجا

رو آوریم کعبه بود روبروی ما

ماییم کعبه ی دلِ عشاقِ با وفا

هر جا رویم کعبه کند جستجوی ما

چون خبر به محمد حنفیه رسید خود را به کاروان رساند و زمام ناقه امام را گرفت و گفت: «ای برادر! چه باعث شد که با این شتاب خارج شوی؟» حضرت فرمود: «دیشب رسول خدا به خوابم آمد و گفت: ای حسین! بیرون رو که خدا خواست تو را کشته ببیند». ابن حنیفه گفت: «انا لله و انا الیه راجعون. پس این زنان و کودکان را چرا با خود می بری؟» امام پاسخ داد: «جدم فرمود خداوند می خواهد آنها را اسیر ببیند».

احرام ما کفن شود اندر منای عشق

خون گلوی ما شود آنجا وضوی ما

ما تشنه ی شهادت عشقیم، می رویم

تا پر شود ز خون دل ما، سبوی ما

اینگونه بود که امام علیه السلام به خاطر حفظ حریم خدا، به دستور رسول خدا و برای زنده کردن امر خدا، به همراه اهل و عیال و تعدادی از موالی و یاران از مکه خارج شد و به سوی عراق عزیمت کرد. روز خروج را برخی از مورخان روز ترویه (هشتم ذوالحجه) و «ابن قولویه» به نقل از امام باقر علیه السلام روز هفتم این ماه نقل کرده اند.

ما را منای عشق، صف کربلا بود

رنگین شده فرات ز خون گلوی ما

امام علیه السلام

به سوی کوفه حرکت کرد اما در نزدیکی این شهر به وسیله «حر بن یزید ریاحی» و سپاهیانش که مأمور راه بستن بر کاروان امام بودند متوقف شد (که حکایت مفصل تر آن در روضه فردا ذکر خواهد شد).

پس از مذاکرات طولانی که بین امام علیه السلام و حر صورت گرفت و بعد از آنکه حر گفت اکنون که از کوفه آمدن ابا داری راهی برگزین که نه به کوفه روی و نه به مدینه بازگردی تا من به امیر نامه نویسم، حضرت علیه السلام راه قادسیه را انتخاب فرمود.

لشکر ظلمت و کاروان نور چند روز سایه به سایه یکدیگر حرکت می کردند تا اینکه روز دوم محرم در نزدیکی روستای نینوا، نامه ای از عبیدالله به حر رسید که در آن نوشته بود: «همان هنگام که نامه من به تو رسید حسین را نگاهدار و بر او تنگ بگیر و او را در بیابانی بی پناه و بی آب فرود آور».

حر بر امام و اصحاب او سخت گرفت تا آنها را مجبور نماید در همان مکان بی آب و آبادی که نامه به دستش رسیده بود اتراق کنند. امام به او فرمود: «وای بر تو! بگذار در آبادی و روستایی فرود آئیم» حر گفت: «نه، به خدا قسم نمی توانم. این نامه رسان را بر من جاسوس کرده اند و باید در همینجا بمانی».

«زهیر» که یکی از یاران امام بود گفت: «ای پسر رسول خدا! جنگ با این جماعت آسانتر از نبرد با کسانی است که بعدا به آنها ملحق می شوند. بگذار با آنها بجنگیم». امام فرمود: «من آغاز کننده جنگ نخواهم بود». آنگاه نام آن سرزمین را پرسید.

گفتند نام اینجا «عقر» است. دوباره پرسید آیا نام دیگری ندارد. گفتند به اینجا نینوا نیز می گویند. نام دیگری هم دارد که کربلاست. پس حضرت شروع به گریستن کرد و گفت: «اللهم انی اعوذ بک من الکرب والبلاء. اینجا مکان رنج و اندوه است.» آنگاه یاران را فرمود: «همینجا فرود آیید که جدم رسول خدا به من خبر داد که خون ما بر این زکین ریخته می شود و در اینجا دفن خواهیم شد». سپس دستور داد که خیمه ها را رد همان سرزمین بی آب و علف برپا کردند.

کربلا بر تو مهمان رسیده

وعده ی وصل جانان رسیده

کربلا وا کن آغوش خود را

بر پذیرایی آل طاها

در روایت دیگری نیز آمده است هنگامی که به امام علیه السلام گفتند نام اینجا کربلاست حضرت خاک آنجا را بویید و گریست و گفت: «ام سلمه مرا خبر داد که روزی جبرئیل نزد رسول خدا بود و من تو را نزد او بردم و تو گریه می کردی. پیامبر تو را گرفت و در دامن نشاند. جبرئیل گفت: آیا او را دوست داری؟ پیامبر فرمود: آری. جبرئیل عرض کرد: امت تو او را می کشند. و سپس خاک کربلا را به پیامبر نشان داد. والله این همان خاک است».

همچنین در حدیث است هنگامی که علی علیه السلام به صفین می رفت به حوالی نینوا رسید. پرسید این سرزمین را چه می گویند؟ گفتند: کربلا. امیرالمومنین علیه السلام آنقدر گریست که زمین از اشکش نمناک شد.

و اکنون بیا تا ما نیز به همراه محمد و علی بگرییم برای آن کس که آسمان ها و زمین در مصیبتش گریان اند.

الا لعنه الله علی

القوم الظالمين و سيعلم الذين ظلموا أی منقلب ينقلبون.

منابع اصلی:

۱. سید بن طاووس؛ اللهوف فی قتلی الطفوف؛ قم: منشورات الرضی، ۱۳۶۴.

۲. شیخ عباس قمی؛ نفس المهموم؛ ترجمه و تحقیق علامه ابوالحسن شعرانی؛ قم: انتشارات ذوی القربی، ۱۳۷۸.

۳. محمد بن جریر طبری؛ تاریخ الامم و الملوک؛ بیروت: دارسویدان، بی تا؛ ج ۵.

روضه سوم حکایت حر؛ حماسه توبه و تصمیم

داستان «حر» یکی از عجیب ترین و عبرت آموزترین وقایع عاشوراست.

وی رادمردی پهلوان و سرداری نیرومند بود. برخی او را» دلیرترین مرد کوفه» می دانستند. اهمیت این لقب آنگاه معلوم می شود که بدانیم کوفه شهری نظامی بود که به عنوان اولین دژ اسلام در برابر ابر قدرت اول آن زمان یعنی امپراتوری ایران بنا شده بود؛ لذا بیشتر ساکنان آن را سپاهیان و سرداران نامی عرب و عجم تشکیل می دادند.

هنگامی که به عبیدالله خبر دادند که امام حسین علیه السلام به عراق رسیده است وی «حر» را به همراه حدود ۱۰۰۰ سرباز فرستاد تا راه را بر ایشان ببندد و یا او را به دارالاماره ببرد.

هنگامی که حر از قصر عبیدالله خارج شد صدایی از پشت سرش شنید که گفت: «حرّ! شادباش که به سوی خیر می روی!». حر به سوی صدا برگشت و کسی را ندید. با تعجب از خود پرسید: «این چه بشارتی بود؟ و این چه خیری است که به جنگ حسین بروم؟».

در گرمای نیمروز، سپاه حر به کاروان امام رسید. امام هنگامی که تشنگی آنان را دید به یاران فرمود: «به این جماعت و اسبانشان آب دهید» و وقتی مشاهده کرد که یکی از سربازان نمی تواند آب بخورد و آب از مشک بیرون می ریزد خود برخاست و با دستان مبارکش وی را

سیراب کرد.

این مهر و عطوفت امام علیه السلام را ببینید و با آنچه همین سپاهیان کوفه با وی کردند مقایسه کنید. حسین اسبان آنان را سیراب کرد اما آنان آب را از فرزندان حسین دریغ کردند.

تا تمامی لشگریان آب نوشیدند وقت نماز شد. امام از خیمه بیرون آمد خطبه ای کوتاه خواند و گفت: «ای مردم! من نزد شما نیامدم تا وقتی که نامه های شما رسید و فرستادگان شما آمدند و گفتند نزد ما بیا که ما امامی نداریم. حال اگر بر همان عهد و پیمان هستید بگویید و اگر بر عهدتان نیستید و آمدن مرا ناخوش دارید از همینجا باز می گردم»

سپس به حر فرمود: می خواهی با اصحاب خود نماز گزاری؟ گفت: نه، ما همه با تو نماز می گزاریم.

امام پس از نماز به خیمه خود رفت و حر نیز به جمع سپاهیان خویش برگشت. هنگام نماز عصر، دوباره امام بیرون آمد و نماز خواند و سپس روی به کوفیان کرد و فرمود: «ای مردم! اگر از خدا بترسید و حق را برای اهلش بدانید خدای تعالی بیشتر از شما راضی می گردد. ما اهل بیت محمد علیه السلام به تصدی امر خلافت از مدعیانی که این مقام از آن آنها نیست و با شما به ستم رفتار می کنند شایسته تریم. اما اگر ما را نمی پسندید و حق ما را نمی شناسید و رأی شما غیر از آن چیزی است که در نامه ها فرستادید و نمایندگان شما گفتند، از نزد شما بر می گردم.» حرّ گفت: «سوگند به خدا که من از این نامه ها و نمایندگان که می گویی چیزی نمی دانم.» امام به یکی از همراهان گفت تا خورجینی را بیاورد که انباشته

از نـامه های کوفیان بود. امام نامه ها به حر نشان داد. حر گفت: «من از کسانی که این نامه ها را نوشـتند نیسـتم. به من دسـتور داده اند که وقتی تو را دیدم از تو جدا نشوم تا نزد عبیدالله به کوفه برویم». امام به یاران و نیز زنان کاروان دستور داد که سوار شوند و فرمود: «باز گردید.» اما سپاهیان حر راه برگشت را نیز سد کردند.

گفتگو میان امام و سپاهیان کوفه به نتیجه نرسید و سرانجام کاروان امام مجبور به فرود آمدن در سرزمین کربلا شد...

اما در روز عاشورا هنگامی که حر، فریاد امام را شـنید که می فرمود: «اما من مغیث یغیثنا لوجه الله؟ اما من ذابّ یـذبّ عن حرم رسول الله؟ آیا فریادرسـی هست که به خاطر خـدا ما را یاری کنـد؟ آیا مـدافعی هست که از حرم رسول خـدا دفاع کنـد؟» نزد عمر سـعد رفت و گفت: «آیا واقعا می خواهی با این مرد بجنگی؟» عمر پاسخ داد: «آری» حر پرسید: «چرا پیشنهاد او را که می خواهد باز گردد نمی پذیری؟» عمر گفت: «اگر کار به دست من بود می پذیرفتم ولی عبیدالله به این امر راضی نمی شود».

اینجا بود که حر فهمیـد یزیدیان برای کشـتن امام علیه السـلام مصـمم هسـتند. از این فکر لرزه بر اندامش افتاد... در یک سوی میدان، فرزند پیامبر صلی الله علیه و آله و خاندان وحی را می دید و در سوی دیگر دشمنان رسول خدا را؛ در یک سوی میدان بنده صالح خداوند را می دید و در سوی دیگر خلیفه غاصبی را که علنا شـراب می نوشـید و محرمات را حلال و حلال خدا را حرام می کرد؛ در یک سوی میدان عشق

و شهادت را می دید و در دیگر سوی آن پلیدی و خیانت؛ در یک سو سعادت می دید و در دیگر سو شقاوت...

حر تصمیم نهایی خود را گرفت و در حالیکه فرمانده هزاران سوار بود بدنیا پشت پا زد و به بهانه آب دادن به مرکب خود از لشگر یزید دورتر و دورتر. و به خیمه گاه حق نزدیک تر و نزدیک تر شد.

«مهاجر بن اوس» که همراه حر بود از وی پرسید: «چه فکری در سر داری؟ آیا می خواهی به حسین حمله کنی؟» حر جواب نداد و لرزه تمام اندام او را گرفته بود. مهاجر گرفت: «به خدا سوگند که تو را تا به حال در چنین حالتی ندیده ام. اگر از من نام دلیرترین اهل کوفه را می پرسیدند از تو نمی گذشتم» حر پاسخ داد: «والله خود را میان بهشت و دوزخ مخیر می بینم، و اگر مرا پاره پاره کنند یا بسوزانند چیزی را بر بهشت نمی گزینم». آنگاه اسب خویش را تازاند و به سوی کاروان امام علیه السلام شتافت.

حر، وقتی به امام علیه السلام رسید با ندامت دست بر سر گذاشت و گفت: «اللهم الیک أنبت فتب علیّ فقد ارعبت قلوب اولیائک و أولاد بنت نبیّک خداوندا به سوی تو بازگشتم پس توبه مرا بپذیر زیرا من بودم که هول و هراس در دل دوستان تو و فرزندان دختر رسول تو افکندم». سپس شرمگینانه به امام علیه السلام عرض کرد: «فدای تو شوم ای پسر رسول خدا! من بودم که راه بازگشت را بر تو بستم و عرصه را بر تو تنگ کردم چرا که هرگز فکر نمی کردم این مردم پیشنهاد تو را نپذیرند و کار را به

اینجـا بکشاننـد. بـه خـدا سوگنـد که اگر می دانسـتم چنین می شـود هرگز راه را بر تـو نمی گرفتم. اینـک پشـیمانم و از کرده خویش نزد خداوند توبه می کنم. آیا من امکان توبه دارم؟»

میهمان بودی تو، اول من به رویت راه بستم

چون ندانستم نباید راه بر مهمان بگیرم

آمدم اکنون که قلب زینبت را شاد سازم

تا که از زهرا به محشر سرخط غفران بگیرم

آمدم تا اصغرت را عذر خواه خویش سازم

آمدم تا اکبرت را دست بر دامان بگیرم

امام فرمود: «آری. خداوند توبه تو را بپذیرد! از اسب فرود آی.» حر عرض کرد: «چون من نخستین کسی بودم که به رویارویی تو آمدم می خواهم پیش از همه در مقابل تو کشته شوم، شاید که در روز حساب دستم در دست جدت قرار گیرد».

دست رد بر سینه ام مگذار و بگذر از خطایم

تا به راحت سینه را در معرض پیکان بگیرم

امام علیه السـلام به حر اذن جهاد داد. حر در مقابل حضـرت ایسـتاد و خطاب به لشـگر کوفه فریاد زد: «ای اهل کوفه! این بنده صالح خدا را دعوت کردید و وقتی آمد او را رها کردید؟! به او گفتید ما در راه تو جانبازی می کنیم و وقتی آمد شمشیر بر او کشـیدید و نمی گذارید در زمین پهناور خداوند به سویی رود؟ یهود و نصاری و مجوس از آب فرات می نوشند و شما او را و زنان و دختران و خاندان او را از آن محروم کرده اید؟ خداوند روز تشـنگی بزرگ، شـما را سـیراب نکند چرا که پاس حرمت محمد را نداشتید». سپاه دشمن که تاب و تحمل سخنان حر را نداشتند. او را تیرباران کردند. پس حر، رجز خواندن آغاز

کرد و همراه با «زهیر» به لشگر دشمن حمله نمود و بسختی جنگید و عده زیادی از دشمنان را کشت تا اینکه دسته جمعی بر او حمله کردند و وی را به شهادت رساندند.

امام علیه السلام خود را به پیکر پاک حر رساند و خطاب به او گفت: «ای حر! براستی همانگونه که نامت را نهاده اند در دنیا و آخرت حر هستی». آنگاه با دستمالی سر حر را که از آن خون جاری بود بست.

آری؛ امام حسین علیه السلام خود را به هر کدام از یارانش که شهید می شدند می رساند و پیکر پاکشان را در آغوش می گشید اما دلها بسوزند و چشمان بگریند برای او که تنها و بی کس در گودال قتلگاه افتاده و دشمن بر سینه اش نشسته بود...

الا لعنه الله علی القوم الظالمین و سیعلم الذین ظلموا أی منقلب ینقلبون.

منابع اصلی:

۱. سید بن طاووس؛ اللهوف فی قتلی الطفوف؛ قم: منشورات الرضی، ۱۳۶۴.

۲. شیخ عباس قمی؛ نفس المهموم؛ ترجمه و تحقیق علامه ابوالحسن شعرانی؛ قم: انتشارات ذوی القربی، ۱۳۷۸.

روضه چهارم مصیبت فرزندان و برادران زینب (س)

روز عاشورا هنگامی که ناگزیر بودن کارزار مسجّل شد، اصحاب نگذاشتند که تا زنده هستند فرزندان رسول خدا صلی الله علیه و آله به میدان روند و کشته شوند. اما هنگامی که تمامی یاران امام علی علیه السلام جانفشانی کردند و به شهادت رسیدند، نوبت اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله شد که خود را فدای حق و حقیقت نمایند.

در این لحظات سخت فرزندان علی علیه السلام، جعفر طیار، عقیل، امام حسن علیه السلام و سید الشهداء علیه السلام گردهم آمدند، یکدیگر را در آغوش کشیدند و با هم وداع کردند.

در حدیثی است از

رسول خدا صلی الله علیه و آله روزی به چند تن از جوانان قریش نگریست که صورتهایی زیبا و نورانی داشتند. پیامبر صلی الله علیه و آله با دیـدن آنان اندوهگین شد. پرسـیدند: «یا رسول الله! تو را چه شد؟» فرمود: «ما خاندانی هستیم که خداوند، آخرت را برای مـا برگزیـده است نه دنیـا را. یه یـاد آوردم آنچه را که امت من بر سـر فرزنـدانم خواهنـد آورد و آنان را می کشـند یا آواره می سازند».

از بین افراد خانـدان نبوت که در کربلا به دست لشـگر یزید به شـهادت رسـیدند سه نفر فرزندان عبدالله بن جعفر طیّار (همسـر حضرت زینب) و سه نفر دیگر از آنان برادران تنی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام (یعنی برادران حضرت زینب) بودند.

فرزندان زینب (س)

«عون»، «محمد» و «عبیدالله» سه پسـر عبدالله بن جعفر (شوهر حضـرت زینب سلام الله علیها) بودند که به همراه مادر خویش در رکاب امام علیه السلام به کربلا آمده بودند.

آنان وقتی که تنهایی دایی و امام خویش را دیدند یک به یک به میدان رفتند و جان خود را فدای اسلام کردند.

«عون» در مقابل چشمان نگران مادرش زینب به سوی میدان تاخت در حالی که می خواند:

إن تنکرونی فانا ابن جعفر

شهید صدق فی الجنان ازهر

یطیر فیها بجناح اخضر

کفی بهذا شرفا فی المحشر

یعنی: اگر مرا نمی شناسـید بدانید که من پسـر جعفر طیارم؛ همان که در راه حق و حقیقت به شهادت رسید و در فردوس برین می درخشد؛ و همو که بر فراز بهشت با بال هایی سبز به پرواز در می آید، و همین نسب و شرف برای روز محشر کافی است.

عون سه سوار و هجده پیاده از لشگریان دشمن

را کشت تا اینکه سر انجام به دست لشگر یزید به شهادت رسید.

پس از وی، دو برادرش محمد و عبیدالله نیز در راه حق جنگیدند و شهید شدند.

برادران زینب (س)

«عباس»، «عبدالله»، «جعفر» و «عثمان» چهار برادر ناتنی امام حسین «ع» و زینب کبری (س) از «فاطمه ام البنین» بودند.

هنگامی که ابوالفضل العباس مشاهده کرد که بسیاری از اهل بیت به شهادت رسیده اند با سه برادر مادری خود گفت: «برادران عزیزم! دوست دارم که در مقابل من به میدان روید تا اخلاص شما را در راه خدا و رسول ببینم».

سه برادر یک به یک به میدان رفتند و در رجزهایشان خود را» فرزند علی» معرفی کردند و پس از کارزاری قهرمانه به شهادت رسیدند.

عثمان بن علی که امیرالمومنین فرمود: «او را به یاد برادرم عثمان بن مظعون (صحابی صدیق رسول الله) عثمان نامیدم» جوانی ۲۱ ساله بود. هنگامی که جنگ قهرمانه او را دیدند برای کشتن او به تیر اندازی متوسل شدند. «خولی» تیری به پهلوی او زد و عثمان از اسب به زیر افتاد. سپس یکی از دشمنان بر او تاخت و وی را به شهادت رساند و سرش را از تن جدا نمود.

این ۶ برادر، تنها چند نفر از خویشانی بودند که زینب، شهادت آنان را به چشم دید؛ شیر زنی که در یک نیمروز، پسران و برادران و برادر زادگان و پسر عموهایش را بر خاک و خون مشاهده کرد و سر آنان را بر نیزه دید... امان از دل زینب...

الا لعنه الله علی القوم الظالمین و سیعلم الذین ظلموا أی منقلب ینقلبون.

منابع اصلی:

۱. سید بن طاووس؛ اللهوف فی قتلی الطفوف؛ قم: منشورات الرضی،

.۱۳۶۴

۲. شیخ عباس قمی؛ نفس المهموم؛ ترجمه و تحقیق علامه ابوالحسن شعرانی؛ قم: انتشارات ذوی القربی، ۱۳۷۸.

روضه پنجم مصیبت عبدالله بن حسن علیه السلام

امشب و فردا شب را میهمان سبط اکبر پیامبر صلی الله علیه و آله و یکی از دو سید جوانان اهل بهشت، یعنی امام مجتبی علیه السلام هستیم که دو پسرش قاسم و عبدالله در کربلا در رکاب عمو به شهادت رسیدند.

عبدالله بن حسن فرزند کوچک امام حسن مجتبی علیه السلام یکی از نوجوانان نابالغی بود که به همراه خانواده خود و عمویش حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام به سوی کوفه آمده بود.

از صبح تا عصر عاشورا، ابتدا اصحاب امام حسین علیه السلام و سپس اهل بیت آنحضرت یک به یک و یا دستجمعی به میدان رفتند و به شهادت رسیدند؛ و سرانجام زمانی رسید که امام علیه السلام یکه و تنها در میان هزاران هزار دشمن مسلح باقی ماند و گهگاه فریاد بر می آورد: «آیا یاری کننده ای هست که به خاطر خدا از حرم رسول خدا صلی الله علیه و آله دفاع کند؟».

«شمر بن ذی الجوشن» برای آن که کار را تمام کند به همراه پیاده نظام لشکر، به امام علیه السلام هجوم آوردند، دور آن حضرت را گرفتند و از پس و پیش ایشان را مورد حمله قرار می دادند.

عبدالله که در بین بچه ها و زنان، در خیمه گاه حضور داشت تاب و تحمل دیدن غربت عموی تنهای خویش را نیاورد و ناگهان از خیمه ها بیرون آمد. زینب (س) او را گرفت شاید که بتواند مانع رفتن وی شود و نگذارد یادگار برادر طعمه گرگهای گرسنه یزیدی گردد؛ ولی عبدالله گفت: «نه، به خدا سوگند عمویم

را تنها نمی گذارم». سپس دست خود را از دست عمه رها ساخت، به سوی میدان دوید و خود را به امام علیه السلام رساند تا با بدن کوچک و ظریفش از او دفاع کند.

در غوغایی که دور امام علیه السلام ایجاد شده بود یکی از لشکریان یزید شمشیر خود را به قصد ضربه زدن به آنحضرت فرود آورد. عبدالله دست خود را سپر کرد تا شمشیر به امام اصابت نکند. شمشیر، بران و ضربه، سنگین بود و دست نوباوه پیامبر صلی الله علیه و آله را از بدن جدا کرد؛ آنگونه که فقط به پوستی آویخته شد. عبدالله یتیم از شدت درد ناله ای برآورد و پدرش را صدا کرد: «وا ابتاه...»

اینک، حال امام را تصور کنید که هر دو امانت برادر شهیدش قاسم و عبدالله را نیز پرپر شده می دید...

اشک و خون از دیده اش بر خاک ریخت

اشک بر آن کودک بی باک ریخت

امام علیه السلام او را در آغوش گرفت، به خود چسپاند و درگوشش زمزمه کرد: «فرزند برادرم! صبر داشته باش و خداوند بزرگ را بخوان؛ تا او ترا به پدران صالحت ملحق کند».

بسته شد چشمش، ولی لب باز شد

آخرین نجوای شه آغاز شد

کای خدا گر چه مرادت حاصل است

دیدن مرگ یتیمان مشکل است

در ره تو هستی ام از دست رفت

حیف شد، عبدالَهَم از دست رفت

این دو بر من، روح پیکر بوده اند

یادگاران برادر بوده اند

امام علیه السلام سپس دست به دعا برداشت و گفت: «خداوندا! اگر مقدر کرده ای که این قوم را تا مدتی زنده نگهداری در بین آنان تفرقه ای سخت بیانداز... که آنان را ما را دعوت کردند و وعده یاری

دادند اما به ما حمله کردند و ما را کشتند».

آن برادرزاده ام صد چاک شد

این برادرزاده ام بر خاک شد

آن برادرزاده ام سرمست رفت

این برادرزاده ام بی دست رفت

تا ابد مجروح زخم کاری ام

وایِ من از این امانتداری ام

در این هنگام تیرانداز سپاه دشمن «حرمله ابن کاهل» گلوی نازک عبدالله را نشانه گرفت و او را در دامان عمویش ذبح کرد...

الا لعنه الله علی القوم الظالمین و سیعلم الذین ظلموا أی منقلب ینقلبون.

منابع اصلی:

۱. سید بن طاووس؛ اللهوف فی قتلی الطفوف؛ قم: منشورات الرضی، ۱۳۶۴.

۲. شیخ عباس قمی؛ نفس المهموم؛ ترجمه و تحقیق علامه ابوالحسن شعرانی؛ قم: انتشارات ذوی القربی، ۱۳۷۸.

روضه ششم مصیبت قاسم (س)؛ بلای خوش تر از عسل

شب عاشورا، از شگفت ترین شب های تاریخ انسان است. شبی که بشریت، بر سر دو راهی خیر و شر قرار گرفت؛ و چه بسیار انسانها که تا آن شب در اردوگاه کفر بودند ولی یک شبه ره صد ساله طی نمودند و به حق و حقیقت پیوستند.

شب عاشورا، امام حسین علیه السلام یاران را نزد خود جمع نمود و پس از ستایش خداوند فرمود: «براستی که من اصحابی از شما باوفاتر و خاندانی از شما فرمانبردارتر نمی شناسم. این لشکر، من را می خواهند و با من سر ستیز دارند و کار من با آنان فردا به جنگ و کارزار خواهد کشید. پس بیعت خویش را از شما برمی دارم و به همه شما اجازه می دهم که مرا ترک کنید. از تاریکی شب بهره گیرید و بروید...»

پس از سخنان امام، ابتدا حضرت اباالفضل العباس علیه السلام، سپس دیگر بنی هاشم و بعد از آنها، یاران حضرت لب به سخن گشودند و گفتند: «زنده ماندن پس از تو را برای چه می خواهیم ای فرزند رسول خدا؟ براستی که اگر بارها

و بارها کشته شویم و زنده گردیم، باز هم دست از یاری تو بر نخواهیم برداشت».

شاها من ار به عرش رسانم سریر فضل

مملوک این جنابم و محتاج این دَرَم

گر بر کنم دل از تو و بردارم از تو مهر

این مهر بر که افکنم، این دل کجا برم؟

امام که این کلمات را از آنها شنید فرمود: «من فردا کشته خواهم شد و شما نیز همه با من کشته خواهید شد».

اینجا بود که اوج کرامت انسانی آشکار گردید و اصحاب و خاندان در واکنش به خبر مرگ قطعی خویش گفتند: «خدای را سپاس که به ما توفیق یاری کردن تو را ارزانی داشت و به شهادت در رکاب تو گرامی نمود».

امام علیه السلام پس از آنکه حجت را بر آنان تمام کرد و بیعت مستحکم آنان را آشکار نمود، در حق آنان دعا کرد و سپس فرمود «سر بلند کنید و جایگاه خویش را در روضه و رضوان الهی ببینید» و اینگونه بود که یکایک یاران با چشم بصیرت، جای و منزل اخروی خویش را مشاهده کردند.

«قاسم بن الحسن» فرزند بزرگ امام حسن مجتبی علیه السلام که نوجوانی تازه بالغ شده بود نیز در آن جمع حضور داشت و این صحنه های شور و شیدایی را مشاهده می کرد. وی از عمو پرسید: «آیا من هم به همراه یارانت کشته خواهم شد؟» دل امام علیه السلام برای یادگار برادر سوخت و پرسید: «ای پسرک من! مرگ، نزد تو چگونه است؟» قاسم شجاعانه پاسخ داد: «احلی من العسل ای عمو از عسل شیرین تر است».

دادن جان، گر به رهبر است

از عسل ناب مرا خوش تر است

جام اگر جام شهادت بُوَد

مرگ، به از روز

ولادت بُوَد

امام با رقت و شفقت فرمود: «عمویت فدای تو شود! آری، تو نیز کشته می شوی پس از آنکه بلایی عظیم بر تو وارد آید» و آنگاه ادامه داد فرزند کوچکم علی اصغر هم کشته خواهد شد. غیرت و مردانگی قاسم تازه جوان جوشید و پرسید: «عموجان! مگر دست دشمنان به خیمه گاه زنان هم خواهد رسید که اصغر شیرخواره را هم می کشند؟!»» امام پاسخ داد: «عمو به فدای تو! فاسقی از میان دشمنان، تیر به گلوی اصغر خواهد زد و او را در آغوش من به شهادت خواهد رساند در حالی که او می گرید و خونش در دستان من روان است...» پس آن دو گریستند و دیگر اصحاب و یاران از گریه آنان گریه کردند و بانگ شیون خاندان رسول خدا صلی الله علیه و آله از خیمه گاه به آسمان برخاست.

اما آن «بلای عظیم» که امام وعده آن را به قاسم داد چه بود؟ شاید نحوه شهادت آن حضرت، راز آن بلا را بر ما آشکار سازد...

برخی از نویسندگان روایت کرده اند پس از آنکه علی اکبر علیه السلام به میدان رفت و به شهادت رسید، قاسم بن الحسن به قصد جنگ از خیمه گاه بیرون شد.

چون امام حسین علیه السلام یادگار برادر را دید که برای جنگ بیرون آمده، او را در آغوش گرفت و با یکدیگر گریستند آنچنان که از شدت گریه از حال رفتند.

هر دو بریدند دل از بود و هست

هر دو گشودند به یکباره دست

هر دو ربودند ز سر هوش هم

هر دو فتادند در آغوش هم

رفت ز تن، تاب و ز سر، هوششان

سوخت وجود از لب خاموششان

قاسم پس از آنکه آرام شد از عمو اذن

جهاد خواست.

ای عمو سینه ی من تنگ بُوَد

شیشه ام منتظر سنگ بُوَد

نیزه کو؟ تا که زمن سینه دَرَد

تیر کو؟ تا که به اوجم ببرد

اسب ها کو؟ که مرا گرم کنند

استخوان های مرا نرم کنند؟

آن حضرت اذن نداد. پس قاسم به دست و پای امام افتاد و وی را می بوسید و التماس می کرد تا بالاخره اجازه گرفت و به سوی میدان جنگ شتافت.

اسناد تاریخی از قول یکی از سپاهیان دشمن نقل کرده اند که پسری از خیمه ها به سمت ما بیرون تاخت که رویش چون پاره ماه زیبا بود. قاسم در حالی که اشک بر گونه هایش روان بود رجز می خواند و می گفت:

ان تنکرونی فانا ابن الحسن

سبط النبی المصطفی المؤتمن

هذا حسین کالاسیر المرتهن

بین اناس لاسُقوا صوب المزن

پس با وجود کمی سن و کوچکی بدن، جنگی سخت کرد و تعدادی از لشگر یزید را به خاک و خون کشید. سپاهیان دست جمعی دور او را گرفتند و یکی از آنان بر او تاخت و ضربتی شدید بر او وارد آورد. قاسم با صورت به روی زمین افتاد و فریاد یاری کشید که: «یا عماه!»، پس امام علیه السلام سر برداشت و چون باز شکاری، تیز به میدان نگریست، آنگاه همچون شیری خشمگین به سرعت به میدان حمله کرد و ضارب قاسم را با شمشیر زد و دست وی را از مرفق جدا ساخت. وی از درد عربده ای کشید که سواران دشمن شنیدند و به سوی میدان تاختند تا او را از دست امام علیه السلام برهانند. در این شرایط سخت، جنگی بین امام علیه السلام و کوفیان درگرفت در حالی که قاسم بر زمین افتاده بود... و شاید این، همان بلای عظیم بود.

آنگاه

که غبار میدان فرو نشست، امام علیه السلام را دیدند که سینه بر سینه قاسم نهاده و وی را به سوی خیمه ها باز می گرداند در حالی که دو پای قاسم شاید از شدت شکستگی ها بر زمین کشیده می شد؛ و امام علیه السلام می فرمود: «این قوم از رحمت خدا دور باشند و جدت پیامبر صلی الله علیه و آله دشمن آنان باشد در روز قیامت»

کاش نمی دید عمو پیکرت

تا ببرد هدیه بر مادرت

کاش نمی دید تنت کاین چنین

جان دهی و پای زنی بر زمین

دیده به روی عمو انداختی

صورت او دیدی و جان باختی

و سپس زمزمه کرد: «به خدا سوگند برای عمویت سخت است که تو او را بخوانی ولی نتواند تو را نجات دهد...»...

الا لعنه الله علی القوم الظالمین و سیعلم الذین ظلموا أی منقلب ینقلبون.

منابع اصلی:

۱. سید بن طاووس؛ اللهوف فی قتلی الطفوف؛ قم: منشورات الرضی، ۱۳۶۴.

۲. شیخ عباس قمی؛ نفس المهموم؛ ترجمه و تحقیق علامه ابوالحسن شعرانی؛ قم: انتشارات ذوی القربی، ۱۳۷۸.

۳. محمد بن جریر طبری؛ تاریخ الامم و الملوک؛ بیروت: دارسویدان، بی تا؛ ج ۵.

۴. شیخ صدوق؛ أمالی؛ ترجمه آیهالله کمره ای؛ تهران: انتشارات کتابچی، ۱۳۷۰.

۵. شیخ مفید؛ الارشاد فی معرفه حجج الله علی العباد؛ قم: انتشارات کنگره جهانی هزاره شیخ مفید، ۱۴۱۳ ق..

روضه هفتم علی اصغر (س)؛ داغی بر دل اهل بیت

مرسوم است که شب هفتم محرم، به در خانه «باب الحوائج کوچک کربلا» حضرت علی اصغر (س) می روند و روضه آن طفل شهید را می خوانند. شهیدی که به ظاهر، کودک است؛ ولی به واقع پیر عشق است.

حوریان محو رخ مه پاره ات

کهبه ی خیل ملک گهواره ات

گردش چشمان تو عشق آفرین

رشته ی قنداقه ات حبل المتین

زینت آغوش و دامان رباب

آینه گردان رویت آفتاب

عالم و آدم همه محتاج تو

بر سر دوش پدر معراج

تو

بسته بر هر تار موی تو نجات

تشنه ی لب های تو آب حیات

کودکی، اما به معنا پیر عشق

روی دستان پدر، تفسیرِ عشق

تلخ ترین لحظات تاریخ نزدیک می شد؛ تمامی یاران و اصحاب امام حسین علیه السلام به میدان رفته و کشته شده بودند. در اردوگاه حق تنها دو مرد باقی مانده بود: اباعبدالله الحسین علیه السلام و امام سجاد علیه السلام که آن روز به اراده الهی بیمار بود تا زنده بماند و رهبری امت را پس از امام حسین علیه السلام به دست بگیرد.

امام علیه السلام چون خویشتن را تنها و بی یاور دید آخرین حجت را بر مردم تمام کرد و بانگ برآورد: «هل من ذاب یذب عن حرم رسول الله؟ هل من موحد یخاف الله فینا؟ هل من مغیث یرجو الله باغاثتنا؟ هل من معین یرجو ما عندالله فی اعانتنا؟» یعنی: «آیا مدافعی هست که از حریم رسول خدا دفاع کند؟ آیا یکتاپرستی هست که از خدا بترسد و ما را یاری دهد؟ آیا فریادرسی هست که به خاطر خدا ما را یاری رساند؟ آیا کسی هست که به خاطر روضه و رضوان الهی به نصرت ما بشتابد؟».

صدای این کمک خواهی امام که به خیمه ها رسید و بانوان دریافتند که حسین دیگر یاوری ندارد، صدایشان به شیون و گریه بلند شد. امام روی به خیمه ها کرد، شاید که زنان با دیدن او اندکی آرام گیرند؛ که ناگاه صدای فرزند شش ماهه اش «عبدالله بن الحسین» که به علی اصغر معروف بود را شنید که از شدت تشنگی می گریست.

علی اصغر طفلی شیرخواره بود؛ که نه آبی در خیمه ها بود تا وی را سیراب کنند، و نه مادرش «رباب»

شیری در سینه داشت که به وی دهد.

امام علیه السلام قنداقه علی اصغر را در دست گرفت و به سوی دشمن رفت؛ در مقابل لشکر یزید ایستاد و فرمود: «ای مردم! اگر به من رحم نمی کنید بر این طفل ترحم نمایید...»...

اما گویی که بذر رحم بر دل سنگ آنان پاشیده نشده بود و تمامی رذالت دنیا در اعماق وجودشان ریشه دوانده بود؛ زیرا به جای آنکه فرزند رسول خدا صلی الله علیه و آله را به مشتی آب میهمان کنند، تیراندازی از بنی اسد (که گفته شده است «حرمله بن کاهل» بود) تیری در کمان نهاد و گلوی طفل را نشانه گرفت. ناگاه دستان و سینه امام علیه السلام به خون رنگین شد... سر کوچک و گردن ظریف طفل شیرخواره را از بدن جدا شده بود...

آتش عشق تو در من شعله ور بود ای پدر

پیش تیر عشق تو، قلبم سپر بود ای پدر

شد گلویم روی دستت ذبح، می دانی چرا؟

پیش تیر عشق تو، قلبم سپر بود ای پدر

امام علیه السلام دستان خود را از خون علی اصغر پر کرد و به آسمان پاشید و گفت: «هون علی ما نزل بی انه بعین الله تحمل این مصیبت بر من آسان است چرا که خدای آن را می بیند»... در همین حال، «حصین بن تمیم» تیر دیگری افکند که بر لبان مبارک امام علیه السلام نشست و خون از دهان حضرت جاری شد. امام روی به آسمان کرد و اینگونه نیایش نمود: «خدایا! سوی تو شکایت می کنم از آنچه با من و برادران و فرزندان و خویشانم می کنند»...

اصغر که به چهره ز عطش رنگ نداشت

یارای سخن با من دلتنگ نداشت

یا

رب! تو گواه باش، شش ماهه ی من

شد کشته ی ظلم و با کسی جنگ نداشت

آنگاه از سپاه دشمن دور شد؛ با شمشیرش قبر کوچکی کند؛ بدن علی اصغر را به خون او آغشته نمود؛ بر او نماز گزارد و جنازه کوچک را دفن کرد...

به روایت منابع تاریخی، شهادت علی اصغر علیه السلام از سخت ترین و جانگدازترین مصیبتها در نزد ائمه بوده است. «عقبه بن بشیر اسدی» می گوید امام باقر علیه السلام به من فرمود: «ما از شما بنی اسد خونی طلب داریم!» و سپس داستان ذبح شدن علی اصغر را بر من خواند.

همچنین آورده اند که پس از قیام «مختار بن ابی عبیده ثقفی» هنگامی که خبر انتقام از قاتلان کربلا را به امام سجاد علیه السلام رساندند آن حضرت سوال کرد: «بر سر حرمله چه آمد؟». این نمونه ها، نشان دهنده آن است که این داغ چگونه بر دل اهل بیت علیه السلام مانده است...

و این داغ بر دل ما نیز هست؛ و بر دل انسانیت نیز؛ تا زمانی که مهدی آل محمد (عج) قیام کند و انتقام از ظالمان بستاند...

الا لعنه الله علی القوم الظالمین و سیعلم الذین ظلموا أی منقلب ینقلبون.

....

منابع اصلی:

۱. شیخ عباس قمی؛ نفس المهموم؛ ترجمه و تحقیق علامه ابوالحسن شعرانی؛ قم: انتشارات ذوی القربی، ۱۳۷۸.

۲. سید بن طاووس؛ اللهوف فی قتلی الطفوف؛ قم: منشورات الرضی، ۱۳۶۴.

۳. شیخ عباس قمی؛ سفینه البحار؛ مشهد: بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۴۱۸ ق.؛ ج ۱.

روضه هشتم مصیبت علی اکبر علیه السلام؛ شبیه پیامبر

براستی که زمین و زمان، اصحابی باوفاتر از یاران حسین علیه السلام به خود ندیده اند؛ کسانی که تا زنده بودند نگذاشتند که اهل بیت پیامبر علیه السلام پای به میدان گذارند... اما لختی، بعد

از آنکه آخرین آنان در خون خویش غلتید، زمان آن رسید که جوانان بنی هاشم نیز به مسلخ عشق روانه شوند.

(علی بن الحسین) فرزند آن حضرت از «لیلا بنت ابی مره بن عروه بن مسعود» معروف به علی اکبر، اولین نفر از خاندان امام علیه السلام بود که اجازه گرفت به میدان برود.

علی اکبر علیه السلام چه ازطرف پدری و چه از طرف مادری، به شریف ترین مردم نسب می رساند: پدر و اجداد پدری وی که نیاز به معرفی ندارد. اما از جانب مادر، پدربزرگ مادری وی یعنی «عروه بن مسعود ثقفی» کسی بود که در راه تبلیغ دین اسلام به شهادت رسید و پیامبر صلی الله علیه و آله در وصفش فرمود: «من عیسی بن مریم را مشاهده کردم و عروه بن مسعود از همه کس به او شبیه تر است»؛ و نیز او را یکی از چهار مهتر عرب برشمرد.

علی اکبر بغایت نیکو سیرت و بسیار خوش صورت بود و به دلیل شباهت فراوان به پیامبر صلی الله علیه و آله، هر گاه اصحاب دلشان برای پیامبر صلی الله علیه و آله تنگ می شد به وی نگاه می کردند.

تنها دانستن ماجرای زیر، معرفت امام گونه وی را بر ما معلوم می کند:

در یکی از روزهایی که کاروان عشق از مکه به سوی کربلا ـ در حرکت بود، هنگامیکه نزدیکی ظهر در یکی از منازل اتراق کرده بودند، امام علیه السلام به خواب سبکی فرو رفت و پس از لختی سر بر آورد و فرمود: «هاتفی دیدم که ندا می داد: شما می روید و مرگ به دنبال شما در حرکت است». علی اکبر (س) به امام علیه السلام عرض کرد: «پدر جان! آیا ما

بر حق نیستیم؟» امام علیه السلام پاسخ داد: «چرا پسرم، به خدا سوگند که ما بر حقیم». علی اکبر (س) با رشادت گفت: «پس از مرگ هراسی نداریم» امام علیه السلام را احساسی از تحسین فرا گرفت و فرمود: «پسرم! خدا بهترین جزایی که می تواند از پدری به فرزندش بدهد را به تو عطا نماید».

اما روز عاشورا...

سیره امام حسین علیه السلام آنگونه بود که از روی رحم و شفقت، به کسانی که اذن میدان رفتن می گرفتند، در ابتدا اذن نمی داد. اما این بار تفاوت داشت. به محض آنکه علی اکبر اجازه خواست، امام به وی اذن داد... و این سنت رسول الله صلی الله علیه و آله بود. ایشان بر خلاف رهبران دیگر که نزدیکان خویش را از معرکه دور می دارند در غزوات هر کس که به او صلی الله علیه و آله نزدیک تر بود را قبل از دیگران به جنگ می فرستاد.

حسین علیه السلام سپس نگاهی ناامیدانه بر قد وبالای فرزند رشیدش کرد و آنگاه چشم به زیر انداخت و گریست...

گمان مدار که گفتم برو، دل از تو بریدم

نفس شمرده زدم همرهت پیاده دویدم

دلم به پیش تو، جان در قفات، دیده به قامت

خدای داند و دل شاهد است من چه کشیدم

امام علیه السلام پس از آنکه علی اکبر را روانه میدان ساخت، انگشت به آسمان بلند کرد و محاسن مبارک را به دست گرفت و اینگونه با خدای خویش راز ونیاز نمود: «ای خدا! شاهد باش که جوانی برای جنگ با این قوم به سوی آنان رفت که شبیه ترین مردم در خلقت و خوی و گفتار، به رسول الله صلی الله علیه و آله

است که هرگاه مشتاق دیدار رسول صلی الله علیه و آله تو می شدیم به صورت وی نگاه می کردیم».

شه عشاق، خلاق محاسن

به کف بگرفت آن نیکو محاسن

به آه و ناله گفت: ای داور من

سوی میدان کین شد اکبر من

به خلق و خوی آن رفتار و کردار

بُد این نورسته همچون «شاه مختار»

آنگاه این آیه را قرائت کرد: «ان الله اصطفی آدم و نوحا و آل ابراهیم وآل عمران علی العالمین ذریه بعضها من بعض والله سمیع علیم» یعنی «خداوند آدم و نوح و آل ابراهیم و آل عمران را بر جهانیان برتری داد؛ آنها فرزندان (و دودمانی) بودند که (از نظر پاکی و تقوا و فضیلت) بعضی از بعض دیگر گرفته شده بودند و خداوند، شنوا و دانا است».

علی اکبر به سوی سپاه دشمن تاخت و رجز خوانان جنگی سخت کرد و بسیاری از سپاهیان یزید را به خاک انداخت.

کم کم تشنگی و زخم های متعدد، می رفت که تاب و توان از کف اکبر برباید که یکی دشمنان ضربه ای بر سر آن حضرت وارد آورد. خون صورت وی را پوشاند و او را از پای درآورد. علی اکبر دست دور گردن اسب حلقه کرد تا بر زمین نیفتد و اسب در ازدحام دشمن و دشنه، به جای آنکه وی را به سوی خیمه گاه باز گرداند به قلب دشمن برد. دژخیمان یزیدی دور اسب را گرفتند و از هر سوی بر پیکرش شمشیر وارد آوردند آنگونه که نوشته اند بدنش ریز ریز (ارباً ارباً) گردید.

اینجا بود که علی اکبر، پدر را صدا کرد که: «یا ابتاه علیک منی الاسلام هذا جدی رسول الله... پدرجان، خداحافظ، این جدم رسول الله صلی الله

علیه و آله است که به بالینم آمده و جامی پر از آب به من می نوشاند»...

امام علیه السلام به سرعت خود را به پیکر اکبر رساند و صورت به صورت وی گذاشت و فرمود: «علی الدنیا بعدک العفا بعد از تو ای پسرم اف بر این دنیا باد»...

دو چشم خویش بگشا و سؤال کن که بگویم

ز خیمه تا سرِ نعش تو من چگونه رسیدم

آنگاه مطابق زیارت مروی از امام صادق علیه السلام مشتی از خون وی را به آسمان پرتاب کرد و شگفت آنکه قطره ای از آن به زمین برنگشت...

حضرت زینب (س) که این صحنه را دید شتابان از خیمه ها بیرون آمد در حالیکه فریاد می زد: «یا اخیاه و یابن اخیاه وای برادرکم و ای وای بر فرزند برادرم» و خود را بر پیکر علی اکبر افکند. امام علیه السلام وی را گرفت و به خیمه ها بازگرداند و به جوانان فرمود: «برادر خویش را بردارید وبه خیمه ها برسانید»...

آری! امام علیه السلام تمامی شهدا و کشتگان را خود به خیمه ها می آورد؛ به جز آن دو کشته که با شهادتشان کمر او را شکستند؛ پسرش علی اکبر (س)؛ و برادرش ابوالفضل العباس (س)...

الا لعنه الله علی القوم الظالمین و سیعلم الذین ظلموا أی منقلب ینقلبون.

منابع اصلی:

۱. سید بن طاووس؛ اللهوف فی قتلی الطفوف؛ قم: منشورات الرضی، ۱۳۶۴.

۲. شیخ عباس قمی؛ نفس المهموم؛ ترجمه و تحقیق علامه ابوالحسن شعرانی؛ قم: انتشارات ذوی القربی، ۱۳۷۸.

روضه نهم مصیبت ساقی لب تشنگان

ابوالفضل العباس، جوانی زیبا و رشید بود که از شدت زیبایی، به او قمر بنی هاشم (ماه هاشمیان) می گفتند و از شدت رشادت هنگامی که بر اسب می نشست پایش به زمین می

رسـید. وی به دلیل شـجاعت و جنگاوری بی همتا که داشت، علمدار امام حسین علیه السلام بود و هنگامی که امام علیه السلام لشـگر کم تعداد خود را آماده جنگ می کر، پرچم را به او سپرد. شـجاعت و دلاوری عباس علیه السلام ریشه در آباء و اجداد او داشت؛ که از پدر به اسد الله الغالب علی بن ابی طالب علیه السـلام نسب می رساند و از جانب مادر به بنی کلاب که شـجاع ترین عرب بودند.

ای حرمت قبله حاجات ما

یاد تو تسبیح و مناجات ما

تاجِ شهیدانِ همه عالمی

دست علی، ماهِ بنی هاشمی

ماه کجا؟ روی دلارام تو؟

سرو کجا؟ قامت رعنای تو؟

شمع شده، آب شده، سوخته

روح ادب را ادب آموخته

منابع معتبر تاریخی آورده اند که حضـرت فاطمه (س) اندکی پیش از شـهادتش به امیرالمؤمنین علی علیه السلام وصیت فرمود که چند روز پس از رحلت وی، ازدواج کند.

پس از آنکه حضـرت زهرا (س) به شـهادت رسـید و اتفاقات تلـخ پس از آن سپری گشت، حضـرت علی علیه السـلام از برادر خویش» عقیل» که مردی نسب شـناس بود و خصوصـیات خانواده های حجاز و نیز اخبار و تاریخ عرب را بخوبی می شـناخت، خواست زنی برای او انتخاب کنـد که در خانـدانی بزرگ و شـجاع متولـد شده باشد و فرزندی دلیر و جنگجو برای وی به دنیا آورد.

عقیـل نیز» فـاطمه بنت حزام بـن خالـد» از بنی کلاـب را برای آن حضـرت انتخـاب کرد و گفـت: «در بیـن عرب، شـجاع تر و جنگاورتر از پـدران او وجود نـدارد». امیر المومنین علیه السـلام او را از پدرش خواسـتگاری و با او ازدواج کرد و فاطمه چهار پسر دلاور

به نامهای «عباس»، «عبدالله»، «جعفر» و «عثمان» برای آن حضرت به دنیا آورد؛ و از این روی به «ام البنین» مشهور گشت.

شاید آن زمان، کسی دلیل این تصمیم و انتخاب حضرت را نمی دانست ولی در آن هنگام که در کربلا، حسین علیه السلام بی یار و یاور شد و این برادران شجاع و بویژه علمدار کربلا- ابوالفضل العباس علیه السلام، یک به یک در راه او جانبازی کردند، کرامت علوی آشکار گردید.

روز نهم محرم «شمربن ذی الجوش» از سوی عبیدالله بن زیاد مامور شد که اگر «عمربن سعد» از دستور سرپیچی کرد، خود فرماندهی را برعهده بگیرد و به امام علیه السلام حمله کند. وی که از قبیله «فاطمه ام البنین» بود و نسبت دوری با حضرت عباس علیه السلام و برادرانش داشت امان نامه ای از عبیدالله گرفت تا به خیال خود آنان را از حسین علیه السلام جدا کند و هم، باعث ضعف امام علیه السلام گردد و هم جان بستگانش را نجات دهد!

شمر در واپسین ساعات روز نهم محرم به نزدیکی خیمه های امام علیه السلام آمد و فریاد زد «خواهر زادگان من کجا هستند؟» عباس، عبدالله، جعفر و عثمان بیرون آمدند و گفتند: «چه می خواهی؟» شمر گفت: «برایتان امان نامه آورده ام. شما در امانید!» چهار جوان پاسخ دادند: «لعنت بر تو و بر امان تو. آیا ما را امان می دهی و فرزند پیغمبر در امان نباشد؟!...» و عباس بانگ برآورد: «دستت بریده باد که چه بد امانی آورده ای!، ای دشمن خدا، آیا می گویی برادر و سرور خود حسین پسر فاطمه را رها کنیم و در

فرمان لعینان و لعین زادگان در آییم؟». شمر خشمناک به لشگر دشمن بازگشت.

عصر عاشورا، هنگامی رسید که تمامی اصحاب و خاندان امام علیه السلام به شهادت رسیدند و فقط حسین و عباس –علیهما السلام–باقی مانده بودند. عباس چون تنهایی برادر را دید، نزد امام آمد و گفت: «ای برادر! آیا رخصت می دهی به جهاد روم؟» امام سخت بگریست و گفت: «برادرم! تو علمدار منی و اگر بروی کاروان پراکنده می شود». عباس پاسخ داد: «سینه ام تنگ شده و از زندگی بیزارم و می خواهم از این منافقین خونخواهی کنم». عباس از سوی لشکر دشمن رفت و آنان را نصیحت و تحذیر کرد ولی در دل سنگ آنان اثری نگذاشت. پس به سوی خیمه ها آمد و خبر به برادر داد. در همین حین صدای دلخراش کودکان را شنید که از تشنگی فریاد می زدند: «العطش، العطش». سپس بر اسب نشست، نیزه و مشک برداشت و رجزخوانان آهنگ فرات کرد در حالی که می خواند:

لا ارهب الموت اذا الموت زقا

حتی اواری فی المصالیت لقا

نفسی لنفس المصطفی الطهر وقا

انی انا العباس اغدو بالسقا

ولا اخاف الشر یوم الملتقی

یعنی:

از مرگ نمی ترسم هنگامی که بانگ زند

تا وقتی که میان مردان کارآزموده افتاده و به خاک پوشیده شوم

جان من، بلاگردان جان پاک مصطفی است

من عباس هستم با مشک می آیم

و روز نبرد از شر نمی ترسم

چهار هزار نفر دور او را گرفتند و به سوی او تیر می انداختند تا مانع رسیدن وی به آب شوند. پس از ساعتها تشنگی و جنگ، عطش بر تمام وجودش چنگ انداخته بود. آب از زیر پای اسب روان بود و عباس

را به خود می خوانـد. عباس مشـتها را پر از آب کرد و به لب نزدیک نمود تا بیاشامد، اما به یاد تشـنگی حسـین علیه السـلام و اهل بیت او افتاد. آب از کف بریخت، مشک را پر کرد، بر دوش راست انداخت و مرکب را به طرف خیمه ها تازاند.

لشگر دشـمن برای آنکه همین چنـد جرعه آب به کـام کودکان رسول الله نرسـد راه را بر او گرفتنـد و از هر طرف بر او حمله کردند. عباس با آنها پیکار می کرد تا اینکه یکی از لشگریان با شمشیر دست راست وی را قطع کرد.

عباس قهرمان فریاد برآورد:

والله ان قطعتموا یمینی

انی احامی ابدا عن دینی

و عن امام صادق الیقین

نجل النبی الطاهر الامین

یعنی:

به خدا سوگند حتی اگر دست راستم را قطع کنید

تا ابد از آیینم دفاع خواهم کرد

و از امامی که صادق الیقین است

همان فرزند پیامبر پاک و امین

آنگاه مشک را به دوش چپ انداخت و شمشیر به دست چپ گرفت و از بین دشمن به راه خود ادامه داد که ناگهان، تیغی بر دست چپ حضرت وارد شد و آن را نیز قطع کرد. اما غریو شیر حیدر آسمان را پر کرد که:

یا نفس لا تخشَی من الکفار

و ابشری برحمه الجبار

مع النبی السید المختار

قد قطعوا ببغیهم یساری

فاصلهم یا رب حر النار

یعنی:

ای نفس! از کافران هراس به دل راه مده

و مژده باد بر تو که شایسته رحمت خداوند دستگیر شدی

در سایه پیامبر بزرگ صاحب اختیار

(خداوندا) دشمنان، با شقاوت دست چپم را نیز قطع کردند

پس ای خدا، آنان را به آتش خشمت دچار کن

عباس ناامید نشد و مشک را به دندان گرفت تا به خیمه رساند.

ای

مشک! تو لا اقل وفاداری کن

من دست ندارم، تو مرا یاری کن

من وعده ی آبِ تو به اصغر دادم

یک جرعه برای او نگهداری کن

اما تیر بعدی مشک را از هم درید و آبها را بر زمین داغ کربلا ریخت تا عباس علیه السلام دیگر مأیوس شود.

ای مشک! نگه کن تو به بالای سَرم

(زهرا) ست نشسته، آبروداری کن

لختی بعد، تیری به سینه مبارک حضرت علیه السلام نشست و وی را از اسب به زیر انداخت، تا کار تمام شود و لب تشنکان بی ساقی و حسین علیه السلام بی علمدار گردد.

سرانجام یکی از لشگریان دشمن به پیکر نازنین حضرت حمله کرد و با عمود آهنین بر فرق عباس زد که سر او–مانند فرق مبارک پدرش علی علیه السلام–شکافت و بر زمین افتاد و فریاد زد: «یا ابا عبدالله علیک منی السلام برادرم خداحافظ».

امام علیه السلام خود را به پیکر بی دست برادر رساند و چون وی را دید که به شهادت رسیده است، فرمود: «الان انکسر ظهری و قلت حیلتی اکنون کمرم شکست و راه چاره بر من بسته شد»...

الا لعنه الله علی القوم الظالمین و سیعلم الذین ظلموا أی منقلب ینقلبون.

منابع اصلی:

۱. سید محسن امین؛ اعیان الشیعه؛ بیروت: دارالتعارف للمطبوعات، ۱۴۰۳ ق..

۲. سید بن طاووس؛ اللهوف فی قتلی الطفوف؛ قم: منشورات الرضی، ۱۳۶۴.

۳. شیخ عباس قمی؛ نفس المهموم؛ ترجمه و تحقیق علامه ابوالحسن شعرانی؛ قم: انتشارات ذوی القربی، ۱۳۷۸.

روضه شب عاشورا ذکر مصائب امام حسین علیه السلام

شب عاشورا بود و خیمه گاه حق در تب و تاب. در عصر روز تاسوعا «شمر بن ذی الجوشن» به همراه هزاران نفر نیروی کمکی به صحرای کربلا رسید و «عمر بن سعد» را برای حمله به امام علیه السلام

تحت فشار قرار داد. عمر سعد دستور حمله را صادر کرد. صدای همهمه لشگر که به گوش امام حسین علیه السلام رسید، برادرش عباس (س) را صدا کرد و به همراه چند تن از بزرگان کوفه که خود را به کاروان حق رسانده بودند به نزد دشمن فرستاد تا از قصد آنان آگاه شود.

حضرت ابوالفضل (س) بازگشت و به برادر عرضه داشت که دشمن آمده است تا یکی از این دو کار را انجام دهد: یا اخذ بیعت یا آغاز جنگ. امام فرمود: «بیعت با یزید که هرگز؛ اما درباره جنگ اگر می توانی برو و امشب را از آنان مهلت بگیر و نبرد را به فردا موکول کن؛ تا نماز و قرآن بخوانیم. به خدا سوگند که من عبادت خدا را بسیار دوست می دارم».

فرماندهان یزیدی، ابتدا پیشنهاد حضرت را قبول نکردند؛ اما یکی از آنان دیگران را ملامت کرد که: «وای بر شما! اگر در جنگ با کفار، آنان یک شب از ما مهلت بخواهند درخواستشان را اجابت می کنیم. چگونه است که به پسر پیغمبر شبی را رخصت نمی دهید؟»...

و اینگونه بود که شب عاشقانِ بی دل آغاز شد...

روز تاسوعا گذشت و شب رسید

تشنه کامان جانشان بر لب رسید

بسته بود آب و حرم بی تاب بود

دیده ی طفلان به راه آب بود

سینه ها از فرط بی آبی کباب

بود ذکر تشنه کامان آب، آب

گرچه بود از تشنگی لبها کبود

مادران را با عطش کاری نبود

مادران در ماتم فرزندها

دل پریشان در غم دلبندها

بهر اسماعیل های فاطمه

هاجران، بی زمزم و بی زمزمه

بود چشم مادرانِ پر ز درد

اشک ریزان، بهر فردایِ نبرد

بود گریان، چشمِ پرخونِ رباب

بهر آن

شش ماهه ی بی تابِ آب

وای اگر فردا، گهِ ماتم شود

تارِ مویی زین عزیزان کم شود

وای اگر «اکبر» سرش گردد جدا

وای اگر در خون شود خونِ خدا

ای سپیده! جلوه بعد از شب نکن

ای فلک! خون بر دل «زینب» نکن

اما سپیده عاشورا دمید... و سواران عشق، یک به یک پای به مسلخ نهادند...

و بالاخره می رفت که تلخ ترین لحظات تاریخ فرا رسد...

آری! عصر عاشورا شد؛ و زمین کربلا غرق در نیزه و شمشیر و جنازه. از سپاه کوچک حق چیزی باقی نمانده بود اما هزاران هزار گرگ گرسنه همچنان در لشگر شیطان منتظر طعمه بودند.

دیگر کسی برای حسین علیه السلام باقی نبود. «حبیب»، «زهیر»، «بریر»، «حر» و دیگر اصحاب به شهادت رسیده بودند. «اکبر»، «قاسم»، «عون»، «جعفر» و بقیه جوانان بنی هاشم و حتی «اصغر شش ماهه» نیز جان خود را فدای اسلام کرده بودند؛ و «عباس»، بی سر و دست، دور از خیمه ها به دیدار خدای خویش رفته بود.

حسین علیه السلام به این سو و آن سو نظر افکند. در تمامی دشت پهناور، حتی یک نفر نبود تا از او و حریم رسول خدا صلی الله علیه و آله دفاع کند.

امام علیه السلام به خیمه گاه آمد تا با بانوان اهل بیت وداع کند. صحنه ای دلخراش و جانسوز بود. کودکان و دخترکان دور امام را گرفته بودند و نمی دانستند آخرین کلام را چگونه بگویند. «سکینه» دختر امام علیه السلام فریاد زد: «پدر جان! آیا تن به مرگ دادی و دل بر رحیل نهادی؟» امام پاسخ داد: «چگونه تن به مرگ ندهد کسی که یار و یاوری ندارد؟»، پس صدای به گریه

بلند شد. امام آنان را ساکت کرد و به آنها وصیت نمود و سپس ودایع امامت و مواریث پیامبران را به علی بن الحسین السجاد علیه السلام که سخت بیمار بود سپرد و به سوی میدان رهسپار شد.

امام علیه السلام با وجود تنهایی و تشنگی، با هزاران هزار سپاهی دشمن جنگی دلاورانه کرد. گاه به میمنه لشگر (سمت راست لشگر دشمن) حمله میکرد و می خواند:

الموت خیر من رکوب العار

والعار اولی من دخول النار یعنی: مرگ بهتر از پذیرفتن ننگ است

و ننگ سزاوارتر از آتش جهنم است.

سپس به میسره لشگر (جناح چپ لشگر) حمله میکرد و میخواند: انا الحسین بن علی

آلیت ان لا انثنی

احمی عیالات ابی

امضی علی دین النبی یعنی: من حسین پسر علی هستم

که هیچگاه سازش نخواهم کرد

از حریم پدرم دفاع میکنم و بر طریقت پیامبر ره می سپارم.

یکی از اهل کوفه روایت کرده است: «من ندیدم کسی را که اینهمه دشمن بسیار بر او بتازد و فرزندان و یارانش کشته شده باشد اما اینگونه شجاع و پر جرأت باشد. مردان سپاه بر او میتاختند اما او با شمشیر بر آنان حمله میکرد و لشکر را مانند گله بزی که شیری درنده در آن افتاده باشد پراکنده و تارو مار می ساخت، سپس به جای خویش باز می گشت و می گفت: لا حول و لا قوه الا بالله العلی العظیم.

در منابع تاریخی آورده اند که آن حضرت نزدیک به ۲۰۰۰ نفر از سپاه یزید را کشت، تا اینکه عمر سعد بر لشکریانش فریاد کشید: «وای بر شما! آیا میدانید با چه کسی کارزار می کنید؟ این فرزند علی و پسر کشنده قهرمانان عرب

است. دسته جمعی و از تمامی جهات بر او حمله کنید» و به چهار هزار تیر انداز سپاه دستور داد که از هر سوی بر امام علیه السلام تیر ببارند، و عده ای نیز با سنگ به حضرت حمله آوردند.

در برخی روایات آمده است که از شدت اصابت تیر، بدن امام مظلوم، همانند بدن خارپشت شده بود، و پس از شهادت، بیش از ۱۰۰۰ زخم بر تن امام شمردند که ۳۲ ضربه آن، غیر از زخم تیر بود.

امام علیه السلام کشته و مجروح و خسته، اندکی ایستاد تا نفسی تازه کند و دمی از خستگی جنگ بیاساید. در این لحظه یکی از دشمنان سنگی زد که به پیشانی حضرت اصابت کرد و خون بر صورت وی جاری شد. امام خواست آن خون را پاک کند که تیری سه شاخه و زهر آلود بر سینه و قلب حضرت نشست. امام گفت: «بسم الله و بالله و علی مله رسول الله» و سر به سوی آسمان بلند کرد و گفت: «خدایا تو می دانی این قوم مردی را می کشند که روی زمین پسر پیغمبری غیر از او نیست».

به مرکز باز شد سلطان ابرار

که آساید دمی از رزم و پیکار

فلک، سنگی از دست دشمن

به پیشانیِ وجه اللهِ احسن

که گلگون گشت رویِ عشقِ سرمد

چو در روز احد، روی محمد

به دامان کرامت خواست آن شاه

که خون از چهره بزداید، بناگاه

یکی الماس وش تیری ز لشگر

گرفت اندر دل شه جای، تا پر

که از پشتِ پناه اهل ایمان

عیان گردید زهر آلود پیکان

آنگاه تیر را گرفت و از پشت بیرون کشید خون مانند ناودان بیرون جست، پس امام دست خود را از

آن خون پر کرد و به سوی آسمان پاشید. حاضران می گویند حتی یک قطره از آن خون به زمین برنگشت و از آن لحظه، آسمان کربلا سرخ شد. سپس دوباره دست خود را از آن خون پر کرد و صورت و محاسن خویش را با آن آغشته نمود و فرمود: «جد خود رسول الله را اینچنین خضاب شده دیدار می کنم و از دست اینان به او شکایت می کنم».

عده ای از پیاده نظام دشمن، دور امام را گرفتند. یکی از آنان با شمشیر به آن حضرت زد که بر اثر آن، کلاه امام دریده شد و تیغ به سر مبارک وی رسید و خون روان گشت.

سپس «شمر» با عده ای از سپاهیان دشمن به سوی خیمه گاه حمله کردند. شمر خواست که آن خیمه ها را آتش زند، امام علیه السلام سر برداشت و چون این صحنه دید بانگ برآورد و آن جمله تاریخی خویش را بر زبان آورد که: «وای برشما! اگر دین ندارید و از روز رستاخیز نمی ترسید، لااقل در دنیا آزاده و جوانمرد باشید» آنگاه خطاب به فرماندهان لشگر یزید نهیب زد: «اهل و عیال مرا از دست سرکشان و بی خردان خود حفظ کنید». «شبث» خود را به شمر رساند و با تندی او را از این کار بر حذر داشت. شمر خجالت کشید و به سپاهیانش دستور داد که از حرم دور شوید و به سوی خود حسین بروید که حریفی بزرگ و جوانمرد است.

در همین حین، «عبدالله» فرزند امام مجتبی علیه السلام که نوجوانی نابالغ بود از خیمه ها بیرون دوید تا از عموی خویش دفاع

کند؛ اما وی نیز با وضعی دلخراش به شهادت رسید (و مصیبت آن در روضه پنجم گذشت).

سپاه دشـمن به امام علیه السـلام نزدیک شد و دایره محاصـره را بر وی که از شدت زخمها و هرم تشـنگی، تاب و توان نداشت تنگ تر و تنگ تر کرد.

(زرعه بن شریک) به حضرت نزدیک شد و شمشیری به دست چپ آن حضرت زد. سپس شخصی دیگر، از پشت، تیغ بر شانه امام علیه السلام وارد آورد که حضرت از شدت آن ضربت، با صورت بر خاک افتاد.

این دو ملعون عقب نشسـتند، در حـالیکه امـام افتـان و خیزان بود؛ گـاه به مشـقت از جای برمی خاست ولی دوباره بر زمین می افتاد...

«سنان بن انس» بر امام حمله کرد و با نیزه خویش بر پشت امام زد، آنقدر سخت که نوک نیزه از سینه حضرت بیرون آمد. امام در گودال قتلگاه افتاد و واپسـین راز و نیاز خود با خـدای خویش را آغاز کرد. و هر چه می گـذشت زیباتر و برافروخته تر می شد... یکی از راویان نوشـته است: «به خدا قسم، هیچ کشـته به خون آغشـته ای را نیکوتر و درخشنده روی تر از حسین ندیدم. ما برای کشتن وی رفته بودیم ولی رخسار و زیبایی هیئت او، اندیشه قتل وی را از یاد من برد».

دژخیمان، همچون گرگان گرسنه، دور امام حلقه زدند تا به خیال خود کار را تمام و حق را برای همیشه ذبح نمایند.

زینب (س) که دیگر صـدای تکبیر و» لاـحول و لاـقوه» ی امـام را نمی شـنید فهمیـد که مـاه فاطمه در محاق رفته است؛ پس از خیمه ها بیرون دوید در حالی

که شیون می کشید: «وا اخاه، وا سیداه، وا اهل بیتاه! ای کاش آسمان بر زمین می افتاد! ای کاش کوهها خرد و پراکنده بر دشت می ریخت...» و خود را به تلی (تپه ای) مشرف بر گودال رساند و آن صحنه دلخراش را مشاهده کرد.

وی با دیدن گرگانی که برای قتل امام در آنجا جمع شده بودند به «عمر سعد» نهیب زد: «وای بر تو ای عمر! آیا ابا عبدالله را می کشند و تو نگاه می کنی؟» قطرات اشک عمر سعد بر گونه اش جاری شد اما پاسخی نداد و روی از زینب برگرداند. زینب (س) فریاد زد: «وای بر شما! آیا مسلمانی میان شما نیست؟» هیچکس جواب نگفت.

شمر بر سر یارانش فریاد کشید: «چرا این مرد را منتظر گذاشته اید؟!» و خواست که یکی از آنان کار را تمام کند. «خولی بن یزید» با شتاب از اسب فرود آمد تا سر مبارک آن حضرت را جدا کند، اما تا به امام علیه السلام نزدیک شد بر خود لرزید و نتوانست. شمر گفت: «بازوی تو ناتوان باد! چرا می لرزی؟» آنگاه خود تیغ به دست گرفت و به همراه سنان برای بریدن رأس مطهر امام علیه السلام رهسپار شد...

زیر خنجر بود، اما دیده باز

اشک او بر گونه، سرگرم نماز

اشک او می شست خونِ گونه را

شرمگین می کرد این گردونه را

مست بود و اشک دیده، باده اش

خاک گرم کربلا سجاده اش

در دل گودال کرد از بس سجود

شد ز فرط سجده چشمانش کبود

یک نفر «پهلو شکسته» در برش

کیست یارب این، به غیر از مادرش؟

مادرش آمد و لیکن مضطر است

بر گلوی تشنه ی او خنجر است

خنجر

از بس بوسه زد بر حنجرش

رفت تا گردون صدای مادرش

الا لعنه الله علی القوم الظالمین و سیعلم الذین ظلموا أی منقلب ینقلبون.

منابع اصلی:

۱. سید بن طاووس؛ اللهوف فی قتلی الطفوف؛ قم: منشورات الرضی، ۱۳۶۴.

۲. شیخ عباس قمی؛ نفس المهموم؛ ترجمه و تحقیق علامه ابوالحسن شعرانی؛ قم: انتشارات ذوی القربی، ۱۳۷۸.

۳. اشعار قرمز رنگ، زبان حال هستند و سندیت قطعی ندارند. (و برگرفته اند از جزوه آموزشی آداب مرثیه خوانی با عنوان طنین عشق؛ تهیه و تنظیم مرتضی وافی؛ قم: انتشارات شفق، ۱۳۸۰).

روضه یازدهم مصیبت شام غریبان

نمی دانم امشب باید از کدام غربت گفت؛ چه روضه ای خواند؛ و مصیبت کدامین غریب را بازگو نمود.

آیا از بدن پاره پاره حسین علیه السلام بگوییم که عریان در گودال قتلگاه افتاده است؟ یا از بدن عباس علمدار که نه سر در بدن دارد و نه دست؟

آیا از علی اکبر بگوییم که صورت پیامبر گونش را بر نیزه برافراشته اند؟ یا از علی اصغر شش ماهه که اینک در گهواره خاکی خویش به خواب ابدی رفته؟

آیا از یاران حسین علیه السلام بگوییم که غریبانه در گوشه گوشه میدان جان باخته اند؟ یا از کودکان حسین علیه السلام که غم یتیمی و اسیری، یکجا بر آنان وارد شده است؟

از غریبی بگوییم یا از مظلومیت؟ از وفا بگوییم یا از پیمان شکنی؟ از عطش بگوییم یا از آتش؟ از عشق بگوییم یا از زینب؟

خوب نامی بر قلم گذشت.. زینب...

آری! بگذار از زینب بگوییم؛ که کربلا، از اینجا به بعد، از آنِ زینب است و پیام کربلا، مرهون زینب.

بگذار از زینب بگوییم و از رنج های زینب. از زینب و از غصه های زینب. از زینب و از قصه های زینب. از زینب و

از حماسه های زینب؛ و از زینب و از دل زینب... و امان از دل زینب...

اما از کدامین غم زینب بگوییم؟ از برادرانی که از دست داد؟ یا از برادر زادگانش که یک به یک به میدان رفتند و باز نگشتند؟ یا از پسرانش که جلوی چشمان گریانش ذبح شدند؟

اگر چه زینب «ام المصائب» است و از کودکی داغ های فراوان دیده ابتدا داغ بزرگ رحلت جدش پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سپس مصیبت شهادت مادر جوان و در جوانی فرق شکافته پدرش علی علیه السلام را دیده است و سپس جگر پاره پاره برادر معصومش حسن مجتبی را... اما روزی مانند عاشورا نبود، و داغی مانند کربلا...

قصه ی بی سر و سامانی من گوش کنید

دوستان، غصه ی تنهایی من گوش کنید

گر چه این قصه ی پر غصه به گفتن نتوان

نه به گفتن نتوان، بلکه شنفتن نتوان

دختر دخت نبی، «امِ مصائب» نامم

کرده لبریز ز غم، ساقیِ گردون جامم

صبر، بی تاب شد از صبر و شکیباییِ من

ناتوان شد خِرَد از درک و توانایی من

باغبانم من و یک سر شده غارت باغم

چرخ بگذاشته بس داغ به روی داغم

نه که چون جد عزیزی چو پیمبر دادم

پدر و مادر و فرزند و برادر دادم

پیشِ من، در پسِ در، مادرِ من آزردند

ریسمان بسته به مسجد، پدرم را بردند

من هم اِستاده و این منظره را می دیدم

مات و وحشت زده می دیدم و می لرزیدم

بود در سینه هنوز آتش داغ مادر

که فلک زهر دگر ریخت مرا سوخت جگر

دیدم آن تاج سرم را که دو تا گشته سرش

بسته خونِ سر او هاله به دورِ قمرش

بعد از آن بود دلم خوش که

برادر دارم

به سرم سایه ی دو سرو صنوبر دارم

غافل از آنکه غم و دردِ من آغاز شده

به دلم تازه درِ غصه و غم باز شده

رفت از دست حسن گشت دلم خوش به حسین

شد مرا روح و روان، قوت دل، نور دو عین

بعد از آن واقعه ی کرب و بلا پیش آمد

راه جانبازیِ در راه خدا پیش آمد

حضرت زینب (س) از صبح تا عصر عاشورا، داغ پنج برادر، پنج برادرزاده، چهار پسرعمو و سه پسرش را مشاهده کرد و شهادت دهها تن دیگر از بستگان و یاران برادرش را دید؛ و شاید اینها همه در برابر رنج اسیری و در به دری که تازه از امشب آغاز شد بسیار اندک بود...

روز طی گشت و نگویم که چه بر ما آمد

شب جانکاه و غم افزا و محن زا آمد

آن زمان کو که بگویم چه بدیدم آن شب

خارها بود که از پای کشیدم آن شب

چه بگویم چه شبی را به سحر آوردم

کوه غم شد دل و چون کوه به پای استادم

چون جنگ به پایان رسید و رأس مطهر حسین علیه السلام را از بدن جدا کردند؛ به لباس های پاره پاره آن حضرت نیز رحم نکردند و عمامه، پیراهن، شلوار و کفشهای امام علیه السلام را ربودند. شخصی به نام «بحدل» نیز هجوم آورد تا انگشتر حضرت را بدزدد اما بر اثر شدت جراحات و متورم شده انگشتان، نتوانست آن را بیرون آورد، پس خنجر کشید و انگشت مبارک را برید و انگشتر را درآورد...

اسب امام، با سر و مویی خون آلود به سوی خیمه ها رفت. زنان و دختران اهل بیت علیه السلام با دیدن اسب خونین و بی

سوار،

فهمیدند که دیگر بی کس و یتیم شده اند و صدا به گریه و شیون بلند کردند. «ام کلثوم» خواهر امام علیه السلام فریاد کشید: «یا محمد! یا علی! یا جعفر! یا حسن! کجایید که ببینید با حسین چه کردند؟...»

پس لشکر دشمن به سوی حرم پیامبر صلی الله علیه و آله حمله کردند. از یک سو این خیمه ها را آتش می زدند و از سوی دیگر هر آنچه می دیدند غارت می کردند. آنان حتی به حجاب زنان نیز رحم نمی کردند و لباس های بانوان اهل بیت علیه السلام را می کشیدند و می بردند. زنان و دخترکان، سربرهنه و هراسان، از خیمه ها فرار می کردند در حالیکه خار و خس بیابان، پایِ برهنه آنان را می درید...

بانوان حرم، که از خیمه ها به سوی بیابان دویده بودند، ناگاه با گودال قتلگاه و پیکر بی سر حسین علیه السلام روبرو شدند. راوی می گوید: به خدا فراموش نمی کنم زینب دختر علی علیه السلام را که زاری می کرد و به آواز سوزناک می گفت: «یا محمداه! صلی علیک ملیک السماء، هذا حسین مُرمل بالدما مقطع الاعضاء، و بناتک سباتا، و إلی الله المشتکی...» یعنی: «یا محمد! فرشتگان آسمان بر تو درود فرستند! بنگر که این حسن توست، به خون آغشته، با اعضایی از هم جدا گشته. بنگر که این دختران تو هستند، اسیر شده و در بیابان ها رها گشته. به خدا شکایت بریم، و به علی مرتضی و فاطمه زهرا و حمزه سیدالشهداء. یا محمد! این حسین توست که در این دشت افتاده، به دست زنازادگان کشته شده و باد صبا گرد و غبار بر پیکر او می پراکند. ای اصحاب محمد! برخیزید و ببینید که اینها فرزندان مصطفایند که

اینگونه اسیر شده اند...» مویه زینب آنقدر دلخراش بود که دشمنان و دژخیمان را نیز گریان کرد.

آنگاه «سکینه» پیکر مبارک پدرش حسین علیه السلام را در آغوش گرفت و شروع به زاری کرد؛ تا اینکه جماعتی از اعراب چادرنشین ریختند او را کشیدند و از بدن پدر جدا کردند.

لشکریان یزید که به غارت خیمه ها مشغول شده بودند، به خیمه ای رسیدند که علی بن الحسین السجاد علیه السلام در آن بیمار و تب آلود افتاده بود. «شمر بن ذی الجوشن» شمشیر کشید تا او را بکشد، اما عده ای از همراهانش به او نهیب زدند: «آیا شرم نمی کنی و می خواهی این جوان بیمار را هم بکشی؟» شمر گفت: «فرمان امیر است که همه فرزندان حسین را بکشم». همراهان با شدت مانع وی شدند تا سرانجام دست از این کار برداشت... و خداوند در زرهی از بیماری، جان ولیّ خویش را حفظ فرمود.

سپس دشمن دنی، رذالت و پستی خویش به منتها رساند؛ «عمر سعد» در بین لشگریانش فریاد کشید: «چه کسی حاضر است که بر پیکر حسین، اسب بتازاند؟» ده نفر که راویان شهادت داده اند هر ده، حرامزاده بودند حاضر شدند که این جنایت و وقاحت بزرگ را انجام دهند. پس اسب ها را آماده کردند و آنان را بر پیکر بی سر و قطعه قطعه امام علیه السلام تازاندند؛ آنگونه که استخوان های سینه امام شکست و نرم شد...

(ای قلم! چگونه این جملات را می نگاری و از شدت مصیبت، خشک نمی شوی؟ ای دست! چگونه می نویسی و نمی شکنی؟!)...

اینک، حال زینب را تصور کنید... از یک سو، شاهد این مصیبت های پی در پی و جانسوز است؛ از سوی دیگر باید مراقب فرزند

بیمار برادر باشد؛ و از سوی دیگر باید دختران و زنان حرم را از بیابان ها جمع نماید و زیر خیمه های نیم سوخته گرد آورد...

صحرای کربلا می رفت که تاریک و تاریک تر شود؛ و گرگان گرسنه، در جای جای آن به دنبال دخترکان و طفلان می دویدند تا شاید گوشواره ای از گوش آنان بکشند یا خلخالی از پای آنان بربایند...

زینبا! چه کشیدی آن شب، در آن شام سیاه غریبان...

الا لعنه الله علی القوم الظالمین و سیعلم الذین ظلموا أی منقلب ینقلبون.

منابع اصلی:

۱. سید بن طاووس؛ اللهوف فی قتلی الطفوف؛ قم: منشورات الرضی، ۱۳۶۴.

۲. شیخ عباس قمی؛ نفس المهموم؛ ترجمه و تحقیق علامه ابوالحسن شعرانی؛ قم: انتشارات ذوی القربی، ۱۳۷۸.

۳. شیخ صدوق؛ أمالی؛ ترجمه آیهالله کمره ای؛ تهران: انتشارات کتابچی، ۱۳۷۰.

روضه شب دوازدهم مصیبت امام زین العابدین علیه السلام

اشاره

امام علی بن الحسین علیه السلام ملقب به «سجاد»، «زین العابدین»، و «سید ساجدین»، در کربلا حدود ۲۲ سال سن داشت.

آنچه باید بدان توجه فراوانی داشت اینکه آن حضرت، فقط در سفر همراه با کاروان امام حسین علیه السلام از مکه به کربلا، و در روزهای منتهی به عاشورا بیمار بود. راز این امر هم آن زمان آشکار شد که تمامی فرزندان و اهل بیت امام علیه السلام حتی علی اصغر شش ماهه در روز عاشورا به شهادت رسیدند. در آن هنگام «شمر» با اراذلش به خیمه ها حمله کرد و می خواست آن حضرت را بکشد که یکی از لشگریان دشمن به نام «حمید بن مسلم» و نیز گفته اند خود «عمر بن سعد» بیماری حضرت را به شمر یادآور شد و با تلاش بسیار، مانع از شهادت ایشان گردید.

پس بیماری حضرت سجاد علیه السلام تنها منحصر به همان چند روز بود؛

و زشت است برای شیعه اهل بیت علیه السلام که این را نداند و از آن حضرت با القابی همچون «زین العابدین بیمار» یاد کند!

و اما بعد...

فردای روز عاشورا «عمر بن سعد» جنازه های لشکر خویش را جمع کرد و بر آنان نماز خواند و دفن نمود؛ اما بدن امام حسین علیه السلام و اصحاب او را همچنان در بیابان باقی گذاشت.

سپس هر یک از قبایل کوفه و عرب، برای آنکه خود را نزد «ابن زیاد» عزیز کنند، سرهای مطهر شهداء را بین خود تقسیم کردند و آنها را بر نیزه زدند و آماده حرکت شدند.

آنگاه زنان و کودکان اهل بیت علیه السلام را بدون حجاب مناسب بر شتران و چارپایان بدون زین نشاندند و همچون اسرای کفار به سوی کوفه بردند.

چون ابن سعد با اسیران نزدیک کوفه رسید، مردم شهر برای تماشا جمع شده بودند. زنی از اهل کوفه که از بلندی بر اسیران مشرف بود پرسید: «شما اسیران کدام طایفه اید؟» گفتند: «اسیران آل محمد!» آن زن فرود آمد و چادر، مقنعه و جامه هایی آورد تا زنان اهل بیت عصمت خود را بپوشانند.

اینک خود، حال امام سجاد علیه السلام را تصور کنید؛ از یک سو بیماری بر آن حضرت مستولی است و تب و ضعف بر آن حضرت فشار می آورد؛ از سوی دیگر غمِ از دست دادن پدر و برادران و عموها و عموزادگان قلبش را می فشارد؛ از طرف دیگر سر بریده شهداء را در جلوی چشمانش دارد؛ و از همه سخت تر و دردناک تر اینکه امام این مظهر غیرت الهی عمه ها و خواهران خود را می بیند که با آن وضع در معرض دید خائنان و

دشمنان هستند ...

پیش از ورود اسرا به دارالحکومه، رأس مطهر امام حسین علیه السلام را در مقابل ابن زیاد گذاشتند. وی عصایی از چوب خیزران به دست گرفته بود و با آن بر لب و دندان امام می زد.

این جسارت وی، اعتراض بسیاری از حاضران را برانگیخت. «زید بن ارقم» که صحابی پیامبر صلی الله علیه و آله و از یاران امیرالمؤمنین علیه السلام در جنگ صفین بود و در آن هنگام پیرمرد شده بود به عبیدالله نهیب زد: «چوب خود را بردار! به خدا سوگند پیغمبر را دیدم که همین جای چوب تو را می بوسید» و سپس شروع به گریستن کرد. ابن زیاد گفت: «اگر نه این بود که پیرمردی خرف و دیوانه شده ای گردن تو را می زدم». زید برخاست و در حالی که بیرون می رفت گفت: «ای عرب! از امروز بنده شدید. پسر فاطمه را کشتید و پسر مرجانه را امارت دادید. به خدا قسم نیکان شما را خواهد کشت و اشرار را به کار خواهد گرفت». دیگر از کسانی که حضور داشت «انس بن مالک» بود که با دیدن سر مطهر امام علیه السلام و جسارت عبیدالله گریست و گفت: «شبیه ترین مردم است به پیغمبر».

سپس اسرا را بر ابن زیاد وارد کردند. وی هنگامی که امام سجاد علیه السلام را دید پرسید: «کیستی؟» فرمود: «علی بن الحسین». آن ملعون گفت: «مگر علی بن الحسین را خدا نکشت؟» امام فرمود: «برادری داشتم که» علی» نام داشت. مردم او را کشتند». ابن زیاد گفت: «خدا کشت» امام فرمود: «الله یتوفی النفس حین موتها». ابن زیاد خشمگین شد و گفت: «در پاسخ من دلیری می کنی

و هنوز شجاعت داری؟ او را ببرید و گردن بزنید». پس حضرت زینب گفت: «ای پسر زیاد! هر چه خون از ما ریختی بس است» و امام را در آغوش گرفت و فرمود: «والله از او جدا نمی شوم. اگر می خواهی او را بکشی مرا نیز بکش». ابن زیاد کمی به آن دو نگریست و گفت: «عجبا که این زن دوست دارد با برادرزاده اش کشته شود! او را رها کنید که با این بیماری که دارد خواهد مرد» ...

امام سجاد علیه السلام سپس رنج سفر به شام و غم اسیری و عذاب در دربار یزید را تحمل کرد... و تا پایان عمر شریفش، همواره در اندوه مصیبت کربلا بود...

روایت کرده اند که مردی بطّال و دلقک در مدینه زندگی می کرد که به هزل و مزاح خود مردم مدینه را می خنداند. وی روزی گفت: «علی بن الحسین مرا درمانده و عاجز کرده است؛ چرا که هر چه تلاش کردم هیچ نتوانستم وی را به خنده افکنم».

امام سجاد علیه السلام در محرم سال ۹۴ (یا ۹۵) هجری، هنگامی که ۵۷ سال داشت، با زهر یکی از فرزندان «عبدالملک مروان» مسموم شد و در بستر احتضار افتاد.

حضرت در این ایام، تمامی فرزندان خود را جمع کرد و فرزند بزرگوارش «محمد بن علی علیه السلام»-که او نیز در مصیبت کربلا حضور داشت و در آن زمان کودکی ۴ ساله بود – را وصی خود قرار داد و وی را «باقر» نامید و امر سایر فرزندان خود را به آن جناب واگذار کرد و به آنان موعظه و وصیت نمود.

سپس امام باقر را به سینه چسباند و فرمود: «تو را وصیت می کنم

به آنچه وصیت کرد مرا پدرم در هنگام شهادت خود و گفت که پدرش او را وصیت کرده بود به این وصیت در هنگام وفات خود که: بر حذر باش از اینکه ستم کنی بر کسی که یاوری بر تو غیر از خداوند ندارد».

آورده اند که چون حضرت علیه السلام وفات کرد، تمامی مدینه در ماتمش عزادار گشت و مرد و زن و سیاه و سفید و صغیر و کبیر در مصیبتش نالان شدند و از زمین و آسمان آثار اندوه نمایان بود...

الا لعنه الله علی القوم الظالمین و سیعلم الذین ظلموا أی منقلب ینقلبون.

منابع اصلی:

۱. شیخ عباس قمی؛ منتهی الآمال؛ با کوشش و تلخیص آیهالله رضا استادی؛ قم: دفتر نشر مصطفی، ۱۳۸۰.

۲. سید بن طاووس؛ اللهوف فی قتلی الطفوف؛ قم: منشورات الرضی، ۱۳۶۴.

۳. شیخ عباس قمی؛ نفس المهموم؛ ترجمه و تحقیق علامه ابوالحسن شعرانی؛ قم: انتشارات ذوی القربی، ۱۳۷۸.

حب الحسین

حب الحسین رشته تحصیلی شماست

دانش سرای عشق و جنون شهر کربلاست

در مبحث حسین شناسی موفقید

موضوع بحث سینه زدن پای روضه هاست

تا روز محشر مدرکتان را نمیدهند

برگ قبولی همه در پوشه خداست

پایین کارنامه هر شخص نوشته اند

این مهر سرخ مهر شهنشاه کربلاست

محشر کنار درب جنان داد میزنید

مردم ندیده اید که آقای ما کجاست؟

تنها به عشق اوست که به اینجا رسیده ایم

جنت بدون حضرت ارباب بی صفاست

ناگاه جبرئیل امین ناله میزند

آقایتان حسین همان مرد سر جداست

محشر دوباره از غم او سینه میزنید

آنجا خدا به خیر کند محشری به پاست

عشق یعنی حسین

عشق یعنی کوچه کوچه انتظار

رؤیت خورشید در باغ بهار

عشق یعنی با جنون تا اوج ها

رفتن از ساحل به بام موجها

عشق یعنی یک تغزل شعر ناب

مثنوی های خدای آفتاب

عشق یعنی سوختن با شعله ها

سبز گشتن در شکوه قله ها

عشق یعنی های های اشک ها

در فرات بی وفا با مشک ها

دست افشان رقص سرخی واژگون

سعی در محراب با قانون خون

گفتمان مادران داغدار

حسرت دیدار گل ها در بهار

یک نماد از قصه جام شراب

رویکردی سبز در تفسیر آب

عشق یعنی یک شهود بی کران

سینه ای با وسعت هفت آسمان

در حضور آن فروغ تابناک

سر تاویل شفق در جام تاک

پایکوبی بر فراز دارها

یک غزل با میثم تمارها

یا قنوتی هم صدای آبها

در نماز صبح با مهتابها

عشق یعنی کهکشان در کهکشان

چشم امیدی به سوی بی نشان

عشق یعنی در فضای رازها

خلسه ای جاوید با پروازها

عشق یعنی بی کران نورها

با شقایق ها میان هورها

طور سینین حیرتی بی انتها

شعر شبنم در گلستان خدا

اشک غم در حسرت دیدارها

همدلی تا صبح با تبدارها

عشق یعنی یک سرود جاودان

رقص گلها حیرت پروانگان

عشق یعنی زینبی تا اوج ها

ناخدایی بر فراز موجها

یک زبان در کام از سر غدیر

کهکشان آسمانهای منیر

چیرگی بر خار و خسهای سراب

مخزن الاسرار دخت بوتراب

انعکاس خطبه سجادها

یورشی جاوید بر بیدادها

عشق یعنی

رود رود مادران

در عزای خیلی از نام آوران

غرق در خون ذوالجناحی اشکبار

در غم بشکوه آن تنها سوار

همنوا با عون یا جعفر شدن

روی دستان پدر پرپر شدن

داستان خیمه های سوخته

کودکانی از عطش افروخته

عشق یعنی اربعین یاس ها

اشک سرخی در غم عباسها

تا شهادت یک حبیب باوفا

پیر برنای کتاب کربلا

جان فشانی مرگ احلی من عسل

خوش درخشیدن فراسوی زحل

عشق گفتی کربلا آمد به یاد

هیبت خون خدا آمد به یاد

عشق گفتی نینوا آمد به یاد

عصمت لاله ها آمد به یاد

بحر طویل از زبان امام حسین

اگر از خنجر خونریز لبِ تشنه ببرند سرم را، اگر از تیغ شکافند در این عرصه ی خونین جگرم را، اگر از تیر سه شعبه بدهند

آب عوض شیر گل نوثمرم را، اگر از داغ برادر شکند خصم ستمگر کمرم را، اگر از چار طرف خصم زند برجگرم تیر، اگر آید به سر و کتف و تنم ضربت شمشیر، اگر از سنگ شود غرقه به خون روی منیرم، اگر آتش عوض آب دهد خصم شریرم، اگر از داغ پسر سوزم و صد بار بمیرم، به خدایی که مرا خواسته با پیکر صدچاک ببیند به تنم زخم دوصد نیزه وشمشیر نشیند، به ستمگر نکنم کرنش و ذلت نپذیرم، اگر آرند به جنگم همه ی اهل زمین را و سما را انا مظلوم حسین

منم و عهد الستم، نه گسستم نه شکستم، به خدا غیر خدا را نپرستم، به خدا من پسر شیر خدا و پسر فاطمه هستم، همه ی دار و نـدارم همه هفتاد و دو یارم به فدای ره جانان، منم و سرخی رویم، منم و خون گلویم، منم وحنجر عطشان، منم و داغ جوانان، منم و خاک بیابان، منم و سُمِ ستوران، من و

رگ

های بریده، منم و قلب دریده منم وطفل صغیرم، منم و کودک شیرم، منم و دخت اسیرم، منم و حیّ قدیرم، منم و زخم فراوان، منم و آیه ی قرآن، منم و زخم زبان ها، منم و تیغ و سنان ها، همه آیید و ببینید مقام و شرف و عزت ما را انا مظلوم حسین

به خدا و به رسول و به علی ابن ابی طالب و زهرای بتول و حسن آن سید ابرار، به هفتاد و دو یارم به حبیبم به زهیرم به طرماح و به جون و وهب پاک سرشتم، به جلال و شرف عابس و عباس و به عثمان و به جعفر، به شهیدان عقیل و به خلوص دل عبد اللّه و قاسم، به علی اکبر و داغش به علی اصغر و خونش به گل یاس مدینه، به رقیه به سکینه، به دل سوخته ی زینب کبرا و دو فرزند شهیدش، به لب تشنه ی اطفال صغیرم، به تن خسته ی سجاد عزیزم، من از این قوم ستمگر نگریزم، نکنم بیعت و با خصم ستمگر بستیزم، من و ذلت، من و تسلیم، من و خواری و خفت، سر من بر سر نی راه خدا پوید و با دوست سخن گوید و گردد هدف سنگ و خورد چوب، نبینم به خدا غیر خدا را انا مظلوم حسین

شهادت

عزای شه دین

در عزای شه دین کربلا می لرزد

نه همین کربلا عرض و سما می لرزد

گوئیا ناله زهرا رسد از دور به گوش

کاین چنین دست و تن شمر دغا می لرزد

خبر مرگ حسین آمده بر سوی حرم

زین خبر قلب عزیزان خدا می لرزد

ذوالجناح شه دین غرقه به خون شیهه

زنان

بسکه خورده به تنش تیر جفا می لرزد

اسب بی صاحب شه چون به در خیمه رسد

زین الم دختر شاه شهدا می لرزد

سر نورانی شه را چو سر نیزه بدید

زینب غمزده با شور و نوا می لرزد

ظالمی سنگ به پیشان یآن حضرت زد

که از ان واقعه قلب اسرا می لرزد

محسن کربلائی زغم شاه شهید

دلش از واقعه کربلا می لرزد

خونین ماجرا

روز خونینی که شورش در فضا افتاده بود

کوفه در وحشت زخونین ماجرا افتاده بود

در دل امواج حیرت زیر رگبار بلا

کشتی بی بادبان بی ناخدا افتاده بود

میزبانان در پناه ساحلی دور از خطر

میهمان در بحر خون بی آشنا افتاده بود

نائب فرزند زهرا نو گل باغ عقیل

دستگیر مردمی دور از وفا افتاده بود

در میان اولین دشت منای شاه عشق

اولین قربانی راه خدا افتاده بود

در کنار کاخ حمراء پیش چشم مرد و زن

پیکر مجروح مسلم مسلم سر جدا افتاده بود

در جدال حق و باطل آن دلیر جان فدا

آنقدر ایستاده بودی تا ز پا افتاده بود

در دم آخر سرشک حسرتش بودی روان

چون بیاد کاروان کربلا افتاده بود

کربلا بود و حسین

ظهر عاشورا، زمین کربلا بود و حسین

پیش خیل دشمنان، تنها خدا بود و حسین

هر طرف پَرپر گلی از شاخه ای افتاده بود

و اندر آن گلشن، خزان لاله ها بود و حسین

داشت در آغوش گرمش، آخرین سرباز را

زآن همه یاران، علی اصغر به جا بود و حسین!

آخرین سرباز هم غلطید در خون گلو

بعد از آن گل، خیمه ها ماتمسرا بود و حسین

یک طرف جسم علمدار رشید کربلا

غرقه در خون، دستش از پیکر جدا بود و حسین!

عون و جعفر، اکبر و اصغر به خون خود خضاب

کربلا چون لاله زاران باصفا بود و حسین

تیرباران شد تن سالار مظلومان «فراز»!

هر طرف از شش جهت تیر بلا بود و حسین

دعا و زیارت

زیارت امام زمان علیه السلام (آل یاسین)

سَلامٌ عَلی آلِ یس اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا داعِیَ اللَّهِ وَ رَبَّانِیَّ آیاتِهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا بابَ اللَّهِ وَ دَیَّانَ دینِهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا خَلیفَهَ اللَّهِ وَ ناصِرَ حَقِّهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا حُجَّهَ اللَّهِ وَ دَلیلَ اِرادَتِهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا تالِیَ کِتابِ اللَّهِ وَ تَرْجُمانَهُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ فی آناءِ لَیْلِکَ وَ اَطْرافِ نَهارِکَ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا بَقِیَّهَ اللَّهِ فی اَرْضِهِ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا میثاقَ اللَّهِ الَّذی اَخَذَهُ وَ وَکَّدَهُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ یا وَعْدَ اللَّهِ الَّذی ضَمِنَهُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا الْعَلَمُ الْمَنْصوُبُ، وَ الْعِلْمُ الْمَصْبُوبُ وَ الْغَوْثُ وَ الرَّحْمَهُ الْواسِعَهُ، وَعْداً غَیْرَ مَکْذوُبٍ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ حینَ تَقوُمُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ حینَ تَقْعُدُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ حینَ تَقْرَءُ وَ تُبَیِّنُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ حینَ تُصَلّی وَ تَقْنُتُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ حینَ تَرْکَعُ وَ تَسْجُدُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ حینَ تُهَلِّلُ وَ تُکَبِّرُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ حینَ تَحْمَدُ وَ تَسْتَغْفِرُ، اَلسَّلامُ عَلَیْکَ حینَ تُصْبِحُ وَ تُمْسی اَلسَّلامُ عَلَیْکَ فِی اللَّیْلِ اِذا یَغْشی وَ النَّهارِ اِذا تَجَلّی اَلسَّلامُ

عَلَيْکَ اَيُّهَا الْإمامُ الْمَاْمونُ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ اَيُّهَا الْمُقَدَّمُ الْمَاْمُولُ، اَلسَّلامُ عَلَيْکَ بِجَوامِعِ السَّلامِ، اُشْهِدُکَ يا مَوْلایَ اَنّی اَشْهَدُ اَنْ لا اِلهَ اِلَّا اللّهُ وَحْدَهُ لا شَريکَ لَهُ، وَ اَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ لا حَبيبَ اِلاَّ هُوَ وَ اَهْلُهُ، وَ اُشْهِدُکَ يا مَوْلایَ اَنَّ عَلِيّاً اَميرَالْمُؤْمِنينَ حُجَّتُهُ، وَ الْحَسَنَ حُجَّتُهُ، وَ الْحُسَيْنَ حُجَّتُهُ، وَ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ حُجَّتُهُ، وَ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ حُجَّتُهُ، وَ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ حُجَّتُهُ، وَ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ حُجَّتُهُ، وَ عَلِيَّ بْنَ مُوسی حُجَّتُهُ، وَ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ حُجَّتُهُ، وَ عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ حُجَّتُهُ، وَ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ حُجَّتُهُ، وَ اَشْهَدُ اَنَّکَ حُجَّةُ اللّهِ، اَنْتُمُ الْاَوَّلُ وَ الْآخِرُ، وَ اَنَّ رَجْعَتَكُمْ حَقٌّ لا رَيْبَ فيها، يَوْمَ لا يَنْفَعُ نَفْساً ايمانُها، لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ فی ايمانِها خَيْراً، وَ اَنَّ الْمَوْتَ حَقٌّ، وَ اَنَّ ناكِراً وَ نَكيراً حَقٌّ، وَ اَشْهَدُ اَنَّ النَّشْرَ حَقٌّ، وَ الْبَعْثَ حَقٌّ، وَ اَنَّ الصِّراطَ حَقٌّ، وَ الْمِرْصادَ حَقٌّ، وَ الْميزانَ حَقٌّ، وَ الْحَشْرَ حَقٌّ، وَ الْحِسابَ حَقٌّ، وَ الْجَنَّةَ وَ النَّارَ حَقٌّ، وَ الْوَعْدَ وَ الْوَعيدَ بِهِما حَقٌّ، يا مَوْلایَ شَقِیَ مَنْ خالَفَكُمْ، وَ سَعِدَ مَنْ اَطاعَكُمْ، فَاشْهَدْ عَلى ما اَشْهَدْتُکَ عَلَيْهِ وَ اَنَا وَلِيٌّ لَکَ، بَریءٌ مِنْ عَدُوِّکَ، فَالْحَقُّ ما رَضيتُمُوهُ، وَ الْباطِلُ ما اَسْخَطْتُمُوهُ، وَ الْمَعْرُوفُ ما اَمَرْتُمْ بِهِ، وَ الْمُنْكَرُ ما نَهَيْتُمْ عَنْهُ، فَنَفْسی مُؤْمِنَةٌ بِاللّهِ وَحْدَهُ لا شَريکَ لَهُ، وَ بِرَسُولِهِ وَ بِاَميرِالْمُؤْمِنينَ، وَ بِكُمْ يا مَوْلایَ اَوَّلِكُمْ وَ آخِرِكُمْ، وَ نُصْرَتی مُعَدَّةٌ لَكُمْ، وَ مَوَدَّتی خالِصَةٌ لَكُمْ، آمينَ آمينَ.

و بعد ازآن اين دعا خوانده شود: اَللّهُمَّ اِنّی اَسْئَلُکَ اَنْ تُصَلِّیَ عَلی مُحَمَّدٍ نَبِیِّ رَحْمَتِکَ،

وَ كَلِمَهِ نوُرِکَ، وَ اَنْ تَمْلَأَ قَلْبی نوُرَ الْیَقینِ، وَ صَدْری نوُرَ الأیمانِ، وَ فِکْری نوُرَ النِّیّاتِ، وَ عَزْمی نوُرَ الْعِلْمِ، وَ قُوَّتی نوُرَ الْعَمَلِ وَ لِسانی نوُرَ الصِّدْقِ، وَ دینی نوُرَ الْبَصآئِرِ مِنْ عِنْدِکَ، وَ بَصَری نوُرَ الضِّیآءِ، وَ سَمْعی نوُرَ الْحِکْمَهِ، وَ مَوَدَّتی نوُرَ الْمُوالاهِ لِمُحَمَّدٍ وَ آلِهِ عَلَیْهِمُ السَّلامُ، حَتّی اَلْقاکَ وَ قَدْ وَ فَیْتُ بِعَهْدِکَ وَ میثاقِکَ، فَتُغَشّیَنی رَحْمَتُکَ یا وَ لِیُّ یا حَمیدُ اَللّهُمَّ صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ حُجَّتِکَ فی اَرْضِکَ، وَ خَلیفَتِکَ فی بِلادِکَ، وَ الدّاعی اِلی سَبیلِکَ، وَ الْقآئِمِ بِقِسْطِکَ، وَ الثّآئِرِ بِاَمْرِکَ، وَ لِیِّ الْمُؤْمِنینَ، وَ بَوارِالْکافِرینَ، وَ مُجَلِّی الظُّلْمَهِ، وَ مُنیرِ الْحَقِّ، وَ النّاطِقِ بِالْحِکْمَهِ وَ الصِّدْقِ، وَ کَلِمَتِکَ التّآمَّهِ فی اَرْضِکَ، الْمُرْتَقِبِ الْخآئِفِ، وَ الْوَلِیِّ النّاصِحِ، سَفینَهِ النَّجاهِ، وَ عَلَمِ الْهُدی وَ نوُرِ اَبْصارِالْوَری وَ خَیْرِ مَنْ تَقَمَّصَ وَ ارْتَدی وَ مُجَلِّی الْعَمی الَّذی یَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلاً وَ قِسْطاً، کَما مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً، اِنَّکَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدیرٌ، اَللّهُمَّ صَلِّ عَلی وَ لِیِّکَ وَ ابْنِ اَوْلِیآئِکَ الَّذینَ فَرَضْتَ طاعَتَهُمْ وَ اَوْجَبْتَ حَقَّهُمْ، وَ اَذْهَبْتَ عَنْهُمُ الرِّجْسَ وَ طَهَّرْتَهُمْ تَطْهیراً، اَللّهُمَ انْصُرْهُ وَ انْتَصِرْ بِهِ لِدینِکَ، وَ انْصُرْ بِهِ اَوْلِیآئَکَ وَ اَوْلِیآئَهُ، وَ شیعَتَهُ وَ اَنْصارَهُ، وَ اجْعَلْنا مِنْهُمْ، اَللّهُمَّ اَعِذْهُ مِنْ شَرِّ کُلِّ باغٍ وَ طاغٍ، وَ مِنْ شَرِّ جَمیعِ خَلْقِکَ، وَ احْفَظْهُ مِنْ بَیْنَ یَدَیْهِ وَ مِنْ خَلْفِهِ، وَ عَنْ یَمینِهِ وَ عَنْ شِمالِهِ، وَ احْرُسْهُ وَ امْنَعْهُ مِنْ اَنْ یوُصَلَ اِلَیْهِ بِسُوءٍ، وَ احْفَظْ فیهِ رَسوُلَکَ وَ آلَ رَسوُلِکَ، وَ اَظْهِرْ بِهِ الْعَدْلَ وَ اَیِّدْهُ بِالنَّصْرِ، وَ انْصُرْ ناصِریهِ، وَ اخْذُلْ خاذِلیهِ، وَ اقْصِمْ قاصِمیهِ، وَ اقْصِمْ بِهِ جَبابِرَهَ الْکُفْرِ، وَ

اقْتُلْ بِهِ الْكُفَّارَ وَ الْمُنافِقينَ، وَ جَميعَ الْمُلْحِدينَ حَيْثُ كانوُا مِنْ مَشارِقِ الْأَرْضِ وَ مَغارِبِها، بَرِّها وَ بَحْرِها، وَ امْلَأْ بِهِ الْأَرْضَ عَدْلاً، وَ اَظْهِرْ بِهِ دينَ نَبِيِّكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ، وَ اجْعَلْنِى اللَّهُمَّ مِنْ اَنْصارِهِ وَ اَعْوانِهِ، وَ اَتْباعِهِ وَ شيعَتِهِ، وَ اَرِنى فى آلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلامُ ما يَأْمُلوُنَ، وَ فى عَدُوِّهِمْ ما يَحْذَروُنَ، اِلهَ الْحَقِّ آمينَ، يا ذَاالْجَلالِ وَ الْأِكْرامِ، يا اَرْحَمَ الرَّاحِمينَ.

صلوات بر امام زمان علیه السّلام

اَللّهُمَّ صَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَ اَهْلِ بَيْتِهِ، وَ صَلِّ عَلى وَ لِيِّ الْحَسَنِ وَ وَصِيِّهِ وَ وارِثِهِ، الْقآئِمِ بِاَمْرِكَ، وَ الْغائِبِ فى خَلْقِكَ، وَ الْمُنْتَظِرِ لِإِذْنِكَ،

اَللّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ وَ قَرِّبْ بُعْدَهُ وَ اَنْجِزْ وَ عْدَهُ، وَ اَوْفِ عَهْدَهُ، وَ اكْشِفْ عَنْ بَأْسِهِ حِجابَ الْغَيْبَهِ، وَ اَظْهِرْ بِظُهوُرِهِ صَحآئِفَ الْمِحْنَهِ، وَ قَدِّمْ اَمامَهُ الرُّعْبَ، وَ ثَبِّتْ بِهِ الْقَلْبَ، وَ اَقِمْ بِهِ الْحَرْبَ، وَ اَيِّدْهُ بِجُنْدٍ مِنَ الْمَلائِكَهِ مُسَوِّمينَ، وَ سَلِّطْهُ عَلى اَعْدآءِ دينِكَ اَجْمَعينَ، وَ اَ لْهِمْهُ اَنْ لا يَدَعَ مِنْهُمْ رُكْناً اِلاَّ هَدَّهُ، وَ لا هاماً اِلاَّ قَدَّهُ، وَ لا كَيْداً اِلاَّ رَدَّهُ، وَ لا فاسِقاً اِلاَّ حَدَّهُ، وَ لا فِرْعَوْنَ اِلاَّ اَهْلَكَهُ، وَ لا سِتْراً اِلاَّ هَتَكَهُ، وَ لا عَلَماً اِلاَّ نَكَّسَهُ، وَ لا سُلْطاناً اِلاَّ كَسَبَهُ، وَ لا رُمْحاً اِلاَّ قَصَفَهُ، وَ لا مِطْرَداً اِلاَّ خَرَقَهُ، وَ لا جُنْداً اِلاَّ فَرَّقَهُ، وَ لا مِنْبَراً اِلاَّ اَحْرَقَهُ، وَ لا سَيْفاً اِلاَّ كَسَرَهُ، وَ لا صَنَماً اِلاَّ رَضَّهُ، وَ لا دَماً اِلاَّ اَراقَهُ، وَ لا جَوْراً اِلاَّ اَبادَهُ، وَ لا حِصْناً اِلاَّ هَدَمَهُ، وَ لا باباً اِلاَّ رَدَمَهُ، وَ لا قَصْراً اِلاَّ خَرَّبَهُ، وَ لا مَسْكَناً اِلاَّ فَتَّشَهُ، وَ لا سَهْلاً اِلاَّ اَوْطَئَهُ، وَ لا جَبَلاً

اِلاّ صَعَدَهُ، وَ لا كَنْزاً اِلاّ اَخْرَجَهُ، بِرَحْمَتِكَ يا اَرْحَمَ الرّاحِمينَ.

زيارت امين الله

زيـارت معروفه به امين اللّه است كه در نهـايت اعتبـار است و در تمـام كتب مَزارِيَّه ومصابيـح نقل شـده است و علامه مجلسـى رحمه الله فرمود كه آن بهترين زيارات است از جهت متن و سـند و بايـد كه در جميع روضات مقـدّسه بر اين مواظبت نمايند و كيفيّت آن چنان است كه به سندهاى معتبر روايت شده از جابر از امام محمد باقر عليه السلام كه امام زين العابدين عليه السلام به زيارت اميرالمؤمنين عليه السلام آمد و نزد قبر آن حضرت ايستاد و گريست و گفت:

اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يااَمينَ اللّهِ فى اَرْضِهِ، وَ حُجَّتَهُ عَلى عِبادِهِ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يا اَميرَالْمُؤْمِنينَ، اَشْهَدُ اَنَّكَ جاهَدْتَ فِى اللّهِ حَقَّ جِهادِهِ، وَ عَمِلْتَ بِكِتابِهِ، وَ اتَّبَعْتَ سُنَنَ نَبِيِّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ، حَتّى دَعاكَ اللّهُ اِلى جِوارِهِ، فَقَبَضَكَ اِلَيْهِ بِاخْتِيارِهِ، وَ اَ لْزَمَ اَعْدائَكَ الْحُجَّةَ مَعَ مالَكَ مِنَ الْحُجَجِ الْبالِغَةِ عَلى جَميعِ خَلْقِهِ، اَللّهُمَّ فَاجْعَلْ نَفْسى مُطْمَئِنَّةً بِقَدَرِكَ راضِيَةً بِقَضآئِكَ، مُولَعَةً بِذِكْرِكَ وَ دُعآئِكَ، مُحِبَّةً لِصَفْوَةِ اَوْلِيآئِكَ، مَحْبُوبَةً فى اَرْضِكَ وَ سَمآئِكَ، صابِرَةً عَلى نُزُولِ بَلائِكَ، شاكِرَةً لِفَواضِلِ نَعْمآئِكَ، ذاكِرَةً لِسَوابِغِ آلائِكَ، مُشْتاقَةً اِلى فَرْحَةِ لِقآئِكَ، مُتَزَوِّدَةً التَّقْوى لِيَوْمِ جَزآئِكَ، مُسْتَنَّةً بِسُنَنِ اَوْلِيآئِكَ، مُفارِقَةً لِأَخْلاقِ اَعْدائِكَ، مَشْغُولَةً عَنِ الدُّنْيا بِحَمْدِكَ وَ ثَنآئِكَ، پس پهلوى روى مبارك خود را برقبر گذاشت و گفت: اَللّهُمَّ اِنَّ قُلُوبَ الْمُخْبِتينَ اِلَيْكَ والِهَةٌ، وَ سُبُلَ الرّاغِبينَ اِلَيْكَ شارِعَةٌ، وَ اَعْلامَ الْقاصِدينَ اِلَيْكَ واضِحَةٌ، وَ اَفْئِدَةَ الْعارِفينَ مِنْكَ فازِعَةٌ، وَ اَصْواتَ الدّاعينَ اِلَيْكَ صاعِدَةٌ، وَ اَبْوابَ الْاِجابَةِ لَهُمْ مُفَتَّحَةٌ، وَ دَعْوَةَ مَنْ ناجاكَ مُسْتَجابَةٌ، وَ تَوْبَةَ مَنْ اَنابَ اِلَيْكَ مَقْبُولَةٌ، وَ عَبْرَةَ مَنْ بَكى

مِنْ خَوْفِکَ مَرْحُومَهٌ، وَ الْإِغاثَهَ لِمَنِ اسْتَغاثَ بِکَ مَوْجُودَهٌ، وَ الْإِعانَهَ لِمَنِ اسْتَعانَ بِکَ مَبْذُولَهٌ، وَ عِداتِکَ لِعِبادِکَ مُنْجَزَهٌ، وَ زَلَلَ مَنِ اسْتَقالَکَ مُقالَهٌ، وَ اَعْمالَ الْعامِلِینَ لَدَیْکَ مَحْفُوظَهٌ، وَ اَرْزاقَکَ اِلَی الْخَلائِقِ مِنْ لَدُنْکَ نازِلَهٌ، وَ عَوآئِدَ الْمَزِیدِ اِلَیْهِمْ واصِلَهٌ، وَ ذُنُوبَ الْمُسْتَغْفِرِینَ مَغْفُورَهٌ، وَ حَوآئِجَ خَلْقِکَ عِنْدَکَ مَقْضِیَّهٌ، وَ جَوآئِزَ السَّآئِلِینَ عِنْدَکَ مُوَفَّرَهٌ، وَ عَوآئِدَ الْمَزِیدِ مُتَواتِرَهٌ، وَ مَوآئِدَ الْمُسْتَطْعِمِینَ مُعَدَّهٌ، وَ مَناهِلَ الظِّمآءِ مُتْرَعَهٌ، اَللّهُمَّ فَاسْتَجِبْ دُعآئی وَ اقْبَلْ ثَنآئی وَ اجْمَعْ بَیْنی وَ بَیْنَ اَوْلِیآئی بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ عَلِیٍّ وَ فاطِمَهَ، وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ، اِنَّکَ وَلِیُّ نَعْمآئی وَ مُنْتَهی مُنایَ، وَ غایَهُ رَجائی فی مُنْقَلَبی وَ مَثْوایَ

زیارت جامعه کبیره

اَلسَّلامُ عَلَیْکُمْ یا اَهْلَ بَیْتِ النُّبُوَّهِ، وَمَوْضِعَ الرِّسالَهِ، وَ مُخْتَلَفَ الْمَلائِکَهِ، وَ مَهْبِطَ الْوَحْیِ وَ مَعْدِنَ الرَّحْمَهِ، وَ خُزّانَ الْعِلْمِ، وَ مُنْتَهَی الْحِلْمِ، وَ اُصُولَ الْکَرَمِ، وَ قادَهَ الْاُمَمِ، وَ اَوْلِیآءَ النِّعَمِ، وَ عَناصِرَ الْاَبْرارِ، وَ دَعآئِمَ الْاَخْیارِ، وَ ساسَهَ الْعِبادِ، وَ اَرْکانَ الْبِلادِ، وَ اَبْوابَ الْاِیمانِ، وَ اُمَنآءَ الرَّحْمنِ، وَ سُلالَهَ النَّبِیّینَ، وَ صَفْوَهَالْمُرْسَلِینَ، وَ عِتْرَهَ خِیَرَهِ رَبِّ الْعالَمِینَ، وَ رَحْمَهُ اللّهِ وَ بَرَکاتُهُ، اَلسَّلامُ عَلی اَئِمَّهِ الْهُدی وَ مَصابِیحِ الدُّجی وَ اَعْلامِ التُّقی وَ ذَوِی النُّهی وَ اُولِی الْحِجی وَ کَهْفِ الْوَری وَ وَرَثَهِ الْاَنْبِیآءِ، وَ الْمَثَلِ الْاَعْلی وَ الدَّعْوَهِ الْحُسْنی وَ حُجَجِ اللّهِ عَلی اَهْلِ الدُّنْیا وَ الْآخِرَهِ وَ الْاُولی وَ رَحْمَهُ اللّهِ وَ بَرَکاتُهُ، اَلسَّلامُ عَلی مَحآلِّ مَعْرِفَهِ اللّهِ، وَ مَساکِنِ بَرَکَهِ اللّهِ، وَ مَعادِنِ حِکْمَهِ اللّهِ، وَ حَفَظَهِ سِرِّ اللّهِ، وَ حَمَلَهِ کِتابِ اللّهِ، وَ اَوْصِیآءِ نَبِیِّ اللّهِ، وَ ذُرِّیَّهِ رَسُولِ اللّهِ صَلَّی اللّهُ عَلَیْهِ وَ

آلِهِ وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَكاتُهُ، اَلسَّلامُ عَلَى الدُّعاهِ اِلَى اللّهِ وَ الْأَدِلاَّءِ عَلى مَرْضاتِ اللّهِ، وَ الْمُسْتَقِرّينَ فى اَمْرِ اللَّهِ، وَ التّآمّينَ فى مَحَبَّهِ اللَّهِ، وَ الْمُخْلِصينَ فى تَوْحيدِ اللَّهِ، وَ الْمُظْهِرينَ لِاَمْرِ اللَّهِ وَ نَهْيِهِ، وَ عِبادِهِ الْمُكْرَمينَ، الَّذينَ لا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَ هُمْ بِاَمْرِهِ يَعْمَلُونَ، وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَكاتُهُ، اَلسَّلامُ عَلَى الْأَئِمَّهِ الدُّعاهِ وَ الْقادَهِ الْهُداهِ، وَ السَّادَهِ الْوُلاهِ، وَ الذَّادَهِ الْحُماهِ، وَ اَهْلِ الذِّكْرِ وَ اُولِى الْأَمْرِ، وَ بَقِيَّهِ اللَّهِ وَ خِيَرَتِهِ، وَ حِزْبِهِ وَ عَيْبَهِ عِلْمِهِ، وَ حُجَّتِهِ وَ صِراطِهِ وَ نُورِهِ وَ بُرْهانِهِ وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَكاتُهُ اَشْهَدُ اَنْ لا اِلَهَ اِلَّا اللَّهُ، وَ حْدَهُ لا شَريكَ لَهُ كَما شَهِدَ اللَّهُ لِنَفْسِهِ، وَ شَهِدَتْ لَهُ مَلائِكَتُهُ، وَ اُولُوا الْعِلْمِ مِنْ خَلْقِهِ، لا اِلَهَ اِلاَّ هُوَ الْعَزيزُ الْحَكيمُ وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ الْمُنْتَجَبُ وَ رَسُولُهُ الْمُرْتَضى اَرْسَلَهُ بِالْهُدى وَ دينِ الْحَقِّ، لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ، وَ اَشْهَدُ اَنَّكُمُ الْأَئِمَّهُ الرَّاشِدُونَ الْمَهْدِيُّونَ، الْمَعْصُومُونَ الْمُكَرَّمُونَ، الْمُقَرَّبُونَ الْمُتَّقُونَ الصَّادِقُونَ الْمُصْطَفَوْنَ الْمُطيعُونَ لِلَّهِ، الْقَوّامُونَ بِاَمْرِهِ، الْعامِلُونَ بِاِرادَتِهِ، الْفآئِزُونَ بِكَرامَتِهِ، اِصْطَفاكُمْ بِعِلْمِهِ، وَ ارْتَضاكُمْ لِغَيْبِهِ، وَ اخْتارَكُمْ لِسِرِّهِ، وَ اجْتَبيكُمْ بِقُدْرَتِهِ، وَ اَعَزَّكُمْ بِهُداهُ، وَ خَصَّكُمْ بِبُرْهانِهِ، وَ انْتَجَبَكُمْ لِنُورِهِ، وَ اَيَّدَكُمْ بِرُوحِهِ، وَ رَضِيَكُمْ خُلَفآءَ فى اَرْضِهِ، وَ حُجَجاً عَلى بَرِيَّتِهِ، وَ اَنْصاراً لِدينِهِ، وَ حَفَظَهً لِسِرِّهِ، وَ خَزَنَهً لِعِلْمِهِ، وَ مُسْتَوْدَعاً لِحِكْمَتِهِ، وَ تَراجِمَهً لِوَحْيِهِ، وَ اَرْكاناً لِتَوْحيدِهِ، وَ شُهَدآءَ عَلى خَلْقِهِ، وَ اَعْلاماً لِعِبادِهِ، وَ مَناراً فى بِلادِهِ، وَ اَدِلاَّءَ عَلى صِراطِهِ، عَصَمَكُمُ اللَّهُ مِنَ الزَّلَلِ، وَ آمَنَكُمْ مِنَ الْفِتَنِ، وَ طَهَّرَكُمْ مِنَ الدَّنَسِ، وَ اَذْهَبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ، وَ طَهَّرَكُمْ تَطْهيراً، فَعَظَّمْتُمْ جَلالَهُ، وَ اَكْبَرْتُمْ

شَأْنَهُ، وَ مَجَّدْتُمْ كَرَمَهُ، وَ اَدَمْتُمْ ذِكْرَهُ، وَ وَكَّدْتُمْ ميثاقَهُ، وَ اَحْكَمْتُمْ عَقْدَ طاعَتِهِ، وَ نَصَحْتُمْ لَهُ فِى السِّرِّ وَ الْعَلانِيَهِ، وَ دَعَوْتُمْ اِلى سَبيلِهِ بِالْحِكْمَهِ وَ الْمَوْعِظَهِ الْحَسَنَهِ، وَ بَذَلْتُمْ اَنْفُسَكُمْ فى مَرْضاتِهِ، وَ صَبَرْتُمْ عَلى ما اَصابَكُمْ فى جَنْبِهِ، وَ اَقَمْتُمُ الصَّلوهَ، وَ آتَيْتُمُ الزَّكاهَ، وَ اَمَرْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهَيْتُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَ جاهَدْتُمْ فِى اللَّهِ حَقَّ جِهادِهِ، حَتّى اَعْلَنْتُمْ دَعْوَتَهُ، وَ بَيَّنْتُمْ فَرآئِضَهُ، وَ اَقَمْتُمْ حُدُودَهُ وَ نَشَرْتُمْ شَرايِعَ اَحْكامِهِ، وَ سَنَنْتُمْ سُنَّتَهُ، وَ صِرْتُمْ فى ذلِكَ مِنْهُ اِلَى الرِّضا، وَ سَلَّمْتُمْ لَهُ الْقَضآءَ، وَ صَدَّقْتُمْ مِنْ رُسُلِهِ مَنْ مَضى فَالرَّاغِبُ عَنْكُمْ مارِقٌ، وَ اللّازِمُ لَكُمْ لاحِقٌ، وَ الْمُقَصِّرُ فى حَقِّكُمْ زاهِقٌ، وَ الْحَقُ مَعَكُمْ، وَ فيكُمْ وَ مِنْكُمْ وَ اِلَيْكُمْ، وَ اَنْتُمْ اَهْلُهُ وَ مَعْدِنُهُ، وَ ميراثُ النُّبُوَّهِ عِنْدَكُمْ، وَ اِيابُ الْخَلْقِ اِلَيْكُمْ، وَ حِسابُهُمْ عَلَيْكُمْ، وَ فَصْلُ الْخِطابِ عِنْدَكُمْ، وَ آياتُ اللَّهِ لَدَيْكُمْ، وَ عَزآئِمُهُ فيكُمْ، وَ نُورُهُ وَ بُرْهانُهُ عِنْدَكُمْ، وَ اَمْرُهُ اِلَيْكُمْ، مَنْ والاكُمْ فَقَدْ والَى اللَّهَ، وَ مَنْ عاداكُمْ فَقَدْ عادَ اللَّهَ وَ مَنْ اَحَبَّكُمْ فَقَدْاَحَبَ اللَّهَ، وَ مَنْ اَبْغَضَكُمْ فَقَدْ اَبْغَضَ اللَّهَ وَ مَنِ اعْتَصَمَ بِكُمْ فَقَدِ اعْتَصَمَ بِاللَّهِ، اَنْتُمُ [السَّبيلُ الْأَعْظَمُ و] الصِّراطُ الْأَقْوَمُ وَ شُهَدآءُ دارِالْفَنآءِ، وَ شُفَعآءُ دارِ الْبَقآءِ، وَ الرَّحْمَهُ الْمَوْصُولَهُ وَ الْأيَهُ المَخْزُونَهُ، وَ الْأَمانَهُ الْمُحْفُوظَهُ، وَ الْبابُ الْمُبْتَلى بِهِ النَّاسُ، مَنْ اَتيكُمْ نَجى وَ مَنْ لَمْ يَاْتِكُمْ هَلَكَ، اِلَى اللَّهِ تَدْعُونَ، وَ عَلَيْهِ تَدُلُّونَ، وَ بِهِ تُؤْمِنُونَ، وَ لَهُ تُسَلِّمُونَ، وَ بِاَمْرِهِ تَعْمَلُونَ، وَ اِلى سَبيلِهِ تُرْشِدُونَ، وَ بِقَوْلِهِ تَحْكُمُونَ، سَعَدَ مَنْ والاكُمْ، وَ هَلَكَ مَنْ عاداكُمْ، وَ خابَ مَنْ جَحَدَكُمْ، وَ ضَلَّ مَنْ فارَقَكُمْ، وَ فازَ مَنْ تَمَسَّكَ

بِكُمْ، وَ اَمِنَ مَنْ لَجَاَ اِلَيْكُمْ، وَ سَلِمَ مَنْ صَدَّقَكُمْ، وَ هُدِىَ مَنِ اعْتَصَمَ بِكُمْ مَنِ اتَّبَعَكُمْ فَالْجَنَّةُ مَاْويهُ، وَ مَنْ خالَفَكُمْ فَالنَّارُ مَثْويهُ، وَ مَنْ جَحَدَكُمْ كافِرٌ، وَ مَنْ حارَبَكُمْ مُشْرِكٌ، وَ مَنْ رَدَّ عَلَيْكُمْ فى اَسْفَلِ دَرَكٍ مِنَ الْجَحيمِ، اَشْهَدُ اَنَّ هذا سابِقٌ لَكُمْ فيما مَضى وَ جارٍ لَكُمْ فيما بَقِىَ، وَ اَنَّ اَرْواحَكُمْ وَ نُورَكُمْ وَ طينَتَكُمْ واحِدَةٌ، طابَتْ وَ طَهُرَتْ بَعْضُها مِنْ بَعْضٍ، خَلَقَكُمُ اللَّهُ اَنْواراً، فَجَعَلَكُمْ بِعَرْشِهِ مُحْدِقينَ، حَتّى مَنَّ عَلَيْنا بِكُمْ، فَجَعَلَكُمْ فى بُيُوتٍ اَذِنَ اللَّهُ اَنْ تُرْفَعَ، وَ يُذْكَرَ فيهَا اسْمُهُ، وَ جَعَلَ صَلَواتَنا عَلَيْكُمْ وَ ما خَصَّنا بِهِ مِنْ وِلايَتِكُمْ، طيباً لِخَلْقِنا، وَ طَهارَةً لِأَنْفُسِنا، وَ تَزْكِيَةً لَنا، وَ كَفَّارَةً لِذُنُوبِنا فَكُنَّا عِنْدَهُ مُسَلِّمينَ بِفَضْلِكُمْ، وَ مَعْرُوفينَ بِتَصْديقِنا اِيَّاكُمْ، فَبَلَغَ اللَّهُ بِكُمْ اَشْرَفَ مَحَلِّ الْمُكَرَّمينَ، وَ اَعْلى مَنازِلِ الْمُقَرَّبينَ، وَ اَرْفَعَ دَرَجاتِ الْمُرْسَلينَ، حَيْثُ لا يَلْحَقُهُ لاحِقٌ، وَ لا يَفُوقُهُ فآئِقٌ، وَ لا يَسْبِقُهُ سابِقٌ، وَ لا يَطْمَعُ فى اِدْراكِهِ طامِعٌ، حَتّى لا يَبْقى مَلَكٌ مُقَرَّبٌ، وَ لا نَبِىٌّ مُرْسَلٌ، وَ لا صِدّيقٌ وَ لا شَهيدٌ، وَ لا عالِمٌ وَ لا جاهِلٌ، وَ لا دَنِىٌّ وَ لا فاضِلٌ، وَ لا مُؤْمِنٌ صالِحٌ وَ لا فاجِرٌ طالِحٌ، وَ لاجَبَّارٌ عَنيدٌ وَ لا شَيْطانٌ مَريدٌ، وَ لا خَلْقٌ فيما بَيْنَ ذلِكَ شَهيدٌ، اِلَّا عَرَّفَهُمْ جَلالَةَ اَمْرِكُمْ، وَ عِظَمَ خَطَرِكُمْ، وَ كِبَرَ شَاْنِكُمْ، وَ تَمامَ نُورِكُمْ، وَ صِدْقَ مَقاعِدِكُمْ، وَ ثَباتَ مَقامِكُمْ، وَ شَرَفَ مَحَلِّكُمْ وَ مَنْزِلَتِكُمْ عِنْدَهُ، وَ كَرامَتَكُمْ عَلَيْهِ، وَ خاصَّتَكُمْ لَدَيْهِ، وَ قُرْبَ مَنْزِلَتِكُمْ مِنْهُ، بِاَبى اَنْتُمْ وَ اُمّى وَ اَهْلى وَ مالى وَ اُسْرَتى اُشْهِدُ اللَّهَ وَ اُشْهِدُكُمْ، اَنّى مُؤْمِنٌ بِكُمْ وَ بِما آمَنْتُمْ

بِهِ، كافِرٌ بَعَدُوِّكُمْ وَ بِما كَفَرْتُمْ بِهِ، مُسْتَبْصِرٌ بِشَأْنِكَمْ وَ بِضَلالَهِ مَنْ خالَفَكَمْ، مُوالٍ لَكَمْ وَ لِأَوْلِيآئِكَمْ، مُبْغِضٌ لِأَعْدآئِكَمْ وَ مُعادٍ لَهُمْ، سِلْمٌ لِمَنْ سالَمَكُمْ، وَ حَرْبٌ لِمَنْ حارَبَكُمْ، مُحَقِّقٌ لِما حَقَّقْتُمْ، مُبْطِلٌ لِما اَبْطَلْتُمْ، مُطيعٌ لَكُمْ عارِفٌ بِحَقِّكُمْ، مُقِرٌّ بِفَضْلِكُمْ، مُحْتَمِلٌ لِعِلْمِكُمْ، مُحْتَجِبٌ بِذِمَّتِكُمْ، مُعْتَرِفٌ بِكُمْ، مُؤْمِنٌ بِاِيابِكُمْ، مُصَدِّقٌ بِرَجْعَتِكُمْ، مُنْتَظِرٌ لِاَمْرِكُمْ، مُرْتَقِبٌ لِدَوْلَتِكُمْ آخِذٌبِقَوْلِكُمْ، عامِلٌ بِاَمْرِكُمْ، مُسْتَجيرٌ بِكُمْ، زآئِرٌ لَكُمْ لائِذٌ عآئِذٌ بِقُبُورِكُمْ، مُسْتَشْفِعٌ اِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ بِكُمْ، وَ مُتَقَرِّبٌ بِكُمْ اِلَيْهِ، وَ مُقَدِّمُكُمْ اَمامَ طَلِبَتى وَ حَوآئِجى وَ اِرادَتى فى كُلِّ اَحْوالى وَ اُمُورى مُؤْمِنٌ بِسِرِّكُمْ وَ عَلانِيَتِكُمْ، وَ شاهِدِكُمْ وَ غآئِبِكُمْ، وَ اَوَّلِكُمْ وَ آخِرِكُمْ، وَ مُفَوِّضٌ فى ذلِكَ كُلِّهِ اِلَيْكُمْ وَ مُسَلِّمٌ فيهِ مَعَكُمْ، وَ قَلْبى لَكُمْ مُسَلِّمٌ، وَ رَاْيى لَكُمْ تَبَعٌ، وَ نُصْرَتى لَكُمْ مُعَدَّهٌ، حَتّى يُحْيِيَ اللَّهُ تَعالى دينَهُ بِكُمْ، وَ يَرُدَّكُمْ فى اَيَّامِهِ، وَ يُظْهِرَكُمْ لِعَدْلِهِ، وَ يُمَكِّنَكُمْ فى اَرْضِهِ فَمَعَكُمْ مَعَكُمْ لا مَعَ غَيْرِكُمْ، آمَنْتُ بِكُمْ، وَ تَوَلَّيْتُ آخِرَكُمْ بِما تَوَلَّيْتُ بِهِ اَوَّلَكُمْ، وَ بَرِئْتُ اِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ مِنْ اَعْدآئِكُمْ وَ مِنَ الْجِبْتِ وَ الطَّاغُوتِ، وَ الشَّياطينِ وَ حِزْبِهِمُ الظَّالِمينَ لَكُمْ وَ الْجاحِدينَ لِحَقِّكُمْ، وَ الْمارِقينَ مِنْ وِلايَتِكُمْ، وَ الْغاصِبينَ لِاِرْثِكُمْ، وَ الشَّآكّينَ فيكُمْ، وَ الْمُنْحَرِفينَ عَنْكُمْ، وَ مِنْ كُلِ وَ ليجَهٍ دُونَكُمْ، وَ كُلِّ مُطاعٍ سِواكُمْ، وَ مِنَ الْأَئِمَّهِ الَّذينَ يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ، فَثَبَّتَنِيَ اللَّهُ اَبَداً ما حَييتُ عَلى مُوالاتِكُمْ وَ مَحَبَّتِكُمْ وَ دينِكُمْ، وَ وَفَّقَنى لِطاعَتِكُمْ، وَ رَزَقَنى شَفاعَتَكُمْ، وَ جَعَلَنى مِنْ خِيارِ مَواليكُمْ، التَّابِعينَ لِما دَعَوْتُمْ اِلَيْهِ، وَ جَعَلَنى مِمَّنْ يَقْتَصُّ آثارَكُمْ، وَ يَسْلُكُ سَبيلَكُمْ، وَ يَهْتَدى بِهُديكُمْ، وَ يُحْشَرُ فى زُمْرَتِكُمْ، وَ يَكِرُّ فى رَجْعَتِكُمْ، وَ يُمَلَّكُ فى دَوْلَتِكُمْ وَ يُشَرَّفُ فى

عافِيَتِكَمْ، وَ يُمَكَّنُ فى اَيّامِكَمْ، وَ تَقِرُّ عَيْنُهُ غَداً بِرُؤْيَتِكَمْ، بِاَبى اَنْتُمْ وَ اُمّى وَ نَفْسى وَ اَهْلى وَ مالى مَنْ اَرادَ اللّهَ بَدَءَ بِكَمْ، وَ مَنْ وَ حَّدَهُ قَبِلَ عَنْكُمْ، وَ مَنْ قَصَدَهُ تَوَجَّهَ بِكُمْ، مَوالِيَّ لآ اُحْصى ثَنآئَكُمْ، وَ لا اَبْلُغُ مِنَ الْمَدْحِ كُنْهَكُمْ وَ مِنَ الْوَصْفِ قَدْرَكُمْ، وَ اَنْتُمْ نُورُ الْأَخْيارِ، وَ هُداةُ الْأَبْرارِ وَ حُجَجُ الْجَبّارِ، بِكُمْ فَتَحَ اللّهُ وَ بِكُمْ يَخْتِمُ، وَ بِكُمْ يُنَزِّلُ الْغَيْثَ، وَ بِكُمْ يُمْسِكُ السَّمآءَ اَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ اِلاَّ بِاِذْنِهِ وَ بِكُمْ يُنَفِّسُ الْهَمَّ، وَ يَكْشِفُ الضُّرَّ، وَ عِنْدَكُمْ ما نَزَلَتْ بِهِ رُسُلُهُ، وَ هَبَطَتْ بِهِ مَلائِكَتُهُ، وَ اِلى جَدِّكُمْ. و اگر زيارت اميرالمؤمنين عليه السلام باشد بجاى: وَ اِلى جَدِّكُمْ بگو: وَ اِلى اَخيكَ بُعِثَ الرُّوحُ الْأَمينُ، آتاكُمُ اللّهُ ما لَمْ يُؤْتِ اَحَداً مِنَ الْعالَمينَ طَأْطَاَ كُلُّ شَريفٍ لِشَرَفِكُمْ، وَ بَخَعَ كُلُّ مُتَكَبِّرٍ لِطاعَتِكُمْ وَ خَضَعَ كُلُ جَبّارٍ لِفَضْلِكُمْ، وَ ذَلَّ كُلُّشَيْءٍ لَكُمْ، وَ اَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِكُمْ، وَ فازَ الْفآئِزُونَ بِوِلايَتِكُمْ، بِكُمْ يُسْلَكُ اِلَى الرِّضْوانِ، وَ عَلى مَنْ جَحَدَ وِلايَتَكُمْ غَضَبُ الرَّحْمنِ بِاَبى اَنْتُمْ وَ اُمّى وَ نَفْسى وَ اَهْلى وَ مالى ذِكْرُكُمْ فِى الذّاكِرينَ، وَ اَسْمآؤُكُمْ فِى الْأَسْمآءِ، وَ اَجْسادُكُمْ فِى الْأَجْسادِ وَ اَرْواحُكُمْ فِى الْأَرْواحِ، وَ اَنْفُسُكُمْ فِى النُّفُوسِ، وَ آثارُكُمْ فِى الْآثارِ، وَ قُبُورُكُمْ فِى الْقُبُورِ، فَما اَحْلى اَسْمآئَكُمْ وَ اَكْرَمَ اَنْفُسَكُمْ، وَ اَعْظَمَ شَأْنَكُمْ، وَ اَجَلَّ خَطَرَكُمْ، وَ اَوْفى عَهْدَكُمْ، وَ اَصْدَقَ وَعْدَكُمْ، كَلامُكُمْ نُورٌ، وَ اَمْرُكُمْ رُشْدٌ، وَ وَصِيَّتُكُمُ التَّقْوى وَ فِعْلُكُمُ الْخَيْرُ، وَ عادَتُكُمُ الْإِحْسانُ، وَ سَجِيَّتُكُمُ الْكَرَمُ، وَ شَأْنُكُمُ الْحَقُّ وَ الصِّدْقُ وَ الرِّفْقُ، وَ قَوْلُكُمْ حُكْمٌ وَ حَتْمٌ، وَ رَأْيُكُمْ عِلْمٌ وَ حِلْمٌ

وَ حَزْمٌ، اِنْ ذُكِرَ الْخَيْرُ كُنْتُمْ اَوَّلَهُ وَ اَصْلَهُ وَ فَرْعَهُ، وَ مَعْدِنَهُ وَ مَاْوِيهُ وَ مُنْتَهاهُ، بِاَبى اَنْتُمْ وَ اُمّى وَ نَفْسى كَيْفَ اَصِفُ حُسْنَ ثَنآئِكُمْ، وَ اُحْصى جَميلَ بَلائِكُمْ، وَ بِكُمْ اَخْرَجَنَا اللّٰهُ مِنَ الذُّلِّ، وَ فَرَّجَ عَنَّا غَمَراتِ الْكُرُوبِ، وَ اَنْقَذَنا مِنْ شَفا جُرُفِ الْهَلَكاتِ وَ مِنَ النّارِ، بِاَبى اَنْتُمْ وَ اُمّى وَ نَفْسى بِمُوالاتِكُمْ عَلَّمَنَا اللّٰهُ مَعالِمَ دِينِنا، وَ اَصْلَحَ ماكانَ فَسَدَ مِنْ دُنْيانا، وَ بِمُوالاتِكُمْ تَمَّتِ الْكَلِمَهُ، وَ عَظُمَتِ النِّعْمَهُ، وَ ائْتَلَفَتِ الْفُرْقَهُ، وَ بِمُوالاتِكُمْ تُقْبَلُ الطَّاعَهُ الْمُفْتَرَضَهُ، وَ لَكُمُ الْمَوَدَّهُ الْواجِبَهُ، وَ الدَّرَجاتُ الرَّفيعَهُ، وَ الْمَقامُ الْمَحْمُودُ، وَ الْمَكانُ الْمَعْلُومُ عِنْدَ اللّٰهِ عَزَّوَجَلَّ، وَ الْجاهُ الْعَظيمُ، وَ الشَّاْنُ الْكَبيرُ، وَ الشَّفاعَهُ الْمَقْبُولَهُ، رَبَّنا آمَنَّا بِما اَنْزَلْتَ وَ اتَّبَعْنَا الرَّسُولَ، فَاكْتُبْنا مَعَ الشَّاهِدينَ، رَبَّنا لا تُزِغْ قُلُوبَنا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنا وَ هَبْ لَنا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَهً، اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ، سُبْحانَ رَبِّنا اِنْ كانَ وَ عْدُ رَبِّنا لَمَفْعُولاً، يا وَ لِيَّ اللّٰهِ اِنَّ بَيْنى وَ بيْنَ اللّٰهِ عَزَّ وَ جَلَّ ذُنُوباً لا يَاْتى عَلَيْها اِلاَّ رِضاكُمْ، فَبِحَقِّ مَنِ ائْتَمَنَكُمْ على سِرِّهِ، وَ اسْتَرْعاكُمْ اَمْرَ خَلْقِهِ، وَ قَرَنَ طاعَتَكُمْ بِطاعَتِهِ، لَمَّا اسْتَوْهَبْتُمْ ذُنُوبى وَ كُنْتُمْ شُفَعآئى فَاِنّى لَكُمْ مُطيعٌ، مَنْ اَطاعَكُمْ فَقَدْ اَطاعَ اللّٰهَ، وَ مَنْ عَصاكُمْ فَقَدْ عَصَى اللّٰهَ، وَ مَنْ اَحَبَّكُمْ فَقَدْ اَحَبَّ اللّٰهَ، وَ مَنْ اَبْغَضَكُمْ فَقَدْ اَبْغَضَ اللّٰهَ، اَللّٰهُمَّ اِنّى لَوْ وَ جَدْتُ شُفَعآءَ اَقْرَبَ اِلَيْكَ مِنْ مُحَمَّدٍ وَ اَهْلِ بَيْتِهِ الْاَخْيارِ، الْاَئِمَّهِ الْاَبْرارِ، لَجَعَلْتُهُمْ شُفَعآئى فَبِحَقِّهِمُ الَّذى اَوْجَبْتَ لَهُمْ عَلَيْكَ، اَسْئَلُكَ اَنْ تُدْخِلَنى فى جُمْلَهِ الْعارِفينَ بِهِمْ وَ بِحَقِّهِمْ، وَ فى زُمْرَهِ الْمَرْحُومينَ بِشَفاعَتِهِمْ، اِنَّكَ اَرْحَمُ الرَّاحِمينَ، وَ صَلَّى اللّٰهُ عَلى مُحَمَّدٍ وَ

آلِهِ الطَّاهِرینَ، وَ سَلَّمَ تَسْلیماً کَثیراً، وَ حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَکیلُ.

دعای توسل

اَللّهُمَّ اِنّی اَسْئَلُکَ وَ اَتَوَجَّهُ اِلَیْکَ بِنَبِیِّکَ نَبِیِّ الرَّحْمَهِ مُحَمَّدٍ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ، یـا اَبَاالْقـاسِمِ یـا رَسُولَ اللَّهِ، یـا اِمامَ الرَّحْمَهِ، یا سَیِّدَنا وَ مَوْلینا، اِنَّا تَوَجَّهْنا وَ اسْتَشْفَعْنا وَ تَوَسَّلْنا بِکَ اِلَی اللَّهِ، وَ قَدَّمْناکَ بَیْنَ یَدَیْ حاجاتِنا، یا وَ جیهاً عِنْدَ اللَّهِ، اِشْفَعْ لَنا عِنْدَ اللَّهِ، یا اَبَا الْحَسَنِ یا اَمیرَ الْمُؤْمِنینَ، یا عَلِیَّ بْنَ اَبیطالِبٍ، یا حُجَّهَ اللَّهِ عَلی خَلْقِهِ، یا سَیِّدَنا وَ مَوْلینا، اِنَّا تَوَجَّهْنا وَ اسْتَشْفَعْنا وَ تَوَسَّلْنا بِکَ اِلَی اللَّهِ، وَ قَدَّمْناکَ بَیْنَ یَدَیْ حاجاتِنا، یا وَ جیهاً عِنْدَ اللَّهِ، اِشْفَعْ لَنا عِنْدَ اللَّهِ، یا فاطِمَهَ الزَّهْرآءُ یا بِنْتَ مُحَمَّدٍ، یا قُرَّهَ عَیْنِ الرَّسُولِ، یا سَیِّدَتَنا وَ مَوْلاتَنا، اِنَّا تَوَجَّهْنا وَ اسْتَشْفَعْنا. وَ تَوَسَّلْنا بِکِ اِلَی اللَّهِ، وَ قَدَّمْناکِ بَیْنَ یَدَیْ حاجاتِنا، یا وَ جیهَهً عِنْدَ اللَّهِ، اِشْفَعی لَنا عِنْدَ اللَّهِ، یا اَبا مُحَمَّدٍ یا حَسَنَ بْنَ عَلِیٍّ، اَیُّهَا الْمُجْتَبی یَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ، یا حُجَّهَ اللَّهِ عَلی خَلْقِهِ، یا سَیِّدَنا وَ مَوْلینا اِنَّا تَوَجَّهْنا وَ اسْتَشْفَعْنا وَ تَوَسَّلْنا بِکَ اِلَی اللَّهِ، وَ قَدَّمْناکَ بَیْنَ یَدَیْ حاجاتِنا، یا وَ جیهاً عِنْدَ اللَّهِ، اِشْفَعْ لَنا عِنْدَ اللَّهِ، یا اَبا عَبْدِاللَّهِ یا حُسَیْنَ بْنَ عَلِیٍّ، اَیُّهَا الشَّهیدُ یَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ، یا حُجَّهَ اللَّهِ عَلی خَلْقِهِ، یا سَیِّدَنا وَ مَوْلینا، اِنَّا تَوَجَّهْنا وَ اسْتَشْفَعْنا وَ تَوَسَّلْنا بِکَ اِلَی اللَّهِ، وَ قَدَّمْناکَ بَیْنَ یَدَیْ حاجاتِنا، یا وَ جیهاً عِنْدَ اللَّهِ، اِشْفَعْ لَنا عِنْدَ اللَّهِ، یا اَبَا الْحَسَنِ یا عَلِیَّ بْنَ الْحُسَیْنِ، یا زَیْنَ الْعابِدینَ یَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ، یا حُجَّهَ اللَّهِ عَلی خَلْقِهِ، یا سَیِّدَنا وَ مَوْلینا، اِنَّا

تَوَجَّهْنا وَ اسْتَشْفَعْنا وَ تَوَسَّلْنا بِکَ اِلَی اللّهِ، وَ قَدَّمْناکَ بَیْنَ یَدَیْ حاجاتِنا، یا وَ جیهاً عِنْدَ اللّهِ، اِشْفَعْ لَنا عِنْدَ اللّهِ، یا اَبا جَعْفَرٍ یا مُحَمَّدَ بْنَ عَلِیٍّ، اَیُّهَا الْباقِرُ یَا بْنَ رَسُولِ اللّهِ، یا حُجَّةَ اللّهِ عَلی خَلْقِهِ، یا سَیِّدَنا وَ مَوْلینا، اِنَّا تَوَجَّهْنا وَ اسْتَشْفَعْنا وَ تَوَسَّلْنا بِکَ اِلَی اللّهِ، وَ قَدَّمْناکَ بَیْنَ یَدَیْ حاجاتِنا، یا وَ جیهاً عِنْدَ اللّهِ، اِشْفَعْ لَنا عِنْدَ اللّهِ، یا اَبا عَبْدِ اللّهِ یا جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ، اَیُّهَا الصَّادِقُ یَا بْنَ رَسُولِ اللّهِ، یا حُجَّةَ اللّهِ عَلی خَلْقِهِ، یا سَیِّدَنا وَ مَوْلینا، اِنَّا تَوَجَّهْنا وَ اسْتَشْفَعْنا وَ تَوَسَّلْنا بِکَ اِلَی اللّهِ، وَ قَدَّمْناکَ بَیْنَ یَدَیْ حاجاتِنا، یا وَ جیهاً عِنْدَ اللّهِ، اِشْفَعْ لَنا عِنْدَ اللّهِ، یا اَبَا الْحَسَنِ یا مُوسَی بْنَ جَعْفَرٍ، اَیُّهَا الْکاظِمُ یَا بْنَ رَسُولِ اللّهِ، یا حُجَّةَ اللّهِ عَلی خَلْقِهِ، یا سَیِّدَنا وَ مَوْلینا، اِنَّا تَوَجَّهْنا وَ اسْتَشْفَعْنا وَ تَوَسَّلْنا بِکَ اِلَی اللّهِ، وَ قَدَّمْناکَ بَیْنَ یَدَیْ حاجاتِنا، یا وَ جیهاً عِنْدَ اللّهِ، اِشْفَعْ لَنا عِنْدَ اللّهِ، یا اَبَا الْحَسَنِ یا عَلِیَّ بْنَ مُوسی اَیُّهَا الرِّضا یَا بْنَ رَسُولِ اللّهِ، یا حُجَّةَ اللّهِ عَلی خَلْقِهِ، یا سَیِّدَنا وَ مَوْلینا، اِنَّا تَوَجَّهْنا وَ اسْتَشْفَعْنا وَ تَوَسَّلْنا بِکَ اِلَی اللّهِ، وَ قَدَّمْناکَ بَیْنَ یَدَیْ حاجاتِنا، یا وَ جیهاً عِنْدَ اللّهِ، اِشْفَعْ لَنا عِنْدَ اللّهِ، یا اَبا جَعْفَرٍ یا مُحَمَّدَ بْنَ عَلِیٍّ، اَیُّهَا التَّقِیُّ الْجَوادُ یَا بْنَ رَسُولِ اللّهِ، یا حُجَّةَ اللّهِ عَلی خَلْقِهِ، یا سَیِّدَنا وَ مَوْلینا، اِنَّا تَوَجَّهْنا وَ اسْتَشْفَعْنا وَ تَوَسَّلْنا بِکَ اِلَی اللّهِ، وَ قَدَّمْناکَ بَیْنَ یَدَیْ حاجاتِنا، یا وَ جیهاً عِنْدَ اللّهِ، اِشْفَعْ لَنا عِنْدَ اللّهِ، یا اَبَا الْحَسَنِ یا عَلِیَّ

بْنَ مُحَمَّدٍ، اَيُّهَا الْهادِی النَّقِیُ یَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ، یا حُجَّهَ اللَّهِ عَلی خَلْقِهِ، یا سَیِّدَنا وَ مَوْلینا، اِنَّا تَوَجَّهْنا وَ اسْتَشْفَعْنا وَ تَوَسَّلْنا بِکَ اِلَی اللَّهِ، وَ قَدَّمْناکَ بَیْنَ یَدَیْ حاجاتِنا، یا وَ جیهاً عِنْدَ اللَّهِ، اِشْفَعْ لَنا عِنْدَ اللَّهِ، یا اَبا مُحَمَّدٍ یا حَسَنَ بْنَ عَلِیٍّ، اَیُّهَا الزَّکِیُّ الْعَسْکَرِیُّ یَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ، یا حُجَّهَ اللَّهِ عَلی خَلْقِهِ، یا سَیِّدَنا وَ مَوْلینا، اِنَّا تَوَجَّهْنا وَ اسْتَشْفَعْنا وَ تَوَسَّلْنا بِکَ اِلَی اللَّهِ، وَ قَدَّمْناکَ بَیْنَ یَدَیْ حاجاتِنا، یا وَ جیهاً عِنْدَ اللَّهِ، اِشْفَعْ لَنا عِنْدَ اللَّهِ، یا وَ صِیَّ الْحَسَنِ وَ الْخَلَفَ الْحُجَّهَ، اَیُّهَا الْقآئِمُ الْمُنْتَظَرُ الْمَهْدِیُّ، یَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ، یا حُجَّهَ اللَّهِ عَلی خَلْقِهِ. یا سَیِّدَنا وَ مَوْلینا، اِنَّا تَوَجَّهْنا وَ اسْتَشْفَعْنا وَ تَوَسَّلْنا بِکَ اِلَی اللَّهِ، وَ قَدَّمْناکَ بَیْنَ یَدَیْ حاجاتِنا، یا وَ جیهاً عِنْدَ اللَّهِ، اِشْفَعْ لَنا عِنْدَ اللَّهِ. پس حاجات خود را بطلبد که برآورده می شود انشاء اللّه تعالی و در روایت دیگر وارد شده که بعد از این بگوید: یا سادَتی وَ مَوالِیَّ، اِنّی تَوَجَّهْتُ بِکُمْ اَئِمَّتی وَ عُدَّتی لِیَوْمِ فَقْری وَ حاجَتی اِلَی اللَّهِ، وَ تَوَسَّلْتُ بِکُمْ اِلَی اللَّهِ، وَ اسْتَشْفَعْتُ بِکُمْ اِلَی اللَّهِ، فَاشْفَعُوا لی عِنْدَ اللَّهِ، وَ اسْتَنْقِذُونی مِنْ ذُنُوبی عِنْدَ اللَّهِ، فَاِنَّکُمْ وَ سیلَتی اِلَی اللَّهِ، وَ بِحُبِّکُمْ وَ بِقُرْبِکُمْ اَرْجُو نَجاهً مِنَ اللَّهِ، فَکُونُوا عِنْدَ اللَّهِ رَجآئی یا سادَتی یا اَوْلِیآءَ اللَّهِ، صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِمْ اَجْمَعینَ، وَ لَعَنَ اللَّهُ اَعْدآءَ اللَّهِ ظالِمیهِمْ مِنَ الْأَوَّلینَ وَ الْأخِرینَ، امینَ رَبَّ الْعالَمینَ.

دعای کمیل

دعای ندبه

دعای عالیه المضامین

اللّهُمَّ اِنّی زُرْتُ هذَا الْإمامَ مُقِّراً بِامامَتِهِ، مُعْتَقِداً لِفَرْضِ طاعَتِهِ فَقَصَدْتُ مَشْهَدَهُ بِذُنُوبی وَ عُیُوبی وَ مُوبِقاتِ آثامی وَ کَثْرَهِ سَیِّئاتی

وَ خَطایـایَ، وَ مـا تَعْرِفُهُ مِنّی مُسْتَجیراً بِعَفْوِکَ مُسْتَعیذاً بِحِلْمِکَ، راجیـاً رَحْمَتَکَ، لاجِئاً اِلی رُکْنِکَ، عآئِذاً بِرَأْفَتِکَ مُسْتَشْفِعاً بِوَلِیِّکَ وَ ابْنِ اَوْلِیآئِکَ، وَ صَفِیِّکَ وَ ابْنِ اَصْفِیآئِکَ، وَ اَمینِکَ وَ ابْنِ اُمَنائِکَ، وَ خَلیفَتِکَ وَ ابْنِ خُلَفائِکَ، الَّذینَ جَعَلْتَهُمُ الْوَسیلَهَ اِلی رَحْمَتِکَ وَ رِضْوانِکَ، وَ الذَّریعَهَ اِلی رَأْفَتِکَ وَ غُفْرانِکَ، اَللّهُمَّ وَ اَوَّلُ حـاجَتی اِلَیْکَ اَنْ تَغْفِرَ لی ما سَلَفَ مِنْ ذُنُوبی عَلی کَثْرَتِها، وَ اَنْ تَعْصِمَنی فیما بَقِیَ مِنْ عُمْری وَ تُطَهِّرَ دینی مِمّا یُدَنِّسُهُ وَ یَشینُهُ وَ یُزْری بِهِ، وَ تَحْمِیَهُ مِنَ الرَّیْبِ وَ الشَّکِ وَ الْفَسادِ وَ الشِّرْکِ، وَ تُثَبِّتَنی عَلی طاعَتِکَ وَ طاعَهِ رَسُولِکَ وَ ذُرِّیَّتِهِ النُّجَبآءِ السُّعَدآءِ، صَلَواتُکَ عَلَیْهِمْ وَ رَحْمَتُکَ وَ سَلامُکَ وَ بَرَکاتُکَ وَ تُحْیِیَنی مـا اَحْیَیْتَنی عَلی طـاعَتِهِمْ وَ تُمیتَنی اِذا اَمَتَّنی عَلی طـاعَتِهِمْ وَ اَنْ لا تَمْحُوَ مِنْ قَلْبی مَوَدَّتَهُمْ وَ مَحَبَّتَهُمْ وَ بُغْضَ اَعْدائِهِمْ وَ مُرافَقَهَ اَوْلِیـآئِهِمْ وَ بِرَّهُمْ وَ اَسْئَلُکَ یا رَبِّ اَنْ تَقْبَلَ ذلِکَ مِنّی وَ تُحَبِّبَ اِلَیَّ عِبادَتَکَ وَ الْمُواظَبَهَ عَلَیْها، وَ تُنَشِّطَنی لَها، وَ تُبَغِّضَ اِلَیَّ مَعاصیَکَ وَ مَحارِمَکَ، وَ تَدْفَعَنی عَنْها، وَ تُجَنِّبَنِی التَّقْصیرَ فی صَلَواتی وَ الْأِسْتِهانَهَ بِها، وَ التَّراخِیَ عَنْها، وَ تُوَفِّقَنی لِتَأْدِیَتِها کَما فَرَضْتَ وَ اَمَرْتَ بِهِ عَلی سُنَّهِ رَسُولِکَ، صَلَواتُکَ عَلَیْهِ وَ آلِهِ، وَ رَحْمَتُکَ وَ بَرَکاتُکَ خُضُوعاً وَ خُشُوعاً، وَ تَشْرَحَ صَدْری لِأِیْتآءِ الزَّکوهِ، وَ اِعْطآءِ الصَّدَقاتِ، وَ بَذْلِ الْمَعْرُوفِ وَ الْأِحْسـانِ اِلی شیعَهِ آلِ مُحَمَّدٍ عَلَیْهِمُ السَّلامُ وَ مُواساتِهِمْ وَ لا تَتَوَفّانی اِلّا بَعْدَ اَنْ تَرْزُقَنی حَجَّ بَیْتِکَ الْحَرامِ، وَ زِیارَهَ قَبْرِ نَبِیِّکَ وَ قُبُورِ الْأَئِمَّهِ عَلَیْهِمُ السَّلامُ، وَ اَسْئَلُکَ یا رَبِّ تَوْبَهً نَصُوحاً تَرْضاها، وَ نِیَّهً تَحْمَدُها، وَ عَمَلاً صالِحاً

تَقْبَلُهُ، وَ اَنْ تَغْفِرَ لی وَ تَرْحَمَنی اِذا تَوَفَّیْتَنی وَ تُهَوِّنَ عَلَیَّ سَکَراتِ الْمَوْتِ وَ تَحْشُرَنی فی زُمْرَهِ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، صَلَواتُ اللَّهِ عَلَیْهِ وَ عَلَیْهِمْ وَ تُدْخِلَنِی الْجَنَّهَ بِرَحْمَتِکَ، وَ تَجْعَلَ دَمْعی غَزیراً فی طاعَتِکَ، وَ عَبْرَتی جارِیَهً فیما یُقَرِّبُنی مِنْکَ، وَ قَلْبی عَطُوفاً عَلی اَوْلِیآئِکَ، وَ تَصُونَنی فی هذِهِ الدُّنْیا مِنَ الْعاهاتِ وَ الْآفاتِ، وَ الْأَمْراضِ الشَّدیدَهِ وَ الْأَسْقامِ الْمُزْمِنَهِ وَ جَمیعِ اَنْواعِ الْبَلاءِ وَ الْحَوادِثِ، وَ تَصْرِفَ قَلْبی عَنِ الْحَرامِ وَ تُبَغِّضَ اِلَیَّ مَعاصِیَکَ، وَ تُحَبِّبَ اِلَیَّ الْحَلالَ، وَ تَفْتَحَ لی اَبْوابَهُ، وَ تُثَبِّتَ نِیَّتی وَ فِعْلی عَلَیْهِ، وَ تَمُدَّ فی عُمْری وَ تُغْلِقَ اَبْوابَ الْمِحَنِ عَنّی وَ لا تَسْلُبَنی ما مَنَنْتَ بِهِ عَلَیَّ، وَ لا تَسْتَرِدَّ شَیْئاً مِمَّا اَحْسَنْتَ بِهِ اِلَیَّ، وَ لا تَنْزِعَ مِنّی النِّعَمَ الَّتی اَنْعَمْتَ بِها عَلَیَّ، وَ تَزیدَ فیما خَوَّلْتَنی وَ تُضاعِفَهُ اَضْعافاً مُضاعَفَهً، وَ تَرْزُقَنی مالاً کَثیراً واسِعاً سآئِغاً، هَنیئاً نامِیاً وافِیاً، وَ عِزّاً باقِیاً کافِیاً، وَ جاهاً عَریضاً مَنیعاً، وَ نِعْمَهً سابِغَهً عآمَّهً، وَ تُغْنِیَنی بِذلِکَ عَنِ الْمَطالِبِ الْمُنَکَّدَهِ وَ الْمَوارِدِ الصَّعْبَهِ، وَ تُخَلِّصَنی مِنْها مُعافاً فی دینی وَ نَفْسی وَ وَلَدی وَ ما اَعْطَیْتَنی وَ مَنَحْتَنی وَ تَحْفَظَ عَلَیَّ مالی وَ جَمیعَ ما خَوَّلْتَنی وَ تَقْبِضَ عَنّی اَیْدِیَ الْجَبابِرَهِ، وَ تَرُدَّنی اِلی وَ طَنی وَ تُبَلِّغَنی نِهایَهَ اَمَلی فی دُنْیایَ وَ آخِرَتی وَ تَجْعَلَ عاقِبَهَ اَمْری مَحْمُودَهً حَسَنَهً سَلیمَهً، وَ تَجْعَلَنی رَحیبَ الصَّدْرِ، واسِعَ الْحالِ، حَسَنَ الْخُلْقِ، بَعیداً مِنَ الْبُخْلِ وَ الْمَنْعِ وَ النِّفاقِ، وَ الْکِذْبِ وَ الْبُهْتِ وَ قَوْلِ الزُّورِ، وَ تُرْسِخَ فی قَلْبی مَحَبَّهَ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ شیعَتِهِمْ، وَ تَحْرُسَنی یا

رَبِّ فى نَفْسى وَ اَهْلى وَ مالى وَ وَلَدى وَ اَهْلِ حُزانَتى وَ اِخْوانى وَ اَهْلِ مَوَدَّتى وَ ذُرِّيَّتى بِرَحْمَتِكَ وَ جُودِكَ، اَللّهُمَّ هذِهِ حاجاتى عِنْدَكَ، وَ قَدِ اسْتَكْثَرْتُها لِلُؤْمى وَ شُحّى وَ هِىَ عِنْدَكَ صَغيرَةٌ حَقيرَةٌ وَ عَلَيْكَ سَهْلَةٌ يَسيرَةٌ، فَاَسْئَلُكَ بِجاهِ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، عَلَيْهِ وَ عَلَيْهِمُ السَّلامُ عِنْدَكَ، وَ بِحَقِّهِمْ عَلَيْكَ، وَ بِما اَوْجَبْتَ لَهُمْ، وَ بِسآئِرِ اَنْبِيآئِكَ وَ رُسُلِكَ وَ اَصْفِيآئِكَ وَ اَوْلِيآئِكَ، الْمُخْلَصينَ مِنْ عِبادِكَ، وَ بِاِسْمِكَ الْاَعْظَمِ الْاَعْظَمِ لَمّا قَضَيْتَها كُلَّها، وَ اَسْعَفْتَنى بِها، وَ لَمْ تُخَيِّبْ اَمَلى وَ رَجآئى اَللّهُمَّ وَ شَفِّعْ صاحِبَ هذَا الْقَبْرِ فِىَّ، يا سَيِّدى يا وَ لِىَّ اللّهِ يا اَمينَ اللّهِ، اَسْئَلُكَ اَنْ تَشْفَعَ لى اِلَى اللّهِ عَزَّوَجَلَ فى هذِهِ الْحاجاتِ كُلِّها، بِحَقِّ آبآئِكَ الطّاهِرينَ، وَ بِحَقِّ اَوْلادِكَ الْمُنْتَجَبينَ، فَاِنَّ لَكَ عِنْدَاللّهِ تَقَدَّسَتْ اَسْمآئُهُ، الْمَنْزِلَةَ الشَّريفَةَ، وَ الْمَرْتَبَةَ الْجَليلَةَ، وَ الْجاهَ الْعَريضَ، اَللّهُمَّ لَوْ عَرَفْتُ مَنْ هُوَ اَوْجَهُ عِنْدَكَ مِنْ هذَا الْاِمامِ، وَ مِنْ آبآئِهِ وَ اَبْنآئِهِ الطّاهِرينَ عَلَيْهِمُ السَّلامُ وَ الصَّلوةُ، لَجَعَلْتُهُمْ شُفَعآئى وَ قَدَّمْتُهُمْ اَمامَ حاجَتى وَ طَلِباتى هذِهِ، فَاسْمَعْ مِنّى وَ اسْتَجِبْ لى وَ افْعَلْ بى ما اَنْتَ اَهْلُهُ، يا اَرْحَمَ الرّاحِمينَ، اَللّهُمَّ وَ ما قَصُرَتْ عَنْهُ مَسْئَلَتى وَ عَجَزَتْ عَنْهُ قُوَّتى وَ لَمْ تَبْلُغْهُ فِطْنَتى مِنْ صالِحِ دينى وَ دُنْياىَ وَ آخِرَتى فَامْنُنْ بِهِ عَلَىَّ وَ احْفَظْنى وَ احْرُسْنى وَ هَبْ لى وَ اغْفِرْ لى وَ مَنْ اَرادَنى بِسُوءٍ اَوْ مَكْرُوهٍ، مِنْ شَيْطانٍ مَريدٍ، اَوْ سُلْطانٍ عَنيدٍ، اَوْ مُخالِفٍ فى دينٍ، اَوْ مُنازِعٍ فى دُنْيا، اَوْ حاسِدٍ عَلَىَّ نِعْمَةً، اَوْ ظالِمٍ اَوْ باغٍ، فَاقْبِضْ عَنّى يَدَهُ، وَ اصْرِفْ عَنّى

كَيْدَهُ، وَ اشْغَلْهُ عَنّى بِنَفْسِهِ، وَ اكْفِنى شَرَّهُ وَ شَرَّ اَتْباعِهِ وَ شَياطينِهِ، وَ اَجِرْنى مِنْ كُلِّ ما يَضُرُّنى وَ يُجْحِفُ بى وَ اَعْطِنى جَميعَ الْخَيْرِ كُلِّهِ مِمّا اَعْلَمُ وَ مِمّا لا اَعْلَمُ، اَللّهُمَّ صَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ اغْفِرْ لى وَ لِوالِدَىَّ وَ لِاُخْوانى وَ اَخَواتى وَ اَعْمامى وَ عَمّاتى وَ اَخْوالى وَ خالاتى وَ اَجْدادى وَ جَدّاتى وَ اَوْلادِهِمْ وَ ذَراريهِمْ، وَ اَزْواجى وَ ذُرِّيّاتى وَ اَقْرِبآئى وَ اَصْدِقائى وَ جيرانى وَ اِخْوانى فيكَ مِنْ اَهْلِ الشَّرْقِ وَ الْغَرْبِ، وَ لِجَميعِ اَهْلِ مَوَدَّتى مِنَ الْمُؤْمِنينَ وَ الْمُؤْمِناتِ، اَلْاَحْيآءِ مِنْهُمْ وَ الْاَمْواتِ، وَ لِجَميعِ مَنْ عَلَّمَنى خَيْراً، اَوْ تَعَلَّمَ مِنّى عِلْماً، اَللّهُمَّ اَشْرِكْهُمْ فى صالِحِ دُعآئى وَزِيارَتى لِمَشْهَدِ حُجَّتِكَ وَ وَلِيِّكَ، وَ اَشْرِكْنى فى صالِحِ اَدْعِيَتِهِمْ بِرَحْمَتِكَ يا اَرْحَمَ الرّاحِمينَ، وَ بَلِّغْ وَ لِيِّكَ مِنْهُمُ السَّلامَ، وَ السَّلامُ عَلَيْكَ وَ رَحْمَةُ اللّهِ وَ بَرَكاتُهُ، يا سَيِّدى يا مَوْلاىَ يا فلان بن فلان (بجاى اين كلمه نام امامى را كه زيارت مى كند و نام پدر آن بزرگوار را بگويد) صَلَّى اللّهُ عَلَيْكَ وَ عَلى رُوحِكَ وَ بَدَنِكَ، اَنْتَ وَ سيلَتى اِلَى اللّهِ، وَ ذَريعَتى اِلَيْهِ، وَ لى حَقُّ مُوالاتى وَ تَاْميلى فَكُنْ شَفيعى اِلَى اللّهِ عَزَّوَجَلَّا فِى الْوُقُوفِ عَلى قِصَّتى هذِهِ، وَ صَرْفى عَنْ مَوْقِفى هذا بِالنُّجْحِ بِما سَئَلْتُهُ كُلِّهِ، بِرَحْمَتِهِ وَ قُدْرَتِهِ، اَللّهُمَّ ارْزُقْنى عَقْلاً كامِلاً، وَ لُبّاً راجِحاً، وَ عِزّاً باقِياً، وَ قَلْباً زَكِيّاً، وَ عَمَلاً كَثيراً، وَ اَدَباً بارِعاً، وَ اجْعَلْ ذلِكَ كُلَّهُ لى وَ لا تَجْعَلْهُ عَلَىَّ، بِرَحْمَتِكَ يا اَرْحَمَ الرّاحِمينَ.

تذكر

ضمن التماس دعا از تمامى زائران عتبات عاليات عراق

تقاضا می شود نظرات، پیشنهادات، انتقادات، دل نوشته ها و حتی خاطرات خود در این سفر روحانی را نوشته و به آدر س ما ارسال فرمایند تا در نسخه های بعدی به نام خودتان قرار دهیم با تشکر.

info@ghaemiyeh.com

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹